

**2nd INTERNATIONAL
CONGRESS ON
CHILDREN'S STUDIES
December 01-02, 2021
Ankara / TURKEY**

**THE PROCEEDINGS
BOOK**

EDITED BY

**Assist. Prof. Dr. Sait
YILDIRIM**

www.izdas.org/child

ISBN: 978-625-7464-61-1

**2nd INTERNATIONAL CONGRESS ON
CHILDREN'S STUDIES
December 01-02, 2021
Ankara / TURKEY**

THE PROCEEDINGS BOOK

EDITOR

Assist. Prof. Dr. Sait YILDIRIM

All rights of this book belong to IKSAD. Without permission can't be duplicate or copied.

Authors are responsible both ethically and juridically

IKSAD Publications – 2021 ©

Issued: 13.12.2021

ISBN: 978-625-7464-61-1

Bu Kitabın Tüm Hakları IKSAD Yayınevi'ne aittir.
Yazarlar etik ve hukuki olarak eserlerden sorumludurlar.

IKSAD Yayınevi – 2021 ©

Yayın Tarihi: 13.12.2021

ISBN: 978-625-7464-61-1

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

2nd INTERNATIONAL CONGRESS ON CHILDREN'S STUDIES

DATE and PLACE

December 01-02, 2021 / Ankara, TURKEY

ORGANIZATION

IKSAD GLOBAL

iksadinstitute.org

iksad.org.tr

iksadyayinevi.org

ORGANIZING COMMITTEE

Mustafa TALAS

Mustafa Latif EMEK

Mahire Hüseynova

Elvan Caferov

Gönül EDEŞLER

Neslihan BALCI

NUMBER of ACCEPTED PAPERS – 48

NUMBER of REJECTED PAPERS - 13

PARTICIPANTS COUNTRY

Turkey-45, Philippines-1, Kyrgyzstan-1, Azerbaijan-1

***Double blinded evaluation proces**

2nd INTERNATIONAL CONGRESS ON CHILDREN'S STUDIES

December 01-02, 2021 / Ankara, Turkey

(THE PROCEEDINGS BOOK)

www.izdas.org/child

SCIENTIFIC COMMITTEE

- * Prof. Dr. Guilherme Alves Grubertt - Universidade Estadual de Londrina
- * Prof. Dr. Hakan AAYDIN - Erciyes University
- * Prof. Dr. C. PARAMASIVAN - Periyar E.V.R. College
- * Prof. Dr. Debosmita Paul - University of Delhi
- * Prof. Dr. Tamanna Saxena- Amity University Uttar Pradesh
- * Assoc. Prof. Dr. Tugba DUZENLI - Karadeniz Technical University
- * Dr. Monisa QADIRI- Islamic University of Science and Technology
- * Assist. Prof. Dr. Alev USTUNDAG - University of Health Sciences
- * Assist. Prof. Dr. Derya BULUC - Mimar Sinan Fine Arts University
- * Assist. Prof. Dr. Sadiye KAYAARSLAN - Kırkale University
- * Assist. Prof. Dr. Serpil AKDAGLI - Kütahya Dumlupınar University
- * Assist. Prof. Dr. Yonca ALTINDAG - Balıkesir University
- * Dr. Aygun Akif girl MEHERREMOVA - Baku State University
- * Elvan CAFEROV - Azerbaijan State Pedagogical University

**2nd INTERNATIONAL CONGRESS
ON CHILDREN'S STUDIES
01-02 December 2021
Ankara/Turkey**

CONGRESS PROGRAM

**Meeting ID:
849 2879 6607
Passcode:
222000**

**2nd INTERNATIONAL CONGRESS ON CHILDREN'S STUDIES
December 01-02, 2021 / Ankara, Turkey
(THE PROCEEDINGS BOOK)
www.izdas.org/child**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The presentation will have **15 minutes** (including questions and answers).
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on at least %70 of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

**Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,
exp. Hall-1, Nurullah ÇALIŞ**

ÖNEMLİ, DİKKATLE OKUYUNUZ LÜTFEN

- Kongremizde Yazım Kurallarına uygun gönderilmiş ve bilim kurulundan geçen bildiriler için online (video konferans sistemi üzerinden) sunum imkanı sağlanmıştır.
- Sunumlar için **15 dakika** (soru ve cevaplar dahil) süre ayrılmıştır.
- Online sunum yapabilmek için <https://zoom.us/join> sitesi üzerinden giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden **10 dk öncesinde** oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- Moderatör – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.

TEKNİK BİLGİLER

- Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına emin olun.
- Zoom’da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

**Zoom'a giriş yaparken önce lütfen adınızı, soyadınızı ve SALON numaranızı yazınız
Örnek: Salon-1, Nurullah ÇALIŞ**

CONGRESS LANGUAGES: English and All Turkish Dialects

02.12.2021**Session-1, Hall-1****Ankara Time:10⁰⁰-12³⁰****HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Dr. Sait YILDIRIM**

TOPIC TITLE	AUTHORS	AFFILIATION
THE IMPORTANCE OF FATHER'S PARTICIPATION IN THE CONSTRUCTION OF CHILDREN'S GENDER IDENTITY BASED ON GENDER EQUALITY	Assist. Prof. Dr. Nurullah ÇALIŞ & Merve YÜKSEK	Giresun University
A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE ON EARLY MARRIAGE OF WOMEN FROM A MEN'S PERSPECTIVE: A QUALITATIVE STUDY WITH EXAMPLES FROM DIYARBAKIR MEN	Prof. Dr. Dolunay ŞENOL & Merve SAĞLAMOĞLU	Kirikkale University
AN EVALUATION OF THE SOCIAL BELONGING PROBLEM OF SYRIAN CHILDREN BORN OR RAISED IN TURKEY	Lect. Dr. İbrahim AKSAKAL	Erzincan Binali Yildirim University
FROM SINFULNESS TO ROMANTICISM: THE CHANGING PERCEPTION OF CHILDHOOD IN THE MIDDLE AGES	Assist. Prof. Dr. Esra IŞIK	Kütahya Dumlupınar University
EVALUATION OF THE CONCEPT OF CHILD FROM SOCIOLOGICAL AND PHILOSOPHY PERSPECTIVE	Lect. Resul DURAN & Ceylan DURAN	Hakkari University & Ministry of Health
EVALUATION OF THE RISKS OF "STREET CHILDHOOD" TO CHILDREN	Assist. Prof. Dr. Sait YILDIRIM	Iğdir University
PEDAGOGIC ANTHROPOLOGICAL ASPECTS OF KUHN'S PARADIGM CHANGE AND ANTHROPOLOGICAL SCIENCE EDUCATION	Öznur ERYILMAZ	Ondokuz Mayıs University
STRENGTHENING THE CHILD'S PROTECTION PROGRAM IN THE PHILIPPINES	AMB. FROILAN D. MOBO	International Human Rights Movement
LEVEL OF PARENTS' INTEREST IN FAMILY NUTRITION AND PHYSICAL ACTIVITIES	Zehra KÖROĞLU & Prof. Dr. Sakine Serap AVGIN & Assoc. Prof. Dr. Yekta GEZGİNÇ	Kahramanmaraş Sutcu Imam University

2nd INTERNATIONAL CONGRESS ON CHILDREN'S STUDIES**December 01-02, 2021 / Ankara, Turkey****(THE PROCEEDINGS BOOK)****www.izdas.org/child**

02.12.2021**Session-1, Hall-2****Ankara Time:10⁰⁰-12³⁰****HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Dr. Münire BAYSAN**

TOPIC TITLE	AUTHORS	AFFILIATION
GENDER DISCRIMINATION IN CHILDREN'S LITERATURE: TOXIC, HEGEMONIC AND MISOGYNIST DISCOURSES IN A CHILDREN'S SERIES	Assoc. Prof. Dr. Didem TUNA	Istanbul Yeni Yuzyil University
READING THE CURIOUS INCIDENT FROM THE PERSPECTIVE OF DISABILITY STUDIES: AUTISM AS NEURODIVERSITY IN LIFE AND LITERATURE	Assoc. Prof. Dr. Didem TUNA & Lect. Burcu Nur BAYRAM	Istanbul Yeni Yuzyil University
MAWLANA HUSSAIN HALI'S MAIN THEMES OF CHILDREN'S POEMS	Assoc. Prof. Dr. Recep DURGUN	Selcuk University
MANIFESTATION OF MOTHER-CHILD RELATIONSHIP IN BOOK OF DEDE KORKUT	Nermin Hasanova	AMEA
THE PLACE OF ISMAIL MEYRUTHI IN URDU CHILDREN'S LITERATURE	Tülay POLAT	Selcuk University
CHILDREN IN LULLABY AND EXAMPLES OF KUTAHYA LULLABIES	Assist. Prof. Dr. Münire BAYSAN	Kütahya Dumlupınar University

02.12.2021**Session-1, Hall-3****Ankara Time:10⁰⁰-12³⁰****HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Gül SAYAN ATANUR**

TOPIC TITLE	AUTHORS	AFFILIATION
CHILD FIGURE IN THE WESTERN MYTHOLOGICAL ART	Assoc. Prof. Dr. Sibel ALMELEK İŞMAN	Dokuz Eylul University
FORMAL AND CONTEXTUAL ANALYSIS OF "ROCKABYE BABY!" PROJECT ALBUM COVERS	Assoc. Prof. Dr. Cinla SEKER	Dokuz Eylul University
CULTURE TRANSFER IN CARTOONS: THE EXAMPLE OF TURKISH CUISINE	Dr. Betül KARAKOYUNLU & Assoc. Prof. Dr. Müşerref YARDIM	Ministry of Youth and Sports, General Directorate of Credits and Dormitories & Necmettin Erbakan University
THE IMPORTANCE AND IMPACT OF CHILD PARTICIPATION IN URBAN LANDSCAPE	Filiz ACAR RIZA & Prof. Dr. Gül SAYAN ATANUR	Bursa Technical University
PLAYGROUNDS AND ENVIRONMENT RELATIONSHIP	Begüm UÇAN & Assoc. Prof. Dr. Ayşe Duygu KAÇAR	Osmangazi University
CHILD IN URBAN SPACE: THE PLAYGROUND IN THE CHILD'S WORLD	Lect. Seda MAZLUM & Prof. Dr. Ayşen ÇELEN ÖZTÜRK	Afyon Kocatepe University & Eskisehir Osmangazi University

02.12.2021**Session-1, Hall-4****Ankara Time:10⁰⁰-12³⁰****HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Mustafa DÖNMEZ**

TOPIC TITLE	AUTHORS	AFFILIATION
CHILDREN SAVED FROM DROWNING IN OTTOMAN EMPIRE (1903-1907): A DEBATE ON ESTABLISHED IDENTITY	Mustafa KOÇ	Istanbul University
SANAD AND TEXT EVALUATION OF THE MERFÜ HADITHS ON CIRCUMCISION OF GIRLS	Assist. Prof. Dr. Necmi SARI	Bolu Abant İzzet Baysal University
IN THE HADITHS OF THE PROPHET, PARENTS AGAINST THEIR CHILDREN DUTIES AND EDUCATIONAL PRACTICES	Prof. Dr. Mustafa DÖNMEZ	European University of Benelux
BELIEFS AND PRACTICES OF CHILDREN'S RITES OF PASSAGE IN JUDAISM, CHRISTIANITY AND ISLAM	Res. Assist. Mustafa GÜRE	Ankara University
THE PROPHET OF ISLAM AND THE CHILDREN	Assist. Prof. Dr. Recep ERTUĞAY	Ataturk University
THE EFFECT OF TREATING THE CHILD AS A VALUABLE INDIVIDUAL BY FOLLOWING THE PROPHET'S SUNNAH ON THE DEVELOPMENT OF THE CHILD'S SENSE OF SELF AND SELF RESPECT	Dr. Sehal Deniz VARLIK	DIB Beykoz ADRB Preacher

02.12.2021**Session-2, Hall-1****Ankara Time:13⁰⁰-15³⁰****HEAD OF SESSION: Assist. Prof. Dr. Ayhan ŞAHİN**

TOPIC TITLE	AUTHORS	AFFILIATION
AN INVESTIGATION INTO THE RELATIONSHIP BETWEEN NUTRITIONAL BEHAVIORS AND NUTRITIONAL SELF-EFFICACY IN CHILDREN	Öznur ÇELTEK ORHAN & Assoc. Prof. Dr. Gonca KARAYAGIZ MUSLU & Assist. Prof. Dr. Gulay MANAV & Res. Assist. Recep KARA	Mugla Sitki Kocman University
INVESTIGATION THE CHANGE OF CHILD DEATHS DUE TO ROAD TRAFFIC ACCIDENTS DURING THE COVID-19 IN TURKEY	Assist. Prof. Dr. Ebru ARIKAN ÖZTÜRK	Gazi University
APPLICATIONS OF CHIROPRACTIC MANIPULATION IN PEDIATRIC POPULATION	Şule OKUR & Sefa Haktan HATIK	Istanbul Yeni Yuzyil Universty & Sinop Universty
ULTRASOUND-GUIDED ERECTOR SPINAE PLANE BLOCK IN A 2-YEAR-OLD PATIENT UNDERGOING DIAPHRAGMATIC HERNIA REPAIR; CASE REPORT	Assist. Prof. Dr. Ayhan ŞAHİN & Assist. Prof. Dr. Onur BARAN	Namik Kemal University
EVALUATION OF FACTORS CAUSED BY THE COMMON RESPIRATORY TRACT INFECTIONS IN CHILDREN UNDER 5 YEARS OLD AND NURSING CARE	İrem AKKUŞ & Ayşe Sevim ÜNAL	Ufuk University
REGULATIONS TO PREVENT CHILD LABOR and CHILDREN FROM WORKING ON THE STREET	Nazlı Melis MİSYAĞCI & Assist. Prof. Dr. Dilek DEMİR & Assist. Prof. Dr. Çiğdem Müge HAYLI	Kibris Ilim University & Hakkari University

02.12.2021**Session-2, Hall-2****Ankara Time:13⁰⁰-15³⁰****HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN**

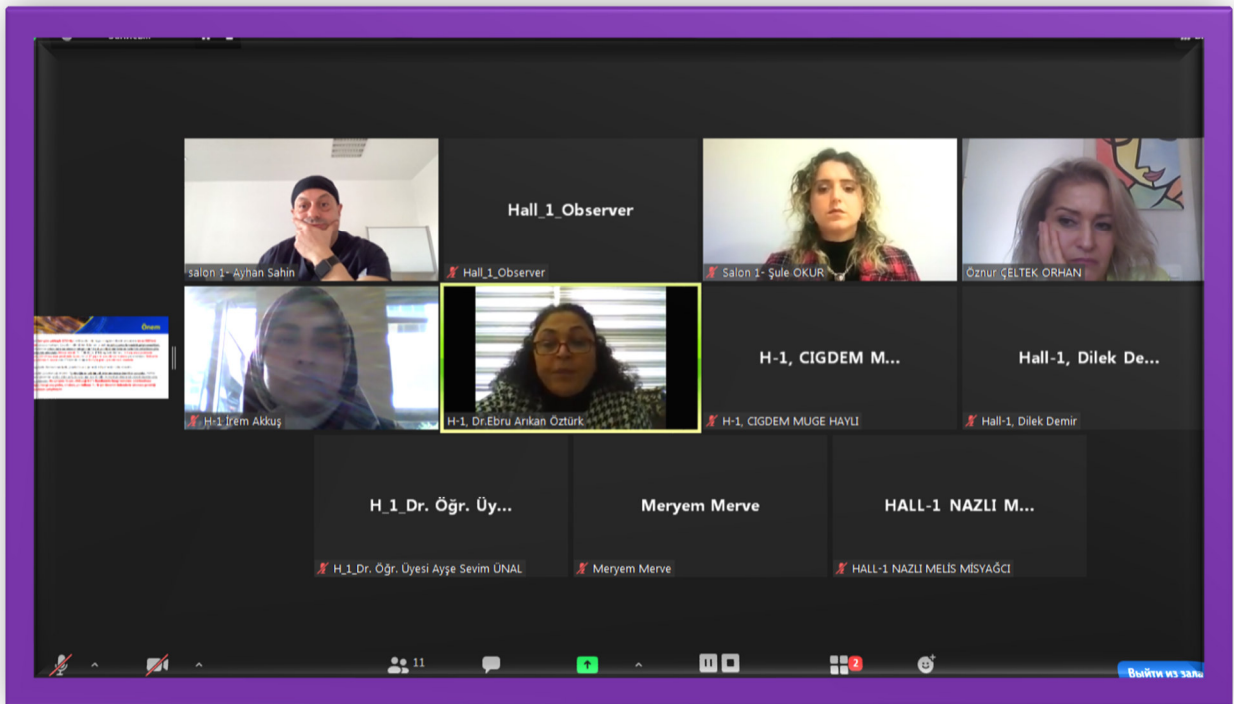
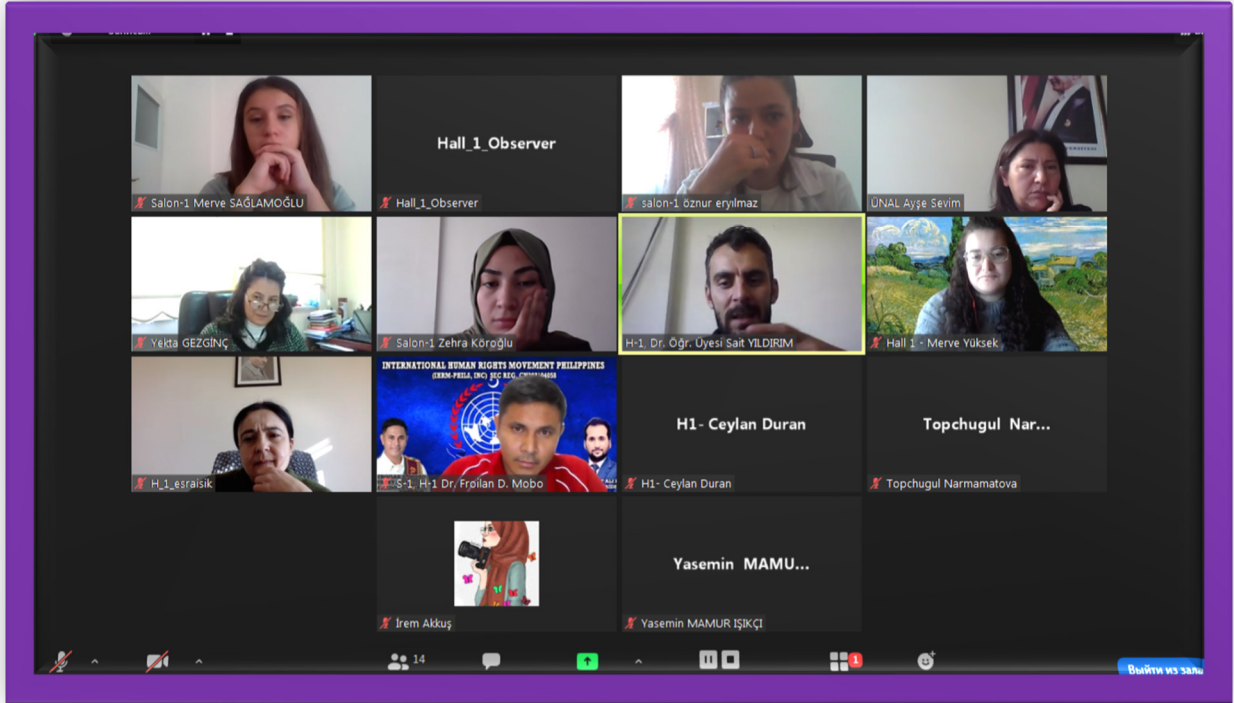
TOPIC TITLE	AUTHORS	AFFILIATION
EXAMINATION OF PEER BULLYING BEHAVIORS OF PRESCHOOL CHILDREN ACCORDING TO SOME FAMILIAL CHARACTERISTICS	Rabia Şeyma GÜN & Prof. Dr. Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN	Gazi University
A CASE STUDY ON THREE DIMENSIONAL CERAMIC ACTIVITIES IN PRESCHOOL CHILDREN	Saliha Yurteri ÖZTÜRK & Assoc. Prof. Dr. Azize Melek ÖNDER & Mustafa ÖZTÜRK	Teacher Fuat Altan Kindergarten & Necmettin Erbakan University
THE PERCEPTION OF THE 21st CENTURY LIFE AND CAREER SKILLS ACQUISITION IN CHILDREN ATTENDING OUT OF SCHOOL ACTIVITIES: THE SAMPLE OF CHILDREN'S UNIVERSITY	Çağla AKARSEL & Duygu KAPTANOĞLU COŞKUN & Fatma HACIOĞULLARI & Şefik EMRE COŞKUN	Yakin Dogu University
A QUALITATIVE STUDY ON ENGINEERING ACTIVITIES IN OUT OF SCHOOL INSTITUTIONS ON CHILDREN'S ACQUISITION TO 21st CENTURY SKILLS	Fatma HACIOĞULLARI & Çağla AKARSEL & Duygu KAPTANOĞLU COŞKUN	Yakin Dogu University
CHILD AND MORAL EDUCATION	İlhan CÖMERT	Ondokuz Mayıs University
PRESENTATION OF PEDAGOGICAL LABOR IN OUTDOOR ADVERTISEMENTS OF PRIVATE SCHOOLS: AN ESSAY THROUGH BOURDIEU	Assoc. Prof. Dr. Hatice KARAKUŞ ÖZTÜRK	Artvin Coruh University
HEALTHY DIGITAL LIFE FOR CHILDREN: HD-LIFE	Prof. Dr. Hakan AYDIN & Prof. Dr. Vahit İLHAN	Erciyes University

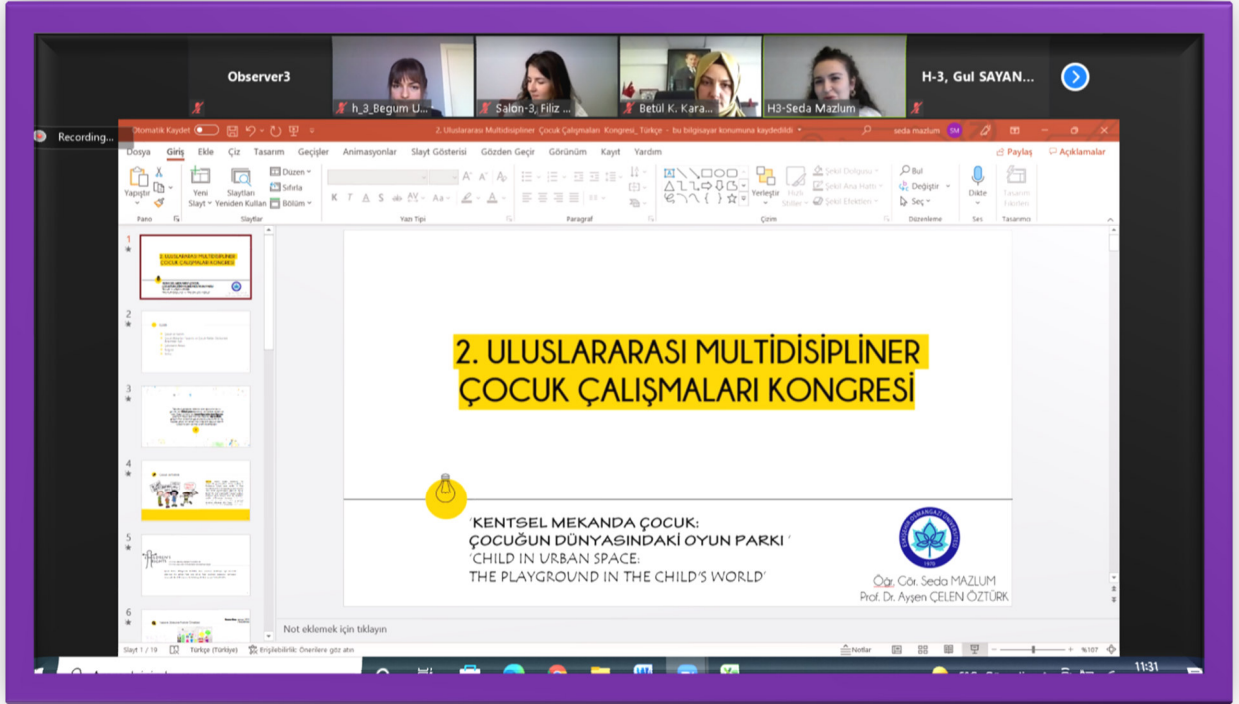
02.12.2021**Session-2, Hall-3****Ankara Time:13⁰⁰-15³⁰****HEAD OF SESSION: Assoc. Prof. Dr. Yasemin MAMUR İŞİKÇİ**

TOPIC TITLE	AUTHORS	AFFILIATION
THE OPINIONS OF CLASSROOM TEACHERS ON THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA ON CHILDREN	İrem ÇELİK	Osmangazi University
THE CASES OF CLASSROOM TEACHERS' KNOWING VIRTUAL GAMES THAT CHILDREN PLAY	İrem ÇELİK	Osmangazi University
REFLECTION OF VIOLENCE TO CHILDREN IN THE KYRGYZ PRESS	Topchugul Narmamatova	Kyrgyz-Türkish Manas University
THE IMPORTANCE OF SPORTS IN PREVENTION OF CHILD CRIMES	Assist. Prof. Dr. Hikmet TÜRKAY	Gumushane University
PROTECTION OF CHILDREN FROM SEXTING -A FORM OF CYBERBULLYING- WITHIN THE COUNCIL OF EUROPE CONVENTION ON PROTECTION OF CHILDREN AGAINST SEXUAL EXPLOITATION AND SEXUAL ABUSE (THE LANZAROTE CONVENTION)	Assoc. Prof. Dr. E. Eylem AKSOY RETORNAZ	Galatasaray University
CHILDREN'S RIGHT TO PUBLIC SPACE WITHIN THE CONTEXT OF CHILDREN'S RIGHTS	Assoc. Prof. Dr. Yasemin MAMUR İŞİKÇİ	Giresun University
CHILD AND VIOLENCE	Prof. Dr. Mukadder ERKAN & Lect. Dr. Alper KARA	Ataturk University
THE VALUE OF THE CHILD IN DISADVANTAGED FAMILIES	Şirin TARGAN ÇALIŞ & Assoc. Prof. Dr. Gökhan SAVAŞ	Ministry of Family and Social Services & Ankara Social Sciences University

2nd INTERNATIONAL CONGRESS ON CHILDREN'S STUDIES**December 01-02, 2021 / Ankara, Turkey****(THE PROCEEDINGS BOOK)****www.izdas.org/child**

PHOTO GALLERY

2nd INTERNATIONAL CONGRESS ON CHILDREN'S STUDIES
December 01-02, 2021 / Ankara, Turkey
(THE PROCEEDINGS BOOK)
www.izdas.org/child

2nd INTERNATIONAL CONGRESS ON CHILDREN'S STUDIES
December 01-02, 2021 / Ankara, Turkey
(THE PROCEEDINGS BOOK)
www.izdas.org/child

CONTENTS

AUTHORS	PRESENTATION TITLE	NO
Nurullah ÇALIŞ & Merve YÜKSEK	THE IMPORTANCE OF FATHER'S PARTICIPATION IN THE CONSTRUCTION OF CHILDREN'S GENDER IDENTITY BASED ON GENDER EQUALITY	1-2
Dolunay ŞENOL & Merve SAĞLAMOĞLU	A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE ON EARLY MARRIAGE OF WOMEN FROM A MEN'S PERSPECTIVE: A QUALITATIVE STUDY WITH EXAMPLES FROM DIYARBAKIR MEN	3-18
İbrahim AKSAKAL	AN EVALUATION OF THE SOCIAL BELONGING PROBLEM OF SYRIAN CHILDREN BORN OR RAISED IN TURKEY	19-29
Esra IŞIK	FROM SINFULNESS TO ROMANTICISM: THE CHANGING PERCEPTION OF CHILDHOOD IN THE MIDDLE AGES	30-34
Resul DURAN & Ceylan DURAN	EVALUATION OF THE CONCEPT OF CHILD FROM SOCIOLOGICAL AND PHILOSOPHY PERSPECTIVE	35-47
Sait YILDIRIM	EVALUATION OF THE RISKS OF "STREET CHILDHOOD" TO CHILDREN	48-53
Öznur ERYILMAZ	PEDAGOGIC ANTHROPOLOGICAL ASPECTS OF KUHN'S PARADIGM CHANGE AND ANTHROPOLOGICAL SCIENCE EDUCATION	54-58

AMB. FROILAN D. MOBO	STRENGTHENING THE CHILD'S PROTECTION PROGRAM IN THE PHILIPPINES	59
Zehra KÖROĞLU & Sakine Serap AVGIN & Yekta GEZGİNÇ	LEVEL OF PARENTS' INTEREST IN FAMILY NUTRITION AND PHYSICAL ACTIVITIES	60-85
Didem TUNA	GENDER DISCRIMINATION IN CHILDREN'S LITERATURE: TOXIC, HEGEMONIC AND MISOGYNIST DISCOURSES IN A CHILDREN'S SERIES	86-87
Didem TUNA & Burcu Nur BAYRAM	READING THE CURIOUS INCIDENT FROM THE PERSPECTIVE OF DISABILITY STUDIES: AUTISM AS NEURODIVERSITY IN LIFE AND LITERATURE	88
Recep DURGUN	MAWLANA HUSSAIN HALI'S MAIN THEMES OF CHILDREN'S POEMS	89-96
Nermin Hasanova	MANIFESTATION OF MOTHER-CHILD RELATIONSHIP IN BOOK OF DEDE KORKUT	97-102
Tülay POLAT	THE PLACE OF ISMAIL MEYRUTHI IN URDU CHILDREN'S LITERATURE	103-108
Münire BAYSAN	CHILDREN IN LULLABY AND EXAMPLES OF KUTAHYA LULLABIES	109-115
Sibel ALMELEK İŞMAN	CHILD FIGURE IN THE WESTERN MYTHOLOGICAL ART	116-127
Cinla SEKER	FORMAL AND CONTEXTUAL ANALYSIS OF "ROCKABYE BABY!" PROJECT ALBUM COVERS	128

Betül KARAKOYUNLU & Müşerref YARDIM	CULTURE TRANSFER IN CARTOONS: THE EXAMPLE OF TURKISH CUISINE	129-137
Filiz ACAR RIZA & Gül SAYAN ATANUR	THE IMPORTANCE AND IMPACT OF CHILD PARTICIPATION IN URBAN LANDSCAPE	138-145
Begüm UÇAN & Ayşe Duygu KAÇAR	PLAYGROUNDS AND ENVIRONMENT RELATIONSHIP	146-150
Seda MAZLUM & Ayşen ÇELEN ÖZTÜRK	CHILD IN URBAN SPACE: THE PLAYGROUND IN THE CHILD'S WORLD	151-163
Mustafa KOÇ	CHILDREN SAVED FROM DROWNING IN OTTOMAN EMPIRE (1903-1907): A DEBATE ON ESTABLISHED IDENTITY	164-172
Necmi SARI	SANAD AND TEXT EVAUATION OF THE MERFÛ HADITHS ON CIRCUMCISION OF GIRLS	173-190
Mustafa DÖNMEZ	IN THE HADITHS OF THE PROPHET, PARENTS AGAINST THEIR CHILDREN DUTIES AND EDUCATIONAL PRACTICES	191-205
Mustafa GÜRE	BELIEFS AND PRACTICES OF CHILDREN'S RITES OF PASSAGE IN JUDAISM, CHRISTIANITY AND ISLAM	206-216
Recep ERTUĞAY	THE PROPHET OF ISLAM AND THE CHILDREN	217-228
Sehal Deniz VARLIK	THE EFFECT OF TREATING THE CHILD AS A VALUABLE INDIVIDUAL BY FOLLOWING THE PROPHET'S SUNNAH ON THE DEVELOPMENT OF THE CHILD'S SENSE OF SELF AND SELF RESPECT	229-242

Öznur ÇELTEK ORHAN & Gonca KARAYAGIZ MUSLU & Gulay MANAV & Recep KARA	AN INVESTIGATION INTO THE RELATIONSHIP BETWEEN NUTRITIONAL BEHAVIORS AND NUTRITIONAL SELF- EFFICACY IN CHILDREN	243-244
Ebru ARIKAN ÖZTÜRK	INVESTIGATION THE CHANGE OF CHILD DEATHS DUE TO ROAD TRAFFIC ACCIDENTS DURING THE COVID-19 IN TURKEY	245-259
Şule OKUR & Sefa Haktan HATIK	APPLICATIONS OF CHIROPRACTIC MANIPULATION IN PEDIATRIC POPULATION	260-266
Ayhan ŞAHİN & Onur BARAN	ULTRASOUND-GUIDED ERECTOR SPINAE PLANE BLOCK IN A 2-YEAR-OLD PATIENT UNDERGOING DIAPHRAGMATIC HERNIA REPAIR; CASE REPORT	267-272
İrem AKKUŞ & Ayşe Sevim ÜNAL	EVALUATION OF FACTORS CAUSED BY THE COMMON RESPIRATORY TRACT INFECTIONS IN CHILDREN UNDER 5 YEARS OLD AND NURSING CARE	273-274
Nazlı Melis MİSYAĞCI & Dilek DEMİR & Çiğdem Müge HAYLI	REGULATIONS TO PREVENT CHILD LABOR and CHILDREN FROM WORKING ON THE STREET	275-283
Rabia Şeyma GÜN & Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN	EXAMINATION OF PEER BULLYING BEHAVIORS OF PRESCHOOL CHILDREN ACCORDING TO SOME FAMILIAL CHARACTERISTICS	284-294
Saliha Yurteri ÖZTÜRK & Azize Melek ÖNDER & Mustafa ÖZTÜRK	A CASE STUDY ON THREE DIMENSIONAL CERAMIC ACTIVITIES IN PRESCHOOL CHILDREN	295-308

Çağla AKARSEL & Duygu KAPTANOĞLU COŞKUN & Fatma HACIOĞULLARI & Şefik EMRE COŞKUN	THE PERCEPTION OF THE 21st CENTURY LIFE AND CAREER SKILLS ACQUISITION IN CHILDREN ATTENDING OUT OF SCHOOL ACTIVITIES: THE SAMPLE OF CHILDREN'S UNIVERSITY	309-310
Fatma HACIOĞULLARI & Çağla AKARSEL & Duygu KAPTANOĞLU COŞKUN	A QUALITATIVE STUDY ON ENGINEERING ACTIVITIES IN OUT OF SCHOOL INSTITUTIONS ON CHILDREN'S ACQUISITION TO 21st CENTURY SKILLS	311-312
İlhan CÖMERT	CHILD AND MORAL EDUCATION	313-319
Hatice KARAKUŞ ÖZTÜRK	PRESENTATION OF PEDAGOGICAL LABOR IN OUTDOOR ADVERTISEMENTS OF PRIVATE SCHOOLS: AN ESSAY THROUGH BOURDIEU	320-331
Hakan AYDIN & Vahit İLHAN	HEALTHY DIGITAL LIFE FOR CHILDREN: HD-LIFE	332-333
İrem ÇELİK	THE OPINIONS OF CLASSROOM TEACHERS ON THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA ON CHILDREN	334-335
İrem ÇELİK	THE CASES OF CLASSROOM TEACHERS' KNOWING VIRTUAL GAMES THAT CHILDREN PLAY	336-337
Topchugul Narmamatova	REFLECTION OF VIOLENCE TO CHILDREN IN THE KYRGYZ PRESS	338-339
Hikmet TÜRKAY	THE IMPORTANCE OF SPORTS IN PREVENTION OF CHILD CRIMES	340-341

E. Eylem AKSOY RETORNAZ	PROTECTION OF CHILDREN FROM SEXTING -A FORM OF CYBERBULLYING- WITHIN THE COUNCIL OF EUROPE CONVENTION ON PROTECTION OF CHILDREN AGAINST SEXUAL EXPLOITATION AND SEXUAL ABUSE (THE LANZAROTE CONVENTION)	342-343
Yasemin MAMUR IŐIKŐI	CHILDREN'S RIGHT TO PUBLIC SPACE WITHIN THE CONTEXT OF CHILDREN'S RIGHTS	344-345
Mukadder ERKAN & Alper KARA	CHILD AND VIOLENCE	346-347
Şirin TARGAN ÇALIŞ & Gökhan SAVAŞ	THE VALUE OF THE CHILD IN DISADVANTAGED FAMILIES	348-349

ÇOCUKLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNE DAYALI CİNSİYET KİMLİĞİ İNŞASINDA BABA KATILIMININ ÖNEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah ÇALIŞ

Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
ORCID: 0000-0002-9958-5525

Merve YÜKSEK

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Hakları Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-9234-2379

Özet

Toplumsal cinsiyet bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak atfedilen ancak sosyal süreçlerle ortaya konulan cinsiyet rollerine atıfta bulunmaktadır. Çocukların sosyalleşme süreçlerinde toplumsal cinsiyet rollerinin kazanılması ataerkillik perspektifinden bakıldığında önemli bir husustur. Ancak ataerkilliğe dayanan toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin çocukluktan itibaren kazandığı cinsiyet kimliklerinin karşıtlıklar ve eşitsizlikler üzerine kurulmasına neden olmaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliği söylemi feminist mücadelenin bir sonucu olarak günümüz toplumlarında giderek daha fazla vurgulanan bir husus olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması kuşkusuz cinsiyetler arası eşitsizliği norm olarak gören ataerkil anlayışın dönüşümünü gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliğini benimseyen bireylerin toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretimini sağlayan döngüleri kırmada önemli bir yere sahiptir.

Çocukların öncelikle ailede olmak üzere geçtikleri sosyalleşme süreçleri toplumun kendilerinden beklediği rolleri, tutum, düşünce ve davranışları benimsemelerinde etkili olmaktadır. Bu süreçte çocukların en temel bakım vereni konumunda bulunan ebeveynle kurduğu ilişkiler cinsiyet kimliğinin kazanımı üzerinde de oldukça önemlidir. Dolayısıyla anne babaların ebeveynlik biçimi toplumsal cinsiyet rollerinin de yeniden üretimine katkı sağlayan unsurlar barındırmaktadır. Son yıllarda çocuk yetiştirme ve etkili ebeveynlik bağlamında gerçekleştirilen çalışmalarda daha fazla vurgulanan baba katılımı çocuğun toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir cinsiyet kimliği kazanma sürecinde önem kazanmaktadır. Nitekim ataerkilliğe dayalı aile yapılanmasında genellikle babanın çocuk bakımı ve çocukla ilgili duygusal süreçlere dahil olmaması toplumsal cinsiyet rollerinin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bu durum babanın ebeveynlik tarzı aracılığıyla özellikle oğlan çocuğun erkeklik inşasında etkili bir husus olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada çocukla daha yüksek bir etkileşime sahip olmayı ve çocuğun psiko-sosyal gelişimine dahil olmayı sağlayan baba katılımının toplumsal cinsiyet ayrımcılığının önlenmesine sağladığı katkının tartışılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, cinsiyet kimliği, çocuk yetiştirme, baba katılımı

THE IMPORTANCE OF FATHER'S PARTICIPATION IN THE CONSTRUCTION OF CHILDREN'S GENDER IDENTITY BASED ON GENDER EQUALITY

Abstract

Gender refers to a concept which is assigned based on an individual's biological sex but revealed through social processes. From a patriarchal perspective, it is fundamental for children to acquire gender roles throughout their socialization processes. However, patriarchy based gender roles cause individuals' acquired gender identities to be formed on contrasts and inequities. In this regard, the discourse of gender equality has become a more noticeable issue in contemporary societies as a result of the feminist movement. Achieving gender equality would surely require a transformation of the patriarchal ideology that views sexism and discrimination as the norm. In this sense, for persons who embrace gender equality, it plays a critical role in disrupting the cycles that perpetuate gender roles.

The socialization processes that children go through, primarily in the family, are effective in adopting the expected roles, attitudes, thoughts and behaviors in the society. The relationships that children make with their parents, who are their primary caretakers, are also critical in the development of gender identity. Therefore, characteristics of parenting styles contribute to the reproduction of gender roles. Father involvement, which has been more emphasized in recent studies in the context of child rearing and effective parenting, gains importance in the process of gaining a gender identity based on gender equality. In the patriarchal family structure, the father's lack of involvement in child care and affective relation is considered as a reflection of gender roles. This issue is addressed as a critical concern, particularly in the creation of a boy's masculinity through his father's parenting style. In this context, the objective of this study is to discuss how father involvement, which allows for more interaction with the child and engagement in the child's psychosocial development, contributes to the avoidance of gender inequality.

Keywords: Gender, gender identity, child rearing, father involvement

**ERKEKLERİN BAKIŞ AÇISI İLE KADININ ERKEN YAŞTA
EVLENDİRİLMESİNE SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ:
Diyarbakır Erkeklerinden Örneklerle Nitel Bir Çalışma**

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü
ORCID: 0000-0003-3716-0430

Merve SAĞLAMOĞLU

Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü
ORCID: 0000-0003-0717-5252

ÖZET

Erken yaşta evlilik olgusu; geçmişten günümüze devam eden, etkilerini aileden topluma kadar hissettiren, günümüzde azalan ancak tamamen çözülemeyen önemli bir problemdir. Çocuğun sosyalizasyon sürecinin önemli bir kısmını geçirmiş olduğu ailenin çocuk üzerindeki etkisi sebebi ile problemin kuşaklar arasında aktarılması söz konusu olmaktadır. Kırsal kesimdeki geleneksel ataerkil yapıdaki ailelerde daha fazla görülen bu sorun, kadının toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı oluşan eşitsiz konumunu daha fazla pekiştirmektedir. Ataerkil yapının doğası gereği oluşan erkeğin özel alan ve kamusal alandaki üstünlüğü ise evliliğe karar verme noktasından başlayarak çocuk ve kadının söz hakkını elinden almaktadır. Erken yaşta, istemediği, fiziksel ve bilişsel hazır olmadığı evliliği yapmak zorunda kalması bireyin eğitimden geri kalmasına, iş hayatına ve sosyal hayata aktif katılamamasına, özgüven eksikliğine, adölesan annelik yaşamasına neden olmaktadır. Bu durum sadece o kişiyi değil kurduğu aileyi ve ondan yetişecek nesli de olumsuz etkilemektedir. Erken yaşta evlilik, kız çocuklarını etkilediği kadar onlarla evlenen erkekleri de etkilemektedir. Erken yaşta evlendirilen kız çocuğu henüz evliliğe fiziksel ve bilişsel olarak hazır olmadığı için evlilik travmatik bir sürece dönüşebilmektedir. Erken yaş evliliklerinde eşlerin birbirlerine karşı davranış şekilleri, evlendiği ve yaşadığı ortamdaki aile içi iletişim şekilleri, anne olma yaşı, çocuk sayısı, eşleri ile aralarındaki yaş farkı, evlilikten beklentileri gibi etkenler erken yaşlarda yapılan evlilikler üzerinde son derece belirleyici olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Diyarbakır ili özelinde çocuk gelin olarak nitelendirilen reşit olmadan evlendirilen kadınların eşlerinin erken yaşta yapılan evliliklerle ilgili düşüncelerini ortaya koymaktır. Eşleri erken yaşta evlendirilen erkek katılımcıların, kendi evliliklerinde yaşadıkları süreci göz önünde bulundurarak kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesine bakış açısını, bunu bir sorun olarak görüp görmedikleri, reşit olmayan kızlarla yapmış oldukları evliliklerde sorun yaşayanların ne tür sorunlar yaşadıkları yarı yapılandırılmış görüşme verileri üzerinden, görüşmecilerin ifadeleri ile ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylelikle erkeklerin gözünden erken yaşta evlilik sorununun nasıl algılandığı görüşmeye katılan erkek görüşmecilerin ifadeleri ile sınırlı kalmak şartıyla sosyolojik boyutu ile değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler Çocuk gelin, Erken yaşta evlilik, Toplumsal cinsiyet

A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE ON EARLY MARRIAGE OF WOMEN FROM A MEN'S PERSPECTIVE: A QUALITATIVE STUDY WITH EXAMPLES FROM DIYARBAKIR MEN

ABSTRACT

The phenomenon of early marriage; It is an important problem that continues from the past to the present, makes its effects felt from the family to the society, and is decreasing today but cannot be completely solved. Due to the effect of the family, in which the child has spent a significant part of the socialization process, on the child, the problem is transferred between generations. This problem, which is more common in families with traditional patriarchal structure in rural areas, further reinforces the unequal position of women due to gender roles. The superiority of the man, which is formed by the nature of the patriarchal structure, in the private and public spheres, starting from the point of deciding on marriage, takes away the right of the child/woman to speak. Having to marry at an early age, for which she is not ready, physically and cognitively, causes the individual to fall behind in education, not being able to participate actively in business and social life, lack self-confidence, and experience adolescent motherhood. This situation negatively affects not only that person, but also the family she founded and the generation that will grow from her. Early marriage affects girls as well as boys who marry them. Marriage can turn into a traumatic process, as a girl who is married at an early age is not yet physically and cognitively ready for marriage. Factors such as the behavior of spouses towards each other in early marriages, the forms of communication within the family in the environment where they got married and lived, the age of becoming a mother, the number of children, the age difference between them and their spouses, and their expectations from marriage are highly determinative on early marriages.

The aim of this study is to reveal the thoughts of the spouses of the women who were married under the age of majority, who are described as child brides, about early marriages in Diyarbakır province. Based on the semi-structured interview data, the perspectives of male participants whose spouses were married at an early age, regarding the early marriage of girls, whether they see it as a problem or not, and what kind of problems experienced by those who have problems in their marriages with underage girls, were analyzed through the statements of the interviewees. will be tried to be revealed. Thus, how the problem of early marriage is perceived from the eyes of men will be evaluated with its sociological dimension, provided that it is limited to the statements of the male interviewees participating in the interview.

Keywords: Child bride, Early marriage, Social gender

GİRİŞ

Evlilik; TDK (2011:838)'ya göre; "bireylerin ev ya da aile birimi kurmalarının toplumca benimsenmiş ve yaptırma bağlanmış biçimini oluşturan kurum" olarak tanımlanmıştır. Evlilik olgusuna sosyolojik olarak bakıldığında ise "erkek ve kadının ilişkisinde belirli yaptırımları olan ve onları aile yaşamları için hayati bir unsur olarak karşılıklı haklar ve yükümlülükler sistemi içinde bağlayıcı bir kurum veya sosyal normlar bileşeni" (Aksal, 2013:171) olarak tanımlanmaktadır. Buna göre evlilik; toplum tarafından bir onay mekanizması görevini üstlenmiş olup toplumun en küçük birimi olan aile birliğini oluşturmakta etkin görev almaktadır. Evliliği gerçekleştirecek olan her iki tarafın ruhsal, sosyal ve fizyolojik olarak belirli olgunlukta olmaları, evliliğe hazır olmaları, evliliğin iki taraf açısından doyum sağlayarak sürmesi açısından önem arz etmektedir.

Ancak geleneksel toplum yapısında sıklıkla görülen erken yaşta evlilik, şüphesiz olgunluğa ulaşmamış çocuk gelinler ve eşleri için evlilik süreci boyunca yıpratıcı bir deneyim olabilmektedir (Şenol ve Alp, 2012).

Ülkemizdeki 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa göre 18 yaşın altındaki her birey çocuk olarak kabul edilmektedir. 18 yaş sınırı yasal olarak belirli bir olgunluğu tanımlasa da bireyin kendi kararlarını alabildiği, analitik düşünme yeteneğine sahip olduğu, sorumluluk üstlenebildiği yaş aslında ileri yetişkinlik döneminde ortaya çıkmaktadır. Yasal olarak değerlendirildiğinde ise 18 yaşındaki birey yetişkin olarak kabul edilmekte ve buna göre 18 yaşın altında her birey çocuk sayılmakta dolayısıyla 18 yaş altında gerçekleşen evlilikler “erken evlilik” olarak kabul edilmektedir (Yüksel ve Yüksel, 2014).

18 yaşından küçük kız çocuklarının düşük sosyo-ekonomik düzey, geleneksel bakış açısı ve tanımlanan rolleri, dini gerekçeler, aile içi şiddet gibi çeşitli nedenlerden dolayı gerçekleşen erken yaşta evlilikleri, halen toplum içinde kadının sosyal hayattaki konumunu tehdit eden önemli bir sosyal sorun olarak devam etmesinde etkili olmaktadır. (Anık ve Barlin, 2017). Erken yaşta evliliklerin çeşitli nedenleri bulunmakla birlikte uluslararası alanlarda yapılan çalışmalar, o toplumdaki geleneksel aile yapısı ve bakış açısının erken yaşta evlilikler üzerinde en önemli faktörü oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Burcu ve vd., 2015).

Erken yaşta evlilik sorunu çoğunlukla ataerkil yapıdaki ailelerde görülmektedir. Ataerkillik; hegemonik erkeklik kavramı kapsamında oluşan, kuralların erkekler tarafından belirlendiği, kadınların bu kurallara uyması beklenen, bu durumu insanlara normal olarak kabul ettiren/kabul etmesi beklenen ve kuşaklar arası aktarılacak devamlılığı desteklenen bir kavramdır (Demren,2003:34). Ataerkillik; toplumsal yaşamda erkeğin egemenliğini ve toplumdaki gücün erkeğe ait olduğunu destekleyen (Kılıçaslan ve Işık, 2016:37) toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün belirlenmesiyle birlikte, erkeğin kadın karşısında üstün olduğunu savunan hiyerarşik bir düzendir (Tuğcu, 2019:5).

Ülkemizde erken yaşta evlilikler yasal olmadığından dolayı dini nikâh şeklinde gerçekleşmektedir (Şimşek, 2019:7). Literatüre bakıldığında erken yaşta evliliklerin genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görüldüğü bunun ise eğitim seviyesinin düşük olması, kadının korunma ihtiyacı olduğu düşüncesi, geleneksel inanışlar, görenek ve örfi kurallar, (Aydemir, 2011), ailenin ekonomik düzeyinin düşük oluşu, aile namusunun korunma kaygısı, erken yaşta evlenen çocuklara daha rahat söz geçirildiği düşüncesi şeklinde özetlenmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Kısacası erken yaşta evliliklerin sosyal, kültürel, hukuki ve dini birçok nedeni bulunmaktadır. Ayrıca geleneksel aile yapısının yaygın olduğu bölgelerde kız çocuklarının okutulmaması ya da belirli bir seviyeye kadar okutulmalarının erkeklerin eğitim seviyelerinin daha yüksek olmasında önemli bir etken olmaktadır. Bu durum ise erken yaşta evliliklerin hem nedeni hem de sonucudur (Kaptanoğlu Yüksel ve Ergöçmen, 2012:131-133). Tüm bunlarla birlikte yapılan araştırmalarda düşük eğitim seviyesine sahip olan ailelerin çocuklarının eğitim seviyelerinin görece düşük seviyelerde olduğu ve bu ailelerde erken yaşta evliliklerin daha sıklıkla görüldüğü; okula hiç gitmeyen ya da ilköğretim düzeyinden mezun olan çocuklarda lise ya da daha ileri öğrenimine devam eden çocuklara oranla erken yaşta evliliklerin daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Kız çocuklarının okuldan alınmalarında ya da hiç okula gönderilmemelerinde geleneksel düşünce ile ailenin kız çocuklarını korumaya çalışma düşüncesinin yanında ekonomik olarak da kızların eğitimi kayıp olarak değerlendiriyor olmaları ve evlendirme sürecinde ailelerin alacakları başlık parasına olan ilgi ve ihtiyaçları etkili olmaktadır. (Zengin, Yardımcı ve Başbakkal, 2018:92).

Geleneksel aile yapısının hâkim olduğu bölgelerde kız çocuğunun saf ve temiz olması gerektiği fikri mevcutken aynı zamanda zayıf ve güçsüz olduğu düşüncesinden hareketle, kız çocukları erkek çocuklarına göre daha fazla korunmaya muhtaç, tek başına bırakılmaması gereken bireyler olarak görülmekte dolayısı ile namus kavramı kız çocukları ile bağdaştırılmaktadır. Bu bakış açısı, kız çocuğunu erken yaşta evlendirerek evlilik öncesi gerçekleşme ihtimali olan cinsel ilişkiyi engelleme ve cinselliğin sadece evlilik içerisinde yaşanmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Malatyalı Kaynak, 2014:34). Konuya erkeğin ailesi tarafından bakıldığında ise kızın küçük yaşta olması ona söz geçirmek, kendi yaşama şekillerini daha kolay öğretebilmek ve kızın söyleneni yapması bakımından daha kolay kabul edilir gelmektedir. Evlilik söz konusu olduğunda ataerkil yapı ağırlığını koyarak çoğunlukla evlenecek olan kız çocuğunun fikrine başvurmamaktadır (Kırıkçı Subaşı, 2018). Sorun çocuk açısından ele alındığında ise yaşadığı evde şiddet ve baskı gören, anne ya da babadan birisinin vefat etmesi sonucunda üvey anne, üvey baba ve üvey kardeşlerle yaşamaya başlayan, sevgisiz ve ilgisiz ailede büyüyen çocuklar, evliliği aileden kurtulmak için bir araç olarak görmektedirler (Özcebe ve Biçer, 2013:90).

Geleneksel yapılanmalarda kız çocuğunun regl olması erken yaşta evlilik için yeterli görülmektedir. Toplum erkek çocuklarına da farklı davranmamakta, en kestirme yoldan onları da evliliğe zorlamaktadır. Ancak cinsiyete dayalı toplumsal roller gereği öncelikle askere gitmesi, sonrasında “evi geçindirme” rolü gereğince iş bulması gerektiği düşüncesi yaygın olan erkek çocukları bu süreçten kadına göre daha olumlu etkilenmektedirler. Yani tamamlaması gereken toplumsal görevlerinden dolayı erkek çocuklarda erken yaşta evlilik kız çocukları kadar yoğun oranda görülmemektedir. Bu durum aynı zamanda çoğunlukla erken yaşta evlendiren kız çocuğu ve erkek arasında yaş farkına neden olmaktadır. (Burcu vd, 2015:90-91, Tuğrul Gezer, 2018:9).

Erken yaşta evliliğin yaygın olduğu geleneksel toplumlarda çocuklar gerek kendi aile bireylerinden gerekse çevrelerinden gördükleri erken yaşta evlilik olgusunu normalleştirmektedirler. Ancak gerçekleşen bu durum henüz fiziksel ve bilişsel olgunluğa erişmemiş ve ken(di hakkını koruyamayacak durumda olan çocuğa bir tür şiddet niteliği taşımaktadır. Bu sebeple genel manada değerlendirildiğinde erken yaşta evliliğin çocuk, insan ve kadın hakkı ihlali taşıdığı söylenebilir (Şenol ve Mazman, 2012).

Erken evlilikler genellikle kız çocuğunun ergenlik dönemine denk gelmektedir. Psikolojik açıdan bu dönemde genellikle birey kendi kimlik arayışı içinde olduğu için çokça ruhsal dalgalanmalar yaşamaktadır. Buna süreç içinde geçirmiş olduğu fizyolojik değişiklikler de eklendiğinde son derece karmaşık ve önemli bir çocukluktan yetişkinliğe geçiş süreci yaşanabilmektedir. Birey bu dönemde hem fizyolojik hem de biyolojik değişimler yaşadığı için sağlıklı düşünebilmesi, sağlıklı kararlar verebilmesi çok da mümkün olmamaktadır (Aktepe ve Atay, 2017:415). Bu dönemde gerçekleşen evlilikler doğal olarak yaşanması gereken süreçlerin akışını engelleyerek, bireyin yetişkinlik yaşamında da kalıcı hasarlar bırakmakta ve bu durum fırsat eşitsizliğine maruz kalınmasına neden olmaktadır (Çetin,2020:110). Erken yaşta evlenip anne olan çocuk, çocuk büyütebilecek bilinç ve olgunluğa sahip olmadığı için doğan çocuğun bakımı, eğitimi, sağlıklı bir yetiştirme ortamı ya eksik olmakta ya da mümkün olamamaktadır. Bilmediği, tanımadığı ya da tanısa bile fiziki ve ruhsal olarak hazır olmadığı bir hayata ve bu hayatın kendisinden beklentilerine ayak uydurmakta güçlük çekebilmektedir. Yeni evine ‘gelin’ olarak gelen çocuk “eş” ve “anne” olmanın sorumluluğu altında ezilerek psikolojik çöküntüler, depresyon, şiddet eğilimi, evden kaçma, cinnet, intihar gibi travmatik sonuçlar yaşayabilmektedir (Şenol ve Dinç, 2016: 245-246).

Erken yaşta evlilik sorununda kız çocuğu küçük yaşta eşinin ailesinin yanında yaşamaya başlamasıyla kendi ailesinden uzaklaşmakta, iletişimi kısıtlanmakta, eğitim hayatı sona ermekte, evde adeta kayınvalidesinin yardımcı rolünü üstlenmektedir. Yetişkin için dahi çoğu kez alışılması güç olan bu süreç çocuk için çok daha güç ve travmatik olabilmektedir. Ayrıca kendilerinden çocuk yaşta yetişkinlerin toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmesi beklenen bu kız çocukları, ev işi ve çocuk bakımı ile evin içine sıkıştıkları için kendilerini geliştirememektedirler. Bu da kadının somut varlığının silinmesine neden olmaktadır. (Boran ve ark., 2013:61).

Erken yaşta evlendirilen çocuk gelinler; gerek yaşlarının küçük olması, özgüvenlerinin olmayışı, ekonomik özgürlüğe sahip olmamaları, kendilerine destek çıkacak ailelerinin olmayışı gibi nedenlerden dolayı şiddete ve cinsel istismara karşı savunmasız kalmaktadırlar. Ayrıca gebelik durumunda fizyolojik olarak bedenleri ve zihinleri çocuk doğurmaya hazır olmadığı için doğum öncesi ve doğum sonrasında genellikle sıkıntılar yaşamakta, süreç onlar için travmaya dönüşebilmektedir (Yüksel ve Yüksel, 2014:10). Küçük yaşta kadın ve anne olması beklenen bu kız çocuklarının yaşadıkları hayatlarının sadece bir kısmını etkilememekte çoğu kez hayatlarının ondan sonraki dönemlerinde yaşamak zorunda kalacaklarına zemin hazırlamaktadır. Ayrıca kadının yaşamış olduğu olumsuzlukların sadece kendisi ile sınırlı olmadığı, çocukları üzerinden gelecek nesilleri ve toplumun genelini de etkileyeceği göz önüne alındığında konunun ne derece hassas ve önemli olduğu bir kez daha fark edilmiş olacaktır.

YÖNTEM

Çocuk yaşta evlendirilen kadınların evlilik sürecinde ve sonrasında büyük sıkıntılar yaşamış olduklarından yukarıda bahsedildi. Ancak hala günümüzde bu kadar olumsuz tarafı biliniyor olmasına rağmen kız çocuklarının erken yaşlarda evlendirilmeye devam ediliyor oldukları da bilinmektedir. Bu gerçeklikten hareket edildiğinde evlendiklerinde eşleri reşit olmayan erkeklerin bu süreci nasıl değerlendirdikleri, eşleri, kendileri ve çocukları açısından değerlendirmelerinin daha somut veriler ortaya koyabileceği düşünüldü.

Araştırma Diyarbakır ili merkezinde ikamet eden eşleri 18 yaşından önce evlendirilmiş/çocuk gelin olan 15 erkek katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce katılımcıya görüşmecinin tanıtılmasının ardından görüşmenin amacı, elde edilen verilerin bilimsel araştırmada kullanılacağı ve kimliklerin kesinlikle gizli tutulacağı aktarılmış, görüşmeci ve katılımcı arasında güven ilişkisinin kurulması sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca katılımcıların şiveleri, yöresel ağızları, görüşme sırasında kullandıkları devrik cümleler değiştirilmeden aynen yazıya dökülmüştür. Yapılan görüşmeler yaklaşık 45 dakika sürecek şekilde yüz yüze gerçekleştirilmiş olup alınan cevaplar aynı gün yazılı hale getirilmiştir. Çalışmada kartopu örneklem modeli kullanılmış ve görüşme şartlarını karşılayacak bir katılımcıya ulaşıldıktan sonra diğer katılımcıya bu kişi vasıtasıyla ulaşılmış böylelikle güven ilişkisi daha sağlıklı kurulabilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmaya katılan erkek katılımcıların en küçüğü 28, en büyüğü 65 yaşında olup yaş ortalaması 52,73'tür. Katılımcıların 5 ile 53 yıl arasında süren evliliklerinin olduğu, katılımcıların ortalama evlenme yaşı 21,8'iken, eşlerinin ortalama evlenme yaşı 15,3 olarak tespit edilmiştir.

Çalışmada katılımcıların eşlerinin 15 ile 17 yaş aralığında evlenmiş oldukları öğrenilmiştir. Görüşmecilerin evlenme şekilleri sorulduğunda bir katılımcı, “kız kaçırma” yöntemi ile evlendiklerini söylerken diğerleri “görücü” usulü ile evlendiklerini belirtmiştir.

1. Eğitim Düzeyi

Tablo 1. Katılımcıların eğitim durumu

	Okur yazar değil	Okur yazar	İlkokul terk	İlkokul mezunu	Ortaokul mezunu	Lise Terk	Lise Mezunu	Ön lisans	Lisans
Kadın	2	2	2	3	5	-	-	-	1
Erkek	-	2	1	3	1	2	2	3	1

Katılımcıların eğitim düzeyleri incelediğinde erkeklerin eğitim düzeylerinin eşlerinden daha yüksek olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadınların ev içi işlerde, çocuk bakımında; erkeklerin ise kamusal alanda görevinin olması bu durumun nedenleri arasındadır. Teorik kısımda da belirtildiği gibi geleneksel toplumlarda kız çocuklarının ilerde evlenip evden gidecekleri göz önünde bulundurularak okutulmaları gereksiz olarak değerlendirilmektedir. Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmeleri eğitimlerini sürdürmelerinin önündeki en büyük engeli oluşturduğu için 12 yıl zorunlu eğitim öncesinde evlenen kız çocuklarının eğitimleri oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Bu gerçeklik araştırma bulgularımızda da görülmektedir.

2. Erken yaşta evlilik olgusunun değerlendirilmesi

Görüşmeci erkeklere eşleri küçük yaşta kendileri ile evlendikleri için erken yaş evliliği ile ilgili görüşleri, ne düşündükleri sorulmuştur. Katılımcılardan 12'si erken yaşta evliliğe karşı olduklarını, 3 katılımcı ise erken yaşta evliliği onayladığını ifade etmiştir. Hangi gerekçelerle böyle düşündükleri sorulduğunda alınan cevaplar aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

2.1. Erken yaşta evliliğe karşı olmayan katılımcılar

Eşleri çocuk gelin olan görüşmeci erkeklerin üçü erken yaşta yapılan evlilikleri onayladığını belirtmiştir. Bu görüşmecilerin vermiş oldukları cevaplar aşağıda verilmiştir:

“Ben İslami şartlara göre yaşayan biriyem. Bu yüzden kızların şerefleriyle erken yaşta evlenmelerini istiyem. Müslüman olduğum için şer-i hükümlere bakiyem. Eger iki ailede anlaşırsa huy olarak kız ve erkek eiyise evlenebilirler. Ama kız ve erkek önceden arhadaşlık etmemeli. Aileler tanış olmalı. Aile eiyise, dinimiz müsaade ettiği için evlenebilir.” K3

Erken yaşta evliliğin birçok nedeni bulunmakla birlikte bu nedenlerden birisi de dini inançlar doğrultusunda namus algısının oldukça önemli ve hayati olarak algılanmasıdır. Geleneksel toplumdaki aileler kız çocuklarını erken yaşta evlendirerek onların namuslarını koruduklarını düşünmektedirler (Özarlan, 2020:254). Geleneksel toplumlarda kız çocuklarının namusu çevresindeki erkeklere yüklendiği için doğduğu evin erkekleri bu sorumluluğu istenmeyen bir durum yaşanmadan evleneceği ailenin sorumluluğuna bırakabilmek için acele etmektedirler. Bu durumu dini yaptırım gibi göstererek süreci kolaylaştırmaya çalışmaktadırlar.

“Eger rezaya dayalı, karşılıklı saygı olursa sorun olacağını düşünmiyem. Benim evlendiğim zamanda insanlar daha erken olgunlaşirdi, eşlerin anlaşabilmesi birbirini sevir olması halinde sorun olmiydi. Bende sorun yaşamadım. 17 yaşında evlenmede kanuni bir engel yoktu. Tabi bu benim zamanım için geçerlidir. Ama şindiki gençler hayat zorluklarıyla karşılaşmadan ve olgunlaşmadan yetişiler. Bundan ötiri bu zamanda yapılan erken yaşta evliliklerde kız da erkek de sorun yaşayabilir.”.K14

Katılımcıların cevapları incelendiğinde; katılımcılardan 1'i dini gerekçelerle erken yaşta evlilik olgusuna karşı olmadığını ifade etmiştir. Burada teorik kısımda da bahsedildiği üzere geleneksel, dini düşünce ve inanışların erken yaşta evlilik olgusunun açık bir nedeni olduğu görülmektedir. Bir katılımcı kendi dönemi için normal olanın erken yaşta evlenmek olduğunu beyan etmiş olup diğer katılımcı ise net bir cevaptan ziyade daha ucu açık bir cevap vererek konunun daha göreceli olduğunu, bunun nedenini evlenecek olan kız çocuğunun olgunluk düzeyi olarak göstermiştir. Ancak zaten henüz fiziksel ve bilişsel gelişimini tamamlamayan kız çocuğundan, çocukluk çağında evlilik gibi ciddi ve sorumluluk isteyen bir süreci isteyip istemediğine karar vermesinin beklenmesi ve bunda olgunluk aranması ise düşündürücüdür.

2.2. Erken yaşta evliliğe karşı olan katılımcılar

12 katılımcı erken yaşta evliliğe karşı olduğunu belirtmiştir. Katılımcılardan bir kişi hariç diğerleri görücü usulü ile ailelerinin uygun gördüğü kişilerle evlendiklerini, bu durumun kendi dönemleri için olağan bir durum olduğunu, ancak şu anki şartlarda erken yaşta evlilik olgusuna karşı olduklarını ve bu durumu bir sorun olarak gördüklerini beyan etmişlerdir. Bu konuda bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Ben olumlu görmiyem. Çocuk yaşta ne çocukluktan ne kadınlıktan, ne ana olmaktan, ne evlilikten anlıy. Karımın yaşı ufakhtı, biz hatalarını görmiydik. Misal karım ohır yazar degildi ben ona ohıma yazma öğrettim, baba oldum, kardeş oldum. 21 yıl benim ailemle aynı evde kaldı. Tek gelindi. Kardeşlerimin temizliği, yemeği hepsiyle karım ilgilendi, bi gün yokh demedi. İllaki sorun oliydi. Ama karım yine hizmet ediydi. Şindi ev aldık ayrı evdeyiz.” K2

“Karşıyım, kızım var biri gelse evlendirmem. 17 yaşında çocuk daha, hevesleri, istekleri farklı, kendini koruyamaz, izah edemez, savunamaz, kendini koruyamaz çocuğu neden ejderhanın kucağına atıyım. Bizim zamanımızda biz ufah yaşta çalışmaya başlardık, bu sebeple çabuk yetiştik. Ama şindi aileler korkhi ki çocukları bi yere göndersın, bu yüzden daha geç yetişirlar. Şindi baba parasıyla bi şeeler aliler, değeri kalmıy. Bu yüzden biz erken yaşta evlensek bile şimdikilere göre daha yetişkin idik, bir şeylerin kıymetini daha çokh biliydik. Bu yüzden şu an bir sorundur.” K5

“Valla heçbir şey eskisi gibi degil. Biz okıyamakh. Ama şimdikiler okiyler. Eskiden ne doğru dürüst okıl vardi. Ne de muallim vardi. Eskiden her şey farklıydı. Şimdi dünya değışmiş. Şimdi kanunlar daha iyi uygulaniyi. Meselah suç işleyen hemen buluniyi. Eskiden kimse okimidi. E şimdi herkes üniversite okiyi. Hatta üniversite mezun olmakh bile yetmi. İnsanlar daha eğitimli, kanunlar var. Eskiden kızlar erken evlenidi. Ama artık dünya değışmiş dünya. Too kızlar şimdi evleniyi yokh. Şimdiki kızlar erkek begenmiyi. Seçici olmuşlar. Kızlara eskiden sorulmidi. Şimdi kızlar kendine erkek buli. Bu devirde kızların erken evlenmesine bende karşıyım. Bu kadar okıma fırsatı varken erken evlenmeleri de uygun degil. Hiçbir faydasi yok.” K6

Katılımcıların cevapları incelendiğinde kendi dönemlerinde aile baskısı ve yönlendirmesinin daha fazla olduğunu bu sebeple de aileye hayır demenin güç olduğunu belirterek kendi evliliklerine itiraz etmediklerine vurgu yapmaktadırlar. Bu görüşmeciler evlendikleri dönemde erken yaşta evlenmenin olağan bir durum olduğunu, bununla birlikte o dönemlerde kız çocuklarının şimdiye kıyasla daha olgun olduklarını, çabuk geliştiklerini, çevrelerindeki de bu yönde düşünüyor olmaları sebebi ile küçük yaşlardaki kızlarla evlendirilmelerine karşı çıkmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak günümüzde kız çocuklarının eğitim seviyelerinin yükseldiğini, ailelerine kendi isteklerini daha rahat söyleyebildiklerini, kendilerini tanıyıp ifade edebildiklerini belirterek şartların farklılaştığına vurgu yaptıkları dikkati çekmiştir. Küçük yaşlardaki kız çocuklarının eğitimlerine devam etmesi gerektiğinin farkına vardıkları ve devlet de bu yönde destek sağladığı için kızların erken yaşta evlendirilmesine bugün karşı olduklarını belirtmektedirler. Eğitimlerini dolayısı ile de kendi kişisel gelişimlerini tamamlamadan başkalarının yüklerini üzerlerine almalarının sakıncalı olduğunu düşündüklerini, bugünün şartlarında bunun doğru olduğu kanaatinde oldukları için de bugünkü akılları ile erken yaşta evliliğe karşı olduklarını ifade etmişlerdir.

3. Eşlerinin evlendikleri dönemde yaş durumunun değerlendirilmesi

Kendi evliliklerinde reşit olmamış kız çocukları ile evlendirilen görüşmeci erkeklere mümkün olsaydı eşlerinin yaşlarının daha büyük olmasını isteyip istemeyecekleri sorulduğunda alınan cevapların eşlerinin aynı yaşta olmasını tercih edenler ve daha büyük olmasını tercih edeceklerini söyleyenler olmak üzere iki gruba ayrılmış olduğu görülmektedir.

3.1. Eşlerinin yaşının daha büyük olmasını isteyenler

Katılımcılardan 8 kişi bu soruya eşlerinin evlendiklerinde evlendikleri yaşlarından daha büyük olmasını tercih edeceklerini söylemiş oldukları dikkati çekmektedir. Bu görüşmeci erkekler eşleri evlendiğinde çok küçük yaşlarda oldukları için evliliğin, eş olmanın ve anne olmanın sorumluluğunu yerine getirme noktasında önemli sıkıntılar yaşadıklarını bu sebep ile de eşlerinin yaşlarının daha büyük olmasını tercih edeceklerini söylediklerine vurgu yapmaktadırlar. Bu yönde verilen cevaplardan birkaçı aşağıda verilmiştir:

“Karımla evlendiğimizde daha büyük yaşta olmasını istiydim. Yani yaşı bana yakın olsa sorunumu, derdimi paylaşırdım, anlardı beni. E yaşı çocuktan ben sorunumu paylaşırsam ne anlayacaktı. Karım bize gelin geldikten sonra oturmasını kalkmasını öğrettim, eğittik, ona katkı sundum.” K2

Katılımcının cevabından görüldüğü üzere evlendiğinde 18 yaşından küçük olup fiziksel gelişiminin yanında mental olarak da gelişimini tamamlamayan çocuk gelinin evlendiği erkek ve ailesi tarafından eğitilmesi gerektiği düşüncesinde oldukları ve bunu görev olarak kabul ettikleri dikkati çekmektedir. Oysa evlilik belirli bir olgunluğu gerektirmektedir. Medeni kanununun 18 yaşını doldurmuş olma şartını getirmesinin arkasında da böyle bir gerçeklik bulunmaktadır. Devletin koymuş olduğu yaş sınırını beklemeden küçük yaşlardaki kız çocuklarını eş olarak seçmek ve arkasından da onların sorumluluklarını yerine getiremediklerinden şikayetçi olmak toplumda sık görülen çelişkilerdendir. Bu şikayetin arkasına sığınarak eğitime hakkını kendilerinde bulmaları da bir başka çelişkiyi ortaya koymaktadır. Hatta yukarıdaki görüşmecinin vurguladığı gibi eşleriyle ortak paylaşımda bulunamamaktan da şikayetçi olmaktadır.

Bu gerçekliği dahi önceden düşünebilmiş olsalar erken yaşlardaki kız çocukları ile evlenmeye veya çocuklarını evlendirmeye kalkmayacakları düşünülmektedir.

“İsterdim. Biz evlendiğimizde karımın yaşı küçükti. Hiçbi şey bilmiydi. E çocuk doğdı. İkimizde ne analık ne babalık biliydikh. Karım diisen belki hizmetçiydi. Ev üstüneyken anam ve bacım beni doldiriydi. Bende onların gazına gelip kariye vuriydim. Ama çok pişmanım. O yüzden evlenen kişilerin biraz dünya görmesi, biraz eğitimi olması ve olgunlaşması daha iyidir.” K7

“Yaşı büyük olsun isterdim yaşı ufakh olduğu için ev işleri, çocuk doğurmak, bakmak derken çoh zorlandı karım. Bi kişiyken birden fazlalaştık ekonomik durumumuz kötüydü.” K12

Katılımcıların cevapları incelendiğinde eşlerinin yaşlarının büyük olmasını istemedeki temel sebep eşlerine yüklemiş oldukları ev içi sorumluluklar ve çocuk bakımını daha iyi yapması olduğu görülmektedir. Bu durum ise erkekler tarafından toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesinin ve beklenti içine girildiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Küçük yaşta evlendikleri için eşlerinin yaşamış olduğu zorluklardan eşlerinin, çocuklarının ve ailelerinin yaşamış olduğu mağduriyetlerden daha çok eşlerinin yerine getiremediği işlerden şikayetçi oldukları görülmektedir. Bu yönde cevapları olan görüşmeci erkeklerle olan görüşmeler sırasında eşlerinin olması gereken şekilde yapamadıkları işlerden daha çok anneleri ve çevrelerindeki kendilerine eşlerinin yetersiz kaldığını göstermelerinden şikayetçi oldukları dikkati çekmektedir. Erkekler, bilmeyerek de olsa eşlerinin eleştirilmesinin önüne geçebilmek için eşlerini yıpratabildiklerini görüşmeler sırasında dile getirmektedirler.

3.2. Aynı yaşta olmasını isteyenler

Görüşme grubundaki 7 kişi eşlerinin kendileri ile evlendikleri yaş ile ilgili bir problem yaşamadıklarını bu sebep ile de şimdiki akılları ile de eşlerinin evlendikleri yaşta olmasını tercih edeceklerini belirtmiştir. Erken yaşta yapılan evliliği sorun olarak görmediğini belirten iki katılımcının görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Evliliğimde bi sorun olmadığı için fikrim değişmedi aynı yaşta olabilirdi.” K4

“Aynu yaşta olmasını isterdim. Yaşı büyük kişinin üzerinde etki kurmak zor yaptırım yapmak zor yaşı ufah kişiyi daha çabuk yönlendirirsen. Yaşı büyük kişi kendi kararını daha kolay veriy. Ufakh yaştaki kadınlar daha çoh erkeğe bağımlılığı oliy.” K11

Eşlerinin evlendikleri dönemdeki yaşta olmasını tercih edeceklerini söyleyen katılımcılar genellikle evlendikleri dönemde çevrelerindeki pek çok kişinin yakın yaşlarda evlendiğini, evliliklerinde önemli bir problem yaşamamış oldukları gibi sebeplerle eşlerinin evlilik yaşından şikayetlerinin olmadığını söylemiştir. Görüşmeler sırasında yukarıdaki görüşmecinin de açıkça ortaya koyduğu ve teorik kısımda da belirtildiği gibi kendi kararlarını alabilen, kendi ayakları üzerinde durabilen kadınlar yerine hakimiyetlerini kurabilecekleri kadınları tercih eden erkeklerin bu yönde cevaplar verdikleri dikkati çekmiştir. Bağlı değil bağımlı kadınlarla yapacakları evlilikleri tercih eden bu grup erkekler aksi durumda evdeki hakimiyetlerinin olumsuz yönde etkileneceğinden çekinmektedirler.

Görüşmeler sırasından bu grup erkeklerin kendi ve eşlerinin kazanmış oldukları niteliklerle daha sağlıklı bir aile hayatı yaşayıp yaşatmaktan daha çok kendi hakimiyetlerini sürdürmeyi tercih ettikleri dikkati çekmiştir. Erken yaşta evliliği sorun olarak görmeyen ve konu hakkında olumsuz yargısı bulunmayan diğer katılımcı görüşleri şöyledir:

“Fikrim değişmedi. Karımın yaşının ufah olması bana göre önemli değil. Ben evlendiğimde üniversitede 2. sınıf öğrencisiydim. Erken yaşta evlenerek nefsi duygularıma da engel oldum, böylelikle gözüm başkasına bakmadı.” K3

“Kendi rızasıyla ve severek evlendiğimiz için yaşının büyük ya da ufah olması önem arz etmedi. Şimdi olsa eğer karımla aynı şartlarda tanışıp evlenecek olsam yine aynı yaşta evlenirdim.” K14

Katılımcı cevapları incelendiğinde geleneksel yapının etkisi altında bir sosyalizasyon sürecinden geçtikleri için düşüncelerinin kolay değişmesinin mümkün olmadığı fark edilmektedir.

4. Çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi hakkındaki görüşler

İnsanlar kendileri için istedikleri iyi şeyleri misliyle çocukları için isterken kendilerinin hoşlarına gitmeyen kendileri için istemedikleri şeyleri çocukları için hiç istemedikleri bilinmektedir. Bu kabulden hareket ile katılımcılara çocuklarının erken yaşta evlenmeleri hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. 14 katılımcının çocuklarının erken yaşta evlenmesine müsaade etmeyeceğini bir katılımcının da evlenecek gençlerin iyi huylu olmalarından emin olmaları halinde müsaade edecekleri öğrenilmiştir. Şartlı onay vereceğini söyleyen katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“3 erkek çocuğum var. Oğullarım yaşı 18’den ufah biriyle evlenmek isterse eğer kızın huyu iyiyse, aileler tanıştırmak kaydıyla oğlumun da huyu iyiyse müsaade ederem. Oğlumun huyu kötüyse müsaade etmem, karşı tarafın ailesine anlatırem oğlumun kötü huyunu.” K3

Sözleriyle kız çocuğu olmadığını ancak olsa ya da oğullarından birisi 18 yaşından küçük bir kız çocuğuyla evlenmek istese erken yaşta evliliğin nedenlerinden olan dini gerekçeleri nedeniyle bu duruma karşı çıkmayacağını beyan etmiştir. Aynı şekilde görüşme grubunda olup da kız çocuğu olan katılımcılardan erken yaşta evlenmelerini sorun olarak değerlendirmeyeceğini, evlenmelerine izin vereceğini söyleyen iki görüşmecinin ifadeleri de aşağıda verilmiştir:

“Hayat şartları bizim zamanımıza göre değişiy. Mesela şimdi ohula giden kız çocukların sayısı daha fazla. Aileler daha çokh üzerlerine düşüyor. Bende öleyim. Kızlarım ohusun meslek sahibi olsun, ekonomik bağımsızlıklarını kazansın istiyem. Bu yüzden erken yaşta evlenmesi mümkün değil ki kızlarımı erken yaşta evlendirmedim.” Erken yaşta evliliği sorun olarak görmemesine rağmen kız çocuklarını neden erken yaşta evlendirmek istemeyeceği sorulmuş olup cevaben; “Bizim zamanımızda kız çocukları iş bilirdi, ev işleri çocuk bakardı şimdikiiler genellikle okula cafeye gittiği için ev işinden çocuk bakımından sorumluluktan uzaklar. Şartlar farklı yani. Ben de zamanın şartlarına göre çocuklarımı yetiştirdiğim için onları evliliğe hazır görmüyorum.” K13

“Ben her ne kadar evlenmişsem de iki erkek çocuğumun erken yaşta evlenmesini istemiyem. Önce askerliğini yapmasını sonra iş bulup evlenmesini istiyem. Aksi durumda oğlum askerdeyken ailesinin sorumluluğunu üstlenmek istemiyem. Eğer kızım olsaydı onu da erken yaşta evlendirmezdim. Çünkü bu zamanda yetişen çocuklar daha geç olgunlaşıyorlar.” K14

Katılımcı cevapları incelendiğinde; toplumsal cinsiyet rollerinin burada da karşımıza çıktığı görülmektedir. Nitekim bir katılımcı kız çocuğunun erken yaşta evlenmesine karşı çıkmasındaki neden ev içi sorumluluklarını tam öğrenemediğini düşünüyor olmasıdır. Görüşmeci erkeklerin görüşmeler sırasında kızlarının toplumsal cinsiyetlerine uygun rolleri öğrenmelerini ve yapabiliyor olmalarını çok önemsedikleri dikkati çekmiştir. Sebebi sorulduğunda kızlarının toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirememesi halinde yaşayabilecekleri mağduriyetleri önemsedikleri dikkati çekmiştir. Eşlerinin yaşamış olduğu mağduriyetleri hatırladıkça çocuklarının da benzerlerini yaşamasından çekindikleri fark edilmiştir.

Görüşme grubunda kız çocuklarının erken yaşta evlenmesine karşı olduğunu söylemelerine rağmen kızlarını erken yaşta evlendiren üç katılımcı bulunmaktadır. Bu katılımcıların ifadelerinden ikisi aşağıda verilmiştir:

“Çocuklarımdan büyük olanını amcası benim rızam olmadan 16 yaşında evlendirdi. Heç istemedim ama amcasına da büyük olduğu için karşı çıkamadım. Ama hem kızım hem oğlum onlar 20 yaşından büyükler ama hala bekarlar.” K7

“Bi kızım, karımın isteğiyle erken yaşta evlendi. Bi oğlumun da karısı ufahti. Karım kızımın hakkında laf çıkmasın yaşı geçti evde kaldı denmesin deyi erken evlendirdi. Gelnim içinse o zaman eve gelen gelinler hizmet ediyorlardı. Karım da eve yardımcı olur deyi düşündü. Bizim burada gelin evin her işini yapmak, aileye bakmak zorunda. Şimdi tasvip etmesem de o zamanlar öyleydi.” K9

Erken yaşta evliliğin nedenleri arasında geleneksel ve dini inançlar, düşük sosyo-ekonomik düzey yanında toplumsal baskıların da olduğu bir gerçektir (Yakıt ve Coşkun, 2014: 5). Kız çocuklarının erken yaşta evlenmesine karşı olan katılımcıların cevaplarıysa şöyledir:

“Ben kesinlikle istemiyem. Şu an en ufak kızım 16 yaşında evde lafı bile geçmez. Neden evlensin elin kahrını çeksin. Ben karımda gordüm o sorunları, kızım yaşasın istemiyem. Diğer kızlarım da biri 21 diğeri 22 yaşında evlendi. Oğlumun karısında 25 yaşındaydı.” K2

“Eşimin yaşadığı sorunları gördüğüm için karşıyem, kızımı isteyen oldu ama ben vermedim, 20 yaşına gelmesini, olgunlaşmasını bekledim. Erken evlenseydi temizlik, çocuk bakımı bilmez ezilirdi.” K8

Katılımcılar kendi evliliklerinden yola çıkarak çocuklarının yaşayabilecekleri olası sıkıntıları dikkate alarak erken yaşta evlenmelerine karşı çıktıklarını belirtmektedirler. Bu gruptaki katılımcılar kız çocuklarının erken yaşta evlenmesine karşı olmakla kalmayıp kendi çocuklarını da reşit olduktan sonra evlendirerek bu düşüncelerini eyleme koyduklarına vurgu yapmaları gelecek için umut vericidir.

5. Erken Yaş Evliliklerinde Yaşanan Sorunlar

Erken yaştaki kız çocukları ile evlenen erkeklere evliliklerinde sorun yaşayıp yaşamadıkları sorulduğunda 9 katılımcının sorun yaşadıklarını ifade etmiş oldukları dikkati çekmiştir. Katılımcıların genellikle aileleri ile birlikte aynı evde yaşamış olmalarından kaynaklanan sorunlar yaşadıkları dikkati çekmektedir. Eşlerinin yaşlarının küçük olması sebebi ile evliliğe ve evlilikle gelen sorumlulukları yerine getirme noktasında sorunlar yaşamalarına kendi ailelerinin müsamahalarının olmamasının eşlerinin çok ezilmesine dolayısı ile de ilişki ağlarının bozulmasına vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu yönde cevaplar veren bazı katılımcıların görüşleri şöyledir:

“Benim ailemle aynı evde yaşadık, ev ev üstüne olmiy, ailem kalabalık, rahat edemedik, sürekli karımdan hizmet beklendi, rahatça kavga bile edemezsen. Mutluluğunu, üzüntünü yaşayamazsen. Benim o zamanlar işim yoktu aileme bağıydım bi şe de diyemezdim.” K8

“Evet şartlarda benim ailemde aynı evdeydik kardeşlerimle anam vardı. Erkek kardeşim askere gitti, bütün sorumluluk bendeydi, kaynana sorunu vardı bana baskı yapıydi bende karıma yapıydim. Şimdi pişmanım.” K12

Erken yaşta evlilik sonucunda çocuk bakımı, ev içi temizlik, yemek yapma gibi görevlerin sorumluluğu altına giren çocuk gelin; eğitim hayatlarının yarıda kalması sonucunda da herhangi bir iş ve meslek sahibi olamamakta ve evliliklerinde eşe bağımlı ve savunmasız hale gelmektedirler. Ev içi işlerle hayatı kısıtlanan kadının, kendi kararlarını alamaması, erkeğin ve ailesinin baskısı altında kendi hayatını yaşayamaması mutsuz ve bağımlı yaşamasına sebep olmaktadır. Erken yaşta evlenerek eğitim hayatı da yarıda kalan kadın, erken yaşta gebelik yaşamakta ve henüz çocuk olduğu dönemde kendisinden yetişkin görevleri yapması beklenmektedir. Bununla birlikte katılımcı cevapları incelendiğinde eşlerinin ailesiyle aynı evde yaşanması sonucunda ise aile içi sorunların zaman zamansa fiziksel şiddetin yaşanması sonucu sosyal destek sisteminden de yoksun kalmaktadırlar (Gülada, 2019:150). Bu da kadının sorunlarını çözememesini, sorunları ile yaşamayı kabullenmesini zorunlu hale getirebilmektedir.

6. Kadın ve Erkek Arasındaki Yaş Farkı

Katılımcılara kadın ve erkek arasındaki yaş farkı olup olmaması ile ilgili düşünceleri ile bu yöndeki düşüncelerinin olumlu ve olumsuz tarafları ile ilgili fikirleri sorulmuştur. Katılımcıların çoğunluğu erkeğin kadından büyük olması gerektiğinin daha doğru olduğunu, kadının ev işleriyle ilgilenmesi ve çocuk doğurup büyütmesi sebebi ile çabuk yıprandığını belirtmiştir. Kadının erken yıpranması erkek ile yaş farkının ileride kapanacağına inancı beraberinde getirmektedir. Bu konudaki bazı katılımcı görüşleri şöyledir:

“Bence erkeğin kadından 5-6 yaş daha büyük olması gerekiyor. Erkek geç olgunlaşiy, genç erkeklerde olgun olan daha azdır ama kadınlar öle değil. Kızlar ergenliğe girdiğinde bi bakiysey yaşı da büyümüş gibi olgunlaşmış. Kadın erkeği terbiye ediy. Yani karım evlendikten sonra 4 çocuğumla beraber beni de büyüttü.” K1

“Yaş farkı fazla olunca karı koca birbirini daha az anliyeler. Anlaşma daha zor oliy, yani yaş farkı çohsa sorun olur.” K6

“Bence erkek ve kadın arasında 4-5 yaş fark olmalı. Çünkü kadınlar ev işleri çocuk bakımı derken çok fazla yorulup yıpranıyorlar. Aynı yaşta olan kadın ve erkeğe 10 sene sonra bak kadın bu işler yüzünden daha yaşlı gözüküyor. Bu sebeple yaş farkı olmalı.” K13

“Karının yaşı erkekten az olmalı. Yaşı ufak olunca evliliğe daha çabuk alışiyler, yönlendirmek daha kolay oluy, bence.” K15

Görüşmeciler erkekler büyük oranda erkek ile kadın arasında çok fazla olmasa da görece yaş farkının olması gerektiği düşüncesindedirler. Kadınların erken yaşta evlenerek yetişkin kadınların yerine getirmekte zorlandıkları pek çok toplumsal cinsiyet rolünü yerine getirirken çok yıprandıklarına vurgu yapılmaktadır. Doğum sürecinin kadının hayatındaki yıpratıcı rolü her çocuk doğduğunda biraz daha kadının yıpranmasını sağladığı için erkeğin yaşı büyük olsa da zaman içinde yıpranma ile yaş farkının ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Ataerkil yapılanmalarda erkeğin yaş farkı onun aynı zamanda kadın üzerindeki hakimiyeti anlamına da gelmektedir. Yaş farkı kadının erkeğe saygı göstermesinde etkili olmaktadır. Görüşmecilerin bu gerçekliğe görüşmeler sırasında vurgu yapmış olmaları da gerçekliğin net bir şekilde görülmesinde etkili olmuştur.

SONUÇ

Erken yaşta evlilik hem ülkemizde hem de dünyanın çeşitli bölgelerinde görülen ve kronikleşen sosyal bir sorundur. Bu sorun genellikle ataerkil yapının hâkim olduğu sosyo-kültürel yapılanmalarda görülmektedir. Ülkemizin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Diyarbakır ili geleneksel ataerkil yapının hâkim olduğu bir ildir. Çalışmada bu coğrafyada yaşayan ve eşleri erken yaşta evlendirilen bir diğer ifade ile çocuk gelin olan farklı sosyo-demografik özelliklere sahip 15 erkek katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Eşleri erken yaşta evlendirilen ve erken yaş evliliği hakkında yaşayarak tecrübe sahibi olan erkek katılımcılarla yapılan görüşme verilerine dayanarak görüşme grubundaki erkek katılımcılar tarafından bu durumun bir sorun olarak algılandığını ancak geleneklerin ve toplum baskısının bu düşüncelerinin önüne geçtiğini söylemek mümkün. Katılımcılardan 2 kişi erken yaşta evliliği bir sorun olarak tanımlamış olsa da kız çocuklarını erken yaşta evlendirdiğini belirterek o günün şartları ile bugünün şartları arasında farklılık olduğu için kendilerinin de genele uyum sağlayarak kız çocuklarını erken yaşta evlendirdiklerini, kızlarının yaşları küçüldükçe evlenme yaşlarının da büyüdüğü yönünde bilgiler vererek bu yöndeki görüşlerini ortaya koymuşlardır.

Katılımcıların yarısı, eşlerinin evlendikleri dönemdeki yaşlarının daha büyük olmasını tercih edeceklerini ifade etmiştir. Evlendiklerinde eşlerinin yaşlarının büyük olmasını toplumsal cinsiyet rollerini olması gerektiği şekilde yerine getirmeleri, eşlerinin hakkıyla yapamadıkları işlerden dolayı erkeğin kendi aileleri ile yaşamak zorunda kaldıkları sıkıntıları yaşamamak için daha çok istediklerini belirtmiş olmaları dikkat çekici bulunmuştur. Eşlerinin yaşamış olduğu sıkıntılardan daha çok kendilerine yaşatmış olduğu sıkıntılar sebebi ile evlendiklerinde eşlerinin yaşlarının daha büyük olmasını isteyen bu katılımcıları, evliliklerinde sıkıntı yaşamamış olan erkeklerin eşleri ile yine aynı yaşlarda evlenmek isteyeceklerini söyleyen erkeklerin ifadeleri desteklemektedir.

Ancak katılımcı erkeklerin eşlerinin erken yaşta evlendiklerinde kendilerine yaşatmış olduğu olumsuzluklar açısından durumu değerlendirirken aynı durumun kız çocukları söz konusu olduğunda kız çocuklarının yaşayacakları olumsuzluklar açısından değerlendiriyor oldukları dikkati çekmektedir.

Görüşme grubundaki 14 katılımcı kız çocuklarının erken yaşlarda evlenmelerine müsaade etmeyeceklerini söylerken sadece bir katılımcı ki erken yaş evliliklerini sorun olarak görmediğini de önceden belirtmişti, şartların çok uygun olması durumunda çocuğunun erken yaşta evlenmesine müsaade edeceğini belirtmiştir.

Katılımcılar kız çocuklarının erken yaşta evlenmelerine toplumsal cinsiyet rollerinin onlara yüklemiş olduğu sorumlulukları öğrenmeden önce evlenmeleri durumunda yaşayabilecekleri ve yaşatabilecekleri sıkıntıları göz önüne alarak karşı çıktıklarını görüşmeler sırasında net bir şekilde ortaya koymaktadırlar. Eskiden insanların daha erken yaşlarda olgunlaşarak bu görevlerini yerine getirebildiklerini, bugün olgunlaşmanın daha uzun sürdüğünü düşündükleri için kızlarının ev içi işler ve çocuk bakımı gibi toplumsal cinsiyetlerinin kendilerine yüklemiş olduğu görevleri yerine getirebilecek seviyelere geldikten sonra evlenmelerinin daha uygun olacağına inandıklarını belirtmektedirler.

Bütün bunlarla birlikte katılımcılardan 9'u evliliklerinde eşlerinin yaşlarının küçük olmasından kaynaklı sorunlar yaşadıklarını söylemiştir. Eşlerinin evliliğin sorumluluğunu olması gerektiği kadar yerine getirememiş olması sebebi ile kendi aileleri ve eşleri arasında yaşanan olumsuzluktan çekirdek ailelerinin, eşlerinin ve ilişkilerinin olumsuz etkilendiğine vurgu yaptıkları dikkati çekmektedir. Katılımcılar bu noktada kadın ve erkek arasında yaş farkı olmasının uygun olacağına vurgu yaparak erkeğin kadın üzerinde hakimiyet kurmasında dolayısı ile de ev içi düzenin sağlanmasında önemli bir fonksiyon ortaya koyacağına inandıklarını belirtmektedirler. Kadın ve erkeğin sorumluluk düzeylerinin farklı olması, kadının hamilelik sürecinde yaşamış oldukları ve bunun çocuk sayısı ile artıyor olması sebebi ile kadınların daha çok yıprandıkları düşüncesi ile ilerleyen yaşlarda aradaki farkın kapanacağı düşüncesinde oldukları da dikkati çekmektedir.

Çalışma verilerine dayanarak eşleri ile erken yaşlarda evlenen erkeklerin, evliliklerinde hakimiyetlerini sürdürme düşüncelerinin etkili olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Toplumun çocukluğun başından itibaren erkeğe kazandırmış olduğu bu düşünce eşleri ile bir hayatı paylaşmalarının önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Eşleri üzerinden evlerinde sağlamaya çalıştıkları hakimiyet düşüncesi onların eş ve babalık duygularını en üst seviyelerde yaşamalarının önündeki önemli bir engeli oluşturmaktadır. Reşit yaşa geldikten sonra birey olmuş, eş ve anne baba olma sorumluluğunu alarak hayatı paylaşan kişilerin evliliklerinde yaşanan hazzın, hakimiyet esaslı ailelerde yaşanmadığı bilinmektedir. Bu gerçeklikten hareket edildiğinde hiçbir gerekçenin erken yaşlarda yapılan evliliklere mazeret olamayacağı daha kolay anlaşılabilir olacaktır.

Erken yaşta evlilik kız çocuklarına küçük yaşta büyük travmalar yaşatan, hayat boyu silinmeyecek olan yaralara sebep olan sosyal bir sorundur. Bu durumun önüne geçmek için ailelerin bilinçlendirilmesi gerektiği açıktır. Ancak ailede kadından önce erkeklerin bilinçlendirilmesinin önemi fark edilerek konunun yasal, sosyal ve ruhsal yönden açtığı derin boşluk hissini anlatılması gerekmektedir. Kısaca söylemek gerekir ise sadece kadının çocuklarına iyi bakamaması, iyi bir anne olamaması ya da iyi temizlik, yemek yapamamasından daha çok kadının tüm yaşantısına olan bireysel ve toplumsal etkilerinin neler olacağı yönünde çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu durum öncelikle çocukların eğitimlerinin önemsenmesi ve farkındalık düzeylerinin yükselmesi ile mümkün olabilecektir. Bilinçli, sosyo-kültürel ve ekonomik gelişimini tamamlamış bireylerin yapacakları evliliklerin topluma sağlayacağı katkı tartışma götürmez bir gerçeklik ise tersi durumun hiçbir şekilde göze alınmaması gerektiğinin de bir diğer gerçeklik olduğu dikkatlerden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Aksan, G. (2013). Evlilik ve Ayrılma: Ailenin Kurulması ve Sona Ermesi, Sistemik Aile Sosyolojisi (Ed., Aydın, M.), Çizgi Kitabevi, 169-194.
- Aktepe, E., Atay, M.İ. (2017). Çocuk Evlilikleri ve Psikososyal Sonuçları, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 9(4), 410-420.
- Anık, M., Barlin, R. (2017). Türkiye’de Çocuk Gelinler Sorunu: Balıkesir Örneği, İnsan ve Toplum Bilimler Araştırmaları Dergisi, 3, 1187-1841.
- Aydemir, E., Karal, D., Güçer, M., Keser, E.M. (2011). Evlilik mi? Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler!, Ankara: USAK Raporları No: 11-08., E., Yıldırım, F., Sırma, S. Ç., Saniyaman. S. (2015), Çiçeklerin Kaderi: Türkiye’de Kadınların Erken Evliliği Üzerine Nitel Bir Araştırma, Bilig, 73, 63-98.
- Boran. P., Gökçay, G., Devocioğlu, E., Eren, T. (2013). Çocuk Gelinler, Marmara Medical Journal, 26, 58-62.
- Çetin, M. (2020). Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler, Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, 5, 107-122.
- Demren, Ç. (2003). Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri. Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın (Ed.Ayşe Akın), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 33-44.
- Gülada, M.O. (2019). İnsan Ticareti Bağlamında Çocuk Evliliğini Önlemeye Yönelik UNICEF Tarafından Hazırlanan Kamu Spotu Reklamları Üzerine İnceleme, Göç Araştırmaları Dergisi, 6(1), 144-168.
- Kaptanoğlu Yüksel, İ. ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 2,129-161.
- Kılıçaslan Cesur, S. ve Işık, T. (2016). “Toplumsal Cinsiyet ve Efsaneden Gerçeğe Türkiye’de Kadın”, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Malatyalı Kaynak, M. (2014). Türkiye’de ‘Çocuk Gelin’ Sorunu, Nesne, 2 (3), 27-38.
- Özcebe, H. ve Biçer Küçük, B. (2013). Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk Evlilikler, Türk Pediatri Arşivi, 86-93.
- Özarlan, S. (2020). Evlilik Yaşı ve İçerdiği Sorunlar, Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi, 14, 249-259.
- Şenol, D. ve Alp, Y. (2012). Çocuk Gelin ve Çocuk Dul Kadınlara Kırıkkale Örneğiyle Sosyolojik Bir Bakış, Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Şenol, D. Ve Dinç, A. (2016). Türkiye'nin Suriyeli Çocuk Gelinleri: Sosyolojik Bir Değerlendirme, Suriyeli Çocuklarla El Ele Uluslararası Göç ve Çocuk Sempozyumu, 231-247.
- Şenol, D. ve Mazman, İ. (2012). Erken Yaşta Evlilik: Çocuk Gelinler, Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.
- Şimşek, E. (2019). Sosyo-Kültürel Açından Çocuk Gelinler ve Sesin Mahremiyeti: Doğubeyazıt Örneği, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Tuğcu, F. (2019). Jean Genet Oyunlarında Cinselliğin İnşası: Balkon ve Sıkıgözetim Oyunlarında Hegemonik Erkeklik, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Tuğrul Gezer, Y. (2018). Erken Yaşta Evlendirilen Kadınların Evlilik Süreçleri, Deneyimleri ve Sonraki Yaşamları Üzerine Nitel Bir Çalışma”, Sosyoloji Notları, 1, 2-38.
- Türk Dil Kurumu, (2011). Türkçe sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.

Yakıt, E ve Coşkun, M. A. (2014). Toplumsal Açıdan Çocuk Yasta Evlilikler Gerçeği: Hemşire ve Ebenin Sorumluluğu, Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi,11 (3): 3-10.
Yüksel, H. ve Yüksel, M. (2014). Çocuk İhmali ve İstismarı Bağlamında Türkiye’de Çocuk Gelinler Gerçeği, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2, 1-24.
Zengin, D., Yardımcı, F., Başbakkal, Z. (2018). Çocuk Yaşta Yapılan Evliliklerin Toplum Sağlığına Etkisi, Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 2, 89-97.

TÜRKİYE'DE DOĞAN YA DA TÜRKİYE'DE BÜYÜYEN SURIYELİ ÇOCUKLARIN TOPLUMSAL AİDİYET SORUNU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör. Dr. İbrahim AKSAKAL
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-3367-3194

Özet

2011 yılında Suriye iç savaşının patlak vermesinin ardından milyonlarca Suriye vatandaşı yerinden edilmiş ve kitlesel göç hareketliliği başlamıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye'ye sığınmak amacıyla göç eden Suriyeli sayısı UNCHR Eylül 2021 raporuna göre 3,7 milyonun üzerindedir. Bu sayının yaklaşık 1,75 milyonu 0-18 yaş arasında çocuktur ve bu çocukların yaklaşık 550 bini Türkiye'de doğmuştur. Yapılan araştırmalar ve elde edilen veriler göstermektedir ki Suriyeli sığınmacıların doğum oranları oldukça yüksektir ve bu nedenle Türkiye'de doğan ya da Türkiye'de büyüyen Suriyeli çocukların sayısında yakın zamanda kayda değer bir artış öngörülmektedir.

Türkiye, dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumundadır ve bu durum bir taraftan yerli halka kayda değer bir yük oluşturmuş diğer taraftan da ülkenin demografik yapısını önemli derecede etkilemiştir. Haliyle sığınmacılara karşı yerli halk tarafından ön yargı gelişmiş ve zaman zaman küçültücü muameleler yapılmıştır. Bu durum "ev sahibi-davetsiz misafir" ilişkisi bağlamında ele alındığında şaşırtıcı olmasa gerek. Aynı zamanda sığınmacıların bazı illerde yoğunlaşması ve yerli halkın bu illerin bazı bölgelerinde neredeyse azınlık konumuna düşmesi ev sahibi ile misafir arasındaki gerilimin belirginleşmesine etki etmiştir.

Geçici koruma kapsamında olup sayısı her geçen gün artan vatansız Suriyeli çocuklar bütün bu tartışmaların ortasında büyümekte ve büyürken içinde buldukları kaotik atmosferin etkisiyle kimlik edinmektedir. Şüphesiz ki sığınmacı çocukların kimlikleri bu çatışma ortamından çeşitli izler taşıyacaktır. Bu araştırmada temel amacımız çocuklukları ve kimlik kazanma süreci Türkiye'de geçen savaş mağduru Suriyeli sığınmacı çocukların aidiyet ve kimlik edinme sorunlarını ele alarak ben ve öteki ilişkisi bağlamında değerlendirme yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli çocuklar, ötekileştirme, aidiyet, vatandaşlık, göç

AN EVALUATION OF THE SOCIAL BELONGING PROBLEM OF SYRIAN CHILDREN BORN OR RAISED IN TURKEY

Abstract

Following the outbreak of the Syrian civil war in 2011, millions of Syrian citizens were displaced and mass migration began. According to the UNCHR September 2021 report, the number of Syrians who have migrated to Turkey for asylum since this date is over 3.7 million. Approximately 1.75 million of this number are children between the ages of 0-18 and approximately 550 thousand of these children were born in Turkey. The researches and the data obtained show that the birth rate of Syrian refugees is quite high, and therefore, a significant increase is foreseen in the number of Syrian children born or raised in Turkey in the near future.

Turkey is the country that hosts the highest number of refugees in the world, and this situation has created a significant burden on the local people on the one hand, and has significantly affected the demographic structure of the country on the other hand. As a matter of fact, prejudice has developed by the local people against refugees and derogatory treatment has been made from time to time. This should not be surprising when considered in the context of the “host-intruder” relationship. At the same time, the concentration of asylum seekers in some provinces and the fact that the local population is almost a minority in some parts of these provinces has had an impact on the tension between the host and the guest.

The number of stateless Syrian children under temporary protection, whose number is increasing day by day, grow up in the midst of all these debates and gain an identity under the influence of the chaotic atmosphere they live in. Undoubtedly, the identities of refugee children will bear various traces from this conflict environment. Our main purpose in this research is to evaluate the problem of belonging and identity acquisition of Syrian refugee children who are victims of war in Turkey, and to evaluate them in the context of the relationship between me and the other.

Keywords: Syrian children, otherization , belonging, citizenship, migration

GİRİŞ

Nisan 2011 yılından beri devam eden Suriye iç savaşından en çok etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelmektedir. Türkiye savaştan kaçan Suriyeliler için açık kapı politikası uygulamış ve geçen 10 yıllık süre içinde aşamalı bir şekilde resmi rakamlara göre 3,7 milyondan fazla Suriyeli, Türkiye’ye sığınmıştır. Mevcut durumda Türkiye, dünyada en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumundadır (UNHCR, 2021). BMMYK 2020 raporuna göre 2014 yılına kadar Afgan mültecilere ev sahipliği yapan Pakistan, mültecilere ev sahipliği yapma bakımından listenin başındayken 2014 yılından itibaren listenin ilk sırasına Türkiye yerleşmiştir. Yine aynı rapor Türkiye’nin farklı hukuki statülerde olan yabancılara ev sahipliği yaptığını ve bünyesinde 4 milyondan fazla yabancı barındırdığını ortaya koymuştur (Çelik, 2021, s. 1213). Bu durum Türkiye için ekonomik, politik, sosyal, demografik vb. birçok açıdan çeşitli sorunlar doğurmuştur.

Suriyeli sığınmacılar her ne kadar Türkiye’ye gelirken kısa bir süre sonra geri dönme umudu beslemiş olsalar da savaşın uzun sürmesi, dolayısıyla misafirlik süresinin uzamasıyla birlikte kalıcılık eğilimleri artmış ve onlar için artık Suriye büyük oranda geride kalmıştır. Çelik’in ifade ettiği gibi araştırmalar yaygın bir şekilde ortaya koymuştur ki sığınmacıların hedef ülkede geçirdikleri süre uzadıkça bir taraftan kalıcılık eğilimleri, diğer taraftan da göç ettikleri ülkelerden beklentileri artmaktadır (Çelik, 2021, s. 1216). Zira her ne kadar ülkelerinden can havliyle kaçmış olsalar da ve her ne kadar ülkeleri yakılıp yıkılmış olsa da hayatlarını normalleştirme ve insan gibi yaşama onlar içinde en tabii istektir. Bu nedenle ilk zamanlarda sadece barınma ve diğer temel ihtiyaçlarıyla yetinen sığınmacılar bugün hayat normale döndükçe doğal olarak daha başka beklentiler içine girmişlerdir. Her insan gibi onlar da hayatlarını normale döndürmeye çalışacak ve eğitim almak, tatil yapmak, evlenmek, seyahat etmek, alışveriş yapmak, kariyer yapmak, geleceğe umutla bakmak, belki bir gün emekli olmak vb. isteyeceklerdir. Hatta ara sıra hata yapma, kavga etme, gürültü çıkarma, aylıklık yapma onların da en doğal hakkıdır. Fakat bütün bunların ev sahibi halk tarafından normal karşılanması mevcut durum nedeniyle pek mümkün gibi görünmemektedir. Zira Suriyeli sığınmacılar Türkiye tarafından “geçici” olarak koruma altına alınmış ve Geçici Koruma Kanunu kapsamında hakları tanınmıştır.

Geçici Koruma Yönetmeliğinde Suriyeliler için “geçici korunanlar” ifadesi kullanılmakta ve Suriyelilere bu kapsamda geçici koruma kimlikleri verilmektedir (Kap, 2014). Sığınmacıların adının geçici olması bile başlı başına onlar için hayatın normale dönmesini engelleyen bir durumdur.

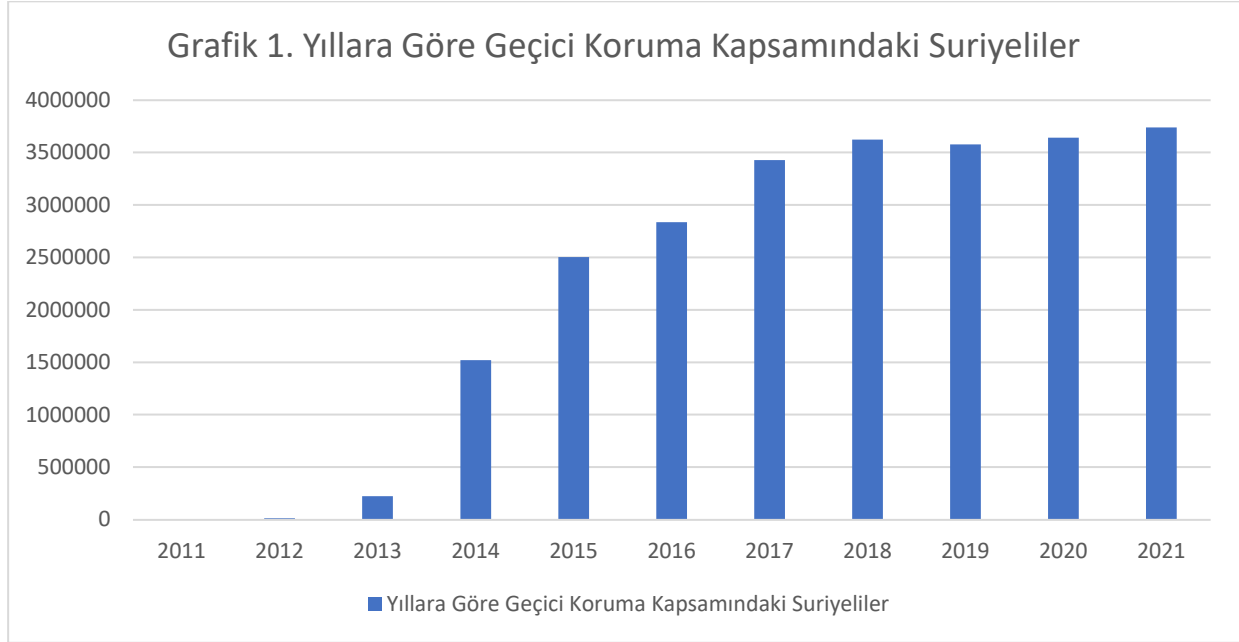
Gerek Türkiye için gerekse Suriyeli sığınmacılar için hayatın normale dönmesini zorlaştıran birçok husus sayılabilir. (1) Sığınmacıların ekonomik desteğe ve çalışmaya ihtiyacı vardır fakat Türkiye ekonomisinin 3,7 milyon sığınmacıya söz konusu maddi desteği sağlaması ve yeterli derecede istihdam yaratması pek mümkün değildir. (2) Türk kültürü ile Suriye kültürü arasında belirgin farklılıklar vardır ve bu nedenle kültürel çatışmalar yaşanmaktadır. (3) Suriyeli sığınmacı konusu ziyadesiyle politize olmuştur ve bundan dolayı halkın önemli bir kısmında sığınmacılara karşı ön yargı vardır. (4) Sığınmacılar Suriye sınır bölgesine yakın illerde yoğunlaşmışlardır ve bu illerin demografik yapısı alt üst olmuştur. (5) En önemlisi ise sığınmacı sayısı Türkiye'nin eritme kapasitesinin oldukça üstündedir. Hatta bu kadar büyük bir kitlenin dünyanın hiçbir ülkesinde eritilmesi ve topluma entegre edilmesi pek mümkün değildir. Ayrıca sığınmacı sayısının büyük bir kısmı genç yaştadır ve Suriyeli sığınmacı kadınların doğum oranları oldukça yüksek, doğurganlık süreleri bir hayli uzundur. “Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2018 verilerine göre, Türkiye’de Suriyeli bir kadın ortalama 5,3 çocuk doğurmaktadır” (Çelik, 2021, s. 1216). Bu nedenle sığınmacı sayıları hızla artmaktadır. Öyle ki 2011’den beri Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de doğan çocuklarının sayısı 530 binin üzerindedir.

Suriyeli sığınmacıların yasal durumu başlı başına bir belirsizlik içindeyken bunun yanında Türkiye’de doğan Suriyeli sığınmacı çocukların durumu ayrıca belirsizlikler taşımaktadır. Zira bu çocuklar hem vatansızdır hem de vatandaşlık alamamaktan kaynaklı kimliksizdir. Türkiye, Türk Vatandaşlık Kanunu’na dayalı olarak Suriyeli sığınmacı ailelerin Türkiye’de doğan çocuklarına vatandaşlık vermemektedir. Çünkü Türk vatandaşlığı alabilmek için ebeveynlerden en az birinin Türk vatandaşı olması ve bebeğin Türkiye’de doğmuş olması gerekmektedir (Gülyazar, 2017, s. 684). Bu nedenle sığınmacı ailelerin çocukları vatandaşlık anlamında yasal statüden mahrumdur. Hal böyleyken sığınmacı ailelerin doğum oranları bir hayli yüksektir ve bunun sonucu olarak vatansız ve kimliksiz sığınmacı çocukların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Kimlik ve vatandaşlık, bireyin hem yasal statüsünü hem haklarını hem de sorumluluklarını belirlemektedir. Aynı zamanda bireyin en temel sosyal gereksinimlerinden biri olan aidiyet duygusunu tatmin etmektedir. Bu nedenle ne tam anlamıyla Suriyeli ne de Türk olabilmiş, vatansız ve kimliksiz Suriyeli sığınmacı çocuklar arada kalmıştır ve aidiyet sorunu yaşamaktadır. Şüphesiz ki bu durum onların kişiliklerine, tutumlarına, beklentilerine ve davranışlarına etki edecektir. Bu araştırmada temel amacımız bu durumda olan Suriyeli sığınmacı çocukların kimlik, vatandaşlık, entegrasyon ve aidiyet sorunu üzerine bir değerlendirme yapmaktır.

1. Suriyeli Mültecilerde Mevcut Durum

2011 yılında başlayan göç süreciyle birlikte Türkiye’ye Suriye’den kitleler halinde sığınmacı gelmiş ve bugün itibarıyla sayı, resmi kayıtlara göre 3,7 milyonu geçmiştir.

Grafik 1’de görüldüğü gibi 2018 yılından itibaren Suriyeli sığınmacı sayısındaki artış hızı oldukça düşmüştür. Fakat bu durum uzun vadede sayının artmayacağı anlamına gelmez. Zira Suriyeli nüfus oldukça gençtir, kadınlar erken yaşlarda evlendirilmektedir ve doğum oranları bir hayli yüksektir.

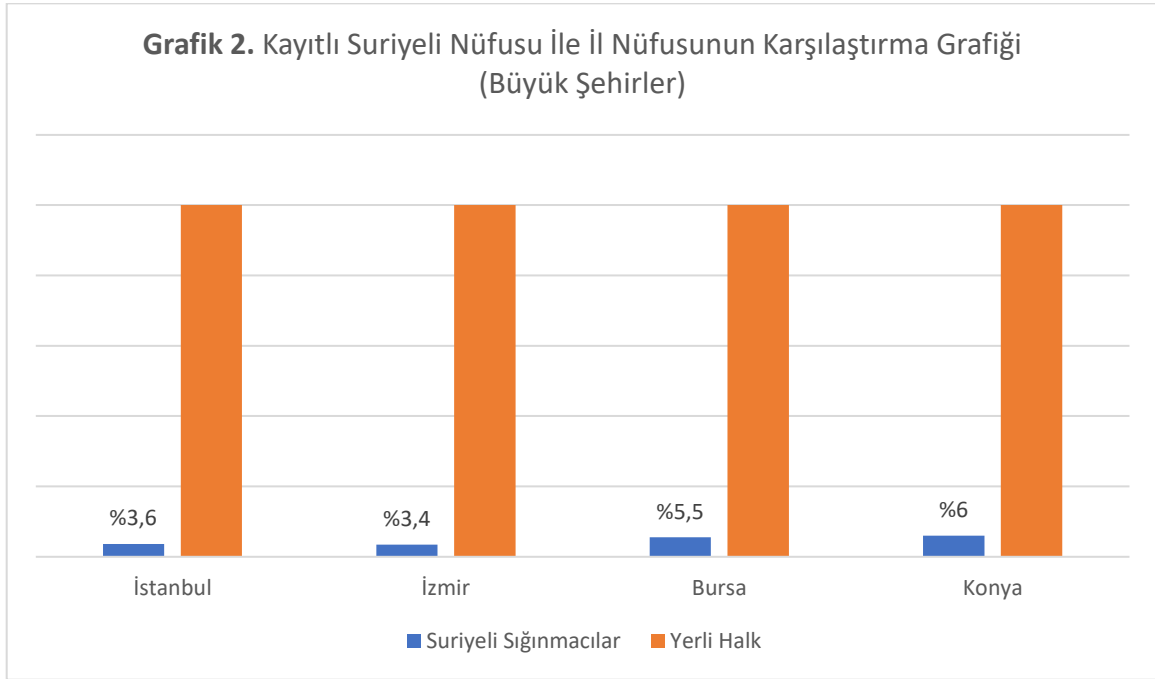
Tablo 1. Türkiye’deki Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı (25.11.2021)

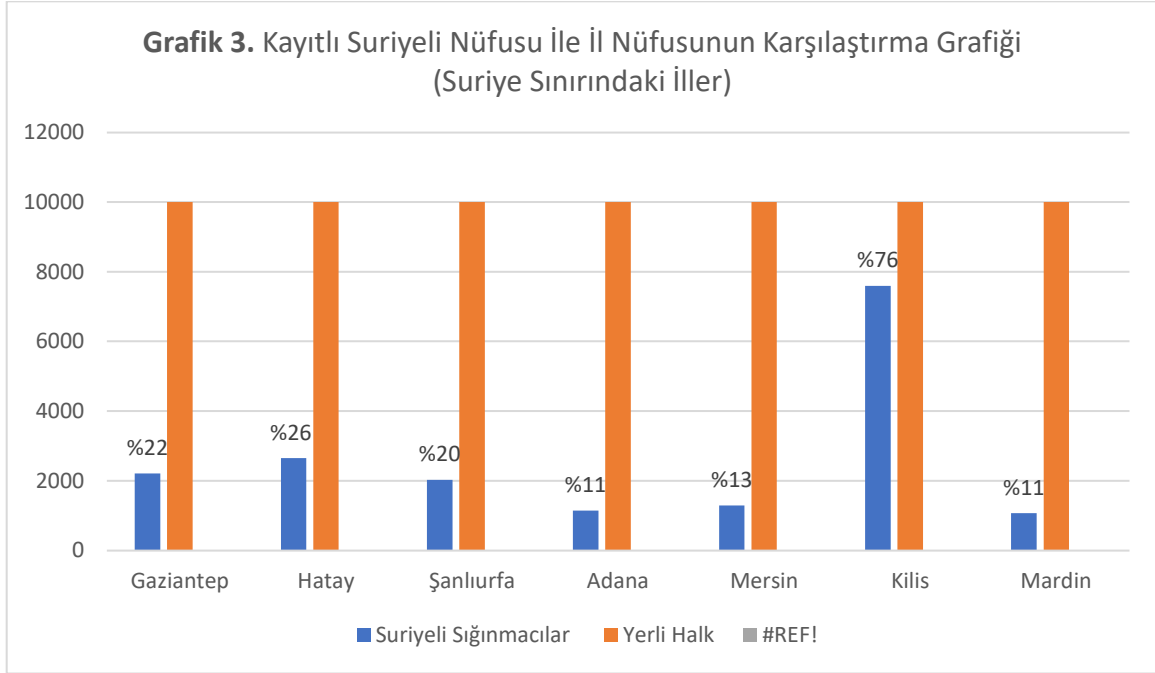
YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
0-9	559.029	523.535	1.082.564
10-18	361.297	327.805	689.102
19-29	511.157	378.910	890.067
30-44	382.164	297.279	679.443
45-59	164.027	162.381	326.408
60 ve üstü	32.982	37.466	70.448

Göç İdaresi Başkanlığı 2021.

Türkiye’ye yerleşen Suriyeli sığınmacıların yaş ve cinsiyete göre dağılımını gösteren Tablo 1.’de görülmektedir ki sığınmacılarda genç nüfus oranı oldukça yüksektir. Adölesan annelik dönemi olan 10-18 yaş aralığındaki kadın sayısı 327.805, doğurganlık oranının yüksek olduğu 19-29 yaş kadın sayısı 378.910 ve yine doğurganlık oranının düşük olmasına rağmen devam ettiği 30-44 yaş kadın sayısı 297.279’dur. Bütün bunların yanında Suriyeli sığınmacılarda doğurganlık oranı da oldukça yüksek ve iki doğum arasında geçen süre düşüktür. Türkiye’de 2020 yılı itibarıyla doğum hızı 1,7 olarak açıklanmışken (TUİK, 2020), Suriyeli sığınmacılarda bu oran 5,3’tür (TNSA). Bu nedenle mevcut sayılar ve demografik özellikler değerlendirilirken doğum oranlarının yüksekliği de dikkate alınmalıdır. Bu durum ilerleyen yıllarda göçmen sayısının daha da artacağı ve Türkiye’deki demografik yapının önemli ölçüde değişeceği anlamına gelmektedir.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus ise Suriyeli sığınmacıların yerleşim yerleridir. Sığınmacıların en çok yerleştiği 10 il sırasıyla İstanbul (536.099), Gaziantep (460.323), Hatay (438.036), Şanlıurfa (426.626), Adana (255.448), Mersin (236.872), Bursa (182.777), İzmir (149.831), Konya (122.569) ve Kilis (106.924)'dir. Sığınmacılar İstanbul, İzmir ve Bursa gibi büyük şehirleri istihdam olanaklarından dolayı tercih etmişlerdir ve bu şehirlerin eritme potansiyeli diğer şehirlere nazaran daha yüksektir. Oransal açıdan bakıldığında sayısal veriler daha anlamlı hale gelmektedir. Suriyeli sığınmacıların sayısının yerli halka oranı İstanbul'da %3,57, İzmir'de %3,43, Konya'da 5,51 ve Bursa'da %5,98'dir. Fakat bu oran Gaziantep'te %22,07, Hatay'da 26,47, Şanlıurfa'da 20,24, Adana'da 11,38, Mersin'de 12,87 ve Kilis'te 75,99'dur. Ayrıca sayı bakımından ilk 10 içinde olmasa da sığınmacı oranı bakımından oldukça üst sıralarda olan bir başka sınır ili de Mardin'dir. Aşağıdaki grafiklerde büyük şehirlere ve sınır illerine yerleşmiş Suriyeli sığınmacıların oransal karşılaştırmaları yapılmıştır.

Göç İdaresi Başkanlığı'nın 25 Kasım 2021 tarihli verilerinden düzenlemiştir.

Ravenstein, göçmenlerin büyük çoğunluğunun kısa mesafeli göçler tercih ettiğini ve göç alan bölgede bir göç dalgası oluştuğunu söyler (Çağlayan, 2006; Bostan, 2018). Suriyeli sığınmacılar da Ravenstein'in ileri sürdüğü bu ilkeye uygun şekilde hareket etmiş ve sınır illerinde yoğunlaşmışlardır. Ravenstein, göç alan bölgelerin zamanla göç veren bölgeler haline geldiğini ve böylece bölgede bir göç dalgasının oluştuğunu söylemektedir (Çağlayan, 2006; Adıgüzel, 2016). Zira hedef bölgelerin zaman zaman emme kapasitesinin üstüne çıkılabilmekte ve hedef bölgede yaşayan insanlar değişen yaşam koşullarından kaynaklı buldukları bölgeyi terk edebilmektedir. Sınır illeri de bu açıdan düşünüldüğünde emme kapasitesinin oldukça üstünde bir göç dalgası ile karşılaşmış ve mevcut durumda demografik yapı bir hayli değişmiştir. Bu iller tıpkı bir sığınmacı bölgesine dönüşmüş ve il nüfuslarının yaşam koşullarını bir hayli etkilemiştir. Ayrıca sınır illeri sadece hedef bölge değil aynı zamanda transit bölge olma özelliği de taşımaktadır ve bu durumda bölge halkı üzerinde önemli bir baskı oluşturduğu da söylenebilir. Grafik 3'te verilen oranlar illere yerleşmiş kayıtlı sığınmacıları göstermektedir. Bunun yanında kayıtlı olmayan veya sınır illerini transit geçiş için kullanıp kısa süreli kalan sığınmacılar da vardır ve bunlar da hesaba katıldığında tablonun görünenden daha ağır olduğu anlaşılmaktadır. Haliyle yakın gelecekte demografik yapının ve sığınmacı yoğunluğunun doğurduğu itici faktörlerden kaynaklı olarak, sınır illerindeki yerli halkın göç etme eğiliminde olması ve bu şekilde bir göç dalgasının ortaya çıkması da ihtimaller arasındadır.

2. Ev Sahibi Zor Durumda, Misafir Çaresiz: Uyumsuz ve Çözumsuz Bir İlişki

Erdoğan (2019), göç dalgasının başladığı ilk yıllarda sığınmacılara karşı ön yargı düzeyinin daha düşük, hatta toplumsal kabulün yüksek olduğunu tespit etmiştir. Zira Türk toplumu genel anlamda Suriyeli sığınmacıları "Zulümden kaçan çaresiz misafirler" olarak değerlendirme eğilimindedir (Erdoğan, 2019).

Fakat sığınmacıların misafirliklerinin uzaması ve illerin emme potansiyellerinin oldukça aşılması sonucunda yerli halk ile sığınmacılar arasındaki sosyal mesafe bir hayli açılmıştır. Sığınmacılara karşı çeşitli ön yargılar gelişmiş ve gerek söylemler gerekse davranışlar sertleşebilmiştir.

Göç eden insanlar, hele de çaresizlikten ötürü göç edilmişse hedef ülkede ucuz iş gücü olarak görülürler. Bunun evrensel bir ilke olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sınır illerine yerleşen sığınmacılar bu anlamda bir taraftan işverenlerin iştahını kabartırken diğer taraftan işsizlik sorunlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tümtaş'ın (2018), yaptığı araştırma sonucuna göre, Suriyeli sığınmacıların %93'ü düşük ücret politikası ve çalışma koşullarından dolayı rahatsızdır. Sığınmacılar işverenlerin durumu suiistimal ettiğini ve ayrımcılık yaptığını ifade etmiştir (Tümtaş, 2018, s. 39). Bu da göstermektedir ki yerli halkın sığınmacılara beslediği ön yargının yanında Suriyeli sığınmacılar da ücret politikası, dışlanma, istismar edilme vb. durumlardan ötürü yerli halka ön yargı besleme potansiyeline sahiptir. İnsani Gelişme Vakfı ve IPSOS Araştırmalar Enstitüsü'nün sonuçları da göstermiştir ki sınır illerindeki Suriyeli sığınmacıların %45'i ayrımcılığa uğradığını ve dışlandığını düşünmektedir (Tümtaş, 2018). Uzayan misafirlik, sığınmacı sayısının oldukça fazla olması, çeşitli sosyo-kültürel farklılıklar ve bölgenin demografik yapısının değişmesi yerli halk ile sığınmacılar arasında dikatomik bir ilişkinin oluşmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu ilişkide azınlık durumunda olan ve ötekiler tarafından dışlandıklarını düşünen sığınmacıların grup bilinci ile hareket etmeleri ve dayanışma duygusu geliştirmeleri olağan bir sonuçtur. Zira biz ve öteki arasındaki çatışmada grup içinde geliştirilen dayanışma duygusuna -İbn-i Haldun'un ifadesiyle asabiye bağına- ihtiyaç duyulmakta ve bu durum grup üyelerine çeşitli avantajlar sağlanmaktadır.

3. Sadece Vatansız Değil Aynı Zamanda Kimliksiz Çocuklar

Türkiye'ye göç eden sığınmacılar konusunda dikkat edilmesi gereken bir başka husus da Türkiye'de doğup büyüyen çocuklardır. Sığınmacılar için tam anlamıyla hayat normale dönmüş olmasa da evlenme ve çocuk yapma rutinleri tüm hızıyla devam etmektedir. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi sığınmacıların genç nüfus oranı oldukça yüksektir. Bunun yanında Suriyeli sığınmacılar, aile planlaması konusunda eğitimsiz ya da duyarsız olacak ki bebek doğum oranları oldukça yüksektir. Türkiye'de doğum hızı 1, 7 iken Suriyelilerde bu oran 5,3'tür. Bu durum bir taraftan sığınmacı nüfusunun hızlı bir şekilde artması diğer taraftan da demografik yapının değişmeye devam ettiği anlamında gelmektedir.

Eldeki veriler çok sağlıklı olmasa da resmi kayıtlar 2011 yılından itibaren Türkiye'de doğan Suriyeli çocuk sayısının bir hayli fazla olduğunu göstermektedir. Sağlık Bakanlığı'nın verilerine göre tablo şöyledir:

Tablo 2. Türkiye'de Doğan Suriyeli Bebeklerin Yıllara Göre Dağılımı

2011-2015	2016	2017	2018	2019
116.000	82.850	111.325	113.000	107.000

Sağlık Bakanlığı 2020, akt. (Çelik, 2021).

2019 yılına kadar Türkiye'de doğan toplam Suriyeli bebek sayısı 530.175 olarak açıklanmıştır. Tablodan anlaşıldığı üzere Suriyeli sığınmacıların yıllık yaklaşık 100 bin bebeği doğmaktadır. Haliyle, 2021 itibarıyla kayıtlı sayının 750 binden fazla olduğu tahmin edilebilir.

Türkiye’de doğan Suriyeli bebeklere Türk vatandaşlığı verilmemektedir. Zira Suriyeli sığınmacılar Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunmaktadır ve kalıcı ikamet izni ya da vatandaşlık verilmemektedir. Bu durum Türkiye’de doğan bebekler için de geçerlidir. Zira Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre vatandaşlık alabilmek için soy bağı ve doğum yeri şartının sağlanması gerekmektedir. Fakat Türk Vatandaşlığı Kanunu madde 8’de şöyle bir hüküm mevcuttur: *Türkiye’de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır* (2009 TVK). Bu kanun maddesi herhangi bir ülkeden vatandaşlık alamamış yabancı anne babanın çocuklarına vatandaşlık hakkı verilmesine hükmetmektedir. Fakat sığınmacıların durumunun geçici olduğu düşünüldüğü için bu kanun maddesi uygulanarak Türkiye’de doğan vatansız sığınmacı bebeklere de vatandaşlık verilmemektedir. Dolayısıyla Suriyeli bebekler sadece vatansız değil aynı zamanda kimliksiz ve güvencesizdir.

Türkiye’de doğan sığınmacı çocuklar her ne kadar yabancı uyruklu olsalar da Türk topraklarında ve Türk kültüründe doğmuş olmanın etkisi altındadır. Onların çocukluk dönemleri kaos ortamının tam ortasında geçmektedir. Aynı zamanda sokakta, okulda ya da herhangi bir mekânda belki de hiç farkında olmadan ve sebeplerinden habersizce çeşitli ayrımcılıklara maruz kalmakta, yoksulluk yaşamakta, ikinci sınıf insan muamelesi görmekteler. Adeta küresel siyasetin ıskartaya çıkartılmış bireylerine dönüştürülmüş, Bauman’ın ifadesiyle atık bedenler (human waste of globalization) haline getirilmişlerdir (Bauman, 2004; akt. Özer, Komşuoğlu, & Ateşok, 2016).

2016 yılında yaptığımız bir saha çalışmasında¹ Türk vatandaşı öğrencilerin ve velilerin eğitim kurumlarında sığınmacı öğrencilere ayrımcılık yaptıkları tespit edilmiştir. Veliler, sığınmacı öğrencilerin kendi çocuklarının sıra arkadaşı olmasını istememekte ya da sığınmacıların olduğu sınıflar tercih edilmemektedir. Hatta öğretmenlerin de zaman zaman sınıflarına sığınmacı öğrenci almakta gönülsüz oldukları gözlemlenmiştir (Aksakal, 2016). Daha önce de ifade ettiğimiz gibi sığınmacılara yönelik ön yargılar ilerleyen zamanlarda daha da belirginleşmiş ve bunun sonucu olarak sığınmacıların yoğunlukta olduğu bölgelerde dikotomik ilişki biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu durum hiç şüphe yok ki kimlik kazanma sürecinde olan sığınmacı çocukların hafızalarında kalacak ve onlarda tahrip edici bir etki yaratacaktır. Sığınmacılara karşı geliştirilen negatif düşünce ve davranış biçimleri onlarda kollektif bilincin inşa olmasına sebep olabilecek ve bugünün çocukları yarının ön yargılı marjinal gruplarına dönüşebilecektir. Bu durum onların topluma entegre olmasını engellemenin yanında içten içe bir nefret duygusu beslemesine de sebep olabilir. Zira onlar hem kimliksiz olmanın verdiği zorluklarla hem de dışlanmışlığın getirdiği benlik tahribatıyla yaşamakta ve yetişmektedir.

Türkiye’nin sığınmacı dosyasının oldukça kabarık olması kalıcı politikalar geliştirilmesini ve sığınmacıların beklediği vatandaşlık haklarının verilmesini engellemektedir. Zira resmi sığınmacı sayısı 3,7 milyonun üzerindedir ve vatandaşlık ya da mültecilik hakkı verilmesi durumunda bu sayının artacağına hiç şüphe yoktur. Mevcut koşullar altında bu kadar yüksek sayıda sığınmacının vatandaşlık ya da mültecilik talebinin karşılanması ekonomik, demografik, sosyal, siyasal, ideolojik, kültürel vb. birçok konuda önemli zorluklar doğuracaktır.

Dolayısıyla Suriyeli sığınmacı konusunda öyle görünüyor ki uzun yıllar boyunca kalıcı çözüm yolları bulma konusunda somut adımlar atılamayacak ve entegrasyon sorunları devam edecek.

1 bkz. Suriyeli Mülteci Öğrencilerin Türk Eğitim Sistemine ve Sınıf Ortamına Uyum Sorunları: Kars İli Örneği, (Aksakal, 2016)

Türkiye’de doğup büyüyen sığınmacı çocuklar ise ötekileştirilmiş kimlikler olarak yetişmenin zorluklarını yaşamaya devam edecektir.

Sığınmacı çocukların eğitimi, entegrasyon politikası gereği Türk okullarında verilmektedir. Bu nedenle çocuklar zaman zaman yetişkinlerden daha fazla sosyal etkileşim içine girmekte ve dahil oldukları sosyal grupta aidiyet sorunu yaşayıp ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Sığınmacı çocukların eğitim kurumlarında ötekileştirilmesi, onların entegrasyon sürecini önemli derece engelleyecek, hatta toplumla olan bağlarının zayıflamasına sebep olabilecektir. Bu nedenle gerek öğretmen ve yöneticilerin gerekse Türk vatandaşı velilerin, ayrımcılığın muhtemel sonuçları konusunda eğitilmesi faydalı olabilir. Suriyeli sığınmacı konusu oldukça politize olmuş bir konudur ve bu nedenle eğitilmiş-eğitimsiz, büyük-küçük herkes zaman zaman ayrıştırıcı ve ötekileştirici dil kullanabilmektedir. Hatta bu tip davranışlar zaman zaman sınıf ortamlarına ve ders içi söylemlere bile yansiyabilmektedir.

Bugünün Suriyeli çocukları yarının yetişkinleri olacak ve öyle görünüyor ki önemli bir kısmı Türkiye’de yaşamaya devam edecektir. Türk okullarına giden ve diploma alan yeni nesiller ileride iş sektörlerinde daha fazla görülmeye başlanacaktır. Burada doğan, bu coğrafyada ve bu kültürde yaşayan fakat kendi ülkeleriyle neredeyse hiçbir bağı olmayan bu çocukların toplumsal entegrasyonu sadece kendilerinin değil aynı zamanda Türk toplumunun da sorunudur. Bu nedenle Suriyeli sığınmacılar için uygulanan devlet politikalarının yanında kullanılan dil de önemlidir. Medya organlarının ve siyasilere yerli halk ve sığınmacılar arasında nefret dili gelişmesine sebep olacak söylemlerden uzak durması yerinde olacaktır. Aksi halde halk arasında ötekileştirici, ayrıştırıcı ve nefret içeren söylem ve davranışların yaygınlaşma ihtimali yüksektir.

SONUÇ

Türkiye Suriye savaşından en fazla etkilenen ülke olma konumundadır. Bu nedenle yaşanan göç dalgaları Türkiye’nin demografik yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Suriyeliler, yerleşmek için sınır bölgelerindeki illeri daha fazla tercih etse de ülkenin bütün illeri ve bölgeleri hissedilir derecede sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik açıdan etkilenmiştir. Bazı bölgelerde işsizlik sorunu ortaya çıkmış, bazı bölgelerde ise sos kültürel sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Zira 2011’den beri Türkiye’ye 3,7 milyondan fazla kayıtlı Suriyeli sığınmacı yerleşmiştir. Bu sayı hem ülke genelinde hem de tek tek il bazında eritme potansiyelin üstünde olduğu için çeşit sorunlar kaçınılmaz olarak kısa ve uzun vadelere baş göstermiştir.

Suriyeli sığınmacıların önemli bir kısmında aile planlaması bilinci olmadığı için hem evlenme yaşı oldukça düşüktür hem de doğum oranları Türkiye ortalamasının oldukça üstündedir. Bunun sonucu olarak da geçen zaman içinde Türkiye’de 530 binden fazla Suriyeli bebek doğmuştur. Bu bebekler Türkiye’de doğmuştur ve Türkiye’de yaşamaktadır. Öyle görünüyor ki uzun zaman boyunca burada kalmaya devam edecektir. Mültecilerin kalma süresinin uzaması nedeniyle belki de burada yeni nesiller Suriyeli sığınmacı çocuklarla büyüyecektir. Suriyeli bebeklere Türk Vatandaşlığı Kanunu gereği vatandaşlık verilmediği için bu çocuklar mevcut durumda hem vatansız hem de kimliksiz olma sorunu ile karşı karşıyadır. Kendi ülkeleri ile resmi bir bağı olmayan bu çocukların durumu belirsizdir ve bu belirsizlik onların büyürken edindikleri kimlikleri ve kişilikleri şüphesiz ki önemli derecede etkileyecektir. Kimliksiz çocuklar doğal olarak toplum içinde ikinci sınıf ve istenmeyen bitey muamelesi görmektedir.

Eğitim kurumları, çocuk parkları, mahalle maçları, sokak araları, arkadaş buluşmaları vb. sosyal katılımın gerçekleştiği günlük pratiklerde sığınmacı çocuklar zaman zaman ayrımcılıklara maruz kalabilmektedirler. Benzer şekilde yoksulluktan, kültür farklılıklarından ve iletişim engellerinden kaynaklı çeşitli mahrumiyetler yaşayabilmektedirler. Örneğin sığınmacı çocuklar muhtemelen çoğu öğretmenin gözbebeği ya da en yüksek başarıyı beklediği öğrenciler değiller. Ya da derste en çok söz hakkı verilen, tahtaya kaldırılan, arkadaşlarına örnek gösterilen, eğitim materyalleri tam olan veya sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirebilen öğrencilerin Suriyeli çocuklar arasından olma sıklığı oldukça düşüktür. Elbet bu söylediklerimiz Suriyeli sığınmacıların tamamı için geçerli değildir. Fakat Suriye'den gelen sığınmacıların büyük bir kısmının ekonomik gelir düzeyinin, Türkçeyi konuşma becerilerinin, yaşam standartlarının ve eğitim seviyelerinin düşük olduğu da inkâr edilmez bir gerçektir. Bu ise onların zaten zor olan yaşam koşullarını iyice zorlaştırmakta ve sosyal katılımdaki başarılarını düşürmektedir.

Bu değerlendirme yazısında temel amacımız Suriyeli sığınmacılara ya da onların Türkiye'de doğan çocuklarına vatandaşlık verilmesini desteklemek değil, onların mevcut durumlarının doğurduğu ya da ileride doğuracağı sonuçları ele almak olmuştur. Bu bağlamda ileri sürebileceğimiz önerimiz şunlardır:

- Suriyeli sığınmacıların yerleştiği bölgelerin demografik durumu, uzun vadede yerli halkın bölgeyi terk etmesine ve bunun neticesinde yeni göç akımlarının ortaya çıkmasına sebep olabilecektir. Bu nedenle bölgelerde valilikler tarafından iskân politikalarının geliştirilmesi ve illerin, eritme potansiyelinin aşılmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.
- Medya organlarının, araştırmacıların, vatandaşların ve politikacıların ayrıştırıcı ve ötekileştirici dil kullanmamaya özen göstermesi gerekmektedir. Bu bağlamda dikatomik ilişkilerin önlenmesi için çeşitli kamu spotları hazırlanmalı ve sloganlar geliştirilmelidir.
- Suriyeli sığınmacıların doğum oranlarının oldukça yüksek olması demografik açıdan büyük bir sorundur. Bu nedenle sığınmacı ailelerin aile planlaması konusunda eğitilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması hem onlar için hem de Türk toplumu için faydalı olacaktır.
- Eğitim kurumlarında sığınmacı öğrencilerin tek bir sınıfta toplanması hem entegrasyonu önler hem de azınlık dayanışmasıyla hareket etme ve grup bilinci oluşturma durumunu doğurur. Ayrıca bu tip sınıflar başarı seviyesinin çok düşük olduğu sınıflardır ve bu nedenle öğrencinin sosyal etkileşim ve rekabet ihtiyacına hizmet etmemektedir. Bu nedenle okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin entegrasyonu destekleyecek bilimde planlama yapması faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2016). Göç sosyolojisi. Nobel Yayınevi.
- Aksakal, İ. (2016). Suriyeli mülteci öğrencilerin türk eğitim sistemine ve sınıf ortamına uyum sorunları: Kars ili örneği, . Turan Sam Stratejik Araştırmalar Merkezi, 669-676.
- Bauman, Z. (2004). Wasted lives: Modernity and its outcasts. Polity Press.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2021). Eylül 2021 Türkiye Bilgi Notu.
- Bostan, H. (2018). Geçici koruma statüsündeki suriyelilerin uyum, vatandaşlık ve iskân sorunu. Göç Araştırmaları Dergisi, 4(2), 38-88.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (17), 67-91.

- Çelik, İ. A. (2021). Suriyelilerin Türkiye’ de Doğan Bebeklerinin Hukuki Statüsü ve Vatandaşlık Koşulları. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10 (2), 1208-1230.
- Erdoğan, M. (2019). Suriyeliler barometresi 2019. Orion Kitabevi.
- Gülyaşar, M. (2017). Suriyeliler ve vatandaşlık: Yerel halk ve Suriyeli sığınmacılar çerçevesinde bir değerlendirme. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmalar Dergisi, 7(7), 678-705.
- Ünal, S. (2014). Türkiye’nin beklenmedik konukları: “öteki” bağlamındayabancı göçmen ve mülteci deneyimi. Zeitschrift für die Welt der Türken, 6(3), 65-89.
- Kap, D. (2014). Suriyeli Mülteciler: Türkiye’nin müstakbel vatandaşları.
- Kaya, Ö. S. (2021). Değerler Eğitimi yoluyla suriyeli sığınmacıların sosyal uyumu: Yarı deneysel bir çalışma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(51), 476-500.
- Özer, Y. Y., Komşuoğlu, A., & Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye’deki Suriyeli çocukların eğitimi: Sorunlar ve çözüm önerileri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(37), 76-110.
- Şahin, S. A., & Çelik, Z. (2020). Dışlanma ve umut arasında: Suriyeli yükseköğretim öğrencilerinin deneyimleri. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 10(3), 494-503.
- Tümtaş, M. S. (2018). Toplumsal dışlanmadan vatandaşlık tartışmalarına suriyeli kent mültecileri. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, (37), 26-47.
- Türk Vatandaşlık Kanunu (2009).
- Yıldız, A. (2017). Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık. Göç Araştırmaları Dergisi, 3(1), 36-67.

GÜNAHKÂRLIKTAN ROMANTİKLİĞE: ORTA ÇAĞ'DA DEĞİŞEN ÇOCUKLUK ALGISI

Dr. Öğr. Üyesi Esra IŞIK

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
ORCID: 0000-0003-2983-4183

ÖZET

Çocukluğa ilişkin yaklaşımlar farklı tarihsel dönemlerde farklı uygulamalar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Toplumların çocukluk dönemine ve çocuklara dair anlayışlarının oluşumunda başta din olmak üzere, kültürün, geleneklerin ve sosyo-ekonomik faktörlerin etkisini görmek mümkündür. Günümüzün çocukluk anlayışı da büyük ölçüde bu tarihsel birikimin uzantısıdır. Orta Çağ'da günahkâr varlıklar olarak görülen çocukların XVIII. yüzyıldan itibaren romantik çocukluk okuması içinde masum varlıklara dönüştürülmesi aynı zamanda modern çocukluk kurgusunun da önünü açmıştır.

Romantik çocukluğun inşa edilmesinde etkili olan ve XVIII. yüzyıl aydınlanmasına da düşünsel anlamda katkı sağlayan John Locke ve J.J. Rousseau, doğumla başlayan günahkârlık durumuna ilişkin yaklaşımın tartışılmasında öncü olmuşlardır. Locke, ilk günahktan bağımsız olarak ele aldığı çocukların zihinlerini boş bir levha (tabula rasa) olarak görürken, Rousseau masum ve doğal çocukluk fikri ile iyimser bir çocukluk dönemi tasvir etmiştir.

Söz konusu değişim sadece çocukluğun toplumsal anlamının değil aynı zamanda çocuk-yetişkin ilişkisinin de yeni bir boyut kazanmasını temsil etmektedir. Çocuklara yetişkinler gibi davranıldığı anlayışı ile ön plana çıkan ve yetişkinlikten bağımsız ayrı bir çocukluk döneminin tasvir edilmediği Orta Çağ'dan, masumiyetle özdeşleştirilen ve ebeveyn ilgisine muhtaç, korunması gereken, kırılabilir bir çocukluğa geçiş aynı zamanda anne-baba olmanın da yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir. Bu çalışmada ele alınacak olan bu değişim günümüzün modern çocukluk anlayışının şekillenmesinde de etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk, Orta Çağ, günahkârlık

FROM SINFULNESS TO ROMANTICISM: THE CHANGING PERCEPTION OF CHILDHOOD IN THE MIDDLE AGES

ABSTRACT

In different historical periods, approaches to childhood have emerged in different forms. It is possible to see the influence of culture, traditions and socio-economic factors, especially religion, in the formation of societies' understanding of childhood and children. Today's understanding of childhood is largely an extension of this historical accumulation. The transformation of children, who were seen as sinful beings in the Middle Ages, into innocent beings in romantic childhood readings since the 17th century also paved the way for modern childhood fiction.

John Locke and J.J., who were influential in the construction of romantic childhood and contributed intellectually to the 18th century enlightenment. Rousseau was a pioneer in discussing the approach to sinfulness that begins at birth. While Locke saw the minds of children, whom he dealt with independently of original sin, as a blank slate (tabula rasa), Rousseau described an optimistic childhood with the idea of innocent and natural childhood.

The change in question represents not only the social meaning of childhood but also the child-adult relationship gaining a new dimension.

The transition from the Middle Ages, which stands out with the understanding that children are treated like adults, and where a separate childhood period independent of adulthood is not depicted, to a fragile childhood that is identified with innocence and needs parental attention, needs to be protected, also means redefining being a parent. This change, which will be discussed in this study, has also been effective in shaping today's modern understanding of childhood.

Keywords: Childhood, middle ages, sinfulness

GİRİŞ

Farklı tarihsel dönemlere bakıldığında çocukluğa ilişkin pratiklerin, yaklaşımların ve anlamların çeşitlendiğini görürüz. Çünkü çocukluk dönemi içinde yaşanan toplumların inançlarına, kültürüne ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak şekillenir. Örneğin ilk çağ toplumları çıkardıkları yasalarla çocukları korumaya çalışmış, Mezopotamya ve Anadolu gibi uygarlıklarda çocuk hakları gündeme gelmiştir. Diğer taraftan ise yine ilk çağda borç yükümlülüğü altına giren aileler bu borçları karşılığında çocuklarını satmak veya rehin vermek durumlarında da kalabilmişlerdir (Mutluay, 2010: 3-4). Antik Yunan'da eğitim sadece özgür ailelerin erkek çocuklarının dâhil olabildiği ayrıcalıklık yaratan bir hak iken, Roma İmparatorluğu'nda kız ve erkek çocuklar katı disiplinin uygulandığı okullara gitmişlerdir (Özyurt, 2011: 165). Çocukluk döneminin şekillenmesinde ve çocuk yetiştirme pratiklerindeki bu farklı uygulamalar toplumdan topluma da değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla çocukluğa dair bugünkü anlayışımız da bu tarihsel birikimin bir uzantısıdır.

İçinde yaşadığımız yüzyılda özellikle sosyal bilimlerin özel bir ilgi ile yaklaştığı çocukluk, sosyolojinin çocukluk sosyolojisi çalışmaları vasıtası ile özgün bir araştırma alanına kavuşmuştur. Bu alanın şekillenmesinde çocuk yüzyılı olarak nitelendirilen XX. yüzyıldaki gelişmelerin katkısı büyüktür. XX. yüzyıl görünürde gerçekten de çocuk yüzyılıdır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1989'da kabul edilmesinden sonra doruk noktasına ulaşan çocuğa dair ilerlemeler bu yüzyıla damga vurmuştur (Akbaş; Atasü Topçuoğlu, 2009: 101). Çocuk hakları tarihi açısından değerlendirildiğinde ise Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi dışında 1924 yılında Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1963 Türk Çocuk Hakları Bildirgesi çocukluğun yasal ve uluslararası bir statüye dayandırılması ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin oluşturulması açısından önemli gelişmelerdir (Erbay, 2013: 24). Sözleşmenin dayandığı temel fikir, her çocuğun içinde bulunduğu durumun geliştirilmesi, çocukların toplumun aktif ve sorumlu bir üyesi durumuna gelebilmesi için ayrılan kaynaklardan yararlanma hakkına sahip olmasıdır. Çocukların korunması için evrensel ilkeler belirlemek ve onları her türlü kötü muamele ve istismara karşı korumak amacı ile hazırlanan sözleşme, çocukların potansiyelleri ve yeteneklerinin geliştirilmesine hizmet etmeyi de hedeflemektedir (Topuzoğlu, 2005: 74).

Her ne kadar bu gelişmeler çocuklara yönelik olumsuz tutumları, sosyo-ekonomik eşitsizlikleri ve istismarı önleme noktasında yeterli olmasa da çocukluğa dair uluslararası farkındalığı arttırması, çocukluk döneminin siyasi ve hukuki tartışmaya açılması, çocuk politikalarının geliştirilmesi konularında etkili olmuştur. Diğer taraftan da XX. yüzyılın çocuk hakları hareketi kökünü modern çocukluk paradigmasından alması yönüyle de bu paradigmanın şekillendirdiği bugünün çocukluğunu anlamak adına önemlidir (Akbaş; A. Topçuoğlu, 2009: 101).

Bu çalışmada modern çocukluk paradigmasının ortaya çıkmasında etkili olan tarihsel gelişmeler, ele alınarak, çocukluğun toplumsal tarihine ilişkin bir kırılma olarak nitelendirilebileceğimiz önemli bir değişim değerlendirilecektir: çocukların yetişkinliğin gölgesinde kaldığı ve yetişkinliğin yüceltiği Orta Çağ'ın günahkâr çocukluk betimlemesinden, aydınlanmacı düşüncenin korunmaya muhtaç romantik çocukluk düşüncesine geçiş. Bu değişim aynı zamanda evrensel bir çocukluk anlayışını da beraberinde getirmiştir.

Olmayan Çocukluk

“Orta Çağ'da çocukluk yoktu” tezi ile özellikle sosyal bilimler alanında oldukça ses getiren Fransız sosyal tarihçi Philippe Ariès, 1962 yılında İngilizceye çevrilen adıyla, *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* adlı çalışması ile çocukluk tarihi araştırmalarında önemli tartışmalara yol açmıştır. Philippe Ariès, kitabında çocukluğu Rönesans ile keşfedilen önemli bir buluş olarak nitelendirir. Orta Çağ'da çocukluk diye bir kavramın olmadığına dikkat çeken Ariès, bu dönemde çocukların yetişkinlerin dünyasını her yönüyle paylaştıklarını, bebeklik ile yetişkinlik arasında bir geçiş dönemi tanımlanmadığı için çocukluğun da toplumsal yaşamda kendine bir yer bulmadığını söyler (Kuyumcu, 2014: 709). Philippe Ariès'e göre çocukluğun onu yetişkinlerden ayıran özgün doğasının bilinmemesi, çocukların annelerinin veya dadılarının ilgi ve şefkati olmadan yaşayabildikleri 5 ila 7 yaş arasındaki dönemden hemen sonra yetişkin topluluğunun içine katılmaları, oyunlarda, eğlencelerde, iş yaşamında yetişkin dünyasına karışmaları Orta Çağ'da çocukluğun olmamasının toplumsal sonuçlarıdır. Ariès, XII. yüzyıla kadar Orta Çağ sanatında çocukların resmedilmediğini, bunda bu medeniyette çocukluğun olmadığına kanıt olduğunu ileri sürer (Heywood, 2003:17-18). Ariès'in Orta Çağ'a ilişkin tespitleri çocukluk çalışmalarında etkili olduğu kadar aynı zamanda ciddi anlamda eleştirilerle de karşılanmıştır. Onun çalışmalarının genelleyici bir anlayışla Orta Çağ'da çocukluk yoktu tezini ortaya koyabilecek bulgular içermediğini düşünenler kadar, çalışmalarını bilimsel bulmayanlar da mevcuttur.

Ancak Ariès'in çocukluğa dair tarihsel bir merak uyandırdığı, bu yönüyle de kendinden sonraki çocukluk çalışmalarına ilham kaynağı olduğu bir gerçektir. Özellikle uzun yıllar çocukluğa mesafeli duran ve çocukluk çalışmalarını antropoloji ve psikolojinin hakimiyetine terk eden sosyolojinin, Ariès'in çalışmalarından etkilendiği ortadadır.

Sosyolojinin çocukluk çalışmalarına dair artan ilgisi, çocukluğun tarihi kadar toplumsal yönünü de tartışmaya açmıştır. Diğer taraftan XX. yüzyılın sonlarında şekillenen Yeni Çocukluk Sosyolojisi (New Sociology of Childhood) çalışmalarıyla da kültürel ve aktif bir özne olarak ele alınan çocuk, çocukluğun olmadığı ve çocukların minyatür yetişkinler olarak tasvir edildiği Orta Çağ'dan modern çocukluğa geçişin akademik anlamda geldiği noktayı temsil etmektedir (Işık, 2019: 189). Modern çocukluk paradigması olarak nitelendirilen bu yaklaşımda çocuk kendi yaşamının öznesi, hak sahibi bir bireydir ve varlığı toplumun çocukluğa dair yaklaşımına bağlı olarak şekillenir (Semerci vd., 2012:7). Yani yeni çocukluk anlayışı bir taraftan sosyal bilimlerde çocukluk tartışmalarını ve dolayısıyla çocukluk çalışmalarını etkileyen Ariès'ten, diğer taraftan XX. yüzyılın çocuklara ilişkin yasal düzenlemelerinden beslenirken, evrensel çocukluk okumalarının şekillenmesinde aydınlanmanın romantik çocukluğu da bir başka etken olmuştur.

Günahkârlıktan Masumiyete

Özellikle XVII. yüzyıldan itibaren önem kazanmaya başlayan çocukluğun; kaynağını inançtan alan günahkârlık yaklaşımından ziyade büyük ölçüde masumiyete özdeşleştirilmesi XVIII. yüzyılın aydınlanmacı düşüncesi içinde şekillenmiştir. Doğuştan gelen günahkârlık inancı Heywood'un (2003: 41-43) belirttiği üzere Aziz Augustinus'un IV. yüzyılda kâfir Pelagius inancıyla karşılaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Yaradılış yoluyla günah lekesinin nesilden nesile aktarıldığını söyleyen Aziz Augustinus'a göre dünyada bir gün yaşayan bir çocuk bile günahsız değildir. Bu inanış içinde vaftiz ile ilk günahı arındırılan ve affedilen çocuk, bilinçli ve yetişkinlerden farklı kalmayan bir varlıktır. Gerek Alman Protestanları gerekse İngiliz ve Amerikalı Püritenler arasında XVI. yüzyılda da yaygın olan bu yaklaşım çocukluğun nefret ve kötülükle tanımlanması ve çocukların doğuştan gelen bu özelliklere bağlı olarak günahkâr olarak görülmesine yol açmıştır. Bu yönüyle günahkâr çocuk inancı XVIII. yüzyıla kadar yaygın bir inanç olmuştur.

Hristiyan kültüründe uzun dönem muteber olarak kabul gören Aziz Augustinus, çocuğun ağlayarak annesinin memesine saldırmasını onun kıskançlığının ve günahkarlığının sembolü olarak yorumlamıştır. Aziz Augustinus'a göre çocuğun iyiliği ancak kötülüğü gerçekleştirme kudretinin zayıf olması ile ilişkilendirilebilir (Öztan, 2011:18). Aynı zamanda Hristiyanlıktaki Çocuk İsa kültü de söz konusu yaklaşımın çile boyutunu temsil etmesi bakımından dikkate değerdir. İkonografilerdeki çile çeken Çocuk İsa'nın Hristiyanlıkta Mesih'in maruz kalacağı şiddeti haber verisi dışında, yoksulluk, bağımlılık, kölelik, yararsızlık anlamına geldiği için Mesih'in kendi çocukluğunu yaşamayı, böylece alçalmayı, kurtarıcı eserinin her aşamasını tamamlamayı istemesidir (Gelis, 2021: 53).

Çocukluk tarihi açısından günahkarlıkla olumsuzlanan çocukluktan masumiyetle özdeşleştirilen çocukluğa geçilmesi çocukluk çalışmalarında da önemli bir yeri olan "çocukluğun masumluğu" kavramını gündeme getirmiştir. Çocukların masum varlıklar olarak görülmesinin kökleri Orta Çağ'a dayansa da bu dönemde çocuğun günahkâr olduğu fikri daha çok kabul görmüştür (Onur, 2005: 14). XVIII. yüzyılda temellenen masum çocuk inancının yaygınlaşmasında ise J. J. Rousseau ve John Locke gibi düşünürler etkili olmuştur.

John Locke 1693 yılında basılan *Some Thoughts Concerning Education* (Eğitim Üzerine Bazı Düşünceler) adlı kitabıyla çocukluk fikrinin gelişimine muazzam bir katkıda bulunmuştur. Yeni doğan bir çocuğun zihnini boş bir levha, tabula rasa olarak gören Locke, aileye, öğretmenlere ve devlete bu boş zihin üzerine yazılacak şeyler için büyük sorumluluk düştüğünü belirtir. Locke'ye göre cahil, ayıp duygusu olmayan, disipline edilmemiş çocuk, çocuğun değil yetişkinlerin başarısızlığının göstergesidir (Postman, 1995: 76-77). Çocukluk dönemine dair düşünceleri ile romantik çocukluk anlayışının şekillenmesinde etkili olan bir diğer düşünür Rousseau ise çocukların doğuştan masum olduklarını, toplumsal koşulların etkisi ile sonradan bozulduklarını ileri sürer (Onur, 2005: 15). Rousseau için çocuk kendi içinde anlamlı ve kıymetlidir. Bu nedenle çocukluk kendi doğal durumu içinde özel olarak tanımlanmalı ve ona verilecek eğitim ile de çocuktaki iyi tabiatının geliştirilmesini amaçlanmalıdır. Rousseau'ya göre çocuğun duygusal yanı ve sezgisi, insanın *doğa durumuna* en çok yaklaştığı dönemi işaret etmektedir (Öztan, 2011: 25). XVIII. yüzyılda ortaya çıkan bu düşünceler XIX. yüzyıl boyunca etkisini sürdürerek çocukluk tartışmalarına da yeni bir boyut kazandırmıştır. XX. yüzyılda çocukluğun gerek sosyal bilimlerde gerekse politik alanda merkezi konulardan biri haline gelmesi bu tarihsel değişimin uzantısıdır.

SONUÇ

Çocukluğa ilişkin toplumsal tarih araştırmaları farklı çocukluk deneyimlerini ve çocukluk okumalarını görmemiz açısından son derece önemlidir. Günümüzde toplumsal yaşamın merkezi öznelerinden biri hâline getirilen çocuk, bu yönüyle geçmiş yüzyıllardaki çocukluk anlayışlarından farklı olarak konumlandırılmaktadır. Philippe Ariès'in dikkat çektiği Orta Çağ'ın olmayan çocukluğundan, modern toplumun aktif öznelerine giden yolda çocukluk deneyimi birçok toplumsal kırılmaya maruz kalmıştır. Bu kırılmalardan biri de yine Orta Çağ'da inancın gölgesinde günahkârlıkla nitelendirilen çocuk olma durumunun, aydınlanmacı düşünce içinde romantik çocukluk okumasına dayalı olarak masumiyetle özdeşleştirilmesine yönelik değişimdir.

Romantik çocukluk yaklaşımının şekillenmesinde John Locke, J.J. Rousseau gibi aydınlanmacı düşünürler fikirleri ile etkili olurken, bu dönemin çocukluk anlayışı modern çocukluk kurgusunun da önünü açmıştır. Modern çocukluk bir taraftan masumiyet, korunma, doğallık ve özgün bir durum olma yönleri ile tanımlanırken, diğer taraftan da yasal düzenlemeler aracılığıyla evrensel bir çocukluğu da gündeme getirmiştir. Dolayısıyla çocukluk tarihi çocukluğun sadece geçmişini değil aynı zamanda bugününü de yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKBAŞ, E., ATASÜ T. R. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu-Eleştirel Bir Değerlendirme, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 95-103.
- ERBAY, E. (2013). *Çocuk Hakları*, İstanbul: Yeni İnsan.
- GELİS, J. (2021). Beden, Kilise ve Kutsal, *Bedenin Tarihi*, Çev. Saadet Özen, C (1), 21-132.
- HEYWOOD, C. (2003). *Baba Bana Top At! Batı'da Çocukluğun Tarihi*, çev. Esin Hoşsucu, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- IŞIK, E. (2019). Batı'da Çocukluk Sosyolojisi Çalışmaları Tarihi, *Çocuk ve Medeniyet*, S (1), 179-194.
- KUYUMCU, N. (2014). Tarihten Günümüze Çocuk ve Çocukluk Algısı Üzerine Birkaç Söz Çocuk Tiyatrosu ve Çocuklarla Tiyatro, *Türk Dili*, 7(756), 709-713.
- MUTLUAY, N. (2010). *Eski Yakın Doğu Toplumlarında Çocuk*, Ankara: Alter.
- ONUR, B. (2005). *Anılardaki Aşklar Çocukluğun ve Gençliğin Psikoseksüel Tarihi*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- ÖZTAN, G. G. (2011). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- ÖZYURT, C. (2011), Çocuk Sosyolojisi: Bir Giriş Denemesi, *Aile Sosyolojisi*, Yay. Haz. Kadir Canatan, Ergün Yıldırım, (155-181), İstanbul: Açılım.
- POSTMAN, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*, çev. Kemal İnal, Ankara: İmge.
- SEMERCİ U. P. vd. (2012). *Eşitsiz Bir Toplumda Çocukluk*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- TOPUZOĞLU, Y. A. (2005). BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, *Birikim*, S (192), 74-77.

SOSYOLOJİK VE FELSEFİ PERSPEKTİFTEN ÇOCUK KAVRAMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Öğr. Gör. Resul DURAN

Hakkari Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-7149-834X

Ceylan DURAN

Sağlık Bakanlığı

ORCID: 0000-0002-5493-7582

ÖZET

Çocuk, ailelerin sahip olmak istediği, geçmişten günümüze bütün toplumlarda farklı anlamlar ve değerler içeren bir kavramı nitelendirir. İnsan hayatının ilk evresini oluşturan çocukluk, biyolojik geçiş dönemi, küçük yetişkinlik, tamamlanmamış kişilik olarak görülmektedir. Çalışmanın amacı, çocuk kavramının eski zamanlardan günümüze dek nasıl tanımlandığını ve şekillendiğini, dinlerin ve düşünürlerin çocuk konusuna bakış açılarının nasıl olduğunu incelemek ve alanyazına katkı sağlamaktır. Çalışmanın problemi, "Çocuk kavramının tarihsel, sosyolojik ve felsefi perspektiften analizi nasıldır?" şeklindedir. Çalışmanın yöntemi, konu ile ilgili yazılan eserlerin, din kitaplarının ve düşünürlerin konu hakkında yazılan eserlerini inceleyen literatür taraması şeklinde kurgulanmıştır. Tarih boyunca görülen dinler, yaşam biçimleri, aile tipleri ve gelişen fikir akımları çocuk sahibi olma nedenlerini farklılaştırmış, çocuk kavramının anlamını şekillendirmiş ve çocuğa verilen değer de değişmiştir. İlkel toplumlarda, tarım toplumlarında, Orta Çağ'da ve Sanayi Devrimi'nde çocuklara değer verilmediği ve çocuklara sahip olmanın nedeninin ailenin ve toplumun işgücüne katkı sağlamak sebebiyle olduğu görülmektedir. Rönesans'tan sonra ve Cumhuriyet Dönemi ile birlikte çocuğa verilen değerde iyileşmeler olmuş, çocukların eğitimi önem kazanmış ve çocuğun psikolojik değeri ağır basmaya başlamıştır. Kutsal dinlere göre çocuk sahibi olmak övülen ve teşvik edilen bir durumdur. Düşünürler de çocuk sahibi olmayı önemsemiş, çocukların doğru bir tarzda yetiştirilmeleri ve doğru eğitimin verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Günümüzde modernleşme ile çocuk farklı bir değer kazanmış ve çocuk literatürüne yeni kavramlar eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, çocuğun anlamı, sosyolojik perspektiften çocuk, felsefi perspektiften çocuk

EVALUATION OF THE CONCEPT OF CHILD FROM SOCIOLOGICAL AND PHILOSOPHY PERSPECTIVE

ABSTRACT

The child characterizes a concept that includes different meanings and values in all societies from past to present that families want to have. Childhood, which constitutes the first stage of human life, is seen as the biological transition period, young adulthood, and incomplete personality. The aim of the study is to examine how the concept of child has been defined and shaped from ancient times to the present, how religions and thinkers view the child issue and to contribute to the literature. The problem of the study is, "How is the analysis of the concept of child from a historical, sociological and philosophical perspective?" is in the form.

The method of the study was designed as a literature review examining the works written on the subject, religious books and the works of thinkers written on the subject. Religions, lifestyles, family types and developing currents of ideas throughout history have differentiated the reasons for having children, shaped the meaning of the concept of child and the value given to the child has also changed. It is seen that in primitive societies, agricultural societies, the Middle Ages and the Industrial Revolution, children were not valued and the reason for having children was to contribute to the workforce of the family and society. After the Renaissance and with the Republican Period, there were improvements in the value given to the child, the education of children gained importance and the psychological value of the child began to predominate. According to sacred religions, having children is praised and encouraged. Thinkers also cared about having children and stated that children should be brought up in the right way and given the right education. Today, with modernization, the child has gained a different value and new concepts have been added to the children's literature.

Keywords: Child, meaning of child, child from a sociological perspective, child from a philosophical perspective

1. GİRİŞ

İnsan yaşamı, ilk basamak olan çocukluktan itibaren belirli amaç ve anlamlara göre şekillenmektedir. İnsanların varlık bütünlüğünü oluşturan beden ve ruh sağlığı, fiziksel ve toplumsal gelişim, çocukluk döneminden itibaren şekillenmeye başlamaktadır. Ruhsal anormalliklerin öğretilmesine göre, ilk olarak çocukluk çağından kaynaklanan, en güçlü uyarı ve dürtüler, ruhsal yaşamın oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Çocukluk dönemindeki davranış, izlenim ve yaşantılar daha sonraki yaşam dönemlerinde bağlayıcı bir ilişkiye sahiptir. İnsanlarda ruhsal olayların dış görünümü, dışavurum biçimi ve somutluk derecesi değişse bile ontolojik yapıdan gelen nitelikler, belirlenen amaçlar ve ruhsal yaşamın devinimini gerçekleştiren öğeler değişime uğramamaktadır (Adler, 1985). Bu sebeplerden ötürü insanı tanıma sanatı, çocuğu, çocukluğu ve çocuk kavramını tanımakla gerçekleşmektedir.

Çocuk kavramının biyolojik bir kategorisi olmakla birlikte kültürel ve toplumsal kökleri de bulunmaktadır. Farklı zaman dilimlerinde ve farklı coğrafyalarda tarih boyunca çocuk kavramına yönelik tek bir tanım yapmak mümkün değildir. Tarihsel süreçte çocuklara çok fazla değer verilmediği ve modernite ile birlikte çocuk kavramının ortaya çıktığı söylenmektedir. Çocuk kavramı, toplumun kültürüne, ekonomik ve sosyal yapısına göre şekillenmekte, toplumdaki farklılıklar göstermekte, her toplum için farklı bir tanıma sahip olmakta ve tarih, felsefe, eğitim gibi bilimlerin ilgi alanına giren bir kavramı oluşturmaktadır (Dirican, 2018). Çocuk kavramı, içinde bulunulan toplumun amaçlarına göre şekillenmektedir.

Bu çalışma, çocuk kavramı üzerine yapılacak, çocuğun anlamı, tarihsel süreçte çocuğun anlamı ve değeri, dinlerin perspektifinden çocuk kavramının ne anlama geldiği, düşünürlerin çocuk için belirttikleri görüşler, çocuk ve aile ilişkileri ele alınacaktır. Bu konuyla ilgili kaynak araştırması yapılacaktır. Bu çalışmada amaç, çocuk kavramı ve çocukluğu tarihsel açıdan incelemek, dinlerin çocuk kavramına yükledikleri anlamları ve atfettiği anlamı araştırmak; sosyoloji, psikoloji ve felsefe düşünürlerinin çocuk konusuna bakış açısını irdelemek ve çocuğun aile içindeki değerini araştırmaktır. Bu bilgiler araştırıldıktan sonra sonuç kısmında insanların neden çocuk sahibi olmak istediklerine yönelik düşünceler belirtilecektir.

Bu konuda daha önce yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı çocuk kavramını daha geniş bir perspektiften ele alıp değerlendirmektir. Çocukluğun tarihi ile birlikte günümüzde çocuk, dinlerde çocuk algısı, düşünürlerin çocuk hakkındaki değerlendirmeleri ve çocuk aile ilişkilerini ailesiz çocuk ve çocuksuz aile düzleminde ele alıp ortaya çıkan yeni kavramlar tanımlanacaktır.

2. ÇOCUK KAVRAMI VE ANLAMI

Çocuk kavramı, literatürde iki anlamda kullanılmaktadır. Bu anlamlar; birilerinin evladı ve ekonomik, hukuksal boyutlarda yetişkinlik statüsüne erişmemiş birey şeklindedir. Çocuk kavramı, bütün toplumlarda mevcut olmasına rağmen farklı çocukluk imgeleri bulunmaktadır. Bazı alanlarda çocuk biyolojik bir olgu olarak tanımlanırken bazı alanlarda ise toplumsal bir kurgu olarak tanımlanmaktadır. Biyolojik olguda çocuk; normal, evrensel ve doğal bir süreç iken toplumsal kurguda, toplumsal hayat içerisinde etken bir unsur olarak görülmektedir. Geçmişte çocuk üzerine yapılan araştırmalar daha çok çocuğun okul, aile içi ilişkileri ve çevresi ile olan etkileşimi üzerineydi. Günümüzde ise çocuk sosyal ve etkin bir aktör olarak kabul edilmekte ve toplum içerisinde meydana getirdiği değişiklikleri, yeniden üretimleri, yaşantıları ve gelecekleri üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Çocuklara olan bu ilginin artması çekirdek aileyle gelişmiş ve çocuk bir yatırım projesi olmuştur (Özyurt, 2019).

Bireylerin davranışlarını ve düşüncelerini yönlendiren amaçlar, çocukluk çağında çevreden almış olduğu izlenim ve gözlemler doğrultusunda gelişim göstermektedir. Çocuklar içgüdüsel bir şekilde, varlığını ve gelişimini sağlıklı sürdürmek için kendisine ait bir güvenlik mekanizması ortaya çıkarmaya çabalamaktadır. İçinde yaşadığı imkânlar, güçlükler ve imkânsızlıklar karşısında, bir dünya görüşü geliştirmektedir. Bireyin karakter özellikleri, süt çocukluğu çağından itibaren kendini göstermekte ve şekillenmeye başlamaktadır. Çocukta iyimserlik ruh hali cesaret, çalışkanlık ve güvenilirlik şeklindeki karakter özelliklerini geliştirmekte; kötümserlik ruh hali ise çekingenlik, güvensizlik ve içe kapanıklık gibi özelliklerin çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca çocuk becerilerini geliştirmek için desteğe ve yeterli ilgiye ihtiyaç duymaktadır (Güller, 2013).

Pesen'in yaptığı çalışmada, ebeveynlerin çocuk kavramına yükledikleri metaforlar incelenmiştir. Ebeveynlerin çocuk kavramına yükledikleri anlamlar en çok mutluluk kaynağı ve değerli bir varlık olmalarıdır. Daha sonra bilinmeyen gizemli bir varlık, problem çıkaran karmaşık bir yapı, şekillendirilen bir varlık, yansıtıcı bir varlık, üreten ve gelişen bir varlık, pasif alıcı bir varlık, bakım ve ilgiye muhtaç bir varlık ve en az şekilde geleceğin ve toplumun teminatı olan bir varlık gibi anlamlar ortaya çıkmıştır (Pesen, 2015). Burada en dikkat çekici sonuç, ebeveynlerin çocukları toplumun geleceği olarak çok az bir düzeyde görmeleri ve daha çok mutluluk kaynağı ve değerli bir varlık olarak görmeleridir.

2.1. Çocuk Kavramının Tarihsel Süreçteki Anlamı

İnsanlık tarihinde görülen ilkel toplumların yaşayış biçimi göçebe şeklindeydi. İnsanlar hayatlarına mağaralarda başlamış, yiyecek bulmak, olumsuz hava koşulları ve vahşi hayvanlardan korunmak, güvenliğini sağlamak zorunda kalmış, bu nedenle de çocuklarını doğru bir şekilde muhafaza edememişlerdir. İkel toplumlar, koymuş oldukları kurallar doğrultusunda güçsüz olan bebek ve çocukları doğanın ve vahşi hayvanların insafına terk etmiştir. Bu toplumlarda kız çocuklar, erkek çocuklar gibi işgücü sağlayamadığından, kültürden kültüre farklılık gösterse bile katledilmişlerdir. İkel topluluklar doğaüstü güçleri görmüş, kıtlık veya fırtınanın nedenini doğaüstü güçlerin kızgınlığı olarak algılamış ve engelli doğan çocukları da ceza olarak yorumlamıştır.

İlkel tarımla geçim sağlayan toplumlara ait kazılarda, anneyle birlikte iki yaşlarında çocukların da gömüldüğü ortaya çıkmıştır (Karadoğan, 2019).

Antik Yunan ve Roma hukuku, babaya çocuğunu köle gibi satabilme, suç işlediğinde öldürebilme hakkı tanımaktaydı. Eski Yunan toplumunda ise çocuk hakları iyi bir seviyede olmasa bile çocuğun eğitimine önem verilmekteydi (Dirican, 2018). Erkek ve kız çocuk ayrımı bulunmaktaydı. Bu geleneğe, erkek çocuğun doğmasının istenmesi; erkek çocukların çiftlik ve ev işleri ile uğraşabilmesi ve ailesi yaşlandığında onlara bakabilmesi nedeniyledir. Hasta doğan ve istenmeyen bebekler ölüme terk edilirdi. Roma ve Yunan hukukuna göre aile, bebeğini terk etme hakkına sahipti ve terk edilen bebekler başka aileler tarafından evlat edinilip köle gibi kullanılması sonucu kölelik kavramının gelişmesine neden olmuştur (Karadoğan, 2019).

Eski Mısır'da ailenin baskın öznesi, kadın-anne olduğundan çocuklar annelerinin isimleriyle çağırılmaktaydı. Çocuklar üç yaşına kadar emzirilmekte, itaatkâr yetiştirilmekte ve dört ile beş yaş arasında dönem de 'akıllı küçük' olarak tanımlanmaktaydı. Sümer toplumunda çocuk, aile tarafından 'eti senin kemiği benim' anlayışı ile eğitim için okula gönderilirdi. Mezopotamya toplumlarının kültüründe çocuk, ailenin varlık sebebi olarak kabul edilmekteydi. Eski Çin'de eğitim, öncelikle erkek çocuklar için vardı. Sosyal hayatın ve eğitimin merkez kavramını, itaat kültürü oluşturmaktaydı ve çocuklar aile tarafından itaatkâr ve saygılı yetiştirilmekteydi (Şirin, 2019).

Çocuklar açısından zorluk derecesi yüksek dönemlerden biri Orta Çağ'dır. Çocuklar bu dönemde, ağır cezalar ve katı bir disiplin ile karşı karşıya kalmış ve savunma amacıyla büyük kalelere hapsedilmiştir. İnsanlar Orta Çağ'da, çocukluğu insan yaşamının farklı bir dönemi olarak görmemiş ve yetişen çocukların beslenme ihtiyaçlarını dikkate almamıştır. Orta Çağ'a ait sanat eserlerinde çocuk, küçük yetişkin olarak, yetişkin elbiselerini giyinmiş halde, yetişkinlerin sahip olduğu beden ölçüleri ve yüz ifadeleri ile çizilmiştir. Oyuncaklar o dönemde yalnızca çocukları yetişkinliğe hazırlamak için kullanılan araçlar olarak görülmüştür. Orta Çağ'a ait hayat koşullarının zorluğu, çocukların bakımı konusundaki bilgisizlik neticesinde çocuk ölümlerinin sık yaşandığı, çocukların altı yaşına kadar aile üyesi olarak görülmediği ve ailelerin de çocuğa altı yaşına kadar bağlanmaktan uzak durduğu belirtilmektedir. Ancak bu çağda çocuğa yönelik olumlu örneklerin ve daha rahat bir yaşamın, İngiltere'de Kraliçe Bess döneminde yaşandığı bildirilmektedir. Türk İslam toplumu, Orta Çağ'da, çocukların ergenlik dönemine kadar eğitimlerine ve bakımına önem vermiş ve çocuklara aile içerisinde değer atfetmiştir (Sağlam ve Aral, 2016).

XV. yüzyıla kadar çocuklar, ailelerinin yanında çalıştırılmış ve aile bütçesine katkıda bulunmuşlardır. Genellikle ergenliğe ermemiş çocuklar, kilise ya da feodal bir beyin hizmetinde Tanrı hizmetkârı sıfatıyla ücretsiz olarak çalıştırılmış, tarım toplumunda toprak işçisi olmuş ve daha da kötüsü köle statüsünde birçok muamele görmüştür. Lonca döneminde Avrupa'da, çocuk işçilerden mesleki yetenekler yönünden yetiştirilmek ve işgücü ihtiyacını sağlamak amacıyla yararlanılmıştır. Ancak Rönesans'ın hümanizm yaklaşımı, özellikle Avrupa toplumlarını etkilemiş ve toplumların değer yargılarında köklü değişimlerin gerçekleşmesini sağlamıştır. Rönesans ile çocuk kavramı da değerini ve önemini arttırmıştır. Çocuğun mutlak surette ergenlikten sonra ekonomik olarak bağımsız olması gerektiği savunulmuştur. Sosyal hayatta çocuklar için kullanılan 'küçük, çocuk, oğlan, ufaklık, kız' gibi tasvirler pek hoş karşılanmamıştır (Karadoğan, 2019). Ancak bu durum sanayi devrimine kadar sürmüş ve sanayi döneminde çocukluk kavramına ücretli işçi çocuk statüsü de eklenmiştir.

Sanayi devrimi ile birlikte aile kavramı gücünü kaybetmiştir. Erkek çocuklar yetişkinliğe girdikten sonra ailesinden kopmuş ve kendi hayatını kazanmaya başlamıştır. Modern sanayi ne kadar gelişirse, çocuk ve kadın emeği o kadar erkek emeğinin yerini almıştır. Küçük yaşlarda çocukların fabrikalarda çalışması, ağır işler altında ezilmesi ailesi için bir geçim kaynağı olmasına neden olmuştur (Marx ve Engels, 2008). Ancak tepkilere rağmen Fabrika Yasası'nın çıkartılması, çocukların sömürülmesini engellemiş ve bu süreçten sonra az çocuk yapmak için gebelikten korunma yolları geliştirilmiştir. Çocuklara zorunlu eğitim verilerek çocuğun zamanının çoğunu dışarda geçirmesi ve devletin istediği şekilde yetişmesi amaçlanmıştır (Russell, 1983).

Cumhuriyet Döneminde üretim unsuru olarak eğitim ön plana çıkmıştır. Eğitim ve ideoloji arasındaki ilişki incelendiğinde, ideolojinin üretime etkisi ve yeniden üretimde eğitimin etkisi belirlenmiştir. Bu süreçte çocukların eğitimine verilen değer, çocuğun var olan rejimin teminatı ve geleceği olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Çocuk kavramı, yeniden tanımlanmış ve politik bir tarzda çocuğun inşası amaçlanmıştır. Çocuğun eğitimi ve inşası, kamusal alanda özne olma potansiyeli ile sürdürülmüştür (Şirin, 2013).

Modernleşme döneminde çocuklar üzerine yapılan incelemeler ve araştırmalar, çocukların sosyalleştirici ve etkin öğrenici duruma gelmelerinde etkili olmuştur. Allison James ve Prout, çocukluk incelemeleri için öncüller önermiştir. Bu öncüller; çocukluğun sosyal olarak yapıldığı, çocukların incelemeye değer oldukları, sosyal çevreye ilişkin kendine özgü bakış açısına sahip olduğu, yetişkinler tarafından dinlenmeye değer oldukları ve yetkin sosyal aktörler oldukları şeklindedir (Şirin, 2019).

Çocukla ilgili günümüz modern dünyasında, elektronik kültür ve sosyal yaşamdaki değişiklikler sonucu çocuk kavramı da değişmiştir. Elektronik kültür nedeniyle çocukluk ve yetişkinlik arasındaki sınırlar belirsizleşmekte, çocukların hayalleri ve duyguları yok edilmektedir. Çocuklara ait olan elbiseler, yerini küçültülmüş yetişkin kıyafetlerine bırakmakta, etraftaki çocuklar küçük kadın ve erkek gibi dolaşmaktadır. Giyim ve kuşamlarıyla yetişkinlere benzeyen çocukların, yetişkinler gibi davranmaya başladığı görülmektedir. Ayrıca çocuklar, yetişkinler gibi cinsel obje olarak görülmekte ve çocukların işlediği suçlar yetişkinlerin işledikleriyle benzer hale gelmektedir (Postman, 1995).

Günümüzde çocuk literatürüne giren bir kavram da 'proje çocuk' kavramıdır. Proje çocuk kavramı, ailelerin çocuğunu başarı olarak görmesi nedeniyle ortaya çıkan ve doğumdan itibaren sahip oldukları bakış açılarıyla çocuğa yol göstermeye çabalayan çocuk yetiştirme şekline denilmektedir. Bu kavramın amacı çocukları mükemmel doğurmak, belli kalıp yargılarına göre büyütme ve eğitmektir. Modern toplumun dayatması olan bu kavram, ebeveynlerin özellikle yapamadığı ve başaramadığı hayalleri, çocukların yapması ve başarması için çaba harcamaktır. Bu ebeveynlere yeni kavramlardan biri olan 'helikopter ebeveyn' yakıştırması da yapılmaktadır. Helikopter ebeveyn kavramının anlamı, ebeveynlerin çocuk üzerinde aşırı derecede kontrol sağlaması ve çocuğa otoriter bir şekilde yaklaşılmasıdır (Dursun, 2019).

2.2. Dinlerin Perspektifinden Çocuk Kavramı

Eski İsrail'de çok sayıda çocuk sahibi olmak, gurur verici ve gıpta edilen bir durumdur. Çocuklar, "insanın tacıdır", oğullar da "sofranın etrafındaki zeytin fidanlarıdır" ve "onlar yiğidin elindeki oklar gibi bir mükâfattır; ok kılıfı onlarla dolu olan adama ne mutlu" şeklinde bir kavrama sahiptir. İsraililer, ailenin soyunu devam ettirmek için erkek çocuk istemiş ve kız çocuklara daha az itibar etmişlerdi. Erkek çocukların büyüğü ailede daha kıdemli olur ve mirastan daha fazla pay alırdı.

En büyük erkek çocuk, ağır bir suç işlediğinde ve yasak olan cinsel ilişkiye girdiğinde bu haklarını kaybetmekteydi. İlk doğan çocuk, evliliğin ilk meyvesini teşkil ettiği için Tanrı'ya aitti. Bir sürünün ilk olarak doğanı kurban edilirdi. İsrail'in Tanrısı, çocukların kurban edilmesinden nefret ettiği için, ilk doğan çocuklar fidye karşılığı kurtarılmaktaydı (Vaux, 2003).

Yahudilikte çocuk sahibi olamamak hem kadın hem de erkek için bir eksiklik ve ceza olarak görülmüştür. Kısırlık sıkıntı, Tanrı tarafından verilen bir ceza ya da yüz karası olarak kabul edilmiştir. Yüksek bir mahkeme olan Sanhedrin Meclisine çocuk sahibi olmayan din adamlarının, üye olmalarına olumsuz bakılmıştır. Yahudilikte, Tanrı'ya boyun eğen erkeklerin eşleri verimli bir asma gibi olur düşüncesi çocuk sahibi olma davranışını etkilemiştir. Yahudilikte çocuğu olmayan ve evlenmeyenlerin cennete giremeyeceği belirtilmektedir (Çinpolat, 2017)

Yahudilikte kadınların ayartıcı bir konumda olduğu bu yüzden de kız çocuklarının günahkârlığa yatkın olduğu kabul edilmektedir. Yahudi hukukuna göre çocuklar, köleler ve kadınlar aynı kategoride görülmektedir. Ancak erkek çocuklar kadın cinsinden daha üstün kabul edilmektedir. Kız çocuğa sahip olmak şansızlık olarak görülmekte, kız çocuğa sahip olan erkeklerle dalga geçilmekte, kız çocuklarını kaybeden erkekler bu duruma fazla aldırış etmemekte ve iyi olan bir kız çocuk ancak asi olan bir erkek çocuk kadar değerli görülmektedir (Gürkan, 2012).

İncil'de kadınlar şeytana uymayı, ayartıcılığı ve kötülüğü temsil etmekte ve bu durumdan yalnızca çocuk doğurarak kurtulacakları belirtilmektedir. Luther de kadınlar çocuk doğurmaktan bitap düşse veya ölse bile bırakın çocuk doğursunlar şeklinde fikir belirtmiştir (Turan ve Duman, 2018). Hristiyanlık çocuğun masum olduğunu reddetmekte ve çocuk doğduğu zaman vaftiz edilmesi gerektiği bildirilmektedir. Eski Hristiyanlara göre çocuğun şeytan tarafından ele geçirilmemesinin nedeni doğuştan sahip olunan ruh olduğu belirtilmektedir. Hristiyanlık yeni doğan bebeklerin öldürülmesine karşı çıkmış olsa da ileride bu süreç yerini çocukların terk edilmesine bırakmıştır. Yeni doğan bebeklerin çoğu, yetimhanelere ve manastırlara bırakılmıştır. Hristiyanlık döneminde çocukların ağlamalarının nedeni, periler ve cinler tarafından değiştirilmeleri olarak kabul edilmekteydi. Bu yüzden içine şeytan girmiş çocuğun kesinlikle dövülmesi gerektiğine inanılırdı. Çocukların günlük yaşamının bir parçası haline gelen bebeklik zamanından itibaren vücutlarının kanatılması ve çıplak olan vücutta genital bölgelerine vurularak iz bırakılması görülmekteydi. Şiddetli dayığa maruz kalan bu çocuklar yetişkinlik dönemlerinde aynı şekilde çocuklarına şiddeti uygulamışlardır (Öztürk, 2016).

Çocuklar doğaları gereği meraklı varlıklardır ve çevresinde olup bitenleri anlamlandırma çabasındadır. Bu yüzden çocuklar her türlü soruyu sorar. Ortodoks bir ahlakçıya göre cinsel dürtüler çok güçlüdür. Çocukluktan itibaren kendini farklı şekillerde göstermektedir. Çocukları cinsel ilişki ve günden korumak için ebeveynlerin sanki böyle bir durum yokmuş gibi davranmaları gerekmiş ve çocuklar büyüyüp evlenene kadar bilgisiz kalmaları sağlanmıştır. Sadece evlilikte cinsel ilişki günah olmadığı için bunun yapılması şarttı. Ancak çocuklar cinsellik ile ilgili bir soru sorunca terslenerek, çocuğun merak ve isteği söndürülmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda çocuklar yapay olarak aptallaşır. Ebeveynin yalan söylediğini öğrenen çocuk, ileride bu durumu kendine de huy edinir. Tüm bunların sonucunda çocuklar düzenbaz, aptal, yalancı ve korkak olmaktadır (Russell, 1983). Geleneksel ahlakın çocuklar üzerinde koymuş olduğu yasaklar ile çocuğun özellikle cinsel konularda bilgi sahibi olmasını engellemeyi amaçladığı görülmektedir. Bilgisiz kalan ve cinsel konularda terslenen çocuklar suçluluk duygusu yaşamaktadır.

Suçluluk duygusu yaşayan çocuklar yaptıkları davranışların kötü olduğunun bilincinde olsa bile bu davranışlara devam etmekte ve ileriki yaşlarda ikiyüzlü, içe dönük ve zalim bir yapıya bürünmektedir (Russell, 1983). Çocukların böyle bir yapıya girmelerine engel olmak için onları zamanında doğru bir şekilde eğitmeli, suçluluk, korku ve utanç duygularını çocuklardan uzak tutmak gerekmektedir.

İslam'da çocuk sahibi olmak hep istenen ve övülen bir durumdur. Müslümanların rol modelleri olan peygamberler de çocuk sahibi olmayı Allah'tan istemiştir. Hz. Zekeriya (Meryem Suresi, 5) ve Hz. İbrahim (Saffat Suresi, 100) dualarında Allah'ın onlara çocuk vermelerini dilemiştir. Yine bu anlamda Hz. Muhammed ümmetine evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı tavsiye etmiştir (Kütüb-ü Sitte, c.17: 577). Kur'an-ı Kerim'de çocukların rızık korkusu ile öldürülmesi (İsra Suresi, 31) ve diri diri gömülmesi (Tekvir Suresi, 8) şiddetli bir şekilde kınanmış ve yasaklanmıştır. Çünkü İslam'a göre her çocuk masum ve günahsızdır (Buhari, Tefsir (Rûm), 2.). Çocuk konusunda İslam'da anne ve babaya birçok sorumluluk yüklenmiştir (Müslim, "İmâre", 20). Çocuğuna güzel bir isim koymak, iyi bir şekilde terbiye edip eğitmek, zamanı gelince evlendirmek, onları Allah'ın verdiği bir emanet bilerek onlara eşit ve adaletli davranmak, dininin gereklerini öğretmek bu sorumlulukların başlıcalarıdır.

2.3. Düşünürlerin Perspektifinden Çocuk Kavramı

Felsefeden, sosyolojiden ve diğer alanlardan düşünürlerin çocuk kavramına farklı bakış açıları bulunmaktadır. İlk olarak Platon'un çocuğa yönelik bakış açısı değerlendirilecek ve diğer düşünürler ile devam edilecektir. Platon "Devlet" adlı çalışmasında bebeklikten erişkinliğe çocuğun nasıl yetiştirilmesi gerektiği konusunda detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Çocuğun belli yetenekleri olduğu ve bu yeteneklerin eğitim yoluyla geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Platon'a göre çocuklar doğar doğmaz devlet eliyle yetiştirilmelidir. Çünkü devlet büyük bir ailedir ve çocuklar bu büyük aile tarafından aynı tarzda ve aynı eğitimle yetişecektir. Aksi durumda aileler farklı özelliklere sahip olduğunda çocuklar farklı, yanlış ve eksik eğitim alacaklardır. Çocuklara devlet tarafından müzik eğitimi, beden eğitimi, savaş eğitimi ve diğer bilimlerden oluşan eğitimlerin verilmesi gerekmektedir (Platon, 2019).

Aristoteles'e göre insan yaşamındaki en tehlikeli zaman dilimi, çocukluk dönemidir. Çocukluk dönemi hastalığın, kazaların ve tehlikelerin çok olduğu bir dönemdir. Çocuk kendi kendine yetemeyen, aklını kullanamayan ve düşünme becerisine sahip olamayan bir varlık olduğundan mutsuz, huzursuz ve ebeveynlerin denetimine muhtaç organizmalardır. Aristo'ya göre sakat doğan çocukların öldürülmesi yasal olmalıdır. Nüfus azaltılmak isteniyorsa çocuk sayısına sınırlama konulmalı ve hamilelik durumunda çocuk hissedilmeye başlamadan alınmalıdır. Çocuklara uygun besinler verilmeli, beden hareketleri yapmaları sağlanmalı, savaşçılık özelliğini kazanmaları için soğuğa alıştırmalı, beş yaşına geldiklerinde uygun oyunlar oynanmalı ve eğitimler verilmeli, patavatsızlık ve yasak şeylerden uzak tutulmalıdır. Çocuklara öğretilcek şeyler temel olarak beden eğitimi, okuma yazma, müzik ve kısmen de resim şeklinde olmalıdır (Ross, 2017).

Yunan düşünürler olan Platon ve Aristoteles eğitimi çok gerekli görmüş, Sokrates sadece erkek çocukların eğitimine önem vermiş, Platon kız ve erkek çocukların altı yaşından itibaren aynı ortamdaki ayrılması gerektiğini savunmuş ve cesaret, yüce gönüllülük, cömertlik gibi erdemlerin gençlere öğretilmesi gerektiğini savunmuştur. Eğitimsizliğin, hastalığı ve ahlaksızlığı doğuracağı ve dünyadaki en utanç verici şeyin kötü yetiştirilme olduğunu belirtmektedir (Dirican, 2018).

Çocukların hepsi İslam fitratı üzerine doğmaktadır. Daha sonra babaları tarafından Hristiyan, Yahudi ve Putperest yapılmaktadırlar.

İslam'da çocukların da ebeveynler üzerinde hakları bulunmaktadır. Bu haklar; çocuğa kötü huylu davranmamak, güzel bir isim bırakmak, ilim ve edep öğretmek, sevmek, namaz kıldırmak ve evlendirmek şeklindedir. Evlenmenin sebebi çocuk yapmaktır. İslam dini evlenip çoğalmaya değer vermektedir. Çocuk anne babaya emanet bir varlıktır. Mum gibi bütün şekilleri alabilmektedir. İyilik tohumu ekilirse saadete, fesat tohumu ekilirse helaka sebep olmaktadır. Çocuk, süslü elbiseler, tatlı yemekler ve kötü arkadaştan uzak tutulmalıdır. Çocuklara yemek yeme adabı öğretilmeli, beyaz elbiseler sevdirmeli, Kur'an adabı öğretilmeli, çocuklar şiirlerden uzak tutulmalı, iyi bir iş yapınca onu övmeli ve ebeveyn korkusu aşılmalıdır (Gazali, 2013).

Bertrand Russell'a göre, babalığın fiziksel olarak kabul edilmesi, babalık duygusunu çok farklılaştırmış ve neredeyse bütün toplumlarda ataerkil bir aile ve toplumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Babanın çocuğunu kendisinden bir parça olarak görmesiyle beraber baba-çocuk duygusu iktidar tutkusu ve dölün devamı şeklinde iki etken etrafında güçlenmiştir. Çocuklar, erkeğin egosunun devamı ve aradaki sevgi de egoizm türüdür. Baba, çocuğu kendi dölllerinin başarısı ve soyunun devamı olarak görmeye başlamıştır. Ataerkil toplumlar anaerkiye göre daha dinamik, rekabetçi ve güçlü hale gelmiştir. Babalığın ortaya çıkmasıyla kadınlar namuslarına hem bedensel hem de düşünsel olarak daha çok sahip çıkmaya başlamıştır. Babalar çocuklarının üzerinde çok fazla hakka sahipti. Bu haklar; çocukların yaşamasına ve ölmesine karar verme, evlenecek kişileri belirleme ve sürekli gözetim altına alma şeklindedir. Uygarlığın gelişip ekonominin değişmesiyle dini kurallar sıkıcı gelmeye başlamıştır. Erkeklerin çocuklar üzerindeki velayet hakkı yavaş yavaş azalmıştır. Bu durum günümüz toplumuna benzese bile üst sınıf için geçerliydi (Russell, 1983).

Rousseau "Emile" adlı eserinde çocuk kavramına değinmiş ve çocuk eğitime yönelik görüşler ortaya koymuştur. Doğal iyi kavramı etrafında çocuk ve çocuk eğitimi üzerinde durmaktadır. Kendi kararlarını kendisi alabilen, kararlarını uygulama gücüne sahip, kendini ifade edebilen, öz saygı düzeyi yüksek, davranışlarını kontrol etme gücüne sahip, ortaya çıkan sorunlara çözüm üretebilen, çevresiyle uyumlu ve barışçıl çocukların yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çocukların doğa içerisinde özgür bir şekilde yetişmeleri gerektiği, bu özgür ortamda çocukların uzaktan izlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Çocuk deneyimleyerek öğrenen, doğa ile uyumlu, ölçülü yaşayan, özerk ve hümanist bir birey olarak yetiştirilmelidir (Rousseau, 2009).

John Locke, çocuk zihnini boş bir levha olarak belirtmiş, Orta Çağ'daki anlayışa karşı çıkararak, boş levhanın devlet, aile ve öğretmenler tarafından şekillendirilmesini savunmuş ve çocuk kavramını farklı bir anlayışa büründürmüştür. Piaget ve Vygotsky gibi insan psikolojisi üzerine çalışmış bilim insanları da, çocukların gelişimsel yönüne dikkat çekmiştir. Piaget, çocuğun zihinsel ve düşünsel yönünü ön plana çıkararak çevre ile etkileşimine vurgu yapmakta; Vygotsky, çocuğun sosyal çevre ile etkileşiminin çocuğun üzerine olan etkilerine dikkat çekmektedir. Sigmund Freud, çocuğun cinsel gelişimini açıklamaya çalışmış, Eric Ericsson'da hayatın gelişimsel yönüne dikkat çekip sosyalleşmenin çocuğun yaşamına olan etkilerini ifade etmiştir (Sağlam ve Aral, 2016).

Toplum felsefecisi olan Durkheim çocuğa, toplumun devamlılığını sağlayan kaynak olarak anlam verdiği için çocuğun ulusal kişiliğin kusursuz örneği olması gerektiğini belirtmiştir. Çocukluğun şekillenmesinde devletin rolünün, ailenin rolünden daha üstün olduğunu vurgulamıştır. Bu yüzden devlet rolünün ön plana çıktığı okul döneminde, çocuğa laik ve rasyonel bir ahlak eğitimi verilmesi ve topluma kazandırılması gerektiğini savunmaktadır (Durkheim, 2010).

Dewey, çocukluğu insan hayatının gelişim evresi olarak gördüğünden çocuğu küçük bir yetişkin ve tamamlanmamış kişi olarak görmemektedir. Çocuk gelişim evresini sağlıklı bir şekilde tamamlarsa, yetişkinlik hayatında başarılarının devamı gelecektir. Çocuk, çevre ve toplum ile ilişki kurarak geleceğe hazırlanmalıdır. Çocuk, hayatını yaşayarak ve tecrübe ederek öğrenmekte ve bu yüzden deneyci olan bir müfredat çocuklar için gerekmektedir. Çocuklar, toplum içerisinde sosyalleşip kendilerini gerçekleştirdikten sonra toplumun ekonomisine katkıda bulunabilmektedir (Özyurt, 2019).

Lipman çocuk felsefesi üzerine uzmanlaşmış önemli bir düşünürdür. Lipman çocukların daha akılcı, yaratıcı ve eleştirel bireyler haline gelmesi için felsefe biliminden yararlanmış ve çocuklar için felsefe kavramına değinmiştir. Bu kavram çocuklara kendini açık bir şekilde ifade etme, önemli gördükleri soruları sorma ve herhangi bir konuda tartışma fırsatı verilmesi ilkelerine dayanmaktadır. Lipman çocuklara önceden kavramsal ve akli delil getirmeye dayanan felsefi düşünmenin kazandırılıp kazandırılmayacağını araştırmıştır. Ayrıca başarıyı ölçmek için birtakım testler geliştirmiş, çocukların yaş gruplarına göre öyküler yazmış ve öğretmenler için de el kitapları geliştirmiştir. Felsefeyi sadece sözel olarak değil çeşitli edebi türlerle, sporla, müzikle ve resimlerle de felsefe yapılabileceğini göstermiştir (Karakaya, 2006).

Çocukluk felsefesi konusunda uzmanlaşmış diğer bir düşünür olan Matthews'e göre, çocuk kuramı veya küçük insan kuramı, çocukluğun ne anlama geldiğini anlamaya çabalayan en basit kuramdır. Matthews, çocukların insanlarla birlikte olduğunu ve ortak olduğunu vurgulamaktadır. Çocukluğa ve çocuk kavramına iki temel yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşımların birincisi, çocukluğun gelişim sürecindeki olgunlaşma dönemi ve biyolojik gelişim dönemi şeklindedir. Diğer temel yaklaşım da çocuk gelişiminin kestirilebilir bazı dönemlerde gerçekleşmesidir (Şirin, 2019).

Çocukluk düşüncesinin ilk olarak vurgulandığı dönemden bugüne kadarki süreçte, çocukluğun bir taraftan yetişkin bireylerin dünyasındaki değişimin neticesi olduğu diğer taraftan Neil Postman'ın vurguladığı gibi yetişkinler, çocukları kendi dünyalarından kovarken çocuklara yerleşebileceği yeni bir dünya yaratma gereği doğmaktadır. Postman'a göre modern çocukluk paradigması, modern yetişkinlik paradigması anlamına da gelmekte ve çocukluk ne olmakta sorusu yetişkinlik ne olmakta şeklinde anlamlandırılmaktadır (Postman, 1995).

3. ÇOCUK VE AİLE

İnsanoğlunun yaratılışı icabı, her iki cinsin karşılıklı olarak birbirlerine katkıda bulunma durumu ve çocuk yetiştirme konusunda her iki cinsin de sorumlulukları bulunmaktadır. Mutlu bir evlilik sürdüren, her evrede karşılıklı işbirliği yapan ebeveynler, başarılı aileler olarak tanımlanmaktadır (Russell, 1983).

Aristokrat ailelerde, çocuklar doğdukları andan itibaren anneleri tarafından değil hizmetçiler tarafından büyütülmekteydi. Çocuklar bu ailelerde 'küçük hayvanlar' olarak görülmekteydi ve çocuk bakımı bir aristokrat kadına yakıştırılmayan bir davranıştı. Çocuklar sevgi objesi olarak görülmemekte, aileye bağlanmamakta, çocukta bulunan özerklik izlerinin silinmesi ve baskı kurulması adına çocuklar kırbaçlanmaktaydı. Burjuva ailesinde çocuğa karşı farklı bir bakış açısı geliştirilmiş, çocuklar değerlendirilip aile içerisinde yakın ve duygusal ilişkiler kurmuş, annelik sevgisi ön plana çıkmış ve çocuk eğitimine önem verilmiştir. Köy ailelerinde, çok fazla sayıda çocuk yapılmış ancak bunların yarısı yetişkinlik dönemine kadar yaşayabilmiştir. Köy ailelerinde, çocuğa değer verilmemiş, çocuğa verilen ilgi onların beslenmesiyle sınırlı kalmış, çocuklar küçük yaştan itibaren hayata atılmış ve aileden çok topluluğa bağlı kalmıştır. İşçi ailelerinde çocuk, annenin ilgisinden ve sevgisinden uzak sokak tarafından yetiştirilmiştir.

Sokakta büyüyen çocuklar yetişkinliğe hızlı bir şekilde hazırlanmış, çocukların emekleri ve işçi çocuklar kabaca sömürülmüştür (Özyurt, 2019).

Devlet, maddi olarak sıkıntı yaşayan çocuk ve kadınlara sahip çıkmakta, onların barınma, sağlık gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Babanın ailesi için yerine getirdiği tüm işlevleri devlet kendisi de yapmaktadır. Bu durum ileride babasız toplumların ortaya çıkabilmesine neden olmaktadır. Babaların çalışma hayatı ve ev ortamında anneye göre daha az bulunması çocuk ile baba arasındaki ilişkiyi zedeleyebilmektedir. Çocuk bu nedenden dolayı ergenliğe ulaştığında kendi kararlarını uygulamaya çalışmaktadır (Russell, 1983). Babalar, çocuklarının sağlıklı gelişimi ve ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmak zorunda kaldıklarını, çocuklar ise bu durumdan yakınıp baba şefkatine ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir.

Malinowski, Trobriand Adalıların üzerine yaptığı araştırmada, iki yıl süreyle başka bir yere giden erkeklerin döndükten sonra karısının doğurmuş olduğu bir bebek ile karşılaşınca oldukça sevindiklerini gözlemlemiştir. Bu kavim, çocukları annenin karnına ruhların getirdiğine inanmaktadır. Bekâr erkek ve kadınlar serbest bir şekilde aşk yaşamaktadır. Kadın rastlantısal gebe kalınca toplum tarafından ayıplanmaktadır. Kadınlar bu durumdan usanıp evlenmektedir. Kocasının yaşadığı köye gitmesine rağmen kendisi ve çocukları kadının köyüne bağlıdır. Kocanın çocuklar ile kan bağının olmadığını kabul ederler. Kocanın babalık statüsü dayıya aittir. Hiçbir kan bağının olduğuna inanmamalarına rağmen çocuklar, analarının kocalarına benzetilir. Bu durum babaların çocuklarına karşı hissettiği sevginin kaynağıdır. Malinowski bu toplumdaki baba-oğul sevgisinin uygar toplumlardan çok daha fazla olduğunu tespit etmiş ve Odiplus kompleksine hiç rastlamamıştır. Buna rağmen bu topluluk babalık kavramına inanmamıştır. Malinowski'ye göre bu topluluğa Hristiyanlık aşılana mazdı. Çünkü 'Tanrı Baba' yerine 'Tanrı Dayı' sözcüğü kullanılacak ve bu durum da Hristiyanlığa ters bir durum oluşturacaktır. Çünkü bu topluluk herhangi bir erkeğin çocuğu olabileceğine inanmıyordu. Erkekler, kadınları doğum yaparken başlarından ayrılmıyordu. Bunun sebebi ise eğer o an yanında bulunmazsa çocuğa karşı içgüdüsel bir sevgi duyamazdı. Bu toplumun töresi ananın kocasını, çocukları koruyup onlarla ilgilenmek için görevlendirmişti (Russell, 1983).

Baba ve çocuk arasındaki ilişki dolaylı ve çıkarımcıdır. Bu ilişki içgüdüsel değil düşünsel bir alandır. Malenezyalı insanların bir babaya sahip olmadıkları bilinmektedir. Buna rağmen Malenezyalı babalar, çocukları kendilerinden olmasa bile gerçek babaları kadar sevmektedir. Erkeğin çocukla ilgilenmesine yol açan birbirinden farklı iki faktör vardır. Bunlar; ya çocuğun kendisinden olduğuna inanması ya da karısının çocuğu olduğunu bilmesi şeklindedir (Russell, 1983).

Ailelere yönelik genel bakış açısı, çocuk sahibi olmaları yönündedir. Günümüzde çocuğu olmayan aileler, gönülsüz çocuksuzluk ve gönüllü çocuksuzluk diye iki şekilde incelenmektedir. Bu iki kavram çocuğu olmayan ve çocuk yapmayan şeklinde tanımlanabilmektedir. Kısır olunmadığı halde çocuk yapmamak toplumun uygun görmediği, normalden sapan bir davranış olarak görülmekte ve gönüllü çocuksuzluk tartışmaya ve eleştiriye maruz kalmaktadır. Çocuk sahibi olmak istemeyen yetişkinler, bağımsızlığa ve geleneksel olmayan bir hayata eğilimli olarak nitelenmektedir (Burç, 2015). Gönüllü çocuksuzluk toplumda sorumsuzlukla, olgunlaşmamakla, bencillikle ve kadınsı olmamakla ilişkilendirilmektedir. Anne olmak istemeyen kadınlar, bu durumu topluma bir başkaldırı olarak görmekte, anne olmamanın bir kimlik olduğunu, anne olunması durumunda eksileceklerini, çocuk yapılmadığı zaman sorumluluğun azaldığı ve eşlerin birbirine daha çok vakit ayırdığı ve anneliğin biyolojik değil toplumsal bir süreç olduğu düşüncelerine sahiplerdir (Yıkılmış, 2018).

İnsanlar neden çocuk sahibi olmak ister üzerine yapılan araştırmada, Türkiye’de çocuk sahibi olmanın mutluluk ile pozitif bir ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Çocuk bakımının getirdiği zorluktan dolayı mutluluk düzeyi erkeklerde pozitif, kadınlarda negatif bulunmuştur. Genellikle bu durumun ilk iki çocuk için geçerli olduğu saptanmıştır. Olması gereken ideal çocuk sayısı iki çocuk olarak bulunmuş ve aileler genellikle iki çocuktan fazla çocuk yapmak istemediklerini belirtmiştir (Uğur, 2018).

Ailesiz çocuklar denilince akla sahipsiz ve kimsesiz çocuklar gelmektedir. Sahipsiz çocuklar, insanlığın en büyük sorunlarından bir tanesidir. İnsanlık tarihinde görülen savaşlar, doğal afetler, ekonomik krizler, devrimler, işsizlik, yoksulluk, ailede yaşanan anlaşmazlıklar, boşanma ve çocuklara karşı işlenen suçlar olan çocuk istismarı, çocuk işçiliği ve ticareti sahipsiz ve ailesiz çocukların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yakut ve Sevinc, 2014). Bu bağlamda ailesiyle sınırlı ilişkisi bulunan ya da hiç ilişkisi bulunmayan çocukların oluşturmuş olduğu ‘sokak çocuğu’ kavramı ortaya çıkmıştır. Küresel çapta bir toplumsal fenomen şekline bürünen sokak çocukları, dünya genelinde görülen bir sorundur. Sokak çocukluğu yoksulluk, göç, istismar, modernleşme, medya ve toplumsal değişimler sonucu ortaya çıkmış; çocukların sokakta istismar, şiddet, yaralanma, fuhuş, öldürülme, madde bağımlılığı ve ölümcül hastalıklara yakalanmasına sebebiyet vermiştir (Okumuş, 2009). Devletin baba görevi görmesi, özellikle maddi sıkıntılar çeken kadın ve çocuk adına olumlu bir özellik taşımaktadır. Ancak devletin himayesinde ve aile sevgisinden yoksun büyüyen çocuklar, insani duygular bakımından zayıf kalmaktadır. Bu zayıflık da insanların birbirine karşı daha duygusuz ve kaba bir ilişki geliştirmesine neden olmaktadır (Russell, 1983).

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Yapılan çalışmada çocuk kavramı ve anlamı tarihsel, dinsel, sosyolojik ve felsefi perspektiften incelenmiş ve çocuk ile ilgili güncel konulara da yer verilmiştir. Çalışmaya genel olarak bakıldığında çocuk kavramı, insanların hayatlarında önemli bir yere sahip biyolojik bir kategori olmakla birlikte kültürel ve toplumsal kökleri de bulunan hem araç hem de amaç olarak görülen bir varlıktır. Geçmiş toplumlara bakıldığında çocuklar birer araç olmuş ve gereken değeri görmemiştir. Bu durum zaman içerisinde değişmiş, çocuklara değer veren ve bu yönde çocukları eğiten toplumlar görülmüştür.

Sosyoloji, felsefe ve psikoloji düşünürleri çoğunlukla çocuğun yetişkinlere göre eksik olduğunu, aile desteğine ve ilgisine muhtaç olduğunu ve çocuğun gelişimlerini sağlıklı olarak tamamlayabilmeleri ve toplumun geleceği için eğitimin şart olduğunu belirtmişlerdir. Çocuk kavramı, yeniden tanımlanmış ve politik bir tarzda çocuğun inşası amaçlanmıştır. Çocuğun eğitimi ve inşası, kamusal alanda özne olma potansiyeli ile sürdürülmüştür. Bu dönemlerde bireylerin çocuk sahibi olma nedenleri, çocuğun var olan rejimin teminatı ve geleceği olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

Çocuğun gelişimini en iyi tamamladığı kurum ailedir. Modernleşme ile günümüzde çocuğun anlamı ve aile içerisindeki işlevi değişmiştir. Çocukluk için yeni olan proje çocuk ve sokak çocuğu kavramı gelişmiş, eşler için ise helikopter ebeveyn kavramı gelişmiştir. Günümüzde çocuğa bakış açısının farklılaşmasıyla ailelerin bir kısmı gönüllü çocuksuz olmayı tercih etmektedir.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (1985). İnsan Tanıma Sanatı. (Çev. K. Şipal). İstanbul: Say Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1927)
- Burç, P. E. (2015). Popüler Kültür ve Anelik: Aneliğin Farklı Görünümleri. Erişim Adresi: <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/Pinar-Ezgi-Burc-14Eylul2015.pdf>
- Çinpolat, S. (2017). Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi. *Dini Araştırmalar*. 20/51. 137-152.
- Dirican, R. (2018). Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*. 2/2. 51-62.
- Durkheim, E. (2010) Ahlâk Eğitimi. (Çev. O. Adanır). İstanbul: Say Yayınları.
- Dursun, C. (2019). Ebeveyn Çocuk İlişkinin Değişen Yüzü: “Proje Çocuk” Kavramına Sosyolojik Bakış. *IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*. 349-359.
- Gazali, İ. (2013). Kimyâ-i Saâdet. (Çev. A.F. Meyan). İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Güller, E. (2013). Çocuk Kavramının Felsefî Antropoloji Alanında Ele Alınması ve Mimari Çıkarımlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 2/3. 1-12.
- Gürkan, S. L. (2012). Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı. Bütün Yönleriyle Yahudilik. *Dinler Tarihi Araştırmaları-VIII*. 631-648.
- Karadoğan, U. C. (2019). “Çocuk ve Çocukluk” Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*. 1(195-226).
- Karakaya, Z. (2006). Çocuk Felsefesi ve Çocuk Eğitimi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi VI*. 1(23-37).
- Kur'an- Kerim Meali, (2017). 3. Baskı. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kütüb-ü Sitte, c.17: 577 (<http://hadis.resulullah.org/index.php?s=oku&id=2877>)
- Marx, K. ve Engels, F. (2008). Komünist Manifesto. (Çev. C. Üster ve N. Deriş). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Müslim, “İmâre”, 20.
- Okumuş, E. (2009). “Sokak Çocukları” nın Sosyolojisi: Diyarbakır Örneği. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. IX/1. 9-37.
- Öztürk, E. (2016). Psicotarih Açısından Çocuk Yetiştirme Tarzları ve Çocuk İstismarı. *Türkiye Klinikleri*. 2/3. 24-34.
- Özyurt, C. (2019). Çocukluk Sosyolojisi. Canatan, K. ve Yıldırım, E. (Ed.), *Aile Sosyolojisi* içinde (155-181. ss). (8. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Pesen, A. (2015). Ebeveynlerin “Çocuk” Kavramına Yükledikleri Metaforlar. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 10/15. 731-748.
- Platon. (2019). Devlet. (Çev. S. Eyüboğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Postman, N. (1995). Çocukluğun Yok Oluşu. (Çev. K. İnal). Ankara: İmge Yayınevi.
- Ross, D. (2017). Aristoteles. (Çev. A. Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Rousseau, J.J. (2009). Emile: Bir Çocuk Büyüyor. (Çev. Ü. Akagündüz). İstanbul: Selis Kitaplar
- Russell, B. (1983). Evlilik ve Ahlak. (Çev. V. Eranus). İstanbul: SAY Kitap Pazarlama.
- Sağlam, M. ve Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*. 2(43-56).
- Şirin, F. S. (2013). İktidar ve Çocuk. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8/8. 1275-1284.

Şirin, M. R. (2019). Değişen Çocuk ve Çocukluk (Biraz Tarih ve Felsefe Biraz Sosyoloji ve Çocukluk Sosyolojisi). *Çocuk ve Medeniyet*. 1(5-39).

Turan, M. ve Duman, H. (2018). Mary Daly'nin Ataerkil Hristiyan Tanrı Anlayışı Hakkındaki Eleştirileri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 44(167-188).

Uğur, Z. B. (2018). Çocuk Sahibi Olmak İnsanları Mutlu Ediyor Mu? Türkiye'den Bulgular. *Nüfusbilim Dergisi*. 40: 83-105.

Vaux, R. (2003). Yahudilikte Aile. (Çev. A. Güç). Bursa: Arasta Yayınları.

Yakut, A. ve Sevinc, A. (2014). Sahipsiz Çocuklar: Azerbaycan Örneği. Çocuk ve Şiddet: Toplumsal Şiddetin Cenderesinde Çocuklar. 5. *Uluslararası Risk Altında ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumu Seçilmiş Bildirileri*. 3(306-312).

Yıkılmış, M. S. (2018). Pronatalist Kültürde Anne Olmamak. *Ankara Üniversitesi KASAUM. Fe Dergi* 10/2. 85-97.

“SOKAK ÇOCUKLUĞU” OLGUSUNUN ÇOCUKLARA YÖNELİK RİSKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Sait YILDIRIM

İğdır Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü

ORCID: 0000-0002-6044-2447

ÖZET

Sokakta yaşayan, çalışan, suça sürüklenen ve genel olarak sokak çocuklarının yaşam biçimleri, birçok riske maruz kalmalarına yol açmaktadır. Ülkemizde özellikle göç oranlarının artması sokakta yaşayan çocukların sokağa sürüklenmesini beraberinde getirmiştir. Temel risk faktörlerine bakıldığında ihmal ve istismar vakalarının yaygınlaşması, çocukların suç işlemeye ve yönlendirilmeye müsait olması, sigara, alkol ve uyuşturucu bağımlılıklarının artmasını görünür kılmıştır. Tüm bu risklerin yanında çocukların kimlik ve kişiliklerinde örselenmelere yol açmaktadır. Bu çalışma özelinde sokak çocukluğu olgusu odağında çocukların kimlik ve kişilik gelişiminin sokak yaşamı ile ilgisi ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı sokak çocukluğu üzerinden çocukların bireysel ve toplumsal anlamda maruz kaldığı ve göz ardı edilen riskleri belirlemek, sınıflandırmak ve öneri sunmaktır. Çocukların sokakta yaşaması ve hayatını sürdürmesi aile ve toplumsal bağlarının zayıflamasına yol açmaktadır. Benzer şekilde toplumsal ve hukuksal anlamda yasalardan bağımsız biçimde yaşamaları sosyal düzeni de olumsuz biçimde etkilemektedir. Çocukluk döneminde çalışma, çalıştırılma durumu, çocuğu ihmal ve istismar konusunda da riskli konuma sokmaktadır. Dilencilik, su, mendil vb. eşyaların satışı gibi gündelik işlerle uğraşmaları; çocukların para kazanmak için rol yapmaları ve kendilerini diğer bireylere karşı acındırmalarına yol açmaktadır. Bu durumda hakaret, şiddet ve kimi zaman merhamet duygularıyla karşılaşmaları, çocuklarda duygu durumu ve kişilik gelişimi açısından örselenmiş bir yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Kişilik yapısında oluşan bu riskler çocuklarda kısa, orta ve uzun vadede önemli problemleri ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple önleyici tedbirlerin ilgili resmi kurum ve STK'lar aracılığıyla öncelenmesi değerli bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sokak Çocukluğu, Suça Sürüklenen Çocuklar, Kimlik Gelişimi

EVALUATION OF THE RISKS OF “STREET CHILDHOOD” TO CHILDREN

ABSTRACT

The lifestyles of street children living, working, delinquent and generally street children expose them to many risks. The increase in immigration rates in our country has brought along the dragging of children living on the streets to the streets. Considering the main risk factors, the prevalence of neglect and abuse cases, the possibility of children to commit crimes and to be manipulated, and the increase in cigarette, alcohol and drug addictions have made it visible. In addition to all these risks, it leads to traumas in children's identities and personalities. In this study, the relationship between the identity and personality development of children and street life is discussed in the focus of street childhood phenomenon. The aim of the study is to identify, classify and suggest the risks that children are exposed to individually and socially through street childhood and are ignored. The fact that children live and continue their lives on the street leads to weakening of family and social ties. Similarly, living independently of the laws in the social and legal sense negatively affects the social order.

Working during childhood puts the child in a risky position in terms of neglect and abuse. Begging, water, handkerchief etc. dealing with everyday tasks such as the sale of goods; It causes children to pretend to make money and to pity themselves against other individuals. In this case, encountering feelings of insult, violence and sometimes compassion reveals a traumatic structure in terms of emotional state and personality development in children. These risks, which occur in the personality structure, reveal important problems in children in the short, medium and long term. For this reason, it is valuable to prioritize preventive measures through relevant official institutions and NGOs.

Keywords: Street Childhood, Delinquent Children, Identity Development

Giriş

Çocukluk, insanın yaşamının her aşamasında kimlik ve kişilik açısından belirleyici deneyimlerin olduğu bir dönemi ifade eder. Bu sebeple bireysel problemlerin temelinde sosyal bilimciler genellikle çocukluk dönemi yaşam pratikleri üzerine odaklanır. Çocuğun kimlik ve kişilik gelişimi birçok bilim insanı tarafından 0-6 yaş aralığında belirginleştiği ve 18 yaşına kadar da neredeyse tamamlandığını ifade eder. Devamında ise gelişim sürekli olur ancak değişim oldukça azdır. Bu sebeple sokak çocukluğu olgusu gelişim ve kimlik üzerindeki etkisine değinilmesi önemsenmektedir. Çalışmada sokak çocukluğu olgusunun kimlik ve kişilik gelişiminin orta ve uzun vadede etkisi değerlendirilmektedir. Genel olarak çalışmalar mevcut durum veya çocukluktaki risklere odaklanır. Ancak bilinmektedir ki esas riskler, orta ve uzun vadede etkili olmaktadır. Bu sebeple önleyici politikaların belirtilen hususa dikkat çekmeleri çözümleri kolaylaştırma açısından belirleyici olacaktır. Çalışmada öncelikle çocuk ve sokak çocukluğu olgusuna değinilmektedir. Kavramsal çerçevenin akabinde çocukluk dönemi kimlik ve kişilik gelişiminin önemine sokak çocukluğu özelinde bakılacaktır. Ayrıca literatür değerlendirmesi yapılarak alan ile ilgili çalışmaların değerlendirilmesine yer verilmektedir. Ve çocukların sokağa inme sebepleri değerlendirilerek sokak algısının geleneksel ve modern anlamda görünümüleri dikkate alınmaktadır. Nihai olarak ise sokak çocukluğu olgusu ile ortaya çıkan riskler incelenmektedir.

1. Çocuk, Sokak Çocukluğu ve Sokak Olgusu

Uluslararası hukukta 18 yaşını doldurmamış her birey çocuk olarak tanımlanmaktadır. Çocuk, bu yaşa kadar ailesinin koruması ve bakımındadır. Ailenin olmaması durumunda sorumlulukları devlet üstlenmektedir. Veya ailenin varlığının yanında imkânların yetersizliği de devlet müdahalesi ile iyileştirilir. Sokak çocuğu ise çocuğun sokağı yaşam alanı olarak görmesi ve uygulamasıdır. Tabii tanımda olduğu gibi sokak çocukluğu olgusu sınırları oldukça geniş anlamlar içermektedir. Sokakta yaşama olgusu iki biçimdedir. İlk olarak ailesi var olup sokakta yaşayan ve çalışan çocuk vardır. İkinci olarak ise ailesi parçalanmış ve tamamen sokağa bağımlı çocuk söz konusudur (Şener, Serdar, 2015: 105-109). Her iki durumda da çocuk, kısa, orta ve uzun vadede birçok riske maruz kalmaktadır. Ailesiyle birlikte kalıp sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar, genellikle vasıfsız işler ile para kazanma amacı güderek gününü geçirmektedir. Bu kısımda kimi zaman aile çocuğu zorla çalıştırıp kimi zaman ise mecburiyetten gelir getirmesi beklenir. Farklı birçok sebebi olmakla birlikte çocuğun tercihen sokakta çalışması da söz konusudur. Tercihen çalışan çocuklarda aile bağlarının kopmuş olması, aile bireyleri ile uyuşamama problemi mevcuttur. Parçalanmış ailelerde, üvey anne veya babanın varlığı ile sağlıklı iletişimlerin yaygınlaşması çocukları sokağa itmektir (Polat, 2007: 57-62). Tamamen sokakta yaşayan ve aileden kopuk çocuklar ise hayatlarını idame ettirmek için çalışmak veya farklı biçimlerde para kazanmak zorundadır.

Bu durumda çeşitli bağımlılıkların edinimi oldukça yaygındır. Ayrıca suç ve suçluluğa bulaşma oranı da oldukça yüksektir.

Sokak olgusu modern toplumlarda mahiyet anlam açısından dönüşüm geçirmiştir. Geleneksel örüntülerde sokak, güvenli alan olarak çocukların, kadınların sosyalleşme alanı olarak görülürdü. Şöyle ki mahalle ve köy kültüründe çocukların sokakta arkadaşları ile zaman geçirmesi risk oluşturmazdı. Çünkü çevredeki insanlar tanıdık, komşu ve akrabalarından oluşmaktaydı. Esnaf ise genel olarak komşulardan olduğu için sokağın koruyucu yanı vardı. Sokak, kadınlar için de sosyalleşme alanıydı. Komşular ile oturma, zaman geçirme ve sosyalleşme açısından önemliydi. Ancak modernleşme ve kentleşme süreci apartman kültürünü getirdiği gibi dönüşüm ile sokaklar güvensizleşmeye başlamıştır. Artık esnaf ve işletmeler kurumsallaşma sürecine girmiş olup sokak alanı daralmıştır. Bu şekilde bir dönüşüm ailelerin sosyalleşme tercihlerini de etkilemiştir. Aile bireyleri kendi içinde belli mekânlarda zaman geçirmeye başlamıştır. Bu durum çocukların akranları ile zaman geçirmesini kısıtladığı için gelişim dönemlerinin daha sağlıklı ve eve bağımlı olmasına yol açmıştır. Ayrıca medya ve sosyal medyaya bağımlılıkların artması da kaçınılmaz olmuştur.

2. Literatür Değerlendirilmesi

Erel, Özkök ve Katkıcı'nın (2002) yaptığı çalışmada Aydın ilinde 70 çocuk örneklemini oluşturmaktadır. Görüşülen çocuklar 7 ile 17 yaş arasında olup çocukların yarısı okula gidenlerden oluşmaktaydı. Çocukların sokağa inme sebebine bakıldığında ilk sırada göç olgusu belirleyici olmuştur. Çocukların neredeyse yarısının aile içinde fiziksel şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Her üç çocuktan birinin sigara bağımlılığı olduğu gözlenmiştir. Çocukların dörtte biri ise en az bir suça karışmıştır. Suç ve bağımlılık konusunda aile bireylerinin de deneyim sahibi olduğu düşünülmüştür.

Şişman'ın (2006) yaptığı çalışmada Eskişehir'de sokakta çalışan 198 çocuk ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 5-14 yaş aralığında olan çocukların neredeyse tamamı erkeklerden oluşmaktadır. Çalışmada çocukların ailelerinin ekonomik sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple çocukların günlük beslenme ihtiyaçlarını karşılamak için sokakta çalıştıkları öğrenilmiştir. Çocukluk döneminde çalışmanın ve sokakta yaşamının istismara maruz kalma ve sömürüye müsait bir ortamda zaman geçirmelerini olası kılan bir duruma sürüklediği gözlenmiştir.

Öner ve arkadaşlarının (2006) yaptığı çalışmada Mersin'de sokakta yaşayan veya çalışan çocukların madde kullanımı üzerine inceleme yapılmıştır. Çalışmada 916 çocuk katılmış olup çocukların %97'si erkeklerden oluşmuştur. Çocukların %67'si sigara, %10'u alkol, %6'sı diğer maddeleri kullandığını ifade etmiştir. Çocukların %20'sinin bağımlı oldukları tespit edilmiştir. Çalışmanın nihayetinde sokakta yaşama ve çalışma olgusunun sigara alkol ve madde bağımlılığını tetikleyen bir faktör olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Okumuş tarafından (2007) yapılan çalışmada Dyarbakır'da 397 çocuk ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çocukların %95'i erkeklerden oluşmuştur. Yaş açısından 6-20 yaş aralığı örneklemini oluşturmuştur. Çocukların üçte ikisi okula gitmekte ve %16'sının sigara içmekte olduğu tespit edilmiştir. Yine %4'lük bir oranın da madde kullandığı görülmüştür. Her iki çocuktan birinin şiddete maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Sokağa çıkma sebebi sorulduğunda öncelikle aileye katkıda bulunma ve okul harçlığı kazanma amacının belirleyici olduğu dile getirilmiştir.

Meder (2008) tarafından Ankara'da yapılan çalışmada 9-17 yaş arasında 50 sokak çocuğu ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada aile içi faktörler ile sosyoekonomik etki ve suçluluk, etkisinin sokağa inmeye yönelik belirleyiciliği incelenmiştir.

Konum itibariyle Ankara'nın göç alması, bir kentleşme problemi olarak sokağa inme oranını arttırmıştır. Çoğunluğu erkeklerden oluşan katılımcıların aile içinde şiddete maruz kalma, okulu terk etme, ekonomik sorunlar, ailede alkol ve madde bağımlılığının sokakta yaşama ve çalışma konusunda belirleyici olduğu konusunda etkili olduğu sonucu çıkmıştır.

Aile ve din ilişkisi bağlamında sokak çocukluğu olgusunu ele alan Özel (2012) tamamen sokağa bağımlı olan 270 çocuk üzerine çalışmıştır. Bu çalışmaya 7-18 yaş arası çocuklar dâhil edilmiştir. Çalışmada Samsun, Ankara, Bursa, İstanbul, Ordu ve Antalya illeri örnekleme oluşturmuştur. Aile yapısı açısından çoğunlukla çekirdek ailenin çocukları oldukları tespit edilen çocuklarda parçalanmış aile oranı oldukça fazladır. Bu noktada güven ve bağlanma sorununun çocuğu sokağa itme noktasında belirleyici olduğu düşünülmektedir. Anne ve baba uyumlarının yüksek olduğu ailelerde dindarlık oranının da yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu ailelerde bağlanma olgusunun güçlü olduğu tespit edilmiştir.

Özbaş'ın (2016) çalışmasında sokak çocuklarının ebeveynleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Örnekleme 18 sokak çocuğu oluşturmuştur. İlginç bir şekilde sokak çocuklarının yarısının, sokaktan herhangi bir gelir elde etmemesidir. Ailelerinin ekonomik durumu oldukça kötüdür. Çocukların okuldan uzak olmalarının sokağa yönelmelerinde etkili olduğu görülmüştür. Ailelerinin maddi ve sosyal güvencelerinin olmamasının çocukları sokağa iten bir faktör olduğu gözlenmiştir. Bu noktada iyileştirmeler ile birlikte okullaştırmanın sokağa inme konusunda koruyucu etkisine vurgu yapılmıştır.

Konuk Er ve Girgin Büyükbayraktarın (2019) yaptığı çalışmada Konya'da 76 sokak çocuğu ile görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmada ebeveynlerin aşırı saplantılı ve korkulu olmalarının, çocuklarda sokağa inme etkisi değerlendirilmiştir. Bulgulara bakıldığında çocukların çoğunluğunun 10-13 yaş arasında olduğu görülmüştür. Aile yapısı açısından geniş, çekirdek ve parçalanmış ailelerin çocuklarının sayısı birbirine yakındır. Varılan nihai sonuç ise ebeveynlerde saplantılı bağlanmanın çocukları sokağa itme konusunda belirleyici olduğudur. Ayrıca bu saplantı durumunun çocuğun kendini, duygularını tanıyamamasına yol açtığı tespit edilmiştir. Kimlik ve kişilik olarak gelişime de engel olan bu korkular çocuklar için risklere yol açmaktadır.

3. Çocuğu Sokağa İten Sebepler ve Temel Riskler

Çocukların sokağı mesken edinmeleri daha önce de bahsedildiği üzere birçok farklı sebeple açıklanabilir. Tanım olarak ailesiyle yaşayıp sokakta olanlar ve tamamen sokağa bağımlı olanlar için farklı etmenlerden söz edilebilir. Öncelikle belirleyici unsurun aile yapısı olduğu ifade edilmelidir. Aile içinde ebeveynlerin çocuklar ile iletişiminin zayıf olması sağlıklı ilişkileri ortaya çıkarmaktadır. Çocuğun aile içinde ilgisiz veya aşırı ilgili davranışlara maruz kalması çocuğu sokağa itmektedir (Usta-Sayıta, 2008: 180-184). Çünkü çocuk, dengeli bir otoriteye, saygı ve sevginin benimsenmesine ihtiyaç duymaktadır. Tüm bunların yanında sosyalleşme ve çevre ile bağ kurmaya muhtaçtır. Çocuğun aile içinde şiddet, ihmal ve istismara uğraması bu noktada en önemli risklerdendir. Yapılan çalışmalarda şiddet ve istismar sokağa inme konusunda oldukça etkilidir. Parçalanmış aile yapıları ise bu risklerin kaçınılmaz olduğunun yapısal işaretidir. Üvey anne veya baba ile yaşayan çocuklar ilgi ve sevgi yoksunluğu ile bağlanma ihtiyaçlarını dışarıda yani sokakta karşılamak durumundadır. Çoğunlukla bu aile yapılarında ekonomik problemlerin yaşanması, çocuğun gelir elde etmek için sokağa inmesine yol açar.

Ekonomik problemler, temelde çocukların sokakta çalışması veya çalıştırılması noktasında belirleyicidir. Kentlerde genel olarak değişik sebepler ile göç eden ailelerin ekonomik problemler yaşaması sonucu çocukların sokağa inmesi söz konusudur.

Ülkemiz özelinde bakıldığında hem iç göç hem dış göç sonucu metropol şehirlere göç oranı oldukça fazladır. Bu kentlerdeki yığılmalar sokakları güvensiz kılmakla birlikte çocukların sömürü düzeninde çalıştırılmasını da yaygınlaştırmaktadır. Ülkemiz özelinde bakıldığında Afkan ve Suriyeli mültecilerin son on yılda göç oranlarının arttığı görülmektedir (Burgaç, 2018: 174-176). Ekonomik açıdan yokluk çekmeleri ve iş gücü açısından niteliksiz olmaları vasıfsız işleri üstlenme ve çocukların sokakta yaşama konusunda etkili olmaktadır. Bu durum ülkemizde çalışan iş gücünün emeğinin değersizleşmesine yol açtığı gibi sokakları güvensiz hale getirmektedir.

Temel olarak aile yapısı, göç olgusu ve ekonomik problemlerin belirleyici olduğu sokağa inme durumunun etkileri ise kısa, orta ve uzun vadede bireysel ve toplumsal anlamda birçok riske yol açmaktadır. Çocukların sokakta kalma durumuna bakıldığında, bir şeyler satma, dilenme, hırsızlık veya diğer vasıfsız işlerde yer aldığı görülmektedir. Çalışmada dikkat çekmek istediğimiz temel husus, çocuğun bir şey satma ve dilenme sürecinde gelir elde etmek için duygularını kullanma ve yalan söyleme becerisini geliştirmesi durumudur. Bu sorun çocuğun kimlik ve kişilik yapısında yalan söylemeyi ve sömürüyü kalıcı hale getirmektedir (Akta-Arnas, 2003: 49-51). Nihayetinde sevgi, saygı ve merhamet açısından duyarsızlaşan çocuğun suç ve suçluluğa bulaşma, alışma durumu güçlenir. Daha da kötüsü bu duygu durum bozukluğu bireyin tüm yaşamında belirleyici olur. Suç ve suçluluğun yanında sigara, alkol ve madde bağımlılıkları da sokak yaşamında özenilen davranışlar olarak kolayca benimsenir. Günümüzde üçüncü sayfa haberlerinde karşılaştığımız sapkın ve saldırgan eylemleri gerçekleştiren bireylerin yaşamı incelendiğinde çoğunlukla çocukluk dönemlerinde yaşanan problemlerin etkili olduğu görülmektedir. Ve ne yazık ki bu durumun yetişkinlik döneminde önlenmesi oldukça zordur. Bu sebeple önleyici mekanizmaların çocukluk döneminde uygulanması oldukça önemlidir.

Sonuç

Sokakta yaşama veya çalışma olgusunun kimlik ve kişilik gelişimi açısından değerlendirildiği bu çalışmada temel riskler uygulamalı çalışmalar eşliğinde ele alınmıştır. Ailevi problemler, ekonomik sorunlar ve göç olgusunun belirleyici olduğu sokak çocukluğu olgusunda risklerin mevcut dönemden ziyade orta ve uzun vadedeki etkileri önemsenmiştir. Şöyle ki suç ve suçluluğun yaygınlaşması çocukların yetişkinlik dönemlerinde de benzer eylemleri gerçekleştirme ihtimallerini yükseltmektedir. Ayrıca bağımlılıkların artması ve özenilecek bir durum olarak değerlendirilmesi dikkat çekmiştir. Bu durum güvensiz toplum olgusunu ortaya çıkarmıştır. Günümüzde kadınların veya çocukların sokak ortasında şiddete istismara maruz kalmaları, bu eylemlerin yaygınlaşması, kuşkusuz ki temelini sokak kültürünün dönüşümünden almıştır.

Kaynakça

- Aktaş Arnas, Y. (2003). Sokak Çocukları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14 (2), 43-58.
- Burgaç, M. (2018). Savaşın Çocukları: İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İstanbul'da Sokak Çocukları Sorunu ve Çözüm Arayışları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 173-182.
- Er, R. K., Büyükbayraktar, Ç. G. (2019). Sokak Çocuklarında Bağlanma ve Aleksitimi İlişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(55), 1111-1135.
- Erel, Ö., Özkök, M. S., & Katkıcı, U. (2002). Aydın'da Sokakta Çalışan Çocuklarda Suçluluk. *Adli Tıp Bülteni*, 7(2), 56-62.

Meder, M. (2008). Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Özellikleri Açısından İncelenmesi: Ankara Sakarya Caddesi Örneği. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), (8), 201-218.

Okumuş, E. (2009). Diyarbakır'da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 1, 9-37.

Öner, S., vd. (2006). Sokakta Çalışan ya da Yaşayan Çocuklarda Sigara Alkol ve Madde Kullanma Prevelansı ve Etkileyen Faktörler. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 16, 15-21.

Özbaş, M. (2013). Sokak Çocuklarının Sosyo-Ekonomik Özelliklerine İlişkin Aile Görüşleri. (Ed. Hayrettin Ökçesiz v.). *Hukuk Felsefesi ve Sosyoloji Arkivi*, İstanbul Barosu, (313-325).

Özel, İ. (2012). Aile ve din çocuklarla rekabet ediyor. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32 (32), 177-217.

Polat, O. (6-7 Mart 2007). İstanbul Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli Sempozyumu. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı İstanbul Darülaceze Müdürlüğü.

Sayıta, S. (2010). Türkiye'de Çocukların Evlerini Terkederek Sokakta Yaşamalarında Sorumlular ve Sorumlulukları. *Journal Of Istanbul University Law Faculty*, 66 (1), 179-199.

Şener, S. & Serdar, M. (2015). "Sokak Çocukları" Problemi ve Bu Probleme Yönelik Uygulanan Politikalar (Türkiye – Hindistan Örneği). *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (45), 104-117.

Şişman, Y. (2006). Sokakta çalışan çocukların yaşam koşulları ve gelecek beklentileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 2, 251-274.

KUHN'UN PARADİGMA DEĞİŞİMİNİN PEDAGOJİK ANTROPOLOJİK YÖNÜ VE ANTROPOLOJİK BİLİM EĞİTİMİ

Öznur ERYILMAZ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri

ORCID: 000-0003-4981-1755

ÖZET

Thomas Samuel Kuhn'a göre, bilim dalları doğrusal ve sürekli gelişmek yerine periyodik olarak paradigma değişimlerinden etkilenmektedir. Bu paradigma değişimleri, bilim adamlarının daha önce geçerli olarak kabul etmedikleri argümanlara karşı yeni bir anlayışın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kuhn sayesinde kendi paradigmasını yaratan sosyoloji, pedagoji ya da sosyoloji gibi yeni alanlar açan disiplinler antropologların dikkatini çekebildi. Keşif sözcüğünün yerini kurmanın almasıyla, nesnel gerçekliğin ne kadar dışarıdan müdahaleyle gerçekleştirildiği tartışmasına yol açtı. Buradan hareketle bilimin evrensellikten uzak olduğu çıkarılması, her kültürün yani toplumun farklı paradigmalar sunmakta olduğu fikrini geliştirmektedir. Bilimsel eğitimde Kuhn'cu yaklaşımla bilimin otoritesinin sarsıldığı post-modernci anlayış daha eleştirel bakış açılarıyla bilim etiğine yaklaşımı etkilemektedir. Dolayısıyla disiplinler arası söylemin içine gömülü olan eğitim antropolojisi de, bu söylemin neye işaret edildiğine bağlı olarak eğitimin ve kültürün ne anlama geldiğine cevap verebilmek için insanın neyi öğrenmesi gerektiğine dair paradigmatik değişimlerin ortaya koyduğu kıyaslamalarla benzer ve zıt yönlerin açığa çıkarılması ve bunların aktarılmasında, yani eğitime yansıtılmasında söz sahibi olmaktadır. Paradigmalar artık, plüralist dünya görüşünün hâkim olmaya başladığı modern dünyada toplumlara göre, kültürlere hatta kişiye göre değişmektedir. Bu paradigmatik değişimin temelinde ise, antropolojik ilke yatmaktadır. Özellikle doğa bilimlerinde Kuhn'cu yaklaşım benimsendiğinde bilim eğitiminin farklı varyant düşüncelerin renklendireceği entelektüel dünya görüşüne doğru giden birden fazla yolun çizilebileceğine inanılmaktadır. Paradigma değişimlerine paralel olarak değişen eğitime yeni bakışta öğrenmenin amaçları sorgulanmakta ve yeni materyal arayışlarına girilmektedir. İnsanı anlamakla işe başlandığında pedagojide yaşanan paradigma değişimleri daha anlaşılır olacaktır ve geçmişle gelecek arasında kurulan bağ gerek çocukta bilim eğitiminin gerekse de bilimsel devrimlerin gelişmesinde sağlıklı bir rol oynayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antropoloji, Pedagoji, Paradigma Değişimi, Bilim Eğitimi

PEDAGOGIC ANTHROPOLOGICAL ASPECTS OF KUHN'S PARADIGM CHANGE AND ANTHROPOLOGICAL SCIENCE EDUCATION

ABSTRACT

According to Thomas Samuel Kuhn, disciplines are periodically affected by paradigm shifts rather than linear and continuous development. These paradigm shifts lead to the emergence of a new understanding against the arguments that scientists did not accept as valid before. Thanks to Kuhn, sociology, which created its own paradigm, like pedagogy or sociology that opened up new fields attract the attention of anthropologists. The replacement of the word discovery by construction, has led to a discussion of how much outside intervention is achieved by the objective reality that exists outside.

From this point of view, the inference that science is far from universality develops the idea that every culture, that is, society, offers different paradigms. The post-modernist understanding, in which the authority of science is shaken by the Kuhnian approach in scientific education, affects the approach to science ethics with more critical perspectives. Therefore, educational anthropology, which is embedded in the interdisciplinary discourse, has a say in revealing similar and opposite aspects and reflecting them on education, with the comparisons of paradigmatic changes about what one should learn in order to respond to what education and culture means. The basis of this paradigmatic change is the anthropological principle. It is believed that more than one path can be drawn towards the intellectual worldview, which will be colored by different variant thoughts in science education, especially when the Kuhnian approach is adopted in natural sciences. In the new perspective on education, which changes in parallel with the paradigm changes, the aims of learning are questioned and new materials are sought.

Keywords: Anthropology, Pedagogy, Paradigm Change, Science Education

1. GİRİŞ

Antropoloji, Bilim Eğitimi ve Thomas Kuhn'un paradigma kavramı çalışmanın ana konusudur. Çalışmanın amacı ise, geçmişten günümüze bilim eğitiminin önceki bilinenler üzerine bina edilir düşüncesinin aksine tamamıyla yeni nesil akademisyenler tarafından paradigma değişimine uğrayarak yeni bir anlayış ortaya koyduğunu göstermektedir. Paradigmalar, plüralist dünya görüşünün etkin olmaya başladığı günümüzde toplumlara göre, kültürlere hatta kişiye göre değişmektedir. Bu paradigmatic değişimin arka planında, İnsancı İlke anlamına gelen Antropolojik İlke yatmaktadır. Kısaca açıklamak gerekirse, fizik bilimine göre; hayat, "madde'nin bir epifenomenidir" görüşünün aksine hayat madde alanında birden beliren bir epifenomen olmayıp tam tersi fenomenin özüdür. Makro ve mikro fizikteki gelişmeler bu görüşü doğrulamakta olup akıllı yaşamın ortaya çıkışı terziye ısmarlanmış bir elbise metaforuyla açıklanmıştır (Kurşunoğlu, 2006). Bu düşüncede evrendeki insanın yeri değerlendirilmiştir. Tüm bu gelişmeler ve paradigma değişimleri fizik biliminden taşmış ve sosyal bilimler ve pedagoji gibi insanı konu alan birçok bilimin değişim ve dönüşümüne sebep olmuştur. Buradan yola çıkılarak eğitim biliminde problem ve konu olarak antropoloji kavramı ve bilim eğitimi bakış irdelenmiş, Antropoloji, Pedagojik Antropoloji kavramları üzerinden Thomas Kuhn'un paradigma değişimi ve pedagojik antropolojik yönü anlatılmıştır.

2. ÇALIŞMA ALANI

Çalışma alanı Antropoloji, Pedagojik Antropoloji ve Thomas Samuel Kuhn'un Paradigma kavramıdır. Bu disiplinlerin birbirleriyle etkileşimi ve dizindeki değişimleri irdelenmiştir.

2.1. ANTROPOLOJİ, PEDAGOJİK ANTROPOLOJİ VE PARADİGMA KAVRAMI

İnsancı görüş, birçok düşünürün üzerine eğildiği bir konu olmakla birlikte özellikle Immanuel Kant ile birlikte ön plana çıktığı görülmektedir. Kant, insanı gneseolojik bir varlık olarak ele alır ve insanı hem fenomenolojik, doğal yanı olan hem de kendi başına bir varlık olarak bir dualite içinde görür. Mengüşoğlu'nun belirttiği gibi, "doğa insana ne öküzün boynuzlarını, ne aslanın pençesini, ne de köpeğin dişlerini vermiştir; doğa ona sadece ellerini vermiştir." Hayat insan için her türlü sevinç ve rahatlık sağlayan araçların, yetenek ve zekâsının, hatta istemesindeki iyiliğin bile kendi eseri olmasını ondan istemiştir. Doğa insandan ölçüp biçmesini, öyle ki aklını kullanmasını istemiştir (Mengüşoğlu, 2014).

İnsanın doğada hiçbir içgüdüğü yoktur, öğrendikleriyle aklını ve elini kullanarak hayat deneyimi ile doğanın karşısında durur ki; bu da genel anlamda eğitim yoluyla gerçekleşir. İnsan kendisi için biçilen kader olan *ethos* dayanağında bilim, sanat, bilgi alanlarındaki başarılarıyla bir kültür dünyası yarattığı andan itibaren insan olmaya hak kazanır diyen Kant; özellikle Ethos sahipliği konusunu tarihselliğe dayandırmaktadır. Öyle ki buradan toplumun esasları değişmeyen bir eğitim idealine ne kadar ihtiyacı olduğu sonucuna vardırıır. İnsanda bilgiyi kullanabilme çekirdeği, istidadı vardır. Bunun yanı sıra insanda bir ruh kültürü, insana has bir manevi kültür de mevcuttur. Ahlak yasaları (insanın etkisi olan toplumsal yanının sonuçları) içerisinde bilginin kullanıldığı, zihniyetin formalistleştirildiği ve taşıyıcılarının zamanla dayanaklarını değiştirdiği, devrinde herkesi üzerine çeken hassasiyetler oluşturdukları değerler istismara açıktır. Burada ortaya çıkan değişken değer temellendirmeleri Thomas Kuhn 'da kendini gösteren paradigma değişimlerini çağırıştır. İnsanın akıllı bir varlık olması, bağımsız bir varlık alanı oluşturması antropolojinin felsefi tarafına hareketle bizi insanın eğitime eğilmeye yönlendirmektedir. Çünkü Felsefi Antropoloji insanı somut, bağımsız bir alan olarak görmeli ve böyle bir disiplin insan fenomenlerine dayanmalıdır.

Antropoloji, aslında yeni bir pedagoji teması değildir. Garber'ın dediği gibi; bilim ve bağımsız uygulama olarak Antropolojinin oluşum evresinde, yeni, seküler ve insanın zamansal imgesi, insan yetiştirme ihtiyacına atfedilmesi hakkında kişinin kendi yeterliliğine işaret etmesi ve kişinin kendi teorik bölgesini dışlamak için eğitim bilimini kaynak almasıdır. Tıp gibi komşu bilimlerde bu tür deneysel amaçlar sorunlar yaratırken, eğitimde farklı öneriler sunabilir. Pedagoglar, insanların deneyselliklerinde, ama hepsinden önemlisi kategorik önerilerde sorunlara sebep olabileceğini düşünürler. Böylece; "Doğa", en düşük ihtimalle dahi antropoloji bağlamında haklı görünen bir formül haline gelir. Pietism'e göre, bu tür formüllerin icadından sonra eğitim teorisinin baskın konusu haline gelen gerçek "insan belirlemesi" sağlam bir temel arayışı olmuştur. Herbart'ın tanımladığı, iradenin ahlakla "şekillendirilebilirliğinin" birleşmesiyle, insanın kendine özgü bir inşası olarak eğitimle birlikte, insanın özgül bir parçası olarak propagandası yapılırken, işlemsel ve normatif olarak onun "kaderine" göre ve aynı zamanda eğitimsel olarak hareket etmenin yolu bulunmuştur. Bununla birlikte, eğitim ideallerinin odak noktası, bu tür insan imajlarını oluşturmak ve onları pedagojik taleplerinde haklı çıkarmak olacaktır. Eğitim idealleri, bu tür insan imajlarını inşa etmenin ve onları pedagojik taleplerinde haklı kılmanın odağı haline gelir. Herbart'ın insanın özgül bir özelliği olarak yaydığı ahlaki iradenin "esnekliği" ile insanın kendini inşa etme süreci olarak eğitimle birleştirilmesinde, bu işlemsel ve normatif yol, gerçekten de eğitici olarak eyleme geçmenin yolunu bulmuş gibi durmaktadır (Mietzner & Tenorth, 2007). Antropoloji buradan yola çıkarak pedagojik düşüncede, felsefi ve temel teoriye göre yöntemi kendi kendine algılamasında ve uygulamasında, en azından salt deneysel ve insanları etkileyen bir teknolojiye tamamen uzakta, yapıcı ve normatif bir konum kazanmaktadır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Antropoloji, Pedagojik Antropoloji tanımları ile birlikte Thomas Kuhn'un paradigma değişimi ve pedagojik antropolojik yönü değerlendirilmiştir. Eklektik yöntemle farklı kaynaklar ve konusu insan ve pedagoji olan ana düşünceler incelenmiştir.

3.1. THOMAS KUHN VE PARADİGMA DEĞİŞİMİ

20. yüzyıla kadar evren üzerine olan tartışmaların makro âlem merkezîyetçiliğinden mikro evren anlayışına doğru evrilen bakış açısı nesnel gerçekliğin ne olduğu üzerine bilim tarihçileri, teorik fizikçileri ve bilim felsefecilerini meşgul eden konu olmuştur. Tüm çeşitlilik ve bilimsel düşünmenin temellendirilebileceği alan arayışları Thomas Kuhn'un değerler dizisi yaklaşımında cevap bulmuştur. Paradigma, Kuhn'un bilim felsefesindeki kilit teknik bir terimdir. Bir paradigma temelde, şeylere bakmanın yollarından biridir. Aslında paradigma, bir ortak varsayımlar, inançlar, dogmalar, gelenekler ve kuramlar bütünüdür.

Post-pozitivist geleneğin yeni tarih anlayışını, tarihi olgu ve olayların adeta bir depo görevi gördüğü yığımlar dizisi olmaktan çıkarılıp anlamlı ve etkin bir hafızaya dönüştürmek temel motivasyonu olmuştur (Morkoç, 2016). Thomas Kuhn'daki bilim imgesi tarihselci geleneğe karşıdır ve onu eleştirir. Koyre'de olduğu gibi belirli bir dönemi incelerken, o dönem özelliklerine ya da şartlarına bakmak gerekmektedir. Öyle ki, Kuhn'un alternatif üreten felsefeci ve tarihçi açısından bilimi ele alan insancı temelli bir anlayışa sahip olduğu çıkarsamasını yapmak mümkündür.

Thomas Kuhn bilim adamlarının ne tür deneyler yapacaklarını, hangi soruları soracaklarını ve hangi sorunları önemli sayacaklarını belirleyen şeyin paradigma olduğunu ileri sürer. Yani paradigma olmadan olgular bir araya gelemez. Paradigmadaki bir değişim, araştırmanın temel kavramlarını değiştirir ve yeni kanıt standartları, yeni araştırma teknikleri ile yeni kuramların önünü açar. (Kuhn, 1962).

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

İnsanla ilgili ortaya atılan fikirler müspet bilim ve teknoloji karşısında her geçen gün yeniden ilgi görmekte ve yeni durumlar elde edilmektedir. Alexis Carrel'in paradoksal kader olarak nitelendirdiği bu durum, antropoloji ve eğitim dünyasını, insan kimdir ve kim olmalıdır gibi sorulara cevap aramaya yöneltmiştir (Uludağ, 2014). Bilim eğitimi açısından bakıldığında: Bilim insanı kimdir ve nasıl olmalıdır? Sorularına cevap verebilmek için yine insana yönelmek gerekmektedir. İnsanlar doğar, büyür, okula gider, çevreden ve doğadan birtakım bilgiler edinir ve hayatı bu bakış açısıyla yorumlar. Bilim insanları da tıpkı normal insanlar gibi davranıp hayat görüşüne ve bir bakış açısına sahiptir. Bilim insanları da aldıkları eğitim sonucunda bir dünya anlayışına yani bir paradigmaya sahip olduğu için gözlem ve deney alanlarına bu paradigmayı da götürmektedirler. Örneğin; Aristoteles fiziği ile insanın gözlem ve olgusuna dayalı, dini inançlarla pekiştirilen düz ve sabit dünya ile bunun etrafında dönen güneş düşüncesi 17. yy'de yerini Kopernik Fiziği ile doğanın nesnel gerçekliğine, metodolojik akılcılığa bırakmıştır.

Toplumların kültürleri de paradigma değişimi gibi zamanla farklılaşıp değişebilmektedir. Antropolojik bilim eğitimi o kültürdeki insanlara göre bir eğitim verilebileceğini göstermektedir. Postmodern felsefenin ötekini ve yereli anlama kavramları da Antropolojik bilim eğitiminin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak gerçekleşecek eğitim ve paradigma içeriği de öğretmenlerin kendi dil, kültür, inanç ve milli kimliklerinin yoğurduğu hamurdan şekillendirecekleri antropolojik temelli eğitim çıktıları olacaktır.

5. SONUÇLAR

Eğitimin ana maddesi insan olduğundan değişimin doğru bir dizinde gerçekleşebilmesi için ilk bakılması gereken insanı inceleyen bilim ve bilimlerdir. Antropoloji, geçmişte yaşamış ve günümüzde yaşayan insanların çeşitli yönlerini inceleyen bilim dalıdır. İnsan sosyal bir varlık olarak yaşamak için başka insanlara ihtiyaç duyar.

İnsanın sosyal kabul görmesi öncelikle başka insanlarla doğru iletişim kurması veya toplum içindeki iletişim kanallarını etkili kullanması gereklidir. İnsanların birbirleri ile etkileşimi ve iletişimi ile toplumda bir kültür oluşmaktadır. Toplumların kültürleri de paradigma değişimi gibi zamanla farklılaşıp değişebilmektedir. Kuhn bilimsel devrimleri üç aşamada ele alır: Normal bilim, post-normal bilim ve sonra tekrar normal bilim gibi bir döngüde devam edegelen bilime yaklaşımı Popper ve Viyana çevresininkine benzer bir görüşle bilim paradigmalarının endüstriyelliğe karşı, toplumsal ve kültürel arka planı olduğu iddiasında bir duruşu benimsemektedir.

Antropolojik bilim eğitimi o kültürdeki insanlara göre bir eğitim verilebileceğini göstermektedir. Antropoloji görecelilik ilkesi, olgu ve fenomenleri insan türünün tarihi bütünlüğü ve mekân çeşitliliği ile parçayı bütün ile ilişkisi içinde ele alan bir yapı ortaya koymaktadır. Sonuç olarak gerçekleşecek eğitim ve paradigma içeriği de öğretmenlerin kendi dil, kültür, inanç ve milli kimliklerinin yoğurduğu hamurdan şekillendirecekleri antropolojik temelli eğitim çıktıları olacaktır.

KATKI

Antropolojik bilim eğitimi ve pedagojik açıdan Thomas Kuhn'un paradigma kavramı hakkında ülkemizde çalışmaların az ve yetersiz olmasından dolayı bu konu çalışılmak üzere seçilmiştir. Antropoloji, Pedagojik Antropoloji kavramları üzerinden Thomas Kuhn'un paradigma değişimi ve pedagojik antropolojik yönü ve bilim eğitimindeki madalyonun arka yüzü ya da sarkacın yön değiştirmesi imgelemi somutlamaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Irez, S., & Han, Ç. (2011). Educational Reforms As Paradigm Shifts: Utilizing Kuhnian Lenses For A Better Understanding Of The Meaning Of and Resistance To Educational Change. *International Journal Of Environmental and Education*, 251-266.
- Kuhn, T. (1962). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. (N. Kuyaş, Çev.) Kırmızı Yayınları.
- Kurşunoğlu, M. S. (2006). *İnsan-Evren İlişkisi ve Antropik İlke*. Ankara: Elis.
- Mengüşoğlu, T. (2014). *Kant ve Scheler'de İnsan Problemi*. Doğu Batı Yayınları.
- Mietzner, U., & Tenorth, H. E. (2007). Anthropologie als Thema und Problem. *Zeitschrift für Pädagogik*.
- Morkoç, U. (2016). Bilim Felsefesi Olarak Bilim Tarihi: Kuhn ve Koyré. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Serdar, Z. (2000). *Thomas Kuhn ve Bilim Savaşları*. (E. Kılıç, Çev.) Cambridge: Icon Books.
- Uludağ, Z. (2014). Felsefeden Pedagojik Antropolojiye...İnsan Probleminde İkilemler. *1. Eğitim Kongresi "21. Yüzyılda Bir Eğitim Felsefesi Oluşturmak ve Özel Okullar"*, (s. 441-448). Antalya.

STRENGTHENING THE CHILD'S PROTECTION PROGRAM IN THE PHILIPPINES

AMB. FROILAN D. MOBO

ORCID: 0000-0002-4531-8106

Abstract

The impact of the COVID-19 Pandemic greatly affects not only the economy but also the society because the majority of the Filipino were unemployed which makes their lives and situations more devastated. There are many reports in the Philippines that violence on child that which they are also exposed to increased risk of violence which include maltreatment, gender-based violence, and sexual exploitation. The movement of restrictions, the temporary closure of schools, loss of income, quarantine protocols, overcrowding and high levels of stress and anxiety are increasing the likelihood that children experience and observe physical, psychological, and sexual abuse at home – predominantly those children already living in vicious or dysfunctional family situations, (Ramirez, 2020). It was also reported that during the lockdown period in March 2020, The Philippine justice agencies and child protection shareholders rescued at least 136 victims, seized 30 suspects, and found 18 convictions. The Local Government Unit with the collaborations of the Barangay must strengthen the child protection program amidst the COVID-19 Pandemic this is to reduce child victims from violence to achieve the 17 sustainability and development of the United Nations.

Keywords: Child Protection, Violence, Sustainability, Development, United Nations

EBEVEYNLERİN AİLE İÇİ BESLENME VE FİZİKSEL AKTİVİTELERLE İLGİLENME DÜZEYİ

Zehra KÖROĞLU

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-1875-579X

Prof. Dr. Sakine Serap AVGIN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-4845-9799

Doç. Dr. Yekta GEZGİNÇ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-3230-2850

ÖZET

Çocuk dünyaya ilk geldiği andan itibaren annesi ile arasında bir bağ oluşur. İlerleyen süreçte bu ilişkiye ailenin diğer fertleri de dahil olur. Özellikle anne ve baba çocukluk dönemi süresince çocuklarını sıkı takip etmeli, birbirlerine ve çocuklarına olan davranışlarının çocuğun hayat sürecinde önem arz ettiğini bilmelidir. Çünkü çocuk kendi hayatını anne ve babasından öğrendikleri üzerine inşa edecektir. Böylelikle çalışma da ebeveynlerin çocuklarını aile içinde yaşam kalitesini arttıracak konularda ne derece takip ettiklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Çalışmada örneklem olarak Kahramanmaraş Onikişubat ilçesine bağlı Ayşe Gümüşer İlkokulunda öğrenim gören 257 ikinci sınıf öğrencisi ve 168 dördüncü sınıf öğrencisi toplamda 425 öğrenci ebeveynleridir. Çalışmadan elde edilen veriler Ihmels, Welk, Eisenmann ve Nusser (2009) tarafından geliştirilen Ekici vd. (2021) tarafından Türkçe değerlendirmesi yapılmış olan “Aile Beslenmesi Ve Fiziksel Aktivite Tarama Ölçeği” ile toplanmıştır. Ölçek 20 madde ve on altı boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar “Aile öğünleri”, “Aile Yeme Uygulamaları”, “Yiyecek seçimi”, “İçecek Seçimleri”, “Kısıtlama/Ödül”, “Ekran Süresi”, “Sağlıklı Çevre”, “Aile Aktivitesi”, “Çocuk Aktivitesi” ve “Aile zamanlaması /Uyku rutini” şeklindedir. Ekici vd. (2021) tarafından ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0.724 bulunmuş olup bu çalışmada güvenilirlik katsayısı 0.733 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek için ölçeğin alt boyut puanları ve toplam puanları üzerinden çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır. Toplanan veriler bulgular kısmında detaylarıyla sunulmuştur. Sonuçlar ebeveynlerin aile içi beslenme düzenini, fiziksel aktivitesini, çocukların teknolojik cihazlarla geçirdiği zamanı, uyku rutinini takip etme düzeylerinin iyi düzeyde olduğunu ortaya koyar. Çalışma sonunda gelecekte yapılacak çalışmalara yol gösterecek gerekli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aile Beslenmesi, Fiziksel Aktivite, Çocuk sağlığı, Aile İçinde Çocuk Takibi

LEVEL OF PARENTS' INTEREST IN FAMILY NUTRITION AND PHYSICAL ACTIVITIES

ABSTRACT

From the moment the child is first born, a bond is formed between him and his mother. In the future, other members of the family are also included in this relationship. Especially parents should follow their children closely during childhood and should know that their behavior towards each other and their children is important in the child's life process. Because the child will build his own life on what he learned from his parents. Thus, the study aims to reveal the extent to which parents follow their children in matters that will increase the quality of life in the family. As a sample in the study, 257 second grade students and 168 fourth grade students studying in a secondary school in Kahramanmaraş Onikisubat district are parents of 425 students in total. The data obtained from the study were developed by Ihmels, Welk, Eisenmann and Nusser (2009), Ekici et al. (2021) with the "Family Nutrition and Physical Activity Screening Scale", which was evaluated in Turkish. The scale consists of 20 items and ten sub-dimensions. These dimensions are "Family Meals", "Family Eating Practices", "Food Choice", "Drink Choices", "Restriction/Reward", "Screen Time", "Healthy Environment", "Family Activity", "Child Activity" and "Child Activity" Family schedule/Sleep routine". Ekici et al. (2021), the Cronbach Alpha coefficient of the scale was found to be 0.724, and the reliability coefficient was calculated as 0.733 in this study. In order to determine whether the data obtained showed a normal distribution, skewness and kurtosis values were calculated over the sub-dimension scores and total scores of the scale. The collected data are presented in detail in the findings section. The results reveal that parents have a good level of following the family diet, physical activity, time spent by children with technological devices, and sleep routine. At the end of the study, necessary suggestions were made to guide future studies.

Keywords: Family Nutrition, Physical Activity, Child Health, Child Follow-up in the Family

GİRİŞ

Doğada insanlarla beraber çok çeşitli canlılar yaşamaktadır. Her canlı popülasyonu yaşam faaliyetlerini kendilerine özgü kodlarla gerçekleştirmektedirler. Fakat insan toplulukları hayatını sürdürebilmesi için sağlıklı koşullar altında barınmalı, giyinmeli, hareket etmeli ve beslenmelidir. Diğer yandan insanlar yaşadığı ortamı nitelikli hale getirmek için uygun zaman aralıklarında temel ihtiyaçlara, dinlenmeye, eğlenmeye ve üretmeye göre ayarlanmış yaşam tarzı oluşturmalıdır (Yan, 2007; Savucu, 2020; Orhan, 2021; Dere ve Günay, 2021). Bir coğrafyada yaşayan insan topluluklarının arzulan bu yaşam seviyesine erişebilmesi, hem bedenen hem de mental olarak güçlü, sağlıklı ve hünarlı bireylerle mümkündür (Dilber ve Dilber, 2020; Orhan, 2021). Bunun yanı sıra nitelikli yaşam seviyesini inceleyen ortak bir standart veya gösterge sistemi olmamakla beraber öznel ve nesnel olmak üzere iki açıdan ele alınabilir (Dağtekin, 2021). Nitelikli yaşam seviyesi fiziksel, psikolojik, sosyal ve ruhsal alanları kapsayan ihtiyatlı bir kavramdır (Dağtekin, 2021). Bunları karşılamının ilk önceliği beslenmedir. Bireyler uygun iklim koşullarında yukarıda bahsedilen barınma ve giyinme ihtiyacını karşılayabilir ama beslenme olmazsa olmazdır (Mutcalı-Kuran, 2021). Beslenme; büyüme, gelişme, sağlığın muhafaza edilmesi ve yaşamın sürdürülebilirliğini sağlayacak yeterli ve dengeli temel besin öğelerinin (yağ, protein, karbonhidrat, su ve mineraller) kullanılmasıdır (Küçükali,2006; Kayaalp, 2020). İhtiyaç duyulan besin öğelerinin miktarı verdikleri enerji yoğunluğuna bağlı iken (Abalak, 2021) besinin yeterliliği ise her bireyin yaşına uygun büyüme ve gelişme göstermesi ile ölçümlenebilir (Küçükali,2006).

Yeterli ve dengeli beslenme sadece yaşamın sürdürülebilirliği için değil aynı zamanda tüm toplumun gelişmesi içinde esas olan ve üzerinde hassasiyetle durulan konuların başında gelir (Dilber ve Dilber, 2020). Yeterli ve dengeli beslenme bireylerin yaşı, cinsiyeti, bedeninin büyümesi, dokuların yenilenmesi, işlevsel ortamı ve işlevselliğin devamını sağlayacak besin öğelerinin gerekli miktarda alınıp vücutta uygun şekilde kullanılmasıdır (Gürbüz, 2020). Bu yüzden her birey kendisi ve ailesi için sağlık okuryazarı olmak durumundadır. Sağlık okuryazarlığı; kişilerin sağlığını koruyacak ve gerekli teşvikleri almasını sağlayacak beslenme eğitiminde bilgiye erişme, anlama ve kullanma becerisini teşhis eden bilişsel ve sosyal yetenekleri betimler (Kayaalp, 2020). Beslenme eğitiminde aile içi sağlıklı yaşamı sağlamak adına en önemli görev anne ve babalara düşmektedir. Ebeveynler çocuklarının günlük ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında çocuklara iyi bir beslenme alışkanlığı da kazandırmalıdır (Gürbüz, 2020; Aksoy ve Garipağaoğlu, 2021). Beslenme eğitimi çocuklukta başlayıp çocuğun ergenlik döneminde de kalıcı şekilde biçimlendirilmelidir (Kayaalp, 2020). Aile beslenme alışkanlıklarının ilk edinildiği yer olmasından dolayı çocuklar doğru besin seçimi, sağlıklı atıştırma, alma, boş zaman aktiviteleri ve ebeveynleri ile beraber tüketilen öğünleri seçmesi açısından anne ve babadan etkilenmeleri yani onları rol model olarak görmeleri muhtemeldir (Gökalp ve Gönülal, 2017; Eynacar, 2019). Böylelikle çocukların beslenme alışkanlıklarının şekillenmesi ve takibinde aile, okul ve sosyal çevre etkinlik gösterir (Yağcı Yılmaz, 2015). Çocuk belirli hünerleri anne karnından öğrenerek dünyaya gelir fakat çocuğun beslenme ve çizgisel gelişimi içinde bulunduğu yaş dönemine göre farklılık göstermektedir (Gürbüz, 2020). Topal (2008), Çocuğun yaş dönemlerini dört grupta toplar. Bunlar; 0-2 yaş bebeklik dönemi, 3-6 yaş okul öncesi çocukluk dönemi, 6-12 yaş son çocukluk dönemi ve 12-18 yaş ergenlik dönemi olarak nitelendirir. Ayrıca bu dönemlerin her birinin kendine has belirli bedensel, duygusal ve toplumsal nitelikler taşıdığını da ileri sürer. Özellikle bireyler son çocukluk döneminde ailesi ve arkadaş çevrelerinde bulunduğu zaman zarfında bazı kuralların sebeplerini ve ne anlama geldiğini anlamaya başlarlar (Gürbüz, 2020). Bu sebeple çocuklar besin seçiminde bulunabilir ancak dikkate değer kısım ebeveynin besin gruplarını tanıması, neyi ne kadar tükettiğini bilmesi, çocuğun büyüme ve gelişme aşamasında hatalı beslenmeden uzak yeterli ve dengeli beslenmesini sağlamasıdır (Mutcalı-Kuran,2021). Günümüz dünyasında milyonlarca insan yeterli beslenemeden doğan ölüm ve hastalıklarla mücadele verirken diğer bir taraftan hatalı beslenme sonucu yaşamları son bulmaktadır (Mutcalı-Kuran,2021). Yetersiz ve dengesiz beslenme sonucu görülen hastalıklara baktığımızda anoreksiya nervoza, bulimia nervoza, tıkanırçasına yeme bozukluğu, demir eksikliği anemisi, iyot eksikliği hastalıkları, malnütrisyon, diş çürükleri, obezite şeklinde sıralanabilir (Ağmaz, 2019). Yeterli ve dengeli beslenmeye dolaylı yünden etki eden etmenlerin başında sosyoekonomik durum gelmektedir (Yağcı Yılmaz, 2015; Kobak ve Pek, 2015; Kalfa-Çetin, 2019; Mutcalı-Kuran, 2021). Fakat sağlıklı beslenmenin düzenli fiziksel aktivite gerektirdiği de göz ardı edilmemelidir. Fiziksel aktiviteyi tanımlayacak olursak; yaşam içerisinde kas ve eklemlerimizin yardımıyla enerji harcayarak meydana gelen kalp ve solunum hızının artmasına da etki eden aktivitelerdir (Yan, 2007; Karademir, 2017; Orhan, 2021). Buradan hareketle düzenli egzersizin birçok kronik rahatsızlıklardan korunma, kardiovasküler rahatsızlıklar, diyabet, obezite, depresyon ve kas iskelet sistemi rahatsızlığı riskini de azalttığı kesin kanıtlarla belirlenmiştir (Çamlıgüney, 2010; Orhan, 2021; Dere ve Günay, 2021). Fiziksel aktivite bisiklete binme, aktif dinlenme hali (dans, yoga) ve yürüyüş şeklinde gerçekleştirilebilir (Dilber ve Dilber, 2020). Düzenli yapılan fiziksel aktiviteler yaşam kalitesinin artmasını ve erken ölümlerin önlenmesini sağladığı gibi çocukluk dönemi boyunca normal büyüme ve gelişmeyi koruması açısından önem arz eder (Yan, 2007).

Aynı zamanda çocuklardaki istenmeyen alışkanlıklarından ve asosyalikten de uzaklaştırır (Orhan, 2021). Fiziksel aktiviteyi etkileyen bazı faktörler vardır. Bunlar; zaman eksikliği başta olmak üzere demografik ve biyolojik faktörler, psikolojik, zihinsel ve duygusal faktörler, beceriler ve davranışsal nitelikler, sosyal ve kültürel faktörler ve son olarak fiziksel çevredir (Nahas vd., 2003; Akt. Yozgat, 2021). Farklı bir açıdan bakarsak bulunduğumuz yüzyıl içerisindeki teknolojik gelişmeleri de bu faktörler arasına alabiliriz. Çünkü insanın birçok işine yarayıp hayatını kolaylaştırır fakat çocukluk çağından itibaren hareketsizliği alışkanlık haline getirir (Karademir, 2017). Oysa çocukluk dönemindeki egzersiz alışkanlıkları yetişkin dönemin biyolojik sağlığına etki eder (Malina, 2001; Kudaş Ve Ark., 2005). Çocukların yemek yerken televizyon seyretmesi, boş zamanlarında tablet veya telefona sarılmaları, özellikle maruz kaldıkları reklamlar sağlıklı yaşam becerilerini azaltır. Amerika da yürütülen bir çalışmada haftada bir kez çocuk kanallarında yayınlanan reklamların % 47' sinin yiyecek ve içecek üzerine olduğu belirlenmiş olup bu problemi aşmak içinde ebeveynlerin hem kendileri hem de çocukları için televizyon izleme saati ve izlenecek programlara sınır koymaları gerekir (Yağcı Yılmaz, 2015). Literatür incelendiğinde çocuklarda dengesiz beslenme, fiziksel aktivite eksikliği ve teknolojiye bağımlılığın uyku sorunlarına da yol açtığını öne süren çalışmalar da mevcuttur (Akgün-Kostak, Kocaaslan, Bilsel ve Mutlu, 2016; Gündüz, 2016; Kahraman, 2018; Akar, 2020; Yılmaz, 2021; Okur-Fatih ve Köksal-Akyol, 2020; Selçuk-Arpınar, 2020 Ergenci-Basınlı ve Gözün-Kahraman, 2020). Ayrıca Ruxton (2014), dengesiz beslenmeden kaynaklı aşırı kafein alımının uyku düzenini bozduğu gibi ciddi sağlık problemlerine de yol açtığının üzerinde durur. Diğer yapılan çalışmalara baktığımızda beslenme eğitimleri ve beslenme hakkında bilgilendirme (Altay, Cabar ve Altay, 2017; Özgenel ve Özden, 2018; Gürol-Ekinçi, 2018; Çetin, 2018; Yeşilyurt ve Önel, 2019; Kartal, Ergin ve Kanmış, 2020; Adak, 2020), beslenme bilgi düzeylerini, alışkanlıklarını veya şekillerini belirleme (Aydın, Akay ve İbiş, 2017; Özçetin, Khalilova ve Kılıç, 2017; Gümüştakım vd. (2017); Özdoğan, Balaban ve Uçar, 2018; Yılmaz, 2019; Demiriz ve Özgen, 2019; Tayhan-Kartal vd. (2019); Yiğit, 2019; Çolak ve Ergün, 2020), beslenmeye etki eden etmenler (Çalışkan ve Koç, 2020; Erdem, vd. (2017); Bostancı-Daştan, 2017; Arduzlar-Kağan, vd. (2019); Karacabey ve Angın, 2019; Bozbulut, Keser, Sürücüoğlu Ve Bideci, 2018; Özvurmaz ve Çalışır, 2018), teknolojinin beslenmeye etkisi (Yetim ve Sarıçam, 2016; Ezmeci, Çoban-Söylemez, Akgül ve Akman, 2017; Koyuncu-Şahin, Esen-Çoban Ve Güney-Karaman, 2018; Muslu ve Gökçay, 2019; Ersoy ve Özbaş, 2020; Durmaz, 2021), beslenme davranışlarının otizmlilerde değerlendirilmesi (Çalışkan-Demir, 2016; Karacar, 2016; Taşyürek, 2017; Uçar ve Samur, 2017; Meral, 2017; İlik ve Sayın, 2018; Yıldız, 2019; Kars, Abaoğlu ve Huri, 2019; Çiftçi, 2020), çocuklarda görülen obezite üzerine yapılan çalışmalar (Karahana-Yılmaz ve Gökmen-Özel, 2016; Başar, 2019) ve son olarak fiziksel aktivitelerinin bazı değişkenlere göre değerlendirilmesi, karşılaştırılması ve önemi hakkında (Hekim, 2016; Vural ve Yılmaz, 2016; Kaymaz, 2016; Karacar, 2016; Keskin, Alpkaya, Çubuk ve Öztürk, 2017; Kusan, 2017; Hazar, Tekkurşun-Demir, Namlı Ve Türkeli, 2017; Karademir, 2017; Uçan, Buzdağlı ve Ağgön, 2018; Yeiç, 2018; Orhan, 2018; Cerit, 2018; Konca Ve Ark., 2019; Orhan, 2019; Tahmaz, Tarakçı ve Tarakçı, 2019; Çubuk, 2019; Balcı, 2019; Pancar, 2020; Korkmaz, Öztürk, Rodoslu ve Uğur, 2020; Pehlivan, 2020; Küçük-Yetgin, 2020; Savucu ve Yücel, 2020; Çağlak-Sarı, Ceylan Ve Yaman, 2020) görüldüğü gibi bir çok çalışma alanda mevcuttur. Alanda yapılan çalışmalara bakıldığında kaliteli yaşamı etkileyen kavramlar ayrı ayrı incelenmiştir. Fakat bu kavram veya konuların arasındaki bağı koparmadan hepsini birbiriyle bağlantı içinde belirlemek sağlıklı yaşamın sürdürülebilirliğini daha da arttıracaktır.

Aynı zamanda ebeveynlerin aile içinde çocuklarını hayati konularda tek yönlü değilde birçok açıdan takip edip müdahalede bulunması çocukların ilerleyen yaşlarında kendi alışkanlıklarını belirlemede yüksek öneme sahiptir. Gerekeçler baza alınarak bu çalışmada ebeveynlerin çocuklarını aile içinde yaşam kalitesini arttıracak konularda ne derece takip ettiklerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada deneysel olmayan nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli bir durumu olduğu haliyle tasvir eden, öğrenmenin işlevsel hale gelebilmesi ve bireyde istendik yönde davranışların oluşmasını sağlayan süreçlerin toplamıdır (Aslan, 2020).

Araştırmanın Örneklemi

Bu çalışmanın örneklemi uygun örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Çalışma 2021-2022 eğitim öğretim sürecinde Kahramanmaraş Onikişubat ilçesine bağlı Ayşe Gümüşer İlkokulunda ikinci ve üçüncü sınıfta öğrenim gören öğrenci ebeveynleri ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin demografik bilgileri Tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Örneklemin Demografik Bilgisi

Sınıf	Cinsiyet	f	%
2	Kız	128	49,81
	Erkek	129	50,19
3	Kız	85	50,60
	Erkek	83	49,40
Toplam		425	100

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada Ihmels, Welk, Eisenmann and Nusser (2009) tarafından geliştirilen Ekici vd. (2021) tarafından Türkçe değerlendirilmesi yapılmış olan “Aile Beslenmesi Ve Fiziksel Aktivite Tarama Ölçeği” veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ölçek toplamda 20 madde ve 10 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlar “Aile öğünleri”, “Aile Yeme Uygulamaları”, “Yiyecek seçimi”, “İçecek Seçimleri”, “Kısıtlama/Ödül”, “Ekran Süresi”, “Sağlıklı Çevre”, “Aile Aktivitesi”, “Çocuk Aktivitesi” ve “Aile zamanlaması /Uyku rutini” şeklindedir. 4’ lü likert tipinde hazırlanan ölçekte 1=Asla/Neredeyse hiç, 2=Bazen, 3=Sıklıkla, 4=Çok sık/Her zaman olarak numaralandırılmıştır. Tarama ölçeğinin Türkçe değerlendirilmesi sonucu Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0.724 olarak bulunurken bu çalışmada ise 0.733 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmadan elde edilen verilerin analizinde IBM SPSS 26.0 istatistik programı kullanılmıştır. Verilerin normallik düzeylerini incelemek amacıyla ölçeğin bütün alt boyut puanları ve toplam puan üzerinden çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanmıştır (Tablo 2 ve Tablo 3). Tarama ölçeğinin Türkçe değerlendirmesi sonucu Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0.724 olarak bulunurken bu çalışmada ise 0.733 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2. Aile Beslenme Ve Fiziksel Aktivite Tarama Ölçeği Alt Boyutlara İlişkin Güvenirlik Değerleri

Ölçek Alt Boyutları	Çarpıklık	Basıklık
Aile öğünleri	-0,810	-0,309
Aile Yeme Uygulamaları	-0,915	0,091
Yiyecek seçimi	0,511	-0,455
İçecek Seçimleri	0,701	0,836
Kısıtlama/Ödül	1,181	1,308
Ekran Süresi	-0,491	-0,401
Sağlıklı Çevre	0,647	0,587
Aile Aktivitesi	0,537	-0,178
Çocuk Aktivitesi	0,422	-0,514
Aile zamanlaması /Uyku rutini	0,670	1,065

Tablo 3. Aile Beslenme Ve Fiziksel Aktivite Tarama Ölçeği Toplam Puana Göre Çarpıklık Ve Basıklık Değerleri

Ölçek	N	Çarpıklık	Basıklık
Aile Beslenme Ve Fiziksel Aktivite Tarama Ölçeği	425	-0.038	0.675

Tablo 1 ve Tablo 2'ye göre çalışmadan elde edilen verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde verilerin normal dağılım gösterdiğini söylemek mümkündür. Çünkü çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1.96 ve +1.96 aralığında olması verilerin normal dağıldığını gösterir (Kim, 2013; George ve Mallery, 2016).

3. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde aile beslenmesi ve fiziksel aktivite tarama ölçeğinden elde edilen bulgular yer almaktadır. Kullanılan ölçeğin birinci boyutu olan "Aile Öğünleri" kategorisine verilen cevapların yüzde ve frekans değerleri Tablo 3.1' de verilmiştir.

Tablo 3.1. Çocuğunuz evde veya okulda kahvaltısını ne sıklıkta yiyor?

Aile öğünleri 1	f	%
Asla/Neredeyse hiç	10	2,35
Bazen	70	16,47
Sıklıkla	137	32,24
Çok sık/her zaman	208	48,94
Total	425	100

Tablo 3.1’de “Aile Öğünleri” boyutunun birinci sorusuna verilen cevapların frekans değerleri incelendiğinde cevap verilme sıklığı 10 ve 208 arasında değiştiğini söylemek mümkündür. “Aile Öğünleri” boyutunun ikinci sorusuna verilen cevapların frekans değeri ve yüzdeleri Tablo 3.2’ de verilmiştir.

Tablo 3.2. Çocuğunuz ne sıklıkta en az bir öğününü en az bir aile üyesi ile birlikte yiyor?

Aile Öğünleri 2	f	%
Asla/Neredeyse hiç	16	3,76
Bazen	58	13,65
Sıklıkla	150	3,53
Çok sık/her zaman	201	47,29
Total	425	100

Tablo 3.2 incelendiğinde “Aile Öğünleri” boyutunun ikinci sorusuna verilen cevapların frekans değerleri 16 ile 201 arasında olduğu görülmektedir. Ölçeğin ikinci boyutu olan “Aile Yeme Uygulamaları” boyutunun birinci sorusuna verilen cevapların frekans değeri ve yüzdeleri Tablo 3.3 ‘de verilmiştir.

Tablo 3.3. Çocuğunuz ne sıklıkta yemek yerken TV seyrediyor? (Yemek ya da atıştırmalıklar dahil)

Aile Yemek Uygulamaları 1	f	%
Asla/Neredeyse hiç	64	15,06
Bazen	221	52
Sıklıkla	80	18,82
Çok sık/her zaman	60	14,12
Total	425	100

Tablo 3.3’ teki veriler değerlendirildiğinde “Aile Yeme Uygulamaları” boyutunun birinci sorusunda işaretlenen kategorilerin frekans aralıkları 60 ile 221 arasında değişiklik gösterir. “Aile Yeme Uygulamaları” boyutunun ikinci sorusunda işaretlenen cevapların frekans ve yüzde değerleri Tablo 3.4’ de verilmiştir.

Tablo 3.4. Ailede “fast food” ne sıklıkta tüketilir?

Aile Yemek Uygulamaları 2	f	%
Asla/Neredeyse hiç	189	44,47
Bazen	216	50,82
Sıklıkla	16	3,76
Çok sık/her zaman	4	0,94
Total	425	100

Tablo 3.4' teki veriler incelendiğinde “Aile Yeme Uygulamaları” boyutunun ikinci sorusunda işaretlenen cevapların frekans değerleri 4 ve 216 arasında değerler alır. Ölçeğin üçüncü boyutu olan “Yiyecek Seçimi” boyutunun birinci sorusuna verilen yanıtların yüzde ve frekans değerleri Tablo 3.5' de sunulmuştur.

Tablo 3.5. Aileniz ne sıklıkta paketlenmiş hazır gıda tüketir? (donmuş yiyecekler, mikrodalgada ısıtılan gıdalar vb.)

Yiyecek seçimi1	f	%
Asla/Neredeyse hiç	255	60
Bazen	151	35,53
Sıklıkla	16	3,76
Çok sık/her zaman	3	0,71
Total	425	100

Tablo 3.5' te “Yiyecek Seçimi” boyutunun birinci sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde elde edilen verilerin frekansları 3 ve 255 değerleri arasında değişim gösterir. “Yiyecek Seçimi” boyutunun ikinci sorusundan elde edilen veriler Tablo 3.6' da ortaya koyulmuştur.

Tablo 3.6. Çocuğunuz yemek ve atıştırmalıklarda meyve ve sebzeleri ne sıklıkta tüketir?
[Meyve suyu hariç]

Yiyecek seçimi 2	f	%
Asla/Neredeyse hiç	15	3,53
Bazen	85	20
Sıklıkla	188	44,24
Çok sık/her zaman	137	32,24
Total	425	100

Tablo 3.6 incelendiğinde “Yiyecek Seçimi” boyutunun ikinci sorusuna verilen cevapların frekans değerlerinin 15 ve 188 aralığında olduğu belirlenmiştir. Tablo 3.7' de ölçeğin dördüncü boyutu olan “İçecek Seçimleri” nin birinci sorusundan elde edilen değerler sunulmuştur.

Tablo 3.7. Çocuğunuz ne sıklıkla soda veya tatlandırılmış içecekleri tüketir? (meyveli sodalar, soğuk çaylar, meyvesuyu, enerji içeceği v.b)

İçecek Seçimleri1	f	%
Asla/Neredeyse hiç	87	20,47
Bazen	252	59,29
Sıklıkla	65	15,29
Çok sık/her zaman	21	4,94
Total	425	100

Tablo 3.7' deki değerler incelendiğinde "İçecek Seçimleri" boyutunun birinci sorusuna verilen cevapların frekans değerleri 21 ve 252 arasında değişim göstermektedir. "İçecek Seçimleri" boyutunun ikinci sorusuna verilen cevapların frekans ve yüzde değerleri Tablo 3.8'de sunulmuştur.

Tablo 3.8. ocuğununuz ne sıklıkta öğünlerinde az yağlı süt tüketiyor? [az yağlı süt, soya ya da badem sütü vs.)

İçecek Seçimleri 2	f	%
Asla/Neredeyse hiç	130	30,59
Bazen	202	47,53
Sıklıkla	77	18,12
Çok sık/her zaman	16	3,76
Total	425	100

Tablo 3.8' de "İçecek Seçimleri" boyutunun ikinci sorusuna verilen cevaplar değerlendirildiğinde frekans değerlerinin 16 ile 202 aralığında değişim gösterdiğini görmekteyiz. Ölçeğin beşinci "Kısıtlama/Ödül" boyutunun birinci sorusuna verilen yanıtların frekans ve yüzde değerleri Tablo 3.9.' da verilmiştir.

Tablo 3.9. Çocuğunuzun şeker,çips ve kurabiye tüketimini ne sıklıkta gözlemlersiniz?

Kısıtlama/Ödül	f	%
Asla/Neredeyse hiç	45	10,59
Bazen	217	51,06
Sıklıkla	102	24
Çok sık/her zaman	61	14,35
Total	425	

Tablo 3.9 incelendiğinde "Kısıtlama/Ödül" boyutunun birinci sorusundan elde edilen verilerin frekans değerleri 45 ve 217 aralığındadır. "Kısıtlama/Ödül" boyutunun ikinci sorusu çerçevesinde ulaşılan bulgular Tablo 3.10' da sunulmuştur.

Tablo 3.10. Aileniz iyi bir davranış için ödül olarak şeker, dondurma veya diğer gıdaları ne sıklıkta kullanıyor?

Kısıtlama/Ödül2	f	%
Asla/Neredeyse hiç	118	27,76
Bazen	256	60,24
Sıklıkla	40	9,41
Çok sık/her zaman	11	2,59
Total	425	100

Tablo 3.10' a bakıldığında "Kısıtlama/Ödül" boyutunun ikinci sorusuna verilen cevapların frekans değerlerinin 11 ve 256 arasında olduğu belirlenmiştir. Tablo 3.11' de ölçeğin altıncı boyutu olan "Ekran Süresi" nin birinci sorusuna verilen yanıtların değerleri sunulmuştur.

Tablo 3.11. Çocuğunuzun bilgisayar, mobil cihazlar vb. oyun sistemlerinde geçirdiği günlük zaman ne sıklıkta 2 saatin altındadır? [TV, bilgisayar, oyun sistemi veya görsel ekranlı herhangi bir mobil cihazı içerir)

Ekran Süresi 1	f	%
Asla/Neredeyse hiç	57	13,41
Bazen	220	51,76
Sıklıkla	108	25,41
Çok sık/her zaman	40	9,41
Total	425	100

Tablo 3.11' deki verilere göre "Ekran Süresi" boyutunun birinci sorusuna verilen yanıtların frekans değerlerinin 40 ve 220 arasında olduğu belirlenmiştir. "Ekran Süresi" boyutunun ikinci sorusuna verilen yanıtların yüzde ve frekans değerleri Tablo 3.12' de verilmiştir.

Tablo 3.12. Çocuğunuzun "ekran başında geçirdiği zamanı ne sıklıkta takip edersiniz?

Ekran Süresi 2	f	%
Asla/Neredeyse hiç	13	3,06
Bazen	74	17,41
Sıklıkla	187	44
Çok sık/her zaman	151	35,53
Total	425	100

Tablo 3.12' ye bakıldığında "Ekran Süresi" boyutunun ikinci sorusundan alınan yanıtlar kategorize edildiğinde 13 ve 187 aralığın da bir frekans değerine sahip olduğu görülmektedir. Tablo 3.13' te ölçeğin yedinci boyutu olan "Sağlıklı Çevre" kategorisinin birinci sorusundan alınan yanıtların yüzde ve frekans değerleri sunulmuştur.

Tablo 3.13. Çocuğunuz yatak odasında ne sıklıkta bilgisayar, mobil cihazlar vb. oyun sistemlerinde zaman geçirir?

Sağlıklı Çevre 1	f	%
Asla/Neredeyse hiç	222	52,24
Bazen	160	37,65
Sıklıkla	28	6,59
Çok sık/her zaman	15	3,53
Total	425	100

Tablo 3.13 değerlendirildiğinde "Sağlıklı Çevre" boyutunun birinci sorusuna verilen cevapların frekans değerlerinin 15 ve 222 arasında olduğu söylenebilir. "Sağlıklı Çevre" boyutunun ikinci sorusuna verilen yanıtların değerlendirilmesi Tablo 3.14' de sunulmuştur.

Tablo 3.14. Aileniz ne sıklıkta fiziksel aktivite için zaman yaratır?(ailece yürüyüş, koşu, v.s)

Sağlıklı Çevre 2	f	%
Asla/Neredeyse hiç	94	22,12
Bazen	233	54,82
Sıklıkla	76	17,88
Çok sık/her zaman	22	5,18
Total	425	100

Tablo 3.14' de "Sağlıklı Çevre" boyutunun ikinci sorusundan alınan yanıtların frekans değerleri 22 ve 233 aralığındadır. Tablo 3.15'de ölçeğin sekizinci boyutu "Aile Aktivitesi" kategorisinin ilk sorusuna verilen yanıtların değerlendirilmesi sunulmuştur.

Tablo 3.15. Aileniz çocuğunuzu fiziksel olarak aktif olması için ne sıklıkta teşvik eder?

Aile Aktivitesi 1	f	%
Asla/Neredeyse hiç	20	4,71
Bazen	152	35,76
Sıklıkla	178	41,88
Çok sık/her zaman	75	17,65
Total	425	100

Tablo 3.15' deki veriler incelendiğinde "Aile Aktivitesi" boyutunun birinci sorusuna verilen cevapların frekans değerlerinin 20 ve 178 arasında olduğu söylenebilir. "Aile Aktivitesi" boyutunun ikinci sorusuna verilen cevapların frekans ve yüzde değerleri Tablo 3.16' da sunulmuştur.

Tablo 3.16. Çocuğunuz diğer aile üyeleri ile birlikte ne sıklıkta fiziksel aktivite yapar?

Aile Aktivitesi 2	f	%
Asla/Neredeyse hiç	43	10,12
Bazen	205	48,24
Sıklıkla	128	30,12
Çok sık/her zaman	49	11,53
Total	425	100

Tablo 3.16' ya bakarak "Aile Aktivitesi" boyutunun ikinci sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde yanıtların frekans değerleri 49-43 ve 205 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Ölçeğin dokuzuncu boyutu olan "Çocuk Aktivitesi" kategorisinin birinci sorusuna verilen yanıtların frekans yüzde değerleri Tablo 3.17' de ortaya koyulmuştur.

Tablo 3.17. Çocuğunuz boş zamanlarında ne sıklıkta fiziksel aktiviteler yapar?

Çocuk Aktivitesi 1	f	%
Asla/Neredeyse hiç	27	6,35
Bazen	219	51,53
Sıklıkla	130	30,59
Çok sık/her zaman	49	11,53
Total	425	100

Tablo 3.17 incelendiğinde “Çocuk Aktivitesi” boyutunun birinci sorusundan toplanan cevapların frekans değerleri 27 ve 219 arasında bir değişim gösterir. Tablo 3.18’de “Çocuk Aktivitesi” boyutunun ikinci sorusuna verilen cevapların verileri sunulmuştur.

Tablo 3.18. Çocuğunuz bir antrenör veya liderle düzenli spor veya fiziksel etkinliklere ne sıklıkla katılır?

Çocuk Aktivitesi 2	f	%
Asla/Neredeyse hiç	295	69,41
Bazen	87	20,47
Sıklıkla	27	6,35
Çok sık/her zaman	16	3,76
Total	425	100

Tablo 3.18’ e bakıldığında “Çocuk Aktivitesi” boyutunun ikinci sorusuna verilen yanıtların frekans ölçümleri 16 ve 295 aralığındadır. Tablo 3.19’ da ölçeğin onuncu yani son boyutu olan “Aile Zamanlaması/Uyku rutini” boyutunun ilk sorusuna verilen yanıtlardan elde edilen değerler gösterilmiştir.

Tablo 3.19. Çocuğunuz yatma zamanını ne sıklıkta takip eder?

Aile zamanlaması /Uyku rutini1	f	%
Asla/Neredeyse hiç	26	6,12
Bazen	84	19,76
Sıklıkla	145	34,12
Çok sık/her zaman	170	40
Total	425	100

Ölçeğin son boyutu olan “Aile Zamanlaması/Uyku rutini” kategorisinin frekans değer aralığının 26 ve 170 arasında olduğu Tablo 3.19’ da görülmektedir. “Aile Zamanlaması/Uyku rutini” boyutunun ikinci sorusuna verilen yanıtların frekans ve yüzde değerleri Tablo 3.20’ de verilmiştir.

Tablo 3.20. Çocuğunuz ne sıklıkta yeterli sürede (7-8 saat) uyuyor?

Aile zamanlaması /Uyku rutini 2	f	%
Asla/Neredeyse hiç	3	0,71
Bazen	24	5,65
Sıklıkla	89	20,94
Çok sık/her zaman	309	72,71
Total	425	100

Tablo 3.20 incelendiğinde “Aile Zamanlaması/Uyku rutini” boyutunun ikinci sorusuna verilen cevapların frekans değerlerinin 3 ve 309 arasında olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmanın bu kısmında “Aile Beslenmesi Ve Fiziksel Tarama Ölçeği” boyutları altında yer alan sorulara verilen cevaplar tartışılıp sonuçlandırılmıştır.

Kullanılan ölçeğin birinci boyutu “Aile Öğünleri” kategorisinin birinci sorusu olan “Çocuğunuz evde veya okulda kahvaltısını ne sıklıkta yiyor?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde en az yanıtın “Asla/Neredeyse hiç” (n=10) ve en çok yanıtın “Çok sık/Her zaman” (n=208) şeklinde olduğu bulunmuştur. Çocukların kahvaltısını evde yapamadığını söyleyen ebeveynlerin çalışan kesim olduklarını söylemek mümkündür.

“Aile Öğünleri” kategorisinin ikinci sorusu olan “Çocuğunuz ne sıklıkta en az bir öğününü en az bir aile üyesi ile birlikte yiyor?” sorusuna verilen cevaplarda en az “Asla/Neredeyse hiç” (n=16) ve en çok “Çok sık/Her zaman” (n=201) şeklindedir. Bu cevaplar değerlendirildiğinde sonuçların yukarıda bahsedilen sebepten ötürü olduğunu söylemek mümkündür.

Ölçeğin ikinci boyutu olan “Aile Yemek Uygulamaları” kategorisinin birinci “Çocuğunuz ne sıklıkta yemek yerken TV seyrediyor? (Yemek ya da atıştırma dahil)” sorusuna verilen yanıtların en az “Çok sık/Her zaman” (n=60) ve en çok “Bazen” (n=221) şeklinde olduğu bilinmektedir. Çoğunlukta bazen diyenlerin durumu değerlendirildiğinde; bazı anne babaların lisans ve lisansüstü eğitim gören bireyler olması (Özkılıç-Kabul, 2019), yemek saatinde TV sınırı koyarak yemek harici bir zamanda ve belirli bir saatte izlemeleri (Türkoğlu, 2017), çocukların teknolojik cihazlara erişim olarak uzak kalması ve izleme sıklığının aile tarafından kontrol altına alınması gibi sebeplerin bu sonucu etkilemiş olduğunu söylemek mümkündür. Çok sık TV izleyen çocukların ise aile içinde ebeveynleri tarafından başka önemli değişkenlerin yanında TV seyretme zamanlarına dikkat edilmediği, ebeveynlerin çalışıyor olması, çoğunlukta bakıcı ile büyüyen çocuklar, anne babalarının ilköğretim ve ortaokul mezunu olduğu ve okula gitmemeyi alışkanlık eden çocuklar olduğu gibi sebepler söz konusu olabilir (Özkılıç-Kabul, 2019). Bununla beraber teknolojik cihazların yaygınlaşması (Mustafaoğlu Ve Ark., 2018), çocuklar için çizgi filmler ve etkileyici içeriğinin vazgeçilmez olması (Yetim ve Sarıçam, 2016; Koçak ve Göktaş, 2017; Aral ve Doğan-Keskin, 2018; Sarman ve Sarman, 2021) gibi sebeplerde gösterilebilir. Ek olarak ebeveynlerin yemek zamanlarında işleri olduğundan dolayı da teknolojik araçları kullandıkları söylenebilir (Akca ve Ayaz-Alkaya, 2019).

“Aile Yemek Uygulamaları” boyutunun ikinci “Ailede “fast food” ne sıklıkta tüketilir?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde en az “Çok sık/Her zaman (n=4) ve en çok ise “Bazen” (n=216) yanıtları verilmiştir.

Aile içinde fast food tarzı yiyeceklerin sıklıkla tüketilmeme sebebi ailelerin çoğunlukta ev yemeklerini tercih ettikleri, bilinçli gıda tüketiminin farkında olan bireyler olmaları olabilir. Aynı zamanda aylık gelirinde etkili olduğu (Sönmez, 2019; Çalınışur ve Daştan, 2020; Kidal, 2021) söylenebilir.

Ölçeğin üçüncü boyutu olan “Yiyecek Seçimi” kategorisinin birinci “Aileniz ne sıklıkta paketlenmiş hazır gıda tüketir? (donmuş yiyecekler, mikrodalgada ısıtılan gıdalar vb.)” sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde en az “Çok sık/Her zaman” (n=3) ve en çok “Asla/Neredeyse hiç” (n=255) şeklinde yanıtlar toplanmıştır. Bu sonuçlar incelendiğinde ebeveynlerin aile ekonomisine katkı sağlamak istemeleri, gıda okuryazarlığından (Kılıç, 2021) anlamaları ve aile sağlıklarına önem verdiklerinden dolayı kendilerinin hazırlama taraftarı olmaları bu sonuçlara sebep olarak düşünülebilir. Özellikle ebeveynlerin çocuklarını hastalıklardan koruma amacıyla (Garipoğlu ve Bozar, 2020; Ersoy-Sancak ve Kurudirek, 2021) bu konuya önem gösterdikleri düşünülebilir.

“Yiyecek Seçimi” boyutunun ikinci “Çocuğunuz yemek ve atıştırmalıklarda meyve ve sebzeleri ne sıklıkta tüketir? [Meyve suyu hariç]” sorusuna verilen yanıtlar en az “Asla/Neredeyse hiç” (n=15) ve en çok “Sıklıkla” (n=188) şeklinde olduğu bilinmektedir. Küçük şehirlerde yaşayan ailelerin büyük şehirlerde yaşayanlara kıyasla meyve ve sebze tüketiminin daha fazla olacağını söylemek mümkündür (Küçük-Yetgin, 2020).

Ölçeğin dördüncü boyutu olan “İçecek Seçimleri” kategorisinin birinci “Çocuğunuz ne sıklıkla soda veya tatlandırılmış içecekleri tüketir? (meyveli sodalar, soğuk çaylar, meyve suyu, enerji içeceği vb.)” sorusuna verilen yanıtlar en az “Çok sık/Her zaman” (n=21) ve en çok “Bazen” (n=252) şeklindedir. Sonuçlar çocukların yukarıdaki içeceklerden çok sık tercih etmediğini göstermekte. Bu durum özellikle annelerin eğitim düzeyinden kaynaklı olabilir (Bükülmez vd. 2021). Tercih etme sebepleri ele alındığında ise anne babanın eğitim düzeyinin düşük olması ve TV izlerken gördükleri gıda reklamlarının da etkili olduğu (Sönmez, 2019; Öztürkler, 2019) söylenebilir.

“İçecek Seçimleri” boyutunun ikinci “Çocuğunuz ne sıklıkta öğünlerinde az yağlı süt tüketiyor? [az yağlı süt, soya ya da badem sütü vs.]” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde en az “Çok sık/ Her zaman” (n=16) ve en çok “Bazen” (n=202) olarak cevaplanmıştır.

Ölçeğin beşinci “Kısıtlama/Ödül” boyutunun ilk “Çocuğunuzun şeker, cips ve kurabiye tüketimini ne sıklıkta gözlemlersiniz?” sorusuna verilen yanıtlar en az “Asla/Neredeyse hiç” (n=45) şeklinde iken en çok “Bazen” (n=217) şeklindedir. Çocukları yukarıda bahsedilenleri tüketme konusunda ebeveynin eğitim düzeyinin (Bükülmez vd. 2021) yanında şeker, cips vs. tarzı besinlerin çocuğu sakinleştirme aracı olarak görülmesi veya da yemek yemediği durumlarda aç kalmasını diye tüketilmesinin göz ardı edilmesi (Solmaz, 2019) etkili olabilir.

“Kısıtlama/Ödül” boyutunun ikinci “Aileniz iyi bir davranış için ödül olarak şeker, dondurma veya diğer gıdaları ne sıklıkta kullanıyor?” sorusuna en az “Çok sık/Her zaman” (n=11) ve en çok “Bazen” (n=256) şeklinde yanıtlar verilmiştir. Ailenin bazı gıdaları çok sık ödül olarak kullanması ya çocuğun davranışıyla ilgilenmeyip kısa yoldan yönlendirme yaptığı ya da ilgilendiği halde yanlış strateji üzerinden gittiği söylenebilir. Bu sonuçlar değerlendirildiğinde de ailenin beslenme eğitimi hakkında yetersiz ya da eksik bilgiye sahip oldukları söylenebilir.

Ölçeğin altıncı boyutu “Ekran Süresi” kategorisinin birinci sorusu olan “Çocuğunuzun bilgisayar, mobil cihazlar vb. oyun sistemlerinde geçirdiği günlük zaman ne sıklıkta 2 saatin altındadır? [TV, bilgisayar, oyun sistemi veya görsel ekranlı herhangi bir mobil cihazı içerir]” sorusuna verilen cevaplar en az “Çok sık/Her zaman” (n=40) ve en çok “Bazen” (n=220) şeklindedir. Çalışma sonucuna bakıldığında ebeveynler arasında düzenli fiziksel aktivitenin olduğu durumlarda çocuğun mobil cihaz karşısında geçireceği sürede azalmaktadır.

Bunun yanı sıra ebeveynlerin çalışma durumu bu süreyi artırabilmektedir (Dicle, 2020). Annelerin eğitim düzeyi de bu duruma sebep olarak gösterilebilir (Nergiz ve Nergiz, 2021).

“Ekran Süresi” boyutunun ikinci “Çocuğunuzun "ekran başında geçirdiği zamanı ne sıklıkta takip edersiniz?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde en az “Asla/Neredeyse hiç” (n=13) ve en çok “Sıklıkla” (n=187) cevapları verilmiştir. Anne babanın eğitim düzeyi, kontrollü ebeveyn olmaları bu durumun önemli sebeplerinden sayılabilir.

Ölçeğin yedinci boyutu olan “Sağlıklı Çevre” kategorisinin birinci “Çocuğunuz yatak odasında ne sıklıkta bilgisayar, mobil cihazlar vb. oyun sistemlerinde zaman geçirir?” sorusuna verilen cevaplar en az “Çok sık/Her zaman” (n=15) ve en çok “Asla/Neredeyse hiç” (n=222) şeklinde olduğu bilinmektedir. Aile içinde düzenli fiziksel aktivitenin olması ya da çocuklar için uygun oynama veya vakit geçirecek alanlarının bulunması çocukların yatak odalarında teknolojik cihazlarla çok fazla vakit geçirmelerine engel olan sebeplerdendir (Gündoğdu vd. 2016; Gülbetkin, Güven ve Tuncel, 2021).

“Sağlıklı Çevre” boyutunun ikinci “Aileniz ne sıklıkta fiziksel aktivite için zaman yaratır? (ailece yürüyüş, koşu, vs.)” sorusuna verilen yanıtlar en az “Çok sık/Her zaman” (n=22) iken en çok ise “Bazen” (n=233) şeklindedir. Fiziksel aktivitenin kemik sağlığı açısından önemli yararları olduğunun (Hekim, 2016) farkında olan ebeveynler sıklıkla düzenli egzersiz zamanı oluşturabilir.

Ölçeğin sekizinci “Aile Aktivitesi” boyutunun ilk “Aileniz çocuğunuzu fiziksel olarak aktif olması için ne sıklıkta teşvik eder?” sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında en az “Asla/Neredeyse hiç” (n=20) ve en çok “Sıklıkla” (n=178) olduğu bulunmuştur. Çocuğunu teşvik etmeyen ailelerin kendilerinin de bu konuyu önemsemediğini söylemek mümkündür. Fiziksel aktiviteye önem verilip teşvik edilmesinde bilinçli ebeveyn olma ve ebeveynlerin eğitim düzeyleri önem arz eder. Çocukluk çağına tecrübe edilen olumlu olumsuz deneyimler ileriki hayatta çocuğun karakterini oluşturmada pozitif etkiye sahiptir (Orhan, 2019). Aynı zamanda fiziksel aktivitenin alışkanlık haline gelmesi sağlıklı toplum için önemlidir (Pehlivan, 2020).

“Aile Aktivitesi” boyutunun ikinci “Çocuğunuz diğer aile üyeleri ile birlikte ne sıklıkta fiziksel aktivite yapar?” sorusunda yanıtlar en az “Asla/Neredeyse hiç” (n=43) iken en çok “Bazen” (n=205) şeklindedir. Çocuğa egzersiz alışkanlığı kazandırılması onunda başkalarını teşvik etmesini sağlar.

Ölçeğin dokuzuncu boyutu olan “Çocuk Aktivitesi” kategorisinin birinci “Çocuğunuz boş zamanlarında ne sıklıkta fiziksel aktiviteler yapar?” sorusu üzerinden en az “Asla/Neredeyse hiç” (n=27) ve en çok “Bazen” (n=219) şeklinde cevaplar alınmıştır. Çocuklar kendilerince fiziksel aktivite yapabilmesi için gerekli bilgi ve beceriye sahip olması gerekir ancak bu noktada aile rol modelidir (Korkmaz, Öztürk, Rodoslu ve Uğur, 2020). Aynı zamanda çocuğun fiziksel aktiviteye katılmasını sanal ortamda harcadığı zaman da etkiler (Yeic, 2018).

“Çocuk Aktivitesi” boyutunun ikinci sorusu olan “Çocuğunuz bir antrenör veya liderle düzenli spor veya fiziksel etkinliklere ne sıklıkla katılır?” sorusuna en az “Çok sık/Her zaman” (n=16) ve en çok (n=295) yanıtları verilmiştir. Çocukların düzenli olarak spor veya fiziksel aktivitelere katılmasını ailenin yaşı, eğitim durumu ve sosyoekonomik durumu etkiler (Durmuş, 2020). Bazı çalışmalarda fiziksel olarak aktif olan çocukların dikkat seviyelerinin daha yüksek olduğu ortaya koyulmuştur (Avanoğlu, Karakaya ve Hazar, 2020).

Tarama aracının onuncu “Aile zamanlaması /Uyku rutini” boyutunun birinci “Çocuğunuz yatma zamanını ne sıklıkta takip eder?” sorusuna en az “Asla/Neredeyse hiç” (n=26) cevabı verilirken en çok “Çok sık/Her zaman” (n=170) yanıtı verilmiştir.

Ebeveynler çocuklarının mobil cihazlara kaldığı maruziyeti hem gün içinde hem de gün sonunda kontrol altına alması çocukların uyku düzeni bakımından önem arz eder (Akçay ve Akçay, 2020; Yasacı ve Mustafaoğlu, 2020; Bal ve Okkay, 2021).

“Aile zamanlaması /Uyku rutini” boyutunun ikinci “Çocuğunuz ne sıklıkta yeterli sürede (7-8 saat) uyuyor?” sorusuna verilen yanıtlar en az “Asla/Neredeyse hiç” (n=3) iken en çok verilen yanıtların “Çok sık/Her zaman” (n=309) şeklinde olduğu bilinmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi çocukların teknolojik cihazları kullanma süreleri kontrol altında tutulduğu için uyku rutinlerinin düzenli olduğu söylenebilir.

ÖNERİLER

- * Her ebeveynin kendi aile sağlığını korumak adına gıda okuryazarlığını iyi bilmesi ve bu konuda ailelerin eğitim kurumlarınca bilgilencmeleri ve bilgilendirilmeleri önem arz eder.
- * Medya üzerinde verilen yanlış beslenme algılarının (gıda ve fast food reklamları) çocuğu etkilemesinin önüne geçilmelidir. Çocuğu sakinleştirmek ya da başından göndermek için sağlığa zararlı besinler ödül olarak verilmemelidir.
- * Aile beslenme saatine çok dikkat etmeli çocuğuna da bu alışkanlığı kazandırmalıdır. Ödül olarak çocuğa abur cubur vermek yerine sağlıklı besinleri öğretip çocuğa tanıyıp tanımadığı anlatılmalıdır. Çocuğun bir konuyu anlatması onun konuşma ve kendini ifade edebilme becerisini artıracığı gibi özgüvenli bir çocuk olmasını da sağlar.
- * Ebeveynler çocuğunun teknolojik cihaz kullanımını kontrol altında tutmalı dezavantajı olduğu (Fiziksel aktivite azlığı, beslenme bozukluğu, saldırgan davranışlar ve uyku düzeninin de bozukluk) gibi avantajlı yönünün de olduğunu unutmamalı ve çocuğa o yönüyle de müdahalede bulunmalıdır.
- * Aile içinde haftalık ya da aylık gezi, sinema, tiyatro, yemek veya öğretici etkinliklere katılma planları ayarlanabilir. Aile içinde fiziksel aktivite teşvikleri yapılabilir.
- * Ebeveynler çocuklarına çocukluk döneminden itibaren izleyeceği çizgi film veya programları önce kendisi izlemeli çocuğu yanlış algıya yöneltecek kısımları imkanı varsa çıkarmalı ve çocuklarına öyle sunmalıdır.
- * Ebeveynler kendileri ve çocuklarının sağlık kontrolünü düzenli şekilde yaptırmalı ve dengeli beslenme alışkanlıkları kazanmayı amaçlamalıdır. Bunun için sağlık profesyonellerinden yardım alabilirler. Aynı zamanda sağlık çalışanları veya diğer gıda sektöründe olan bilgili kişiler toplumu bilinçlendirmek için etkinlikler düzenleyebilir.
- * Ebeveynler dijital oyunları çocuğuyla beraber oynayıp beraber sınırlı bir zaman koyabilirler (Ebeveynin görüşü daha ağırlıkta olarak).
- * Aile çocuğuna kitap okuma, spor, sanat yada kültürel faaliyetlere merak duyma ve katılma alışkanlığı kazandırmalıdır. Fakat temelde kendileri bu alışkanlıkları edinmelidir ki çocukta onları örnek alsın.
- * Hayat kalitesini artıracak sağlıklı uygulamalar ilkökul çağından itibaren çocuklara ders olarak verilmeli aile ve okul bu konuda iş birliği içinde olmalıdır.
- * İleriye yönelik çocukların sağlıklı besinleri ne derecede tanıdığı üzerine çalışmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

Aksoy, G.,Garipağaoğlu, M. (2021). 1-2 Yaş Dönemi Çocuk ve Anne Beslenmesi Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi. Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,1(1), 3-16.

Akca, A. Ve Ayaz-Alkaya, S. (2019). Erken Çocukluk Döneminde Ekran Maruziyetinin Etkileri. I. Uluslararası 23 Nisan Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Kongresi. 1-9. [.Www.23april.org](http://www.23april.org)

Akçay, B. D. Ve Akçay, D. (2020). Altı-On İki Yaş Arası Öğrencilerde Taşınabilir Elektronik Cihaz Kullanımı ile Uyku Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi. Journal of Turkish Sleep Medicine. 3, 175-180. DOI: 10.4274/jtasm.galenos.2020.41736

Avanoğlu, A. E., Karakaya, F. ve Hazar, S. (2020). Fiziksel Aktivite Düzeyi İle Dikkat Seviyesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi. 1 (1), 10-16.

Aral, N. ve Doğan Keskin, A. (2018). Ebeveyn bakış açısıyla 0-6 yaş döneminde teknolojik alet kullanımının incelenmesi. Addicta: The Turkish Journal on Addiction, 5, 317–348. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.2.0054>

Aydın, G., Akay, D. Ve İbiş, E. (2017). 3-7 Yaş Çocuğa Sahip Annelerin Beslenmeyle İlgili Davranışlarının İncelenmesi. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 7(2), 683-700.

Altay, M., Cabar, H.D. Ve Altay, B. (2018). Adolesan Döneminde Beslenme Ve Okul Sağlığı. Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2(1), 173-180.

Arduzlar Kağan, D., Özkul, E., Ergün, C., Sam, A. & Şen, N. (2019). Çocukların Meyve ve Sebze Tüketim Alışkanlığının Sosyoekonomik Durum İle İlişkisinin İncelenmesi. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (17), 570-580. DOI: 10.31590/ejosat.601896

Ağmaz, M. (2019). Adölesanların Beslenme Bilgileri İle Kahvaltı Alışkanlıkları Arasındaki İlişki: Bir Devlet Lisesi Örneği. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul.

Abalak, M. (2021). 0-6 Yaş Grubu Sağlıklı Çocukların Beslenmesi Konusunda Annelerin Bilgi Düzeyi, Tutum Ve Davranışları İle Çocukların Fiziksel Gelişimleri Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi. İstanbul PROF. DR. Cemil Taşcıoğlu Şehir Hastanesi Aile Hekimliği Kliniği, İstanbul.

Adak, N. (2020). Tüketim kültüründe beslenme: Sağlıklı/sağlıksız yiyecekler. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 40, 197–218. <https://doi.org/10.26650/SJ.2020.40.1.0030>

Akar, A. S. (2020). 0-2 Yaş Aralığındaki Bebeklerin Uyku Düzenini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Akgün Kostak M, Kocaaslan EN, Bilsel A, Mutlu A. (2016).3-6 Yaş Grubu Çocukların Uyku Alışkanlıklarının Belirlenmesi. HSP. 3(1),123-132. DOI: 10.17681/hsp.09973

Aslan, M. (2020). Sosyo Ekonomik Düzey Ve Cinsiyet Değişkenlerinin Çocuğun Paylaşma Değerine Yansımaları. Şahin, H. (Ed.), EĞİTİM BİLİMLERİ Teori, Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler (s. 321-331). Cetinje-Karadağ: İvpe yayınları. AdobePhotoshop PDF (uakb.org)

Balcı, G. (2019). Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuklarda Duyu Profilleri Ve Fiziksel Aktivite Kapasitesinin Katılım Üzerine Olan Etkisinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Fizik Tedavi Ve Rehabilitasyon Programı, Ankara.

Bal, F. Ve Okay, İ. (2021). Dijital Oyunların Çocuklarda Uyku Bozuklukları İle İlişkisinin İncelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 3(2), 132-153.

Başar, E. (2019). 11-14 Yaş Arası Okul Çağındaki Çocuklarda Obezite Sıklığı. Sağlık Akademisi Kastamonu, 2019, 4(1), 53-66. DOI: 10.25279/sak.407795.

Bozbulut, R., Keser, A., Sürücüoğlu, M. S. Ve Bideci, A. (2018). Okul Çağı Çocuklarının Beslenme Durumları ile Bazı Biyokimyasal Parametreleri Arasındaki İlişki. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 7(1), 40-53.

Bostancı-Daştan, N. (2017). Çocukluk Ve Adolesan Dönemde Beslenme Ve Beslenme Sorunlar. Haspolat, Y.K., Yolbaş, İ., Aktar, F. Ve Ertuğrul, S. (Ed). *Çocuklarda Ve Ergenlerde Beslenme*. (Syf: 83-116). Ankara: Orient Yayınları.

Bükülmez, A., Tolunay-Ofllu, A., Molon, L., Aydın, H. Ve Şen, T.A. (2021). Annelerin Beslenme Tutumları İle Çocukların Kilo Durumu Arasındaki İlişkisi. *Kocatepe Tıp Dergisi*. 22, 213-220.

Cerit, E. (2018). Yetiştirme Yurtlarında Ve Sevgi Evlerinde Yaşayan Farklı Fiziksel Aktivite Düzeylerine Sahip Çocukların Bazı Psikolojik Parametrelerinin İncelenmesi (Amasya-Çorum Örneği). (Yayımlanmış Doktora Tezi). Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Çorum.

Çamlıgüney, A.F. (2010). 8-10 Yaş Grubu Kız Çocukların Fiziksel Aktivite Düzeyleri İle Fiziksel Uygunluklarının Belirlenmesi Ve Beslenme Profili İle İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, İstanbul.

Çalışkan, Z. Ve Koç, E.T. (2020). Okul Öncesi Çocuklarda Ebeveyn Besleme Tarzı ve Etkileyen Faktörler. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*. 12(4):485-95. DOI: 10.5336/nurses.2020-75388

Çağlak-Sarı, S., Ceylan, A. Ve Yaman, Ç. (2020). ÇOCUK SAĞLIĞI VE FİZİKSEL AKTİVİTE İLİŞKİSİ. *Hepgüner, G. Ve Yücel, A.S. (Ed). Spor Ve Sağlık Bilimlere Multidisipliner Bakış*. (syf; 289-317). İstanbul: Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları.

Çalışkan-Demir, A. (2017). Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Alan Çocuklarda Beslenme Davranışı, Ebeveyn Besleme Tarzı Ve Antropometrik Ölçümler. (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi). İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ve Ergen Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Malatya.

Çalmaşur, G., Ve Daştan, H. (2020). Erzurum İlinde Hanehalklarının Ev Dışı Gıda Tüketimini Etkileyen Faktörler. *Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 6 (1), 97-111. DOI: 10.29131/uiibd.681035

Çetin, H. S. (2018). İştahsızlığı Olan 2- 10 Yaş Arası Çocukların Ve Ailelerinin İncelenmesi Ve Sağlıklı Beslenme Eğitiminin Verilerek Eğitim Sonrası Sonuçların Değerlendirilmesi. (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Kütahya.

Çolak, B., Ergün, A (2020). İstanbul'un bir ilçesinde okul çağı çocuklarında beslenme alışkanlıkları ve sıvı tüketim durumunun vücut kitle indeksi ile ilişkisi: Kesitsel bir çalışma. *Halk Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2(3): 197-212.

Çubuk, A. (2019). Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı Fiziksel Aktivite Düzeyleri ve Akademik Başarı Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Spor Eğitimi Anabilim Dalı Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bilim Dalı, İstanbul.

Çiftçi, Ç.(2020). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocukların Antropometrik Ölçümlerinin Değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 4(3), 203-209. Doi: 10.46237/Amusbfd.551902

Dağtekin, H. (2021). Karaman İlinde 5-7 Yaş Arası Öğrenim Gören Çocukların Yaşam Kaliteleri Ve Etkileyen Faktörler. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karaman.

Dere, G. Ve Günay, M. (2021), İş Performansını Ve İş Tatminini Artırmada Bir Çözüm Önerisi: Fiziksel Aktivite, Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7 (1), 28-50. DOI: 10.29131/uiibd.913029

Demiriz, S. ve Özgen, L. (2019). Çocukların sebze ve meyve tüketim durumu: Anne ve çocuk görüşleri. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39(2), 681-701.

Dilber, A. Ve Dilber, F. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Salgınının Bireylerin Beslenme Alışkanlıkları Üzerindeki Etkisi: Karaman İli Örneği. Journal of tourism and gastronomy studies. 8 (3), 2144-2162.

Dicle, NA. (2020). Televizyon - Online İzleme Bağımlılığı. Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi. <https://doi.org/10.5455/JCBPR.60041>

Durmaz, Y. (2021). Ergen Sağlığı Ünitesine Başvuran Adolesan Obezlerde Kitle İletişim Araç Bağımlılıkları Ve Uyku Düzeninin Psikiyatrik Semptomlarla İlişkisinin Değerlendirilmesi. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adolesan Sağlığı Programı, Ankara.

Durmuş, D. (2020). Ebeveynlerin Ders Dışı Sportif Etkinliklere Olan Bakış Açılarının Belirlenmesi. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Ankara.

Ekici E, İkişik H, Ankaralı H, Manav G, Colak M, Kozan Cikirikci HE. (2021). The validity and reliability of the Turkish version of the Family Nutrition and Physical Activity screening tool. Marmara Med J. 34(3):319-326. doi: 10.5472/marumj.1009125

Ergenci-Basınlı, K. B. Ve Gözün-Kahraman, Ö.(2020). Uyku Eğitim Programının Bebeklerin Uyku Alışkanlıkları Üzerindeki Etkisi. Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi. 4(3), 738-761. DOI: 10.24130/Eccd-Jecs.1967202043228

Eyincar, M. (2019). Sağlıklı Beslenme Alışkanlığı Kazandırılması Projesi Kapsamında İlkokul Öğrencilerinin Ebeveynlerine Verilen Beslenme Eğitiminin, Çocukların Beslenme Alışkanlıkları Üzerine Etkileri. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ezmeçi, F., Çoban Söylemez, E. T., Akgül, E. ve Akman B. (2017). Çocukların Yer Aldığı Reklamların Çocuklara ve Yetişkinlere Verilen Mesajlar, Roller ve Cinsiyete Yönelik Ayrımcılık Unsurları Açısından İncelenmesi. Galatasaray Üniversitesi İleti-ş-im Dergisi, 26, 247-279. DOI: 10.1678/gsuilet.324859

Erdem, S., Gökmen-Özel, H., Çınar, Z. Ve Yılmaz-Işıkhana, S. (2017). Farklı Sosyoekonomik Düzeye Sahip Çocuklarda Ailenin Beslenme Tutum ve Davranışlarının Çocuğun Beslenme Durumuna Etkisi. Bes Diy Derg. 45(1),3-11.

Ersoy, S. Ve Özbaş, S. (2020). Çocukların Gıda Tüketimi Üzerine Televizyon Reklamlarının Etkisi. Akademik Gıda. 18(2), 172-179. DOI: 10.24323/Akademik-Gıda.758833

Ersoy Sancak İ, Kurudirek F.(2021). Farklı Eğitim Düzeyine Sahip Annelerin Çocuklarını Kanserden Korumaya Yönelik Yaptıkları Uygulamalar. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 24(2): 175-191. DOI: 10.17049/ataunihem.630954

Garipoğlu, G. Ve Bozar, N. (2020). Covid-19 Salgınında Sosyal İzolasyonda Olan Bireylerin Beslenme Alışkanlıklarındaki Değişiklikler. *PearsonJournal Of SocialSciences&Humanities*. 6(6), 100-113.

George, D.,&Mallery, P. (2016). IBM SPSS statistics 23 step by step: A Simple Guide And Reference (14th ed.). New York: Routledge.

Gökalp, M. Ve Gönülal, E. (2017). Sınıf Yönetimi Uygulamalarında Değişim Ve Yeni Paradigmalar. Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi. 1(2), 43-50.

Gümüştakım RŞ, Aksoy HD, Cebeci SE, Kanuncu S, Çakır L, Yavuz E. (2017). 0-2 yaş çocuklarda beslenme alışkanlıklarının değerlendirilmesi: Çok merkezli çalışma. *Fam Pract Palliat Care*. 2(1),1-8.,

Gündüz, S. (2016). 0 – 5 Yaş Arası Çocukların Uyku Özelliği Ve Bunu Etkileyen Faktörler. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara.

Gündoğdu, Z.Vd. (2016). Okul Öncesi Çocuklarda Medya Kullanımı. *Journal of Health Sciences of Kocaeli University*. 2(2), 6-10.

Gürol-Ekinci, M. (2018). Okul Öncesi Çocuklarda Beslenme. *Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi Ve Kültür Dergisi*. 5(59). 27-30.

Gülbetkin, E., Güven, E. Ve Tuncel, O. (2021). Adolesanların Dijital Oyun Bağımlılığı ile Fiziksel Aktivite Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Faktörler. *Bağımlılık Dergisi*, 22(2), 148-160. Doi: 10.51982/bagimli.866578

Gürbüz, A.A. (2020). Okul Öncesi Dönem Çocukların Beslenmesine Yönelik Örnek Animasyon Filmi Üretimi. (Sanatta Yeterlik Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Ve Tasarım Ana Sanat Dalı, Eskişehir.

Hekim, M. (2016). Çocuklarda Beden Eğitimi, Spor Ve Oyun Etkinliklerine Katılımın Kemik Gelişimi Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 5(2), 66-71.

Hazar, Z.,Tekkurşun-Demir, G., Namlı, S. Ve Türkeli, A. (2017). Ortaokul Öğrencilerinin Dijital Oyun Bağımlılığı Ve Fiziksel Aktivite Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*. 11 (3), 320-332.

İlik Ş, Sayın FK. Otizm Spektrum Bozukluğunda Beslenme. *TJFMPC*, 2018; 12(2):117-125. DOI: 10.21763/tjfmpe.432543

Ihmels MA, Welk GJ, Eisenmann JC, Nusser SM. (2009). Development and preliminary validation of a Family Nutritionand Physical Activity (FNPA) screening tool. *Int J Behav Nutr Phys Act*. 12:6:14.

Kayaalp, H. (2020). Kahramanmaraş İlinin Elbistan İlçesindeki Lise Öğrencilerinde Beslenme Okuryazarlığının Ölçülmesi Ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Kaymaz, E. (2016). Devlet Ve Özel Okullarda Öğrenim Gören Ortaokul Öğrencilerinin Obezite, Fiziksel Aktivite Düzeyi Ve Beslenme Alışkanlıklarının Karşılaştırılması. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Muğla.

Kalfa-Çetin, N. (2019). Kreşlerde Uygulanan Menüler Ve Çocukların Beslenme Durumunun Değerlendirilmesi. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Toplu Beslenme Sistemleri Programı, Ankara.

Karademir, M. (2017). Sosyal Ağların Kullanımının Ortaokul Öğrencilerinin Fiziksel Aktivite Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı, Bartın.

Karacar, E. (2016). Ebeveynlerin Bakış Açısından Otizmlili Çocukların Fiziksel Aktiviteye Katılımlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gedik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hareket Ve Antrenman Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

Kars, S., Abaoğlu, H. Ve Huri, M. (2019). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Beslenme Aktivitesinin İncelenmesi. H.Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 6(3), 232-242. Doi: 10.21020/husbfd.650711

Karahan-Yılmaz, S. Ve Gökmen-Özel, H.(2016). Okul Çağı Çocuklarda Şekerli İçecek Tüketimi İle Obezite Riski Arasındaki İlişki. Bes Diy Derg. 44(1), 3-9.

Kartal, A., Ergin, E. Ve Kanmış, H. D. (2020). COVID-19 Pandemi Döneminde Yaşam Kalitesini Arttırmaya Yönelik Sağlıklı Beslenme ve Fiziksel Aktivite Önerileri. EurasianJhs, 3, 149-155.

Karacabey, K. Ve Angın, M. (2019). Farklı Okullarda Eğitim Gören 10-15 Yaş Arasındaki Çocuklarda Beslenme Öz Yeterlik Düzeyleri Ve Etkileyen Faktörler. Hemşirelik Bilimi Dergisi. 2(2), 14-17.

Kahraman, B. (2018). 3-12 Aylık Bebeklerin Uyku Alıkanlığı Ve Uyku Sorunları İle İlişkili Faktörler. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Hemşireliği, Aydın.

Keskin, K., Alpkaya, U., Çubuk, A. Ve Öztürk, Y. (2017). 12 – 14 Yaş Çocukların Fiziksel Aktivite Düzeyleri ile Beslenme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İÜ Spor Bilimleri Dergisi. 7(3), 1303-1414.

Kobak, C. Ve Pek, H. (2015). Okul Öncesi Dönemde (3-6 Yaş) Ana Çocuk Sağlığı ve Anaokulundaki Çocukların Beslenme Özelliklerinin Karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (H. U. Journal of Education). 30(2), 42-55.

Korkmaz,N.H. &Öztürk,İ.E. &Rodolu,C. &Uğur,S. (2020). Ortaokul öğrencilerinin Covid-19 salgını sürecinde fiziksel aktivite düzeylerindeki değişikliklerin incelenmesi (Bursa ili örneği), Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 22(4).

Koyuncu-Şahin, M., Esen-Çoban, A. Ve Güney-Karaman, N. (2018). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Medyanın Çocukların Beslenme Alışkanlıkları ve Bozuklukları Üzerindeki Etkisine Yönelik Bakış Açıları. *Elementary Education Online*. 17(1), 125-142. doi10.17051/ilkonline.2018.413749

Koçak, Ö. Ve Göktaş, Y. (2017). Televizyon ve Çizgi Film: Okul Öncesi Çocukların ve Ebeveynlerinin İzleme Alışkanlıkları. *The 26th International Conference on Educational Sciences*. 1-11.

Konca, E., Ermiş, E., Ermiş, A. Ve Erilli, N. A. (2019). 7-14 Yaş Öğrencilerin Fiziksel Aktivite Durumları Ve Beslenme Alışkanlıklarının Araştırılması. *Social Sciences* 14(1), 105-117. DOI: 10.7827/Turkish Studies.14821

Kudaş, S., Ülkar, B., Erdoğan, A. Ve Çırçır, E. (2005). Ankara İli 11-12 Yaş Grubu Çocukların Fiziksel Aktivite Ve Bazı Beslenme Alışkanlıkları. *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe J. Of Sport Sciences*.16 (1), 19-29.

Kusan, O. (2017). 13-15 Yaş Obez Erkek Çocukların (12 Hafta) Fiziksel Aktivite Sonrası Beden İmajı Algısı Ve Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Programı, Kütahya.

Küçük-Yetgin, M. (2020). Büyük Ve Küçük Şehirlerde Yaşayan İlkokul Öğrencilerinin Fiziksel Aktivite Ve Beslenme Davranışlarının Karşılaştırılması. *Sportmetre The Journal Of Physical Education And Sport Sciences*. 18(2), 114-125.

Küçükali, R. (2006). Çocuklarda Beslenme Bozuklukları Ve Beslenmenin Okul Çocuklarının Üzerindeki Etkileri. *KKEFD*. 14. 224-239.

Kıdıl, Z (2021). 5-6 Yaş Çocuklarının Ve Ailelerinin Doğru Beslenme Davranışlarına Yönelik Farkındalıklarının İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitim Programı, İstanbul.

Kılıç, G. (2021). Yetişkin Kadınların Beslenme Okuryazarlığı Durumlarının İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ev Ekonomisi (Beslenme Bilimleri) Anabilim Dalı, Ankara.

Kim, H.Y. (2013). Statistical Notes For Clinical Researches: Assessing Normal Distribution (2) Using Skewness And Kurtosis. *Restorative Dentistry&Endodontics*, 38 (1), 52-54. <http://doi.org/10.5395/rde.2013.38.1.52>

Meral, B. F. (2017). Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklarda Beslenme Problemleri Ve Bilimsel Dayanaklı Davranışsal Müdahaleler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 18(3), 493-508. DOI: 10.21565/Ozelegitimdergisi.323301

Mutcalı-Kuran, S. (2021). Bir Anaokulundaki Öğrencilerin Annelerinin Evdeki Beslenme Tutumu Ve İlişkili Faktörler. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Denizli.

Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z. & Razak-Özdiñler, A. (2018). Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addiction*, 5, 227–247. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2018.5.2.0051>

Muslu, M. Ve Gökçay, G. F. (2019). Teknoloji Bağımlısı Çocuklarda Obeziteye Neden Olan Risk Faktörleri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 8(2), 72-79.

Malina, R. M. (2001). Physical Activity and Fitness: Path Ways From Childhood to Adulthood. *American Journal of Human Biology*, 13(2), 162-172.

Nahas, M. V., Goldfine, B., & Collins, M. A. (2003). Determinants of physical activity in adolescents and young adults: The basis for high school and college physical education to promote active life styles. *Physical Educator*, 60(1), 42.

Nergiz, H. Ve Nergiz, S. F. (2021). Çocuk, Ergen veya Gençlerde Dijital Oyun Bağımlılığını Araştıran Ulusal Lisansüstü Tezlerin İncelemesi.

Orhan, Ö. (2021). 11-15 Yaş Çocuklarda Fiziksel Aktiviteye Katılımı Engelleyen Faktörler. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Kırıkkale.

Orhan, E. (2018). 10-14 Yaş Arasındaki Çocukların Fiziksel Aktivite Seviyesi, Dijital Oyun Bağımlılığı Ve Dikkat Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Ana Bilim Dalı, Niğde.

Orhan, R. (2019). Çocuk Gelişiminde Fiziksel Aktivite Ve Sporun Önemi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)*. 9(1), 157-176.

Okur-Fatih, E. Ve Köksal-Akyol, A. (2020). Altı-On İki Aylık Bebeklerin Uyku Düzenlerine İlişkin Anne Görüşleri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi (ASBD)*. 172-182. doi: <https://www.doi.org/10.46971/ausbid.759561>

Özurmaz, S. ve Çalışır, H., (2018). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Uyku Alışkanlıkları Ve Beslenme Durumları, *Life Sciences (NWSALS)*, 13(4), 44-55. DOI: 10.12739/NWSA.2018.13.4.4B0019

Özçetin, M., Khalilova, F. Ve Kılıç, A. (2017). Beslenme Durumunun Değerlendirilmesinde Sıra Dışı Bir Yöntem: BİA. *Çocuk Dergisi*. 17(2), 61-66.

Özdoğan, Y., Balaban, S. Ve Uçar, A. (2018). Annelerin Çocuk Besleme Uygulamaları ve Çocukların Yemek Yeme Davranışları. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*. 7(1), 1-13. Doi: 10.17100/nevbiltek.326672

Özgenel, M ve Özden, F. (2019). Deneysel Ölçüme Dayalı Beslenme Eğitiminin Ortaokul Öğrencilerinin Beslenme Davranışlarına ve Beslenme Öz-Yeterliklerine Etkisinin İncelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(3) 181–189.

Özkılıç-Kabul, N. D. (2019). Üç Yaş Çocuklarda Teknolojik Alet Kullanımının Sosyal Beceri, Oyun Becerisi Ve Dil Gelişimi Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Doktora Tezi). T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztürkler, U. B. (2019). Okul Öncesi Çocukların Televizyon Karşısında Kalma Süreleri Ve Gıda Reklamlarının Beslenme Durumuna Etkisi Ve Beslenme Durumlarının Değerlendirilmesi: Edirne İl Merkezinde Bir Anaokulu Örneği. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beslenme Ve Diyetetik Anabilim Dalı, Edirne.

Pancar, S. (2020). Orta Ergenlerin Fiziksel Aktivite Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Spor Eğitim Dergisi*. 4(3), 104-111.

Pehlivan, E. (2020). Sağlıklı Genç Erişkinler Ve Ebeveynlerinin Fiziksel Aktivite Profillerinin Karşılaştırılması. 1(1), 54-59.

Ruxton C.H.S. (2014) The suitability of caffeine in ated drinks for children: a systematic review of randomised controlled trials, observational studies and expert panel guidelines. *J Hum Nutr Diet*. 27, 342–357 doi:10.1111/jhn.12172

Savucu, Y. (2020). Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları. *Journal of Sport and Recreation Researches*, 2(1), 34-43.

Savucu, Y. Ve Yücel, A.S. (2020). Covid-19 Küresel Salgını Döneminde Çocuklarda Ve Ergenlerde Fiziksel Aktivitelerin Önemi. *Hepgüner, G. Ve Yücel, A.S. (Ed). Spor Ve Sağlık Bilimlere Multidisipliner Bakış*. (syf; 79-99). İstanbul: Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları.

Sarman, A. Ve Sarman, E. (2021). Çizgi Film ve Fantastik Animasyonlardaki Karakterlerinin Bağımlılık Kapsamında Analizi ve Çocuklar Üzerindeki Etkisi. *Journal Of Dependence*. 16(2), 1-17. DOI: 10.51982/bagimli.989329

Selçuk-Arpınar, M. (2020). sosyo Demografik Özelliklerin Uyku Kalitesine Etkisine Yönelik Bir Çalışma. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*. 6(1), 144-157.

Solmaz, P. (2019). Annelerin Çocuğu Sakinleştirme Yöntemi Olarak Besini Kullanma Durumlarının Ve Besleme Davranışlarının Belirlenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Denizli.

Sönmez, B.S. (2019). Okul Öncesi Çocukların Yemek Yeme Davranışları Ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Nevşehir.

Tayhan Kartal, F., Arslan Burnaz, N., Yaşar, B., Sağlam, S., Kıymaz, M. (2019). Adölesanların Beslenme Bilgi Düzeylerinin Beslenme ve Egzersiz Alışkanlıkları Üzerine Etkisinin İncelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 14(2), 280-295. DOI: 10.33459/cbubesbd.590620

Tahmaz, T., Tarakçı, D. Ve Tarakçı, E. (2019). Özel Eğitim Alan Engelli Birey Ve Ailelerinde Fiziksel Aktivite Düzeyinin Araştırılması. *HSP*, 6(2), 275-82.

Taşyürek, E. (2017). Otizm Spektrum Bozukluğu Tanısı Konulan Çocuklarda Uyku Ve Beslenme Sorunları. (Yayımlanmış Uzmanlık Tezi). Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Ve Ergen Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara.

Türkoğlu, H. S. (2017). Çocukların Televizyon İzleme Davranışlarında Medya Okuryazarlığı Dersinin Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması. İNİF E-Dergi. 2(1), 27-46.

Topal, A. (2008). Çocuk Gelişim Dönemi ve Özellikleri, (Çevrimiçi), https://www.tavsiyee diyorum.com/makale_1870.htm, 27 Kasım 2021.

Uçan, İ., Buzdağlı, Y. Ve Ağgön, E. (2018). Çocuklarda Sporun Fiziksel Uygunluk Üzerine Etkisinin İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi. 20(3).

Uçar, K. Ve Samur, G. (2017). Otizmin Tedavisinde Güncel Beslenme Tedavisi Yaklaşımları. BesDiyDerg. 45(1),53-60

Vural, H. Ve Yılmaz,S. (2016). İyileştirilmiş Fiziksel Çevre Şartlarının Öğrencilerinin Gelişimine Etkisinin Öğretmen Gözüyle Değerlendirilmesi. *Journal of Bayburt Education Faculty.11(2), 519-535.*

Yan, Y. (2007). 10–13 Yaş Çocuklarda, Sosyo-Ekonomik Yapının Fiziksel Aktivite Ve Fiziksel Uygunluk Düzeyine Etkisi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yasacı, Z. VE Mustafaoglu, R. (2020). Dijital Teknoloji Maruziyeti Çocukların Uyku Süresini Etkiler mi?. Ankara Med J. (1),11-22. Doi: 10.5505/amj.2020.04880

Yağcı-Yılmaz, T. (2015). Gıda Reklamlarının Çocukların Beslenmesi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. Aile Hekimliği Anabilim Dalı. Tıpta Uzmanlık Tezi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.

Yeşilyurt, D. ve Önel, A. (2019). Yaşam temelli öğrenme modeli ile ortaokul 5. sınıf öğrencilerine sağlıklı beslenme farkındalığının kazandırılması. Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1), 1-23.

Yeiç, E. (2018). 9-14 Yaş Grubu Çocuklarda Çeşitli Değişkenlere Göre İnternet Bağımlılığı Ve Fiziksel Aktivite Katılım Düzeylerinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Öğretimi Anabilim Dalı Beden Eğitimi Ve Spor Öğretimi Tezli Yüksek Lisans Programı, Burdur.

Yetim, G. Ve Sarıçam, H. (2016). Çizgi Film Programlarının Çocuklara Etkisi Konusunda Ailelerin Bilgi ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of SocietyResearches. 6(11), 343-364.

Yozgat, S. (2021). Farklı Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin, Fiziksel Aktivite Düzeyleri İle Egzersiz Bağımlılıklarının İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Yozgat Bozok Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı, Yozgat.

Yıldız, U. (2019). Otizmlili Bireye Sahip Olan Ebeveynlerin Yaşam Kalitesi Ve Fiziksel Aktivite Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.

Yılmaz, G. (2019). 0-24 Aylık Bebeklerin Beslenme Şekillerinin İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 8(4), 343-352.

Yılmaz, İ. E. (2021). 3-6 Yaş Çocuğa Sahip Sağlık Çalışanı Ebeveynlerin Gelişim Basamaklarını Bilme Durumları İle Çocuklardaki Problem Davranışların Farkındalıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Yiğit, A. (2019). Çocuklarda Beslenme Alışkanlıklarının Ağız-Diş Sağlığına Ve Tükürükteki Porphyromonas Gıngivalis Ve Bifidobacterium Türleri Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beslenme Ve Diyetetik Anabilimdalı. İstanbul.

EK.1. Aile Beslenme Ve Fiziksel Tarama Ölçeği

ABFA_TR				
Aile Beslenme ve Fiziksel Aktivite Tarama Ölçeği				
AÇIKLAMA : Her bir soru için çocuğunuz ve aileniz için size en uygun yanıt seçeneğini seçin.				
Aile öğünleri	Asla /Neredeyse hiç	Bazen	Sıklıkla	Çok sık/herzaman
1. Çocuğunuz evde veya okulda kahvaltısını ne sıklıkta yiyor?	1	2	3	4
2. Çocuğunuz ne sıklıkta en az bir öğününü en az bir aile üyesi ile birlikte yiyor?	1	2	3	4
Aile Yeme Uygulamaları	Asla /Neredeyse hiç	Bazen	Sıklıkla	Çok sık/herzaman
3. Çocuğunuz ne sıklıkta yemek yerken TV seyrediyor? (Yemek ya da atıştırmalıklar dahil)	1	2	3	4
4. Ailede "fast food" ne sıklıkta tüketilir?	1	2	3	4
Yiyecek seçimi	Asla /Neredeyse hiç	Bazen	Sıklıkla	Çok sık/herzaman
5. Aileniz ne sıklıkta paketlenmiş hazır gıda tüketir?(donmuş yiyecekler,mikrodalgada ısıtılan gıdalar v.b)	1	2	3	4
6. Çocuğunuz yemek ve atıştırmalıklarda meyve ve sebzeleri ne sıklıkta tüketir? [Meyve suyu hariç]	1	2	3	4
İçecek Seçimleri	Asla /Neredeyse hiç	Bazen	Sıklıkla	Çok sık/herzaman
7. Çocuğunuz ne sıklıkla soda veya tatlandırılmış içecekleri tüketir?(meyveli sodalar, soğuk çaylar, meyvesuyu, enerji içeceği v.b)	1	2	3	4
8. Çocuğunuz ne sıklıkta öğünlerinde az yağlı süt tüketiyor? (az yağlı süt, soya ya da badem sütü v.s)	1	2	3	4
Kısıtlama/Ödül	Asla /Neredeyse hiç	Bazen	Sıklıkla	Çok sık/herzaman
9. Çocuğunuzun şeker,cips ve kurabiye tüketimini ne sıklıkta gözlemlersiniz?	1	2	3	4
10. Aileniz iyi bir davranış için ödül olarak şeker, dondurma veya diğer gıdaları ne sıklıkta kullanıyor?	1	2	3	4
Ekran Süresi	Asla /Neredeyse hiç	Bazen	Sıklıkla	Çok sık/herzaman
11. Çocuğunuzun bilgisayar, mobil cihazlar vb oyun sistemlerinde geçirdiği günlük zaman ne sıklıkta 2 saatin altındadır? [TV, bilgisayar, oyun sistemi veya görsel ekranlı herhangi bir mobil cihazı içerir]	1	2	3	4
12. Çocuğunuzun "ekran başında geçirdiği zamanı ne sıklıkta takip edersiniz?	1	2	3	4

Sağlıklı Çevre	Asla /Neredeyse hiç	Bazen	Sıklıkla	Çok sık/herzaman
13. Çocuğunuz yatak odasında ne sıklıkta bilgisayar, mobil cihazlar vb oyun sistemlerinde zaman geçirir?	1	2	3	4
14. Aileniz ne sıklıkta fiziksel aktivite için zaman yaratır?(ailece yürüyüş, koşu, v.s)	1	2	3	4
Aile Aktivitesi	Asla /Neredeyse hiç	Bazen	Sıklıkla	Çok sık/herzaman
15. Aileniz çocuğunuzu fiziksel olarak aktif olması için ne sıklıkta teşvik eder?	1	2	3	4
16. Çocuğunuz diğer aile üyeleri ile birlikte ne sıklıkta fiziksel aktivite yapar?	1	2	3	4
Çocuk Aktivitesi	Asla /Neredeyse hiç	Bazen	Sıklıkla	Çok sık/herzaman
17. Çocuğunuz boş zamanlarında ne sıklıkta fiziksel aktiviteler yapar?	1	2	3	4
18. Çocuğunuz bir antrenör veya liderle düzenli spor veya fiziksel etkinliklere ne sıklıkla katılır?	1	2	3	4
Aile zamanlaması /Uyku rutini	Asla /Neredeyse hiç	Bazen	Sıklıkla	Çok sık/herzaman
19. Çocuğunuz yatma zamanını ne sıklıkta takip eder?	1	2	3	4
20. Çocuğunuz ne sıklıkta yeterli sürede (7-8 saat) uyuyor?	1	2	3	4

ÇOCUK EDEBİYATINDA CİNSİYET AYRIMCILIĞI: BİR ÇOCUK SERİSİNDE TOKSİK, HEGEMONİK VE MİZOJİNİST SÖYLEMLER

Doç. Dr. Didem TUNA

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İngilizce Mütercim Tercümalık Bölümü
ORCID: 0000-0002-1566-9503

Özet

Kemalettin Tuğcu'nun bir dönem geniş kitlelere ulaşan ve günümüzde de yayınlanmaya devam eden çocuk kitapları, adalet duygusunu ciddi anlamda zedeleyen içerikleri bakımından yoğun eleştiriye uğramıştır. Kitapların içeriğinde her tür ayrımcılık, hak ihlali, güç dengesizliği, kötü muamele, aşağılama ve zulüm teması ve bu temalar üzerinden kavramların yeniden inşası söz konusudur. Kurgularda mazlum olarak tanımlanan karakterler her tür ağır hakaret, iftira, şiddet ve zorbalığa alenen maruz kalırken, güçlü olarak tanımlananlar ise her tür şiddetin faili olarak kurgulanmıştır. Tema temelinde yer yer birbirinin tekrarı olarak düşünülebilecek bu kitaplarda güçsüz taraf zaman içinde bir şekilde yavaş yavaş toparlanır; kötüler ise bazen doğrudan bazen dolaylı olarak cezalanır veya başlarına gelen felaketler yapmış oldukları kötülüklerin bir sonucu olarak yorumlanır. Kitaplarda, toplumsal cinsiyet rolleri ve bunlarla ilintili her tür klişe ön kabul olarak alınmıştır. Söz konusu açık ve örtük klişe göstergeleri her ne kadar kitapların yazıldığı dönemdeki zihniyetin yansıması olarak görebilecekler olsa da, kitapların çocuk okuyucu ile hala buluşuyor olmasının günümüzde ataerkinin sorgulanması ve cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde sarf edilen çabalarla çelişki arz etmektedir. Bu çalışmada Kemalettin Tuğcu Serisi (2019) adı altında Damla Yayınevi tarafından yayınlanan 50 çocuk kitabı feminist bir okumayla ele alınmakta ve toplumsal cinsiyet rolleri ve ilintili kavramların çocuk edebiyatında toksik, hegemonik ve mizojinist söylemler üzerinden pekiştirilmesi ve yeniden üretilmesi kapsamında değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: çocuk edebiyatı, cinsiyet ayrımcılığı, toplumsal cinsiyet rolleri, mizojini, feminizm

GENDER DISCRIMINATION IN CHILDREN'S LITERATURE: TOXIC, HEGEMONIC AND MISOGYNIST DISCOURSES IN A CHILDREN'S SERIES

Abstract

Kemalettin Tuğcu's children's books, which once reached broad audiences and continue to be published today, have been heavily criticized for their contents, which seriously offend sensibilities about equality and social justice. The books include themes of discrimination, violations of rights, imbalances of power, ill-treatment, humiliation, and persecution, reconstructing these facts through their contents. In these books, which can be thought of as the repetition of each other on the basis of theme, the weaker side slowly recovers over time; the wicked are sometimes punished directly and sometimes indirectly, or the disasters that befall them are interpreted as a result of the evil they have done. In the books, gender roles and related clichés are taken as premise. In some instances, these clichés are presented as integrated with the fiction in an entirely normalizing tone, while in other examples, exaggerated discourses are used. Although these clichés may be seen as a reflection of the mentality of the period when the books were written, the fact that books still reach child readers undermines efforts made to question patriarchy and promote gender equality today.

In this study, 50 children's books published by Damla Publishing under the name Kemalettin Tuğcu Series (2019) are analyzed based on a feminist reading and evaluated within the scope of reinforcement and reproduction of gender roles and related concepts in children's literature through toxic, hegemonic and misogynist discourses.

Keywords: children's literature, gender discrimination, gender roles, misogyny, feminism

READING *THE CURIOUS INCIDENT* FROM THE PERSPECTIVE OF DISABILITY STUDIES: AUTISM AS NEURODIVERSITY IN LIFE AND LITERATURE

Doç. Dr. Didem TUNA

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü
ORCID: 0000-0002-1566-9503

Öğr. Gör. Burcu Nur BAYRAM

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Dil Okulu
ORCID: 0000-0001-8932-7955

Abstract

British author Mark Haddon's *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time*, released in 2003, has been translated into many languages and set sales records worldwide in both adult and children's categories. In the novel, events are described from the perspective of the 16-year-old protagonist, Christopher Boone. It is understood that the protagonist has been constructed in accordance with classic clinical characteristics of autism, although not explicitly stated. In this study, Christopher is considered a neurodiverse individual living in a society, the majority of whom are neurotypical individuals, and his interactions with neurotypicals are examined in order to explain the value society places on him. As a result of the evaluation, although it can be concluded that Christopher is relatively more accepted in his close social circle, the idea that the normative society does not always value neurodiversity is reaffirmed. In addition, it is thought that the normal hegemony in society, prejudice against neurological differences, and society's judgments about the concept of disability are criticized in the novel through the protagonist, who has an extraordinary perspective on the concept of special needs and figures his autistic traits as neurodiversity, not a disability. On the whole, this study concludes that such literary works are of great importance in terms of increasing awareness of neurodiversity and enabling people, especially children, to understand that differences exist and are valuable.

Keywords: *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time*, Disability Studies, Neurodiversity, Autism Spectrum Disorder

MEVLANA ALTAF HÜSEYİN HALİ'NİN ÇOCUK ŞİİRLERİNİN ANA TEMALARI

Doç. Dr. Recep DURGUN

Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Urdu Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0001-9305-0637

Özet

Mevlana Altaf Hüseyin Hali, Urdu edebiyatının büyük şairlerindedir. Urdu şiirini aşk, sevgili, şarap ve kadın gibi klasik dönemin konularından kurtararak toplumsal gerçekçi edebiyatın temellerini atan Hali, edebiyatta reformun ilk temsilcilerindedir. Reformist bir edebiyatçı olan Hali, geçmişle bağlarını tamamen koparmamış halkına şanlı mazilerini hatırlatarak yeniden ayağa kalkmaları mesajlarını vermiştir. Urdu şiirinin gazel, mersiye, mesnevi, kaside ve rubai gibi tüm biçimlerinde şiirler kaleme almıştır. Eserlerinde toplumu ıslah amacı güden Hali, çocuklara yönelik de pek çok şiirler yazmıştır. Yazdığı çocuk şiirlerinde temel temalar, Allah sevgisi, peygamber sevgisi, vatan sevgisi, doğruluk, dürüstlük ve iyi bir insan olma üzerinedir. Her ne kadar dışarıdan basitmiş gibi görünse de çocuk edebiyatında kalem oynatmak özellikle şiir alanında kalem oynatmak oldukça zor bir iştir. Bunu yapmak için çocuk gibi düşünmek ve onların psikolojileri ve ilgileri hakkında derin bilgi sahibi olmak ve onların anlayabileceği bir dil kullanmak gereklidir. Hali'nin hayatının büyük bir bölümü okullarda öğretmenlik ile geçtiği için çocukların psikolojisi ve ilgileri hakkında son derece derin bilgi birikimine sahip olmuştur. Edindiği tecrübe ve birikimi eserlerine ustalıkla yansıtan Hali'nin çocuk şiirleri kısa süre içinde bütün Hindistan'da kabul görmüş ve ders kitaplarındaki başköşedeki yerini almıştır. Hali'nin çocuk şiirlerinin konusu yukarıda zikrettiğimiz Allah sevgisi, Peygamber sevgisi, vatan sevgisi ile sınırlı değildir. Şiirlerinde özellikle hayvanlara yer vererek, hayvanları kişileştirerek çocukları iyi bir insan olma şuru aşlamaya çalışmıştır. Ayrıca döneminde tüm meslekler üzerine de şiirler yazarak bu mesleklerin önemini vurgulamış ve çocukların çalışkan, ülkelerini seven birer vatandaş olmalarını amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Urdu çocuk edebiyatı, Altaf Hüseyin Hali, Urdu çocuk şiiri

MAWLANA HUSSAIN HALI'S MAIN THEMES OF CHILDREN'S POEMS

Abstract

Mevlana Altaf Hüseyin Hali is one of the great poets of Urdu literature. Hali, who laid the foundations of social realist literature by freeing Urdu poetry from the themes of the classical period such as love, lover, wine and women, is one of the first representatives of reform in literature. Hali, a reformist man of letters, reminded his people of their glorious past, who had not completely severed their ties with the past, and gave the message that they should stand up again. He wrote poems in all forms of Urdu poetry such as ghazal, elegy, masnavi, qasida and rubai. Hali, who aims to reform the society in his works, also wrote many poems for children. The main themes in his children's poems are love of God, love of prophets, patriotism, truthfulness, honesty and being a good person. Although it may seem simple from the outside, it is a very difficult task to write children's literature, especially in the field of poetry. To do this, it is necessary to think like a child, to have deep knowledge of their psychology and interests, and to use a language that they can understand. Since Hali spent most of his life teaching at schools, he had an extremely deep knowledge of the psychology and interests of children.

The children's poems of Hali, who skillfully reflected his experience and knowledge in his works, were accepted all over India in a short time and took their place in the leading place in the textbooks. The subject of Hali's children's poems is not limited to the love of God, the love of the Prophet, and the love of homeland, which we have mentioned above. In his poems, he tried to instill the consciousness of being a good person in children by giving place to animals and personifying animals. In addition, he wrote poems on all professions during his period, emphasizing the importance of these professions and aimed that children become hardworking citizens who love their country.

Keywords: Urdu children literature, Altaf Hussain Hali, Urdu children poets

GİRİŞ

Urdu edebiyatında ilk dönemlerde şiir türü ön plandaydı. Bazı şairler çocuklara dair az da olsa şiirler söylemiş olsalar da başlangıç döneminde Urdu edebiyatında batılı tarzda çocuklara has edebiyat çok gelişmemiştir. XIX. yüzyıla kadar Edebiyatçıların pek çoğu bu alana yönelmemiştir. *Phul*, *Khiluna*, *Phulvari* gibi çocuk dergileri her ne kadar bu amaca hizmet etmiş olsalar da ilk dönem edebiyatçılarının tam manasıyla bu alana yönediklerini söylemek mümkün değildir. XIX. yüzyıldan itibaren İsmail Meruthi, Sir Seyyid Ahmed Han, Şibli Numani, Çakbist, Nazir Akbar Abadi ve Mevlana Altaf Hüseyin Hali gibi edebiyatçılar eksikliğin farkına vararak bu alana yönelmişler ve Urdu edebiyatında hatırı sayılır sayıda ve kalitede çocuk edebiyatı çalışmaları ortaya çıkmıştır (Abduşşekur, 2017, s. 7-8). Bunun temel sebebi Urdu edebiyatının klasik döneminde edebiyatçıların çocuk edebiyatına dair temaları kullanmada isteksiz durmaları olabilir.

Mevlana Altaf Hüseyin Hali (1837-1914) klasik Urdu şiirinin en büyük şairlerinden Mirza Asadullah Han Galib'in öğrencisi, Şibli Numani, Mevlana Muhammed Hüseyin Azad, Nezir Ahmed ve Sir Seyyid Ahmed Han'ın çağdaşı ve arkadaşıdır. Bulgur'a göre "1857'den önce geleneksel gazel söyleyen Hali, daha sonra kendini milli şairliğe vakfeder. İngilizceye dolaylı vukufiyeti Ahmet Han ile arkadaşlığı ve onun fikirlerinin etkisiyle edebiyatta maksadın önemini kavrar ve bunu başkalarına anlatmaya gayret eder" (2006, s. 43). Böylece Urdu şiirini klasik dönemin kadın, aşk, şarab, aşık, maşuk gibi konularından arındırarak toplum için edebiyatı amaçlamış bir şair olan Hali bu yönüyle adeta bir mihenk taşı statüsündedir. 1857 Bağımsızlık Savaşı'nın kaybedilmesi sonucunda Müslümanları tekrar sosyal hayata dâhil etmek için çabalayan Sir Seyyid Ahmed Han'ın Hali üzerine çok büyük etkileri vardır. Bundan dolayı da Sir Seyyid'in hayatını ele alan *Hayat-ı Cavid* isimli biyografisini kaleme almıştır (Parviz, 1965, s.5). En meşhur eseri *Müselles-i Hali*'dir. Her biçimde şiir kaleme alan Hali, toplumu ıslah amacı güderken yetişkinler için pek çok şiir yazdığı gibi bir toplumun geleceğinin inşasında en önemli rolü olan çocuklara dair de pek çok eser kaleme almıştır.

Çocuk edebiyatına dair eserlerin nasıl olması gerektiği hususunda pek çok görüş dile getirilmiştir. Çocuk edebiyatı eserlerini yetişkinler yazdığı için haliyle onların ruhuna dokunamama, onlar gibi düşünememe ya da onların anlayabileceği dili seçememe gibi zorluklar karşımıza çıkar. Hayata göre (2020) çocuk edebiyatındaki eserler, çocukların gerçek yaşamına dayanan, düşünce ve eylem kapısını açma gücüne sahip olmalı, yazarken çocukların psikolojilerine, zihinsel seviyelerine ve kademeli gelişimlerine dikkat edilmeli ve çocukları düşündürürken eğlendiren, şuurlarını uyandıran, iyi ile kötüyü ayırt etmelerine yardımcı olan ve çocukları iyi bir vatandaş olmalarına yardım eden özelliklere sahip olmalıdır. Hali'nin çocuk şiirleri tam da bu düşüncelere uygun şekilde kaleme alınmış eserlerdir.

Çünkü toplum için edebiyat şiarını benimsemiş bir edebiyatçının eserlerinin önemli bir bölümünü beşikten mezara kadar süren bir süreç olan insan yetiştirme amacı oluşturmalıdır (Abidi, 2014, s. 75). Çocukları ve gençleri eğitip yetiştirmek ise insan yetiştirme sürecinin en önemli kesitidir.

Urdu edebiyatında toplumsal sorumluluk taşıyan edebiyatçılar halkının ıslahı için edebi eserler kaleme aldığı gibi çocukların eğitimini de göz ardı etmemişlerdir. Urdu edebiyatında ilk çocuk edebiyatı numunesi Emir Hüsrev'in *Halik-i Bari* adlı eserindeki kelime ezberletme amaçlı bilmecelelerdir. Emir Hüsrev'den uzun yıllar sonra XIX. Yüzyılda çocuk edebiyatı sahasında Nazir Akbar Abadi ve hemen ardından Sir Seyyid Ahmet Han ve arkadaşları Altaf Hüseyin Hali, Şibli Numani, Mevlana Hüseyin Azad ve Nezir Ahmed Urdu çocuk edebiyatın kalem oynatan edebiyatçılardır (Adil, 2020). Yine XIX. Yüzyılda urdu çocuk edebiyatı denince ilk akla gelen isimlerden olan İsmail Meruthi bu alanda müstakil bir yere sahiptir. XX. yüzyıla birlikte Urdu çocuk edebiyatında pek çok şair ve nesir yazarı eserler vermişlerdir. Bu çalışmada yerimiz kısıtlı olduğu için ve konumuz Altaf Hüseyin Hali olduğu için başlangıç dönemindeki çocuk edebiyatçılarından adını zikretmekle iktifa ediyoruz.

Mevlana Altaf Hüseyin Hali on dört başlık altında dört yüze yakın çocuk şiiri yazmıştır. Bunlardan, *Huda ki Şan, Cevanmerdi, Gavs-i Azam, Men kiya Banunga, Moçi, Çhitti Resan, Peyşa, Dhan Buna, Roti Kiyon Muyesser Ai He, Ghariyal aur Ghante, Murgî aur Baççe, Şiyr ka Şikâr, Ladla Beyta, Rast Goi ve Umid zikredilmeye değerdir*. Bu şiirler özellikle çocuklar için yazılmışlardır. Buna ilaveten *Hubb-i Vatan, Munacaat-ı Beyva ve Berkhat* çocuk ders kitaplarında yerini almış meşhur şiirlerdir (Parkaş, 2011, s. 45-46).

Hali'nin Çocuk Şiirlerinin Ana Temaları

Allah Sevgisi

Samimi bir Müslüman olan Hali çocuklar için yazdığı pek çok şiirde Allah sevgisi temasını işlemiştir. *Hamd* isimli şiirinde Allah'ın bütün alemlerin yaratıcısı olduğunu, gündüzü geceyi ve mevsimleri yaratanın Allah olduğunu, yağmuru yağdıranın Allah olduğunu bu şekilde dünyanın hayat bulduğunu basit ve çocukların anlayabileceği bir dille ortaya koyar.

*Ey yeryüzünün ve gökyüzünün sahibi
Her şey senin ilahlığının kontrolü altında*

*Bütün âlemlerin sahibi
Her şey senin büyüklüğünün göstergesi*

Dünya ke Malik isimli şiirini de çocuklar için yazan Hali, bu şiirde her şeyin sahibinin Allah olduğunu ve insanların eşit olduğunu vurgular.

*Ey bütün dünyanın sahibi
Kanatlı ve kanatsızın da sahibi*

*Kralın da tebaanın da ilahı
Ey tüm âlemlerin ilahı*

Hali'nin bu şiiri çok meşhur olmuştur ve tüm Hint Yarımadasındaki pek çok çocuğun ezberlediği ders kitapların baş şiirlerindedir. Mesnevi biçiminde kaleme alınmış on yedi şiirden oluşan *Huda ki Şan* isimli şiirinde de Hali, Allah'ın marifetini, sevgisini, nimetlerini ve rahmetini çocukların bildiği kelimelerle ve onların dimağlarına uygun bir tarzda yazmıştır.

*Sensin herkesi büyütüp yetiştiren
Sensin herkesin işlerine yardım eden
Allah'tan başka bütün dayanakları terk et
Ki bunların hepsi zayıf ve geçicidirler
Vaktini sağda solda zayi etme
Daima kendi arabanı kendin sür*

Bu şiirde Hali, Allah'tan başka dayanak aranmaması gerektiği ve O'na güvenme telkininde bulunarak bunu bir iman hazinesi olarak gördüğünü beyan eder (Abidi, s. 91).

Peygamber Sevgisi

Naat alanında da önemli bir yeri olan Altaf Hüseyin Hali, peygamberimize olan sevgisini pek çok şiirinde dile getirir. Bu durum çocuk şiirlerinde de görülür. *Piyare Nebi* (Sevgili Peygamber) isimli şiirinde ise basit bir dille peygamberimizi anlatarak O'nu çocuklara sevdirmeyi amaçlamıştır.

O nebiler için "rahmet" unvanını alan *Gariplerin muradını yerine getiren*
Bela anında yabancıların bile işini gören *Dostlarının gamını kederini paylaşan*
Fakirlerin sığınağı, zayıfların koruyucusu
Yetimlerin sahibi, kölelerin dostu

Hali peygamber sevgisini imanın bir parçası olarak görür ve Peygamber efendimizin örnek şahsiyetinden kesitleri sunarak daha küçük yaştaki çocukların kalbine sevgi ve güzel ahlak tohumları eker.

O nebiler içinde rahmet lakabı bulan
Garipleri muradına erdirendir

Musibet anında yabancılara bile yardım eden
Arkadaşlarının kederine ortak olan

Fakirlerin sığınağı gariplerin dayanağı
Yetimlerin koruyucusu kölelerin dostu

Fesadı alt üst eden
Hataları şeker şerbet eden

İnsanlara İyilik Yapma

Altaf Hüseyin Hali, çocuklara şiirleriyle insanlara iyilik yapma duygusunu aşlamaya çalışarak onların iyi bir birey olmaları için mesajlar vermiştir. *Mitti ka Diya* isimli şiirde gece yarısı elinde gaz lambası insanların birbirleriyle yada başka bir şeyle çarpışmalarını için karanlık yolu aydınlatmasını tasvir eder. Buradaki gaz lambasının zenginlerin mahfillerini süsleyen lüküslerden daha faydalı olduğunu beyan ederek, mutluluğun aslında diğer insanlara yardım etmekte olduğunu vurgular.

*Gecenin karanlığında bir evden gaz lambası çıktı
Yaşlı bir kadın yolun başını aydınlattı
Ta ki yoldan geçen yabancılar bir yere çarpmasın
Yoldan kolaylıkla geçsin küçük büyür herkes
Bu gaz lambası daha faydalıdır
Her zaman yolları aydınlatan sokak lambasından*

Vatan Sevgisi

Hali'nin çocuklar için yazdığı şiirlerinin ana temalarından biri de vatan sevgisidir. *Hubb-i Vatan* isimli şiirinde ülkesinin dağlarını, taşlarını, nehirlerini, ırmaklarını ve bahçelerini etkili bir şekilde tasvir ederek çocuklara vatan sevgisini aşılamaaya çalışır. Hali çocuklarda vatan ve millet sevgisi şuurunu oluşturmak için pek çok şiir yazmıştır. Bu da kendisinde var olan vatan sevgisinin bir tezahürüdür (Zeydi, 1989, s. 180). Aşağıda *Hubb-i Vatan* isimli şiirinden alınan mısraları incelediğinizde bunun ne kadar samimi bir duygu olduğu anlaşılır.

*Seninle yalnızlık kederim dağılır
Ne zaman dertleşsek seninle
Ne zaman hava almak için bahçeye çıksam
Dağların, çölün, gökyüzün ve yeryüzün*

*Seninle gönlüm huzur bulur
Bütün kederlerim dağılıp gider
Mutlu olup evime dönerim
Hepsi benim hoşuma gider*

Mevlana Altaf Hüseyin Hali özellikle çocuklara hitaben on dört başlık altında yaklaşık dört yüz şiir yazmıştır. Abidi'ye göre bu şiirlerin her bir mısraı çocuklar tarafından kolay anlaşılabilir bir dille kaleme alınmıştır (2014, s. 79). Yukarıda verilen örneklerdeki şiirler de bunun ispatı niteliğindedir.

*Milletine iyi işi göster
İyi ol iyiliği yay*

Bu şiirde de Hali'nin kişinin ülkesi için yararlı bir birey olmak istiyorsa iyi işler yapıp iyiliği yayması gerektiğini vurgular. İslam inancına göre vatan sevgisi imanın bir cüzüdür. Bunun bilincinden olan Hali de vatansever bir şairdir. *Hubb-i Vatan* (Vatan sevgisi) isimli şiirinin bir başka bölümünde bu duygularını şöyle ifade eder.

*Eğer memleketinin hayrını istersen
Hiçbir vatandaşını yabancı görme
Herkesi iyi gözle bak
Herkesi gözünün bebeği gibi gör
Can bile milletten aziz değildir
Milletten öte hiçbir şey yoktur*

*Senin bir karış toprağına karşı
Asla almam cenneti bile*

Yukarıdaki son iki mısradaki Hali, ülkesinin bir karış toprağını cennete bile değişmeye razı olmadığı duygusunu belki biraz mübalağa yaparak aktarır. Şairin buradaki amacı vatan toprağının çok aziz olduğunu vurgulamaktır.

Güzel Ahlaka Dair Nasihatler

Hali, çocuklar için yazdığı pek çok şiirde öğretmenlik mesleğinin verdiği bir alışkanlıkla çocuklar karşındaymış gibi bir edayla güzel ahlaka dair nasihatler verir. Zaten onun bu şiirlerini yazmadaki temel amacı güzel ahlaklı nesiller yetiştirmektir. Ders kitaplarında okutulan melodik bir üsluba sahip şu şiirinde Hali çocuklara şöyle nasihat eder.

*Yücelik istersen büyüklerinin sözünü dinle
Başındaki büyüğünün gölgesini Allah'ın gölgesi bil
Onların yapma dediğini yapma
Onların sevmediği sözleri söyleme*

*İyi kötüyü sen şimdi bilmezsin
Yaş ne kadar küçükse akıl o kadar küçük
İlim ve hikmeti onların kılavuzluğunda öğreneceksin
Servet ve malın onların nasihatiyle bulacaksın*

Meslekleri Sevdirme Temalı Şiirler

Hali'nin yaşadığı dönem İngilizlerin Hint Yarımadasında Babur Devletini yıkarak tam hâkimiyet sağladıkları zamanlardır. Bu dönemde Müslümanlar yönetici iken köle durumuna düşmüşlerdir. Sömürge amaçlı yarımada bulunan İngilizler 1857 Bağımsızlık savaşını ayaklanma şeklinde tanımlayarak bunun tüm suçlusu olarak Müslümanları ilan etmişlerdir. Bundan dolayı Müslümanları tüm sosyal hayattan soyutlayarak hiçbir iş yapamaz hale getirmişlerdi. Yeni nesil iş bulamıyor bulanlar ise bazı meslekleri hor görüyordu. Bunun başka bir sebebi de Hint toplumunda, çiftçi, bahçıvan, at bakıcısı, berber, çamaşırcı, ayakkabıcı, çömlekçi gibi mesleklerin kast bakışıyla aşağı meslekler olarak görülmesiydi. Hali ise içinden bulunulan zor şartları aşmanın yegâne yolunun çok çalışmak olduğunu bildiği için tüm mesleklerin iyi olduğunu anlatan şiirler yazmıştır. Çocuk psikolojisini iyi bilen Hali, onların verimli zihin tarlalarına gelecekte yeşerecek tohum ekmeyi de çok iyi başarmıştır. Bunun için aşağı görülen meslekleri yücelten şiirler yazmıştır.

*Sabanı alıp çift süreceğim, tohum ekeceğim
Vakti gelince buğdayı kesip harman yapacağım
Kız ve erkek kardeşimin hakkını gözeteceğim
Ne kazanırsam evime getireceğim (Kisan-Çiftçi)*

*Türlü türlü arklar kazacağım
Yepyeni çiçekler yetiştireceğim
Nergisler, yaseminler, sümbüller
Görün nasıl güller açtıracam (Mali-Bahçıvan)*

*Ellerimi ve kollarımı aşağı yukarı ederek
Çamaşır yıkayacağım ovalaya ovalaya
Parlaklık, şeffaflık ve temizliğini
Şimşek görüp utanacak
Yiyeceğim ve yedireceğim anne
Sana helal lokma (Dhobi- Çamaşırcı)*

Alıp bütün mektup tomarların

İsim isim dağıtacağım

Kimsenin mektubunu telef etmeyeceğim

Kötü sözlerin hedefi olmayacağım (Dakiya-Postacı)

Bir ülkenin gelişebilmesi için her meslek gurubundan işgücüne ihtiyaç vardır. Ancak bazı meslek grupları çoğu kişi tarafından sevilmez. Yukarıda da bahsedildiği gibi Hindistan'da bazı meslek gruplarına kastın etkisiyle kötü bakış açısı vardır. Bunu hissedene Hali, şiirlerinde tüm meslekleri överek, ülkesinin gelişimi için çocuklara her mesleği sevdirmeye gayreti içindedir. Dürüstlikle yapılan hiçbir işin aşağılık işareti olmayacağını beyan eder. Eğer biri mesleğini gereği gibi dürüstlikle icra ederse o kişinin statüsünün toplum tarafından üstün görülen meslekler grubundaki kişilerin statüsünden daha aşağı olmayacağını belirtir. Hali toplumun kötülüklerini iyiliklerle değiştirmeye çalışmıştır ve Hint toplumu bunun meyvesini daha sonraları görmüştür (Abidi, s. 85). Hali, *Murgi ka Baçça (Tavuğun Yavrusu)*, *Billi aur Çoha (Kedi ve Fare)*, *Şir ka Şikar (Aslan Avı)*, gibi şiirlerle çocukların hoşuna gidebilecek hayvan karakterleri vasıtasıyla hayat dersleri verir. “Şiirleriyle olduğu kadar nesirleriyle de Urdu edebiyatını büyük ölçüde etkileyen Hâlî Hindistan Müslümanlarının düşünce dünyasına yeni bir yön vermiş, Seyyid Ahmed Han'a ve onun Aligarhdaki modernleşme hareketine destek olmuştur. Hâlî'de büyük bir tarih sevgisi vardı; bu sevgi onun İslâm medeniyetine ve İslâmî değerlere bağlı kalmasını sağlamış, hayat ve edebiyat hakkındaki yenilikçi düşüncelerini İslâm toplumuna kabul ettirmiştir. Dünü ve bugünü kavrama yeteneği, açık üslûbu ve samimiyeti Hâlî'yi Hindistan'da İslâmî uyanışın en ünlü siması haline getirmiştir” (Fauq, 1997, s. 263).

SONUÇ

Hali'nin çocuklar için yazdığı tüm şiirleri incelediğimizde, onlara Allah ve Peygamber sevgisini, ülke ve millet sevgisini, anne baba ve büyüklere karşı saygı duygusunu, iyi bir karaktere sahip olmaları için iyilik yapıp iyiliği yaymalarını, çok çalışmaları gerektiğini ve bu bağlamda hiçbir mesleği hor görmemeleri gerektiğine dair telkinleri görürüz. Şairin üzerinde en fazla durduğu konu ise güzel ahlak sahibi olmaktır. Çünkü güzel ahlak sahibi insanın yukarıdaki zikredilen duygulara zaten sahip olacak aşikârdır. Vatansever bir şair olan Hali, ülkesinin içinde bulunduğu zor durumun farkında olup bunun ancak eğitimle özellikle çocukların eğitimi ile üstesinden gelineceğinin bilincindedir. Geleceğine dokunmak, geleceğini inşa etmek isteyen toplumların yapacağı yegane şey de çocuk ve genç nesli eğitimi ve donanıyla hale getirmektir. Mevlana Altaf Hüseyin Hali, yenilikçi bir edebiyatçı olmasına karşın mazi ile bağını tamamen koparmamış, mazideki iyi zamanları hatırlatarak çocuklara geleceğe bakmalarını tembihlemiştir. Hali çocuklar için yazdığı şiirlerinde onların anlayabileceği günlük yaşamdan kelimeler seçmeye özen göstermiştir bundan dolayı her şiiri çocuklar tarafından rahatlıkla anlaşılabilir kolaylıktadır. Hali'nin yazdığı çocuk şiirleri Hint Alt Kıtası'nda bugünkü nesil tarafından bile şevkle okunmaya devam etmektedir.

REFERANSLAR

Abduşşekur, Şeyh Tahira (2017). *Edeb-i Etfal aur Nezir Fetihpuri*. Maligaun: El Hamd Ofis Press.

Abidi, Seyyid Taki (2014). *Baççon ke Hali*. Delhi: Book Corners.

Adil, Hayat (2020). *Baççon ka Adab: kal, ac aur kal*. Adbi Miras. <https://adbimiras.com/bachon-ka-adab-kal-aaj-aur-kal-dr-adil-hayat/> erişim tarihi: 15.11.2021.

Bulgur, Durmuş (2006). “Urduca Biyografî Yazarlığı ve Altaf Hüseyin Hali”. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 16. s. 35-48.

Fauq, Hanif (1997). “Hali”. DİA, XV. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Parkaş, Şiv (2011). *Urdu min Edeb-i Etfal aur İsmail Meyruthi ki Şairi*. Yeni Delhi: D. R. Print and Packeciz.

Parviz, Athar (1965). *Baççon ke Hali*. Aligarh: Urdu Ghar.

Zeydi, Huşhal (1989). *Urdu min Baççon ka Adab*. Delhi: [y.y.].

KİTABI-DEDE KORKUT DESTANLARINDA ANNE-ÇOCUK İLİŞKİSİNİN TEZAHÜRÜ

Narmin Hasanova

Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü
ORCID: 0000-0001-7947-1523

ÖZET

Çocuk ve anne imgesi, anne çocuk sevgisi hayatın ve edebiyatın her döneminde ana tema olmuştur. Hiç şüphesiz sevgilerin en güzeli ve ebedi olanı anneliktir. Bu kutsal, yüce duyguyu tatmak ve yaşamak büyük bir mutluluktur. Çocuk anne için zaptedilemez bir kaledir. Bütün insanlık ancak bu aşkla yaratılmış, değiştirilmiş ve mükemmelleştirilmiştir. “Sevgi görmeyen çocuk çocukluğunu yaşaya bilmiyor. O, savunmasız bir büyüye çevrilir (Jilbern Sesborn). Anneliğin temeli de sevgidir. Çocuğunun kalbine sevgi tohumları ekir, bu sevgi ile anne çocuğunu cemiyet için düzgün, yararlı ferd gibi yetiştire biliyor. Dünyada bu sevgi, duygu kadar güçlü bir his, anne ve çocuk bağı kadar sağlam iletişim yoktur. Bu da Allahın bize verdiğini nemetlerden biri ve birincisidir. Çocuk bir cevher, anne ise bu cevheri dakiklikle işleyen bir kuyumcudur.

Anne nevaizi, bakımı, çocuk üzerindeki hakimiyeti folklorumuzun en büyük şah eseri olan Kitabi-Dede Korkut destanının çeşitli - “Salur Kazanın tutsak olup oğlu Uruz’un çıkarması”, “Kazan beyin oğlu Uruz’un tutsak olması”, “Dirse han oğlu Boğaç han”, “Uşun Koca oğlu Segrek boyu”, “Salur Kazanın evinin yağmalandığı boy” –hikayelerin`de ilginç şekilde canlandırılmıştır. Destan`da kadınların erkeklerle birlikte sergilediği cesaret, kahramanlık becerisi kendi çocuklarına da sıraat ediyor. Lakin annelik hissi diğer bütün hisleri üsteliyor. Çocuğunun ne kadar korkmaz, mert biri olduğunu bilse de yine de endişeleniyor.

Anahtar Kelimeler: Annelik, Çocuk, Dede Korkut hikayeleri

MANIFESTATION OF MOTHER-CHILD RELATIONSHIP IN BOOK OF DEDE KORKUT

ABSTRACT

Child and mother image, mother-child love has been the main theme in every period of life and literature. Undoubtedly, the most beautiful and eternal love is motherhood. It is a great happiness to taste and experience this sacred, sublime feeling. The child is an impregnable fortress for the mother. All humanity was created, modified only with this love. A child who doesn't receive love can't live his childhood. He is cast into a defenseless spell (J.Sesborn). The foundation of motherhood is love. She sows seeds of love in her child's heart and with this love the mother is able to raise her child as a proper and useful individual for the society. There is no feeling in the world as strong as this love, there isn't communication the bond of mother and child. This is one of the blessings that Allah has given us. Child is a gem and the mother is a jeweler who processes this gem with precision.

They are the mother's care, her dominance over the child is the greatest masterpiece of our folklore work Kitabi-Dada Gorgud`s- “How Salur Kazan was Taken Prisoner and How His Son Uruz Freed”, “How Prince Uruz Son of Prince Kazan was Taken Prisoner”, “Boghach Khan Son of Dirse Khan”, “Yigenek Son of Kazilik Kojja “How Salur Kazan's House was Pillaged” interestingly animated in their stature. But the feeling of motherhood overtakes all other feelings. Although she knows how fearless and brave her child is, she still worries.

Keywords: Motherhood, Child, Tales of Dede Korkut

Uşaq və ana obrazı, ana və övlad sevgisi həyatın və ədəbiyyatın bütün dövrlərində başlıca mövzusu olmuşdur. Heç şübhəsiz, sevgilərin ən gözəli və əbədi olanı analıqdır. Bu müqəddəs, ülvi hissi dadmaq, yaşamaq böyük xoşbəxtlikdir. Uşaq, övlad isə ana üçün alınmaz bir qaladır. Bütün bəşəriyyət yalnız bu sevgi ilə yaranır, dəyişir, kamilləşir. “Sevgi görməyən uşaq uşaqlığını yaşaya bilmir. O, müdafiəsiz böyüyə çevrilir” (Jilbern Sesborn). Analığın özəyi də elə sevgidir. Övladının qəlbinə sevgi toxumları əkir, bu sevgi ilə ana övladını cəmiyyət üçün düzgün, yararlı fərd kimi yetişdirə bilir. Dünyada bu sevgi, duyğu qədər güclü hiss, ana və övlad bağı qədər möhkəm əlaqə yoxdur. Bu da Allahın bizə verdiyi nemətlərdən biri və birincisidir. Uşaq bir cövhər, ana isə bu cövhəri dəqiqliklə işləyən, ona şəkil verən bir zərgərdir.

Anadır əzəli müqəddəsimiz,

Əsl nəfəsidir o bu həyatın.

Dünyada ananın südündən əziz,

Ən halal sərvəti varmış övladın?! (N. Həsənzadə)

“Ana nəvazişi, qayğısı, uşaq üzərində olan hakimiyyəti folklorumuzun ən böyük şah əsəri olan Kitabi-Dədə Qorqud dastanının müxtəlif - Qazanın dustaq olduğu və oğlu Uruzun onu xilas etdiyi boy”, “Qazan bəyin oğlu Uruzun dustaq olduğu boy”, “Dirsə xan oğlu Buğac boyu”, “Uşun Qoca oğlu Səyrək boyu”, “Salur Qazanın evinin yağmalandığı boy”, “Basatın Təpəgözü öldürdüyü boy” – boylarında orijinal şəkildə canlandırılmışdır. Azərbaycan oğuznaməsi olan bu dastanda müxtəlif - qəhrəmanlıq, igidlik, mərdlik, yurd sevgisi, vətənə məhəbbət, analıq hissi, övlad qayğısı kimi milli-mənəvi dəyərlər əksini tapır.

Dastanda qadınların kişilərlə birgə göstərdiyi şücaət, qəhrəmanlıq hünəri öz övladlarına da siraət edir. Lakin analıq hissi bütün hisslərə üstün gəlir. Övladının nə qədər igid, qorxmaz olduğunu bilsə də yenə də ondan nigaran qalır.

“Qazanın dustaq olduğu və oğlu Uruzun onu xilas etdiyi boy” da analıq hissənin nə qədər güclü olduğunu aşağıdakı hissə də aydın görürük:

“Sən demə, xanım, Qazanın kiçik bir oğlu varmış; böyüyüb bir igid oldu. Bir gün ata minib divana gəlirkən bir kişi dedi: «Məgər sən Qazan xanın oğlu deyilsən?» Uruz hirslənib dedi: «Ay yaramaz, mənə atam Bayındır xan deyildirmi?» Dedi: «Yox, o, ananın atasıdır, sənənin babandır». Uruz: «Əy, bəs mənə atam ölüdür, ya diri?»—deyə soruşur. Dedi: «Diridir, Tumanın qalasında dustaqdır». Belə deyəndə oğlan utanmış halda atını qaytarıb geri döndü, anasının yanına gəldi. “Ay ana, mən xan oğlu deyiləmmiş, Qazan xanın oğluyammış... Bunu mənə niyə əvvəl demirdin?”-dedi.

Anası ağlayıb dedi: «Oğul, atan sağdır, amma söyləməyə qorxurdum, kafir elinə gedəsən, özünü vurdurub həlak olasan. Canım, oğul, ona görə sənə demirdim; ancaq əmin üçün adam sal, gəlsin, görək, nə deyir».

Uruz illər boyu üzünü görmədiyi, səsini belə eşitmədiyi atası üçün düşmənin olduğu qalaya gedəcəyini söyləyir. Qazan xanın yoldaşı Burla xatun özü kimi igid, şücaətli, cəsarətli bir oğul böyüdür. Bununla belə övlad sevgisi, itirmək qorxusu anaya gerçəkləri açmağa izin vermir. Ona görə də atasının sağ olduğunu oğlundan gizlədir. Lakin nə qədər övladını qorumağa çalışsa da oğlunun atasının arxasınca getməsi istəyinə mane olmur.

“Dirse xan oğlu Buğac boyu” nda fərqli hisslər-sevinc, həyəcan, narahatlıq, qorxu hissi bir-birini izləyir.

Boy artdıqca şöhrəti hər yerə yayılan Buğacı atası Dirsə xanın gözündən salmaq üçün ona oğlunun xanlıq taxtına sahib olmaq istədiyini söyləyirlər. Atası övladını nə qədər sevsə də taxtının əlindən getməsi qorxusu onu bu deyilənlərə inandırdı. Dirsə xan hiylə toruna düşərək bir gün ovda olarkən oğlunu ox ilə vurur, onu al qan içində qoyaraq geri qayıdır.

“Buğacın anası oğlunun ilk ovu olduğundan həmin gün qonaqlıq düzəltmişdi. Bütün saray əhli ovdan qayıdanların pişvazına çıxdı. Amma ana nə qədər axtardısıa, Buğacı görmədi. O, Dirsə xandan soruşdu:

- Bəs mənim Buğacım hanı?

Dirse xan başını aşağı saldı, dimmədi. Ana bir də xəbər aldı. Bu dəfə qırx igiddən biri dedi: - Xanım, narahat olma. Buğac ovdadı, tez qayıtmaq istəmədi. Allah qoysa, qayıdar”.

Qeyd olunan hissədə ananın sevinci, həyəcanı verilir. Bu hissədən sonra igidlik, cəsarət, qorxu hissləri bir-birini izləyir. Anaya nə qədər narahat olma desələr də içindəki qorxu, təlaş hissi onu sakitcə oturub dayanmağa imkan vermir. Burla xatun gedənlərin ovdan qayıtmaqlarını gözləmədən özü həmin yerə gedir.

Amma ananın ürəyi sakit olmadı. O, qırx incə belli qızla atlanıb oğlunu axtarmağa getdi. Onlar bir dərədə qarğa-quzğun uçduğunu görüb həmin yerə gəldilər. Ana Buğacını al-qan içində görüb huşunu itirdi. Özünə gələndən sonra onun ölmədiyini görüb bir az toxdayır. Qazlıq dağına qarğayı. Buğac sə sə ayılanda anasının dağa qarğadığını eşidib:

Axarlıda sularına qarğamağıl,

Qazlıq dağının sularının günahı yoxdur.

Bitərlidə otlarına qarğamağıl,

Qazlıq dağının suçu yoxdur.

Aslanına, qaplanına qarğamağıl,

Qazlıq dağının suçu yoxdur.

Qarğarsan, babama qarğa,

Bu suç, bu günah babamındır, - dedi. (20.s282)

Daha sonra sözüne əlavə edib söyləyir ki,

- “Ana, ağlama, mənə ölüm yoxdur. Ölüm ayağında olanda Xızır İlyas gəlib dedi ki, ana südüynən dağ çiçəyi yarana dərmandır”.

Burada analıq hissənin, övlad sevgisinin nə qədər güclü bir duyğu olduğunu görürük. Düşməndən qorxmayaraq kişilərlə birlikdə çiyin-çiyinə vuruşan, döyüslərdə qəhrəmanlıq göstərən qadının oğlunu al-qan içində görcək huşunu itirməsi ana və qadın arasındakı fərqi sübutdur.

Ana qırx qızla dağa çıxaraq çiçək topladı, əzdi, südü ilə qarışdırıb məlhəm düzəltdi. Bu məlhəm doğurdanda oğlu Buğacın yarasını sağaltdı.

Məlumdur ki, ananın övladını süd ilə bəsləməyi müəyyən bir müddətə qədər mümkün olur. Övladını itirmək qorxusunun anaya verdiyi güc nəticəsində o əli ilə sinəsinə zərbə vurduqdan sonra süd gəlir.

Bu boyda başqa bir münasibətin də şahidi oluruq. Hiylə quyusuna düşən Dirsə xan tutduğu əməldən çox peşman olur. Necə deyərlər son peşmanlıq fayda verməz. Oğlunun quyusunu qazan xainlər bu dəfə də Dirsə xanı ələ keçirirlər. Buğac anası ilə evlərinə qayıdarkən gördüyü mənərədən sonar atasının dustaq olduğunu anlayır. Dirsə xanın arvadı hər nə qədər ona acıqlı olsa da oğlunu atasını xilas etmək üçün ardınca göndərir.

Burada Dirsə xanın xatununun bir qadın, ana kimi nə qədər üstün insani keyfiyyətlərə nail olduğunu aydın görürük. Hər nə qədər ata övladının canına qəsd etmiş olsa da ana övladında atasına qarşı kin, düşmənlik hissini yaranmasının qarşısını alır. Onların yenidən bir araya gəlmələri üçün imkan yaradır.

Ana Buğaca dedi:

- Oğul, hər necə olsa, Dirsə atandı. O, namərd sözünə aldanıb sənə qıydı. İgidləri başına yığ, atanı xilas elə.

“Qazan bəyin oğlu Uruzun dustaq olduğu boy” da ana və övlad sevgisi bir başqa cür formada verilir. Məlumdur ki, Qazan xan oğlu Uruz və digər Oğuz igidləri ilə ovda olarkən düşmənin hücumuna məruz qalır. Oğluna kənarda dayanmağı, döyüşə qatılmamağı tapşırır. Geri qayıdanda oğlunu buraxdığı yerdə görmür. Oğlan haradadır, sualına bəylərin cavabı “Oğlan quş ürəkli olur, qaçıb anası yanına getmişdir” olur. Bu dialoqdan da biz övladın sığınacaq mənzil kimi anasını seçdiyini görürük. Hər nə qədər döyüşdə atası ilə birlikdə olsa da yenə də ana varlığı, surəti üstün tutulur. Qazan xan hirsli başla evə qayıdıb, oğlunun evdə olmadığını görür. Qazan xan Uruzun ovda qaldığını söyləsə də xan qızı Burla xatun oğlunun başına pis iş gəldiyini yəqin edir. Bu xəbərdən sonra hiss etdiyi acını, qorxunu müxtəlif bənzətmələrlə - “ Acı yellər əsmədən, Qazan, qulağım cingildəyir. Sarımsaq otunu yemədən, Qazan içim göynəyir. Sarı ilan sancmadan bədənim qalxır-şişir. Qurumuşca sinəmdə südüm oynayır. Yalqızca oğlum görünür, bağrım yanır.” ifadə edir. Burla xatunun dilindən verilən bu poetik ifadələr onu digər qadın obrazlarından da fərqləndirir.

Qazan xan oğlunu tapmaq üçün geri qayıdır. Bu boyda da “Dirse xan oğlu Buğac boyu” nda olduğu kimi övlad itirmək qorxusu, övlad həsrəti, qayğısı ananı sakit dayanmağa imkan vermir. Atını minir, qılıncını qurşanır oğlunun arxasınca gedir. Düşmənlə döyüş zamanı o qədər qorxmaz, cəsarətli vuruşur ki, Qazan xan yoldaşını tanımır, bu cəsurun hansı igid olduğunu xəbər alır. Düşməni məğlub edərək övladlarına qovuşurlar.

“ Salur Qazanın evinin yağmalanması boy” unda da qadına, anaya verilən yüksək mövqe açıq şəkildə görünür. Bəkir Nəbiyev məqaləsində belə yazır:

“Ailə namusu, qadınlıq şərəfi, ata-oğul, ana-övlad münasibətlərinin ülviliyi baxımından Burla xatun - oğlu Uruz - Şöklü Məlik sujetini “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında bədii kolliziyanın ən yüksək məqamı adlandırmaq olar”. (3)

Bildiyimiz kimi, Qazan xanın evi yağmalandığı zaman onun həm mal-dövləti talanır, həm də anası, xatunu, oğlu, igidləri də əsir aparılır. Əsirlikdə olarkən Şöklü Məlik Qazan xana heyif vurmaq istəyir. Bunun üçün Burla xatuna badə payladaraq Qazan xanın namusuna xələl gətirəcəyini düşünür. Çünki Burla xatun Oğuz elinin mənəvi dəyərlərinin ləyaqətli daşıyıcısı kimi çıxış edən bir qadın obrazıdır. Bunu eşidən Burla xatun cəld yanındakı qızlara tapşırıq verir ki, “ Qazan xanın xatunu kimdir?” – deyə soruşsalar qırx yerdən səs verərsiniz. Hadisə deyilən kimi də olur, kafir istəyinə nail ola bilmir. Lakin mənfur düşmən istəyindən əl çəkmir, bir az da irəli gedərək “Ədə, gedin Qazanın oğlu Uuruza dartıb çəngəldən asın.

Ağ ətindən qara qovurma bişirib qırx bəy qızına aparın. Hər kim yemədi deməli, o Burla xatundur.” - əmrini verir. Bunda sonra hadisənin kuliminasiya nöqtəsi başlayır. Bu xəbər gəlib Burla xatuna çatanda təşvişə düşür. Bu qorxmaz, cəsur qadının bədəninə sanki od düşür. Düşmənin ilk fəndini ağıllı tədbiri sayəsində heç edən Burla xatun artıq aciz vəziyyətə dəşür, nə edəcəyini bilmir. Oğlu Uruzun yanına gələrək hadisəni danışdıqdan sonra “Sənin ətindən yeyimmi? Yoxsa atan Qazanın namusunu tapdayımmı? Neynəyim, ay oğul? deyər soruşur. Bu sual Uruza çox təsir edir. Hansı vəziyyət olursa olsun Oğuzlarda ən birinci namus gəlib. Namusu tapdamaqdan, əldən verməkdən ölmək üstün tutulur.

Buna görə də Uruz anasının bu sualını eşidəndə ona əsəbləşərək – “Dilin çürüsün, ana! Ağzın qurusun, ana!” – deyərək qarğayır. Digər tərəfdən isə anasının ağlamağına, saçını yolub yanağını yırtmağına biganə qala bilmir. Təki atam, sən sağ olasınız, mənə kimi oğul yenə tapılar söyləyir.

Bütün bu gedişatdan ən çətin məqamda belə ana – övlad münasibəti arasındakı bağın güclülüyünü aydın görürük. Həmid Araslı bu barədə yazır:

“Bu dastanda ana məhəbbəti çox parlaq təsvir olunmuşdur”. (6)

Qazan xan düşmən yanında olanda ondan yalnız qarımış anasını istəyir. Onu var-dövləti, oğlu, yoldaşı yox yaşlı anası maraqlandırır. Çünki ən çox ondan narahatdır. Döyüşdə ortada qalmasından, at ayağı altında tapdanmasından qorxdığı üçün bu addımı atır. Göstərilən bu nümunə oğuzların mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərinin nə qədər üstün olması barəsində aydın təsəvvür yaradır.

Dastanın “Uşun Qoca oğlu Səyrək boyu” və “Basatın Təğəgözü öldürdüyü boy” larında ananın müqəddəsliyi, ona verilən dəyər aşağıdakı şəkildə təcəssüm olunur.

Basat Təpəgözün gözünü kor elədiyi zaman o, övlad dərindən məruz qoyduğu anaların göz yaşlarının özünə bəla olduğunu belə söyləyir:

Ağ birçəklü qarıcıqları çox ağlatmışam,

Gözü yaşı tutdu ola, gözüm, səni?

Səyrək bir gün bayıra çıxanda iki nəfərin –bir qız, yetim bir oğlanın dalaşdığını görür. Oğlana bir sillə vurur. Yetim deyir: “ Ə, bizim yetimliyəmiz bəs deyil? Bizi niyə vurursan?”. Verilən hissədən də görünür ki, anasızlıq ən ağır yüklərdən biridir.

Dastanın boylarında “Ana haqqı, Tanrı haqqı” qəbul edilərək anaya bu qədər yüksək qiymət verilir. Məhz bundan irəli gələrək akademik Tofiq Hacıyev zəngin folklor nümunəmiz olan “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanını “ana kitabımız” adlandırır. Bütün göstərilən nümunələrdən aydın olur ki, istər qadın, istər ana obrazı, istərsə də ana və övlad münasibəti, ana qayğısı və məhəbbəti yüksək bəşəri ideallar tərənnümçüsü kimi çıxış edən Kitabi-Dədə Qorqud dastanındakı qadınların timsalında aydın şəkildə canlandırılmışdır.

REFERANS

1. H.Araslı. Kitabi-Dədə Qorqud. Müqəddim. Səh 6.1962.
2. Kitabi-Dədə Qorqud “Qazan xanın evinin yağmalanması” 1962.səh 30.
3. Bəkir Nəbiyev. Kitabi-Dədə Qorqud (məqalələr toplusu). Elm, 1999
4. Kitabi-Dədə Qorqud səh 34,35.
5. Ş.Cəmşidov. Kitabi-Dədə Qorqudu vərəqlərkən Gənclik 1969.səh 42.
6. Həmid Araslı. “Azərbaycan ədəbiyyatı: tarixi və problemləri: Seçilmiş əsərləri, I cildə. Bakı. “Gənclik”, 1998.190s
7. P.Əfəndiyev N.Babayev.Şifahi xalq ədəbiyyatı. 1970.səh 205.
8. Ş.Cəmşidov. Kitabi-Dədə Qorqudu vərəqlərkən Gənclik 1969.səh 92.
9. Kitabi-Dədə Qorqud 1962 səh 113.

- 28
10. M.H.Təhmasib. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər II məqalə səh
 11. V.Vəliyev. Azərbaycan xalq dastanları (qiyabiçi tələbə üçün) ADU nəş 1968 səh 9.
 12. 1. Azərbaycan dastanları I hissə 1965 səh 176-177 2. Kitabi-Dədə Qorqud səh 96
 13. Azərbaycan dastanları II hissə 1966 səh 218
 14. V.Vəliyev. Azərbaycan xalq dastanları, 1968 səh 9
 15. M.H.Təhmasib. “Azərbaycan xalq dastanları” kitabı səh 92-93
 16. Azərbaycan dastanları 1965 səh 177
 17. D. Əfəndiyev. El ədəbiyyatı və yaxud el sözləri. “Azərbaycanı öyrənmə yolu”
jurnalı.Bakı 1928 №1-2 səh 23
 18. Azərbaycan nağılları. Azərb.SSR.EA nəş Bakı III cild səh 3
 19. Azərbaycan xalq dastanları II 1966 səh 868
 20. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. On cildə. I cild. Bakı. “Elm”, 2018-1072 s
 21. Kitabi-Dədə Qorqud səh 31.
 22. Əli Sultanlı.Məqalələr.Az.ədəb.nəşr.1971.səh 47.

İSMAİL MEYRUTHİ'NİN URDU ÇOCUK EDEBİYATINDAKİ YERİ

Tülay POLAT

Selçuk Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-3762-2295

Özet

Modern şiirin öncü isimlerinden İsmail Meyruthi, kaleme aldığı nasihat verici şiirleriyle çocukların ilgisini çeken bir şairdir. Mevlana İsmail Meyruthi şiirlerini çocuk psikolojisini göz önünde bulundurarak yazmıştır. Şair, şiirlerinde açık sade ve anlaşılır bir dil kullanmış ve bu durum şairinin duygularını aktarmada kolaylıklar sağlamıştır. İsmail Meyruthi hayatın gerçeklerine bağlı kalarak özellikle çocuklara nasihatler vermektedir. Urdu çocuk edebiyatında İsmail Meyruthi'nin eserleri çok önemlidir. İsmail Meyruthi şiirlerinde sıra dışı benzetmeler ve betimlemeler kullanarak çocukların ilgisini çekmeyi başarmıştır. Urdu edebiyatının seçkin şairlerinden olan İsmail Meyruthi benzersiz tarzda şiirler kaleme almıştır. Çocuklar sürekli aynı şeyleri okumayı sevmez, bundan dolayı çocuk edebiyatında konular çeşitli olmalıdır. Aynı zamanda çocuk edebiyatında çocukların kolaylıkla anlayabileceği kelimeler kullanılmalıdır. Mevlana İsmail Meyruthi çocukların anlayabileceği ve sevecek okuyacağı tarzda eserler derlemiştir. Çocuklara Allah'ın varlığını, gücünü, çocukluk döneminde hafızalarına nakşetmek çocuk edebiyatçısının bir vazifesidir. Çocuk edebiyatında çocuk yapısına göre konu ve yazı tarzı tercih etmek icap eder. İsmail Meyruthi'nin şiirleri çocuk edebiyatına dikkate değer ve manalı katkı sağlamıştır. İsmail Meyruthi bilimsel deneyimlerinden yararlanıp çocukların dikkatini çekecek şiirler yazmıştır. İsmail Meyruthi'nin şiirlerinde her yaş grubu çocukların beğeni ve kabiliyetine göre şiirler mevcuttur. İsmail Meyruthi şiirlerinde birçok yerde bilimsel görüşlerini ustaca bir şekilde birbirine bağlamıştır. İsmail Meyruthi'nin çocuk şiirleri her çağda aynı seviyede değeri mevcuttur. Onun şiirleri çocuk edebiyatında deniz feneri konumundadır. İsmail Meyruthi şiirlerin, çocukların anlayışına uygun olması gerektiğini düşündüğü için günümüzde bile çocuk şairi olarak anılmaktadır. Ondan sonraki şairler onun tarzını benimsemişlerdir. Hep beraber çocuk şiirini ilerletmeye çabalamışlardır.

Anahtar Kelimeler: İsmail Meyruthi, Edebiyat, Çocuk, Çocuk edebiyatı

THE PLACE OF ISMAIL MEYRUTHI IN URDU CHILDREN'S LITERATURE

ABSTRACT

İsmail Meyruthi, one of the pioneers of modern poetry, is a poet who attracts the attention of Children with his advice poems. Mevlana İsmail Meyruthi wrote his poems considering child psychology. The poet used a clear, plain and understandable language in his poems and this situation provided convenience in conveying the poet's feelings. İsmail Meyruthi gives advice especially to children by adhering to the realities of life. The works of İsmail Meyruthi are very important in children's literature. İsmail Meyruthi has succeeded in attracting the attention of children by using unusual similes and descriptions in his poems. İsmail Meyruthi, one of the outstanding poets of Urdu literature, wrote poems in a unique style. Children do not like to read the same things all the time, so the topics in children's literature should be variegated. At the same time, words that children can easily understand should be used in children's literature. Mevlana İsmail Meyruthi has compiled works that children can understand and read with pleasure.

It teaches children the existence, power, appearance, etc. of Allah. It is the duty of children's literature to imprint on the memory of children in childhood. In children's literature, it is necessary to choose the subject and writing style according to the child's structure. İsmail Meyruthi's poems have made a remarkable and meaningful contribution to children's literature. İsmail Meyruthi used his scientific experience and wrote poems that would attract children's attention. In İsmail Meyruthi's poems, there are poems according to the taste and ability of children of all age groups. İsmail Meyruthi skillfully connected his scientific views in many places in his poems. İsmail Meyruthi's children's poems have the same value in very age. His poems are lighthouses in children's literature. İsmail Meyruthi is known as a children's poet even today because he thinks that poems should be suitable for children's understanding. Poets after him adopted his style. Together they tried to advance children's poetry.

Keywords: İsmail Meyruthi, Literature, Child, Children's literature

Giriş

Urdu dilinde modern şiirin başlangıcı Encumen-i Pencab'ın düzenlediği şiir meclisiyle başladı. Bu dönemin yaşam tarzı üzerinde modern şiir üzerine derin etki bırakmıştır. Bu şiir meclisi urdu edebiyat tarihinde tarihi bir statü de taşır (Parkaş, 2011: 71). Edebiyatın temeli medeniyet üzerine kuruludur. Farklı yaşlardaki çocukların psikolojisi, ihtiyaçları, ilgileri, eğilimleri ve kavrayış gücü dikkate alınarak üretilen, çocukların ilgi ve isteğinin şekillendiği araca çocuk edebiyatı denir (Parkaş, 2011: 38). Çocuklar için yazmak yetişkinler için yazmaya göre daha zordur. Çocuk edebiyatının daha özel titizliğe ihtiyacı vardır. Çocuk bakış açısı ile yazılmalıdır. Dili çocukların günlük yaşamlarında kullandığı şekilde kolay, konusu onların dikkatini çekebilecek şekilde ve karakterler sevebilecekleri tarzda onlara göre hazırlanmalıdır. Tüm konular çocukların dikkatini çekmeyebilir. Çocuklar sürekli aynı şeyleri okumayı sevmez, bundan dolayı onların edebiyatında konular çeşitli olmalıdır. Çocuklar kendilerini ilgilendiren konular dışına çıkıldığında çok çabuk sıkılabilirler. Bu nedenle onlar için üretilen konuların çocukların dünyasından olmalı ve onları ilgilendiren konular dışına çıkılmamalıdır. Her yaş grubundaki çocukların ilgisini çekecek konular farklıdır. Bu nedenle onların yaş gruplarına göre de konular ayrı ayrı incelenerek seçilmelidir. Çocuklar öğrenme aşamasında oldukları için her şeyi çok merak ederler. Çocukların aklında çok fazla "bu ne? Bu nereden geldi? Bu nasıl oldu?" gibi sorular bulunmaktadır. Onların aklındaki bu soruları şaşkınlık ve mizah ile yanıtlamak çocuk edebiyatının görevidir. Ancak onlar her şeyi çok çabuk kavradıklarından dolayı tüm olumsuzluklardan kaçınılmalıdır. Argo kelimelerden uzak durulmalıdır. Çocuklara nefret kin gibi duyguların aşılmasına dikkat edilmelidir. Onlara Allah'ın varlığını, gücünü, çocukluk döneminde hafızalarına nakşetmek çocuk edebiyatçısının bir vazifesidir. Ayrıca çocuklara vatan sevgisi, birlik ve beraberlik duygularının aşılması da çocuk edebiyatının görevidir. Çocuk edebiyatının esası bilgi ve ahlaka dayanmalıdır. Gelişim sürecinde olan çocuklara gerekli bilgi ve ahlak konularını bu edebiyat dalı vermelidir. Çocuk edebiyatı tarz açısından yetişkin edebiyatından farklıdır.

Çocuk edebiyatını hem şiir hem de düz yazı kapsar. Nesre göre nazım daha öne çıkmıştır. Şiirdeki ses ve ahenkten dolayı çocukların şiire ilgisi daha fazladır. Şiirde az kelimeyle çok şey anlatılır. Şiirin kendine has anlatım özelliği vardır. Aynı zamanda nesre göre estetik yönü daha güçlüdür (Parkaş, 2011: 38). Şiir, dili kullanma becerisini artırır. Çocukların elime haznesini geliştirir ve yeni sözcükler keşfetmesini sağlar. Diğer bir işlevi de çocukların doğal yeteneklerini ortaya çıkarmasına neden olur. Çocuk şiirleri yazılırken yaş cinsiyet ilgi alanı gibi unsurlara dikkat edilmelidir.

Çocuklara yönelik edebi eserleriyle İsmail Meyruthi çocuk edebiyatının önemli isimlerden biri olmuştur. İsmail Meyruthi, kaleme aldığı nasihat verici şiirleriyle çocukların ilgisini çeken bir şairdir. Şiir aracılığıyla çocuklara nasihat verirken eğlenceli bir şekilde yapılmazsa çocuk şiirden soğur. İsmail Meyruthi bunu ustalıkla işlemiş, çocuklara nasihatler verirken onları sıkmaz, nasihatlerini mizahi bir şekilde verir. Onları hassas bir şekilde yetişkinliğe hazırlar. İsmail'in şiirleri arasında her yaş grubu çocukların ilgisini çekebilecek şiirler mevcuttur. Şiirlerinde zarafetin görüntüsü vardır. Mevlana İsmail Meyruthi şiirlerini çocuk psikolojisini göz önünde bulundurarak yazmıştır (Parkaş, 2011: 74). Şiirlerinde çocukların psikolojisini, duygu ve düşüncelerini ayrıntılı bir şekilde incelemesi mevcuttur. İsmail Meyruthi şiirlerinde birçok yerde bilimsel görüşlerini ustaca birbirine bağlamıştır. Şiirlerinde sıra dışı benzetmeler ve betimlemeler kullanarak çocukların ilgisini çekmeyi başarmıştır. Şiirleri çocuklar arasında çok sevilmektedir. İsmail Meyruthi'nin şiirleri çocuk edebiyatına büyük katkı sağlamıştır.

İsmail Meyruthi'nin şiirleri çocuk edebiyatına dikkate değer ve manalı katkı sağlamıştır. İsmail Meyruthi'nin yalınlığı ve netliği çok fazladır. Bu nedenle çocuklar onun şiirlerini okurken ne anlatıldığını kolaylıkla algılayabilmektedir. Şiirleri çeşitlilikte eşsizdir ve herhangi bir tarzın taklidi değil, tam tersine her sözünde yeni bir tarzının olduğunu gösterir. Kendine has bir tarzı olduğundan çocukların dikkatini kolaylıkla çekebilmiştir. İsmail Meyruthi çocuklar için hem doğal hem de doğal olmayan şiirler yazmıştır (Parkaş, 2011: 73). Mevlana'nın, doğal şiir altındaki tüm şiirleri mahallî bir niteliğe sahiptir. İsmail Meyruthi hayatın gerçeklerine bağlı kalarak özellikle çocuklara nasihatler vermektedir. İsmail Meyruthi'nin şiirlerinin modern şiirde önemi büyüktür. Onun şiirlerinde yeni görüşler ve yeni anlatım yöntemleriyle bezenmiştir. İsmail Meyruthi'nin hayatı eğitim öğretimle geçti. Çocukları eğitim öğretimle yeniden tanıştırıyor. Çocuklar için sadece edebi ürünler oluşturmakla yetinmedi, bununla birlikte çocuklar için birinci seviyeden beşinci seviyeye kadar kitaplar düzenledi (Dehlevi, 2008: 62). Bunlara ek olarak genel insani konularda da şiirler yazmıştır. Şiirlerinde ulusal, milli, toplumsal ve ahlaki gibi konular yer alır (Parkaş, 2011: 73). Doğrusu İsmail Meyruthi Urdu şiirinde bilhassa çocuk şairi olarak bilinir. Mevlana İsmail Meyruthi çocukların anlayabileceği ve severek okuyacağı tarzda eserler derlemiştir. Doğa olayları, cansız nesnelere ve hayvan gibi konular çocukların dikkatini çekmiştir. Mevlana İsmail Meyruthi ders kitaplarında bulunan şiirleri özellikle çocuklar için yazmıştır (Alim, 2005: 127). Agra'da memur olduğu zamanlarda İsmail Meyruthi gözlem ve deneyimlerini uygulamalı olarak ortaya çıkardı. Yapacağı ilk şey çocukların eğilimlerini ve duygularını dikkate alan ders kitapları yazmaktı. İsmail Meyruthi urdu diline uygun ders kitaplarının yetersiz olduğunu hissetti ve bunu kapatmak için bir okuma dizisi başlattı. Karşısında küçük çocukların olduğunu bilerek hareket etti. Hazırlamış olduğu bu ders kitapları Urdu dilini öğretmek için alanının en kalitelisi olarak kabul edilir. Meyruthi'nin hazırladığı ders kitapları binlerce medrese ve okulun müfredatında yer almaktadır (Parkaş, 2011: 48). Kendisinin şiirlerinde her yaş grubu çocukların beğeni ve kabiliyetine göre şiirler mevcuttur. Çocukların ilgi alanlarının ve psikolojik isteklerinin tercümanı olarak görülür (Parkaş, 2011: 78). Meyruthi'nin sayesinde çocukların anlayış ve duygularının incelenmesinin iyi bir fırsatı olmuştu. Kurgusal denemeler de yapmıştır, serbest nazım da yazmıştır (Parkaş, 2011: 73). Ayrıca İsmail Meyruthi urdu şiirinin tüm şiir türlerinde gazel, rubai, kaside, mesnevi ve kasidede vb. elini denemiştir (Perimi, 1976: 73). Modern şiirde onun yaratıcılığı ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle İsmail Meyruthi nazım ya da makale olsun bunların ilgi çekici olması çocukların kavrayışına uygun olması gerektiğini düşündüğü için çocuk şairi olarak ön plana çıkmıştır (Parkaş, 2011: 73).

İsmail Meyruthi'nin Birkaç Çocuk Şiirinin Analizi

İsmail Meyruthi'nin ilk şiir külliyatı "Rize-i Cevahir" adıyla 1880'de yayımlandı. Bu eserde 1870'ten 1880'e kadar ki kırk beş kısa şiir yer alır (Parkaş, 2011: 72-73).

İsmail Meyruthi çocuklar için farklı konularda şiirler yazdı. O şiirlerinde ahlaki değerleri özellikle öne çıkarmıştır. Bu şiirlerde öğüt ve nasihatler vardır ancak ahlaki değerler ve eğitim gereksinimleri üzerine ilgisi asla şiirlerindeki ilginçliğe zarar vermez. Yazı tarzı çok kolay, sade ve ilginçtir. Onun pek çok şiirleri nazmedilmiş kıssaların niteliğindedir. "Cugnu our Beçça", "Eyk Gadha Şir Bana", "Na Kadir Dani", "Mulemm'a ki Anguthi", "Dal ki Feryad", "Eyk Larka our Bir", "Eyk Poda our Ghas", "Eyk Kutta", "Bariş ka Pehla Katra", "Kaçhva aur Herguş", "Kuh-i Himala" ve "Pan Çakki" onun meşhur şiirleridir (Parkaş, 2011: 89).

Mevlana İsmail'in mesnevileri Eyk Genvar aur Gous-i Guzesh, Şafak, Rat, Bersat, Kira, Eyk Kane' Muflis, Mut ki Gari, Fader Vilim, Hubb-i Vatan, İnsan ki Ham Hayali, Eslem ki Billi, Hamara Kutta Tipu, Kaçhva our Herguş, Do Mekhyan, Unt, Şir, Cagnu our Baçça, Mur our Klang, Acib Çirya, Kavva, Eyk Larka aur Pir, Eyk Poda aur Ghas, Dal ki Feryad, Dal Çepati, Yek Ghra aur Us ka Saya, Eyk Kutta our Us ki Perçhaiyn, Reyl Gari, Pan Çakki, Mulemma' ki Anguthi our Saven ki Chriy ile hem çocuklar hem de büyükler için keyif vericidirler (Parkaş, 2011: 78).

"Hamari Gae" İsmail Meyruthi'nin en iyi şiirlerindedir. İnekler kırsal yaşamda, tüm kesim için çok önemlidir. Tüm ülkeye gıda sağladığı için, özellikle çiftçiler için inekleri çok değerlidir. İneklerin sütünden herkes yararlanır. Bu nedenle de inekler saygıya layıktırlar. Bu şiirde Mevlana İsmail Meyruthi "Hamari Gae" şiiriyle çocuklara ineğin nasıl bir velinimet olduğunu kendine has tarzıyla anlatır. Şiiri inceleyelim:

Allah'a şükret kardeşim	Yeşilliği tekrar inekler yedi
O ineği yaratandır	Dün ormandaki yediği çimenler
Bu efendiye neden seslendin	İneğin memesinde süt oldu
O süt ırmakları ikram etti	Maşallah, süt ne güzel bir şey
Toprağı o yeşertti	Taze, sıcak, beyaz, tatlı

(Alim, 2010: 307-308).

Mevlana İsmail Meyruthi ineğin önemini ve güzelliğini bir şiirinde anlatmıştır.

İneğe ne güzel görüntü vermiş
Sanki bir iyilik sanemidir

(Parkaş, 2011: 86).

"Dal ki Feryad" İsmail Meyruthi'nin meşhur şiiridir. Onda güzel bir tarzda mercimeğin tarladan başlayan tencerede biten hikâyesini ilgi çekici bir şekilde anlatılmış. Mercimek herkesin zulüm ettiğinden şikâyet eder. Sonunda tencereye ulaştı ve mercimek yapan kızıdan şikâyet etmeye başladı. Tüm hikâyeyi dinleyip, kız söyle dedi (Parkaş, 2011: 90).

Benim sevimli mercimeğim dedi, kız	Ben senin mertebeni yükseltiyorum
Senin bütün durumunu biliyorum	Seni artık yufkayla yiyiyorum
Eğer tarladan gelmeseydin	Üzmek, canını yakmak istemedim
Toprakla bir araya gelip toprak olurdu	İşte böyle seni insanlara yemek yaptım
Ya da bir inek manda yeni yerlerdi	Sonraki macera için hiç üzülme
Seni midelerine doldururlardı	Bunlar lütuftu, zulüm değildi

(Zebiri, 2013: 122).

Meyruthi'nin pek çok şiirleri nazım haline getirilmiş hikâyeler niteliğindedir. "Do Mekhiyan" da iki sinek örneği ile çocuklara, işlerinin sonucunu düşünmeden hareket edenin ve açgözlü olanın sonunu anlatırken diğer taraftan sabrın ve ileri görüşlü olmanın işini başarıyla nasıl bitirdiğini çocukların seveceği tarzda sunmuştur. Şiiri inceleyelim:

Hırsla şıraya saldırdı Sefil gözleri pörtledi
Bütün ayakları ve kanatları birbirine dolandı Kolu ve bacağı kırılıp koptu

Kurnaz sinek ise tatlıya konmaz:

Açgözlülük ona galip gelmedi Gerçi biraz geç kaldı
Kurnazca uçup durdu Emerek mutlu oldu
Bir yerde mısır şirasını bulduğunda Emerek, tekrar tekrar uçtu
Yavaşça onun üzerine kondu İleri görüşlü hemen hatırlayıverdi

(Şemsi, 2016: 54-56).

Hayvanların hikâyeleri aracılığıyla ibret dersi verir. Meyruthi eski bir hikâyeye olan ve kendisinin yazı üslubuyla kaleme aldığı kaplumbağa ve tavşan hikâyesi aracılığıyla çocuklara azim ve sabrın sonunun her zaman başarı getirdiğini öte yandan tüm yeteneklerine rağmen bilinçsizce davrananların hayatta başarılı olamayacağını keyifli bir şekilde öğretmiştir. Şiiri inceleyelim:

Çok istekli ve maharetliydi tavşan Ve garip yavaş kaplumbağa
Hızlıca ilerliyordu o şekilde tavşan Göğsünü toprağa sürüyerek yürüdü
Gökyüzünden düşen bir cisim gibi Uyudu saatler geçti
Birkaç tarla geçtikten sonra Gölgeler gitgide yer değiştirdi
Çevikliğiyle övünerek İşte böyle kararlılıkla yürüyor
Atıklığına aferin diyerek Hiç o tarafı bu tarafı düşünmeden
Gidip bir köşede uyudu Adım adım işini yaptı durdu
Dinlenip devam edeceğini düşündü Yavaş yavaş hedefe ulaştı

(Meyruthi, 2013: 17).

Sonuç

İsmail Meyruthi başta olmak üzere bütün önde gelen şairler çocuk psikolojisini ve onların anlayışını çözümleyebilelim diye büyüklerin yanı sıra çocuklara göre de şiirler yazmaktadırlar. Urdu çocuk edebiyatının en önemli şairi İsmail Meyruthi'dir. İsmail Meyruthi'nin şiirleri çocuk edebiyatında deniz feneri konumundadır. İsmail Meyruthi çocuk edebiyatının ilerlemesinde büyük öneme sahiptir. İsmail Meyruthi'nin şiirleri bugün bile çocuk ders kitaplarını donatmıştır. Çocuklar için birinci seviyeden beşinci seviyeye kadar ders kitapları derledikten sonra, tüm hayatını çocuklar için eserler yazarak harcamıştır. İsmail Meyruthi'nin çocuk şiirleri her çağda aynı seviyede değeri mevcuttur. Ondan sonraki şairler onun tarzını benimsemişlerdir. Hep beraber çocuk şiirini ilerletmeye çabalamışlardır.

Kaynakça

1. PARKAŞ, Şiv (2011). “Urdu Min Edebi Etfal Our İsmail Meyruthi ki Şairi”, Delhi: Urdu Books Society.
2. PERİMİ, Doktor Seyfi, ERRAHMAN, Halil (1976). “İsmail Meyruthi Hayat our Hidmat”, Mektebe Camea Lemited/ Nomani, Yeni Delhi.
3. ŞEMSİ, Nusret (2016). “ Baççon ke Şair İsmail Meyruthi(Nazmin our Unki Teşrih)”, İslamik Vendres Büro, Delhi.
4. DEHLEVİ, Adel Esir (2008). “Hindustani Edeb ke Me’mar İsmail Meyruthi ”, Sahtiya Akademi, Yeni Delhi.
5. MEYRUTHİ, İsmail Meyruthi derleyen: M.K Paşa(2013).” Kavva our Harguş”, İyçu Kişenel Books, Delhi.
6. ALİM, Şadab (2005). “Nazm-i Cedid ki Teflis”, Praizez Published, Meeruth
7. ALİM, Şadab (2010). “Cedid Şairi ka Nokte-i Ağaz: İsmail Meyruthi”, İyçu Kişenel, Delhi.
8. ZEBİRİ, Hekim Naimuddin(2013). “Baççon ke İsmail Meyruthi”, Mektebe Camea Lemited / Camea Neger, Yeni Delhi.

NİNNİLERDE ÇOCUK VE KÜTAHYA NİNNİLERİNDEN ÖRNEKLER

Dr. Öğr. Üyesi Münire BAYSAN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen –Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Türk Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı
ORCID: 0000-0001-6167-7793

ÖZET

Ninni, çocukların uyutulması, avutulması veya sevilmesi esnasında söylenen nağmeli dörtlüklerdir. Genelde anneler, büyükanneler veya çocuğa bakan kimseler tarafından söylenen ninniler sözlü geleneğe ait bir türdür ve toplumun kültür değerlerini içerisinde barındırır. Ninnilerle çocuk, avutulup uyutulurken aynı zamanda annenin, ailenin ve toplumun kendisinden beklentilerini dinler. Bu beklentiler çocuğun cinsiyetine, ailenin yapısına ve toplumun itibar ettiği insan tipine göre değişkenlik göstermektedir. Ninnilerde dua, dilek, öğüt, temenni, umut, beklenti, şikâyet, övgü, yergi, ayrılık, tehdit gibi konular dörtlükler halinde nağmeli bir şekilde çocuğa aktarılır. Farklı pek çok açıdan çocuğa katkısı olan ninniler anne ve bebek arasında manevi bir bağ kurarken onların dil becerilerinin gelişmesine de katkı sağlar. Çocuk ninnilerle uykuya hazırlanırken ya da oynatılırken bir taraftan da toplumsal kaideler ve ahlaki normlarla eğitime başlanır.

Bu çalışmada, ninnilerin çocukların gelişimine katkısı ve farklı ninni örnekleri üzerinden ninnilerde çocuğa dair beklentiler ele alınacaktır. Anonim halk edebiyatı ürünü olan ninniler, meydana getirildiği yöreye ait, örf, adet, gelenek, görenek, tarihi ve sosyal unsurları da içerisinde barındırmaktadır. Bu çalışmada Anadolu şehirlerinden olan ve geleneksel değerlerine bağlı yaşamaya çalışan şehirlerden biri olan Kütahya'ya ait ninni örneklerine de yer verilecektir. Çalışmada yazılı kaynaklarda yer alan ninni örneklerine yer verilmiş ve bu örnekler literatür tarama yöntemiyle tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ninni, Çocuk, Beklenti, Kütahya

CHILDREN IN LULLABY AND EXAMPLES OF KUTAHYA LULLABIES

ABSTRACT

Lullabies are tuned quatrains sung during the lulling, comforting or loving of children. Lullabies, usually sung by mothers, grandmothers or caregivers, are a genre belonging to the oral tradition and contain the cultural values of the society. With lullabies, the child listens to the expectations of the mother, family and society while being comforted and put to sleep. These expectations vary according to the gender of the child, the structure of the family and the type of person respected by the society. In lullabies, subjects such as prayer, wish, advice, wish, hope, expectation, complaint, praise, satire, separation, threat are conveyed to the child in quatrains. Lullabies, which contribute to the child in many different ways, not only establish a spiritual bond between the mother and the baby, but also contribute to the development of their language skills. While the child is getting ready for sleep or being played with lullabies, he begins to be educated with social rules and moral norms.

In this study, the contribution of lullabies to children's development and the expectations of children in lullabies will be discussed through different examples of lullabies. Lullabies, which are the products of anonymous folk literature, also contain customs, traditions, customs, historical and social elements belonging to the region where they were created. In this study, lullaby samples of Kütahya, which is one of the Anatolian cities and trying to live according to its traditional values, will also be included.

In the study, the examples of lullabies in the written sources were included and these examples were determined by the literature review method.

Keywords: Lullaby, Child, Expectation, Kütahya

GİRİŞ

Ninniler annelerin iç sesi, bebeklerin ise ilk nağmesidir. Annenin his dünyasını, bebeğine karşı sevgi ve ilgisini, ondan beklentisini yansıtan ninniler; bebeğin eğlenme, sakinleme ve uykuya geçiş melodileridir. Anonim halk edebiyatı ürünleri arasında yer alan ninniler ile ilgili farklı araştırmacılar tarafından tanımlama ve tasniflendirme çalışmaları yapılmıştır.

Ninni, iki üç aylıktan üç dört yaşına kadar annenin çocuğunu daha çabuk ve kolay uyutabilmek için ya da ağlamasını susturmak için hususi bir beste ile söylediği ve o andaki hâlet-i rûhiyesini yansıtır mahiyetteki genelde mani türünde tek dörtlükten meydana gelen bir çeşit türküdür diyen Âmil Çelebioğlu, ninni veya nenni sözcüğünün ne zamandan beri kullanıldığının kesin olarak bilinmediğini belirtir ve türün Karacaoğlan'ın bir dörtlüğünden hareketle Anadolu sahasında XV. yüzyıldan itibaren var olduğunu bildiğini söylemektedir (Çelebioğlu, 1987: 211). Türk ninnileri üzerine ilk çalışmayı yapan Macar Türkolog Ignác Kúnos "Ninni, yalnız evlâd muhabbetine istinâd iden ve bir Türk için dinlenmesinde da'imâ sevim mevcûd olan eş'âr ve nagamât-ı beytiy- yedendir. Her Türk anası bunu hîç talîm itmeden ezberler, okur ve kendi ihtisâsâtına göre besteler." şeklinde ninniye tanımlar (Kunos,2013: 50).

Çocukların emzirilip kundaklandıktan sonra salıncakta, beşikte, kucakta sallanıp uyutmaya çalışırken söylenen ve çocuğun uyumasıyla son bulan ezgi olan ninni bazen de çocuğun hoplatılıp sevilirken söylenen ve içerisinde birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden (Elçin, 2004: 271; Kaya 2004: 351) ninnilerle ilgili farklı pek çok sınıflandırma da yapılmıştır. Tüm yapılan sınıflandırmaları baz alarak Esma Şimşek ninnileri; çocuğun cinsiyeti, söyleniş sebebi ve konularına göre şu şekilde sınıflandırmıştır:

Çocukların Cinsiyetine Göre

1. Kız çocukları için söylenen ninniler
2. Erkek çocukları için söylenen ninniler
3. Herhangi bir cinsiyet belirtmeksizin hem kız hem de erkek çocukları için söylenen ninniler.

Söyleniş Sebeplerine Göre

1. Çocukları uyuturken söylenen ninniler
2. Ağlayan çocuğu susturmak için söylenen ninniler
3. Çocuğu sevip oynatırken söylenen ninniler
4. Çocuğu oyalamak için söylenen ninniler
5. Çocuğun gelişme evrelerinde (emeklemesi, yürümesi, konuşmaya başlaması, dişinin çıkması vs.) söylenen ninniler
6. Çocuğun veya yakınlarının hastalanması, ölümü sebebiyle söylenen ninniler (ağıtlar)

Konularına Göre

1. Geleceğe ait hayalleri, dilek ve temennileri ifade eden ninniler
2. Sevgi ve ilgi ifade eden ninniler
3. Öğüt ifade eden ninniler
4. Dua ve beddua ifade eden ninniler
5. Yemin ve vaat ifade eden ninniler

6. Övgü ve yergi ifade eden ninniler
7. Hüzün ve sevinç ifade eden ninniler
8. Akrabalık ilişkilerini anlatan ninniler
9. Geçmişte cereyan eden olayları konu edinen ninniler
10. Dini konuları ifade eden ninniler
11. Şikâyet ifade eden ninniler
12. Tehdit ve korkutma ifade eden ninniler
13. Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler
14. İntikam alma konusunu ele alan ninniler
15. Ölüm ve ölümün getirdiği üzüntüyü ifade eden ninniler
16. Hayvanları ele alan ninniler
17. Mizahi olayları konu alan ninniler
18. Efsane ve Ağıt türüyle ilgili ninniler (Şimşek,2016: 38-39) .

Ninnilerde Çocuk

Türk kültüründe evlada duyulan muhabbetin, merhametin, ondan beklentilerin; içten, samimi ve nağmeli bir şekilde ifade edilmesi olan ninniler, ilk bakışta söylenmesi kolay, basit, kısa türler gibi görünmektedir. Çocuk gelişimine büyük katkı sağlayan ninniler, çocuğu sakinleştirme, anne ile bebek arasındaki iletişimi ve uyumu kuvvetlendirme, çocuğa kazandırılmak istenen birtakım değerlerle ilgili ilk mesajları verme, annenin ya da ninnileri söyleyen diğer kadınların iç dünyasını yansıtmaya gibi önemli işlevleri sahiptirler (Çıblak Çoşkun, 2013: 499).

Türk kültür değerlerinin nakledilmesinin yanı sıra ninnilerle çocuğa; toplumun kolektif şuurundaki birey tipi, ailenin hayalindeki evlat modeli ve ondan beklentiler de ninnilerle aktarılmaktadır. Ninnilerin konu tasnifinde görüldüğü üzere pek çok unsur ninnilerin mevzuu olabilmekte bu durum, aktarılacak olan değerler yelpazesini genişletmektedir. Ninnilerin içeriğine bakıldığında Türk sosyokültürel yapısıyla ilgili pek çok unsurun varlığı görülmektedir. Akrabalık ilişkileri, bayram ve kutlamalar, gelenek ve görenekler, toplumun dini, ahlaki, sosyal değer yargıları ninnilerin içeriğinde yer almaktadır (Çıblak Çoşkun, 2013: 506).

Ninniler hem sahip oldukları evrensel değerlerle hem de millî duygu ve düşünce unsurlarıyla, geçmiş ve bugünü geleceğe taşıyarak nesiller arası köprüler kurmaktadır. Geçiş dönemleriyle ilgili kabul ve uygulamalar, çocuk büyütmeyle ilgili tercihler, toplumun beslenme, giyinme, eğlence, estetik ve müzik anlayışı; yaşlılık ve ölüme dair algı gibi pek çok mevzu ninnilerle geçmişten bugüne, bugünden de geleceğe nakledilmektedir (Uğurlu,2014: 50).

Psikolojik açıdan rahatlatıcı, güven verici, telkin ve motive edici, biyolojik açıdan büyümeyi kolaylaştıran, tıbbi açıdan bazı rahatsızlıkların oluşmasına mâni olan, eğitim açısından çocuğun sosyalleşmesine katkı sağlayan, sanat ve edebiyat açısından çocuğun estetik yönünü geliştiren ninnilerin işlevleri çok yönlüdür (Karakaya, 2004: 56). Bu işlevlerden bir tanesi de çalışmaya konu olan ninnilerde evlattan beklentilerdir. Ninnilerde annenin, ailenin ve toplumun çocuktan talepleri de yer alır. İçerisinde geleceğe ait hayal, umut ve niyaz barındıran bu ninni örneklerinden bazıları şu şekildedir:

Çocuğum beşikte bakar
Sütüm ılgıt ılgıt akar
İnşallah ocağım yakar
Ninni gonca gülüm ninni
Ninni yavrum ninni

Ninni derim beni yakar
Dudağından ballar akar
Yavrum büyür bana bakar
Ninni yavrum ninni (Yardımcı, 2013:55).

Bir anne evladından çok şey beklemektedir ama bunların içerisinde en vazgeçilmez olanı ocağının sürdürülmesi ve yaşlandığında kendine bakılmasıdır. Diğer beklentilerse her ailenin kızından ya da oğlundan istediği şeylerdir. İyi bir evlilik yapması, kız ise beylere paşalara eş olması; erkekse saraylarda çalışmasıdır.

Herini kızım hürünü kızım
Müftü paşanın gelini kızım
Müftü paşaya vermem dedim
Seraskerin gelini kızım
Seraskerden nişan gelir
Ernik ile kirşan gelir
Ordu ile paşa gelir
Sırma ile puşi gelir
Kızıma kızıma kızıma
Pullu duvaklar yüzüne
Bebeğim ninni ninni (Kaya, 2004: 360)

Benim kızım uyusun ninni
Uyusunda büyüsün ninni
Kızım öğretmen olsun da
Çocukları okutsun ninni

Ninni yavrum uyusun
Uyusun da büyüsün
Benim oğlum asker olsun
Ninni yavrum ninni

Ninni desem bir hoş olur
Cümle kuşlar sarhoş olur
Benim yavrum alim olur
Ninni yavrum ninni (Yardımcı, 2013: 57).

Kızım kızım kızıma,
Ak inciler üzüne
İstanbul'un valisi,
Dünür gelsin kızıma,
Yüz tane yıldız altın,
Başlık gelsin kızıma,
Kırılmamış kırk şişek

Etlik gelsin kızıma!
İrevan'ın pirinci,
Aşlık gelsin kızıma,
Gün görmemiş hanımlar,
Yenge gelsin kızıma! (Çetin, 2020: 112).

Yaşanılan hayata dair unsurları içerisinde barındıran ninniler söyleyen kişinin yaşam mücadelesini, ailevi ilişkilerini de yansıtır. Aşağıdaki örnekte olduğu gibi, kundaktaki bebeğin büyüyüp anneyi babanın uygulayacağı şiddetten kurtarması beklenmektedir.

Ninni diyem yatasın
Hemincek boy atasın,
Baban beni döğende,
Bana arka çıkasın!
Uyusun büyüsün ninni,
Benim oğlum büyüsün ninni! (Çetin, 2020: 97).

Temel beklentilerin yanı sıra komşu kızının kapılması, çirkinlerden kaçınılması gibi sergilenmesi gereken davranış örnekleri de ninnilerde yerini alan beklentilerdendir:

Oğlum oğlum has oğlum,
Pabucun burnuna bas oğlum,
Güzellere bak oğlum!
Çirkinleri geç, oğlum!
Ninni yavrum ninni! (Çetin, 2020: 107).

Oğlum oğlum hop oğlum,
Her evde yok oğlum,
Komşu kızını kap oğlum,
Evimize kaç, oğlum, ninni! (Çetin, 2020: 109).

Kütahya'da da diğer Anadolu şehirlerinde olduğu gibi çocuğu uyutmak ve avutmak için ninniler söylenmektedir. Doğum, düğün ve ölüm merasimlerinde geleneksel değerlerine bağlı olan şehir evlat yetiştirme hususunda da bu yapıyı korumaktadır. Yörede annelerin, bakıcıların ve anneanne ile babaannenin söylediği beklenti içeren ninni örneklerinden bazıları şu şekildedir:

Elifim'in gözleri yaşlıdır
Elifim okuyacak
Elleri kalem tutacak
Dilleri Kur'an okuyacak (Aday, 2014: 76).

Hu hu hu dermiş
Hak yoluna gidermiş,
Benim kızım cennette
Bin bir melekten biriymiş, (Dinç, 2014: 89).

Uyu uyu uyuyor
Kuyudan sular çekiyor
Benim yavrum uyuyor ama
Anası bilmem neler çekiyor
Ninni ninni ninni
Bahçeye koydum salıncak
Eline de verdim oyuncak
Benim yavrum da okuyacak
Büyük adamlar olacak (Doğlarlıoğlu ,2013: 60).

Eee kızım ee
Allı gelinler olasın
Al duvaklı olasın
Hayırlı evlere nasip olasın
Nenni kuzum nenni (Çanlı 2007:47).

Hoppala kızım hoppala
Kızımı da vermem topala
Kışın yatsın uyusun
Yazın gelsin yürüsün (Günhan, 2009).

Sonuç

Ninnilerin, çocukların farklı gelişim alanlarına etkilediği aşıkardır. Dil öğrenimi başta olmak üzere, konuşma ve dinleme becerilerine tesir eden ninniler aynı zamanda kültür aktarıcılarıdır. Folklorun tüm işlevlerinin neredeyse tamamını yerine getiren ninniler onu söyleyen kişinin evladına karşı duygularının da tercümanıdır. Türk kültüründe aile olabilmenin temel unsuru olan çocuktan pek çok beklenti vardır. Kız ve erkek çocuğa ayrı değer biçen Türk kültür yapısı onlardan beklentileri de bu değerler doğrultusunda belirlemiştir. Çocukların uyutulması ve avutulması için nağmeli bir sesle söylenen ninnilerde ailenin evlattan beklentileri de yer almaktadır. Örnek olarak seçilen ninnilerde de görüldüğü gibi çocuklar söylenen ninnilerle ailenin ve toplumun beklentileriyle daha ana kucağında tanışmakta ve bu değerler doğrultusunda yetiştirilmektedir.

KAYNAKÇA

Aday S. (2014), Domaniç İlçesi Folkloru, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çanlı Z. (2007), Kütahya Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çelebioğlu, A. (1987), Ninnilerimiz. Erdem Dergisi, C. 3, S.7, Ss.211-238. <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Erdem/Issue/44566/553077>

Çetin N. İ. (2020), Kültürel Belleğin Aktarıcısı Olan Ninnilerde ve Atasözlerinde Aile İnşası, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çıblak C. N. (2013), Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım, Turkish Studies Volume 8/4 Ss. 499-513

- Dinç M. (2014), Kütahya Altıntaş Folkloru, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Doğlarlıoğlu S. (2013) Emet İlçe Merkez Folkloru, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Elçin, Ş. (2004), Halk Edebiyatına Giriş, Ankara, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Günhan A. (2009), Kütahya ve Yöresi Folklorundan Damlalar, Kütahya Belediyesi Yayını.
- Karakaya Z. (2004), Gösterge bilimsel İşlevler Açısından Ninniler, Milli Folklor Dergisi, C.16, S. 61, Ss.44-57
- Kaya D. (2004), Anonim Halk Şiiri, Akçay Yayınevi Ankara.
- Kúnos, I. (2013), Türkçe Ninniler, Yay. Haz. Nilgün Çıblak Coşkun, Otorite Yayınları, Ankara.
- Şimşek, E. (2016). Anonim Halk Şiiri İçerisinde Ninnilerin Yeri. Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi, C. 4, S.8, Ss. 33-64.
- Uğurlu E. K. (2014), Milli Folklor, C.26, S.12, Ss. 43-52
- Yardımcı M. (2013), Başlangıçtan Günümüze Türk Halk Şiiri, Kanyılmaz Matbaacılık, İzmir

MİTOLOJİK BATI SANATINDA ÇOCUK FİGÜRÜ

Doç. Dr. Sibel ALMELEK İŞMAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-4164-3662

Özet

Batı sanatı tarihinde, Yunan ve Roma mitolojilerinden esinlenen sayısız eser dikkat çekmektedir. Sanatçılar, mitolojik figürleri ve öyküleri görselliğe kavuşturmuşlardır. Bu çalışmanın amacı, Rönesans'tan 19. yüzyıla uzanan zaman diliminde, konusunu mitolojiden alan sanat eserlerindeki çocuk imgesini incelemektir. Rönesans, Barok, Rokoko ve Neoklasisizm dönemlerinde üreten sanatçıların, mitolojik resim ve yontularında, tanrıların ve kahramanların küçük yaşlarını izlemek mümkündür.

Mitolojik yapıtlarda, bazı tanrı, tanrıça ve kahramanların doğum sahnelerine, bebeklik çağlarına ve çocukluk dönemlerine ilişkin anlatımlar yer alır. Uyurken, süt emerken, eğitim alırken ya da yaramazlık yaparken gösterilen bu figürler, büyüdüleri zaman önemli roller üstleneceklerdir.

Gökyüzü tanrısı Jüpiter, İda Dağı'nda bir nympa tarafından büyütülmüştür. Şarap tanrısı Bacchus ve Kıbrıs Kralı Kinyras'ın oğlu Adonis'in ilginç doğum hikâyeleri vardır. Bacchus babası Jüpiter'in baldırından, Adonis ise mersin ağacına dönüşmüş olan annesinden doğar. Ünlü ikiz tanrılar, müzisyen Apollon ve avcı Diana, anneleri Latona'nın yanında betimlenirler. Aşk tanrısı Eros, elindeki sevgi oklarını etrafa saçan muzip bir çocuk olarak eserlerde var olur. Troya Savaşı'nın büyük kahramanı Achilleus'un bilge at adam Kheiron'dan eğitim aldığı sahneler betimlenmiştir. Ayakları yerine yılan kuyruğu olan bebek Erichthonius, büyüdüğünde Atina Kralı olmuştur. Ormanları ve dağları simgeleyen cinler olarak görülen satyrlerin de çocuk halleri eserlere yansımıştır. Roma kentinin kuruluş öyküsünde, ikiz kardeşler Remus ve Romulus'un bir dişi kurt tarafından emzirilmesi yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Batı Sanatı, Çocuk Figürü, Yunan Mitolojisi, Roma Mitolojisi

CHILD FIGURE IN THE WESTERN MYTHOLOGICAL ART

ABSTRACT

In the history of Western art, myriad art works inspired by the Greek and Roman mythologies draw attention. Artists visualized the mythological figures and stories. The aim of this study is to examine the image of child in the art works that take their subjects from the mythology, in the time period spanning from the Renaissance till the 19th century. It is possible to trace the younger ages of gods and heroes in the paintings and sculptures of the Renaissance, Baroque, Rococo and Neoclassical artists.

In mythological works, there are narrations about the birth scenes, infancy and childhood periods of some of the gods, goddesses and heroes. These figures who are shown while sleeping, suckling, training or misbehaving, will take on important roles when they grow up.

Jupiter, god of sky, was raised by a nympa on Mount Ida. Wine god Bacchus and Adonis, the son Cyprus King Kinyras, have interesting stories of birth. Bacchus is born from the calf of his father, Jupiter, and Adonis from his mother, who has turned into a myrtle tree. Renowned twin gods, the musician Apollo and the hunter Artemis, are depicted alongside their mother Latona.

Love god Cupid exists in the works as a wicked boy who scatters love arrows around. There are scenes where the training of Achilleus, the great hero of the Trojan War, by the wise horseman Chiron are depicted. Baby Erichtonius, who had a snake's tail instead of his feet, became King of Athens when he grew up.

Satyrs, which are seen as genies symbolizing forests and mountains, are also reflected in the works as children. In the founding story of the city of Rome, there is the suckling of twin brothers Remus and Romulus by a she-wolf.

Keywords: Western Art, Child Figure, Greek Mythology, Roman Mythology

Giriş

Batı sanatı tarihinde, konusunu tarihten, dinsel metinlerden, mitolojik kaynaklardan ve edebiyattan alan pek çok yapıt vardır. Sanatçıların, eserlerini üretirken, zengin bir konu hazinesinden ilham aldıkları görülebilir. Avrupalı ve Amerikalı ressam ve heykeltıraşların, Yunan ve Roma mitolojilerindeki öykülere ilgiyle ve hayranlıkla yaklaştıkları ve onları görselliğe kavuşturdukları izlenebilir. Bu çalışmanın amacı, mitolojik sanat eserlerine çocuk gözüyle bakmak ve hangi figürlerin küçük yaşlarına dair öykülerin sunulduğunu değerlendirmektir.

Özellikle Rönesans, Barok, Rokoko ve Neoklasisizm dönemlerinde üreten sanatçıların, mitolojiden yoğun bir şekilde beslendikleri görülmektedir. Geniş bir zaman diliminde, Rönesans'tan 19. yüzyıla, tanrı, tanrıça ve kahramanların bebeklik ve çocukluk çağlarını yansıtan resim ve heykeller, bu araştırmanın konusu olmuştur.

Mitolojik figürlerin çocuk hallerinin izlerini sürebilmek ve görsel kaynaklara ulaşabilmek için batı sanatı alanındaki yabancı internet arşivleri ve müzelerin resmi web siteleri araştırılmıştır. Tanrı, tanrıça ve kahramanların yaşam öyküleri için, Yunan ve Roma mitolojileri üzerine yazılmış sözlük ve kitaplardan yararlanılmıştır. Bu görsel yolculukta karşılaşılan resim ve heykeller, betimsel bir yaklaşımla incelenmiştir.

Mitolojik Resim ve Heykeller

Rönesans'tan 19. yüzyıla uzanan zaman dilimindeki eserler incelendiği zaman, tanrılardan Jüpiter, Apollo, Bacchus ve Cupid; tanrıçalardan Artemis; kahramanlardan Adonis, Achilleus, Erichthoneus, Remus ve Romulus küçük halleriyle karşımıza çıkmaktadırlar.

Jüpiter, Rheia'nın Kronos'tan olan oğludur. Kronos, kendisinin babası Uranos'a yaptığı gibi, kendi çocuklarından birinin de onu tahtından edeceğinden korktuğu için çocuklarının hepsini doğar doğmaz yutar. Rheia küçük Jüpiter'i, Uranos ile Gaia'nın tavsiyesi üzerine Girit'te dünyaya getirir. Buradaki İda Dağı'nın eteğinde nympha ya da keçi Amalthea tarafından büyütülen Zeus, kendisi yerine kundaklanmış bir taş tutan babasına karşı güvenli bir yer bulmuştur (Fink, 2004: 434).

Jüpiter o kadar güçlüymiş ki, keçinin bir boynuzunu kırmış ve bunu kendisine bakan nymphalara verip içini diledikleri gibi doldurabileceklerini söylemiş. Böylece her türlü yemişle dolan boynuz 'bolluk boynuzu' olmuş (Erhat, 2000: 32).

Fransız Barok ressam Nicolas Poussin (1594-1665), *Jüpiter'in Beslenmesi* (1635-37) adlı eserinde (Resim 1), sahneyi İda Dağı'nın tepesinde kurmuştur. İri yarı bir çoban, keçi Amalthea'yı boynuzlarından tutarken, bir peri, Jüpiter'in sütünü içmesine izin vermek için keçiyi kaldırmaktadır. Arkalarındaki ikinci su perisi bir ağaç gövdesinden bal toplarken görülmektedir. Ağaçtan dökülen yapışkan bal ve kovandan uçan arılar incelikte işlenmiştir.

1630'larda Roma'da arılar, hüküm süren papa Urban VIII ve üyesi olduğu Barberini ailesinin arması üzerinde görüldükleri için özel bir öneme sahiptir (www.dulwichpicturegallery.org.uk).

Resim 1: Nicolas Poussin, *Jüpiter'in Beslenmesi*, 1635-37, tuval üzerine yağlıboya, 95 x 118 cm, Dulwich Picture Gallery, Londra.

Mitolojideki ünlü ikiz kardeşlerden bir grubu, Apollo ve Diana teşkil etmektedir. Titan Koios'un kızı olan Latona, Zeus'tan olma Apollo ve Diana'nın annesidir. Kıskanç Hera bu çocukların doğumunu engellemek ister. Hiçbir ülkenin hiçbir şehri ya da adası, Latona'ya kucak açmaya cesaret edemez. Yalnızca, o zamanlar hala yüzen ve sürekli hareket halinde olan Delos Adası ona acır. Latona, burada dokuz gün süren doğum sancıları sonunda, ikizlerini dünyaya getirir. Daha sonra yine kaçmaya devam eder, Lykia'ya gelir ve buralı çiftçiler onun gölden su içmesine engel olurlar. Latona, bu insanları kurbağaya çevirerek cezalandırır (Fink, 2004: 250).

Amerikalı Neoklasik heykeltıraş William Henry Rinehart (1825-1874), pek çok eserinde mitolojiyi yansıtmıştır. Merkezi Roma'da olan Rinehart, antik mit ve efsaneleri yorumlarken, diğer Amerikalı gurbetçi heykeltıraşların tercih ettiği yabancı ayrıntılardan ve duygusallıktan kaçınmıştır. Rinehart'ın 1870 tarihli *Latona'nın Çocukları: Apollon ve Diana* adlı eserinde (Resim 2), karanlığın tanrıçası olan Latona, daha sonra sırasıyla ışık ve güneş tanrısı ve ay ve av tanrıçası olacak olan bebeklere sakin bir şefkatle bakmaktadır. Latona'nın yüz hatlarında, basitleştirilmiş saç modelinde ve arkeolojik açıdan kusursuz giysi ve sandaletlerinde ölçülü bir klasisizm kendini göstermektedir (www.metmuseum.org).

Resim 2: William Henry Rinehart, *Latona'nın Çocukları: Apollon ve Diana*, 1870, mermer, 117.2 x 167 x 78.7 cm, Metropolitan Museum of Art, New York.

Aşk ve güzellik tanrıçası Venüs'e eşlik eden, onun alayını oluşturan varlıklar arasında Eros (Aşk, Sevgi) başta gelmektedir. Homeros'ta Eros adına rastlamıyoruz. Hesiodos ise, Theogonia adlı eserinde, Eros'un Khaos'tan doğduğunu söyler. Başka efsaneler onu, aşk tanrıçası Venüs ve savaş tanrısı Mars'ın oğlu olarak gösterirler. Efsane, kesin biçimini geç bir çağda kazanır. Annesine karşı bile acımasız olan bu ikinci Eros, duygusal, kaprisli, çekici, büyüleyici bir varlıktır. Cinsel sevginin tanrısıdır. Genellikle, Jüpiter'in ona armağan olarak verdiği ok ve yayla, kanatlı olarak tasvir edilir. Kimi zaman tutkunun simgesi olan meşaleyle görülür (Cömert, 1999: 37).

Evreni meydana getiren sevgidir. Hesiodos'un anlatımında olduğu gibi, evrensel oluşmayla birlikte ve kendi kendine bir doğumla meydana çıkar. İlk Khaos (boşluk) varmış. Ondan toprak ana Gaia ve Eros oluşmuş. Eros'un ikinci kişiliği sevgi tutkusudur. Babası, kimi anlatımlarda Mars iken, başka anlatımlarda Merkür olarak sunulur. İyice gelişmesi için dünyaya getirilen kardeşi karşıt-sevgi Anteros ile birlikte oluşmuştur (Hançerlioğlu, 2004: 143).

Rönesans ve Barok dönemlerinde sıklıkla görülen Putto, Eros'tan kaynaklanan bir imgedir. Kanatlı ve tombul çocuk figürleri olarak betimlenen Putto'lar, dinsel resimlerde melek, din dışı eserlerde ise aşkın temsilcileri olarak karşımıza çıkarlar (Daşçı, 2008: 175).

Fransız Rokoko ressam Etienne-Maurice Falconet'nin (1716-1791), 1757 tarihli Eros heykeli (Resim 3), daha 18. yüzyılın içindeyken bile büyük bir ün kazanmıştır. En iyi bilineni *Tehditkâr Aşk* olan çeşitli takma adlarla anılmıştır. Tehdit, en çok Eros'un bilgili bakışında kendini gösterirken, yaptığı jest izleyiciyi gizliliğe davet etmektedir. Heykel, Kral Louis XV'in sanatsever metresi Madame de Pompadour için yapılmıştır (www.rijksmuseum.nl).

Resim 3: Etienne-Maurice Falconet, *Oturan Cupid*, 1757, mermer, 185 cm, Rijksmuseum, Amsterdam.

Mitolojideki ilginç doğumlar deyince, akla ilk gelen öykülerden bir tanesi, Kıbrıs Kralı Kinyras ile kızı Myrrha'nın oğlu olan Adonis'in dünyaya gelişidir. Myrrha, dadısının yardımıyla birçok gece tanınmadan babasının yatağını paylaşmıştır. Bu korkunç günahı nihayet fark eden baba, kılıcı ile kızının üzerine yürür, ancak kız Arabistan'a kaçarak kurtulur. Burada Myrrha, tanrılara yakarısı üzerine bir mersin ağacına dönüştürülür. Ağaç halindeyken, Adonis'i dünyaya getirir. Nymphalar bu güzel çocuğun bakımını üstlenirler (Fink, 2004: 20).

İtalyan Barok ressam Marcantonio Franceschini (1648-1729), 1692 tarihli eserinde (Resim 4), bu hayal gücünü zorlayan doğum sahnesini, ağaca dönüşmekte olan anneyi ve nymphaların kucağında sağlıklı dünyaya gelen bebeği betimlemiştir.

Resim 4: Marcantonio Franceschini, *Adonis'in Doğumu*, 1692, 254 x 481 cm, Liechtenstein Museum, Viyana.

Şarap tanrısı Bacchus, Jüpiter ve Semele'nin oğludur. O da, Adonis gibi farklı bir şekilde doğmuştur. Kadmos'un kızı Selene, seviştiği tanrının gücüne tam inanmamıştır ki, onu bütün kudretiyle görmek istemiştir. Ancak, böylelikle kendi sonunu hazırlamış, yıldırımla çarpılıp ölmüştür. Karnındaki yedi aylık çocuğu da Zeus alıp baldırına koymuş ve ikinci bir doğumla meydana çıkarmıştır (Erhat, 2000: 94).

Bacchus, nymphalar, satyrler ve çobanlar ile birlikte, korularda ve ormanlarda dolaşarak, masum bir çocukluk geçirmiştir. Bu gezintilerden birinde, canlandırıcı ve serinletici bir doğası olan ve vahşi yetişen bir meyve bulur. Bu meyve üzumdür ve Bacchus sonradan onun suyunu çıkarmayı deneyerek neşelendirici bir içki elde eder. Tanrıya eşlik edenler, özgürce içerler bu keyif veren içkiyi; bağırarak, şarkı söyleyerek ve dans ederek coşkulu anlar yaşarlar. Bu yeni keyfi borçlu oldukları tanrıya ibadet ederler. Yakın çevresindekilerin çok mutlu olduklarını gören Bacchus, bu nimeti insanlara da ulaştırmak istemiştir. Bu içkinin belli bir ölçüde kullanıldığında, insanlara daha mutlu ve sosyal bir yaşam vaat ettiğini, kederli birine bir süre acısını unutturabileceğini görmüştür (Berens, 2015: 163).

Erken Rönesans dönemi Venedik Okulu'nun önemli isimlerinden biri olan Giovanni Bellini (1426-1516), *Genç Bacchus* (1505-10) adlı eserinde (Resim 5), tatlı ve tumbul bir erkek çocuğunu, doğanın içinde tek başına betimlemiştir. Başındaki asma yapraklarından tacı ve elindeki karaf, Bacchus'ün kimliğini anlamamıza yardımcı olur.

Resim 5: Giovanni Bellini, *Genç Bacchus*, 1505-10, ahşap üzerine yağlıboya, 37 x 48 cm, National Gallery of Art, Washington.

Peleus ile deniz tanrıçası Thetis'in oğlu olan Achilleus, Troya Savaşı'nda Yunanların en büyük kahramanıdır. Thetis, oğlunu gece ateşin içine yatırarak ve ertesi günde tanrıların yiyeceği olan ambroisa ile ovalayarak baba tarafından geçmiş olan ölümlü yanını yok etmeye çalışır. Peleus oğlunu alevler içinde görünce, annenin yapmak istediğini engeller. Thetis'in denize geri dönmesi üzerine, Peleus oğlunu kentaur Cheiron'a verir (Fink, 2000: 15).

Başka bir efsaneye göre, Thetis oğlunun ateşin üstünde tutmamış da, Styks ırmağına batırmış, böylece gövdesini silah işlemez hale getirmiştir. Ancak annesi topuğundan tuttuğu için, Achilleus'un sadece o bölgesi savunmasız kalmıştır. Nitekim Akhilleus, sonra burasından vurulup öldürülmüştür. Akhilleus, at yetiştirmesini, saz çalıp ezgi söylemesini, güzel konuşmasını ve savaşmasını Kheiron'dan öğrenmiştir (Erhat, 2000: 25).

İngiliz Neoklasik heykeltıraş Thomas Banks (1735-1805), 1789 yılında Achilleus ve annesini (Resim 6) mermer dünyasına kazandırmıştır. Oğlunu koruma içgüdüyle, ona güç vermeye çalışan Thetis zarafetle suya eğilirken gösterilmiştir.

Resim 6: Thomas Banks, *Thetis Achilles'i Daldırırken*, 1789, mermer, Victoria and Albert Museum, Londra.

Atina'nın efsanevi tarihinin bir parçası olan Erichthonius'un hikâyesi, ilkel bir doğurganlık ayininin yankılarına sahiptir. Ateş tanrısı Vulcan'ın bilgelik tanrıçası Minerva'yı cezbetmek isterken, beceriksiz bir girişimle sperminin toprağa döküldüğü ve bu şekilde döllen Toprak Ana'nın Erichthonius'u doğurduğu anlatılır. Minerva bebeği bir sepete kapatır ve Attika kralı Cecrops'un üç kızına emanet ederken onlara sepeti açmalarının yasak olduğunu söyler. Ama içlerinden biri, merakına yenik düşünce, çocuğun bacakları için bir yılan kuyruğu olduğunu (ya da yanında bir yılanın yattığını) keşfeder. Dehşete kapılan üç kız kardeş, kendilerini Akropolis'in tepesinden atarlar. Minerva tarafından yetiştirilen Erichthonius, Atina kralı olur (Hall, 1974: 115).

Flaman Barok ressam Willem van Herp (1614-1677), 1650 tarihli *Kekrops'un Kızları Erichthonius'u Buluyorlar* adlı resminde (Resim 7), yılan bacaklarıyla hem farklı hem de ürkütücü görünen bebeğin etrafında yarattığı korkuyu yansıtmıştır. Arka planda görünen villa ve bahçesinin sunduğu huzur ve sessizliğin aksine, yine mitolojiye özgü ilginç insan hayvan bileşimi bir varlık heyecan yaratmaktadır.

Resim 7: Willem van Herp (1614-1677), *Kekrops'un Kızları Erichthonius'u Buluyorlar*, 1650, Özel Koleksiyon.

Antik Yunan'da ormanları ve dağları simgeleyen cinler olarak görülen satyrlerin Roma mitolojisindeki karşılığı tanrı Faunus'tur. Bacchus'e eşlik eden satyrlerin keçiyi andıran özellikleri vardır. Tüylü bacak ve ayaklarıyla, sakallı yüz ve boynuzlarıyla, çobanların tanrısı Pan'a da benzerler. Başlarında Bacchus için kutsal olan sarmaşıktan yapılmış bir taç taşırlar. Tembel ve çapkın olan satyrler, zamanlarını içerek ve nymphaların peşinden koşarak geçirmeyi severler (Hall, 1974: 273).

İtalyan Erken Rönesans sanatçısı Sandro Botticelli (1445-1510), *Venüs ve Mars* (1485) (Resim 8) adlı resminde, Venüs ve sevgilisi Mars'ı, yaramazlık yapıp keyiflenen dört çocuk satyr ile birlikte betimlemiştir. Savaş tanrısı tamamen uykusunda kaybolurken, Venüs uyanık ve onurludur. Mars, tombul satyrin kulağına deniz kabuğu üflediğini bile fark etmez. Bu resim muhtemelen bir evliliği kutlamak için sipariş edilmiştir. Alışılmadık şekli ise, bir odanın duvarına yerleştirilmiş bir spalliera olduğunu düşündürmektedir. Bu renkli ve eğlenceli resim, döneminde çok modaydı. Antik Yunan ve Roma kültürleri, Rönesans Floransa'sındaki seçkinler tarafından beğenilir ve önemsenirdi. Mars'ın iyi tanımlanmış gövdesi, kasıtlı olarak antik heykellere atıfta bulunur. Başka bir işlevi daha olduğu akla gelmektedir: Güzel erkek bedenlerine bakan kadınların, aile soyunu sürdürmek için gerekli olan erkek çocuk doğurma olasılıklarının daha yüksek olduğu düşünülüyordu (www.nationalgallery.org.uk).

¹ Spalliera, tarihsel bir sahneyi betimleyen ve duvar dekorasyonu olarak omuz hizasına asılmak üzere tasarlanan boyanmış bir panodur. Spalliera, Rönesans iç mekânlarının zengin dekorasyonunun bir parçasını oluşturmuştur (Clarke, 2010: 233).

Resim 8: Sandro Botticelli, *Venus ve Mars*, 1485, meşe üzerine tempera ve yağlıboya, 69.2 x 173.4 cm, National Gallery, Londra.

Remus ve Romulus, Rea Silvia'nın Mars'tan olma ikiz çocuklarıdır. Amulius, kardeşi Alba Kralı Numitor'u tutuklatıp onun tahtına oturmuş, yeğeni Rea'yı da çocuk doğurmasını diye Vesta rahibesi yapmıştır. Savaş tanrısı Mars, genç kızla birleşmiş ve ikizler doğmuştur. Amulius ikizleri bir sepete koyarak Tiber nehrine salmış ve boğulacaklarını ummuştur. Ancak kabarmış olan Tiber Nehri'nin suları durulunca, ikizlerin içinde buldukları sepet kıyıya vurur. Bir dişi kurt çocukları bulur ve emzirir. Faustulus adlı bir çoban, çocukları kurttan alarak, karısı Acca Larentia ile birlikte büyütüştür (Hançerlioğlu, 2004: 430).

Freskleriyle ünlü İtalyan Barok ressam Ludovico Carracci (1555-1619), Bologna'daki Palazzo Magnani'nin (Magnani Sarayı) salonu için Roma'nın kuruluşunu anlatan on beş sahnelik bir friz yaratmıştır. Frizin ikonografik programı, Yunan tarihçi ve biyografi yazarı Plutarkhos'un (46-120) kaleme aldığı "Paralel Yaşamlar" kitabını tam olarak izlemektedir. Her sahneye, her kutunun altında bir parşömen üzerine Latince yazılmış bir slogan eşlik etmektedir. Bu görkemli frizin bir parçası da (Resim 9), Remus ve Romulus'un Tiber Nehri'deki ölümcül yolculuğunun olumlu bitişini gözler önüne sermektedir. İkiz bebekler, dişi kurt tarafından beslenmektedirler. "Yaralandık, öldürülmedik, karnımız doydu" anlamını taşıyan Latince slogan bu resmin altında izleyicinin dikkatine sunulmuştur (www.wga.hu).

Resim 9: Ludovico Carracci, *Kurt Tarafından Emzirilen Remus ve Romulus*, 1588-91, fresk, Palazzo Magnani, Bologna.

Sonuç

Yunan ve Roma mitolojilerindeki kimi tanrı, tanrıça ve kahramanların yaşama başlama şekillerinin oldukça maceralı hatta sıra dışı olduğu ifade edilebilir. Anne kucağının sevgisinden uzakta, başkaları tarafından büyütülen bu küçüklerin, olgun yaşa geldikleri zaman önemli bireylere dönüşmeleri hem şaşırtıcı hem de iyimser bulunabilir. Jüpiter, babasının hışmından uzaklaşması için, İda Dağı'nda nymphalara teslim edilmiş. Bacchus babasının baldırından, Adonis ise ağaca dönüşen annesinin sert gövdesinden dünyaya gelip, nymphalar tarafından beslenmiş ve bakılmışlar. İyi ki, bu öykülerin sessiz kahramanları arasında güvenilir nymphalar vardır. Doğadaki perilerin desteği, tanrıların ve kahramanların bile gereksinim duyabilecekleri bir kuvvet olarak karşımıza çıkmaktadır. Mitolojik anlatımlarda, doğanın şefkatli dokunuşu sadece nymphalar ile değil, çeşitli hayvanların yardımıyla da vurgulanır. Jüpiter'i bir keçi, Remus ve Romulus'u ise bir kurt beslemiştir.

Şarap tanrısı Bacchus, daha çok küçük yaşında, üzümü ve onun suyunun mucizevi etkilerini keşfetmiş. Onu resimlerde, o kırmızı suyu keyifle içen küçük bir çocuk olarak görebiliyoruz. Haberci tanrı Merkür, daha doğduğu gün, beşiğinden çıkıp, kaplumbağa kabuğunu kullanarak liri icat etmiştir. Bu konunun resim ve heykellerde, tercih edilen ve işlenen bir tema olmaması üzücüdür. Zira mitoloji ve müzik ilişkisi bağlamında çok değerli bir öyküdür. Akıllı bir yeni doğanın maharetle bir çalgı yarattığı sahneyi eserlerde görmek keyifli olacaktır.

Çocukların eğitimi de önemsenen bir tema olarak resimlerde karşımıza çıkmaktadır. Cupid'in anne ve babası tarafından desteklendiği, aile sıcaklığı içinde, okumaya çalıştığı sahneler vardır. Achilleus ise at adam Cheiron tarafından çeşitli konular üzerinde eğitilmekte ve hayata hazırlanmaktadır.

Zor koşullar altında büyüseler, hatta Remus ve Romulus gibi bir nehre bırakılıp ölüme terk edilseler bile, bu küçük mitolojik varlıkların büyüdükleri zaman tanrı, tanrıça, kral ya da kahraman olarak başarıları kadar, masum ve tatlı çocukluk halleri de sanat eserlerinde yer almaktadır. Batı kültüründe üretilen resim ve heykeller arasında, mitolojik çocuk betimlerini araştırmak, sanat tarihi, mitoloji ve çocuk dünyası alanlarını birleştiren bir katkı sağlamaktadır.

Kaynakça

- Berens, E. M. (2015). *Mythology: Who is Who in Greek and Roman Mythology*. Wellfleet, New York.
- Clarke, M. (2010). *The Concise Oxford Dictionary of Art Terms*. Oxford University Press, Oxford.
- Cömert, B. (1999). *Mitoloji ve İkonografi*. Öteki, Ankara.
- Daşçı, S. (2008). *Avrupa Resminde Çocuk İmgesi*. Bağlam, İstanbul.
- Erhat, A. (2000). *Mitoloji Sözlüğü*. Remzi, İstanbul.
- Fink, G. (2004). *Antik Mitolojide Kim Kimdir?*. İlya, İzmir.
- Hall, J. (1974). *Dictionary of Subjects and Symbols in Art*. Harper & Row, New York.
- Hançerlioğlu, O. (2004). *Dünya İnançları Sözlüğü*. Remzi, İstanbul.

İnternet

- Web Gallery of Art (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2021)
<https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/c/carracci/lodovico/magnani.html>
- Rijksmuseum, Amsterdam (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2021)
<https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/BK-1963-101>
- National Gallery of Art, Londra (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2021)
<https://www.nationalgallery.org.uk/paintings/sandro-botticelli-venus-and-mars>
- Metropolitan Museum of Art, New York (Erişim Tarihi: 25 Kasım 2021)
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/11923>
- Dulwich Picture Gallery, Londra (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021)
<https://www.dulwichpicturegallery.org.uk/explore-the-collection/201-250/the-nurture-of-jupiter/>

FORMAL AND CONTEXTUAL ANALYSIS OF "ROCKABYE BABY!" PROJECT ALBUM COVERS

Assoc. Prof. Dr. Cinla SEKER

Dokuz Eylul University, Buca Faculty of Education, Department of Fine Arts Education
ORCID: 0000-0002-9610-3228

Abstract

The aim of this paper is to compare "Rockabye Baby!" project album covers as formally and contextually. Music industry is one of the countless fields, which graphic design serves. Since music recorded on a medium and these recorded mediums placed in packages for protecting and promoting, labeling made by graphic design, which as a design discipline is the decision process of visuals characteristics before the production of the dimensional surfaces covers the sleeves. Album covers can perceived as the faces of music consisting visual images of sound. An album cover should be formally and contextually consistent in order to be effective. Also an effective album cover should be designed according to the graphic design principles' setup, which supports the form-context balance. Graphic design as a design field has its own elements and principles. "Rockabye Baby!" project released leading rock albums of the leading rock musician for toddlers. The album covers of eighty-two "Rockabye Baby!" project album covers were analyzed according to the organization of visual element like dot, line, color, value, texture and shape by using six main graphic design principles, which are unity / harmony, balance, hierarchy, scale / proportion, dominance / emphasis, similarity / contrast accompanying by the iconic symbols of these leading rock musicians. As a conclusion it is found out that the "Rockabye Baby!" project album covers are consistent formally and contextually it is put forth on the results.

Keywords: graphic design; album cover; rock music; rockabye baby

ÇİZGİ FİMLERDE KÜLTÜR AKTARIMI: TÜRK MUTFAĞI ÖRNEĞİ

Dr. Betül KARAKOYUNLU

Gençlik ve Spor Bakanlığı Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü
ORCID: 0000-0003-2772-3500

Doç. Dr. Müşerref YARDIM

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
ORCID: 0000-0001-8090-4146

Özet

Çizgi filmler çocukların hayatında oldukça önemli bir yere sahip olup aile ile birlikte çocukların gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Çizgi filmlerin zengin renklerle sunumu, yoğun animasyon kullanımı ve şarkılarla desteklenmesi onu, hayal ile gerçeği ayırt edemeyen çocuk için daha da çekici kılmaktadır. Çocuklar çizgi filmlerde gördüklerini ve duyduklarını gündelik davranışlarına aktarmakta, yaşam biçimlerini rol model aldıkları çizgi film karakterlerine göre şekillendirmektedir. Çocuklar için çizgi filmler öğrenme, sosyalleşme, taklit etme, bilinçlenme yanında kültürün içselleştirmesi için de bir araç rolündedir. Yapımcıların çizgi filmlerin bu özelliğinin farkına varması ile birlikte özellikle yerli çizgi filmlerde kimi amaçlı temaların işlenerek kültürel aktarım yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu bağlamda çizgi filmler, içinden çıktıkları toplumun yemek kültürünü de aktarabilmektedir. Nitekim yerli yapım çizgi filmlerde kuru fasulye, turşu, kapuska, zeytinyağlı dolma, yoğurt, menemen ya da çilek reçeli gibi Türk mutfağına has pek çok yemeğin özendirildiği görülmektedir. Bu çalışmada Türk yapımı olan Pepee, Hapşuu, Niloya ve Elif'in Düşleri çizgi filmlerinin, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılarak Türk mutfağına ait yemek kültürünü nasıl aktardığı incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çizgi Film, Kültür Aktarımı, Yemek Kültürü, Türk Mutfağı

CULTURE TRANSFER IN CARTOONS: THE EXAMPLE OF TURKISH CUISINE

Abstract

Cartoons have a very important place in the lives of children and play an important role in the development of children together with the family. The presentation of cartoons with rich colors, the use of intense animation and their support with songs make it even more attractive for the child who cannot distinguish between fantasy and reality. Children transfer what they see and hear in cartoons to their daily behaviors, and shape their lifestyles according to the cartoon characters they take as role models. Cartoons for children are a tool for learning, socializing, imitating and raising awareness, as well as for the internalization of culture. With the producers becoming aware of this feature of cartoons, it is noteworthy that some cultural themes are processed and cultural transfer is made, especially in domestic cartoons. In this context, cartoons can also convey the food culture of the society they come from. As a matter of fact, it is seen that many dishes unique to Turkish cuisine such as dried beans, pickles, capuska, stuffed olive oil, yoghurt, melemen or strawberry jam are encouraged in domestically produced cartoons. In this study, it is examined how the Turkish-made Pepee, Hapşuu, Niloya and Elif's Dreams cartoons convey the food culture of Turkish cuisine by using content analysis, one of the qualitative research methods.

Keywords: Cartoon, Cultural Transfer, Food Culture, Turkish Cuisine

Giriş

Çizgi filmlerin gerek çocuğun toplumsallaşmasında, gerekse kültürel norm ve değerlerin aktarılmasında göz ardı edilemeyecek bir unsur olduğu tartışılmazdır. Buna mukabil okul öncesi eğitim, davranış kalıplarını şekillendirme, rol model geliştirilmesi ya da küresel riskler konusunda bilinç kazandırma gibi pek çok konuda oldukça etkili bir araçtır. Nitekim çizgi filmler muhataplarının kültür bakımından da birer tabula rasa olması nedeni ile muazzam bir kültür ajanı olarak işlev görmekte ve olumlu subliminal mesaj verme konusunda oldukça etkin kullanılmaktadır. Türkiye özelinde uzunca yıllar çizgi film sektörüne yeteri kadar rağbet edilmediği bilinen bir gerçektir. Bu boşluğu Batıda Walt Disney ya da Doğu'da Ghibli Stüdyoları gibi yabancı kaynaklar tarafından çekilen ve Türkçe dublaj yolu ile Türkiye'ye aktarılan çizgi filmler doldurmuştur. Hal böyle iken kültürün aktarımı yabancı menşeli çizgi diziler aracılığı ile yerine getirilmiştir. Türk yapımı sayıca az çizgi filmde de, yabancı olana karşı yerli olanın neredeyse çöpten çelebi mahiyetinde oynatıldığı yetersiz animasyon ve içerik seçimleri ile çizgi filmler üretilmiştir. Ancak son yıllarda kültürel olana ve kolektif belleğin inşa ve korunmasına etkilerinin anlaşılmasının yanı sıra çocuğun ekonomik döngüdeki rolünün kuvvetlenmesi ile beraber yerli çizgi filmlerde artış kaydedildiği, hatta kimi kamu destekli çizgi filmler yapıldığı görülmektedir. Bu gelişmede şüphesiz ki 2011 yılında yürürlüğe giren Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik içinde belirtilen “Genel ve tematik içerikli yayın yapan televizyon kuruluşlarının, çocuk yayınlarında çizgi filmlere yer vermeleri hâlinde, çizgi filmlerin en az yüzde yirmisinin, diğer çocuk programlarının en az yüzde kırkının Türkçe dilinde üretilmiş yapım olması ve Türk kültürünü yansıtması zorunludur. Bu oranların belirlenmesinde aylık yayın dönemleri esas alınır”(Madde 18)¹ hükmü gereğince çizgi filmler ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmasının etkisi yadsınamaz. Bugün TRT Çocuk, Planet Çocuk ve Minika Go gibi salt çizgi film ya da çocuklara yönelik içerik üreten çizgi film kanallarından bahsetmekteyiz. Bu kanallarda “Biz İkimiz, Nane ile Limon, Maysa ve Bulut, Keloğlan, Rafadan Tayfa ve Cille” gibi Türk kültürünü yansıtan çizgi filmler yayınlanmaktadır. Kültürel kodların toplumun yeni üyelerine farklı araç ve şiddette uygulanmasının gerekliliği bu yapımların ortaya çıkışı üzerinde etkilidir. Bu bağlamda yerli çizgi filmlerdeki artışla beraber son dönemde çizgi filmlerin, kültürün öğelerini hangi araçlarla aktardığı konusunda yapılacak çalışmalar önem kazanmaktadır.

1.Kültür Aktarımı ve Toplumsal Hafıza

Maurice Halbwachs'la birlikte akademik çalışmalarda yer alan toplumsal hafıza, sıkça başvurulan bir kavram olmasına rağmen tanımı konusunda mutabakat sağlanamamış ancak hafızanın bireyleri aşip toplumu ilgilendirdiği noktasında ortak görüş belirtilmiştir. Kolektif hafıza, gücünü ve süresini bir grup bireyden alıyorsa, sonuçta bunlar bir grubun üyesi olarak “hatırlayan bireylerdir”. Halbwachs, sosyal grup ile kolektif hafıza arasındaki bağlantıyı ön plana çıkararak her hafızanın, mekan ve zamanla sınırlı belirli bir sosyal grup tarafından aktarıldığını öne sürmektedir (Hallwachs 1997:94). Gruplar önceden verilmiş bellek yerine sembolik araçlar aracılığıyla öğrenme ve tecrübe gibi uygulamalara dayalı öz bellek oluşturmaktadır. Anlatım, alımlama ve hatıralar ile ortaya çıkan hafıza, geçmişin oluşturulduğu bir alandır.

¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=15508&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> Erişim Tarihi 21.11.2021

Diğer bir ifadeyle bellek, yeniden yapılandırma, yeniden düzenleme, yeniden biçimlendirme ve yeniden yaratma yöntemini içermektedir (Sancar, 2008: 41-44). Hallwachs'ın görüşünde, geçmişle ilgili kavrayışlarımız, şimdiki sorunları çözmek için kullandığımız zihinsel imgelerden etkilenecek toplumsal hafızanın bugünün ışığında geçmişin yeniden yapılandırılmasıyla ilgilidir (Coser, 1992:372).

Kültürel kimlik aktarımında oynadığı rolden dolayı toplumsal hafıza aynı zamanda kültürel hafıza olarak da ifade edilmektedir. Kültürel hafızaya işaret eden Assmann, her kültürün bireysel öznelerinin her birini ortak normlar, kurallar, hikâyeler ve anılar temelinde ortak olarak yaşanan anlamlı bir dünya deneyimine bağladığını ifade etmektedir. Sadece bu deneyim sayesinde bireyler, kendi kişisel kimliklerini, ortak bir kültürel geleneğin nesnelleştirilmiş biçimlerinde cisimleşen semboller olan sosyal dünyalarının kimliklerinin yönlendirici sembolleri aracılığıyla çerçeveleyebilirler (Harth, 2008: 86). Kültürel hafıza bir tür kurumdur. Sözcüklerin seslerinin veya jestlerin görüntüsünün aksine, sabit ve durum-aşkın olan sembolik biçimlerde dışsallaştırılır, nesnelleştirilir ve saklanır: bir durumdan diğerine ve bir nesilden diğerine aktarılabilir. Hafızanın taşıyıcıları olarak dış nesnelere, zaten kişisel bellek düzeyinde bir rol oynamaktadır. İnsan aklıyla donanmış varlıklar olarak sahip olduğumuz hafızamız, sadece diğer insan hatıralarıyla değil, aynı zamanda “şeyler” dışsal sembollerle de sürekli etkileşim içindedir. Hafıza bir metafor değil, hatırlayan bir zihin ile hatırlatan bir nesne arasındaki maddi temasa dayanan bir mecazdır. Yemekler, ziyafetler, ayinler, resimler, hikâyeler ve diğer metinler, manzaralar ve diğer “hafıza mecraları” gibi şeylerin kendilerine ait bir hafızası yoktur, ama bize hatırlatabilir ve hafızamızı tetikleyebilirler çünkü bizim onlara yatırdığımız hatıraları taşımaktadırlar (Assmann, 2008:110-111).

Toplumsal ve kültürel hafızanın özelliği kültürel aktarımda toplum üyeleri arasında paylaşılan ortak kültürel araç ve anlatılar olmasıdır. Kültür, toplumlara özgü kodları bulunan, maddi veya manevi olma özelliği taşıyan ve kuşaktan kuşağa gerek yazılı gerekse sözlü araçlarla aktarılan bir mirastır. Kültürün içinde gündelik yaşam, düşünce biçimi veya sanata dair pek çok öge bulunmaktadır. Kültürel kodların yaşatılması ya da milli kültürün aktarılması bir toplumun tüm kesimlerinin aktarım sürecine dâhil edilmesi ile mümkündür. Yemek kültürü ve hafıza arasında da sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Sutton (2001) için yemekler geçmişle olduğu kadar gelecekle de ilgilidir. Yemek, hafızası ve geçmiş olayları hatırlatması nedeniyle anımsatıcı olduğu kadar zamansal ve mekânsal olarak da bir rol üstlenmektedir. Kaya, Türklerde yemek yeme ve mutfak kültürünün bir vesika niteliği taşıdığını ifade etmektedir (1990). Tarihsel süreçle bağlantılı olarak Türk mutfağının zenginliği ve Türklerdeki yeme kültürünün önemi Eröz'e göre (1977) yağmalı toylar, imece toplantıları, doğumlar, ölümler, düğünler gibi Türk töresinin önde gelen pratiklerinde ortaya çıkmaktadır. Bu pratikler nesilden nesile aktararak devam etmektedir.

Yemek kültürünün ilk ve asıl nakli anne baba ya da onların anne babalarından devşirilme sureti ile gerçekleşmektedir. Ancak bugünün çocuklarının birincil çevreden daha fazla tali uyarana maruz kaldığı bir gerçektir. Özellikle çalışan annelerin artışı ya da çekirdek ailenin ortaya çıkışı ile beraber, çocuğa kültür aktarımı rolünü temelde okul yerine getirmekte ise de bugün TV, internet ya da medyanın bu konudaki etkisi neredeyse diğer aktaranların özgül ağırlığından fazladır. Kültürel hafıza, çeşitli sembolik sistemler içinde işleyen, dini metinler, tarihsel resim, tarih yazımı, TV belgeselleri, anıtlar ve anma törenleri gibi bir dizi farklı medya tarafından oluşturmaktadır. Bu ortamların her birinin kendine özgü bir hatırlama şekli vardır ve oluşturduğu hafızada izini bırakacaktır (Erll, 2008: 389).

Hal böyle iken çizgi filmler de içinde kültür ve hafızaya ilişkin öğelere dair emareler aranabilecek içerikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Çizgi Filmlerde Kültür Aktarımı: Türk Mutfağı Örneği

2.1.Yöntem

Çizgi filmlerin kültür aktarımı rolü içinde aileden dile, giyimden müziğe kadar pek çok kültürel ögenin işlendiği gözlenmektedir. İşlenen bu öğelerden biri de yemek kültürü ile ilgilidir. Bu bağlamda mikro düzeyde çocukların yeme alışkanlıkları kazanması ve makro düzeyde yemek kültürünün aktarılması için etkin biçimde kullanılmaktadır. Öyle ki çizgi filmlerin toplumların yemek yeme pratiklerini dönüştürmek ve ulus aşırı şirketlerin yeni pazarlarına elverişli bir zemin yaratmak için kullanıldığı dahi iddia edilmiştir. Ekinci'ye göre Türkiye'ye pizza ilk kez 1989 yılında meşhur bir marka ile girmiş ancak istenen pazara ulaşamadığı için şirket geri geri çekilme kararı almıştır. 1991 yılında Ninja Kaplumbağalar isimli çizgi film, dünyada büyük ilgi görmesinin ardından Türkiye'de özel bir kanala gerçek değerinin yüzde onu oranında teklif edilmiş ve kanal tarafından kabul edilmiştir. 1994 yılında ise aynı pizza markası yeniden Türkiye pazarına dâhil olmuş ve bu kez istenen başarıya ulaşmıştır (2015). Ninja Kaplumbağalar isimli çizgi filmde dört mutant kaplumbağa ile ustaları fare Splinter'in kötülere karşı mücadelesi konu edilmektedir. Çizgi filmin beş karakterinin de en çok sevdiği yemek pizzadır. Pizzanın çizgi filmin yayına girdiği yıllardan itibaren pek çok kültürde yer ettiği ve çocuklar tarafından sevildiği bilinmektedir. Bu yönü ile Ninja Kaplumbağalar Batı yemek kültürünün aktarımında önemli bir rol oynamıştır. Benzer örnekleri Batı Avrupa, Amerika ve Japon yemek kültürünü yansıtan çizgi filmler üzerinden arttırmak mümkündür.² Bu bağlamda çizgi filmlerin çocukların yemek yeme alışkanlıklarını biçimlendirmek ve yöresel yemek kültürünü aktarmak konusunda yoğun biçimde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yerli çizgi filmlerde de Türk yemek kültürüne yönelik pek çok tema işlendiği dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Türk yapımı Pepee, Hapşuu, Niloya ve Elif'in Düşleri isimli çizgi filmlerde Türk mutfak kültürünün hangi tema, söylem ve pratiklerle aktarıldığının içerik analizi ile elde tespit edilmesi amaçlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e göre içerik analizi verilerin içinde saklı olabilecek gerçekliğe ulaşmamıza yarayan bir çabadır. Bu bağlamda elde edilen veriler kavramsallaştırılmakta ve kavramlar mantık örüntüsü içinde düzenlenerek açıklayıcı temalar saptanmaktadır (2013: 227). İçerik analizi kayıtlı her türlü iletişim verisinin analiz edilerek bağlamı hakkında çıkarımda bulunmaya yarayan bir nitel araştırma metodudur. Bu bağlamda gazete, televizyon programı, film, reklam ya da dizi içeriklerinde, açık ya da örtülü biçimde örneğin azınlık bir grubun, kadınların, çocuğun, yoksulluğun ya da kültürün nasıl temsil edildiğine yönelik verilere ulaşmamızı mümkün kılmaktadır. Nitekim yorumlayıcı içerik analizi iletişimin verdiği mesajın açık ve örtülü tüm kodlarını dikkate almaktadır. Araştırmacı içerik analizi yaparken temalara, sembollere, alt metinlere ve göndermelere bakarak bağlamı analiz etmeye çalışmaktadır. Bu amaçla çizgi filmlerde kültürün aktarımına yönelik temsiller kategorilere ayrılmış, yemek kültürünü yansıtan temalara odaklanılarak yorumlanmıştır.

² Konu ile ilgili sarıh bir çalışma için bakınız Atan, U. (1995). Animasyonun Kültür Aktarımındaki Yeri. (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi: Konya.

2.2. Bulgular

2.2.1. Pepee

Pepee 2008 yılında yayına giren Türk yapımı bir çizgi filmidir. Pepee'yi tasarlayan ve Pepee'nin annesi olarak bilinen Ayşe Şule Bilgiç 2015 yılında özel bir gazeteye verdiği röportajda Pepee'nin isim olarak öz Türkçe "pepemedan" geldiğini ifade ederken, "Pepee bu vatanın evladıdır ve sahibi bu vatanın halkıdır, Pepee'nin yayım amacı kendi kültürünü, bilen seven ve sahip çıkan bir nesli desteklemektir" demektedir. (2015, Habertürk)³ Türkmen, çizgi filmlerin kültür aktarımındaki rolüne ilişkin gerçekleştirdiği çalışmada Pepee çizgi filminin aile, dil, kıyafet ve aksesuarlar, halk oyunları, çocuk oyunları, inanç, müzik, milli hassasiyetler ve yemekler konusunda bir kültür aktarım aracı olduğuna vurgu yapmaktadır (2012: 147-151). Pepee'nin içeriği incelendiğinde milli bir saikle hareket ettiği anlaşılmaktadır. Jenerikte gösterilen Türk bayrağı ve Pepee'nin Türklüğüne yapılan vurgu bunun bir göstergesidir. Nitekim karşılama oynadığı, Hüdayda söylediği, horon teptiği, zeybek oynadığı ya da yöresel kıyafetler giydiği düşünüldüğünde, Türk kültürünün yaşatılması adına oldukça ayrıntılı tasarımlar ürettiği görülmektedir. Bu tasarımlardan biri de yemek kültürü noktasında önümüze çıkmaktadır.

Pepee'nin yemek yediği bölümler incelendiğinde Türk mutfağına has yiyeceklerin tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca yemek yeme pratikleri de yerel kültüre uygun biçimde tasarlanmıştır. Sabah kahvaltı ile güne başlayan Pepee kahvaltıda yumurta, süt ya da tahinli pekmez tercih etmektedir. "Zulu Kahvaltı Hazırlıyor" ve "Günde Üç Kere Yemek Yemeliyiz" isimli bölümlerde Zulu'nun Pepee için hazırladığı kahvaltı sofrasında çay, sahandada yumurta, süt, zeytin, peynir olduğu dikkat çekmektedir.⁴ Akşam yemeği sahnelerinde ise kuru fasulye ve pilava ilişkin sofraya görüntülerine yer verilmektedir. Bölüm teması "Günde Üç Kere Yemek Yemeliyiz" isimli şarkı ile desteklenmektedir.⁵ "Sekiz Saatlik Sabır Oyunu" isimli bölümde Pepee, yoğurt yemek istediğini söylemekte ise de yoğurdun kalmadığını fark etmektedir. Nenesine yoğurt olup olmadığını soran Pepee'ye nenesi, yoğurdun tamamını ayran yaptığını söylemekte ve yeniden yoğurt yapmayı teklif etmektedir. Pepee ile nenesi birlikte yoğurt mayalamakta ve yoğurdun mayalanması tüm aşamaları ile aktarılmaktadır.⁶ Pepee'nin en sevdiği yemekler Türk mutfağından seçilmekle kalmamış, az bilindik yöresel yemeklere de yer verilmiştir. "Pepee Çütte Yoğuruyor" isimli bölümde, Pepee'nin nenesinden Gaziantep ve Adıyaman yöresine ait çütte istediği ve bir leğende çütte yoğurduğu görülmektedir. Çüttenin tarifine de ayrıntılı olarak yer verildiği dikkat çekmektedir.⁷ Yine bir başka bölümde Pepee'nin babasının Besni yöresine has bir yemek olan basmet yaptığı ve tarifini verdiği görülmektedir.⁸ Türkmen'e göre Pepee yalnızca yemeklere değinmekle kalmayıp onların bağlamına ilişkin de bilgi vermektedir. Örneğin kısır gördüğünde annesinin kısırı misafirlere ikram ettiğini söylemektedir (2012: 149). Pepee bölümleri incelendiğinde kimi zaman Türk yemek kültürü ile ilişkili deyimlerin de vurgulandığı görülmektedir. Pepee'nin kardeşi Bebee'nin sabah uyandığında "karnım zil çalıyor" dediği ve annesi ile bu deyim üzerine sohbet ettikleri dikkat çekmektedir.

³ <https://hthayat.haberturk.com/yasam/roportajlar/haber/1006411-ayse-sule-bilgic-pepee-bu-vatanin-evladidir> Erişim tarihi: 19.11.2021

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=iXPzRIm9oao> Erişim tarihi 19.11.2021

⁵ https://www.youtube.com/watch?v=-zgR_IRqfd0&t=26s Erişim tarihi 20.11.2021

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=707--gAp4bU> Erişim Tarihi 20.11.2021

⁷ <https://www.dailymotion.com/video/x4vgpf3> Erişim tarihi 19.11.2021

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=v1cgi8neR7A> Erişim tarihi 20.11.2021

Pepee’de yemek vurgusu olan diğer pek çok bölümün izlenmesi sonucunda kimi kültürel kodların tekerrür ettiği görülmüştür. Bu kodlar arasında yemek kültürüne özel bir önem atfedildiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda çay, sahadanda yumurta, ayran, yoğurt, salata, kuru fasulye, pilav ve köfte gibi Türk mutfağının ana yemeklerinin hem tariflerine değinildiği hem de sağlıklı ilişkilerinin kurulduğunu ifade etmemiz gerekmektedir. Buna mukabil herkesçe bilinen yemeklerin yanı sıra yöresel yemeklere de dikkat çekilmiştir. Çütte ve basmet gibi yöresel yemeklerin sunulması bu durumun göstergesidir. Öte yandan düzenli ve üç öğünün önemi sıkça vurgulanmakta, evde ve aperiatif olmayan yemek yeme pratikleri sunulmaktadır.

2.2.2 Elif’in Düşleri

Elif’in Düşleri TRT Çocuk kanalında yayımlanan Türk yapımı bir çizgi film olup ana teması sebze ve meyvelerin tanıtılması üzerine kuruludur. Küçük kızın hayal dünyasında meyve ve sebzelerle konuşarak onları tanıttığı, yapılan yemeklerle ilgili konuştuğu ve sağlık üzerine etkileri üzerine mesajlar verdiği görülmektedir. Elif “Dolmalık Biber” isimli bölümde mahallede bulunan Münevver teyze ile dolmalık biberle ilgili sohbet etmektedir. Komşu teyze Elif’e dolmalık biberle yapılabilecek turşu, zeytinyağlı ve kıymalı dolma, tavuklu sote ve salatadan oluşan yemek yelpazesinden bahsetmektedir. Bunun yanı sıra görsellerle desteklenen ayrıntılı tarifler paylaşmaktadır.⁹ “Bayram” başlığı verilen bölümde Elif’in annesinin yaprak sarması sardığı dikkat çekmektedir. Bilindiği gibi Türk yemek kültüründe yaprak sarması bayramda ev ziyaretine gelen misafirlere ikram edilen başlıca yemeklerdendir.¹⁰ “Komşuya Giden Tatlı” bölümünde ise yoğurt işlenmiş, komşuya kabak tatlısı ve ayva tatlısı ikram edilmiştir.¹¹ Çizgi filmlerde Türk yemek kültürü ile ilgili etkin olarak işlenen diğer bir tema kış hazırlıklarına yöneliktir. “Salça” isimli bölümde anne Elif’le beraber mutfak robotunda kapyta biber çekerek salça yapmaktadır. Salça yapımına komşu Münevver teyzenin yardım ettiği ve ayrıntılı tarif verdiği görülmektedir. Elif’in Düşleri ’ne ilişkin bölümlerde yalnızca yemeklere değinilmediği, tariflerin yanı sıra insan sağlığına faydalarının da işlendiğini ifade etmemiz gerekmektedir. Bu bağlamda yemek kültürü aktarılırken sağlıklı ilişkilendirmek sureti ile sunulmaktadır.¹² Yine kış hazırlıklarının işlendiği “Turşu” isimli bölümde mevsim sebzelerinin turşu yolu ile saklanabileceği üzerinde durulmuştur. Annenin yaptığı kuru fasulye ve pilavın yanına turşu konması da Türk mutfağına “kuru fasulye, pilav ve turşu” olarak yerleşmiş üçlemeye uygundur.¹³ “Okul Üzümü” isimli bölümde ise kuru üzümün hikâyesine yer verilmiş ve çocukların yanında okula gönderilmek için uygun olduğu vurgulanmıştır. Bilindiği gibi anneler küçük çocukların cebine zihin açıcı olduğu düşüncesi ile kuru üzüm koymaktadır. Bu bağlamda kuru üzüm okul üzümü olarak adlandırılmıştır. Kuru üzümünden iç pilav, cevizli sucuk, irmik helvası, hoşaf, sarma, aşure ve üzümlü kek yapıldığı da diğer belirteçlerdendir. Bölüm, “Ye Ye Ye Sen De Üzüm Ye” şeklinde bestelenmiş ve çocukların iyi bildiği şarkı ile devam etmektedir.¹⁴

Elif’in Düşleri çizgi filminin her bölümü, teması itibari ile Türk mutfak kültürüne gönderme yapmaktadır. Bu nedenle örneklerin sayısını arttırmak mümkündür.

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=p7jWScTLHL8&t=386s>

¹⁰ https://www.youtube.com/watch?v=mq_SU7M2S4w Erişim Tarihi: 20.11.2021

¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=7hbnraKZr9k> Erişim Tarihi: 20.11.2021

¹² <https://www.youtube.com/watch?v=f2XyH2Ri72I> Erişim Tarihi: 20.11.2021

¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=PZxp-bd4Jg0> Erişim Tarihi: 20.11.2021

¹⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=jw53sAy4Oek> Erişim Tarihi: 20.11.2021

Bölümlerin incelenmesi neticesinde kabak yemeğinden, karnıyarığa, dolmadan lahana sarmasına, kabak tatlısından, kuru fasulyeye varan pek çok yemeğin yanı sıra Türk mutfağında sıklıkla kullanılan soğan sarımsak ve baharatların tanıtıldığını söylemek mümkündür. Öte yandan kış hazırlıkları üzerinde özenle durulmuş, turşu ve salça gibi konserve şekillerine değinilmiştir.

2.2.3. Niloya

Niloya TRT Çocuk kanalında yayınlanan ve çocukların çok sevdiği bir çizgi filmidir. Çizgi filmin ana karakteri Niloya anne, baba ve abisinin yanı sıra babaanne ve dedesi ile birlikte yaşamaktadır. Öte yandan Niloya Türk mutfağına ilişkin temaların yoğun biçimde işlendiği bir çizgi film olarak karşımıza çıkmaktadır. “Çilek Reçeli” isimli bölümde Niloya annesinin çilek reçeli yaptığını, pişmesi için sabrettiğini söylemekte ve reçel piştikten sonra reçelli ekmek yemektedir. Reçelli ekmek pek çok yetişkinin çocukluğuna ilişkin hatırladığı nostaljik bir deneyimdir. Bölüm teması “Annem Çilek Reçeli Yapıyor” isimli şarkı ile desteklenmektedir.¹⁵ Niloya “Yoğurt” isimli bölümde ise kuru fasulye ve pilavın yanında yoğurdu çok sevdiğini ifade etmektedir. Yoğurt yapmanın aşamaları da paylaşılan bölümde Niloya’nın inekten süt sağlamakla işe başladığı görülmektedir. Bölümün devamında bir ritüel olan “Yoğurt” şarkısı söylenmektedir. Öte yandan anne yoğurdun mayalanmasını beklerken buzdolabı poşetlerine konulmuş bezelyeleri dondurucuya koymakta ve Niloya’ya bezelyeleri kış için sakladığını ifade etmektedir. Yaz sebzelerinin buzdolabı poşetlerinde buzuğa konulması Türk mutfağının dokusu ile uyumludur. “Sıcak Bir Çorba” isimli bölümde ise Niloya ve babası hasta olan annelerine sıcak bir çorba pişirmektedir.¹⁶ Türk mutfak kültüründe çorba ile hastanın özel bir ilgisi vardır. Öyle ki hasta çorbası şeklinde deyimleşmiş bir tabir dahi bulunmaktadır. Dahası komşular arasında hasta olanlara çorba götürmek de Türk geleneklerindedir.¹⁷ “Hikâye” isimli bölümde yine Türk mutfağının olmazsa olmazlarından olan aşure teması işlenmiştir. Aile üyeleri babaannenin yaptığı aşurenin pişmesini beklerken mutfakta sohbet etmekte ve hikâyeler anlatmaktadır. Aşure piştikten sonra annesi Niloya’dan aşureleri dağıtması için yardım istemektedir. Türk mutfak kültüründe her sene aşure ayında evlerde pişen aşurenin komşulara tabaklarla dağıtıldığı bilinmektedir. Bu bağlamda hem dini hem de geleneksel kodları olan aşure yemeğinin ve komşulara dağıtılmasının vurgulandığını ifade etmemiz gerekmektedir.¹⁸

Niloya isimli çizgi filmde de yemek temasının Türk mutfak kültürüne uygun biçimde tasarlandığı görülmüştür. Kuru fasulye, turşu, ayran, köfte, pilav, çilek reçeli yoğurt ve aşure gibi yemekler tematik olarak işlenmiştir. Öte yandan kış hazırlıklarına değinilmesi ve aşurenin komşulara dağıtılması birer kültür aktarımı olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.4. Hapşuu

Hapşuu TRT Çocuk Kanalında yayınlanan Türk yapımı bir çizgi filmidir. Çizgi filmde Hapşuu’nun yanı sıra babaannesi ve diğer hayvan dostları ile olan maceralarına yer verilmektedir. Çizgi filmde işlenen temalardan biri de yemek kültürüne ilişkindir. Hapşuu’nun “Tanışalım mı” isimli bölümünde babaannesinin yaptığı bulgur pilavı ile ayran içtiği ve yemekten önce ellerini yıkamanın önemini vurguladığı görülmektedir. Hapşuu yemeklerin ardından babaannesine “eline sağlık” demektedir.

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=B-XwviZREbg> Erişim Tarihi: 15.11.2021

¹⁶ [youtube.com/watch?v=Nfx4zFHI4sI](https://www.youtube.com/watch?v=Nfx4zFHI4sI) Erişim Tarihi: 15.11.2021

¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=Nfx4zFHI4sI> Erişim Tarihi: 15.11.2021

¹⁸ https://www.youtube.com/watch?v=LUXUSQfR_PM Erişim Tarihi: 20.11.2021

Aynı bölümde Hapşuu balı da çok sevdiğini ifade etmiştir.¹⁹ “Tıkırtı” isimli bölümde ise Türk mutfağına özgü olan ve hanımların toplanarak bir ritüel şeklinde yaptığı erişte ve karpuz sunulmaktadır.²⁰ “Yumurtalar Kırılmasın” isimli bölümde Hapşuu bahçedeki tavuğun altından yumurtayı alması gerektiğini, babaannesinin menemen yapacağını söylemektedir. Bölüm teması “Menemen” şarkısı ile desteklenmektedir. Şarkının sözleri “yumurtanın sarısı, yumurtanın beyazı, hepsini yesem büyürüm hemen, menemen menemen” şeklindedir.²¹ Hapşuu’nun en çok bilinen şarkılarından birisi “Kapuska” isimli parçadır. Şarkı sözleri “kapuska kapuska, lahana, lahana” sözlerini içermektedir. Bu bağlamda kapuska da Türk mutfağına has yemeklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hapşuu’nun yemek temalı bölümleri incelendiğinde kabak tatlısı, erişte, menemen, köfte, kapuska, hoşaf ve karnıyarık gibi Türk mutfağına özgü yemeklerin amaçlı biçimde işlendiği görülmektedir.²² Bu bağlamda Hapşuu da diğer örneklerde olduğu gibi Türk mutfağına has kültürü aktarmada bir araç konumundadır.

Sonuç

Kültür aktarımında toplumsal hafızanın rolü tartışılmazdır. Grubun yaşayan hafızası olarak ifade edilen toplumsal hafıza hayatta olanlar tarafından hatırlatılan geçmiştir. Hafızanın aktarımı, yazılı anlatım olan tarih kitapları veya anma günleri gibi resmi yolla yapılırken sözlü anlatım, yazılı ve görsel medya, sinema, ritüeller gibi resmi olmayan yöntemler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yemek kültürü aktarımında da teknolojik çağda kültürel aktarım teknolojinin sunduğu yeni iletişim araçlarıyla yapılmaktadır. Belgesel, sinemanın yanında çocuklar için çizgi filmler de toplumsal hafızanın pekişmesinde hayati bir rol üstlenmektedir. Çizgi filmler giyim, müzik, geleneksel ve dini ritüeller gibi birçok kültürel öğeyi olduğu kadar mutfak kültürünü de çocuklara aktarmaktadır. Pepee, Hapşu, Niloya ve Elif’in Düşleri gibi Türk yapımı çizgi filmlerde Türk mutfak kültürünün ağırlıklı olarak işlendiği görülmektedir. Bu çizgi filmlerde kuru fasulye, bulgur pilavı, yoğurt, ayran, lahana kapuskası, kabak tatlısı, köfte, hoşaf, karnıyarık, çilek reçeli, çorba, dolma, yaprak sarma, turşu, salata, irmik helvası, cevizli sucuk ve aşure gibi çok bilinen lezzetlerin yanında çütte gibi çok bilinmeyen Türk mutfağının lezzetleri tanıtıldığı ve aktarıldığı kadar Türklerde yemek pratiklerine de ayrı bir önem verildiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Assmann, J. (2008). “Communicative and Cultural Memory”, Media and Cultural Memory/ Medien und kulturelle Erinnerung, Astrid Erll · Ansgar Nünning eds., de Gruyter, pp.109-118.

Atan, U. (1995). Animasyonun Kültür Aktarımındaki Yeri. Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi. Konya.

Coser L.A. (1992). The Revival of The Sociology of Culture: The Case of Collective Memory. Sociological Forum 7(2), ss. 365–373.

Ekinci, Ömer. (2015). Dikkat Zihinlerimizin Kumandası Kimin Elinde, <https://www.star.com.tr/yazar/dikkat-zihinlerimizin-kumandasi-kimlerin-elinde-yazi-1061523/> Erişim Tarihi 22.11.2021

¹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=UDQGNolR9eA> Erişim Tarihi: 17.11.2021

²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=ya4EpiE98Ko> Erişim Tarihi: 17.11.2021

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=3quHVN5jzA> Erişim Tarihi: 16.11.2021

²² <https://www.youtube.com/watch?v=7yoNlmD-zkg> Erişim Tarihi: 16.11.2021

Erl, A. (2008). "Literature, Film, and the Mediality of Cultural Memory", Media and Cultural Memory/ Medien und Kulturelle Erinnerung, Astrid Erl · Ansgar Nünning eds., de Gruyter, pp.389-398.

Eröz, M. (1977). Türk Kültürü Araştırmaları, Kutluğ Yayınları: İstanbul

Güder, S. Y., Ay, A., Saray, F., & Kılıç, İ. (2017). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının İzledikleri Çizgi Filmlerin Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları Açısından İncelenmesi: Niloya Örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), ss. 96-111.

Halbwachs M. (1997). [1950 posthumous] La mémoire collective. Paris: Albin Michel.

Harth, D. (2008). "The Invention of Cultural Memory", Media and Cultural Memory/ Medien und Kulturelle Erinnerung, Astrid Erl · Ansgar Nünning eds., de Gruyter, pp.85-96.

Kaya, D. (1990). Sivaslı Aşıklardan Yemek Destanları. *Milli Folklor*, C. 1(7), ss.56-59.

Sancar, M. (2008). Geçmişle Hesaplaşma: Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne. İletişim Yayınları.

Sutton, D. E. (2001). Remembrance of Repasts: an Anthropology of Food And Memory. Berg Publishers: New York

Türkmen, N. (2012). Çizgi Filmlerin Kültür Aktarımındaki Rolü ve Pepee. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), ss.139-158.

Yıldırım, Ali., Şimşek, Hasan. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık: Ankara.

İnternet Kaynakları

<https://www.youtube.com/watch?v=iXPzRIm9oeo> Erişim tarihi 19.11.2021

https://www.youtube.com/watch?v=-zgR_1Rqfd0&t=26s Erişim tarihi 20.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=707--gAp4bU> Erişim Tarihi 20.11.2021

<https://www.dailymotion.com/video/x4vgrp3> Erişim tarihi 19.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=v1cgi8neR7A> Erişim tarihi 20.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=UDQGNolR9eA> Erişim tarihi 17.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=ya4EpiE98Ko> Erişim tarihi 17.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=3quHVN5jpzA> Erişim tarihi 20.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=7yoNlmD-zkg> Erişim tarihi 20.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=B-XwviZREbg> Erişim tarihi 20.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=Nfx4zFHI4sI> Erişim tarihi 21.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=Nfx4zFHI4sI> Erişim tarihi 21. 11. 2021

<https://www.youtube.com/watch?v=Ie-OlYKfjq0> Erişim Tarihi 18.11.2021

https://www.youtube.com/watch?v=LUXUSQfR_PM Erişim Tarihi: 20.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=p7jWScTLHL8&t=386s> Erişim Tarihi 18.11.2021

https://www.youtube.com/watch?v=mq_SU7M2S4w Erişim Tarihi: 20.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=7hbnraKZr9k> Erişim Tarihi: 20.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=f2XyH2Ri72I> Erişim Tarihi: 20.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=PZxp-bd4Jg0> Erişim Tarihi: 20.11.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=jw53sAy4Oek> Erişim Tarihi: 20.11.2021

KENTSEL PEYZAJ ALANLARINDA ÇOCUK KATILIMININ ÖNEMİ VE ETKİSİ

Filiz ACAR RIZA

Bursa Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Yüksek Lisans Programı
ORCID: 0000-0001-6127-9242

Prof. Dr. Gül SAYAN ATANUR

Bursa Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
ORCID: 0000-0001-7240-8839

Özet

Doğal ve yapılmış çevreden oluşan fiziksel çevre günlük yaşantımızı, fiziksel ve ruhsal sağlığımızı doğrudan etkilemektedir. Fiziksel çevrenin değişimi bu çevrede yaşayan tüm bireyleri ilgilendirir. Bireylerin fiziksel çevrenin oluşumu ile ilgili kararlarda yer almaları, içinde buldukları çevreye karşı sorumluluk hissetmelerini sağlar. Bu sebeple fiziksel çevrenin oluşum sürecine katılmak, sürdürülebilir ve demokratik toplumlar için ihtiyaç duyulan bir kavramdır.

Kentli çocukların fiziksel çevresi yetişkinler tarafından şekillendirilmiş ve zamanla doğadan uzaklaşmış niteliktedir. Bununla birlikte toplumun önemli bir grubunu temsil eden çocuklar, fiziksel çevre üzerinde en az yetişkinler kadar hak sahibidirler. Çocukların geleceğin yetişkinleri olduğu da düşünüldüğünde, çocukların yer aldığı katılım çalışmalarının yaygınlaşmasının çok yönlü etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Çocuk katılımı, çocuğun ihtiyaç ve taleplerinin anlaşılmasında önemli olduğu gibi çevreye karşı sorumlu tutum ve davranış sergileyen bireylerin yetişmesini de desteklemektedir.

Peyzaj alanları kentli çocukların doğayla buluştuğu, fiziksel ve sosyal ihtiyaçları için gereksinim duydukları alanlardır. Bu alanların tasarım sürecinde yer almak çocukların doğal çevrelerine karşı olumlu tutum geliştirmelerini destekler. Çocuklar bu alanlarda algılaması zor olan çevre sorunlarını daha kolay kavrayabilir, bu alanların günlük ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesini talep edebilir. Bu nedenle, peyzaj alanları çocuk katılımı çalışmaları için sıklıkla tercih edilen alanlardır. Bu çalışma ile Türkiye’de yapılan çocuk katılımı uygulamalarından benzer yapıdaki üç örneğin süreçleri değerlendirilmiş ve yapılacak çocuk katılımı uygulamaları için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Katılım, Peyzaj Tasarımı

THE IMPORTANCE AND IMPACT OF CHILD PARTICIPATION IN URBAN LANDSCAPE

Abstract

The physical environment, which consists of the natural and built environment, directly affects our daily life, physical and mental health. The change of the physical environment concerns all individuals living in this environment. Involving individuals in decisions about the formation of the physical environment enables them to feel responsible for the environment they live in. For this reason, participating in the formation process of the physical environment is a necessary concept for sustainable and democratic societies.

The physical environment of urban children has been shaped by adults and has moved away from nature over time. However, children, who represent an important group of society, have at least as many rights over the physical environment as adults.

Considering that children are the adults of the future, it is possible to say that the spread of participation activities involving children has multifaceted effects. Child participation is important in understanding the needs and demands of the child, as well as supporting the upbringing of individuals who exhibit responsible attitudes and behaviors towards the environment.

Landscape areas are areas where urban children meet with nature and they need for their physical and social needs. Taking part in the design process of these areas supports children to develop positive attitudes towards their natural environment. Children can more easily grasp the environmental problems that are difficult to perceive in these areas, and may demand that these areas be shaped according to their daily needs. Therefore, landscape areas are frequently preferred areas for child participation studies. With this study, three different examples of child participation practices carried out for similar purposes in Turkey were evaluated and suggestions for child participation practices to be made were presented.

Keywords: Child, Participation, Landscape Design

Giriş

Çevre, birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen, canlı ve cansız varlıkların yaşamlarını devam ettirdikleri somut ve soyut mekânların bütünüdür. Bireylerin günlük yaşamlarını, sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını etkileyen fiziksel çevresi doğal ve yapılı çevreden oluşur. Birey bu alanlarla sürekli olarak etkileşim halindedir. Bu nedenle fiziksel çevrenin üretiminde bireylerin katılımı, ihtiyaç ve taleplerin karşılanması ile sürdürülebilir alanlar üretmeyi mümkün kılar. Kentsel mekânların oluşumuna katılım gösteren bireyler, alanı sahiplenip korumaya ve çevreye karşı olumlu tutum sergilemeye meyilli olurlar. Katılım, bireyin günlük yaşam pratiklerinde pasif eylemler olabileceği gibi, çevresel ve toplumsal boyutta gerçekleştirebileceği aktif eylemler de olabilir (Alpan 2015; Hacıalibeyoğlu, 2013).

Çocukluk döneminin yetişkinler tarafından kısa süren ve geçici bir dönem olduğunun düşünülmesi, çocukların oy kullanma hakkı olmayan bir toplumsal grubu oluşturması ve kente ilişkin istek ve beklentilerini dile getirebilme fırsatlarının bulunmayışı, kentlerin çocukların da düşünülerek tasarlanamamasına yol açmaktadır (Biol, 2009). Ancak çocuklar bu alanlarda hak sahibi bireyler olarak katılımında yer alması gereken öncelikli gruplardan biridir.

1990'larda tasarımda çocuk katılımı kavramı ön plana çıkmıştır ve bu yıllardan günümüze, çocuk katılım çalışmaları gerçekleştirilmektedir. Çocuk katılım modellerine göre katılım çalışmaları her zaman gerçek bir katılımı yansıtmayabilir. Hart (1992)'in katılım merdiveni çocuğun gerçek katılımında yer alamadığı durumları manipülasyon, dekorasyon ve maskotluk olarak sıralar. Etkin katılım düzeyi sağlanmadığında, katılım çocukların gözünde bir hileden ibaret olur (Hart, 2016). Bu nedenle katılım sürecinin doğru planlanması ve uygun yöntemlerin seçilmesi gerekmektedir. Hart (2016)'a göre fiziksel çevrenin üretimi düzenlenmesi ve yönetimi çocuk katılımı için ideal alanlardır. Ülkemizdeki uygulama örnekleri incelendiğinde de en çok tercih edilen alanlar kentsel peyzaj alanlarıdır. Çocukların kent yaşamı içinde doğayla bağlantı kurmasına imkân veren bu alanlar, katılım çalışmalarında çocuğun içinde bulunduğu süreci algılayabilmesini kolaylaştırır.

Türkiye'de gerçekleştirilen çocuk katılım örneklerinin değerlendirildiği bu çalışmanın amacı, çocuk katılımı odaklı çalışmalarda etkin katılım düzeyinin sağlanması amacı ile katılım sürecinin oluşturulmasına ilişkin öneriler sunmak, çocuk katılımının etki ve önemini belirterek ülkemizde gerçekleştirilecek uygulamaların artmasına katkıda bulunmaktır.

Çocuk Katılımının Etkisi ve Önemi

Çocuğun sağlıklı gelişimini sağlayabilmek için fiziksel, zihinsel ve sosyal ihtiyaçlarına karşılık veren alanlara ihtiyaç vardır. Çocuğa hareket özgürlüğü sunan güvenli açık alanlar, çocuğun fiziksel gelişimini destekler. Bu alanlar, çocuğun yetişkin gözetiminde ancak bağımsız hareket edebilmesine imkân sağlayacak nitelikte olmalıdır. Çocuk bu alanlarda zihinsel ve sosyal gelişimini destekleyen oyun ihtiyacını da karşılayabilmelidir.

Fiziksel çevrenin, çocuğun sosyal yaşamı ve gelişiminde önemli bir rolü vardır (Tandoğan, 2011). Bununla birlikte çocuk gelişiminde kentsel peyzaj alanlarının etkili olduğu bilinmektedir (Bozkurt ve Özgür, 2019). Çocuk fiziksel çevresiyle doğrudan etkileşim halindedir. Rasmussen (2004)'e göre çocuğun günlük yaşamı ev, okul ve dinlenme yerlerinden oluşan bir üçgende geçmektedir (Onur, 2016). Dolayısı ile çocuğun fiziksel çevresini oluşturan bu alanların çocuğun günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte olması gerekir. Çocuklar bu alanlarda yaşlılarıyla sosyalleşebilir, oyunlar ile keşfedebilir, hareket özgürlüğü ve doğaya yakınlaşma ile stres atabilir (Bozkurt ve Özgür, 2019). Bu alanlar, çocuk gelişimini destekleyebilmesi için; güvenli, oyun imkânı sunan ve çocuğun doğayla yakınlaşabilmesini sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır (Tandoğan, 2011).

Çocuk gelişiminde bu denli etkisi olan kentsel peyzaj alanlarının tasarlanmasında, çocuklar çoğunlukla söz sahibi olma fırsatı bulamaz ve kararlar yetişkinler tarafından alınır (Arın, 2015). Yetişkinlerin çocuklar için oluşturduğu yerler ve çocukların ihtiyaçlarını karşılayan ve vakit geçirmekten keyif aldığı yerler farklı olabilir (Onur, 2016). Aynı zamanda yaşı, cinsiyeti, etnik kökeni fark etmeksizin fiziksel çevrenin oluşumundaki kararlarda yer alabilmek her bireyin hakkıdır (Arın, 2015). Çocukların yaşamlarını etkileyen kararlarda aktif olarak yer alması, çocuk gelişimini de desteklemektedir (Avcı ve Akar Gençer, 2017). Bu nedenlerle yerelden başlayarak, çocukların katılımını kapsayan uygulamalar, demokratik ve sürdürülebilir toplumlar için gereklidir.

Katılımcı tasarımda etkin katılım sürecinin sağlanması, katılımın verimliliğini ortaya koymaktadır. Açıkgoz (1987) katılma kavramını tanımlarken güç ve etki üzerinde durmaktadır. Pateman (1970)'e göre; güç, katılımcının karar alıcı olarak aktif olduğu durumlarda; etki ise katılımcının sonucu belirlemeden yalnızca karara katkıda bulunduğu durumlarda geçerlidir (Açıkgoz, 1987). Hart (1997), Arnstein'in katılım modeli üzerinden oluşturduğu çocuk katılım merdiveninde, çocuğun katılımında etkin olmadığı durumları; manipülasyon, dekorasyon, maskotluk olarak sıralamaktadır (Hart, 2016). Arın (2015) çocukların dekoratif bir unsur olarak yer aldığı, katılımın doğasına aykırı süreçleri çocuk katılımının doğru algılanmasına engel olduğu için eleştirmektedir.

Fiziksel çevrenin oluşumunda katılım, bireyin mekân ile bir bağ kurmasını sağlayan bir süreç olarak değerlendirilebilir ve bireyin çevreye karşı davranışlarını olumlu etkiler (Alpan, 2015). Bu bağlamda çocuk katılımının verimliliğinde, ortaya çıkan katılım ürününün boyutları değil, katılım sürecinde çocuğun aktifliği ön plandadır. Katılım sürecinde çocuğun sahip olduğu haklar konusunda kazanımları ve fiziksel çevre hakkında farkındalığının gelişmesi; çevresine karşı olumlu tutum sergilemesini sağlayacaktır.

Türkiye’de Gerçekleştirilen Çocuk Katılımı Örnekleri

Çocuk katılımı çalışmaları, çocukların kaynaştırılması ve farkındalığının arttırılmasında etkili süreçler oluşturulabilir. Çalışma kapsamında çocuk katılımı ile ilgili olarak Türkiye’de gerçekleştirilen örneklerden; “Oyun Engel Tanımaz Parkı”, RESLOG-Kendi Parkını Tasarla projesi kapsamında “Osmangazi Katılımcı Park Tasarımı Atölyesi” ve Uluslararası Engelsiz İzmir Kongresi kapsamında “Elim Sende-Karabağlar Engelsiz Park Atölyesi” çalışmaları incelenmiştir.

Oyun Engel Tanımaz Parkı

Nilüfer Kent Konseyinin koordinatörlüğünde gerçekleştirilen “Oyun Engel Tanımaz Parkı”nın katılım süreci eğitim çok aktörlü ve uzun bir süreci kapsayacak biçimde kurgulanmıştır. Bu çalışmanın paydaşları Nilüfer Belediyesi, Nilüfer Kent Konseyi, Nilüfer İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Bursa Orhangazi Üniversitesi, Bursa Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, TMMOB Mimarlar Odası Bursa Şubesi, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Bursa İl Temsilciliği ve ÇEK 3 Mart Azizoğlu İlköğretim Okulu’dur (Arın, 2015). 8-14 yaş grubundaki 24 engelsiz ve 6 engelli çocuğun katılımı ile gerçekleştirilen çalışma, bir yapılı çevre eğitimi ve kaynaştırma projesi olarak tanımlanabilir. Projenin amacı engelli çocuklar adına değil, engelli çocuklar ile birlikte üretmektir.

Oyun Engel Tanımaz Parkının katılım süreci 2 döneme ayrılan ve 28 haftalık bir eğitim programı ile tamamlanmıştır. Bu süreç kuramsal çalışmaları, temel tasarım çalışmalarını, analiz ve ön tasarım çalışmalarını ve oyun parkı tasarımını kapsamaktadır (Arın, 2015). Çocuklar projenin tasarım aşamasında aktif olarak rol almış ve tasarım kararlarında söz sahibi olmuşlardır. Çocuk katılımının etkin düzeyde değerlendirildiği (Şentürk, 2018) bu projenin uygulaması 2015 yılında hayata geçirilmiştir. Yerel yönetimin paydaşlar arasında yer alması ve paydaşların çeşitliliği, projenin hayata geçirilmesinde etkili olmuştur (Atanur ve Arın, 2015).

Çalışma uzun soluklu bir eğitim programını içermesi, çocuk katılımının etkin düzeyde gerçekleştirilmesi, çocukların kararlarda etkili olabilmesi ve projenin hayata geçirilmesi ile çocuk katılımı uygulamalarına örnek olacak niteliktedir.

Şekil 1. Oyun Engel Tanımaz Parkı Katılım Süreci Zamansal Değerlendirme
(Hacılibeyoğlu, 2013)

Şekil 1’de katılım süreçlerini gösteren şema üzerinde Oyun Engel Tanımaz Parkı çocuk katılım sürecinin zamansal değerlendirmesi gösterilmiştir. Bu şema birbirini takip eden proje aşamalarında (karar süreci, tasarım süreci, uygulama süreci) organizasyonel süreç ile üretken sürecin gözlendiği aşamaları belirtmektedir. Oyun Engel Tanımaz Parkı’nda çocuk katılımı organizasyonel sürecin bir kısmı ve üretken sürecin tamamı dahil olmak üzere çocuklar karar-tasarım ve uygulama süreçlerinin tümünde farklı katılım düzeylerinde yer almıştır.

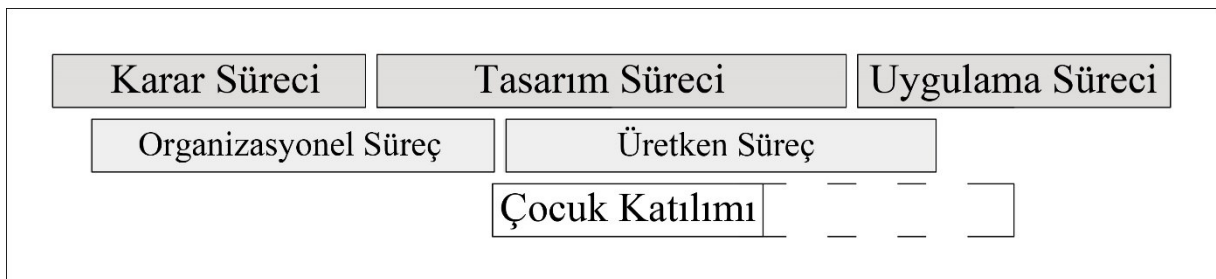
Karabağlar Engelsiz Park Atölyesi

Elim Sende Farkındalık Projesi kapsamındaki çalışmalardan biri olan Karabağlar Engelsiz Park Atölyesinin paydaşları İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Engelsiz Sanat Derneği ve Karabağlar Belediyesi'dir (Url, 1). 7-14 yaş grubundaki çocukların katılımı ile gerçekleştirilen bir kaynaştırma ve farkındalık projesi olan projenin amacı; dezavantajlı bölgelerde, engelli ve engelsiz çocukların kaynaştırılması ve sanat dalları ile farkındalığın artırılmasıdır (Ülker, 2021)

Elim Sende projesinde katılım süreci öncelikle gönüllü üniversite öğrencilerinin (yönlendiriciler), gönüllü lise öğrencilerine (belletmenler) farkındalık eğitimi vermesi ile başlamaktadır (Url, 2). Belletmenler, katılımcı ilkökul öğrencilerinin engelli farkındalığını, sanat aracılığı ile kavramalarını sağlayan etkinliklerde yer alarak geliştirmelerini hedeflemişlerdir. Karabağlarda yapılan atölyelerde; öncelikle tanıtım sunumları ile çocuklara projenin içeriği, çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, engellilik, şehir bilinci konularında bilgi verilmiş; ardından odak grup çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Url, 1). Bu çalışmaların devamında çocuklar amaç ve tasarım süreci hakkında bilgi sahibi olmuştur. Son olarak maket atölyesi ile park tasarımı ortaya çıkarılmıştır ve proje çocuklar tarafından, yalnızca sözlü olarak değil sanat dalları (drama, tiyatro) kullanılarak sunulmuştur (Ülker, 2021). Katılım ürününün, Karabağlar Kazım Karabekir Mahallesi'nde yer alan Barış Parkı'nın düzenlenmesinde etkili olacağı belirtilmiştir (Url, 1)

Çalışma yakın yaş gruplarının bilgi aktarımıyla gerçekleştirilen, engelli odaklı kaynaştırma projesi olarak ön plana çıkmaktadır. Bu yönüyle diğer örneklerden ayrılmakta ve kullanılan yöntemler açısından örnek teşkil etmektedir. Bu proje, çocuk katılım yöntemlerinde sanatsal etkinliklerden yararlanılabileceğini, yakın yaş gruplarının ortak çalışmalarının verimliliğini, birlikte üretmenin bireyler arası ve birey-çevre arası kurulan bağlarda etkili olduğunu göstermektedir.

Şekil 2'de yer alan Karabağlar Engelsiz Park Atölyesi katılım süreci zamansal değerlendirmesine göre; çocuklar katılımın üretken sürecin bir kısmında karara katkıda bulunacak düzeyde yer almıştır. Uygulama süreci tamamlanmamakla birlikte, uygulama süreci gerçekleştiğinde, çocuk katılımının gerçekleştirilebilmesi söz konusu olacaktır.

Şekil 2. Karabağlar Engelsiz Park Atölyesi Katılım Süreci Zamansal Değerlendirme
(Hacılibeyoğlu, 2013)

Osmangazi Katılımcı Park Tasarımı Atölyesi

Bu çalışma, Yerel Yönetişimde Rezilyans Projesi (RESLOG) kapsamında, Osmangazi Belediyesi bünyesinde hizmet veren Hüdavendigar Sosyal Gelişim Merkezinin yerli ve mülteci çocuklara yönelik alt yapısını iyileştirme amacıyla "Kendi Parkını Tasarla" faaliyeti olarak 6-14 yaş grubundaki çocuklar ile gerçekleştirilmiştir.

Projenin amacı, yerli ve mülteci çocukların birlikte yaşama bilincinin geliştirilmesi ve yaşadıkları çevreyi iyileştirmek adına aktif bir şekilde rol almayı öğrenmeleri olarak belirtilmiştir (Sezgin, 2021).

Katılım süreci üç ayrı atölye ile gerçekleştirilmiştir. Fikir atölyesi olarak kurgulanan ilk iki atölyenin ilki, çocukların drama ile tanışması, oyun hakkında bilgi edinmeleri, oyun etkinliği ve hayallerindeki parkı resim çalışmasıyla ifade etmeleri ile tamamlanmıştır. İkinci fikir atölyesinde, park alanında toplanan çocuklar, hayallerindeki park ile Karaağaç parkı arasında bağlantı kurmuş ve parkın mevcut halini analiz etmişlerdir. Örnek çalışmaların çocuklara sunulması ve çocukların hayallerindeki Karaağaç parkını bireysel resim çalışması olarak ifade etmelerinin ardından üçüncü ve son atölyede ortak kararlar ile parkın maket çalışması yapılmıştır. Projedeki katılım ürününün, Osmangazi Hüdavendigar Mahallesi'nde yer alan Karaağaç Parkı'nın katılımcı tasarımıyla yeniden düzenlenmesinde etkili olacağı belirtilmiştir (Yaman, 2021). Çalışma yerli ve mülteci çocukların kaynaşması, birlikte yaşama ve üretme bilincini geliştirme amacıyla yürütülen bir proje olarak, katılım sürecinin önemini vurgulamaktadır.

Şekil 3'te Osmangazi Katılımcı Park Tasarımı Atölyesi katılım süreci zamansal değerlendirmesi yer almaktadır. Çocuk katılımı organizasyonel sürecin sonunda ve üretken sürecin bir kısmında karara katkı düzeyinde sağlanmıştır. Karabağlar Engelsiz Park Atölyesi'nde görüldüğü gibi uygulama sürecinin tamamlanmadığından, dolayı halen çocuk katılımının gerçekleştirilebilmesi söz konusudur.

Şekil 3. Osmangazi Katılımcı Park Tasarımı Atölyesi Katılım Süreci Zamansal Değerlendirme (Hacılibeyoğlu, 2013)

Sonuç ve Tartışma

Çalışmada sunulan çocuk katılımı örneklerinin ortak noktası, bu örneklerin peyzaj alanlarında gerçekleştirilmesinin yanı sıra kaynaştırma ve farkındalık projesi olmalarıdır. Buradan hareketle çocuk katılımı için sıklıkla tercih edilen peyzaj alanlarının, tasarım sürecinde çocuk katılımı ile toplumsal farkındalık projelerine ev sahipliği yapabileceğini söylemek mümkündür.

Çocuk katılımında etkin katılım düzeyinin sağlanması, sürecin doğru kurgulanması, çocukların süreç hakkında bilgilendirilmesi, tasarım sürecine dair kazanımları ve kararlarda etkili olduğunu hissetmesi ile mümkündür. İncelenen örneklerden Oyun Engel Tanımaz Parkı'nda, çocukların çok paydaşlı bir yapı ile teorik arka planı oluşturulmuş bir eğitim sürecinden geçtikleri ve ayrıca tasarımda ve kararlarda etkili oldukları görülmektedir. Karabağlar Engelsiz Park Atölyesi ve Osmangazi Katılımcı Park Tasarımı Atölyesi henüz uygulama süreci tamamlanmamış projeler olduğundan, uygulamaya dönüşebilmek kapsamında katılımın etkinliği tam anlamıyla değerlendirilememektedir.

Şekil 4. Örneklerin Katılım Süreci Zamansal Değerlendirmelerinin Karşılaştırılması
(Hacılibeyoğlu, 2013)

Ancak üç proje kıyaslandığında, her birinin nitelikli bir katılım çalışmasının oluşması için gereken karar, tasarım ve uygulama süreçlerinin (arazide bitirilmiş bir uygulama ya da bitirilmiş bir çizim maket vb) tümünün içerdiği görülmektedir. Bununla birlikte, çalışmaların doğru değerlendirilebilmesi için süreçlerin niteliklerinin de incelenmesi gerekmektedir. Bu noktada, nitelikli bir katılım sürecinin tek belirleyicisi atölye süreçlerinin süresi olmamakla birlikte, 28 hafta süren eğitilmiş katılım süreci ile 3-4 hafta süren eğitilmiş katılım sürecinin aynı verimliliği yansıtmayacağı söylenilebilir.

Fiziksel çevrenin oluşumunda çocuk katılımı süreci kurgulanırken uygulanması gereken aşamalar; bilgi edinme ve farkındalık süreci, teknik bilgi ve donanım süreci, tasarım süreci, uygulama süreci, izleme ve takip süreci olarak sıralanabilir. Bu süreçlerden bilgi edinme ve farkındalık süreci ile teknik bilgi ve donanım süreci, çocuğun alıcı konumunda ve yürütücünün aktif olduğu aşamalarıdır. Bu nedenle kullanılacak yöntemler çocuğun dikkat ve ilgisini çekecek, çocuğun dinamik olacağı yöntemler arasından (oyunlaştırma, sanatsal etkinlikler gibi) seçilmelidir. Tasarım süreci ise çocuğun verici konumunda olduğu, üretken bir aşamadır. Bu aşamada demokrasiyi sağlamak, çocuklar arasında adil olmak, kararların değerlendirilmesinde ortak kurallar üzerinden hareket ederek verimli tartışma ortamını sağlamak oldukça önemlidir. Yakın yaş gruplarının etkileşimi atölyelerde verimliliği artırarak etkin katılım düzeyini sağlayabilecek yöntemlerden biri olabilir. Kentsel peyzaj alanlarında, çocuk katılımı ile kaynaştırma ve farkındalık projeleri gerçekleştirilerek dezavantajlı grupların seslerini duyurmaları için uygun platformlar oluşturulabilir ve yerel halkın bilinçlenmesinde etkili olabilir.

Referanslar

- Alpan, A. (2015). Mekân Sahipliliği için Mekânı Çocuklarla Birlikte Üretmek: Eskişehir Odunpazarı için Bir Model Önerisi. *İdeal Kent* (17), 202-251.
- Arın, S. (2015). Çocuklara Yönelik Yapılı Çevre Eğitimi: Bursa İçin Katılımcı Bir Model. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Atanur, G., Arın, S. (2015). Kent Konseyleri ve Kentsel Tasarım Kararlarına Vatandaş Katılımı: Nilüfer Kent Konseyi Örneği. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi* 11(2), 242-261.

Avcı, N., Akar Gençer, A. (2017). Ebeveynlerin Gözünden Çocuğun Kendi Yaşamına Katılma Hakkı. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(53), s.546-555.

Biröl, G. (2009). Çocuk Dostu Kent Neresidir? Megaron Balıkesir, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi, (1), 10-13.

Bozkurt, M., Özgür, D. (2019). Çocuklar İçin Kamusal Mekânda Sosyal Adalet: Kadıköy-Sultanbeyli Örneğinde Kamusal Açık ve Yeşil Alanların İncelenmesi. Megaron, 14(3), 471-482

Hacıalibeyoğlu, F. (2013). Mimari Tasarım Sürecinde Kullanıcı Katılımı Üzerine Bir Model Önerisi. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Hart, R. A. (2016). Çocukların Katılımı: Kuram ve Uygulamada Toplum Gelişimi ve Çevre Korumasında Genç Yurttaşları İçermek. (T. Şener Kılınç, Çev.), 1. Basımdan Çeviri, Kasım 2016. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Onur, B. (2016). Çocuk, Çevre, Doğa Çevre ve Yurttaşlık Eğitimi (1. Baskı), İmge Yayıncılık, Ankara.

Sezgin, E. (2021). Kişisel iletişim, Reslog Proje ve Hizmet Tanımı, 6 Ağustos 2021.

Tandoğan, O. (2011). İstanbul'da Çocuk Dostu Kent İçin Açık Alanların Planlama, Tasarım ve Yönetim İlkelerinin Oluşturulması. Doktora Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Ülker, A. (2021). Sözlü Görüşme, 25 Kasım 2021.

Yaman, M. (2021). Sözlü Görüşme, 22 Kasım 2021.

Url,1. Karabağlar Belediyesi Resmi Web Sitesi, erişim tarihi: 27 Kasım 2021. <http://www.karabağlar.bel.tr/haber/cocuklar-engelsiz-park-tasarladilar>

Url, 2. Engelsiz İzmir Web Sitesi, erişim tarihi: 27 Kasım 2021. <http://www.engelsizmir.org/tr/elimsende2021/3071/3124?AspxAutoDetectCookieSupport=1>

ÇOCUK OYUN ALANLARI VE ÇEVRE İLİŞKİSİ

Begüm UÇAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-3163-4260

Doç. Dr. Ayşe Duygu KAÇAR

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-6561-7517

ÖZET

Çocuk oyunlarına yönelik özel alanlar olarak oyun alanları, modern bir şehirde önemli bir kentsel içeriği temsil eder. Bir yandan modern şehrin mekânsal ve sosyal karmaşıklığı, diğer yandan çocukların bu karmaşıklıkla baş edemeyecekleri algısı nedeniyle, güvenli ve özgür oyun alanları olarak ifade edilmektedir. Bu çalışmada, oyun mekanlarının çocuklar üzerindeki geliştirici etkileri için ele alınması gereken tasarım kriterleri incelenerek, çocuk oyun alanları ve çevre ilişkisinin karşılaması beklenen gerekliliklerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Algılanan mekânın özellikle gelişmekte olan bireyler için kalıcı etkileri olmaktadır. Çocukluk dönemi bir bireyin hayatındaki gelişimi açısından en etkili dönemlerden biri olarak kabul edilir. İki ve on bir yaş aralığında gerçekleşen hem öngörülebilir hem de öngörülemez birçok değişiklik, bireyin karakteri ve kişiliği üzerinde önemli bir etki bırakmaktadır. Bu değişiklikler psikolojik, fiziksel, bilişsel, sosyal veya duygusal olabilir. Buldukları konum, kültür ve edinilen deneyimlerin tamamı bunu etkilemektedir. Bu çalışma, oyun mekanlarının çocuklar üzerindeki geliştirici etkileri üzerine odaklanarak bu alanların tarihsel süreçlerini inceleyerek farklı bakış açıları geliştirilmesini ve alanların çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimlerine olan etkilerinin artırılmasına yönelik bir çalışmayı kapsamaktadır. Çalışmanın genel yapısını ‘Mekan-çocuk, Oyun-çocuk, Çevre-çocuk, Oyun mekanları-çocuk etkileşimi’ kavramları arasındaki ilişki oluşturmaktadır. Oyun mekanlarının çocuk gelişimi üzerine etkileri nelerdir?

Çocuk ve çevre ilişkisi açısından kentte edinilen deneyimler ne derece tatmin edicidir? Sorularına cevap aranmaktadır.

Yapılan çalışma, çocukların algısını yalnızca görsel verimlilik açısından değil, aynı zamanda kullanıcıların ihtiyaçları, sorunları ve deneyimleri açısından da anlamayı amaçlamaktadırlar. Bu nedenle, çalışmada hem nitel hem nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılması öngörülmektedir. Oyun mekanlarının tasarımı ve kullanıcı etkileri üzerine araştırmalar yapılacak olan bu çalışmada, doküman analizi yöntemi kullanılması düşünülmektedir. Araştırmada, verilerin toplanması ve yorumlanması öngörülmektedir. Nicel bir araştırma yöntemi olan içerik analizi de çalışma için yön verici bir konumdur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Kamusal Alan, Oyun Alanları, Çocuk ve Çevre

PLAYGROUNDS AND ENVIRONMENT RELATIONSHIP

ABSTRACT

As special areas for children's play, playgrounds represent an important urban context in a modern city. On the one hand, the spatial and social complexity of the modern city is expressed as safe and free playgrounds, on the other hand, due to the perception that children cannot cope with this complexity.

In this study, it is aimed to determine the requirements expected to meet the relationship between children's playgrounds and the environment by examining the design criteria that should be considered for the developmental effects of playgrounds on children.

Perceived space has lasting effects, especially for developing individuals. Childhood is considered to be one of the most influential periods in the development of an individual's life. Many changes, both predictable and unpredictable, that occur between the ages of two and eleven leave a significant impact on the character and personality of the individual. These changes can be psychological, physical, cognitive, social or emotional. Location, culture and experiences all affect this. This study covers the development of different perspectives by examining the historical processes of these areas by focusing on the improving effects of playgrounds on children, and a study to increase the effects of the areas on the physical and cognitive development of children. The general structure of the study is the relationship between the concepts of ' Environment-child, Play-child, Environment-child, Play places-child interaction'. What are the effects of playgrounds on child development? To what extent are the experiences gained in the city satisfactory in terms of the relationship between the child and the environment? Answers to questions are sought.

The study aims to understand children's perception not only in terms of visual efficiency, but also in terms of users' needs, problems and experiences. For this reason, it is foreseen to benefit from both qualitative and quantitative research methods in the study. In this study, which will be researched on the design of playgrounds and user effects, it is considered to use the document analysis method. The research envisages the collection and interpretation of data. Content analysis, which is a quantitative research method, is also in a guiding position for the study.

Keywords: Child, Public Space, Playgrounds, Child and Environment

Giriş

Çocuklar, küçük yetişkinler olmadıkları gibi her anlarında bir öğrenme ve gelişme içindedirler. Etimoloji sözlüğünde çocuk, halk ağzında bala, bebek, bızdık, çağa, velet şeklinde de karşılık bulur (Eren, 1999). Çocukluk kavramının tarihteki gelişimine ilişkin durumu Neil Postman'a (1995) ait şu cümle özetler niteliktedir: "Çocukluk fikri Rönesans'ın en büyük ve belki de en insani buluşudur." Çocukluk kavramının hiç önemsenmediği ve hatta tanınmadığı dönemlerden, toplumsal, hukuksal, eğitsel kurumlar içinde korunmaya alınan çocukluk kavramına gelene kadar geçen süre tam dört yüzyıldır. Çocuğun ayrı bir kişilik, çocukluğun da ayrı bir yaşam dönemi olarak algılanmasında; ekonominin tarımdan sanayiye kaymasının, orta sınıfın yükselmesinin, aile yapısının ve rolünün gelişmesinin, çocuk ölümlerinin azalmaya başlamasının, aile içinde duygusal bağın önem kazanmasının ayrı birer unsur olduğunun altını çizmek gerekmektedir (Postman, 1995). Oyun, çocuğa yeteneklerini anlama, kendini anlatma ve dil, sosyal, akıl, duygusal ve motor becerilerini geliştirmede, önemli bir olay olarak tanımlanabilir. Bu sebep ile Montaigne'e göre oyun, çocukların en gerçek uğraşdır ve yetişkinlerin işe gitmesi gibi onlar oyuna gider. Piaget'nin sınıflaması da incelendiğinde fark edilmektedir ki oyun, çocuğun zihinsel gelişiminin bir aynasıdır. Fakat oyun, yalnızca bir ayna olarak kalmamakta, çocuğun gerek bedensel ve zihinsel gerekse duygusal gelişiminde çok büyük bir rol oynamaktadır. Özetle Oyun, çocuğun kendini ifade edebildiği, yeteneklerini fark edebildiği, yaratıcı potansiyelini kullanabildiği, dil, zihin, sosyal, duygusal ve vücut (motor) becerilerini geliştirebileceği önemli bir fırsattır (Dinç, 1993). Bu becerilerini geliştirebilmeleri için çocuklar bir mekana ihtiyaç duyarsalar.

Mekân ise insan eli ile kurulan bir bütün olsa dahi bir kere oluşturulduğu zaman bütün bireyler üzerinde pek çok etki yaratmaktadır. Bu etkiler herkes için farklı olabileceği için analizi çok yönlü bir yaklaşımı gerektirmektedir. Lynch (1960)'e göre insanın mekansal davranışı, çevresel yapıdan edindiği imajlara bağlıdır (Lang, 1987). Bu bağlamda, davranış ve mekan arasında bir ilişki vardır. Fiziksel mekan ile davranış arasında var olan ilişkiyi kavrayabilmek için ilk olarak mekanın nasıl kurulduğunu ve kuruluşu sonrası nasıl etkiler yaratabildiğini tespit etmek gerekmektedir. Açık, akıcı ve özgür bir harita gibi tasarlanan mekan, karar verme, strateji belirleme ve sonuç elde etme ile birlikte hayali deneyimler üretmek için de olanaklar sağlamaktadır. Nerede bulunduğu anlamlandırılması mekan yolu ile olur. Mekânsal Algı, çevreyi görmede algıya güvenilir ve bu sadece yön bulunmasında değil, anlamak ve yargılamak nedeniyle de önemlidir. Gestalt yasalarına göre, görsel algıya dayanan organizasyonlar, mekan üzerindeki okunabilirlik üzerinde etki eder. Mekansal algının çocuklar için en önemli yerlerinden bir tanesi ise oyun alanlarıdır. Oyun Alanları, kentte hem yeşil alan sistemine katkıda bulunmakta, hem de çocukların gelişiminde rol oynamaktadırlar. Çocuk oyun alanları işlevlerini yerine getirmeleri için çocukların sosyal, psikolojik, fiziksel ihtiyaçlarına cevap verebilmelidirler (YILMAZ, S, 2002). Bu alanlar, kent içerisinde açık alanlarda ve yeşil alan sistemi içerisinde önemli bir yer tutmakta olan oyun alanları aynı zamanda yeşil alan donatımları için kentlerde ve kent çevresinde konumlanabilmektedir.

Çocuk Oyun Alanları ve Çevre İlişkisi

“Oyun hayata hazırlıktır.” Karl Groos

Oyun kavramı sosyal olduğu kadar fiziksel de bir olgudur ve insanlık tarihi kadar eskidir. Her oyun ortaya çıktığı kültürü içinde bir anlam ve yaşamdan belirli etkiler taşımaktadır. Huizinga, kültür kavramının tüm toplumlar için oyun kavramından ortaya çıktığını ve ortak yaşam içerisindeki müzik, ticaret, sanat, din, dans, hukuk, şiir, bilim ve benzeri her insanın hayatına etki eden tüm unsurların ortaya çıkmasında oyunun çok önemli yer kapladığını belirtir (Huizinga, 2013).

Huizinga, insanlık tarihinde kullanılan Homo Sapiens ve Homo Faber kavramlarına Homo Ludens'i ekler. Yani oynayan insan.

Huizinga'ya göre oyunun tanımında üç temel nokta var (Huizinga, 2013):

- Tam gönüllü bir etkinlik
- Çıkar gözetilmeyen bir etkinlik
- Özel bir mekanda ve zaman diliminde yapılan yalıtılmış ve sınırlı bir etkinlik

Oyunlarda rekabet, rol yapma, şans, gibi topluma yerleşmiş tüm davranış kalıplarının birer yansımasını görmektedir. Oyuna dahil olan her birey, bir zorluğun üstesinden gelmeyi, başarılı olmayı ister. Bunun yanında gerilimi de sonlandırmayı arzular. Böylelikle gerilim unsuru, oyuncunun azimlilik, cesaret ve dürüstlük gibi hünerlerini sunması anlamına geldiğinden, oyuna belirli bir etik değer de katmış olur. Bir oyun oyuncu ne kadar kazanmak isterse istesin oyunun kurallarına uymaya devam etmek ile yükümlüdür.

Oyun oynamak; birçok yönüyle psikoloji, sosyo-biyoloji, evrimsel biyoloji gibi önemli bilim dallarının popüler çalışma konuları arasındadır. Hayvanlarda, özellikle memeli ve insanlarda gözlemlenebilen bu davranış sadece sebeplerinin değil; türleri ve sonuçlarını ele aldığımızda başlı başına merak uyandıran ve bize ait bir konsepttir. Oyunu tanımlamanın zorluğu ile her bilimsel yaklaşım kendi tanımını ortaya koysa da, en kapsayıcı tanımı Johan Huizinga'nın Homo Ludens (1938/1955, p. 13) adlı kitabında yaptığını söylenebilir (AKKUS, G.,2021).

Huizinga'ya göre oyun; oyuncuyu tamamen ve yoğun bir şekilde içine almasının yanında, oldukça bilinçli olarak sıradan hayatın dışında ve ciddi olmayan serbest bir aktivitedir. Maddesel çıkarlara bağımlı değildir. Dolayısıyla maddi ve menfaati bir çıkar söz konusu değildir. Sabit kurallara göre ve düzenli bir şekilde kendi zaman ve mekan sınırları dahilinde ilerler. Bu tanıma oyuncunun isteği ile başlayan, içinde hayal unsurları barındıran ve kendi dinamiğinde ilerleyen bir aktivite olduğunu da eklemek gerekmektedir. Tüm memeli ve insan davranışlarına bakıldığında, oyun oynamanın hayatın küçük bir parçası olmadığı, kişiliğin büyük ve önemli bir parçası olduğu gerçeğiyle karşılaşılmaktadır.

Costello, etkileşimli sanatın yaratımında, oyun doğasının önemli bir rolü olduğunu ve bunun bir “zevk çerçevesi” adını verdiği on üç kategorilik taksonomisi ile en iyi şekilde anlaşılabilirliğini savunur (Costello, 2007). Costello için, oyun ve zevk, sanat yapıtının hedeflerini veya en azından, ele alınan etkileşimli deneyimin doğasını oluşturmuştur (Costello, 2009). Costello, zevk kategorilerini şu şekilde tanımlar: Yaratma, Yaratıcı İfade, Keşif, Zorluk, Rekabet, Tehlike, Büyülenme, Hissiyat (Duyum), Sempati, Simülasyon, Hayal, Arkadaşlık, Altüst etme (Costello, 2007). Her bir zevk kategorisi, kendi özellikleriyle bir etkileşim biçimidir. Her bir kategori uygun etkileşim tasarımıyla başlı başına irdelenmelidir.

Çevremizdeki fiziksel alan sadece işgal ettiğimiz bir şey değildir. Bu, simbiyotik bir ilişkiye sahip olduğumuz bir şeydir: Uzay bizi barındırır ve bunun sonucu olarak amaçlarımıza göre mekanı şekillendiririz (Unwin, S., 2019). Fiziksel çevrenin -özellikle ülkemizde- kullanıcıları olarak çocukların gelişimsel özelliklerinin dikkate alınması ve anlaşılması, tasarımcının bakış açısından okul mimarisinin tartışılması için temel bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Çocuklar büyüdükçe, fiziksel, zihinsel ve psikolojik gelişimlerine göre ihtiyaçları ve beklentileri de değişmekte ve buna bağlı olarak çevreleriyle farklı aşamalardaki etkileşimleri de değişmektedir. Ayrıca yapıları çevrenin algısının fiziksel çevrenin özelliklerinin yanı sıra fizyolojik, psikolojik, sosyo duygusal gelişimle de ilişkili olduğu kanıtlanmıştır (ÖYMEN GÜR,Ş., ZORLU,T., 2002)

Çocuk gelişimi ile ilgili çalışmalar, ekolojik psikoloji, gelişim psikolojisi ve çevre psikolojisi gibi farklı alanların birbiriyle ilişkili bakış açılarını içeren çok disiplinli bir alan oluşturmaktadır (Baloğlu, Y, 2020). Çocukların bilgiyi, bilişsel gelişimi ve sosyo-duygusal gelişimi nasıl yarattığına dair kavrayış, genellikle çocukların fiziksel çevre ile etkileşimi üzerine geniş bir araştırma grubunun merkezinde yer alır.

Çocukluk çağının en önemli olgulardan biri olan oyun, çocuk için hem eğlence, hem gelişim hem de iletişim aracıdır. Çocuklar oyun oynarken kendilerini ve çevreyi tanırlar, arkadaş edinir, paylaşmayı öğrenirler, fiziksel ve sosyal beceriler kazanırlar. (YILMAZ, Ş.,2010) Çocuklar kentsel mekanlarda, kendi özgün deneyimlerini yaşayıp yansıtabilecekleri alanlara ihtiyaç duyarlar. Çocuğun kent mekanında var olabilmesi, fiziksel ve zihinsel gelişimleri için vazgeçilmez bir koşul olduğu kadar, sağlıklı, canlı ve mutlu kent mekanları yaratmada da kaçınılmaz bir unsurdur. Çocuklar için yapılan kentsel mekan tasarımlarında öncelikli kriter kullanıcı gereksinimleri ve beklentileri olarak düşünülmeli, yapıları çevreler bu temele dayanarak tasarlanmalıdır. Oysa çocukların, günlük yaşantılarında içerisinde buldukları mekanlar ve gösterdikleri davranışlar, nadiren sosyal ve maddi dönüşümleri anlamada bir rehber olarak kullanılır. (AITKEN, S., 2001)

Sonuç

Çocukların gelişim süreçlerinde oyunun önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. her an her yerde oyun oynamak isteyebilme potansiyeline sahip çocuklar oyun oynamaya programlanmış bir makine gibidirler.

Bugün kent koşullarına bakıldığında ise çocukların açık alanda oyun oynayacakları alanların gitgide azaldığı görülmektedir. Çocuklar kapalı alanlarda oyun oynamaya itilmektedir. Oysa yapılan araştırmaların birçoğu göstermektedir ki açık alan oyun aktivitelerinin çocuk gelişimini olumlu yönde teşvik etmektedir. Çocukların barındıkları alanların dışında kalan ve oyun oynadıkları alanların başında ise çocuk oyun alanları gelmektedir. Bu sebep ile çocuk oyun alanlarının planlaması ve tasarımı çocuk gelişimi açısından önemlidir. Bu planlamanın iyi bir şekilde yapılabilmesi ise kullanıcıların beklentilerini karşılaması ihtiyaçlarına cevap verebilmesi ile mümkündür.

Hızla yapılaşan kentlerde çocukların oyun mekânlarının azaldığı, var olan alanların çocukların ilgisini çekmekten uzak tasarlandığı, artan teknoloji ile çocukların bilgisayar başında, teknoloji ile iç içe bir çocukluk döneminden geçmesine neden olduğu görülmektedir. Teknolojinin bu şekilde kullanımı teknoloji bağımlılığına neden olurken çocuklar içe kapanık bir gelişim göstermekte ve kendisini iyi ifade edemeyen bireylere dönüşmektedir. Toplumların sağlıklı gelişimi çocukluk dönemi gelişimi ile doğru orantılıdır. Oyun çocuğun beslenme, bakım gibi en temel ihtiyacıdır. Bu durum oyun alanlarının planlama ve tasarımını önemli hale getirmektedir (DÖNMEZ, B., 2019). Bir mekanın çocuğun oyun hakkını destekler nitelikte olabilmesi için öncelikle çocuğu kabul edebilmesi gerekmektedir. Çocuğun yaşam mekanından beklentisini ise şüphesiz yine çocuk kendisi en iyi şekilde ifade edecektir. Bu noktada oyun yine en iyi yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak önemli olan çocuğun özellikleri doğrultusunda kendini en iyi ifade edebileceği şartları ve yöntemi sunmaktır (İNCEKARA, B.,2018). Bugüne kadar gerek Türkiye’de gerek yurt dışında yapılan çalışmalar göstermektedir ki çocuğun gelişim sürecinde oyun mekanının etkisi büyüktür. Okullarda ve parklarda yapılan gözlemler sırasında çeşitli sosyal çevrelerden çocukların gereksinimlerinin, talep ve isteklerinin küçük farklılıklar gösterse de genellikle benzer olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. AITKEN, S., Playing with Children: Immediacy was Their Cry, Geographical Review, 91:1-2, 496-508, 2001
2. AKKUS, Gizem, Sevgen, Serat, Hayatta Kalan Oyunu En İyi Öğrenen Mi?, ODTULU Dergisi, 2021
3. BALOĞLU, Yasemin Burcu, Esnek Öğrenme Mekanları: Devlet İlkokul Yapılarında Mekan Kullanım Örüntülerinden İçgörüler, 2020
4. COSTELLO, B., A Study In Play, Pleasure And Interaction Design, DPP, 2007
5. DÖNMEZ, Burcu, Çocuk Oyun Alanlarının Kullanıcı Beklentileri Açısından İrdelenmesi: Antakya Örneği, Hatay, 2019
6. İNCEKARA, Başak, Çocukların mekan algısı ve katılımcı tasarım yöntemlerinde rolü- Muş ve Harran yerleşimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2018
7. Huizinga J., Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme, 2013
8. ÖYMEN GÜR,Ş., ZORLU,T., Çocuk Mekanları, Yapı Endüstri Merkezi, 2002
9. UNWIN, Simon, Children As Place-Makers, 2019
10. YILMAZ, Sevgi, BULUT, Zöhre, (2002) Kentsel Mekanlarda Çocuk Oyun Alanları Planlama Ve Tasarım İlkeleri, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Erzurum
11. YILMAZ, Şennur, Çocuk Oyun Alanlarının İlköğretim Çağındaki Kullanıcılarca Değerlendirilmesi Ve Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi, 2010

KENTSEL MEKANDA ÇOCUK: ÇOCUĞUN DÜNYASINDAKİ OYUN PARKI

Öğr. Gör. Seda MAZLUM

Afyon Kocatepe Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-2170-6531

Prof. Dr. Ayşen ÇELEN ÖZTÜRK

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-1821-2402

ÖZET

Yaşadığı çevre bağlamında zihinsel, fiziksel etkilerle gelişim gösteren çocuk için mekan ve dolayısıyla en küçük yaşam alanı olan konut ölçeğinden kent ölçeğine kadar tüm mekanların tasarımı büyük önem taşımaktadır. Çevre faktörünün önemi noktasında çocuk ile ilgili tasarım kararlarının büyükler tarafından verildiği bir ortamda çocukların, aidiyet duygusu, fiziksel ve zihinsel gelişim üzerine olumlu bir süreç yaşadıkları söylenemez. Çocukları tasarım ve planlama süreçlerine dahil ederek, ilgili mekanların tasarımı için katılım hakkı verildiğinde mekan ile çocuk arasındaki etkileşimin güçleneceği söylenebilir. Gelişim süreçleri için ipuçları oluşturan hayal dünyası yansımalarının tasarımlar için kaynak niteliği taşıması, çocukların bireysel gelişimi ve bulunduğu kentsel ortam için aidiyet hissini oluşturması açısından önemlidir. Bu sebeple kentlerde yaşayan çocuk kullanıcı için, tüm kentsel mekan kurgularında mekânsal algı, ölçek, gereksinimler ve tercihler göz önünde bulundurularak çocuğun tasarıma katılımı sağlanmalıdır. Çalışma kapsamında hedef kitleyi oluşturan 7-8 ve 9 yaş çocuklar için gelişimleri açısından büyük öneme sahip olan oyun parklarının tasarımı ele alınmaktadır. Tasarım konusunda söz sahibi olamayan çocukların, kendi gözüyle hayallerindeki oyun parkının resmedilmesi ile çocuk bakışıyla parklar için bir değerlendirme çalışmasını oluşturmaktadır. Belirlenen yaş grubu çerçevesindeki çocukların oyun parkı hakkındaki tasarım görüşleri yazılı ve görsel temsiller aracılığıyla tespit edilecektir. Bu bağlamda çalışma ile amaçlanan, çocuğun zihinsel imgesinde oluşan oyun parkı imgesini resim yapma yöntemiyle tanımlayarak, tasarım noktasında gerçekleştirilmesi gereken uygulamalar için yani çocukların kendi ile ilgili mekanlar için düşünebileceğini, söz sahibi olabileceğini belirtmektir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Kent, Tasarıma Katılım, Oyun Parkı

CHILD IN URBAN SPACE: THE PLAYGROUND IN THE CHILD'S WORLD

ABSTRACT

The design of all spaces, from the housing scale, which is the smallest living space, to the urban scale, is of great importance for the child, who develops with mental and physical effects in the context of the environment she/ he lives in. In terms of the importance of the environmental factor, it cannot be said that children experience a positive process in terms of sense of belonging, physical and mental development in an environment where the design decisions about children are made by adults.

It can be said that the interaction between the space and the child will be strengthened when children are included in the design and planning processes and given the right to participate in the design of the relevant spaces. It is important that the reflections of the imagination, which create clues for their development processes, are a source for designs, and that they create a sense of belonging for the individual development of children and the urban environment in which they live. For this reason, for the child user living in the cities, the participation of the child in the design should be ensured by considering the spatial perception, scale, needs and preferences in all urban space fictions. Within the scope of the study, the design of playgrounds, which is of great importance for the development of children aged 7-8 and 9, who constitute the target audience, is discussed. It creates an evaluation study for parks from a child's perspective, by depicting the playground in their dreams of children who cannot have a say in design. The design opinions of the children in the determined age group about the playground will be determined through written and visual representations. In this context, the aim of the study is to define the playground image formed in the mental image of the child with the method of painting, and to state that children can think and have a say for the applications that should be carried out at the design point, that is, for the spaces related to themselves.

Keywords: Child, City, Participation in Design, Playground

GİRİŞ

Çocuk kullanıcı için konut ölçeğinden kent ölçeğine kadar tüm mekan tasarımlarında, mekânsal algı, ölçek, gereksinimler ve tercihler göz önünde bulundurulmalıdır. Ergonomik koşullar, işlevsellik, bilişsel ve zihinsel gelişimi üzerine uygun tasarımlar, mekanın uyarıcısı olan renk, doku, ışık, form etkilerinin, uygun şekilde tasarıma katılması önemlidir.

Çocuklara özgü bazı ayrıcalıkların merkezi ve yerel idare düzeyinde tanınması toplumda imtiyaz olarak görülmemelidir. Çünkü çocuklar toplumsal anlamda kamusal birer özne olamamaktadır ve yetişkinlerin belirlediği sınırlarda, görüş bildiremeyen fiziksel, sosyal ve ruhsal anlamda henüz olgunlaşmamış bireyler olarak görülmektedirler (Çakırer Özservet, 2016). Herkesi kapsayan bir toplum yaratmak mimarların sorumluluğu olduğu kadar, insan haklarını gözetilen yönetimlerin de sorumluluğudur. Bir süredir değişen gereksinimlere uymak, kullanıcı hangi yaşta, cinsiyette veya ergonomik özelliklerde olursa olsun, onu kullanıcı dostu/arkadaşı yapmakla aynı anlama gelmektedir (Gökmen, 2009). Bu kapsamda çalışmanın hedefi çocukların yaşadığı mekanlara olan düşünceleri konusunda bilgi sahibi olmak ve yaşadıkları mekanları şekillendirme imkanı olduğundaki tasarım düşüncelerini tespit etmektir.

Bir ürünün, nesnenin, yaşam alanının veya kentin kullanıcı bağlamında oluşturulması konusunda katılım kavramı üzerine durulması önemlidir. Katılım, kentsel mekân üretiminin her aşamasında gerçekleşebilen, kişinin mekânda iz bırakmasına olanak veren, mekân ile birey arasında derin bir ilişki kurulmasına vesile olan bir süreç olarak da yorumlanabilir. Böyle bir katılım anlayışının, mekânın sürdürülebilir olmasında da önemli bir rolü olabilecektir; nitekim mekânın üretimine katılan bireyler, derin bağ kurdukları mekânı sahiplenmeye, korumaya (Relph, 1976; Tuan, 1977; Orr, 1994; Alpan 2015) ve gelecek kuşaklara aktarmaya daha hevesli (Olwig, 1982; Chawla, 1992; Alpan, 2015) olacaktırlar (Alpan, 2015).

Katılım ile tasarım sürecine dahil olan çocuk için benlik duygusunun farkında olması, kimlik kazanması, yeteneklerinin farkında olması, aidiyet(benimseme) gibi duygularının oluşması ve gelişmesinde olumlu sonuçlar doğuracaktır. Sherry Arnstein için “Vatandaş Katılımı fikri tıpkı ıspanak yemeye benzer: prensipte hiç kimse karşı çıkamaz çünkü faydalıdır. Yönetilen grupların yönetime katılımı, teoride, demokrasinin köşe taşıdır.” der (Arın, 2015).

Kentleşme, sanayi, yaşam kültürünün değişmesi vb. pek çok etken dolayısıyla aile biçimlerindeki değişimler çocuk özelinde ilgi odağı olma noktasında önemli adımları oluştursa da çevresel bozulma (güvenlik problemleri, yapısal değişiklikler vb.) etkileriyle çocuklar kent yaşamına yeterince dahil olamamaktadırlar. Nitelik olarak iyi bir kent tanımlamasının yapılması için herkes için yaşanabilir olan yani çocuğu da bir birey olarak tanımlayan, çocuk dostu ve çocuk merkezli olmalıdır. Çocuğun kent ile ilişkisine bakıldığında ölçek olarak öncelikli bağın oyun parkları üzerine kurulduğu söylenebilir. Oyun, çocuğun olumlu gelişim sürecini tamamlamasındaki ihtiyaçlar hiyerarşisinde önemli yere sahiptir. Yapılan araştırmalar üzerinden elde edilen veriler ışığında, çocukluk döneminin yaşam süreci içerisinde önemli bir rol oynadığı göz önünde bulundurulduğunda gelişimine uygun oyun mekanlarında aktivite gerçekleştirme şansı olan çocukların sosyal, bilişsel ve fiziksel olarak sağlıklı bir süreç içerisinde olduğu görülmektedir. Bu sebeple yaşam sürecinin her aşamasında etkiye sahip olacak çocukluk döneminin önemli mekanlarından olan çocuk oyun alanları tasarım yönüyle önemlidir.

Son yıllarda kentsel mekanların tasarım sürecine bakıldığında yetişkin bireylerin çeşitli kentsel inisiyatiflerle söz sahibi olduğu görülmektedir. Çocuğun kendi kullandığı mekanlarda bile söz sahibi olamaması bu noktada yetişkinin istediği kalıplar içerisinde şekillenmesine sebep olmaktadır. Çocuğun tasarım sürecinde kullanıcı ve yönlendirici olarak bulunamadığı mekânsal çözümler fiziksel ve bilişsel gelişimler üzerinde önemli sorunlara sebep olmaktadır. Bu bağlamda tarihsel süreçte de tasarım kavramının çocuk ile ilişkilendirildiği önemli çalışmaların 21. yy itibarıyla hayat bulduğu görülmektedir. Günümüzde ‘katılım’ kavramı özellikle çocuk ile ilgili konularda sıklıkla söylem haline gelse de yeterli şekilde somutlaşan örnekler oluşturmadığı görülmektedir. Oysa mekan kavramının çocuğun gelişimi üzerine en büyük etken olduğu düşünüldüğünde tasarım sürecinden üretim sürecine kadar çocuğun dahil olma hakkını tanımlamaktadır. Yani kişinin bireysel katılım hakkını gerekli hale getirmektedir.

20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin (UNCRC) bazı maddelerinde çocukların ‘Katılım Hakkı’nın yasal zorunluluk haline getirilmesi, gelişmiş ülke toplumlarındaki farkındalığın ve çocuk katılımı ile yapılan çalışmaların varlığının artırılmasına etken olmuştur. Çocuğun katılımı sosyal eşitlik ve adalet anlayışında, çocukların kapsandığı bir tasarım yaklaşımını benimsemektedir. Çocuk Hakları Bildirgesi’nde belirtildiği üzere çocukların kendileriyle ilgili konularda görüşlerini dile getirme hakkı olan katılım hakkı, yaşadıkları mekanların şekillenmesi konusunda söz sahibi olmalarını da destekleyen bir bakış açısıyla ilişkilendirilebilir.

Bu bağlamda çalışma kapsamında hedef kitle olan çocukların, kendi gelişimleri için öneme sahip olan oyun parkları çocukların gözüyle ele alınacaktır. Tasarım konusunda söz sahibi olamayan çocukların gözüyle hayallerindeki oyun parkının resmedilmesi, çocuk bakışıyla parklar için bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Afyonkarahisar merkezinde bulunan Neziha Arslan Koleji'nde 2. 3. ve 4. Sınıf öğrencilerinden oluşturulan çalışma grubu 7 ve 9 yaş arasındaki çocukların oyun parkı hakkındaki yazılı ve görsel temsiller aracılığıyla tasarım görüşlerinin tespit edilmesini amaçlamaktadır. Bu yaklaşım neticesinde çocuğun zihnindeki oyun parkı imgesinin tespiti, tasarım fikirlerinin değerlendirilmesi ve katılım ile birlikte kenti yeniden okuma imkanı sağlayacaktır.

Bu oluşuma sebep olan etkenlerin amaçları değerlendirildiğinde, konunun ana çerçevesini oluşturan, kentsel anlamda yapılan çalışmalar için tasarımcı ve yerel yönetimlerde konunun farkındalığının artırılarak katılım konusunda örnek oluşturmaktır. Çocuğun zihinsel imgesinde oluşan kent imgesini resim yapma yöntemiyle tanımlayarak, tasarım noktasında gerçekleştirilmesi gereken uygulamalar için yani çocukların kendi ile ilgili mekanlar için düşünebileceğini, söz sahibi olabileceğini belirtmektir. Bu çerçevede elde edilen verilerin tasarım temeli ve yerel yönetimler için önemli veriler oluşturduğunu göstermektedir.

YÖNTEM

Çalışmanın yöntemi; literatür taraması yapılan konunun kavramsal alt yapısıyla birlikte örneklem grubu üzerinde uygulanacak olan sözlü/ yazılı değerlendirmeleri ve resimlerin okunacağı analiz aşamalarından oluşmaktadır. Alan çalışması için Afyonkarahisar kent merkezinde bulunan Neziha Arslan Koleji 2. 3. ve 4. Sınıf öğrencileri çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Çalışmada, çocuklardan hayallerindeki parkı resmetmeleri istenerek, aynı ifadelerin yazılı olarak da aktarılması istenmiştir. Somut işlemler dönemi olarak tanımlanan 7-9 yaş grubu çocuklarının oyun ile ilişkilerinin en yoğun dönemi olmasından kaynaklı olarak çalışma kapsamında seçilen yaş grubunu oluşturmaktadır. Toplam 27 çocuk çalışmaya katılmıştır. Çalışma içerisinde resim dili okunaklı ve sözel betimlemesi olan çalışmalar seçilmiştir. Denek gruplarının seçilmesinde etkili olan faktör, mantık kavramına uygun düşünce sisteminin şekillenmesi, mekânsal algı ve ifade etme yetilerinin bu yaşlar aralığında kazanılmış olmasıdır

BULGULAR

Kentsel mekanda çocuğun hayalindeki oyun parkı kavramına yönelik resmedilen ve yazı ile açıklanan bulgulara ait çocuğun resim ve betimlemeleri Tablo1'de, değerlendirilmesi ise Tablo 2 ile ele alınmaktadır. Genel kapsamda ele alınan kavramlar çocuğun bireysel hobileri, gereksinim hissettikleri ve alanda kendilerini özgür hissedecekleri mekânsal oluşumları içerdiği görülmektedir. İfade edilen bu durumlar Tablo 2'de Tanımlanan Nesnelere ve Tanımlanan Mekanlar Başlıkları ile değerlendirmeye alınmıştır. Tablo 1 kapsamında yazılı ve görsel ifadeleri güçlü olan 12 çocuğun çalışmasına yer verilmiş olup metin sonunda tüm çocuklara ait resim çalışmaları ek olarak belirtilmiştir.

Tablo 1.Çocukların Resim ve Yazı Betimlemeleri

	<p>Benim hayalimdeki park ağaçlarla dolu, oksijenle dolu bir park. Benim parkımda bir bank, top havuzu, salıncak ve trambolin var. Ağaçların arkasında ise bir yürüyüş parkuru var. Böylece çocuklarını parka getirenler bir de yürüyüş yapabiliyor. Yürüyüş parkurunun yanında basketbol sahası ve kaykay var. Bizim evimize çok yakın 3 tane park olmalı.</p> <p>Cinsiyet: Kız Yaş: 9</p>
	<p>Ben bir çiçek parkı yaptım, evimin önünde bir park var ve çok fazla çiçek yok. Kaydırağım ve salıncığın hemen altında havuz var. O havuz yüzme bilmeyenler için tehlikeli, biraz derin. Parkımın adı Sude'nin Çiçek Parkı. Salıncığın altındaki havuz bebekler için uygun. Bebek alanının arkasında kaykay alanı var. Her yerde çiçekler var. Yemyeşil bir park.</p> <p>Cinsiyet: Kız Yaş: 9</p>
	<p>Bir tane şeker atan makine var altındaki zıplama yerinde o şekerleri yakalamaya çalışıyoruz. Onun yanında bir salıncak var. O salıncığın arkasından su geliyor, o sulara yakalanmamaya çalışıyoruz. Onun yanında bir borumsu şeyin içinden havuzun içine atlanıyor.</p> <p>Cinsiyet: Kız Yaş:8</p>

Bazı yerlerin süreli ve ücretli olması beni üzüyor. Bu yüzden ücretsiz olmalı. Oyuncak hastanede, çocuklar üşütmemek için ne yapacaklarını, duyu organlarını posterlerden öğrenebilir. Top havuzunda oynayabilir. Ağaç evde ise evcilik oynanabilir. Ağaç evdeki merdiven ikinci kata çıkıyor ve zıpızıpta çocuklar zıplıyor. Ayrıca her katta en az iki görevli olmalı, çocuklara birşey olursa anneleri çağırılır. Bazı yerlerde extra görevli olmalı, çocuklara birşey olursa anneleri çağırılmalı. Onlar mısır gibi işleri yapıyorlar. Polis yerinde çocuklar hırsız polis oynayabilir. Ayrıca hapishane her türlü çocuğun geçebileceği aralıktadır. Böylece çocuklar içinde mahsur kalamayacak. Üst katta mısır satılıyor. Sonra tiyatro alanında çocuklar şarkı söyleyebiliyor. Orda kıyafet yeri ve resim yeri var. Ağaçlarla çocukların yeşillik sevgisini arttırmayı umuyorum. Ayrıca kıyafet yerinde eşya satılıyor. Kıyafetler o yüzden var.

Cinsiyet: Kız Yaş: 9

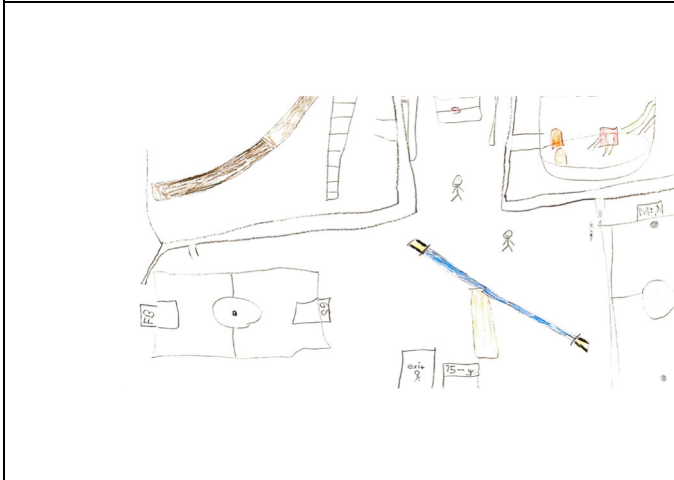
Parkları severim. Özellikle teleferiği çok severim. Ayrıca uçmayı da. Hayalimdeki teleferiği bulut şeklinde yaptım. Çünkü ben uçmayı eğlenmeyi ve rahat bir şekilde kitap okumayı çok severim. Bu yüzden bir oturma yeri yaptım. Orada rahatça kitap okuyabilirsiniz.

Cinsiyet: Kız Yaş: 9

Merhaba ben oyun parkında tahtıravalli, kaydırak, salıncak tırmanma dağı(oyuncak olarak), spor aletleri parkur, kum havuzu, kağıttan gemi, havuz, şarkı söyleme alanı, oturma alanı, saklambaç oynama alanı istiyorum.

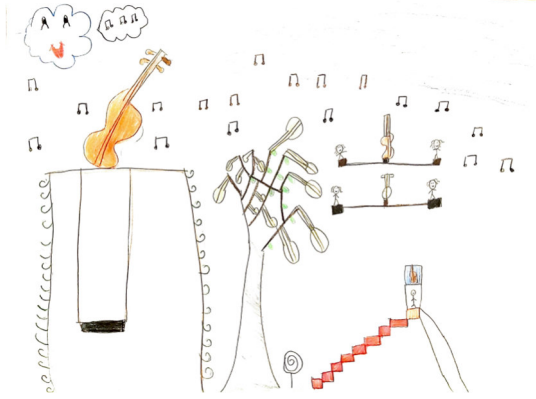
Cinsiyet: Erkek Yaş:7

Benim parkım 15 yaş sınırlaması olduğu için 15 yaşından küçükler girebiliyor. Anne babalar camdan çocuklarını izleyebiliyorlar. 1 saat süreleri oluyor.

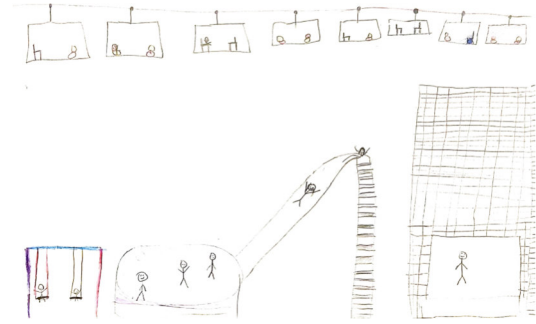
Uyarı: 1 saatten fazla kalan kişilerden 150 TL bağış alınıyor. Şalter çekilince bir dönme dolap çıkıyor. şalter 2'ye çekilince bir televizyon kumanda ve X Box ortaya çıkıyor.

Cinsiyet: Erkek Yaş:9

Benim hayalimdeki parkta salıncağın üstünde viyolansel olmasını isterdim. Aslında bağlama üreten bir ağaç olmasını isterdim ama bu hayalimin gerçek olabileceğini sanmıyorum. Kaydırağın üstünde bir keman olmasını isterdim. Tahtıravalliye binince müzik çalmasını isterdim. Ben müziği çok seviyorum. Bağlama çalmayı da çok seviyorum.

Cinsiyet: Kız Yaş: 9

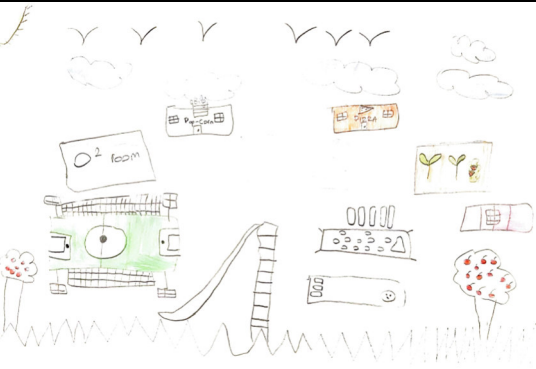
Benim sitemde 2 tane büyük park var. Ve ben bundan mutluyum. Sitemiz çok büyük o yüzden her oyunu oynayabiliyoruz. Ama parklarda su havuzu olmasını düşünüyorum. Parklarda daha çok zıplayan zıp zıp ve teleferik olmasını diliyorum.

Cinsiyet: Kız Yaş: 9

Ben bir robot parkı olmasını isterdim. İçine girebileceğimiz, üstüne tırmanabileceğimiz. Uçaklar olmalı, havalanmalı uçurtmalar arasında.

Cinsiyet: Erkek Yaş:8

Acıktığımızda yemek yiyebileceğimiz bir park hayal ediyorum. Bowlingi, yemek yiyebileceğimiz bir yer ve bilardolu. Bahçesinde elma ağaçları olan, futbol sahası ve çilek yetişen bir yer hayal ediyorum.

Cinsiyet: Erkek Yaş:9

Ben olsam aquapark olmayan şehirlere aquapark yapardım. Ve daha küçük çocuklar için normal parkurlu bebek havuzu ve bebek oyuncakları koyardım. Bükükler için ise yürüyüş bantları yapardım.

Cinsiyet: Erkek Yaş:9

Çocukların resimlerine ve betimlemelerine bakıldığında, daha kapsamlı ve algılarını geliştirebilecek farklı nesne ve mekanlarla donatılı oyun parkı arzuladıkları görülmektedir. Betimlemelerde tırmanma, zıplama, su ile oynama vb. fiziksel olarak farklı bedensel aktiviteler talep etmektedirler. Çocuklar, sadece görme değil, dokunma, duyma ve koku gibi farklı algıların olduğu mekanları tanımlamakta ve doğa ile iç içe olabilecekleri, doğayı daha iyi tanıyabilecekleri meyve ve sebze bahçeleri, evcil hayvan besleme alanları talep etmektedirler. Oyun sürecinde ailelerinin onları uzaktan, ama göz temasının kesilmeden takip edebilecekleri dinlenme ve yürüyüş ile onların da vakit geçirebilecekleri alanlar tanımlanmaktadır. Bu da çocukların kendileri ve aileleri için güvenlik konusunda hassasiyetlerinin bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Çocukların Oyun Parkı ile İlgili Sözel Betimleme Analizleri
TANIMLANAN NESNELER **TANIMLANAN MEKANLAR**

TANIMLANAN NESNELER	TANIMLANAN MEKANLAR
Araba Lastiğinden Salıncak	Birbirine geçişli, sürprizli mekanlar, hacimler
Trambolin, Zıplama Oyunları	Ses ve müzik alanları
Su ve Kum Havuzu	Gösteri alanı (tiyatro vb.)
Robotlar (İçine Girip Çıkılabilir)	Dans Alanı
Masal Kahramanları	Kaykay alanları
Tırmanma Duvarı	Anne ve babalar için dinlenme ve yürüyüş alanı
Atlıkarınca	Rahat pozisyonda kitap okuma alanı
Dönme Dolap	Ağaç evler (içine girip evcilik oynanabilen)
Teleferik	Meyve ağaçları
	Sebze yetiştirip toplama alanları
	Evcil hayvanlar ve küçük ata binme mekanları
	Resim yapma duvarları
	Yeme-içme mekanları, piknik alanları

Çocukların özellikle yeşil alan ve bitkisel vurgular ile güncel park çözümlerindeki malzeme ve mekanın doğal olmaması gibi sorunlara dikkat çekildiği görülmektedir. Doğanın oluşturduğu özellikle çiçek ve ağaç gibi elemanlarla sınır algısı oluşturduğu görülmektedir. Doğa ile birlikte hayvan koruma üzerine de odaklanan düşünce yapılarında, onlar, için de mekânsal oluşum beklentileri tespit edilmiştir.

Mekanın kullanıcılarına ait yaş farklarından doğan sorunlar çocuklar tarafından vurgulanarak yaşa özgü tasarımların oluşturulması yazılı betimlemeler ve resimlerde çizimlerle ifade edilmiştir. Daha küçük ve daha büyük yaş grupları için özel olarak tasarlanan donatı beklentileri oluşmaktadır. Özellikle çoğu çocuğun resim ve yazılı ifadesinde su ile ilgili tasarım ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Oyun donatılarının ilişkileri genellikle su ögesi ile bütünleşmektedir. Kaydırak, salıncak gibi oyun donatılarının sayı ve boyutları ile ilgili yetersizlik vurguları yapılırken buldukları zemin ile etkileşiminde özellikle darbe etkisine sebep olmayacak yumuşak malzeme (su, çim, kum...vb) tercihlerinde bulunduğu görülmektedir. Dış dünya ile etkileşimin aktif hale geldiği bir yaş grubunu oluşturan çalışma grubu çocuklarının sosyalliklerini arttırabileceği mekânsal isteklerine dair oluşumlarla ilgili imgeler (şarkı söyleme, gösteriler için özel alan) ifadeler tespit edilmiştir. Ewebeyn kontrolünde mekan kullanımı öngörüsü olan çocukların yetişkinler için de düşündüğü donatı ve mekânsal çözümlenmeleri olmuştur.

Oyun oynama çağında olan çocukların, hayal dünyalarını ve yaratıcılıklarını geliştirebilecek nesnelere, mekanların varlığı ve doğayı tanıyarak, anlayarak öğrenme potansiyeli, onların fiziksel ve ruhsal gelişimine büyük katkısı olacaktır. Bu nedenle kentlerin kaosunun içinde yaşayan çocukların gelişim süreçlerinde, trafikten arındırılmış, sakin ve huzurlu oyun parklarının varlığı ve erişilebilirliği büyük önem kazanmaktadır. Sağlıklı kent ve buna benzeyen yeni kentleşme politikalarında, çocukların kentsel mekanlarındaki özelleşmiş oyun alanları daha itina ile tasarlanmalı ve bu tasarımlarda çocukların ne istedikleri sorularak demokratik katılımları sağlanmalıdır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çocuğun aktif bir büyüme ve gelişim süreci içerisinde olması ve çocuğun bu bağlamdaki ihtiyaçları tasarım için ana kriterleri oluşturmaktadır. Bu aktif süreç içerisinde de tasarım kriterlerini belirlenmesi için kullanıcı olan çocuğun isteklerinin ve gereksinimlerinin tespit edilmesi gereklidir. Çocuk Hakları Bildirgesi'nde de belirtilen 'katılım' kavramı somut bir uygulama sürecinin içine girerek çocukların tasarıma dahil olması ile gerçekleşecektir. Bu bağlamda çalışma kapsamında yol gösterici olan çocukların resim çalışmaları, kendi dünyalarında oluşan oyun parkları için önemli ipuçlarını oluşturmuştur. Çocuğun kentsel mekanda tasarıma dahil olarak, bir birey şeklinde kendine bir yer bulması mekânsal aidiyet hissini sağlayacaktır. Bu bağlamda çocuklar için daha yaşanabilir, gelişimine katkı sağlayan, güvende hissederek benimsediği, vakit geçirmekten hoşlandığı, kültürel ve sosyal paylaşımları gerçekleştirebildiği kentsel mekanlar oluşturabilmek için kendilerinin rehber olarak iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu çalışmayla amaçlanan; çocukların kentsel mekan tasarım ve planlama süreçlerine dahil edilmesinin, onların ihtiyaçlarını dile getirmesi ve bu tür demokratik katılımların çocukluk döneminde alışkanlığa dönüşmesidir.

Diğer taraftan yerel yönetimlerin, kenti ilgilendiren önemli mekansal tasarımlarda her yaş grubu ve farklı kullanıcıların görüşlerini alması gerekliliği vurgulanmaktadır. Böylelikle kentli olma bilincinin artacağı düşünülmektedir.

Teşekkür: Yapılan çalışmanın içeriğini oluşturan resimlerin elde edilmesine olanak sağlayan, Neziha Arslan Koleji Yönetimine ve değerli öğretmenler ile öğrencilerine teşekkürlerimizi sunarız.

REFERANSLAR

Makale

Alpan A. (2015). Mekân Sahipliliği için Mekânı Çocuklarla Birlikte Üretmek: Eskişehir Odunpazarı için Bir Model Önerisi. Çocuk ve Kent Sayı 17, Eylül.

Gökmen S. H. (2009). Birlikte Oynamak, Dosya: Tasarıma Kapsayıcı Yaklaşım, Mimarlık, No: 347, Temmuz-Ağustos, Mimarlar Odası Yayınları. URL Adresi: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=361&RecID=2067> tarihi: 07.05.2021

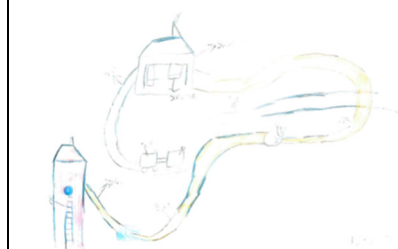

Kitap

Çakırer Özservet.Y.(2016). Çocuklar İçin Katılımcı Yerel Yönetimler. Çocuk Katılımı Kitabı. Nobel Yayıncılık, Ankara.

Tez

Arın S (2015). Çocuklara Yönelik Yapılı Çevre Eğitimi: Bursa İçin Katılımcı Bir Model, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ek 1:

 <p>Cinsiyet/ Yaş: Erkek/ 9</p>	 <p>Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9</p>	 <p>Cinsiyet/ Yaş: Erkek / 7</p>
 <p>Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9</p>	 <p>Cinsiyet/ Yaş: Erkek/ 9</p>	 <p>Cinsiyet/ Yaş: Kız / 8</p>

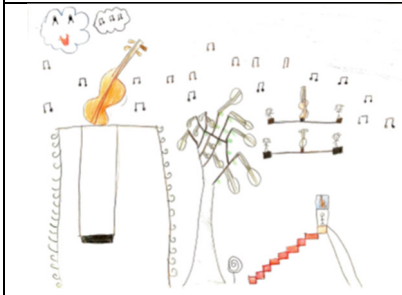
Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 8

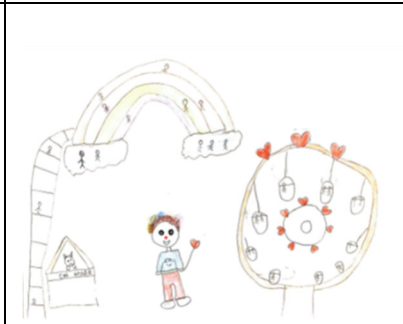
Cinsiyet/ Yaş: Erkek/ 9

Cinsiyet/ Yaş: Erkek/ 9

Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

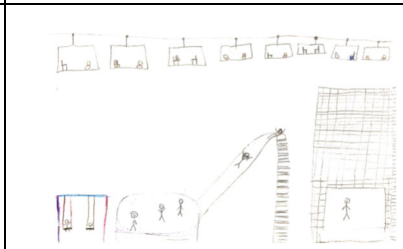
Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

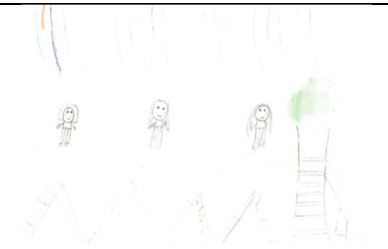
Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

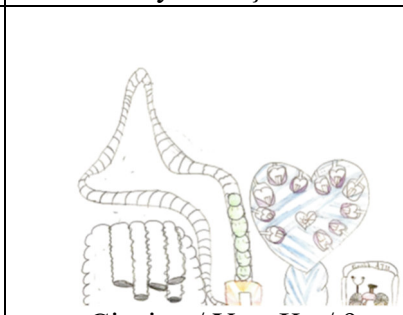
Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

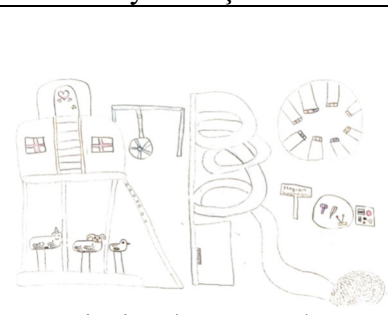
Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 9

Cinsiyet/ Yaş: Erkek/ 7

Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 7

Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 8

Cinsiyet/ Yaş: Erkek/ 8

Cinsiyet/ Yaş: Kız/ 7

Cinsiyet/ Yaş: Erkek/ 9

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA SUDA BOĞULMaktan KURTARILAN ÇOCUKLAR (1903-1907): MÜESSES KİMLİK ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Mustafa KOÇ

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0001-6441-6273

Özet

Bu çalışma 1903'ten 1907'e kadar geçen süreçte Osmanlı İmparatorluğunda suda boğulmaktan kurtarılan çocukları konu edinmektedir. Çalışma özelinde problem cevabının kurgusu ve detaylandırılması kazaların önlenmesini sağlayan aktörler -kurtarıcı- hakkında düzenlenen arşiv vesikaları ile yapılmıştır. Aktörler ve kimlik olgusu arasındaki ilişkiye dair sorgulama yapıldığında davranış motivasyonu ve kimlik kazanımı başlıklarının ortaya çıktığı görülmektedir. Davranış motivasyonu başlığı etrafında düşünülmesi gereken, kurtarıcı ve kurtarılan ekseninde gerçekleşen olayın değerlendirilmesi, bu bağlamda davranışın başat motivasyon olmadığı ve kimlik değerlendirmesi yapılmasının zaman-mekân unsurları çerçevesinde sağlıklı olamayacağıdır. Çocukların sınıf kavramından azade çağrışımı dolayısıyla, vesikalardaki tanımlamaların daha çok duygu barındıran kelimeler vasıtasıyla yapıldığı da açıkça görülmektedir. Kimlik kazanımı ise, olay anından ziyade sonrasında dair sunulan bir yorum önerisidir. Otorite olay anını ve davranış modelini bireyin hayat çizgisinde sabitler ve bu sabitleme eyleminin sınırlarını nizamname ile belirleyerek gerçekleştirir. Bu eylemin en görünür özelliğinin simgeleşme olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı İmparatorluğunda bilakis çocukların suda boğulmasını önlemek amacıyla yapılan hukuki düzenleme yahut oluşturulan bir organizasyon bulunmamaktadır. Konu *hüsni hizmet* (iyi hizmet) kavramıyla özdeş *tahlis-i canın* (can kurtarma) alt başlığıdır ve imparatorluk idaresi nezdinde somut itici gücü taltif olan; eylem teşviki ve psikolojik edimlerin güçlendirmesine yönelik bir politikadır. Örnekler incelendiğinde boğulma tehlikesi yaşanan alanlar deniz, nehir (Vardar, Ebre, Dicle, Banyas gibi), çay ve kuyu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Rıhtım, iskele, köprü ya da kıyılarda yaşanan kazaların ekseriyetinin denge kaybı yahut oyun sebebiyle/esnasında gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun tek istisnai örneği, Dicle Nehrine itilen ve polis memuru Süleyman Faik Efendi tarafından kurtarılan çocuktur. Vesikalarda isim (Tanas, Muharrem, Mevran, Salim, Mehmed gibi), aile bağı (Manko'nun kerimesi, Ahmet Ağa'nın çocuğu gibi) yahut "bir çocuk" sıfatıyla tanımlanan kazazede çocukların yaşları istisnai birkaç örnek dışında (yedi-sekiz yaşlarında, on bir yaşındaki gibi) belirtilmediği göstermektedir. Kazazede çocuklara ait yaş, cinsiyet ve ozmolaliteye özel (tuz ve tatlı su) veriler bir kompozisyonun parçası olarak değerlendirildiğinde çalışma problemlerinin çözümü için ikna edici veriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, çocuk, kimlik

**CHILDREN SAVED FROM DROWNING IN OTTOMAN EMPIRE (1903-1907):
A DEBATE ON ESTABLISHED IDENTITY**

Abstract

The present study is on children who were saved from drowning in the Ottoman Empire from 1903 to 1907. In the study, the answer to the problem was constructed and detailed with the archive documents issued about the actors that prevented the accidents – the saviours. When the relationship between the actors and the phenomenon of identity is questioned, it can be seen that the topics of behavioural motivation and identity acquisition emerge. What needs to be considered around the title of behavioural motivation is the evaluation of the incident that takes place within the axis of the saviour and the saved, and in this context, the fact that behavior is not the dominant motivation and an evaluation of identity cannot be healthy within the framework of time-space elements. Due to the association of children free from the concept of class, it is clearly seen that the definitions in the documents were made mostly through words that contain emotions. Identity acquisition is a suggestion for interpretation of the aftermath rather than the moment of incident. The authority fixes the moment of the incident and behavioural model in life line of the individual and this fixation is realized by determining the limits of the action with a regulation. It is possible to say that the most visible feature of this action is symbolization. On the contrary, there is no legal regulation or organization created to prevent the drowning of children in water. The subject is the sub-title of *tahlis-i can* (lifesaving) associated with the concept of *hüsnü hizmet* (good service) and it is a policy to promote action and reinforce psychological acts the driving force of which is tangible before the empire administration. When the examples are examined, the areas where there is a danger of drowning are sea, river (like Vardar, Ebre, Dicle, Banyas), streams and wells. It can be seen that most of the accidents on docks, piers, bridges or shores occurred with a loss in balance or due to/during play. The only exception to this situation is the boy who was pushed to River Dicle and who was saved by police officer Süleyman Faik Efendi. It can be seen that the ages of the survivors who were described with names (such as Tanas, Muharrem, Mevran, Salim, Mehmed), family bonds (Manko's daughter, Ahmet Ağa's child) or with the adjective "a child" were not specified except a few exceptions (about seven or eight, 11 years old, etc.). When the age, gender and osmolality-specific (salty and freshwater) data of the surviving children are considered as part of a composition, they provide convincing data for the solution of study problems.

Keywords: Ottoman, children, identity

1- GİRİŞ

Bir halk sağlığı sorunu olan¹ - çocuklarda önde gelen ölüm nedeni² suda boğulma, bireylerin kendilerini daha güvenli bir bölgeye kaydıramama, vücut pozisyonunu değiştirememeye yahut yetersiz su becerileri öyküsü temelli³ yaş grubuna, su kütesine (banyo, yüzme havuzu ve açık su) ve aktiviteye göre değişiklik arz eden çok yönlü bir yaralanmadır.⁴ Bu yaralanmaların tesadüfi doğası ve potansiyel olarak yıkıcı sekellerini önlenmeye dair teşebbüs⁵ bireylerin inisiyatif almasıyla başlamaktadır.⁶ Suda boğulmalar ile ilgili birçok vakada, kurtarıcının, boğulmakta olan bireyin hayatını kurtarmak için, özverili ve içgüdüsel bir davranış sergilediği düşünülmektedir.⁷

Osmanlı İmparatorluğunda üstün⁸ yahut hüsn-i hizmet,⁹ fedakarlık, gayret, başarı olarak addedilen hayatını kurtarmak,¹⁰ ekseriyetle Tahlisiye Madalyasıyla¹¹ mükafatlandırılan ve bireylerin yeni kimlik kazanımıyla sonuçlanan -cankurtaran- bir eylemdir.

-
- 1 David Szpilman etc., "Drowning and aquatic injuries dictionary", Resuscitation Plus, vol. 5, March 2021, p. 1.
 - 2 Peter F. Jenner, "Drowning", Oxford Textbook of Medicine, (ed. David A. Warrell), Oxford University Press, 2003, p. 1691. ; Jodie Plumert, "Relations Between Children's Overestimation of Their Physical Abilities and Accident Proneness", Developmental Psychology, 31/5, September 1995, p. 866.
 - 3 Aldo M. Costa etc., "Perceived and Real Aquatic Competence in Children from 6 to 10 Years Old", International Journal of Environmental Research and Public Health, 17/17, August 2020, p. 1.
 - 4 Linda Quan-Elizabeth E. Bennett-Christine Branche, "Interventions to Prevent Drowning", Handbook of Injury and Violence Prevention, Springer, 2007, p. 81.
 - 5 J.R. Sibert-A.M. Kemp, "Drowning and near drowning in children", Current Paediatrics, vol 2, is. 4, December 1992, p. 223. ; Debra C. Cherry-Barbara Huggins-Karen Gilmore, "Children's Health in the Rural Environment", Pediatric Clinics of North America, vol. 54, is. 1, March 2007, pp. 124-128.
 - 6 Aminur Rahman-Leif Svanström-Fazlur Rahman, "Childhood drowning prevention strategies. A review of implications for low-income countries", International Journal on Disability and Human Development, vol. 6, is. 1, January 2007, p. 16.
 - 7 İlkay Orhan-Adnan Turgut, "Çoklu Boğulma Vakalarının İncelenmesi", Mediterranean Journal of Humanities, vol. 8, is. 1, 2018, p. 276.
 - 8 Dahiliye'den Sadaret'e, 16 Kanunusani 1320 (29 Ocak 1905). BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), DH.MKT. (Dahiliye Mektubi Kalemi), 927/67.
 - 9 Dahiliye'den Sadaret'e, 26 Temmuz 1319 (8 Ağustos 1903). BOA, DH.MKT., 749/16.
 - 10 Dahiliye'den Ticaret ve Nafia Nezareti'ne, 28 Eylül 1316 (11 Ekim 1900). BOA, DH.MKT., 2413/112. ; Dahiliye'den Sadaret'e, 3 Şubat 1318 (16 Şubat 1903). BOA, DH.MKT., 654/27. ; Dahiliye'den Sadaret'e, 12 Eylül 1316 (25 Eylül 1900). BOA, DH.MKT., 210/24.
 - 11 Bakınız. Tahlisiye Madalyası hakkında 15 Kasım 1892 tarihli nizamname. Düstur, t. (tertip) 1, c. 6, Ankara Devlet Matbaası, 1939, s. 1287.

İmparatorluk dâhilinde cankurtaranların meslekleri incelendiğinde sandalacı,¹² nakkaş,¹³ tüccar,¹⁴ iskele memuru,¹⁵ komiser¹⁶ zabıta,¹⁷ jandarma neferi,¹⁸ maden kömürçüsü,¹⁹ Hereke Fabrika-i Hümayun Satış Memuru,²⁰ Reji İdare müfettişi,²¹ Düyun-ı Umumiye kantarcısı,²² Galata Tulumba Müdürü,²³ Debbaghane Jurnal Çavuşu,²⁴ Adalar hattında işlemekte bulunan Liforos Siyam vapuru kaptanı,²⁵ Şirket-i Hayriye tayfaları,²⁶ Mekteb-i İdadi²⁷ yahut Darülhayr-ı Âli Mektebi talebesi,²⁸ Ziraat Bankası Muhasebe Katibi,²⁹ Klazomen Tahaffuzhanesi Dezenfektörü,³⁰ Haydarpaşa Sevk Memuru Muavini,³¹ Nüfus Başkatibi³² gibi geniş spektrumlu bir yapı görülmektedir.

-
- 12 Sadaret'ten Dahiliye'ye, 27 Temmuz 1319 (9 Ağustos 1903). BOA, BEO (Babiali Evrak Odası), 2135/160103.
- 13 Dahiliye'den Sadaret'e, 13 Ağustos 1319 (26 Ağustos 1903). BOA, DH.MKT., 755/29.
- 14 Dahiliye'den Sadaret'e, 14 Ağustos 1319 (27 Ağustos 1903). BOA, DH.MKT., 756/15.
- 15 Dahiliye'den Sadaret'e, 5 Kanunuevvel 1320 (18 Aralık 1904). BOA, DH.MKT., 915/60.
- 16 Dahiliye'den Sadaret'e, 12 Kanunusani 1320 (25 Ocak 1905). BOA, DH.MKT., 726/44.
- 17 Dahiliye'den Sadaret'e, 5 Kanunuevvel 1320 (18 Aralık 1904). BOA, DH.MKT., 915/53.
- 18 Dahiliye'den Sadaret'e, 22 Eylül 1320 (5 Ekim 1904). BOA, DH.MKT., 897/4.
- 19 Dahiliye'den Sadaret'e, 28 Ağustos 1318 (8 Eylül 1902). BOA, DH.MKT., 575/25.
- 20 Dahiliye'den Sadaret'e, 18 Teşrinisani 1320 (1 Aralık 1904). BOA, DH.MKT., 912/13.
- 21 Dahiliye'den Sadaret'e, 13 Eylül 1319 (26 Eylül 1903). BOA, DH.MKT., 769/28.
- 22 Dahiliye'den Sadaret'e, 15 Teşrinisani 1320 (28 Kasım 1904). BOA, DH.MKT., 911/92.
- 23 Dahiliye'den Sadaret'e, 1 Ağustos 1320 (14 Ağustos 1904). BOA, DH.MKT., 880/27.
- 24 Dahiliye'den Sadaret'e, 9 Eylül 1319 (22 Eylül 1903). BOA, DH.MKT., 767/57.
- 25 Dahiliye'den Sadaret'e, 22 Eylül 1320 (5 Ekim 1904). BOA, DH.MKT., 897/6.
- 26 Dahiliye'den Sadaret'e, 22 Temmuz 1317 (4 Ağustos 1901). BOA, DH.MKT., 2518/14.
- 27 Dahiliye'den Sadaret'e, 23 Temmuz 1319 (5 Ağustos 1903). BOA, DH.MKT., 747/67.
- 28 Darülhayr-i Âli Müdürü'nden Maarif Nezaretine, 14 Şubat 1320 (27 Şubat 1905). BOA, MF.MKT. (Maarif Nezareti Mektubi Kalemi), 845/10, lef. 2.
- 29 31 Kanunusani 1319 (13 Şubat 1904). BOA, DH.MKT., 820/72.
- 30 Dahiliye'den Sadaret'e, 5 Nisan 1321 (18 Nisan 1905). BOA, DH.MKT., 947/68.
- 31 Dahiliye'den Sadaret'e, 16 Teşrinisani 1319 (29 Kasım 1903). BOA, DH.MKT., 798/44.
- 32 Dahiliye'den Sadaret'e, 28 Ağustos 1318 (8 Eylül 1902). BOA, DH.MKT., 574/14.

2- VAKALAR

No	Kaza Mevkii	Çocuğa Dair Bilgiler	Kurtaran
1	Büyükdere Çayıryında	Boğulmak üzere olan Tanas isimli on bir yaşındaki çocuk	İngiliz Sefaretinde çalışan İbrahim Ağa ve Kapıcı Yuvan ³³
2	Galata'da	Galata Köprüsünde denize düşen çocuk	Şirketi Hayriye çalışanı Siirdli Hüsnü Ağa ³⁴
3	Foça-i Atık kasabasında (Aydın Vilayeti)	Denize düşmüş olan bir çocuk	Hafız Ahmed Efendi ³⁵
4	Büyükada	Rum milletinden Manko'nun yedi, sekiz yaşlarındaki kerimesi	Onbaşı Aziz ile Mahmud bin Hüseyin ³⁶
5	Vardar Nehrine (Üsküp)	Düşen bir çocuk	Üsküblü Jandarma Onbaşısı Ömer ³⁷
6	Dicle Nehrine	Düşen bir çocuk	İngiltere Devleti tebaasından Küçük namlı Hüseyin bin Mirza ³⁸
7	Banyas Nehri	Boğulmakta olan bir çocuk	Ahmed Batar Ağa, Cafer bin Abdullah ve Hacı İsmail ³⁹
8	Dicle Nehri	İtilen bir çocuk	Polis memuru Süleyman Faik Efendi ⁴⁰

33 Dahiliye'den Sadaret'e, 16 Nisan 1319 (29 Nisan 1903). BOA, *DH.MKT.*, 699/24, lef. 2.

34 Dahiliye'den Zabtiye Nezareti'ne, 29 Haziran 1319 (12 Temmuz 1903). BOA, *DH.MKT.*, 735/72, lef. 2.

35 Dahiliye'den Sadaret'e, 14 Eylül 1319 (27 Eylül 1903). BOA, *DH.MKT.*, 770/19, lef. 2.

36 Adalar Kaymakamlığı'ndan Sadaret'e, 4 Teşrinisani 1320 (17 Kasım 1904). BOA, *DH.MKT.*, 910/31, lef. 1.

37 Rumeli Müfettişliği'nden Seraskerliğe, 23 Mayıs 1321 (5 Haziran 1905). BOA, *TFR.I.MKM.* (Rumeli Müfettişliği Makamat Evrakı), 11/1028.

38 Dahiliye'den Sadaret'e, 24 Mayıs 1321 (6 Haziran 1905). BOA, *DH.MKT.*, 966/3, lef. 2.

39 Dahiliye'den Sadaret'e, 22 Nisan 1322 (5 Mayıs 1906). BOA, *DH.MKT.*, 1076/54.

40 Dahiliye'den Sadaret'e, 3 Mayıs 1322 (16 Mayıs 1906). BOA, *DH.MKT.*, 1080/59.

9	Daday-Canik üzerindeki köprü	Çaya düşen kadın ve çocuğu	Fatma Hatun ⁴¹
10	Dicle Nehri	Düşen bir çocuk	Küfeci Hızır ⁴²
11	Cıbalı'de	Kenarında oynarken denize düşen çocuk	Polis efradından Abdüllatif ve Osman Efendiler ⁴³
12	Üsküdar Şemsipaşa'da	Denize düşerek boğulmasına ramak kalan Muharrem isimli çocuk	Mülazım Abid Cevdet ile belediye amelesinden Halil ⁴⁴
13	Üsküdar Şemsipaşa'da	Rıhtımda oynarken denize düşen Mevran isimli çocuk	Balıkçı Kırımlı Hasan ⁴⁵
14	Cıbalı Reji Ambarı önündeki rıhtımda	Dengesini kaybederek denize düşen Reji bekçisi Ahmet Ağa'nın sekiz yaşlarında Salim isimli çocuğu	Komiser Halil, Ahmed ve Reji amelesi Zenci Mustafa ⁴⁶
15	Kuzguncuk'ta kayık iskelesi civarındaki rıhtımda	Denize düşen Zaim isimli çocuk	Komiser Ali, Polis Ahmed Efendi ve Nesim Bey ⁴⁷
16	Dicle Nehri	Nehre düşen Mehmed isimli çocuk	Şaban Çavuş ⁴⁸
17	Ebre Nehri (Mitroviçe'de)	Boğulmak üzere olan çocuk	Polis memuru Gani Efendi ile Jandarma Ferhad ⁴⁹

41 Dahiliye'den Sadaret'e, 28 Haziran 1322 (11 Temmuz 1906). BOA, *DH.MKT.*, 1100/5.

42 Dahiliye'den Sadaret'e, 11 Temmuz 1322 (24 Temmuz 1906). BOA, *DH.MKT.*, 1102/83.

43 Zabtiye Nezareti'nden Dahiliye'ye, 23 Ağustos 1322 (5 Eylül 1906). BOA, *ZB.*(Zabtiye Nezareti), 318/24.

44 Zabtiye Nezareti'nden Dahiliye'ye, 11 Teşrinievvel 1322 (24 Ekim 1906). BOA, *ZB.*, 319/15.

45 Zabtiye Nezareti'nden Dahiliye'ye, 11 Teşrinievvel 1322 (24 Ekim 1906). BOA, *ZB.*, 319/18.

46 Zabtiye Nezareti'nden Dahiliye'ye, 17 Teşrinievvel 1322 (30 Ekim 1906). BOA, *ZB.*, 319/31.

47 Zabtiye Nezareti'nden Dahiliye'ye, 1 Teşrinisani 1322 (14 Kasım 1906). BOA, *ZB.*, 319/48.

48 Dahiliye'den Sadaret'e, 30 Haziran 1323 (13 Temmuz 1907). BOA, *DH.MKT.*, 1182/53.

49 Dahiliye'den Kosova Vilayeti'ne, 24 Temmuz 1323 (6 Ağustos 1907). BOA, *DH.MKT.*, 1188/45.

18	İstinye'de	Denize düşen bir çocuk	Bakkal esnafından Nikola ⁵⁰
19	Düzce'de Asare Nehri	Denize düşen bir çocuk	Jandarma mülazımı Muhacir Bey ile Zabıta Katibi İdris Efendi ⁵¹

3- TARTIŞMA

Çocuk hayatını kurtarma davranışında kimlik başat bir motivasyon değildir. Toplumsal bellekte ve bürokratik iş sürecinde aidiyetleri gözetilmeksizin çocuklar tek bir zümreyi çağrıştırmaktadır. Vakaların anlık yapısı -zaman sorunu- ve müdahale fırsatı özellikle aralarında herhangi bir sosyal temas veyahut bağ bulunmayan bireyler için kimlik analizi yapılmasına olanak vermemektedir. Vesikalarda geçen ve hadiselerin vahametini yansıması bakımından "boğulmasına ramak kalan çocuk" şeklindeki tanımlamalar daha çok duygusal temelli motivasyonları düşündürmektedir/işaret etmektedir. Hem kurtarıcı rolündeki bireylerin kimlikleri kendi içerisinde kategorize edildiğinde dahi oldukça farklı bir görünüme sahip olması bu savı destekler niteliktedir. Ahlak felsefesi açısından başlık değerlendirildiğinde Peter Singer'in "boğulan çocuk" düşünce deneyinin ilk safhası anılmalıdır.⁵² Yanı sıra tarihi bilginin sınırlılığı Travis Timmerman'ın karşı tezini -yeni veriler bulunmadıkça- doğrudan tartışma dışına itmektir.⁵³

Kimlik kazanımı kazaların önlenmesi sonrasına ait bir öğrenimdir ve oldukça kozmopolit bir kitleye hitap etmektedir. Bir çocuğun boğulmaktan kurtarılması sonuçları itibariyle atlatılmış bir tehlikedir. İmparatorluk idaresi (ve çağdaşı devletler)⁵⁴ simgesellik vurgusu ile tarihin asla geri vermeyeceği bu anı birey hayatının akışına sabitlemekte ve sınırları nizamnameyle çizilen bir kimliği mükâfat olarak sunmaktadır. Oluşturulan kompozisyonu başlı başına kimlik dayatması yahut kimlik kazanımı olarak okumak mümkün değildir. Ancak prosedürün kimlik keşfi olmadığı da aşikârdır. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğunda tahlis-i can siyasetini "tercih esasına dayalı bir kimlik kazandırma" veya "tanışılan kimlik" şeklinde tanımlamak ve bir davranış uzantısının toplumsal gerçeklik haline gelmesi bağlamında Serge Moscovici'ye atıfta bulunmak daha doğru olacaktır.⁵⁵

50 İstanbul Liman Müdürlüğü'nden Zabtiye Nezareti'ne, 23 Ağustos 1323 (5 Eylül 1907). BOA, ZB., 66/5.

51 Dahiliye'den Kastamonu Vilayeti'ne, 8 Teşrinisani 1323 (21 Ekim 1907). BOA, DH.MKT., 1206/95, lef. 2.

52 Peter Singer, "Famine, Affluence, and Morality", *Philosophy & Public Affairs*, vol. 1, no. 3 (Spring 1972), pp. 229-243. ; *The Life You Can Save*, New York: Random House, 2009. ; "The Drowning Child and the Expanding Circle", *New Internationalist*, April 1997.

53 Travis Timmerman, "Sometimes there is nothing wrong with letting a child drown", *Analysis (Oxford University)*, vol. 75, no. 2, (April 2015), pp. 204-212.

54 Örnekler için bakınız. ABD'de "Lifesaving Medal". *Record of Life Saving Medals Awarded (1876-1944)*, (compiled by Claire Prechtel-Klusens), National Archives and Records Administration Washington, DC 2011. ; Prusya'da "Lebensrettungsmedaille". Stephan Schwarz, *Die Orden und Ehrenzeichen des Herzogtums Braunschweig von 1696-1918*, Band 1, Schwarzbuch Verlag, April 2020. ; Birleşik Krallık'ta "Sea Gallantry Medal". Henry Taprell Dorling, *Ribbons and Medals*, London : G. Philip & Sons, 1916.

55 Wolfgang Wagner, etc., "Theory and method of social representations", *Asian Journal of Social Psychology*, 2(1), April 1999, p. 96.

Michel Foucault'nun güç/baskı vurgusuyla ulaştığı sonuçlara konu özelinde mükâfat, takdir ve tebrik kavramları kullanarak varılması iktidar-kimlik ilişkisinde Foucault'nun yaklaşımını tamamlar niteliktedir.⁵⁶

4- SONUÇ

Her birey mensubu olduğu cemiyette sosyalleşme içgüdüsünün genel ahlak ve toplumsal değerlere adaptasyonu ölçüsünde, mikro birey davranışlarının sosyal ağların işleyişine olan iki yönlü tesirinin çerçevesini çizdiği, zaman zaman bireyin cemiyetten izole edilmesine kadar varabilen bir kimlik kazanır. Bireylerin sivil organizasyonlara katılmak vasıtasıyla sosyal hafızada elde ettiği bu sermaye tüm hayatına sirayet eder. Kimlikler belirlenim görünümü kazanırken çeşitli "görevler" üzerinden kendilerini inşa eder. Özelde çocuk yaralanmalarını önlemeye yönelik kolay kurtarma "görevi" de toplumsal bellekte ilkesel, göze çarpan bir cesaret eylemi konumunda olması bakımından bahse konu görünümü destekler.

Taltif, devletin bireylere erişimi ve birey-devlet ilişkisinde siyasi otoritenin görünürlüğü bakımından oldukça simgeseldir ve birey motivasyonuna pozitif tesir etmiştir. Arşivde derinlemesine yapılan ek bir inceleme cankurtaranların mesleki çeşitliliklerinin 1903-1907 evresinde ortaya çıkmadığını ayrıca ortaya koymaktadır. Bulguların genel değerlendirmesi/analizinin döküm olarak sunulmayışı, konu odağının dağılmaması amacıyla metodolojik bir tercihtir. İlâveten "Osmanlı İmparatorluğunda hayat kurtarmanın taltif edilmesine yönelik devlet politikası nüfusu korumaya dönük bir hamle midir?" problem sorusu etrafında oluşturulacak bir kurgunun farklı bir bakış açısı sunacağı kanaatindeyim.

5- KAYNAKÇA

5. 1. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BEO (Babıali Evrak Odası).
DH.MKT. (Dahiliye Mektubi Kalemi)
MF.MKT. (Maarif Nezareti Mektubi Kalemi)
TFR.I.MKM. (Rumeli Müfettişliği Makamat Evrakı)
ZB. (Zabtiye Nezareti)

5. 2. Referans Eserler

Cherry, Debra C.-Huggins, Barbara-Gilmore, Karen; "Children's Health in the Rural Environment", *Pediatric Clinics of North America*, vol. 54, is. 1, March 2007, pp. 121-133.

Costa, Aldo M., etc., "Perceived and Real Aquatic Competence in Children from 6 to 10 Years Old", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 17, is. 17, August 2020, pp. 1-19.

Dorling, Henry Taprell; *Ribbons and Medals*, London : G. Philip & Sons, 1916.

Foucault, Michel; "The Subject and Power", *Critical Inquiry*, vol. 8, no. 4, (Summer 1982), pp. 777-795.

Jenner, Peter F.; "Drowning", *Oxford Textbook of Medicine*, (ed. David A. Warrell), Oxford University Press, 2003, pp. 1691-1696.

56 Michel Foucault, "The Subject and Power", *Critical Inquiry*, vol. 8, no. 4, (Summer 1982), pp. 777-795.

Orhan, İlkay-Turgut, Adnan; "Çoklu Boğulma Vakalarının İncelenmesi", *Mediterranean Journal of Humanities*, vol. 8, is. 1, 2018, pp. 275-283.

Plumert, Jodie; "Relations Between Children's Overestimation of Their Physical Abilities and Accident Proneness", *Developmental Psychology*, 31/5, September 1995, pp. 866-876.

Quan, Linda-Bennett, Elizabeth E.-Branche, Christine; "Interventions to Prevent Drowning", *Handbook of Injury and Violence Prevention*, Springer, 2007, pp. 81-96.

Rahman, Aminur-Svanström, Leif-Rahman, Fazlur; "Childhood drowning prevention strategies. A review of implications for low-income countries", *International Journal on Disability and Human Development*, vol. 6, is. 1, January 2007, pp. 15-20.

Record of Life Saving Medals Awarded (1876-1944), (compiled by Claire Prechtel-Klusens), National Archives and Records Administration Washington, DC 2011.

Schwarz, Stephan; *Die Orden und Ehrenzeichen des Herzogtums Braunschweig von 1696-1918*, Band 1, Schwarzbuch Verlag, April 2020.

Sibert, JR- Kemp, AM; "Drowning and near drowning in children", *Current Paediatrics*, vol 2, is. 4, December 1992, pp. 223-225.

Singer, Peter; "Famine, Affluence, and Morality", *Philosophy & Public Affairs*, vol. 1, no. 3 (Spring 1972), pp. 229-243.

Singer, Peter; "The Drowning Child and the Expanding Circle", *New Internationalist*, April 1997.

Singer, Peter; *The Life You Can Save*, New York: Random House, 2009.

Szpilman, David, etc.; "Drowning and aquatic injuries dictionary", *Resuscitation Plus*, vol. 5, March 2021, pp. 1-6.

Timmerman, Travis; "Sometimes there is nothing wrong with letting a child drown", *Analysis (Oxford University)*, vol. 75, no. 2, (April 2015), pp. 204-212.

Wagner, Wolfgang; etc., "Theory and method of social representations", *Asian Journal of Social Psychology*, 2(1), April 1999, pp. 95-125.

KIZ ÇOCUKLARIN SÜNNET EDİLMESİNE YÖNELİK MERFÛ HADİSLERİN SENED ve METİN YÖNÜNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Necmi SARI

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Hadis Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0003-0910-7691

Özet

Kız çocukların sünnet edilmesine yönelik Tevrat, İncil ve Kur'ân'da herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen kadın sünneti, çoğunlukla Müslümanlar kısmen de Yahûdi ve Hıristiyanlar tarafından uygulanmaktadır. Kadınların sünneti Araplar arasında İslâm öncesi ve sonrası dönemde de yapılmaktaydı. Genel kanaat bu uygulamanın, dinî bir sorumluluk/ibadet değil, örf olduğu yönündedir. İslâm hukukunda kadınların sünnet olmasının hükmü mezheplere göre değişkenlik arz etmektedir. Kız çocukların sünnet edilmesine yönelik rivâyetlerin bir kısmı erkek kız ayrımı yapılmayan genel nitelikli rivâyetlerken diğer bir kısmı kız çocukların sünnet edilmesine yönelik özel nitelikli rivâyetlerdir. Bu rivâyetler içinde merfû olan hadisler olduğu gibi mevkûf ve maktû olan rivayetler de mevcuttur. Bu çalışmada kız çocukların sünnet edilmesine yönelik hadislerden sadece merfû hadislerin sened ve metin yönünden sıhhat dereceleri incelenmiştir. Bu çerçevede rivâyetlerin yer aldığı bütün hadis kaynaklarından istifade edilmiş, ayrıca bu rivâyetler hakkında âlimlerin görüş ve düşüncelerini tespit için hadis şerhleri yanında tefsir, fıkıh ve tarih kitaplarına da müracaat edilmiştir. Kız çocukların sünnet edilmesine yönelik merfû hadislerden genel nitelikli "fitrat" ve "sünnet mahalleri/yerleri" hadisleri sahih hadislerdir. Özel nitelikli Ümmü Atıyye el-Ensâriyye hadisi isnaden zayıf olmakla beraber, farklı birçok tarîkden rivâyet edildiği için hadis âlimleri nezdinde hasen hadis olarak değerlendirilmiştir. Dört farklı sahâbîden muhtelif tarîklerle rivâyet edilen "mekrume" hadisi ise bütün isnâdlarının zayıf olmasına rağmen ulemânın ekserisinin hükmüyle amel ettiği bir hadistir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Merfû, Sened ve metin değerlendirmesi, Kız çocuklar, Sünnet/hafd/hifâd, İslam hukuku

SANAD AND TEXT EVALUATION OF THE MERFÛ HADITHS ON CIRCUMCISION OF GIRLS

Abstract

Although there is no provision in the Torah, Bible and Qur'an regarding the circumcision of girls, female circumcision is mostly practiced by Muslims and partially by Jews and Christians. Female circumcision was also practiced among Arabs in the pre-Islamic and post-Islamic period. The general opinion is that this practice is a custom, not a religious responsibility/worship. The provision of female circumcision in Islamic law varies according to sects. While some of the rumors about the circumcision of girls are of a general nature that does not distinguish between boys and girls, some of them are of a special nature regarding the circumcision of girls. In these narrations, there are hadiths that are merfû, as well as mawqûf and maqtû narrations.

In this study, only the authenticity of the merfū hadiths regarding the circumcision of girls has been examined in terms of saned and textual. In this context, all hadith sources including narrations were used, and besides hadith commentaries, tafsir, fiqh and history books were also consulted in order to determine the views and thoughts of scholars about these narrations. Among the merfū hadiths regarding circumcision of girls, the general quality “fitrah” and “circumcision places” are sound hadiths. Although the hadith of Umm Atiyya al-Ansariyya, which is of special quality, is weak in terms of attribution, it is considered as hasan hadith by hadith scholars because it is narrated from many different tariqs. The hadith “makruma”, which is narrated by various tariqs/ways from four different Companions, is a hadith in which most of the ulama acted according to their judgment, although all of their isnāds were weak.

Keywords: Hadith, Merfū, Sanad and text evaluation, Girls, Circumcision/hafd/hifād, Islamic law.

Giriş

2014 yılında yayımlanan UNICEF raporuna göre 2014 yılına kadar 125 milyon civarında kadın sünnet edilmiştir.¹ Bir başka veriye göre ise dünya genelindeki sünnetli kadın sayısının 100 milyonun çok üstünde olduğu sanılmaktadır.² Kızların sünnet edilme sebep ve gerekçeleri inanç ve kültürlere göre değişiklik arz etmektedir.³ Günümüzde Afrika'nın birçok ülkesiyle Endonezya'nın büyük kısmında yaygın bir şekilde rastlanan kadın sünnetine,⁴ Afrika dışında kısmen Yemen, Kuzey Irak, Arabistan, Hindistan, Pakistan, Afganistan, Malezya ve Singapur'un bazı bölgelerinde, rastlanmaktadır.⁵

1. Kız Çocukların Sünnet Uygulamasının Dinsel Kökeni

Taberî'nin (ö. 310/923) rivâyetine göre sünnet olan ilk kadın Hz. Hâcer'dir.⁶ Bu rivâyete göre kıskandığı için Hz. Hâcer'in vücudundan et keseceğine yemin eden Hz. Sâre, yeminini yerine getirmek için Hz. Hâcer'i sünnet etmiştir. Hz. Hâcer de sünnet mahallinden akan kanı gizlemek için etek giymiştir. Böylece kadınlar için sünnet olmak ve etek giymek âdet haline gelmiştir.⁷

Tevrat'ta Hz. Sâre'nin Hz. Hâcer'i kıskandığına dair haberlere yer verilirken,⁸ Hz. Sâre'nin Hz. Hâcer'i sünnet ettiğine dair bir hüküm yoktur. Bu durum Taberî'nin rivâyetinin başka bir kaynağı olabileceğini göstermektedir.⁹

1 Soyer, “Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar”, 410; Karaman, “Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet”, 126.

2 İzgi, “Tedavi Amaçlı Olmayan Erkek Çocuk Sünnetinin Etik Değerlendirmesi”, 136.

3 Bkz. Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 85.

4 Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 84; Gürkan, “Sünnet”, 38/157.

5 Gürkan, “Sünnet”, 38/157.

6 Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 36-41; Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, 272; Bozkurt, “Sünnet (Hitân)”, 5/461; Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 84.

7 Taberî, *Târîh*, 1/153. Hadisin diğer tarifleri için bk. Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, 6/396 (No. 8644); İbn Abdilberr, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, 8/393. Rivâyetlerin değerlendirilmesi için bk. İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd bi ahkâmi'l-mevlûd*, 356-357, 362; Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 36-39; Ahmed Muhammed Ahmed Tâhâ, *Hitânü'r-ricâl ve hifâdü'n-nisâ'*, 121; Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, 268-272.

8 *Kitâb-ı Mukaddes Eski (Ahit/Tevrat) ve Yeni (İncil) Ahit*, “Eski Ahit/Tevrat”, Tekvîn, 16/1-15; 21/9-12.

9 Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, 272.

Ali Osman Ateş'in de haklı olarak belirttiği gibi Taberî'nin naklinden; Hz. Hâcer'in sünnet edilmesinin Allah'tan gelen bir emir doğrultusunda veya sağlık gerekçesiyle değil de sırf Hz. Sâre'nin yeminini yerine getirmek için zulmen yapıldığı anlaşılmaktadır. Hz. İbrâhim gibi cidden ağır başlı, hassas ruhlu ve kendini Allah'a vermiş bir peygamberin¹⁰ emrindeki kimselere zulmettirmesi kabul edilebilir bir husus değildir. Ayrıca Hz. Hâcer'in kanının gizlemek için etek giydiği ve etek giyme alışkanlığının buradan kaldığı hususu da makul değildir.

Eğer Hz. Hâcer, kanının gizlemek için etek giydiyse, daha önceleri hayız halindeki hanımlar veya kendisi niçin etek giymemiştir?¹¹ Taberî bu rivâyete, Mûsâ b. Hârûn (ö. ?)¹² ⇒ Amr b. Hammâd (ö. 222/837)¹³ ⇒ Esbât b. Nasr el-Hemdânî (ö. ?)¹⁴ ⇒ es-Süddî (el-Kebîr) (ö. 127/745) isnâdıyla yer vermiştir. es-Süddî (el-Kebîr) dışında isnâddaki râvilerin tamamı hadis imamları tarafından cerhedilmiş râvilerdir.¹⁵ es-Süddî (el-Kebîr) ise birkaç meseleden dolayı eleştirilmiş olmasına rağmen cerh ve ta'dîl âlimleri tarafından genel olarak "müstakîmu'l-hadîs, sadûk lâ be'se bihi" bir râvi olarak kabul edilmiştir.¹⁶ Bu durumda Taberî'nin rivâyetini, Hz. Hâcer'in sünnet edildiğine dair verdiği bilgi dışındaki yönleriyle sahih kabul etmek mümkün değildir. Ayrıca, dünyanın muhtelif bölgelerinde sürdürülen kadınların sünnet edilmesine yönelik uygulamaları da,¹⁷ böyle bir olaya bağlamak doğru değildir. Kanaatimizce Hz. Hâcer sağlık gerekçesiyle sünnet edilmiş olmalıdır. Nitekim günümüzde de bazı bölgelerdeki kadınlarda yaratılış özelliği olarak var olan bu fazlalık sünnet edilmek suretiyle alınmaktadır. Hz. Hâcer'in sünneti de muhtemelen aynı gerekçeyle yapılmış olmalıdır.

10 Bkz. Hüd, 11/75.

11 Bkz. Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, 273.

12 Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 4/225 (No. 8936); İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 6/134 (No. 465).

13 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 6/373 (No. 2781); Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3/254-255 (No. 6353); İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, 7/324 (No. 4253); a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, 8/20 (No. 5204); a.mlf., *Takrîbü't-Tehzîb*, 733 (No. 5049).

14 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 6/353-354 (No. 2646); Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/175-176 (No. 721); İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, 7/137 (No. 2263); a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/192 (No. 354); a.mlf., *Takrîbü't-Tehzîb*, 124 (No. 323).

15 Bkz. Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, 273.

16 İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 6/318 (No. 2443); Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/236-237 (No. 907); İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/282-284 (No. 505, 506); a.mlf., *Takrîbü't-Tehzîb*, 141 (No. 467); Beşşâr Avvâd Ma'rûf - Şuayb el-Arnâvût, *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*, 1/136-137 (No. 463); Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, 2/112-113 (No. 34); Cerrahoğlu, "Süddî", 38/17-18. Ali Osman Ateş isnâdda geçen Süddî'nin, es-Süddî es-Sağîr (es-Süddî el-Asğar) olduğu zannıyla onun yalancılıkla itham edildiğini belirtmiştir. Bkz. Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, 273. Muhammed b. Mervân adlı es-Süddî es-Sağîr'in yalancılıkla itham edildiği doğrudur. Bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 895 (No. 6324). Ay. bkz. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/237; 4/32-33 (No. 8154); İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, 7/375 (No. 4741); a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/377-378 (No. 6573); Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, 2/113, 1 nolu dipnot. Ancak bu rivâyette senedde geçen Süddî, es-Süddî el-Kebîr namıyla meşhur olan Ebû Muhammed İsmâil b. Abdirrahmân b. Ebî Kerîme el-A'ver el-Kûfî'dir. Zira burada bu olayı kendisinden nakleden Esbât b. Nasr el-Hemdânî, es-Süddî el-Kebîr'den özellikle tefsîr olmak üzere rivâyette bulunan en meşhur talebesidir. Kaynaklarda kendisinden es-Süddî el-Kebîr'in râvisi olarak söz edilmektedir. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 6/353-354; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/192, 284. Üstelik gerek es-Süddî es-Sağîr gerekse Esbât b. Nasr el-Hemdânî ile ilgili dipnotlarda belirtilen kaynaklarda işaret edildiği gibi Esbât b. Nasr el-Hemdânî'nin es-Süddî es-Sağîr'den rivâyeti bilinmemektedir.

17 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Soyer, "Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar", 404-406.

Zaten Kur'ân-ı Kerîm'de zikri geçmeyen Hz. Hâcer, Mısırlı bir câriye idi, 18 eski Mısır'da ise erkek çocukların sünnet edilmesi gibi, temizlik ve hamileliği önlemek için kız çocukların da sünnet edildiği bilinmektedir.¹⁹ Taberî'nin, Hz. Hâcer'in sünnetine dair rivâyetini doğru kabul edersek, Hz. İbrâhim'in evine gelinceye kadar, eski Mısırlılar tarafından tatbik edilemeyen ve kız çocukları için bir ihtiyaç durumunda olan sünneti olmadığı ve Hz. Sâre tarafından sünnet edildiği hatıra gelmektedir. Ayrıca Hz. Sâre'nin, Hz. Hâcer'e olan öfkesinden dolayı yemin edip onu sünnet ettiğini doğru kabul edersek, eski Mısır'da kız çocuklarının sünnet edilme sebebi nasıl açıklanacaktır?²⁰

2. İslâm Hukukunda Kız Çocukların Sünnet Edilmesinin Hükümü

Kız çocukların sünnet edilmesine yönelik Tevrat, İncil ve Kur'ân'da herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen kadın sünneti, çoğunlukla Müslümanlar kısmen de Yahûdî ve Hıristiyanlar tarafından uygulanmaktadır.²¹ Kadınların sünneti Araplar arasında İslâm öncesi ve sonrası dönemde de yapılmaktaydı.²²

Ülkemizde hemen hemen hiç bilinmeyen kadın sünnetinin meşrûluğu konusunda İslam fukahâsı ittifak etmiş; ancak hükümü ile uygulama vakti ve yöntemleri hakkında farklı görüşler beyan etmişlerdir. Bu görüş ayrılıklarında ilgili merfû, mevkûf ve maktu hadislerin sıhhat derecesine yönelik farklı değerlendirmeler ile bu hadislere ilişkin değişik yorumlar etkili olmuştur.²³

İslâm hukukunda kadınların sünnet olmasının hükümü Hanefiler'de fazilet/mekrume (sünnet), Mâlikîler'de mendup/mekrume (sünnet), İmâm Ahmed'den (ö. 241/855) sünnet veya vâcip olduğu yönünde nakledilen iki farklı görüş nedeniyle ihtilaf eden Hanbelîler'in ekserisine göre sünnet, Şâfîler'e göre ise vâciptir/farzdır.²⁴ Dört mezhebe ilaveten kadınların sünnet olması Şia'nın İmâmiyye (Ca'feriyye) koluyla diğer bir kolu olan Zeydiyye'de müstehap, Hâricî fırkaları en mutedili ve günümüze ulaşan tek temsilcisi olan İbâziyye mezhebinde menduptur.²⁵

18 Bkz. *Kitâb-ı Mukaddes (Eski Ahit/Tevrat)*, Tekvîn, 16/1; Kuzgun, "Hâcer", 14/432.

19 Soyer, "Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar", 404-405, 410; Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, 252; Ferec Muhammed Muhammed Sâlim, *Hükümü hitâni'l-inâs*, 205-206.

20 Bkz. Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, 273.

21 Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sarı, *Din Tarih Ahlak Tıp ve Hukuk Açısından Erkek Sünneti ve Kadın Sünneti*, 60-84.

22 Bu konu hakkında bkz. Sarı, "Rivâyetlere Göre Sünnetin (Hitânın) Tarihi ve Ahkâmı", 265-266; a.mlf., *Din Tarih Ahlak Tıp ve Hukuk Açısından Erkek Sünneti ve Kadın Sünneti*, 68-84.

23 Sarı, *Din Tarih Ahlak Tıp ve Hukuk Açısından Erkek Sünneti ve Kadın Sünneti*, 132.

24 Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni 'alâ Muhtasari'l-Hiraki*, 1/115, 116-117; Şemsüddîn İbn Kudâme, eş-Şerhu'l-kebîr (*el-Muğni* içinde), 1/109; İbn Abdilberr, *el-Kâfi*, 2/1136-1137; a.mlf., *et-Temhid*, 8/393, 394; Nevevî, *el-Mecmû'*, 1/300-302; a.mlf., *el-Minhâc*, 3/148; a.mlf., *Ravzatü't-tâlibîn*, 7/387; Serahsî, *el-Mebsût*, 10/156; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/167; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, 7/96; 8/554; İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-kadîr*, 7/394; İbn 'Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 10/481.

25 Meclisî, *Bihârü'l-envâr*, 101/75-76, 77, 78, 79, 80, 86-88 (No. 1-12, 14, 19, 22, 27, 37, 73-91); İbnü'l-Murtazâ, *Kitâbu'l-Bahri'z-zahhâr*, 4/370-371.

Vâcip/farz veya mendup/sünnet olmak üzere kadınların sünnet olmasının hükmüne yönelik kaydedilen iki görüş yanında bazı kaynaklarda bu sünnetin sıcak bölgelerde yaşayan kadınlar için âdet-i hasene (örf-i hasen) olduğuna dair üçüncü bir görüşten bahsedilmektedir.²⁶ Zamanımızdaki bazı fakîhler kadınların sünnetinin meşrûluğu konusunda ittifak etmiş olmakla beraber kadın sünnetinin âdet/örf olduğu görüşündedirler.²⁷ Kadın sünneti uygulamasını güzel ahlâkın bir parçası olarak gören bazı Mısırlı âlimlerin, kadın sünnetinin hükmünü müstehap gören fetvâları bulunmaktadır.²⁸ Bu fakîhlere göre erkek sünneti, dinî dayanağı olan ve Hz. İbrâhim ile başlayıp Hz. Peygamber tarafından devam ettirilen bir uygulamadır. Kadınların sünnet edilmesi ise dinî dayanağı tartışmalı, terkinin haram veya mekruh olduğuna dair herhangi bir delilin bulunmadığı, daha çok sıcak bölgelerde uygulanan tamamen örfî bir alışkanlıktır. Bu görüşte olan fakîhlere göre kadınların sünnet olma hâdisesi, örften hareket edilerek daha sonra din ile ilişkilendirilmiştir.²⁹ Genel kanaat bu uygulamanın, dinî bir sorumluluk/ibadet değil, örf olduğu yönündedir.³⁰

3. Kız Çocukların Sünnet Edilmesine Yönelik Merfû Hadislerin Değerlendirilmesi

Kız çocukların sünnet edilmesine yönelik merfû hadislerin bir kısmı erkek kız ayrımı yapılmayan genel nitelikli rivâyetlerken diğer bir kısmı kız çocukların sünnet edilmesine yönelik özel nitelikli rivâyetlerdir.

3.1. Genel Nitelikli Rivâyetler

Sünnetin meşrûyetinden bahseden bazı merfû hadislerde erkek kız ayrımına işaret edilmeden doğrudan genel nitelikli ifadeler kullanılmıştır. Bu hadisler şunlardır:

3.1.1. Fıtrat Hadisi

“Beş şey fıtrat gereğidir veya beş şey fıtrat gereklerindedir: Sünnet olmak, kasıklardaki kılları tıraş etmek, koltuk altındaki kılları almak/temizlemek, tırnakları kesmek ve bıyıkları kısaltmak.”

Hadisi bu lafızla Buhârî, Müslim ve diğer muharricler; muhtelif kanallardan Ebû Hureyre târikiyle Hz. Peygamber'den rivâyet etmişlerdir. 31

3.1.1.1. Hadisin Sened Yönünden Değerlendirmesi

Müttefekun aleyh olan bu hadisin isnâdının sıhhatinde muhaddisler arasında ittifak vardır.

26 Bkz. Ebû Abdillâh b. el-Hâc, *el-Medhal*, 3/296; Bâcî, *el-Müntekâ şerhu'l-Muvatta'*, 7/232; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 10/353.

27 Bkz. Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 97.

28 Bkz. Sarı, *Din Tarih Ahlak Tıp ve Hukuk Açısından Erkek Sünneti ve Kadın Sünneti*, 137.

29 Bkz. Bkz. Eryiğit Bader, “Sünnet Olma ve Kadın Sünneti”, 97.

30 Bu konu hakkında bkz. Sarı, *Din Tarih Ahlak Tıp ve Hukuk Açısından Erkek Sünneti ve Kadın Sünneti*, 136-140.

31 Buhârî, “Libâs”, 63, 64 (No. 5889, 5891); “İsti'zân”, 51 (No. 6297); Müslim, “Tahâret”, 49, 50 (No. 257) ve diğerleri.

3.1.1.2. Hadisin Metin Yönünden Değerlendirmesi

Görüldüğü üzere Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, sünnet olmayı fitrat özelliklerinin başında zikretmiştir. İmâm Mâverdî (ö. 450/1058),³² İbnü'l-Cevzî³³ (ö. 597/1201), Dr. Abdülazîm Bedevî,³⁴ Mer'î b. Ahmed el-Halkî³⁵ ve Ahmed el-İsevî³⁶ gibi bazı âlimler, Şâfiîler³⁷ gibi sünnetin kadın erkek farketmeksizin herkes için vâcip olduğu kanaatinde dirler. Nâsırüddîn el-Elbânî (1914-1999) de sünnetin fitrattan olduğunu ifade eden bu hadisten hareketle fitratla ilgili zikredilen beş hasletten bıyıkları kısaltmak dışında kadınlarla erkekler arasında bir fark olmadığını, “Kadınlar erkeklerin benzeridirler.”³⁸ hadisinde zikredildiği gibi kadınları müstesna tutan bir delil olmadıkça kadınların da erkeklerle aynı hükme tâbi olduklarını belirtmiş, ancak sıcak bölgelerde yaşayan kadınlarla soğuk bölgelerde yaşayan kadınlar arasında fark gözetmiştir.³⁹ el-Elbânî'ye göre sıcak bölgelerde yaşayan kadınların yaratılışları gereği sünnet mahallindeki bızırın/dilciğin (klitoris) daha uzun ve belirgin olması nedeniyle şehevî duyguları daha fazla olduğu için onların sünnet olması gerekir (farzdır/vâciptir). Soğuk bölgelerde yaşayan kadınların ise yaratılışları gereği sünnet mahallindeki bızırın daha kısa ve belirgin olmaması nedeniyle şehevî duyguları daha az olduğu için onların sünnet olması gerekmez.⁴⁰

3.1.2. Sünnet Mahalleri/Yerleri Hadisi

“İki sünnet mahalli/yeri birbiriyle temasta bulunursa gusül gerekir (farz olur).”

Hadisi bu lafızla Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce ve diğer muharricler; muhtelif kanallardan Hz. Âişe (ö. 58/678), Ebû Hureyre (ö. 58/678), Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 42/662-63), Abdullah b. Amr b. el-Âs (ö. 65/684-85), Abdullah b. Ömer (ö. 73/693) ve Râfi' b. Hadîc (ö. 73/692) tarihiyle Hz. Peygamber'den rivâyet etmişlerdir.⁴¹ Hadis Buhârî'de Ebû Hureyre kanalıyla “İki sünnet mahalli/yeri birbiriyle temasta bulunursa” lafzı olmadan “Erkek, kadının dört uzvu/kol ve bacakları arasına çöker, sonra onunla birlikte olursa gusül lazım gelir”⁴² lafzıyla, “İki sünnet mahallinin/yerinin birbiriyle buluşması/temasta bulunması” bâb başlığı altında zikredilmiştir. Bu bâb başlığının da gösterdiği gibi Buhârî, hadiste geçen “erkeğin kadının dört uzvu/kol ve bacakları arasına çöker” ifadesiyle “iki sünnet mahallinin/yerinin birbiriyle buluşması/temasta bulunması” hususunun kastedildiğine işaret etmiştir.⁴³

32 Mâverdî, *el-Hâvi'l-kebir fi fikhi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, 13/430.

33 İbnü'l-Cevzî, *Ahkâmü'n-nisâ'*, 44, 46.

34 Abdülazîm Bedevî, *el-Veciz fi fikhi's-sünne ve'l-kitâbi'l-azîz*, 29.

35 Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 143-144, 268.

36 Ahmed el-İsevî, *Ahkâmu't-tıfl*, 199-202, 206-208.

37 Bozkurt, “Sünnet (Hitan)”, 5/461.

38 Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 94 (No. 236); Tirmizî, “Tahâret”, 82 (No. 113).

39 Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âlu Nu'mân, *Câmiu türâsi'l-Allâme el-Elbânî fi'l-fikh*, 1/457, 459, 460.

40 Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âlu Nu'mân, *Câmiu türâsi'l-Allâme el-Elbânî fi'l-fikh*, 1/457-461.

41 Buhârî, “Gusül”, 28 (No. 291) [İlgili lafız olmadan “İki sünnet mahallinin/yerinin birbiriyle buluşması/temasta bulunması” bâb başlığı altında]; Müslim, “Hayz”, 88 (No. 349) [bkz. “Hayz”, 87 (No. 348)]; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 83 (No. 216); Tirmizî, “Tahâret”, 80 (No. 108, 109); İbn Mâce, “Tahâret”, 111 (No. 608, 611) [bkz. (No. 610)].

42 Buhârî, “Gusül”, 28 (No. 291).

43 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 1/470.

3.1.2.1. Hadisin Sened Yönünden Değerlendirmesi

Buhârî’de ilgili lafızla yer almasa da *müttefekun aleyh* hadisler arasında değerlendirilen bu hadisin isnâdının sahih olduğu hususunda muhaddisler arasında herhangi bir hilaf yoktur.

3.1.2.2. Hadisin Metin Yönünden Değerlendirmesi

Hadiste geçen “iki sünnet yeri” ifadesinden Hz. Peygamber’in erkek sünneti yanında kadınların da sünnet edilmesine yönelik uygulamayı tasvip ettiği anlaşılmaktadır.⁴⁴ Nitekim Ebû Bekr el-Hallâl (ö. 311/923) ve Muvaffakuddîn İbn Kudâme’nin (ö. 620/1223) naklettiklerine göre İmâm Ahmed b. Hanbel de (ö. 241/855) ilgili ifadeden bu hususun anlaşıldığını özellikle belirtmiştir.⁴⁵

3.2. Özel Nitelikli Rivâyetler

Birtakım rivâyetlerde sadece kız çocukların sünnet edilmesini öngören özel nitelikli ifadeler kullanılmıştır. Bu rivâyetlerden merfû olanlar şunlardır:

3.2.1. Ümmü Atıyye el-Ensâriyye (ö. 70/689-90 [?]) Hadisi

Ümmü Atıyye el-Ensâriyye *radiyallâhu anhâ*’nın haber verdiğine göre “Medine’de kızları sünnet bir kadın vardı. Kadını yanına çağırta Rasûlullah ona: “Derin kesme. Zira derin kesmemen kadının ilişkiden daha fazla lezzet almasını sağlar; koca için de ilişkiyi daha keyifli kılar.” diye talimat vermiştir.”

Hadisi bu lafızla Ebû Dâvûd, Harb b. İsmâil el-Kirmânî, İbn Adî ve Beyhakî doğrudan Ümmü Atıyye el-Ensâriyye *radiyallâhu anhâ*’dan merfû olarak;⁴⁶ “Sünnet ederken yukarıdan kes; fazla derine inme.

44 İbn Hacer, *Fethu’l-bârî*, 1/470; Buhûtî, *Keşşâfü’l-kinâ’ an metni’l-İknâ*, 1/80.

45 Ebû Bekr el-Hallâl, *Kitâbü’t-Tereccül min kitâbi’l-câmi’ li ulûmi’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 173-174 (No. 188); Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Muğni’alâ Muhtasari’l-Hırakî*, 1/116.

46 Ebû Dâvûd, “Edeb”, 179 (No. 5271); Harb b. İsmâil el-Kirmânî, *Mesâilü Harb b. İsmâil el-Kirmânî (et-Tahâre ve’s-salâh)*, 225 (No. 422); İbn Adî, *el-Kâmil fi duafâi’r-ricâl*, 6/2223; Beyhakî, *es-Sünen*, 8/324.

Çünkü bu, yüzün parlak olmasını sağlar, koca nazarında da kadını daha makbûl kılar.” lafzı ve benzer lafızlarla Bezzâr ve İbn Adî, İbn Ömer’den (ö. 73/693);47 Dûlâbî, Enes b. Mâlik’den (ö. 93/711-12);48 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*’de ed-Dahhâk b. Kays’dan (ö. 64/684);49 *el-Mu’cemu’l-evsat* ve *el-Mu’cemu’s-sağîr*’de Enes b. Mâlik’den;50 İbn Adî, Enes b. Mâlik’den;51 Ebü’ş-Şeyh, Enes b. Mâlik’den;52 Hattâbî, Enes b. Mâlik’den;53 Hâkim, ed-Dahhâk b. Kays’dan;54 Sehmî, Enes b. Mâlik’den;55 Ebu Nuaym, Enes b. Mâlik’den;56 Beyhakî, Enes b. Mâlik ile ed-Dahhâk b. Kays’dan;57 Hatîb el-Bağdâdî, Enes b. Mâlik58 ile Hz. Ali’den59 (ö. 40/661) ve diğer muharricler mezkur sahâbîler kanalıyla Ümmü Atıyye *radiyallâhu anhâ*’dan merfû olarak rivâyet etmişlerdir.

3.2.1.1. Hadisin Sened Yönünden Değerlendirmesi

Ebû Dâvûd (ö. 275/889) hadisi rivâyet ettikten sonra şöyle demiştir: “Hadis bu mânâ ile aynı senedle Ubeydullâh b. Amr (el-Esedî) tarîkiyle Abdümelik (b. Umeyr el-Kûfî)’den de rivâyet edilmiştir. Bu hadis kavî değildir. Mürsel yolla da rivâyet edilmiştir.60 (Râvilerden) Muhammed b. Hassân mechûldür.61 (Bu nedenle) bu hadis zayıftır.”62 İbn Adî (ö. 365/976) hadisin Muhammed b. Hassân nedeniyle zayıf olduğunu belirtmektedir.63 Hâkim (ö. 405/1014) ve Zehebî (ö. 748/1348) hadisin sıhhatine yönelik herhangi bir hüküm beyanında bulunmamışlardır.64

47 Bezzâr, *el-Bahru’z-zehâr bi Müsnedi’l-Bezzâr*, 12/318-319 (No. 6178); İbn Adî, *el-Kâmil fî duafâi’r-ricâl*, 3/901.

48 Dûlâbî, *el-Künâ ve’l-esmâ’*, 3/1038 (No. 1821).

49 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, 8/299 (No. 8137).

50 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, 2/368 (No. 2253; a.mlf., *el-Mu’cemu’s-sağîr*, 1/91-92 (No. 122).

51 İbn Adî, *el-Kâmil fî duafâi’r-ricâl*, 3/1083.

52 Ebü’ş-Şeyh, *Tabakâtü’l-muhaddisîn*, 3/346-347 (No. 526).

53 Hattâbî, *Garîbü’l-hadis*, 2/360-361.

54 Hâkim, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, 3/525.

55 Sehmî, *Târîhu Cürcân*, 559.

56 Ebû Nuaym, *Târîhu Esbahân (Zikru ahbâri Asbahân)*, 1/296.

57 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 8/324.

58 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 5/327, 328.

59 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 12/291.

60 Mürsel rivâyet için bkz. Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 8/324.

61 Muhammed b. Hassân hakkında bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 25/55 (No. 5143); Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 3/511 (No. 7366); a.mlf., *el-Kâşif fî ma’rifeti men lehu rivâye fî’l-Kütübi’s-sitte*, 2/164 (No. 4791); İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 9/95-96 (No. 6055); a.mlf., *Takrîbü’t-Tehzîb*, 836 (No. 5847).

62 Ebû Dâvûd, “Edeb”, 179 (No. 5271). Krş. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 25/55; a.mlf., *Tuhfetü’l-eşraf bi ma’rifeti’l-etrâf*, 12/501-502 (No. 18093); İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, 9/95.

63 İbn Adî, *el-Kâmil fî duafâi’r-ricâl*, 6/2223.

64 Hâkim, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, 3/525.

Heysemî (ö. 807/1405), Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Evsat*'taki Enes b. Mâlik rivâyetinin isnâdının hasen olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵ Hadisin kavî/sağlam olmadığını belirten İbn Hacer (ö. 852/1449) hadisin ayrıca Enes b. Mâlik ile Ebü's-Şeyh'in (ö. 369/979) *Kitâbu'l-Akîka*'da rivâyet ettiği Ümmü Eymen hadislerinden iki merfû şâhidi yanında Beyhakî'nin (mürsel olarak) ed-Dahhâk b. Kays'dan⁶⁶ rivâyet ettiği başka bir şâhidi daha bulunduğunu söylemektedir.⁶⁷ Hadisi *el-Mu'cemu'l-evsat* ve *el-Mu'cemu's-sağîr*'de Enes b. Mâlik'den rivâyet eden Taberânî hadisin ardından “Bu hadisi Enes'ten Sâbit'ten başkası, Sâbit'ten de Zâide b. Ebi'r-Rukâd'dan başkası rivâyet etmemiştir. Bu hadisin Zâide'den rivâyetinde Muhammed b. Sellâm el-Cumahî teferrüd etmiştir.” demiştir.⁶⁸ Hadise Enes b. Mâlik rivâyetiyle yer veren İbn Adî de “Bu hadisi Sâbit el-Bünânî'den (ö. 127/744) rivâyet eden Zâide b. Ebi'r-Rukâd'dan başkasının bu hadisi rivâyet ettiğini bilmiyorum. Zâide'nin hasen hadisleri olmakla beraber bazı hadislerinde münker görülen hususlar (münkerât/nekâret) vardır.” demektedir.⁶⁹ Taberânî ve İbn Adî'nin sözünü ettikleri ve cerh ve ta'dîl ulemâsı tarafından zayıf görülen⁷⁰ Zâide b. Ebi'r-Rukâd hakkında Buhârî⁷¹ ve İbn Hacer “münkerü'l-hadîs” ifadesini kullanmışlardır.⁷² Bu durumda Elbânî'nin de ifade ettiği gibi Heysemî'nin Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Evsat*'taki Enes b. Mâlik rivâyetinin isnâdının hasen olduğu şeklindeki kanaatine katılmamız mümkün değildir.⁷³ Hadisin bazı tarîklerinde her ne kadar cerh ve ta'dîl ulemâsı tarafından zayıf görülen Muhammed b. Hassân ve Zâide b. Ebi'r-Rukâd adlı iki râvi bulunsa da bu hadis farklı birçok tarîkten rivâyet edildiği için muhaddisün nazarında hasen hadis olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Elbânî hadisin Enes b. Mâlik, Hz. Ali, ed-Dahhâk b. Kays ve İbn Ömer'den merfû olarak gelen dört şâhidiyle birlikte bir yerde hasen⁷⁴ başka bir yerde ise sahih⁷⁵ olduğunu belirtmiştir.

65 Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, 5/172.

66 Bu hadisi Ümmü Atıyye'den rivâyet eden ed-Dahhâk b. Kays'ın sahâbî ed-Dahhâk b. Kays mı yoksa başka biri mi olduğu hususu ihtilâftır. Eğer bu zat sahâbî ed-Dahhâk b. Kays b. Hâlid el-Fihri el-Kureşî (ö. 64/684) ise bu hadis müsned-merfû başka biri ise mürseldir. el-Mufaddal b. Gassân el-Gallâbî'nin (ö. ?) Yahya b. Maîn'den (ö. 233/848) nakline göre Yahya b. Maîn bu hadisi rivâyet eden bu zatın, sahâbî ed-Dahhâk b. Kays b. Hâlid el-Fihri olmadığını söylemiştir. Bkz. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/324; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve'l-müfterik mine'l-esmâ' ve'l-ensâb*, 1/1229 (No. 688/767); İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/95; a.mlf., *en-Nüketü'z-zirâf 'ale'l-Etrâf*, 12/501-502 (No. 18093). İbn Hacer'in nakline göre İbn Mende *Kitâbu's-Sahâbe* adlı eserinde bu hadise sahâbî ed-Dahhâk b. Kays el-Fihri'nin biyografisinde yer vermiştir. İbn Hacer, *en-Nüketü'z-zirâf*, 12/501. el-Elbânî de bu zatın sahâbî ed-Dahhâk b. Kays olabileceği ihtimalinden ayrıca söz etmektedir. el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, 2/347.

67 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 10/353; a.mlf., *Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-Râfiyyi'l-kebîr*, 4/154-155 (No. 2140). Bkz. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 9/95.

68 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 2/368 (No. 2253); a.mlf., *el-Mu'cemu's-sağîr*, 1/91-92 (No. 122).

69 İbn Adî, *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*, 3/1083.

70 Zâide b. Ebi'r-Rukâd hakkında bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 9/271-273 (No. 1949); Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2/65 (No. 2824); a.mlf., *el-Kâşif*, 1/400 (No. 1607); İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 3/271-272 (No. 2063).

71 İmam Buhârî, haklarında münkerü'l-hadîs dediği râvileri şöyle niteler: “‘Hakkında münkerü'l-hadîs dediğim hiçbir râvi ile ihticâc edilmez’. Diğer bir rivâyette ise ‘onlardan rivâyette bulunmak helal olmaz.’” Bkz. Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/6; 2/202; İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, 1/20. İbn Hacer bu sözün, Buhârî'den sahih bir senedle nakledildiğini özellikle belirtmektedir. Bkz. *Lisânü'l-mizân*, 1/20.

72 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 3/433 (No. 1445); İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 333 (No. 1992).

73 el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, 2/344.

74 el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, 2/347.

75 el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, 2/348.

Ferec Muhammed Muhammed Sâlim, Elbânî'den naklen hadisin zikri geçen merfû dört şâhidiyle birlikte sahih olduğunu ifade ederken⁷⁶ Ahmed el-İsevî Elbânî'nin bu hükmünün mübalağa olduğunu bu hadisin hasen li gayrihi derecesinin üstüne çıkamayacağını belirtmiştir.⁷⁷ Mer'î b. Ahmed el-Halkî ise hadisin şâhidleriyle birlikte hasen bir hadis olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir.⁷⁸ Bizim kanaatimiz de Enes b. Mâlik, Hz. Ali, ed-Dahhâk b. Kays ve İbn Ömer'den merfû olarak gelen dört şâhidi nedeniyle hadisin hasen olduğu yönündedir.

3.2.1.2. Hadisin Metin Yönünden Değerlendirmesi

Bu hadis, kadın sünnetinin meşrû olduğunu açıkça göstermektedir. Zira bu hadise göre doğru bir şekilde yapılan sünnet, kadının şehvetini teskin eder, cimayı lezzetli ve cazip kılar, kadının kocasına karşı olan sevgi ve ilgisini artırır.⁷⁹

3.2.2. Mekrume Hadisi

“Sünnet olmak erkekler için bir sünnet, kadınlar için bir mekrumedir⁸⁰ (fazilettir/ikramdır).” Hadis, bu lafızla İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849), Harb b. İsmâil el-Kirmânî, Ebû Bekr el-Hallâl, İbn Ebî Hâtim, Taberânî, İbn Abdilberr ve diğerleri merfû olarak Şeddâd b. Evs'den (ö. 58/678);⁸¹ Ebû Bekr el-Hallâl mevkûf olarak,⁸² Taberânî merfû ve mevkûf olarak,⁸³ Beyhakî merfû ve mevkûf olarak İbn Abbâs'dan (ö. 68/687-88);⁸⁴ İbn Ebî Hâtim, Beyhakî ve İbn Asâkir merfû olarak Ebû Eyyûb el-Ensârî'den (ö. 49/669);⁸⁵ Ahmed ve Beyhakî merfû olarak Usâme b. Umeyr el-Hüzelî'den (ö. ?)⁸⁶ rivâyet etmişlerdir.

76 Ferec Muhammed Muhammed Sâlim, *Hükmü hitâni'l-inâs*, 13-15.

77 Ahmed el-İsevî, *Ahkâmu't-tıfl*, 207.

78 Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 58, 180-184, 185-190.

79 İbn Habîb es-Sülemî, *Kitâbü Edebi'n-nisâ*, 279-280.

80 Hadiste geçen “mekrume” kelimesi râ harfinin dammeli şekliyle, mekârim'in bir tanesi (bir fazilet bir ikram) yani “sünnet kadınlar için bir fazilettir bir ikramdır” anlamında kullanılmıştır. Bkz. Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, 8/272.

81 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/318 (No. 26459); Harb b. İsmâil el-Kirmânî, *Mesâilü Harb b. İsmâil*, 224 (No. 417); Ebû Bekr el-Hallâl, *Kitâbü't-Tereccül*, 176 (No. 194); İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-İlel*, 5/646-647 (No. 2231); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 7/329 (No. 7112, 7113); İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, 8/394.

82 Ebû Bekr el-Hallâl, *Kitâbü't-Tereccül*, 163 (No. 173).

83 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 11/233 (No. 11590) (merfû olarak); 11/359, (No. 12009) (mevkûf olarak); 12/182 (No. 12828) (mevkûf olarak); a.mlf., *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, 1/98 (No. 146) (merfû olarak); 4/48 (No. 2697) (mevkûf olarak).

84 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/324 (merfû olarak); 8/325 (mevkûf olarak).

85 İbn Ebî Hâtim, *Kitâbü'l-İlel*, 5/647-648; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/325; İbn Asâkir, *Tebyînü'l-imtinân bi'l-emri bi'l-ihtitân*, 43-44 (No. 26).

86 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/75; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/325.

3.2.2.1. Hadisin Sened Yönünden Değerlendirmesi

Hadisin Usâme b. Umeyr el-Hüzelî,⁸⁷ Şeddâd b. Evs ve Ebû Eyyûb el-Ensârî rivâyetlerinin hepsinin isnâdlarında Beyhakî'nin kendisiyle ihticâc edilemeyeceğini kesin bir dille ifade ettiği Haccâc b. Ertât (ö. 145/762) bulunmaktadır.⁸⁸ İbn Hacer'in deymiyle çokça hatası ve tedlîsi olan bu sadûk râviyi⁸⁹ İbn Sa'd (ö. 230/845), İbn Maîn (ö. 233/848), Nesâî (ö. 303/915) ve Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) tad'if etmişler, Ahmed b. Hanbel, Dârekutnî (ö. 385/995) ve diğer bir kısım ulemâ da onun rivâyet ettiği hadislerin huccet olamayacağını iddia etmişlerdir.⁹⁰ Ebû't-Tayyib el-Azîmâbâdî (1857-1911); Zehebî, Zeynüddîn Irâkî (ö. 806/1404), İbn Hacer ve Münâvî'den (ö. 1031/1622) naklen hadisin isnâdında yer alan Haccâc b. Ertât'ın müdellis olup kendisiyle ihticâc edilmeyen bir râvi olmasından ötürü hadisin senedinin zayıf olduğunu ifade etmektedir.⁹¹ Onlarla aynı kanaatte olan el-Elbânî, müdellis olan Haccâc b. Ertât'ın an'anesi ve isnâddaki ızırabı nedeniyle hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.⁹² İbn Ebî Hâtîm (ö. 327/938) ve Beyhakî (ö. 458/1066) ayrıca Ebû Eyyûb el-Ensârî rivâyetinin isnâdının munkatı olduğunu ifade etmişlerdir.⁹³ İbn Abbâs hadisi, merfû rivâyetinin isnâdındaki el-Velîd b. el-Velîd el-Ansî el-Kaysî⁹⁴ ve mevkûf rivâyetlerindeki Ebu's-Sabâh Abdülgafûr b. Abdülazîz b. Saîd el-Ensârî el-Vâsîti,⁹⁵ Halef b. Abdülhamîd es-Serahsî⁹⁶ ve Saîd b. Beşîr el-Ezdi⁹⁷ (ö.168 veya 169/785 veya 786) nedeniyle zayıftır. Beyhakî, İbn Abbâs'dan merfû olarak rivâyet edilen hadisin isnâdının zayıf olduğunu, bu rivâyetin mevkûf olarak⁹⁸ mahfûz olduğunu belirttikten sonra hadisin diğer şâhidlerinin de isnâden zayıf olduklarını söylemiştir.⁹⁹ İbnü'l-Kayyim (ö. 751/1350) ve İbn Hacer, Şeddâd b. Evs hadisinin İbn Abbâs, Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Usâme b. Umeyr el-Hüzelî'den gelen şâhidleri olduğunu söylemektedirler.¹⁰⁰

87 Ali el-Kârî'nin hadisi Usâme b. Umeyr el-Hüzelî'den rivâyet eden Ahmed'in senedinin hasen olduğuna dair görüşü yukarıda zikredilen sebepten dolayı isabetli değildir. Bkz. Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ*, 8/272; el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-da'ife ve'l-mevzûa ve eseruhâ's-seyyi' fi'l-ümme*, 4/410.

88 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/325.

89 İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 222 (No. 1127).

90 Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 5/420-428 (No. 1112); Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/458-460 (No. 1726); a.mlf., *el-Kâşif*, 1/311 (No. 928); İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/181-183 (No. 1185).

91 Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, 125.

92 el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-da'ife*, 4/407-408.

93 İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-İlel*, 5/647-648; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/325.

94 İbn Ebî Hâtîm, *Kitâbü'l-Cerh ve't-ta'dîl*, 9/19 (No. 82); Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4/350 (No. 9417) [ay. bkz. 4/349 (No. 9416)]; İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, 6/228-229 (No. 814) [ay. bkz. 6/227 (No. 807)].

95 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 11/130-131 (No. 5823); İbn Adî, *el-Kâmil*, 5/1966; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2/641-642 (No. 5150); İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, 4/43-44 (No. 128).

96 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 8/321-322 (No. 4416); Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1/661 (No. 2544); İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, 2/403 (No. 1657).

97 Bazı âlimlerin gece oduncusu olarak nitelediği, cerh ve ta'dîl ulemâsının genelinin zayıf gördüğü Saîd b. Beşîr el-Ezdi bu hadiste olduğu gibi özellikle Katâde'den yaptığı rivâyetlerde münkerü'l-hadis'tir. Sarı, "Tenkit Terimi Olarak Hâtıbu Leyl", 345-346.

98 Mevkûf rivâyet için bkz. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 11/359 (No. 12009); 12/182 (No. 12828); a.mlf., *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, 4/48 (No. 2697); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/325.

99 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 8/324-325.

100 İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, 337-338 [bkz. 328, 362]; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 10/353; a.mlf., *Telhisü'l-habîr fi tahrîci ehâdisi'r-Râfiyyi'l-kebir*, 4/153-154.

Aynî (ö. 855/1451) ve Şevkânî (ö. 1250/1834) merfû olarak muhtelif tarîklerle rivâyet edilen bu hadisin zayıf olduğunu ifade etmektedirler.¹⁰¹

Müsned muhakkıkları Şuayb el-Arnâvût (1928-2016) ve Âdil Mürşid, merfû olarak Şeddâd b. Evs, İbn Abbâs, Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Usâme b. Umeyr el-Hüzelî'den muhtelif tarîklerle rivâyet edilen bu hadisin bütün isnâdlarının zayıf olduğunu söylemektedirler.¹⁰² İbn 'Useymîn (1929-2001), Abdullah Ulvân, Mer'î b. Ahmed el-Halkî, Ahmed el-Îsevî, Mustafâ el-'Adevî ve Amr Abdûlmun'im Selîm de aynı kanaattedirler.¹⁰³ el-Elbânî de hadisin gerek merfû gerekse mevkûf olarak zayıf olduğunu, ancak mevkûf olanın merfû olana göre daha sahih olduğunu söylemektedir.¹⁰⁴ Sonuç olarak hadisçiler, hadisin hem merfû hem de mevkûf bütün isnâdlarının zayıf olduğu, ancak merfû olanın isnâdının mevkûf olandan daha zayıf olduğu hususunda ittifak halindedirler. Bununla birlikte İbrahim Canan, Ahmet Necati Yeniel ve Hüseyin Kayapınar ise hadisin senedindeki zayıflığa rağmen hükmüyle amel edildiğini belirtmektedirler.¹⁰⁵

3.2.2.2. Hadisin Metin Yönünden Değerlendirmesi

Hz. Peygamber bu hadisinde sünnet olma konusunda erkekle kadının aynı olmadığını beyan etmiştir. Ahmed b. Hanbel, sünnet emrinin sadece erkeklere yönelik olmasını da görüşüne delil getirmiştir.¹⁰⁶ İbnü'l-Kayyim hadiste geçen "sünnet" kavramının; "erkekler için sünnet olmak, meşrû bir yoldur" anlamında kullanıldığını, yoksa bu kavramın 'erkekler için sünnet olmak, farz değil sünnettir' anlamına gelmediğini belirttikten sonra bu kullanımı başka hadislerle desteklemiştir.¹⁰⁷

Değerlendirme

Kız çocukların sünnet edilmesine yönelik merfû rivâyetlerin bir kısmı erkek kız ayrımı yapılmayan genel nitelikli rivâyetlerken diğer bir kısmı kız çocukların sünnet edilmesine yönelik özel nitelikli rivâyetlerdir. Genel nitelikli rivâyetlerden "fitrat" hadisi müttefekun aleyh, diğer hadis olan "sünnet mahalleri/yerleri" hadisi Buhârî'de ilgili lafızla yer almasa da müttefekun aleyh hadisler arasında değerlendirilen sahih bir hadistir. Özel nitelikli rivâyetlerden Ümmü Atıyye el-Ensâriyye hadisi hadisin bazı tarîklerinde cerh ve ta'dîl ulemâsı tarafından zayıf görülen Muhammed b. Hassân ve Zâide b. Ebi'r-Rukâd adlı iki râvi bulunmakla beraber, farklı birçok tarîkden rivâyet edildiği için muhaddisün nazarında hasen hadis olarak değerlendirilmiştir.

101 Aynî, *'Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 22/272; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr şerhu'l-Münteka'l-ahbâr*, 1/113.

102 Şuayb el-Arnâvût ve Âdil Mürşid, *el-Müsned Tahkiki*, 34/319-320 (No. 20719).

103 İbn 'Useymîn, *Mecmûu fetâvâ ve resâili Fazîleti's-Şeyh Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn*, 11/118; Abdullah Ulvân, *Terbiyetü'l-evlâd fi'l-İslâm*, 1/113, 114-115; Mer'î b. Ahmed el-Halkî, *el-Hitân ve ahkâmuh*, 131, 138, 144; Ahmed el-Îsevî, *Ahkâmu't-tıf*, 200-201; Mustafâ el-'Adevî, *Fıkhu terbiyeti'l-ebnâ' ve tâifetün min nasâihi'l-etbbâ'*, 173-174.

104 el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'd-da'ife*, 4/407-410 (No. 1935; a.mlf., *Da'ifu'l-Câmi'i's-sağîr ve ziyâdetuh*, 431 (No. 2938).

105 Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 2/456; Yeniel -Kayapınar, *Sünen-i Ebû Dâvud Kitâbü'l-Edeb Terceme ve Şerhi*, 689.

106 Bkz. İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, 356-357, 362.

107 İbnü'l-Kayyim, *Tuhfetü'l-mevdûd*, 338-339.

Şeddâd b. Evs, İbn Abbâs, Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Usâme b. Umeyr el-Hüzelî'den muhtelif tarîklerle rivâyet edilen "mekrume" hadisi ise bütün isnâdlarının zayıf olmasına rağmen ulemânın ekserisinin hükmüyle amel ettiği bir hadistir.

Sonuç

Kız çocukların sünnet edilmesine yönelik üç kutsal kitapta herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen kadın sünneti, çoğunlukla Müslümanlar kısmen de Yahûdi ve Hıristiyanlar tarafından uygulanmaktadır. Taberî'nin rivâyetine göre kadınların sünnet edilmesi uygulaması Hz. İbrâhim'in eşi Hz. Hâcer'e dayanmaktadır. Taberî'nin naklinden Hz. Hâcer'in sünnet edilmesinin ilâhî bir buyruk veya sağlık gibi bir hikmete binâen değil de, sırf Hz. Sâre yemin ettiği için zulmen yapılmış olduğu mânâsı sezilmektedir. Kanaatimizce Hz. Hâcer'in sünneti bir sağlık hikmetine binâen yapılmış olmalıdır. Kadınların sünneti Araplar arasında İslâm öncesi ve sonrası dönemde de yapılmaktaydı. Genel kanaat bu uygulamanın, dinî bir sorumluluk/ibadet değil, örf olduğu yönündedir. Kadın sünnetinin uygulanış sebebi ictimaî, ahlakî ve üç dinin aslî kaynaklarına dayanmayan; ancak din ile ilişkilendirilen etkenlerdir.

İslâm hukukunda kadınların sünnet olmasının hükmü Hanefî ve Mâlikîler'de sünnet, İmâm Ahmed'den sünnet veya vâcip olduğu yönünde nakledilen iki farklı görüş nedeniyle ihtilaf eden Hanbelîler'in ekserisine göre sünnet, Şâfiîler'e göre ise vâciptir/farzdır.

Vâcip veya sünnet olmak üzere kadınların sünnet olmasının hükmüne yönelik kaydedilen iki görüş yanında bazı kaynaklarda bu sünnetin sıcak bölgelerde yaşayan kadınlar için âdet-i hasene (örf-i hasen) olduğuna dair üçüncü bir görüşten bahsedilmektedir.

Zamanımızda ki bazı fakîhler kadınların sünnetinin meşrûluğu konusunda ittifak etmiş olmakla beraber kadın sünnetinin âdet/örf olduğu görüşündedirler. Kadın sünneti uygulamasını güzel ahlâkın bir parçası olarak gören bazı Mısırlı âlimlerin, kadın sünnetinin hükmünü müstehap gören fetvâları bulunmaktadır. Genel kanaat bu uygulamanın, dinî bir sorumluluk/ibadet değil, örf olduğu yönündedir.

Kız çocukların sünnet edilmesine yönelik merfû hadislerin bir kısmı erkek kız ayrımı yapılmayan genel nitelikli rivâyetler, diğer bir kısmı ise kız çocukların sünnet edilmesine yönelik özel nitelikli rivâyetlerdir. Genel nitelikli "fitrat" ve "sünnet mahalleri/yerleri" hadisleri sahih hadislerdir. Özel nitelikli Ümmü Atıyye el-Ensâriyye hadisi isnaden zayıf olmakla beraber, farklı birçok tarîkden rivâyet edildiği için hadis âlimleri nezdinde hasen hadis olarak değerlendirilmiştir. Dört farklı sahâbîden muhtelif tarîklerle rivâyet edilen "mekrume" hadisi ise bütün isnâdlarının zayıf olmasına rağmen ulemânın ekserisinin hükmüyle amel ettiği bir hadistir.

Kaynakça

Abdülazîm Bedevî. *el-Vecîz fî fikhi's-sünne ve'l-kitâbi'l-azîz*. Mansûre (Mısır): Dâru İbn Receb, 1420/2000.

Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1398/1978; nşr. Şuayb el-Arnâvût- Âdil Mürşid. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1419/1999.

Ahmed el-Îsevî. *Ahkâmu't-tıfl*. takdîm Mustafâ el-'Adevî. Riyâd: Dârü'l-Hicra, 1413/1992.

Ahmed Muhammed Ahmed Tâhâ. *Hitânü'r-ricâl ve hifâdü'n-nisâ' dirâse ta'siliyye tatbikiyye min manzûri'l-fikhi'l-İslâmî ve't-tibbi'l-muâsir*. İskenderiyye: Mektebetü'l-Vefâ' el-Kânûniyye, 1435/2014.

Ali el-Kârî, Ali b. Sultân Muhammed, *Mirkâtü'l-mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*. nşr. Cemâl Aytânî. 11 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1422/2001.

Amr Abdülmun'im Selîm. *ed-Dürbe 'ale'l-meleke*, Riyâd: Dâru İbni'l-Kayyim - Kâhire: Dâru İbn Affân, 1425/2004.

Ateş, Ali Osman. *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.

Aynî, Mahmûd b. Ahmed. *'Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.

Bâcî, Süleymân b. Halef b. Sa'd. *el-Müntekâ şerhu'l-Muvatta'*. 7 Cilt. Kâhire: Matbaatü's-Seâde, 1331-1332/1913-1914.

Beşşâr Avvâd Ma'rûf - Şuayb el-Arnâvût. *Tahrîru Takrîbi't-Tehzîb*. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1997.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenü'l-kübrâ* (Zeylinde İbnü't-Türkmânî'nin *el-Cevherü'n-nakî*'si ile birlikte). 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *Şu'abü'l-îmân*, nşr. Muhammed Sa'îd Zağlûl. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.

Bezzâr, Ahmed b. Amr, *el-Bahru'z-zehâr bi Müsnedi'l-Bezzâr*. nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullâh - Âdil b. Sa'd - Sabrî Abdülhâlik eş-Şâfiî. 18 Cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1424/2003.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi Tabakatü'l-Müfessirîn*. 2 Cilt. İstanbul: Diyânet İşleri Reislîği Yayınları, 1960.

Bozkurt, Nebi. "Sünnet (Hitan)". *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*. 5/460-462. İstanbul: Şamil Yayıncılık, 1992.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. nşr. Sâlih b. Abdülazîz. Riyâd: Dârü's-Selâm, 1420/1999.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *et-Târihu'l-kebîr*. nşr. Abdurrahmân el-Muallimî. 9 Cilt. Hindistan: Dârü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1362-1380/1943-1960.

Buhûtî, Mansûr b. Yûnus. *Keşşâfü'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*. nşr. Hilâl Musaylihî. 6 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1402/1982.

Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. 18 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.

Cerrahoğlu, İsmail. "Süddî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/17-18. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Dûlâbî, Muhammed b. Ahmed, *el-Künâ ve'l-esmâ'*. nşr. Ebû Kuteybe el-Fâryâbî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1421/2000.

Ebû Abdillâh b. el-Hâc. Muhammed b. Muhammed el-Mâlikî. *el-Medhal*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.

Ebû Bekr el-Hallâl, Ahmed b. Muhammed. *Kitâbü't-Tereccül min kitâbi'l-câmi' li ulûmi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. nşr. Abdullah b. Muhammed el-Mutlak. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1416/1996.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as. *es-Sünen. (Mevsûatü'l-hadîsi's-şerîf el-Kütübü's-Sitte içinde)*. nşr. Sâlih b. Abdülazîz b. Muhammed b. İbrahim Âlu's-Şeyh. Riyâd: Dârü's-Selâm, 1420/1999.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh. *Târîhu Esbahân (Zikru ahbâri Asbahân)*. nşr. Seyyid Kisrevî Hasan. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990.

Ebû's-Şeyh, Abdullâh b. Muhammed. *Tabakâtü'l-muhaddisîn bi-İsfahân ve'l-vâridîne 'aleyhâ*. nşr. Abdülgafûr el-Belûşî. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1412/1992.

Ebü't-Tayyib el-Azîmâbâdî, Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî. *Avnü'l-ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd (İbnü'l-Kayyim'in Tehzîbü Süneni Ebî Dâvûd'u ile birlikte)*. 6 Cilt (12 Cüz). Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990.

Eryiğit Bader, Aynur. "Sünnet Olma ve Kadın Sünneti". *Eskiyeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi* 37 (Ankara, Kış 2018), 81-107.

el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Da'ifu'l-Câmi'i's-sağîr ve ziyâdetuh*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1410/1990.

el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Silsiletü'l-ehâdîsi'd-da'ife ve'l-mevzûa ve eseruhâ's-seyyi' fi'l-ümme*. 14(3) Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1412/1992.

el-Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*. 7(3) Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Meârif, 1415/1995.

Ferec Muhammed Muhammed Sâlim. *Hükmü hitâni'l-inâs dirâse mukârene beyne'l-fikhi'l-İslâmî ve't-tib ve'l-kânûn*. İskenderiyye: Mektebetü'l-Vefâ' el-Kânûniyye, 1435/2014.

Gürkan, Salime Leyla. "Sünnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/155-157. Ankara: TDV Yayınları, 2010.

Hâkim, Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Nîsâbûrî. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn (Zehebî'nin Telhîsu'l-Müstedrek'i ile birlikte)*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.

Harb b. İsmâil el-Kirmânî, Harb b. İsmâil. *Mesâilü Harb b. İsmâil el-Kirmânî (et-Tahâre ve's-salâh)*. nşr. Muhammed b. Abdullâh es-Süreyyi'. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, 1434/2013.

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Alî. *el-Müttefik ve'l-müfterik mine'l-esmâ' ve'l-ensâb*. nşr. Muhammed Sâdik Aydın el-Hâmidî. 3 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Kâdirî, 1417/1997.

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Alî. *Târîhu Bağdâd*. 18 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, ts.

Hattâbî, Hamd b. Muhammed. *Garîbü'l-hadîs*. nşr. Abdülkerîm el-Azbâvî - Abdülkayyûm Abdürabbinnabî. 3 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Fikr, 1402/1982.

Heysemî, Nûreddîn el-Heysemî. *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1408/1988.

İbn Abdilberr, Yûsuf b. Abdullâh. *el-Kâfi fi fikhi ehli'l-Medîne el-Mâlikî*. nşr. Muhammed Muhammed Mûrîtanî. 2 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Riyâdî'l-Hadîse, 1400/1980.

İbn Abdilberr, Yûsuf b. Abdullâh. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. nşr. Muhammed 'Abdülkâdir 'Atâ'. 11 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.

İbn 'Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz. *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. nşr. 'Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd- Alî Muhammed Mu'avvaz. 12 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.

İbn Adî, Abdullâh b. Adî. *el-Kâmil fî duaafâi'r-ricâl*. nşr. Kurul. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1405/1985.

İbn Asâkir, Alî b. el-Hasen. *Tebyînü'l-imtinân bi'l-emri bi'l-ihittân*. nşr. Mecdî Fethî es-Seyyid. Tantâ (Mısır): Dâru's-Sahâbe li't-Türâs, 1410/1989.

İbn Habîb es-Sülemî, Abdülmelik b. Habîb. *Kitâbü Edebi'n-nisâ' (Kitâbü'l-Gâye ve'n-nihâye)*. nşr. Abdülmecîd Türkî. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1412/1992.

İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-'Askalânî. *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. nşr. Abdülazîz b. Abdullah b. Bâz. 13 Cilt. Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1407/1986.

İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-'Askalânî. *Lisânü'l-Mîzân*. 7 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.

İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-'Askalânî. *en-Nüketü'z-zirâf 'ale'l-Etrâf* (bkz. Mizzî, *Tuhfetü'l-eşrâf bi ma'rifeti'l-etrâf*).

İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-'Askalânî. *Takrîbü't-Tehzîb*. nşr. Ebu'l-Eşbâl el-Pâkistânî. Riyâd: Dâru'l-Âsime, 1416/1995.

İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-'Askalânî. *Tehzîbü't-Tehzîb*. nşr. Mustafa 'Abdülkâdir 'Atâ'. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994; 13 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 1414/1993.

İbn Hacer, Ahmed b. Alî el-'Askalânî. *Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-Râfiyyi'l-kebîr*. nşr. Hasen b. Abbâs. 4 Cilt. Mekke: Müessesetu Kurtuba, 1416/1995.

İbn Ebî Hâtim, Abdurrahmân b. Muhammed. *Kitâbü'l-Cerh ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. nşr. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî. Haydarâbâd: Meclisu Dâireti'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, 1371/1952.

İbn Ebî Hâtim, Abdurrahmân b. Muhammed. *Kitâbü'l-İlel*. nşr. Komisyon (Sa'd b. Abdullah el-Humeyyid – Hâlid b. Abdurrahmân el-Cüreysî). 7 Cilt. Riyâd, 1427/2006.

İbn Ebî Şeybe, Abdullâh b. Muhammed. *el-Musannef*. nşr. Muhammed Şâhîn. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1416/1995.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. nşr. Sâlih b. Abdülazîz. Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999.

İbn Nuceym, Zeynuddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik Şerhu Kenzi'd-dekâik*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1413/1993.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. nşr. Muhammed Abdülkâdir 'Atâ'. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.

İbn 'Useymîn, Muhammed b. Sâlih. *Mecmûu fetâvâ ve resâili Fazîleti's-Şeyh Muhammed b. Sâlih el-'Useymîn*. nşr. Fehd es-Süleymân. 26 Cilt. Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1413/1992.

İbnü'l-Cevzî, Abdurrahmân b. Alî. *Ahkâmü'n-nisâ'*. nşr. Amr Abdülmun'im Selîm. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1417/1997.

İbnü'l-Hümâm, Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd. *Şerhu Fethi'l-kadîr*. Kadızâde Ahmed Şemseddîn'in *Tekmiletü Şerhi Fethi'l-kadîr li'bni'l-Hümâm* diğeri adıyla *Netâicu'l-efkâr fî keşfi'r-rumûzi ve'l-esrâr*'ı ile birlikte. nşr. Abdürrezzâk Gâlib el-Mehdî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.

İbnü'l-Kayyim, Muhammed b. Ebî Bekr. *Tuhfetü'l-mevdûd bi ahkâmi'l-mevlûd*. nşr. Salâhuddîn Makbûl. Kuveyt: Dâru İlâfi'd-Düveliyye, 1416/1996.

İbnü'l-Murtazâ, Ahmed b. Yahyâ b. el-Murtazâ. *Kitâbu'l-Bahri'z-zahhâr el-câmi' li-mezâhibi 'ulemâi'l-emsâr* (Muhammed b. Yahyâ Behrân es-Samedî'nin *Kitâbu Cevâhiri'l-ahbâr ve'l-âsâr el-müstahrece min lücceti'l-Bahri'z-zahhâr*'ı ile birlikte). nşr. el-Kâdî Abdullah b. Abdülkerîm el-Cürâfî. 5 Cilt. San'â' (Yemen): Dâru'l-Hikmeti'l-Yemeniyye, 1409/1988.

İzgi, M. Cumhur. "Tedavi Amaçlı Olmayan Erkek Çocuk Sünnetinin Etik Değerlendirmesi". *Türk Psikiyatri Dergisi* 26/3 (2015), 204-212.

Karaman, M. İhsan. "Sosyokültürel, Etik, Tıbbi ve İslami Perspektiften Kız Çocuklarda ve Kadınlarda Sünnet". *Anadolu Kliniği ve Tıp Bilimleri Dergisi* 22/2 (İstanbul, Mayıs 2017), 125-130.

Kitâb-ı Mukaddes Eski (Ahit/Tevrat) ve Yeni (İncil) Ahit. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 1949, 1958, 1969.

Kuzgun, Şaban. "Hâcer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/431-433. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Mâverdî, Alî b. Muhammed. *el-Hâvi'l-kebîr fî fıkhi mezhebi'l-İmâmi's-Şâfî*. nşr. Ali Muhammed Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1999.

Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî. *Bihârü'l-envâri'l-câmia li-düreri ahbâri'l-eimmeti'l-ethâr aleyhimü's-selâm*. nşr. Komisyon. 52 Cilt (110 Cüz). Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 1429/2008.

Mer'î b. Ahmed el-Halkî. *el-Hitân ve ahkâmuh*. Riyâd: Dâru'l-Âsime, 1435/2014.

Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. nşr. Mahmûd Ebû Dakîka. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahmân. *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*. nşr. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1422/2002.

Mizzî, Yûsuf b. Abdurrahmân. *Tuhfetü'l-eşraf bi ma'rifeti'l-etrâf* (İbn Hacer'in *en-Nüketü'z-zırâf 'ale'l-Etrâf*'ı ile birlikte). nşr. Abdussamed Şerefüddîn, işraf: Züheyr eş-Şâviş. 14 Cilt. Hindistan: ed-Dâru'l-Kayyime, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403/1983.

Mustafâ el-'Adevî. *Fıkhu terbiyeti'l-ebnâ' ve tâifetün min nasâihi'l-etebbâ'*. Cidde: Dâru Mâcid Asîrî, 1419/1998.

Muvaffakuddîn İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed. *el-Muğni 'alâ Muhtasari'l-Hirakî*. nşr. Abdülmuhsin et-Türkî - Abdülfettâh Muhammed el-Hulv. 15 Cilt. Kâhire: Mektebetü Heçr, 1412/1992.

Müslim, Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. nşr. Sâlih b. Abdülazîz. Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999.

Nevevî, Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Nevevî, Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim İbni'l-Haccâc*. 28 Cilt. Kâhire: Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, 1407/1987.

Nevevî, Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Ravzatü't-tâlibîn*. nşr. 'Âdil Ahmed 'Abdülmevcûd ve Alî Muhammed Mu'avvaz. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

Sarı, Necmi. *Din Tarih Ahlak Tıp ve Hukuk Açısından Erkek Sünneti ve Kadın Sünneti*. İstanbul: Ümmülkura Yayınları, 2021.

Sarı, Necmi. "Rivâyetlere Göre Sünnetin (Hitânın) Tarihi ve Ahkâmı". *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (Trabzon 2014), 259-290.

Sarı, Necmi. "Tenkit Terimi Olarak Hâtıbu Leyl", *EKEV Akademi Dergisi- Sosyal Bilimler-* 19/61 (2015), 337-364.

Sehmî, Hamza b. Yûsuf. *Târîhu Cürçân*. nşr. Muhammed Amdülmuîd Hân. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1407/1987.

Serahsî, Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1414/1993.

Soyer, Senem. "Kadın Sünneti: Kültürel Dayanakları ve Yol Açtığı Sorunlar", *EKEV Akademi Dergisi- Sosyal Bilimler-* 18/60 (2014), 403-414.

Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âlu Nu'mân. *Câmiu türâsi'l-Allâme el-Elbânî fi'l-fikh (Mevsûatü'l-Allâme el-Elbânî 3)*. 18 cilt. San'â' (Yemen): Merkezü'n-Nu'mân li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1431/2010.

Şemsüddîn İbn Kudâme, Abdurrahmân b. Ebî Ömer el-Makdisî. *eş-Şerhu'l-kebîr (el-Muğnî içinde)*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 1392/1972.

Şevkânî, Muhammed b. Alî. *Neylü'l-evtâr şerhu'l-Münteka'l-ahbâr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.

Taberânî, Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-evsat*. nşr. Târik b. 'Ivazullâh- 'Abdulmuhsin el-Hüseynî. 10 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Haremeyn, 1415/1995.

Taberânî, Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu'l-kebîr*. nşr. Hamdî Abdülmecîd. 25 Cilt. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ys., ts.

Taberânî, Süleymân b. Ahmed. *el-Mu'cemu's-sağîr (er-Ravdu'd-dânî ile'l-mu'cemi's-sağîr li't-Taberânî)*. nşr. Muhammed Şükür. 2 Cilt. Beyrut ve Ammân: el-Mektebül-İslâmî ve Dâru 'Ammâr, 1405/1985.

Taberânî, Süleymân b. Ahmed. *Müsnedü's-Şâmiyyîn*. nşr. Hamdî Abdülmecîd. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1409/1989.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1991.

Tirmizî, Muhammed b. Îsâ. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Sâlih b. Abdülazîz. Riyâd: Dâru's-Selâm, 1420/1999.

Ulvân, Abdullah Nâsîh. *Terbiyetü'l-evlâd fi'l-İslâm*. 2 Cilt. Kâhire: Dâru's-Selâm, 1401/1981.

Yeniçel, Ahmet Necati – Kayapınar, Hüseyin. *Sünen-i Ebû Dâvud Kitâbü'l-Edeb Terceme ve Şerhi*. haz. Ahmet Necati Yeniçel – Hüseyin Kayapınar. İstanbul: Şamil Yayınevi, 2013.

Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehu rivâye fi'l-Kütübî's-sitte*. nşr. Muhammed 'Avvâme ve Ahmed Muhammed el-Hatîb. 2 Cilt. Cidde: Dâru'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye ve Müessesetü 'Ulûmi'l-Kur'ân, 1413/1992.

Zehebî, Muhammed b. Ahmed. *Mizânü'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*. nşr. Alî Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

HZ. PEYGAMBERİN HADİSLERİNDE EBEVEYNİN ÇOCUKLARINA KARŞI GÖREVLERİ VE EĞİTİM UYGULAMALARI

Prof. Dr. Mustafa DÖNMEZ

Benelüks Avrupa Üniversitesi, İlahiyat ve Dini İlimler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-7065-489X

ÖZET

Mükemmel bir varlık olarak yaratılan insan, hiçbir şey bilmeden doğar ve dünyadaki hayatının bütün safhalarını yaşar. Hayat, çocuğa bilmediğini öğreten bir okul düzeyinde olduğuna göre, bütün birikim ve tecrübelerini ondan alır. Ancak sözü edilen birikim ve tecrübeleri, aldığı eğitim yoluyla elde eder. Yaşadığı hayatın her safhasının psikolojisi, sosyal ortamı, özellikleri ve şartları farklıdır. Dolayısıyla yaşamın bütün safhaları, çocuğun aldığı eğitim ve terbiye ile anlam kazanır.

İslam dini, ebeveynin gözlerinin nuru olan çocuklarına karşı birtakım görevler yüklemiştir. Söz konusu görevlerinin en önemlisi, hayatın bütün aşamalarında çocuklarını yönlendirecek, hayatlarında başarılı kılacak ve iyi insan olma vasfını kazandıracak olan eğitim kalitesidir. Eğitim süreci, okul öncesi aile eğitimi ve okul çağı eğitimi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Her iki eğitim döneminin, eğitim stratejisi ve eğitim malzemesi farklıdır.

İslam hukukun ikinci kaynağı olan sünnet / hadislerde ebeveynin, çocuklarına karşı dünyaya geldikleri andan itibaren yüklediği bazı görevleri yanında tavsiyede bulunduğu bazı eğitim uygulamaları bulunmaktadır. Hadislerde anlatılan bu görevler ve önerilen eğitim uygulamaları nelerdir? Araştırmanın kapsamı ve çerçevesi içerisinde sözü edilen her iki eğitiminin içerdiği konuları derli toplu bir şekilde işleyebilmemiz için sırasıyla, *'Eğitim ve Terbiye Kavramlarının Tanıtımı,' 'İnsanoğlunu Geçirdiği Hayat Safhaları', 'Çocukluk Çağındaki Eğitim' Ebeveynin Çocuklarına Karşı İlk Görevleri', 'Ebeveynin Çocuklarına Yönelik Eğitim Uygulamaları', 'Ergenlik Dönemindeki Eğitim ve Zorlukları',* konular altında toplanmıştır.

Çalışmamızdaki yöntemde, sosyal bilimlerin nitel araştırma teknikleri uygulanarak, Ebeveynin çocuklarına karşı görevlerinin neler olduğu ve eğitim uygulamalarının neleri içerdiği temel hadis kaynaklarında araştırılmış, değerlendirilmelerde bulunmak suretiyle din eğitimi bilimleri açısından bazı tespitler ortaya konulmuştur.

Bildirimimizin amacı, yüzyıllarca İslam toplumlarının gelmiş ve geçmiş nesillerine uyguladıkları geleneksel eğitiminin hadis külliyatındaki dayanağını tespit etmek, Hz. Peygamber'in önerdiği çocuk eğitimiyle ilgili uygulamalarından yararlanarak, çocuklarımızın geleceklelerini hazırlamak ve kaliteli insan yetiştirilmesine katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn-Eğitim- Okul-Çocuk-Ergenlik

IN THE HADITHS OF THE PROPHET, PARENTS AGAINST THEIR CHILDREN DUTIES AND EDUCATIONAL PRACTICES

ABSTRACT

Man, who was created as a perfect being, is born knowing nothing and lives all phases of his life on earth. Since life is at a school level that teaches the child what he does not know, he takes all his knowledge and experience from him. However, he acquires the aforementioned knowledge and experience through the education he receives.

The psychology, social environment, characteristics and conditions of each stage of his life are different. Therefore, all phases of life gain meaning with the education and upbringing of the child.

The religion of Islam has assigned some duties to their children, who are the light of the parents' eyes. The most important of their duties is the quality of education, which will guide their children at all stages of life, make them successful in their lives and make them good people. The education process is divided into two as pre-school family education and school age education. The education strategy and educational material of both education periods are different.

In the sunnah / hadiths, which is the second source of Islamic law, there are some educational practices that parents give advice to their children, as well as some of their duties from the moment they are born. What are these duties described in the hadiths and what are the recommended educational practices? In order for us to deal with the subjects of both education mentioned within the scope and framework of the research, 'Introducing the Concepts of Education and Discipline', 'The Life Stages of Human Beings', 'Education in Childhood 'The Parent's First Duties Towards Their Children', 'The Parent's Towards Their Children', respectively. Educational Practices', 'Adolescent Education and Its Challenges', are gathered under the topics.

In the method of our study, by applying the qualitative research techniques of social sciences, the duties of the parents towards their children and the educational practices were investigated in the basic hadith sources, and some determinations were made in terms of religious education sciences by making evaluations.

The aim of our report is to determine the basis of the traditional education that Islamic societies have applied to their past and future generations in the hadith corpus, to prepare the future of our children and to contribute to the upbringing of quality people by making use of the practices of the Prophet regarding child education.

Keywords: Parent-Education-School-Youth-Puberty

GİRİŞ

İnsanoğlu bu dünya hayatına gelirken hayvanlardan farklı olarak hiçbir şey bilmez iken doğar. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği şöyle ifade eder: “*Siz hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı, şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi*”.¹ Hz. Peygamber de bir hadisinde bu gerçeği teyit etmektedir : “ *İnsanlar (işlenmemiş) madenler gibidir, aynen altın ve gümüş madeni gibi, Cahiliye döneminde en hayırlılarınız, İslam'a girdikten sonra da en hayırlı olanınızdır*”.² Dolayısıyla Peygamberlerin gönderiliş hikmetlerinden birisi, insanları tezkiye etmek, terbiye etmek, yani eğitmektir.

1 Nahl, 78.

2 Buhârî, Muhammed b. İsmail, “el-Câmiu's-sahîh”, I-VIII, İstanbul, yy., 1979; *Enbiyâ* 2; Müslim b. Haccâc Ebu'l Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, el-Câmiu's-sahîh, 5 Cilt. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Kahire, y.y., 1991, *Birr*, 160.

Nitekim Kur'an-ı Kerim: “İçlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, onları tezkiye eden, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur”.³ İfadesiyle bu gerçeği vurgular. Dolayısıyla Hz. Peygamber de bir hadisinde kendisi hakkında: “Ben muallim olarak gönderildim”.⁴ demiştir.

Mükemmel bir varlık olarak yaratılan insan doğar ve dünyadaki hayatının bütün safhalarını yaşar. Hayat, çocuğa bilmediğini öğreten bir okul düzeyinde olduğuna göre, bütün birikim ve tecrübelerini ondan alır. Ancak sözü edilen birikim ve tecrübeleri eğitim yoluyla elde eder. Yaşadığı hayatın her safhasının psikolojisi, sosyal ortamı, özellikleri ve şartları farklıdır. Dolayısıyla yaşamın bütün safhaları, çocuğun aldığı eğitim ve terbiye ile anlam kazanır.

İslam dini, ebeveynin gözlerinin nuru olan çocuklarına karşı birtakım görevler yüklemiştir. Söz konusu görevlerinin en önemlisi, hayatın bütün aşamalarında çocuklarını yönlendirecek, yaşamlarında başarılı kılacak ve iyi insan olma vasfını kazandıracak olan kaliteli bir eğitimidir. Eğitim süreci, okul öncesi aile eğitimi ve okul çağı eğitimi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Her iki eğitim döneminin, eğitim stratejisi ve eğitim malzemesi farklıdır.

İslam dini çocuklarını en güzel bir şekilde eğitmek isteyen ebeveyne bazı görevler yüklemiş ve eğitim uygulamaları konusunda çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. Çocuğun eğitim sürecinde hem okul öncesi aile eğitiminde hem de okul çağındaki okul eğitimi döneminde söz konusu uygulamalar, iyi insan olma niteliğine ulaşabilmek için çocuğu yönlendirecek, olgunlaştıracak ve aldığı eğitim birikimiyle tecrübe sahibi kılacaktır.

İslam hukukun ikinci kaynağı olan Sünnet / hadislerde ebeveynin, çocuklarına karşı dünyaya geldikleri andan itibaren yüklediği birtakım görevleri yanında tavsiyede bulunduğu bazı eğitim uygulamaları bulunmaktadır. Hadislerde anlatılan bu görevler ve önerilen eğitim uygulamaları nelerdir? Araştırmanın kapsamı ve çerçevesi içerisinde sözü edilen her iki eğitiminin içerdiği konuları derli toplu bir şekilde işleyebilmemiz için sırasıyla, ‘Eğitim ve Terbiye Kavramlarının Tanıtımı,’ ‘İnsanoğlunu Geçirdiği Hayat Safhaları’, ‘Çocukluk Çağındaki Eğitim’ Ebeveynin Çocuklarına Karşı İlk Görevleri’, ‘Ebeveynin Çocuklarına Yönelik Eğitim Uygulamaları’ ile ‘Ergenlik Dönemindeki Eğitim ve Zorlukları’, konular altında toplanmıştır.

Çalışmamızdaki yöntemde, sosyal bilimlerin nitel araştırma teknikleri uygulanarak, Ebeveynin çocuklarına karşı görevlerinin neler olduğu ve eğitim uygulamalarının neleri içerdiği temel hadis kaynaklarında araştırılmış ve kapsamlı bir şekilde ortaya konulmuştur. Ayrıca günümüzde bunların uygulanabilirliği konusunda değerlendirmelerde bulunulmuş din eğitimi bilimleri açısından bazı tespitler ortaya konulmuştur.

Araştırmamızın amacı, yüzyıllarca İslam toplumlarının gelmiş ve geçmiş nesillerine uyguladıkları geleneksel eğitiminin hadis külliyatındaki dayanağını tespit etmek, Hz. Peygamber’in önerdiği çocuk eğitimiyle ilgili uygulamalarından yararlanarak, çocuklarımızın geleceklerini hazırlamak ve kaliteli insan yetiştirilmesine katkı sağlamaktır.

Araştırmamızda kullandığımız kaynaklar temel hadis kitapları yanında din eğitimiyle ilgili yapılmış çalışmalardır. Sözelimi, İbrahim Canan’ın *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*; Naci Kula’nın *Gençlik Döneminde Kimlik ve Din*; Hayati Hökelekli’nin *Din Psikolojisi*; Mualla Selçuk’un *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Abdülkerim Bahadır’ın *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler* gibi çalışmalardan yararlanılmıştır.

3 Al-i İmran, 164.

4 İbn Mâce Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, Sünen İbn Mâce, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdalbaki, Dârü İhyâ, 1972, *Sünne*, 17.

1. Konuyla İlgili Güncel Çalışmalar

Konumuzla ilgili yapılmış bazı çalışmalara değinmemiz faydalı olacaktır. Çalışmalar sırasıyla şöyledir:

-Mustafa ÖCAL, “Çocuk Terbiyesi ve Peygamberimizin Eğitim Metodu”, *Diyanet Dergisi*, Cilt. 25, Sayı. 4, Ankara, 1989.

-İslam SAĞLAM, “Hz. Peygamber’in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”, *UÜİF Dergisi*, Cilt. 11, Sayı. 2, Yıl. 2002, ss. 167-190.

-Sümeyye KAHRAMAN SÜRÜCÜ, “Kur’an ve Hadislerde Aile Kavramı”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006.

-Saffet SANCAKLI, “Hz. Peygamber’in Çocuklarla Olan İlişkisinde Eğitim-Öğretim Açısından Ön Plana Çıkan Hususlar”, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt. 43, Say. 1, Ankara, 2007.

-Muhammed ABDÜLBASİT, Seyyid, “Çocuk Eğitiminde Peygamberimizin Metodu”, Beka Yay. İstanbul, 2008.

-Âdem PAK, “Hz. Peygamber’in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler”, *UÜİF Dergisi*, Cilt: 19, Sayı. 1, 2010, ss. 43-67.

-Ahmet GÜVEN, “Çocukta Benlik Gelişiminde Aile İçi İletişimin Rolü: İslam Dini Açısından Bir İnceleme”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

-Abdulhalim OFLAZ, “Çocuk Eğitimi/Terbiyesinde Nebevi Metod”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 11, Yıl. 2017, ss. 287-306.

-Süleyman ZORLU-Süheyla, “Çocuklar İçin Sevgi Hakkı Mukayeseli Bir İnceleme”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 21, Özel sayı. Yıl. 2019, ss. 1851-1873.

-Regaibe KALYON, “Hadislerde 0-7 Yaş Dönemi Çocuk Eğitimi”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük, 2020.

-Süleyman GÜMRÜKÇÜOĞLU, “Din Eğitimi Açısından Çocuğun Hakkını Korumada Ailenin Sorumluluğu”, *Turkish Studies- Comparative Religious Studies*, Cilt. 15, Sayı. 2, Haziran 2020, ss. 177-209.

-Eşvak, Said Radinî, “Doğumun İlk Haftasında Bebek ile İlgili Hükümler”, Çev. Abdülkadir Şanalmiş, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 35, Yıl. 2020, ss. 679-702.

-XIV. ULUSLARARASI Mevlidi Nebi Sempozyumu, “İslam ve Çocuk”, *HÜİF Tebliğler Kitabı*, Şanlıurfa: 14-15/2020.

-Engin KELEŞ, “Hz. Peygamber’in (s.a.s) Hadislerinde Çocuk Hakları”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, EBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, 2021.

2. Terbiye Kavramı

Konuya giriş olarak terbiye lafzının sözlük ve terim anlamını görelim:

2.1. Terbiyenin sözlük anlamı

Terbiye sözcüğü, Arapça bir kelime olup, yetişip büyümek nema bulup artmak manasındadır. Bu kelime etkin hale dönüştürülünce; Bir şeyi büyötmek, yükseltmek, yetiştirmek ve terbiyeli kılmak gibi manalara gelmektedir. Bilindiği üzere Türkçe dilinde Terbiye, eğitim anlamına gelmektedir.

2.2. Terim olarak Terbiye (eğitim)

İnsanı, dini ve dünyevi vazifelerini hakkıyla ifa edebilecek bir hale getirip güzel ahlaka ulaştırmaktır.⁵ İnsanın dünya hayatında vücut bulması açısından iki aşaması vardır. Birisi doğumdan önceki ana rahminde oluşum/teşekkül safhası, diğeri de doğumdan sonraki safhadır. Konumuzu ilgilendiren doğumdan sonraki safha olduğundan insanın hayat safhaları üzerinde durulacaktır.

3. İnsanın Hayat Safhaları

Kur'an-ı Kerim'de insanın dünya hayatında geçirdiği safhalar şöyle anlatır: “Sizi bir cins topraktan, sonra bir meniden, sonra bir kan pıhtısından yaratıp, sonra bebek olarak çıkaran, sonra sizi güçlü kuvvetli (olgun) bir çağa erişmeniz, sonra da yaşlılar olmanız için yaşatandır O'dur.⁶ Diğer bir ayet-i Kerime'de: “Nihayet insan, güçlü çağına erip kırk yaşına varır”⁷ şeklinde belirtilmektedir. Yine bir ayet-i celilede ise: “Sizi güçsüz yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından kuvvet veren ve sonra kuvvetin ardında güçsüzlük ve ihtiyarlık veren Allah'tır”⁸ diye ifade edilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber kıyamet günü nelerden sorulacağımızı haber veren hadisinde: “Kul, kıyamet günü dört şeyden hesaba çekilmediği müddetçe ayağı kaymaz, ömrünü nerede geçirdiği, gençliğini nerede tükettiği.....”⁹ ifadesiyle, insanın gençlik döneminin önemine dikkat çekmiştir.

Bu ayeti kerimelerin ve hadisin ışığında hayat safhalarımızı şu şekilde sıralayabiliriz: a- çocukluk), b- ergenlik, gençlik, c- Olgunluk (*Kühulet*). Gençliğin uzantısı olan olgunluk safhasının başı ve sonu kişiye göre değişebilmektedir. Bu da gençlik ve olgunluk safhasının sonudur diyebiliriz. d-İhtiyarlık, 60, 70 yaşları. e) Herem, yani saçları ağarıp, insan zafiyetinin ortaya çıktığı düşkünlük dönemidir¹⁰ ki, neticede ilk safhaya döner. Böylelikle dünya hayatı sona erer.

4. Çocukluk Çağındaki Eğitim

Bu başlığımızda bülüğ çağına kadar olan okul öncesi ve okul dönemi içerisinde verilecek olan eğitim dönemleri ele alınacaktır. Her iki dönemin kendine özel eğitim metodu bulunmaktadır. Öncelikle, okul öncesi olan eğitim dönemini görmemiz yerinde olacaktır.

Çocuğun dünyaya gelmesiyle iki eş birer anne ve baba olurlar. Allah'ın bir hibesi olan bu yavru anne ve babasının gözlerinin nuru olur. Cenâb-ı Hakkın kendilerine bahsettiği merhamet -şefkat ve sevgi duygularıyla çocuklarına bağlanır ve onu en güzel bir şekilde ve en olumlu şartlar altında yetiştirmeğe çalışırlar. Bu nedenle bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Her doğan çocuk fitrat üzerine doğar, Ebeveyni onu ya Mecusi ya Yahudi ya da Hristiyan yapar.”¹¹ Hz. Peygamber bu hadisinde, doğan çocuğun fitrat üzerine doğduğunu, ancak anne ve babası çocuğunu yetiştirirken mensup olduğu dinin prensiplerine göre yetiştirdiğini belirtmek istemiştir.

5 Bkz. İbrahim Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, Milsan Basın., İstanbul, 2000, s.29-30.

6 Mümin, 67.

7 Ahkâf, 15.

8 Rûm, 54.

9 Taberanî, Ebu'l-Kasim Süleyman b. Ahmed, “*el-Mu'cemü'l-kebir*”, I-XXIII, thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefi, Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, Medine, 1985, I/48.

10 Bkz. Abdulhalim Oflaz, “Çocuk Eğitim/ Terbiyesinde Nebevi Metod”, *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 11, Yıl. 2017, ss. 287-306, 292.

11 Buhârî, *Cenaiz*, 80; Müslim, *Kader*, 22, 25.

Eğitiminin evde verilmesi nedeniyle, biz okul öncesi eğitime aile eğitimi veya ev eğitimi denilmektedir. Eğitim ve terbiye rolünü üstlenecek olan anne ve babanın statüleri farklı olduğundan çocuğa karşı görevleri de farklı olacak ve görev paylaşımına gidilecektir. Yeni doğan çocuğun, çocuk bakımı süt emzirme gibi görevleri nedeniyle bu aşamada çocuğun anneye daha fazla ihtiyacı olduğundan görevleri daha belirgindir. Ancak ileride görüleceği gibi, çocuğun temyiz dönemi ve daha sonraki dönemlerde babanın da terbiyevi görevleri ve sorumlukları çoğalmaktadır. Bu nedenle Hz. Peygamber bir hadiste şöyle buyururlar: “Her çoban güttüğünden sorumludur. Siz de birer çobansınız ve güttüğünüzden de sorumlusunuz.”¹²

Yalnız babalar, eğitim metodu ve çocuğa karşı ilgi konusunda aynı niteliğe sahip olmadıklarından görev ve sorumlukları üstlenme konusunda farklılık arz ederler. Bir diğer husus da cinsiyet konusudur. Genelde oğlan çocukları babalarına daha fazla bağlı iken, kız çocukları ise annelerine daha fazla bağlı oldukları görülmektedir. Buna göre, çocuğun bağlı bulunduğu kim ise, onun terbiyevi görevleri yoğunluk kazanmaktadır. Günümüzde yapılmış istatistik araştırmalar, kız çocuklarının oğlan çocuklarına nazaran terbiye edilmeğe daha müsait, inanca daha yatkın oldukları, dini duygularının daha canlı olduğu tespit edilmiştir¹³.

Bir anne ve babanın gerek kız ve gerekse oğlan çocuğunun eğitimine başlamadan önce ilk görevleri, yavrularını eğitmeye uygun bir çevreyi, tercih etmesidir. Yoksa çocuklarını yaşadıkları çevrenin koşullarına göre yetiştirmek zorunda kalacaklardır. İkinci görevleri ise, çocuk eğitimi ve pedagojisiyle ilgili eserleri okuyarak kendilerini bilgilendirmeleridir.

5. Hadislerde Doğan Çocuğa Karşı Ebeveynin İlk Görevleri

Bu başlığımızda dünyaya yeni gözlerini açmış bir yavruya karşı anne ve babanın ortak olacağı ilk görevleri üzerinde durulacaktır.

5.1. Kulağına Ezan Okumak ve Güzel Bir İsim Koymak

Doğan çocuğun kulağına ezan okuma konusunda gelen bazı hadislerde, Hz. Peygamberin, torunu olan Hasan'ın kulağına ezan okuduğu nakledilmiştir¹⁴. Doğan çocuğun dünya geldiğinde, ilk duyduğu şeyin ezan olmasının önemine dikkat çekilmektedir. İnsan kimliğinin oluşmasına en önemli etkenlerden birisi de sahip olduğu ismidir. Kişi ismiyle müsemmadır denilmiştir. Yani çocuğa verilen isme paralel davranması ümidiyle ismini alır. Dolayısıyla çocuğun kulağına ezan okuduktan sonra güzel isimlerden bir isim koymak anne ve babanın görevidir. Bir hadisi şerifte: “Allah'a en sevimli gelen isimler Abdullah ve Abdurrahman'dır”¹⁵ diye rivayet edilmiştir. Kaldı ki dini ve milli değerlerimizi yansıtan isimleri koymak, çocuğun iyi bir insan olma niteliğini kazanmasına yardımcı olacaktır. Çocuğun yedinci gün belli bir isim ile isimlendirilmesine dair bazı hadisler vârid olmuştur.¹⁶

12 Buhârî, *Cum'a*, 11.

13 Bkz. Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1998, 55-56.

14 Ebû Dâvud, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistanî, Sünen Ebî Dâvûd, I-V, Humus, yy., 1969, *Edeb*, 106-107, *Edâhi*, 21; Tirmizî Ebû İsâ Muhamed, Sünenü't-Tirmizî, I-V, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Dâr İhyau't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2002, *Edâhi*, 16

15 Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, “*el-Müsned*”, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1985, VIII/124, Ebû Dâvûd, *Edeb*, 61

16 Nesâî, Ebu Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Bahr, *es-Sünenü'l-Müctebâ*, I-VIII, Kahire, 1383, *Akîka*, 4.

Bir rivayette de: “Kıyamet gününde kendi isimleriniz ve babalarınızın ismiyle çağırılacaksınız. Öyle ise, isimlerinizi güzel koyun” 17 diye buyurmuştur.

5.2. Tahnîk18 Yapılır ve Dua Edilir

Hız. Peygamber döneminde Sahabîler yeni doğan çocuklarını Hız. Peygambere götürüp çocuklarına tahnîk yapmasını ve onun için hayır ve bereket duasını talep etmekteydiler.¹⁹ Tahnîk uygulamasının müstehap olduğuna işaret eden bazı hadisler varid olmuştur.²⁰

5.3. Yedinci Günü Akîka Kurbanı Kesmek

Hadislerde dünya gelen çocuk için nimete şükranın sevinç ve sürurun bir ifadesi olarak akika kurbanı kesileceği Hız. Peygamberden sabit olmuştur.²¹ Akika kurbanı çocuk doğduğu günden bülüğ çağına kadar kesilebilirse de ilk günlerde özellikle de doğumunun yedinci gününde kesilmesi müstehap kabul edilmiştir. Ne var ki, akika kurbanı kesmenin hükmü konusunda ilim adamları arasında ihtilaf edilmiştir. Hanefî alimlere göre akika kurbanı kesmek mubah iken, cumhur alimler bunu müekked bir sünnet sayarak meşru bir ibadet olarak görmüşlerdir. Meşru olduğunu söyleyen alimlerin delillerine gelince, hadislerin bazı lafızlarında bu ibadetin kişinin seçeneğine bırakılmış olmasına dayanmaktadır. Eğer vacip olsaydı, kişinin inisiyatifine bırakılmazdı demişlerdir²². Ancak akika kurbanının sadaka mesabesinde olduğundan ve sadakaların da doğmuş olan çocuğun başına gelebilecek beklenmedik bela ve musibetlerin, kazaların defedilmesine vesile olacağı hikmeti²³ göz önünde bulundurulduğunda, akika kurbanının her halükârda kesilmesi görüşü daha ağır basmaktadır.

5.4. Çocuğun Saçını Tıraş Edip Ağırılığınca Sadaka Vermek

Yeni doğan çocuğa ebeveynin görevlerinden birisi de doğumun yedinci günü saçını tıraş edip ağırılığınca tartıp fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine altın veya gümüş sadaka olarak verilmesidir. Hız. Peygamber torunu Hız. Hasan dünyaya geldiğinde kızı Hız. Fatıma'ya “Saçını kesip ağırılığınca gümüştü miskinlere ve ehl-i Suffe'ye sadaka ver”,²⁴ diye buyurmuştur. Fıkıh alimleri bu uygulamanın hükmü konusunda ihtilaf etmişlerdir. Cumhûr alimler bunun müstehap olduğunu savunurken Hanefî alimler ise, mubah olduğu görüşündedirler.²⁵

17 Ebû Dâvud, *Edeb*, 69.

18 Tahnîk: Hurmanın ağızda çiğnenip çocuğun damaklarına sürülmesidir. Bkz. Zekeriya Güler, “Tahnîk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2010, XXXVIII/416.

19 Müslim, *Tahâret*, 101, Âdâb, 27.

20 Buhârî, *Akika*, 1, Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III/182.

21 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II/182.

22 Detaylı bir şekilde Bkz. İbn Kayyım el-Cevziyye, *Tuhfetu'l-mevdûd bi ahkami'l-mevlûd*, Beyrut, yy., ts., 77; Esmâ bt. Muhammed İbrahim Alu Talib, *Ahkamü'l-mevlûd fi'l-fikhi'l-islami*, Riyad, Daru's- Sumey'i, ts, 527-535.

23 Bkz. Randa Abdülhamid, <https://mqaall.com/wisdom-aqecqah-baby/>, 04/07/2020; Efnan Ebu Mufrih <https://mawdoo3.com/ما-الحكمة-من-العقيدة>, 07/09/2020.

24 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, V/163.

25 Bkz. Eşvak Said Radinî, “Doğumun İlk Haftasında Bebek İle İlgili Hükümler”, Çev. Abdülkadir Şanalmiş, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 35, Yıl. 2020, ss. 679-702, 692.

5.5. Sünnet Ettirmek

Buhari ve Müslim'de gelen rivayette: “Beş şey fitrattandır veya “On şey Peygamberlerin sünnetindedir, bunlardan birisi de sünnet olmaktır”²⁶, hadisi bu uygulamanın Peygamberlerin sünneti olduğunu göstermektedir. Nitekim bu sünnetin bize İbrahim (a.s.)’ dan intikal ettiği bilinmektedir. Dolayısıyla çocukları sünnet ettirme uygulaması semavi dinlerde olduğu gibi daha önceki medeniyetlerde M. Ö. 4000’li yıllarda eski Mısırlılarda var olan bir gelenektir²⁷. Çocuğu sünnet ettirmenin sağlık yönünden önemli olduğu ve koruyucu etkisinin olduğu vurgulanmıştır²⁸. Sünnet ettirmenin yaşı konusunda bazı hadislerle dayanarak doğumunun yedinci günü müstehap gören mezhep alimlerinin yanında, temyiz ile bülüğ çağları arasında bunun daha uygun olacağını söyleyen fakihler de bulunmaktadır²⁹.

5.6. Çocuğu Süt Emzirmek

Dünyaya gelen bir çocuğun her şeyden önce sağlığı çok önemlidir, dolayısıyla çocuğun gıdasına çok dikkat edilmeli, bilhassa anne sütünün verilmesi sağlanmalıdır. Annenin hastalıklı olmadığı ve sütü olduğu müddetçe, çocuğunu dünyaya getirdikten sonra belirli bir yaşa kadar onu emzirmesi İslam hukukuna göre çocuğun hakkıdır. Kur’an-ı Kerim’ de: “Emzirmenin tamamlanmasını arzu eden (anne ve baba) için, anneler çocuklarını iki yıl emzirirler...”Eğer anne ve baba karşılıklı anlaşarak çocuğu memeden kesmek isterlerse, kendilerine günah yoktur. Çocuklarınızı (süt anne tutup) emzirtmek istediğiniz takdirde, sünnet anneye vermeyi sözleştiğiniz miktarı iyilikle vermeniz şartıyla üzerinize beis yoktur”³⁰. Ayet-i kerimeden anlaşıldığı üzere anne, emzirme süresini iki yıla tamamlamak zorunda değildir. Ayrıca ebeveyn, gerekirse çocuklarına süt anne de bulabilir. Sütün, çocuğu besleme konusunda ne kadar ideal bir besin olduğu, onu birçok hastalıklardan koruduğu ve dirençli kıldığı bugün tıbben bilinen bir husustur³¹. Bununla birlikte, çocuğun çeşitli hastalıklardan korunması için aşılarının vaktinde yapılmasına dikkat edilmelidir.

6. Hadislerde Ebeveynin Çocuklarına Karşı Eğitim Uygulamaları (Aile Eğitimi)

Çocuk hassas bir varlıktır. O anne ve babayı hisseder, onların ilgisine ve bakımına muhtaçtır. Dolayısıyla ona şefkatle ve sevgiyle yaklaşılması gerekmektedir. Onun ilk muallimi anne ve babasıdır. Okul safhasına kadar öğreneceği bilgiler ve edineceği alışkanlıklar ister dini esaslar, isterse görgü kuralları olsun, bütün bunların öğretimi tedrici bir şekilde yapılması gerekmektedir. Çocuğun bunları algılayıp eyleme dönüştürmesi, zihinsel gelişimine ve zamanla bazı hareketleri ve alışkanlıkları kazanmasına bağlıdır. Dolayısıyla öğretilen bilgileri uygulamasını çocuktan behemehal istenilmesi yanlış olur. Ne var ki çocuklar, her şeyi çok çabuk öğrenebiliyorlar. Bu kısa bilgiden sonra ebeveynin çocuğa karşı eğitim uygulamalarının ne olduğunu görebiliriz:

26 Buhâri, *Libas*, 64, *İstizan*, 51; Müslim, *Taharet*, 16.

27 Detaylı bilgi için bkz. Bilal Gök, *Semavi dinlerde Sünnet Geleneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: EÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, 10, 15, 20, 30, 35, 38, 43, 46,

28 Bkz. R. Sati Eser, *Sünnetle İlgili Kanser Problemleri*, İstanbul, 1966, 528, 572.

29 Bkz. Nebi Bozkurt, “Sünnet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2010), XXXVIII/157-159.

30 Bkz. Bakara, 233.

31 Detaylı bir şekilde bkz. Raziye Ş. Gümüştakım, Hilal D. Aksoy, Saide E. Cebeci, Serdal Kanuncu, Lütfullah Çakır, Erdiç Yavuz, “0-2 Yaş Çocuklarda Beslenme Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi: Çok Merkezli Çalışma”, *Fam Pract Palliat Care*, Sayı. 2/1 Yıl. 2017, 1-8, 4.

6.1. Çocuğa dini bilgileri yaş safhalarına göre vermek için ülkemizde resimli ve basitleştirilmiş çeşitli kitap ve eğitim malzemesi bulunmaktadır. Konuşma aşamasına gelen bir çocuğa ilk etapta hadiste rivayet edildiği gibi, “Çocuklarınıza ilk söz olarak “*La ilahe illallah*” demeyi öğretin”³² buyurularak bu dönemde kelime-i tevhit sözcükleri talim ettirmek, yaş ilerledikçe iman esaslarını ve İslam’ın şartlarını içeren dini bilgilerin öğretilmesine dikkat çekmiştir.³³

6.2. Dini uygulamalar çerçevesinde temizlik alışkanlığı kazandırmak gerekir. Örneğin, yemekten önce ve sonra ellerin yıkanması, çocuğa tuvalet eğitimi verilirken, tuvalet ve banyoya girmeden önce ve çıktıktan sonra ellerin yıkanması ve taharet alışkanlığı, erkek çocukların oturarak idrarını yapması gibi alışkanlıkların sağlanması gerekmektedir.³⁴

6.3. Yemeğe başlamadan önce “Besmele” çekmek, yemeği sonunda “Hamd etmek” , evet girildiğinde ev halkına selam vermek, uyumadan önce dua etmek gibi benzeri adabı alıştırmak, çocukta dini duyguların artmasına ve dini terimlere aşına olmasına vesile olacaktır.³⁵

6.4. Kötü ve fahiş sözleri öğrenmesine izin vermemek, devamlı surette hayırlı ve güzel sözler söylemesini telkin etmek, özellikle de yalana alıştırmamak ve her zaman doğru sözlü ve nazik olmasını sağlamak gerekir. Yalan söyleme hususunda Hz. Peygamber bir hadisinde: “*Kim bir çocuğa al şunu sana veriyorum deyip, vermezse kendisi için bir günah yazılır*” ³⁶ demiştir.

6.5. Çocuğun zihinsel gelişimini sağlayacak oyuncaklar temin etmek, onun yaşına ve cinsiyetine uymayan, özellikle de şiddet duygularını tahrik edecek oyuncaklarla oynamasına izin vermemek uysal yetişmesini sağlayacaktır.

6.6. Büyüklere saygılı ve küçüklere de merhametli olmayı, misafire hürmet etmeyi, kısacası dinimizin öngördüğü görgü kurallarını öğretmek, çocuğa incelik ve nezaket kazandıracaktır. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber’in, “*Büyüklerimize saygı göstermeyen, küçüklerimize merhamet etmeyen bizden değildir*”³⁷ hadisi bu kurala vurgu yapmaktadır.

7. Okul Çağındaki Eğitim (Anaokulu ve İlkokul)

Okul aşamasındaki eğitim dönemine gelince, bu yaştaki çocuk artık neyin iyi neyin kötü olduğunu bilmeğe başladığı ve artık eşyayı ve cinsiyet farkını ayırabildiği yaştır. Nitekim Hanefî ulemasının bir kısmı, bazı hadislere dayanarak yedi yaşın, temyiz yaşı olduğunu belirtmişlerdir³⁸.

32 el-Beyhâkî Ahmed b. Hüseyin, *Şu'abu'l-İman*, Neşr. Said b. Besyûni, Beyrut, 1990, VI/398.

33 Bkz. Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 259-262.

34 Bkz. Regaibe KALYON, “*Hadislerde 0-7 Yaş Dönemi Çocuk Eğitimi*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük, 2020, 93-94.

35 Bkz. Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2011, 158-165.

36 İbn Ebi'd-Dünya Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed, *Mekârimu'l-ahlâk*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1989, s. 122.

37 Ahmed b. Hanbel, “*el-Müsned*”, I/185.

38 Bkz. İbrahim Kâfi Dönmez, “*Temyiz*”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2011, XXXX/437-439.

Bu yaş dönemi, ister ana okul, isterse ilk okul çağında olsun, çocuk artık birçok yeni şeylere tanıklık edecek, arkadaşlar edinecek ve sosyal yaşantıyı öğrenecektir. Bu aşamada çocuğa karşı terbiyevi görevleri şu şekilde sıralayabiliriz:

7.1. İbadete alıştırmak. Artık çocuğun bu dönemi, ibadete alıştırıldığı ve uygulamalı eğitimin verildiği dönemdir. Hz. Peygamber ibadet eğitimi konusunda şöyle buyurur: “Çocuklarınız yedi yaşında iken namaz kılmalarını emredin, on yaşına vardıklarında kılmazlarsa onları azarlayın...”.³⁹ Hadisi şerif bize, bu yaşta abdest ve namaz gibi uygulamalı ibadetleri öğretmenin önemine işaret etmektedir.

7.2. Çocuğu cami, kültür merkezleri ve hayvanat bahçesi gibi sosyal çevreye alıştırmak. Bu sayede çocuğun sosyal ve dini duygularının olgunlaşmasına katkı sağlanmış olacaktır.⁴⁰ Ayrıca çeşitli spor faaliyetleri yapmasını sağlamak, bu onun stresli olduğu zamanlarda deşarj olmasını sağlayacak ve sınırlarını rahatlatacaktır.

7.3. Bu yaştaki çocuk okuma ve yazmayı okulda öğrendiğinden dolayı, elif cüzünü de öğrenmesi hiç de zor olmayacak, bunun akabinde Kur'an-ı Kerimi okumaya başlayacak, hatta bazı önemli sureleri, örneğin kısa ve namaz surelerini de ezberleyecektir.

7.4. Çocuğa evde bir ders programı hazırlamak, eksik bilgilerini tamamlamak ve çocuğun dini eğitimini bu vesile ile gidermek, örneğin bu bir hafta sonu okulu da olabilir. Gerekirse iyi bir hoca seçerek özel dini eğitim de alma imkânı sağlanabilir.

7.5. Okuldaki dersleriyle ilgilenmek, öğrendiği bilgileri gözden geçirmek, bunun yerine doğru bilgiler sunmak, özellikle din ve İslam tarihi konusunda verilen bilgileri kontrol etmek gerekir.

7.6. Bu dönemde kimlik arayışı içerisinde olan çocuk kendisine bir model arar. Genel olarak erkek çocukları babalarını, kız çocukları da annelerini model alırlar. Bu yüzden anne ve babaların iyi birer model olmaları çok önemlidir. Dolayısıyla ebeveynin inanç ve ahlaki prensiplerine zıt ve çelişkili hareketlerden kaçınmalıdırlar. Zira çocuğun fark edeceği yanlış veya çelişkili hareketler, onu din konusunda samimiyetsizliğe götürebilir.

8. Ergenlik Dönemindeki Eğitim ve Zorlukları

Bu başlığımızda ergenlik çağında uygulanan eğitim ve bunun zorlukları üzerinde durulacaktır.

Ergenlik çağına gelmiş bir çocuk ister kız isterse erkek çocuğu olsun fark etmez, artık gençlik dönemine girmiş ve yeni bir kimlik kazanmıştır. Ergenlik yaşı konusunda eğitim uzmanlarının verdikleri bilgilere göre ergenlik, kız çocuklarında dokuz ila on iki yaş arası, erkek çocuklarında ise, on iki ilâ on beş yaş arasında gerçekleşmektedir. ⁴¹ Tabii ki bu durum, çocuktan çocuğa farklılık gösterebildiği gibi, soğuk ülkelere nazaran sıcak ülkelere çocuklar daha erken ergenlik çağına girebilmektedirler.

39 Ahmed b. Hanbel, “*el-Müsned*”, II/180.

40 Bkz. Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2009, 53-54.

41 Bkz. Hayati Hökekeci, *Din Psikolojisi*, s. 266.

Ergenlik çağına girmiş olan bir genç, fizyolojik ve biyolojik değişime uğrar.⁴² Bağımsızlığını kazanarak, artık kendi kararlarını kendisinin verebileceği, sorumluluk yüklenebileceği psikolojisine girer.⁴³ Dolayısıyla ailesinin verdiği kararlar veya öngördüğü uygulamalar gencin işine gelmediği zaman onları pek dikkate almaz. İşte ona verilecek olan eğitimin en zor olduğu dönem bu dönemdir. Gençlik döneminde verilecek olan eğitim, daha ziyade yönlendirici niteliğini taşıyan bir eğitim metodu olması gerekir. Anne ve baba artık bu gence karşı emri vaki tarzda hareket etmeyi bırakıp, onunla sürekli iletişim ve istişare içerisinde olmak durumundadır. Aksi takdirde bu genç, kendisine baskı yapıldığı duygusuna kapılacak ve bu baskıdan kurtulmanın yollarını arayacaktır. Dolayısıyla gencin, bu zor dönemi problemsiz bir şekilde atlatabilmesi için ona yardımcı olmak ailenin önemli görevleri arasındadır. Örneğin, gence güven duygusunu vermek, iyi ve faydalı arkadaş seçiminde yardımcı olmak, yanlış işlere bulaşmaması için gerekirse sezdirmeden onu takip etmek gerekir. Sosyal faaliyetlerini yoğunlaştırmak, gerektiğinde eve bir bilgisayar alarak, onunla faydalı yönde meşguliyetini sağlamak gibi imkanlar sunarak yardımcı olmak gerekmektedir.

Ebeveynin bu dönemdeki eğitim görevleri sırasıyla şöyledir:

8.1. Bu dönemde ailesinin hiçbir baskısına gelemeyen genç, gençliğini en renkli bir şekilde yaşamaya çalışır. Bu nedenle okul derslerini önemsemez, bazı dersleri başarmada sıkıntı çeker ve cesareti kırılır. Hatta bu dönemdeki bazı gençler okulu, renkli yaşantıları için bir engel sayarlar. Dolayısıyla, derslerinde başarılı olabilmeleri için yoğun derecede motivasyona ihtiyaçları vardır. Bu motivasyonu verme görevini ya babası ya bir arkadaşı ya da özel dersler veren dershanelerdeki öğretmenlerin üstlenmesi gerekir.

8.2. Hayatın bütün zevklerini yaşama hırsıyla hareket eden bu dönemdeki gencin en önemli sorunlarından birisi, sinemaya gitmek ve internet kafelerde oyun oynama alışkanlığıdır. Bu yüzden geç yatma sıkıntısı başlar ve uykusu düzensiz hale gelir. Bunun çözümü bu gibi alışkanlıkları yasaklamak değildir. Belki en isabetli yol, bunların kullanımında sınır getirmek ve belirli zaman dilimine bağlamak en tutarlı yöntem olarak görünmektedir.

8.3. Yine bu dönemdeki gencin, arkadaşları vasıtasıyla edineceği en kötü alışkanlıklarından birisi de sigara kullanmaya başlamasıdır. Hatta birçoğu bunu erkekliğin bir göstergesi olarak görür. Halbuki o bununla bedenini zehirlediğinin farkında bile değildir. Bu konuda ebeveyn duyarlı olmak zorundadır.

8.4. Ergenlik döneminde olan bir gencin gerek okuldan gerek aileden gerekse çevreden aldığı çeşitli bilgiler neticesinde zihninde bazen dinî şüphe ve tereddütlerin oluşmasına neden olur. Şüphe edilen konuları yoğunluk itibarıyla şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- a) Melek, cin ruh, şeytan gibi soyut varlıklarla ilgili şüpheler,
- b) Sevap-günah meselesi ile ilgili tereddütler,
- c) Fakirlik-zenginlik, cinsiyet gibi eşitsizliklerle ilgili şüpheler,
- d) Ahiret, ölüm sonrası hayat ile ilgili şüpheler,

42 Bkz. Naci Kula, "Gençlik Döneminde Kimlik ve Din", edit. Hayati Hökelekli, "*Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*" adlı eserdeki makaleler, Ankara Okulu Yay. Ankara, 2002, s. 31.

43 Bkz. Naci Kula, *age*. Hayati Hökelekli, "*Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*" adlı eserdeki makaleler, s. 50.

- e) Kaza-kader, hayır-şer vb. gibi soyut konularla ilgili şüpheler,
- f) Allah'ın varlığı, birliği ve diğer sıfatları ile ilgili şüpheler,
- g) Evrenin ve insanın yaratılışı, ölüm ile ilgili tereddütler,
- h) Kitaplara ve Peygamberlere iman ile ilgili şüpheler⁴⁴.

Gençler, söz konusu konuları ve zihinlerinde oluşan şüphe ve tereddütleri topluma açamazlar. Zira dışlanacağından veya ayıplanacağından dolayı çekinirler. Ancak bu konularda bilgili ve samimi buldukları şahıslara açılırlar. Böylelikle aldıkları bilgilerle şüphelerini giderirler. Bazı gençlerin bu sorularına cevap veren bir bilir kişiyi bulamamaları veya yanlış cevaplanması, onların din konusunda sapmalarına neden olabilmektedir⁴⁵. Ailelerin bu gibi sorunların aşılmasında çocuklarına yardımcı olmaları çok önemlidir⁴⁶. Özellikle gençlerde, sevgi unsurunu hâkim kılmak ve güven duygusunu vermek, onları kendi değerlerine bağlı kılmak, dinî ve millî bir görevdir.⁴⁷

8.5. Bu dönemdeki gencin ihtiyaçları çoğalır, dolayısıyla daha fazla harcama yapar. Bu nedenle gerekli maddi ihtiyaçlarının giderilmesi gerekmektedir. Eğer onun bu ihtiyaçları giderilmezse, elde etmek için başka yollardan, gerekirse gayri meşru bir şekilde onu elde etmeğe çalışacaktır. Gencin bu yanlış hareketinin önüne geçilebilmek için, ihtiyaçlarının karşılanması ve orta bir yol izlenmesi gerekmektedir.

8.6. Bu dönemdeki gençlerin bir kısmı çeşitli nedenlerden dolayı bazı psikolojik, ahlaki ve sosyal sorunlar yaşar. Örneğin, terkedilmiş duygusuna kapılan, depresyona giren, uyuşturucu kullanan, hırsızlık yapan, kötü arkadaşların kurbanı olan, bazı suçlara ortak olma yüzünden ciddi hukuki sorunları yaşayan gençler, ev ve ailesini terk etme girişiminde bulunabilmektedirler. Bu gençler her ne kadar aileden ve toplumdan kopmuş olsalar bile, onlar bu toplumun birer ferdidir. Dolayısıyla gençleri yeniden ailelerine ve topluma kazandırmak için Aile ve Sosyal Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığının sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yaparak onlara sahip çıkmaları bu konuda çaresiz ailelere yardımcı olmaları yerinde olacaktır.

8.7. Lise seviyesine gelmiş bir gencin artık hangi alana veya mesleğe daha fazla meyilli olduğu anlaşılır. Eğer dini ilimleri okumaya meyli varsa bu alana yönlendirilir. Şayet yetişen gencin arzusu ve kapasitesi sosyal bilimler ve diğer ilim dallarını öğrenmek ya da belirli bir meslek sahibi olmak ise, bu durumda onu arzu ettiği alana yönlendirmek ve o alanda yetişmesini sağlamak gerekir. Çünkü her genç öğrenebildiği ve sevdiği alanda başarı sağlayabilir.

44 Bkz. Abdülkerim Bahadır, *Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler*, edit. Hayati Hökelekli, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* adlı eserdeki makaleler, sy. 269, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002.

45 Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, 51-53.

46 Bkz. Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1991, 70-89.

47 Bkz. Saniye Şahin, *Hollanda'daki Müslüman Gençliğin Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Avrupa İslam Üniversitesi, Schiedam, 2006, 38-52.

SONUÇ

İnsanoğlunun dünyaya geldiği andan itibaren yaşadığı hayat safhalarında birçok birikim ve tecrübeye sahip olur. Sözü edilen birikim ve tecrübenin büyük bir kısmı aldığı eğitimin bir ürünüdür.

Çalışmamızda doğumundan itibaren ebeveynin çocuklarına karşı, kulağına ezan okuma, isim takma, akika kurbanı kesme, süt emzirme ve sünnet ettirme gibi görevleri yanında, okul öncesi aile eğitimi ve okul çağında çocuğa uygulanan eğitim metodu temel hadis kaynakları referans alınarak bilgi verilmiştir. Buna müteakip, çocuğa ergenlik çağında verilen eğitim ve zorlukları üzerinde durulmuştur.

İslam hukukunun ebeveyn üzerine yüklediği en önemli görevler içerisinde, çocuklarını bakıp büyütürken onları en güzel ahlakla eğitmeleri ve görgü kurallarını öğretmelidir. Hz. Peygamber'in çocuk eğitimi üzerinde bu kadar durması, İslam dininin insana vermiş olduğu değerden kaynaklanmaktadır. Çocuklarının dünya mutluluğunu sağlamak için her türlü maddi imkanlarını seferber eden anne ve babalar, ne yazık ki ahiret saadetlerini hazırlamak için onlara gerekli terbiye ve eğitimi vermeyi ihmal etmektedirler. Bu çelişkinin hiçbir mantıklı izahı yoktur. Çocuğu eğiterek ihya eden bir aile, bütün bir milleti ihya etmiş gibidir. Çocuğun eğitiminde kusur ederek, onu zayıf eden bir aile de bütün bir milleti zayıf etmiş gibidir. Dolayısıyla ebeveynin çocuklarının eğitimine eğilmeleri, onların bedensel ve maddi bakımı kadar önem arz etmektedir. Toplum olarak çocukların geleceklerinin hazırlanması için hep birlikte bütün imkanların seferber edilmesi milli ve dini bir görevdir. Çünkü büyüyüp yetişen bugünün gençliği yarınlarımızın umududur.

KAYNAKÇA

Abdülbasit, Seyyid Muhammed, “Çocuk Eğitiminde Peygamberimizin Metodu”, Beka Yay., İstanbul, 2008.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî, “*el-Müsned*”, I-VI, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1985.

Bahadır, Abdülkerim, “Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler”, Hayati Hökelekli, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* adlı eserdeki makaleler, sy. 269, *Ank. Okulu Yay.* Ankara, 2002.

Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin, *Şu'abu'l-İman*, Neş. Said b. Besyûnî, Beyrut, 1990

Buhârî, Muhammed b. İsmail, “*el-Câmiu's-sahîh*”, I-VIII, İstanbul, yy., 1979.

Canan, İbrahim, “*Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*”, Milsan Basın, İstanbul, 2000.

Dönmez, İbrahim Kâfi, “Temyiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2011, XXX/437-439.

Ebû Dâvud, Süleyman b. El-Eş'as es-Sicistanî, *Sünen Ebi Dâvud*, I-V, Humus: yy., 1969.

Esmâ bt. Muhammed, İbrahim Âlu Talib, *Ahkamü'l-mevlud fi'l-fikhi'l-islami*, Riyad, Daru's-Sumey'î, ts.

Gök, Bilal *Semavi Dinlerde Sünnet Geleneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1995.

Gümrükçüoğlu, Süleyman “Din Eğitimi Açısından Çocuğun Hakkını Korumada Ailenin Sorumluluğu”, *Turkish Studies- Comparative Religious Studies*, Cilt. 15, Sayı. 2, Haziran 2020, ss. 177-209.

Gümüştakım, Raziye Ş., Hilal D. Aksoy, Saide E. Cebeci, Serdal Kanuncu, Lütfullah Çakır, “Erdiñç Yavuz, 0-2 Yaş Çocuklarda Beslenme Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi: Çok Merkezli Çalışma”, *Fam Pract Palliat Care*, Cilt: 2/1, 2017.

Güven, Ahmet, “Çocukta Benlik Gelişiminde Aile İçi İletişimin Rolü: İslam Dini Açısından Bir İnceleme”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Hökelekli, Hayati, “*Din Psikolojisi*”, Türkiye Diyanet Vakıfları Yay., Ankara, 1998.

İbn Ebi'd- Dünyâ, Ebu Bekr Abdullah b. Muhammed, *Mekarimu'l-ahlâk*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1989.

İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tuhfetu'l-mevdüd bi ahkami'l-mevlûd*, Beyrut, yy., ts.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, “*es-Sünen*”, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdu'l-Bakî, Kahire, 1972.

Kahraman, Sürücü Sümeyye, “*Kur'an ve Hadislerde Aile Kavramı*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2006.

Kalyon, Regaibe, “*Hadislerde 0-7 Yaş Dönemi Çocuk Eğitimi*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük, 2020.

Keleş, Engin, “*Hz. Peygamber'in (s.a.s) Hadislerinde Çocuk Hakları*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan, 2021.

Kula, Naci, “Gençlik Döneminde Kimlik ve Din”, (Hayati Hökelekli, “*Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*” adlı eserdeki makaleler, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002.

Müslim b. Haccâc, Ebu'l Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *el-Câmiu's-sahîh*, 5 Cilt. thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî. Kahire: y.y., 1991.

Nebi, Bozkurt, “Sünnet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2010, XXXVIII/157-159.

Nesâî, Ebu Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Bahr, *es-Sünenü'l-Müctebâ*, I-VIII, Kahire, 1383.

Pak, Âdem, “Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler”, *UÜİF Dergisi*, Cilt: 19, Sayı. 1, 2010, ss. 43-67.

Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2011.

Raziye Ş., Gümüştakım, Hilal D. Aksoy, Saide E. Cebeci, Serdal Kanuncu, Lütfullah Çakır, Erdiñç Yavuz, “0-2 Yaş Çocuklarda Beslenme Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi: Çok Merkezli Çalışma”, *Fam Pract Palliat Care*, 2/1 (2017) 1-8, 4.

Oflaz, Abdulhalim, “Çocuk Eğitimi/Terbiyesinde Nebevi Metod”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 11, Yıl. 2017, ss. 287-306.

Öcal, Mustafa, “Çocuk Terbiyesi ve Peygamberimizin Eğitim Metodu”, *Diyanet Dergisi*, Cilt. 25, Sayı. 4, Ankara, 1989.

Öcal, Mustafa, “Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar”, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2009.

Sağlam, İsmail, “Hz. Peygamber'in Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”, *UÜİF Dergisi*, Cilt. 11, Sayı. 2, Yıl. 2002, ss. 167-190.

Sancaklı, Saffet “Hz. Peygamber'in Çocuklarla Olan İlişkisinde Eğitim-Öğretim Açısından Ön Plana Çıkan Hususlar”, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt. 43, Say. 1, Ankara, 2007.

Satı Eser, R., *Sünnetle İlgili Kanser Problemleri*, İstanbul, yy., 1966.

Said Radinî, Eşvak, “Doğumun İlk Haftasında Bebek ile İlgili Hükümler”, Çev. Abdülkadir Şanalımış, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 35, Yıl. 2020, ss. 679-702.

Selçuk, Mualla, “Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler”, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1991.

Şahin, Saniye *Hollanda'daki Müslüman Gençliğin Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Avrupa İslam Üniversitesi, Schiedam, 2006.

Taberanî, Ebu'l-Kasim Süleyman b. Ahmed, “*Mu'cemü'l-kebir*”, I-XXIII, thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefi, Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, Medine, 1985.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhamed, *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Dâr İhyau't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 2002.

Uluslararası XIV. Mevlidi Nebi Sempozyumu, “*İslam ve Çocuk*”, *HÜİF Tebliğler Kitabı*, Şanlıurfa, 14-15, 2020.

Zorlu, Süleyman – ZORLU Süheyla, “Çocuklar İçin Sevgi Hakkı Mukayeseli Bir İnceleme”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt. 21, Özel sayı. Yıl. 2019, ss. 1851-1873.

İnternet Siteleri

Ebu Mufrih Efnan, *Akika'nın Hikmeti*, 07/09/2020, Erişim Adresi: <https://mawdoo3.com/ما-الحكمة-من-العقبة>.

Randa, Abdülhamid, 04/07/2020, Erişim Adresi : <https://mqaall.com/wisdom-aaeeqah-baby/>.

YAHUDİLİK, HIRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA ÇOCUKLARIN GEÇİŞ RİTÜELLERİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

Araş. Görev. Mustafa GÜRE

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi
ORCID: 0000-0003-2900-0613

ÖZET

Çocuklar Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam inancında büyük öneme sahiptir. Bir çocuğun dünyaya gelmesi ebeveynlerle birlikte ailenin yakın çevresini de mutlu eden bir hadisedir. Dünyaya geldiğinde herhangi bir dine mensup olmayan çocuğun geçiş ritüelleriyle cemaate katılımının sağlanması gerekir. Bu ritüellerin gerçekleştirilmesiyle çocuğun cemaatin bir parçası haline gelmede ilk adımı attığı kabul edilir. Yahudi ve İslam inancında erkek çocuklarının sünnet edilmesi, Hıristiyan inancında ise vaftizin gerçekleştirilmesi buna örnek olarak verilebilir. Çocuk ve ailesi için önemli anlardan bir diğeri ad vermede yaşanır. Çocuğa güzel, anlamlı ve dinen uygun isim vermeye özen gösterilmelidir. Ad koyma konusunda, her ne kadar tarihsel dönem ve coğrafyaya göre değişim gösterse de üç dini geleneğin de kendine has kural ve uygulamaları vardır. Çocuk ergenlik çağına ulaştığında, onun cemaate mensup diğeri yetişkinler gibi değerlendirilebilmesi veya daha önce ilk kısmı gerçekleştirilmiş ritüellerin tamamlanması amacıyla bazı ritüellerin gerçekleştirilmesi gerekir. Örneğin Yahudi inancında bu çağa gelmiş erkek çocukları için Bar Mitzva, kız çocukların için ise Bat Mitzva ritüelleri gerçekleştirilir. Hıristiyan inancının Katolik mezhebinde ise vaftizi tamamlamak ve onu güçlendirmek için konfirmasyon ritüeli yapılır. Çocukların yaşamında doğumdan ergenlik çağına gelinceye kadar gerçekleştirilen bu ritüeller, çocuğun cemaate kabulünü ve topluluğun bir parçası olarak değerlendirilmesini sağlamaktadır. Bu çalışmada Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam inancında çocukların doğumdan ergenliğe kadar tecrübe ettikleri geçiş ritüelleri, onların bu dinlerdeki yeri ve önemi incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vaftiz, Bar Mitzva, Bat Mitzva, Konfirmasyon, Sünnet, Ad Verme

BELIEFS AND PRACTICES OF CHILDREN'S RITES OF PASSAGE IN JUDAISM, CHRISTIANITY AND ISLAM

ABSTRACT

Children have great importance in Judaism, Christianity, and Islam. The birth of a child is an event that makes the close circle of the family happy as well as the parents. It is necessary to ensure that the child, who does not belong to any religion when he/she is born, participates in the congregation with rites of passage. By performing these rituals, the child is considered to have taken the first step towards becoming a part of the congregation. Circumcision of boys in Judaism and Islam, baptism in Christianity can be given as examples. Another important moment for the child and family is experienced in naming. Care should be taken to give the child a beautiful, meaningful, and religiously appropriate name. In naming, all three religious traditions have their own rules and practices, although they vary according to the historical period and geography. When a child reaches puberty, certain rituals need to be performed so that he/she can be treated like other adults in the congregation or to complete the rituals whose first part have already been performed.

For example, in Judaism, Bar Mitzvah rituals are performed for boys and Bat Mitzvah rituals are performed for girls. In the Catholic sect of the Christian faith, confirmation ritual is performed to complete and strengthen baptism. These rituals which are performed in children's lives from birth to puberty, ensure that the child is accepted into the community and evaluated as a part of it. In this study, the rituals of passage that children experience from birth to puberty in Judaism, Christianity and Islam, their place and importance in these religions are examined.

Keywords: Baptism, Bar Mitzvah, Bat Mitzvah, Confirmation, Circumcision, Naming

GİRİŞ

İnsan yaşamında çocukluk çok önemli bir dönemdir. Dinler söz konusu olduğunda çocuğun din ve cemaat ile ilişkisi, meselenin birden fazla yönünün belirmesine neden olmaktadır. Çocuklar ilk dünyaya geldiklerinde henüz bir cemaatin parçası değildir. Onların dine kabul edilebilmeleri ve yaşamlarının daha sonraki dönemlerindeki aşamalara geçiş yapabilmeleri için bazı dönüm noktalarında belirli ritüellerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Çocuğun içine doğduğu cemaatin dinine uygun olacak şekilde gerçekleştirilen ritüeller, onun topluluk ile bütünleşebilmesine de yardımcı olmaktadır. Bu ritüeller sayesinde çocuk, içinde bulunduğu toplumsal ve dini statüden bir diğerine geçiş yapabilmektedir. Dinler tarihçisi Mircea Eliade, insan yaşamında bir dönüm noktası olan bu tür önemli geçiş dönemlerinin bazı "geçiş ritüelleriyle" atlatılması gerektiğini belirtmektedir. Doğduğunda sadece fiziki bir varlığa sahip olan çocuk, gerçekleştirilen birtakım ritüeller sayesinde "canlı" olarak kabul edilmekte ve cemaate katılmaktadır (Eliade, 1991, 160,161). Böylece bir dine, cemaate mensup olan ve canlılar aleminin bir parçası olarak kabul gören çocuk, yaşamı boyunca belirli dönemlerde birtakım önemli ritüellerin gerçekleştirilmesiyle daha ileriki aşamalara geçebilmektedir. Deskriptif yöntemin kullanıldığı bu çalışmada çocukların doğumdan ergenlik dönemine kadar tecrübe ettikleri ritüeller incelenecektir.

YAHUDİLİK'TE ÇOCUKLARIN GEÇİŞ RİTÜELLERİ

Yahudi inancına göre çocuk sahibi olmak, Tanrı tarafından verilmiş bir emrin yerine getirilmesi anlamına gelmektedir. Tanrı, insanı kendi suretinde yaratmış (Tekvin 1: 27), ona kendi ruhundan bir parça vermiş ve bu sayede insan yaşayan bir varlık olmuştur (Tekvin 2: 7). İnsanın en önemli görevlerinden biri çoğalmaktır. İnsan bu sayede yeryüzünü dolduracak, tüm yaşayan varlıklara hükmedecektir. Bu nedenle Tanrı, dünyadaki her şey üzerinde egemenlik kurma hakkını insana vermiştir (Tekvin 1: 28-30). İnsan diğer canlılarla birlikte dünyada yaşamasına rağmen onlardan üstün bir konumdadır.

Tanrı'nın yarattığı ilk insan olan Adem ve onun kaburga kemiğinden yaratılan Havva (Tekvin 2: 21-22), Tanrı'nın yaratma işinin bir parçasıdır. Bu nedenle insan, eğer herhangi bir sağlık sorunu yaşamıyorsa çocuk sahibi olmak zorundadır. Ancak erkek veya kadının çocuk dünyaya getirmeye ilgili bir sağlık sorunu olması durumunda bunun bir cezası yoktur (Firestone, 2004, 167). Çocuk sahibi olmak, Tanrı'nın öz ve seçilmiş halkının ve onun Tanrı'yla yaptığı ahdin devamlılığını sağladığı için de önemlidir (Goldberg-Rayner, 1989, 366). Geleneksel Yahudi toplumunda erkeğin dini alandaki rolü kadınınkine nazaran daha büyük olduğundan, erkek çocuk sahibi olmak kız çocuk sahibi olmaktan daha fazla önemsenmiştir. Erkek, Tanrı'nın "çoğalın ve semereli olun" emrini yerine getirmede aktif rolü üstlenen taraftır (Baumgarten, 2007, 721).

Geleneksel Yahudi inancında çocuğun doğumu ve doğum sonrasıyla ilgili bazı inanç ve uygulamalar bulunmaktadır. Örneğin bebeğe henüz anne karnındayken bir melek tarafından Tevrat'ın tamamen öğretildiği ancak doğumdan hemen önce dudağının üst kısmına aynı melek tarafından dokunularak tüm öğrendiklerinin unutturulduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla çocuğun hayatı boyunca Tevrat öğrenmesi aslında daha önce kendisine öğretilip unutturulan şeylerin hatırlanması anlamına gelmektedir (Unterman, 1994, 113). Bebeğin dünyaya gelişinden önce ve sonra anne ve bebeği, onlara zarar verme ihtimali olan kötü güçlerden korumak için bazı ritüeller gerçekleştirilmektedir. İnanışa göre Adem'in ilk karısı olan Lilit onunla evli kalamamış ve ona itaat etmeyip kaçmıştır. Adem bunun üzerine Tanrı'ya yakarıp Lilit'i almasını istemiş ve Tanrı bu iş için *Sanvi*, *Sansanvi* ve *Samangelaf* adında üç meleğini göndermiştir. Onu geri getirmede başarılı olamayan melekler Lilit ile bir konuda anlaşmışlardır. Buna göre Lilit, üç meleğin adını gördüğü yerdeki insanlara zarar vermeyecektir. Ancak sonrasında Lilit Adem, Havva ve çocuklarının mutluluğunu kıskanıp onların soyundan gelenlere zarar vermek istemiştir. Bu nedenle yeni doğum yapmış kadınlar ve bebeklerini korumak için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Örneğin doğum öncesi ve sonrasında bir *Sefer Tora* (Tevrat'ın ilk beş kitabı olan Tora'nın, belirli kurallara göre rulo halinde hazırlanmış şekli bkz. Alalu v.d., 1996, 258) veya *Tefillin* (biri başa diğeri sol pazu üzerine bağlanan, içinde Tora'dan bölümler bulunan, deriden yapılmış kutucuklar bkz. Alalu v.d., 1996, 286) kadının yatağının yanına getirilmiştir. Meleklerin adlarının yazılı olduğu bir madalyon kadının boynuna veya duvara asılmıştır. Buna ek olarak bu üç meleğin adları yatağın etrafına çizilen dairenin içine yazılmış ve bu sayede Lilit ve diğer kötü güçlerden korunmaya çalışılmıştır. Günümüzde modern Yahudi aileler tarafından bu uygulamalar yerine anne ve çocuğunun sağlığı için sinagogda dua etmek tercih edilmektedir. (Baumgarten, 2007, 721; Unterman, 1994, 114).

Erkek bebeğin doğumundan sonraki ilk önemli geçiş ritüeli *Brit Mila*'dır. Bir sünnet ritüeli olan *Brit Mila*'nın İbrahim ile Tanrı arasındaki ahdin imzası olduğu ve doğrudan Tanrı tarafından İbrahim'e emredildiği kabul edilmektedir. O, İbrahim ile Tanrı arasındaki ahdin bir belirtisi olmanın yanında sadece İbrahim'e değil, onun tüm soyuna zorunlu kılınmıştır. Sünnet olmak demek Tanrı'nın seçilmiş halkının bir parçası olmak ve bunun imzasını bedeninde taşımak anlamına geldiğinden, sünnet edilmemiş kişiler antlaşmayı bozmuş sayılacak ve kovulacaktır (Tekvin 17: 6-14). Çocuğun sünnetini gerçekleştirilmeyen ailelerin büyük günah işledikleri kabul edilmektedir. *Brit Mila* bir erkeğin Yahudi cemaatinin parçası olmasını sağlasa da onu Yahudi yapma işlevi yoktur. Yahudi inancına göre bir kişinin Yahudi olarak kabul edilebilmesi için ilk şart sünnet olması değil, Yahudi bir anneden dünyaya gelmesidir (Meral, 2021, 256; Firestone, 2004, 167). Bir Yahudi erkek çocuğu eğer bir sağlık sorunu yoksa mutlaka doğumundan sonraki 8. günde sünnet edilmektedir. Bu günün *Şabat* gününe, tatile veya bir dini bayrama denk gelmesi *Brit Mila*'nın ertelenmesini gerektirmemektedir. Eğer çocuğun iki ağabeyi veya iki kuzeni sünnet sonrasında hayatını kaybetmişse çocuğun yeterince güçlenmesi için beklemek mümkündür. Ayrıca çocuğun hemofili veya sarılık olması ve sünnetli doğması gibi durumlarda sünnet ertelenebilir veya sembolik olarak penisten kan akıtılabilir. Sünnetten önceki gece çocuğu kötü güçlerden korumak için uyanık kalınır Tevrat okunabilir ve bu genellikle bir *Minyan* (on yetişkin erkeğin oluşturduğu cemaat) şeklinde yapılabilir. Odada mum ve kandiller yakılıp dualar edilebilir. *Brit Mila*'ya davet edilen aile dostlarının davete icabet etmesi beklenir.

Bu işlemin dini bir anlam taşıması nedeniyle onu gerçekleştirmenin de katılmanın da dini yönü vardır (Unterman, 1994, 116,117; Snowman-Seidel, 2007, 732, Knobel, 1987, 392,393). *Brit Mila*'yı gerçekleştirmek aslen babanın görevi olsa da bu işlem günümüzde ya *Mohel* denen bu işte uzmanlaşmış kişiler ya da doktorlar tarafından yapılmaktadır. İşlem gerçekleştirilmeden önce *Sandek* veya *Sandak* denen, bebeği işlem süresince kucağında tutacak kişi seçilmektedir. Bu kişi genelde aile büyükleri arasından biri olmaktadır. *Sandek*, çocuğu ailesinden almakta ve onun sünnet işlemi boyunca hareketsiz kalmasını sağlamaktadır. İşlem sırasında *Mohel* ve çocuğun babası tarafından dualar edilmektedir. (Gürkan, 2014, 140; Snowman, 2007, 733). İşlem sona erdikten sonra hep birlikte çocuğun Yahudi cemaatine girişi kutlanmaktadır. Bu sırada *Mohel* bebeğin acısını dindirmek için adına ağzına birkaç damla şarap koyabilir (Alalu v.d., 1996, 104,105). *Brit Mila*'nın devamında çocuğa ad konmaktadır. Ad verme konusunda Aşkenaz ve Sefarad Yahudileri arasında farklı uygulamalar mevcuttur. Aşkenaz Yahudileri çocuklarına hayatta olan akrabalarının adlarını vermek istemezler. Sefaradlar ise çocuklarına yaşayan akrabalarının adlarını vermeyi tercih ederler (Knobel, 1987, 393; Unterman, 1994, 120). Kız çocukları için ad verme ve onu cemaat ile tanıştırma konusunda belirlenmiş bir kural olmasa da 1970'lerden sonra kız çocukları için *Brit Mila* benzeri ritüeller gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Geffen, 2007, 722; Firestone, 2004, 168).

Yahudilikte çocuklar için gerçekleştirilen bir diğer ritüel *pidyon ha-bendir*. *Pidyon ha-ben*in kökeni, Yahudilerin Mısır'dan çıkışlarının firavun tarafından engellenmesi nedeniyle Tanrı'nın Mısırlılara verdiği son felakete dayanmaktadır. Buna göre Tanrı, Mısırlıların tüm ilk doğan erkek çocuklarının ve hayvanlarının canını almış ancak Yahudilere hiçbir zarar vermemiştir. Bu nedenle Yahudilerin ilk doğan erkek çocukları ve diğer tüm ilk ürünlerin Tanrı'nın olduğu kabul edilmiştir (Çıkış, 11: 4-7, 13: 1-16; Sayılar 18: 14,15). Erkek çocuğunun Tanrı'ya adanması, onun din hizmetlerini gerçekleştirmesi anlamına gelmektedir. Bu uygulamadan *Levi* ve *Kohen* aileleri zaten Tanrı'ya hizmetle görevli oldukları ve ona adandıkları için muafır. Çocuğun bu görevden sembolik olarak kurtarılması için bir tören gerçekleştirilmektedir. Sadece bir Yahudi annenin normal doğumla dünyaya getirdiği ilk erkek çocuğu için doğumdan sonraki otuz birinci günde gerçekleştirilen bu törende baba, çocuğu *kohene* vermektedir. Devamında *kohen* tarafından kendisine fidyasını (*pidyon ha-ben*) ödeyip çocuğu almayı isteyip istemediği sorulmakta ve baba da istediğini belirtip *kohene* 5 gümüş şekel değerinde gümüş para (Sayılar 18: 16) veya Türkiye Yahudilerinde olduğu gibi beş gümüş kaşık vermektedir. Son olarak *kohen* bir kutsama duası okuyarak töreni sonlandırmaktadır (Knobel, 1987, 393; Örs, 2000, 305; Meral, 2021, 256,257).

Yahudi inancında erkek çocuklarının 13, kız çocuklarının ise 12 yaşında reşit oldukları kabul edilmektedir. Bu yaşa gelmiş erkek ve kız çocukları artık kendi eylemlerinin sorumluluğunu almakla yükümlüdür. Ettikleri yeminlerin, verdikleri sözlerin ve şahadetlerinin geçerli olduğuna ve bunların doğrudan kendilerini bağladığına inanılmaktadır (Mishnah, Niddah, 5:6). Erkek ve kız çocuklarının hayatlarındaki bu önemli olayı kutlamak adına 15. yüzyıldan beri *Bar Mitzva* (şeriatın oğlu) ve 19. yüzyıldan beri *Bat Mitzva* (şeriatın kızı) törenleri gerçekleştirilmektedir (Meral, 2021, 257,258). 13 yaşını doldurmuş erkek çocuğu için doğum gününden sonraki hafta, genellikle *Şabat* günü sinagogda *Bar Mitzva* töreni yapılmaktadır. Bu törende çocuk ilk kez *tefillin* takmakta ve Tevrat'tan bir kısım okumaktadır. Daha sonra ailenin evinde *Bar Mitzva* kutlaması yapılabilir. Aile yakınlarının davet edildiği kutlamada çocuk bir konuşma yapabilir.

Bar Mitzva ritüelinden sonra çocuk, hayatının geri kalanında tüm eylemlerinin sorumluluğunu yüklenmiş ve babasından ayrılmış kabul edilmektedir. Çocuğun babası Tanrı'ya, çocuğunun dini sorumluluğunu kendisinden aldığı için şükür ve dua etmektedir. (Unterman, 1994, 123,124; Alalu v.d., 1996, 91). Kız çocukları için gerçekleştirilen *Bat Mitzva*, geleneksel Yahudi ailelerinde *Bar Mitzva* kadar öne çıkmamaktadır. Çünkü kadınların bu topluluklarda erkekler kadar dini görev ve sorumluluğu bulunmamaktadır. Reformist Yahudi gruplara mensup kız çocuklarının *Bat Mitzva* ritüelleri, geleneksel Yahudi cemaatlerine mensup kız çocuklarınıninkine nazaran daha fazla öne çıkmakta ve onlar bu törene erkek çocuklarına benzer şekilde hazırlanmaktadır. Ultra Ortodoks Yahudi gruplarda ise böyle bir uygulamaya rastlanmamaktadır. İsrail'de gerçekleştirilen Ortodoks *Bat Mitzva* ritüellerinde kızın babası 12. yaş gününü takip eden ilk *Şabat* günü sinagogda Tevrat okumaya çağrılmaktadır. Sonrasında kızın evde arkadaşlarıyla kutlama yapması mümkündür (Unterman, 1994, 125,126).

HİRİSTİYANLIK'TA ÇOCUKLARIN GEÇİŞ RİTÜELLERİ

Hıristiyan inancına göre dünyaya gelen her çocuk asli günahla lekelenmiştir. Buna göre Tanrı, Adem'i cennette Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için görevlendirmiştir. Adem'e bahçedeki her türlü ağaçtan yiyebileceğini söyleyen Tanrı, "iyilik ve kötülüğü bilme ağacından" asla yememesini istemiştir. Adem bu ağaçtan yemesi durumunda mutlaka ölecektir (Tekvin 2: 15-17). Ancak yılan, Adem ve Havva'yı bu ağaçtan yemeleri için kandırmıştır. Bu ağaçtan yemenin onların gözlerinin açılmasını ve adeta Tanrı gibi olmalarını sağlayacağını söyleyen yılan, onların bu günahı işlemesine neden olmuştur (Tekvin 3: 1-5). Tanrıya itaatsizlik edip "iyilik ve kötülüğü bilme ağacından" yiyen Adem ile Havva cennetten kovulmuş, dünyada zorlu bir hayat yaşamaya mahkum edilmiştir (Tekvin 3: 15-24).

Hıristiyan inancına göre Adem'in işlediği bu günah, onun soyundan gelen tüm insanlara aktarılmaktadır. Bu nedenle dünyaya gelen herkes asli günahla lekelenmiş olarak dünyaya gelmektedir (Romalılar 5: 12). Tanrı, Adem ve Havva'nın işledikleri günaha rağmen insanoğluna bir kurtuluş şansı vermiştir. Ancak insanoğlu henüz Mesih'in kurtarıcı mesajının muhatabı olmaya hazır değildir. İnsanlık bir hazırlık aşamasını atlatmak zorundadır. Bu süre zarfında insanoğlu, İsa Mesih'in dünyaya geldikten sonra Eski Antlaşmayı ortadan kaldırıp onun yerine Yeni Antlaşma'yı koymasını için hazırlanmış ve sonunda Mesih, kilisesine (Hıristiyanlara) kavuşmuştur. Mesih'in kendini çarmıhta feda etmesiyle kurtuluş tüm insanlık için mümkün hale gelmiştir (Romalılar 8:1-4; Rusch, 2004, 79). Hıristiyan inancına göre bir insanın kurtulabilmesi için kilisenin parçası olması zorunludur. Kiliseye dahil olmak ise vaftiz olarak gerçekleşmektedir. Mesih'in vaftiz edilme hadisesi merkezi öneme sahiptir. O, Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilmiştir (Matta 3: 13-17). Ancak Yahya'nın gerçekleştirdiği vaftiz bir tövbe anlamı taşımış ve insanları Mesih için hazırlamıştır. Mesih'in getirdiği vaftiz ise tüm günahları ortadan kaldırmaktadır. (Luka 7: 27,28; Matta 3: 1-12). Vaftiz olup Kutsal Ruh'ta yeniden doğmadan kurtuluşun mümkün olmadığını belirten Mesih (Yuhanna 3: 5), havarilerine herkesi Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adıyla vaftiz etmelerini emretmiştir. Onlara sadece Yahudilere değil tüm uluslara gitmelerini söylemiştir. Bu nedenle Mesih ile gelen Yeni Antlaşma'nın sadece tek bir ulusu değil, tüm insanlığı kapsadığı kabul edilmektedir. Bunun yanında vaftiz olmayı reddetmek ve iman etmemek cezalandırılmak demektir. (Matta 28: 16-20; Markos 16: 15-20). Hıristiyan inancında sünnet yoktur. İncil'deki ifadeye göre ette sünnetli olmaktansa kalben sünnetli olmak daha önemlidir.

Ette yapılan sünnetin ise hiçbir faydası yoktur. Bunun yerine vaftiz olarak kiliseye girenler kalben sünnetli sayılmaktadır (Koloseliler 2: 11-15; Romalılar 2: 17-29; Galatyalılar 6: 11-16). Vaftiz olanlar kiliseye girerek yeni bir kimlik kazanmaktadır. Onlar artık seçilmiş, kutsal bir halkın mensuplarıdır (1. Petrus 2: 9,10).

Hıristiyan inancına göre vaftiz olup kiliseye girmek diğer tüm dini vecibelerin yerine getirilebilmesi için ilk şarttır. Dolayısıyla vaftizin gerçekleştirilmesi diğer dini faaliyetlerin geçerli olmasını sağlamaktadır. (Michel, 1992, 88). Hıristiyanlığın en kalabalık mezhebi olan Katolik inancına göre her çocuk doğumundan kısa süre sonra vaftiz edilmelidir. Bunun yapılmaması onun vaftizle yeniden doğmasını engelleyecektir. Bu nedenle her çocuğun doğumunu takiben vaftiz edilmesi onun Tanrı'nın evladı olmasını sağlayacaktır. Çocuklar bu sayede karanlıktan aydınlığa geçebilecek ve asli günahın lekesinden kurtulabilecektir. Kiliseye göre çocuğu vaftiz ettirmek özellikle anne ve babanın görevidir. (Din ve Ahlak İlkeleri, 2000, md. 1250,1251). Vaftiz olan çocuğun hayatında vaftiz annesinin ve vaftiz babasının da önemli rolleri vardır. Vaftiz sırasında ve hayatının geri kalan kısmında bu kişiler her zaman onun yanında olacaktır. Ailenin ve vaftiz anne-babasının çabaları sayesinde çocuğun iyi bir Hıristiyan hayatı yaşaması hedeflenmektedir (Din ve Ahlak İlkeleri, 2000, md. 1253,1255). Katolik inancına göre vaftizi papaz, piskopos veya ihtiyaç duyulması halinde diyakoz gerçekleştirebilir. Ancak bunların hiçbirinin mevcut olmaması durumunda vaftiz olmamış olanlar da dahil olmak üzere herkes bu işlemi yapabilir. Vaftizin geçerli olabilmesi için tek bir kural vardır. Buna göre vaftiz eden kişinin bu işlemi "Seni Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz ediyorum" diyerek gerçekleştirmesi halinde vaftiz geçerli sayılmaktadır (Din ve Ahlak İlkeleri, 2000, md. 1256). Vaftiz olmadan ölen çocukların Tanrı tarafından kurtarılacağını belirten Katolik Kilisesi'ne göre Tanrı bunu yüce bağışlayıcılığı ve herkesi kurtarmak istemesi nedeniyle yapmaktadır (Din ve Ahlak İlkeleri, 2000, md. 1261).

Vaftiz gerçekleştirilmeden önce birkaç defa şeytani kovma duası okunmakta ve daha sonra vaftiz suyu kutsanmaktadır. Bu nedenle vaftiz suyu herhangi bir sudan farklıdır. Üç kere suya daldırıp çıkarma veya çocuğun üstüne üç kere su serpmeye şeklinde gerçekleştirilen vaftiz ritüeli sırasında papaz, çocuğu Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz etmektedir. Devamında vaftiz olan çocuk, piskopos tarafından kutsanmış yağla mesh edilmektedir. Bahsi geçen mesh edilme, buluş çağında gerçekleştirilen güçlendirme ayininde yapılanla karıştırılmamalıdır. Çünkü bu uygulama, çocuk buluş çağına eriştiğinde piskopos tarafından gerçekleştirilecek olan güçlendirme ayinindeki ikinci mesh edilmenin öncüsüdür. Son olarak annenin kutsanmasını da içeren bir kutsamayla vaftiz ritüeli sona ermektedir (Din ve Ahlak İlkeleri, 2000, md. 1237-1242,1245).

Vaftiz olmuş çocuk kiliseye girmiş ve "Mesih'in Bedeni'nin" bir parçası olmuş kabul edilmektedir. Vaftiz sayesinde Mesih'e ait olan çocuğun, ömrü boyunca bir Hıristiyan olarak unutmaması gereken sorumlulukları vardır. Vaftiz, çocuğun diğer Hıristiyanlarla arasında bir bağ kurulmasını ve onun ruhsal bir mühürle damgalanmasını sağlamıştır (Din ve Ahlak İlkeleri, 2000, md. 1267-1274). Çocuğa vaftiz töreni sırasında bir vaftiz adı da konmaktadır. Ad seçiminde tercihler tarih boyunca farklılık göstermiş olmakla beraber genellikle azizlerin veya dini açıdan önemli kişilerin adları tercih edilmektedir. Ad seçiminde dikkatli olunmalı ve Hıristiyan inancına aykırı olabilecek bir ad tercih edilmemelidir. Çünkü kişi kendisine verilen adla sonsuza kadar mühürlenmekte ve Tanrı nezdinde artık o adla anılmaktadır (Din ve Ahlak İlkeleri, 2000, md. 2156,2159; Murphy/Eds, 2003, 140,141).

Katolik mezhebinde çocuk buluş çağına girdiğinde güçlendirme (konfirmasyon) ayini gerçekleştirilmektedir. Vaftizle alınan lütfun tamamlanması ve Kutsal Ruh'un armağanlarının çoğaltılması anlamına gelen bu ritüelde daha önceden piskopos tarafından kutsanmış olan yağ önemli bir yere sahiptir. Ritüelde çocuğun iman ikrarını takiben piskopos (bu kişi papaz da olabilir) ellerini çocuğun üzerine uzatmakta ve Kutsal Ruh'un gelmesi için dua etmektedir. Devamında kutsanmış yağı çocuğun alnına sürmekte ve elini çocuğun başının üzerine koyarak "Tanrı'nın armağanı Kutsal Ruh ile mühürlen" demektedir. Son olarak çocuğa bir öpücük kondurmasıyla ritüel sona ermektedir (Din ve Ahlak İlkeleri, 2000, md. 1285,1297-1303,1319). Ayrıca güçlendirme ayinindeki bu mesh etme ritüeliyle, vaftizdeki ilk mesh etme tamamlanmaktadır. Katolik Kilisesi tam Hıristiyan olabilmek için vaftiz, güçlendirme ve evharist (ekmek-şarap ayini) ayinlerinin gerçekleştirmiş olmasını şart koşmaktadır. Güçlendirme ve evharist ritüellerinin gerçekleştirilmediği ancak vaftizin gerçekleştirildiği durumlarda çocuk, vaftizin etkilerinden faydalanmakla birlikte tam olarak kilisenin parçası olmuş sayılmamaktadır. Güçlendirmeyle Mesih'e daha fazla benzeyen çocuk, evharist ayini sayesinde kiliseye tam anlamıyla girmektedir. Katolik inancında ilk evharist ayinine katılmadan önce çocuğun günah itirafında bulunması da zorunludur. Ortodoks Kilisesi'nde ise çocuğun vaftizini takiben güçlendirme ayini yapılmakta ve devamında evharist ile ekmek ve şarabı kendisine verilmektedir. Katolik Kilisesi Ortodoks Kilisesi'nden farklı olarak güçlendirme ve evharist ritüelinin geçerli olabilmesi için çocuğun buluş çağında olmasını gerekli görmüştür. (Din ve Ahlak İlkeleri, 2000, md. 1244,1306,1312,1322,1457).

İSLAM'DA ÇOCUKLARIN GEÇİŞ RİTÜELLERİ

İslam inancında bir ailenin çocuk sahibi olması büyük öneme sahiptir. Kur'an'da kendilerinden "dünya hayatının süsü" (Kefh 18: 46) şeklinde bahsedilen çocuklar ailenin göz bebeğidir. Müslüman aileler kendilerine sağlıklı ve soylarının devamını sağlayabilecek çocuklar vermesi için Allah'a dua etmektedir. Aileler için çok kıymetli olan çocuklar mutluluk kaynağıdır (Furkan 25: 74). Hz. Muhammed'in çocuk sahibi olma konusunu çok önemseydiği bilinmektedir. Hz. Muhammed bir hadisinde Müslümanlara evlenip çocuk sahibi olmalarını çünkü kendisinin kıyamet gününde onların kalabalık olmasıyla iftihar edeceğini söylemiştir (Nesai, Nikah, 11). Çocuk sahibi olma konusu aileler tarafından ciddiye alınması gereken bir meseledir. Aileler çocuklarının iyi bir Müslüman ve insan olması için ellerinden geleni yapmalıdır (Hökelekli, 1993, 355). Kur'an'da belirtildiği üzere insanoğlu yaratılmışların en şerefli ve üstünü olduğundan (İsra 17: 70) çocuklara parasızlık gibi nedenlerle zarar verilip öldürülmesinin günahı büyüktür. Bu konu hakkında Kur'an'da çocuklarla birlikte anne-babanın da rızkının verileceği bildirilmiş ve çocuklarına zarar verenlerin büyük bir suç işledikleri açıklanmıştır (İsra 17: 31).

İslam inancına göre insan, içinde Allah'ın ruhundan bir parça taşımaktadır. Kur'an'da anlatıldığı üzere Allah, Adem'i topraktan yarattıktan sonra ona kendi ruhunu üflemiştir (Hicr 15: 29; Secde 32: 9; Sad 38; 72). Bu ruh insanın bedeninin her yerine dolmakta ve ona hayat vermektedir. O aynı zamanda insanın dünyadaki diğer canlılardan üstün olmasını, dünyayı kavrayıp fikir üretmesini ve bu sayede tüm yaratılmışlardan farklı bir konumda bulunmasını sağlamaktadır (Yavuz, 2008, 187). İslam inancına göre doğan her çocuk temiz, günahsız ve zamanla artan belirli bir idrak yeteneğine sahip olarak dünyaya gelmektedir. Çocuklar annelerinden doğduklarında hiçbir şey bilmiyor olsalar dahi Allah onlara şükretmeleri için kalpler, kulaklar ve gözler vermiştir (Nahl 16: 78).

Bu donanım ve yetiyle dünyaya gelen çocuğun *fitrat* üzere doğduğu ancak anne ve babasının onu daha sonra Yahudi, Hıristiyan veya Mecusi yaptığı Hz. Muhammed tarafından bildirilmiştir (Buhari, Cenaiz, 92). Bir insanın hakkı benimsemeye yatkın olması anlamına gelen *fitrat*, aslında onun İslam inancına meyilli olduğunu da vurgulamaktadır. Bunu olması gerektiği gibi gerçekleştirebilmek için insan yüzünü, Allah kendisini hangi *fitrat*ta yaratmışsa ona döndürmelidir (Rum 30: 30).

İslam inancında böylesine değerli bir konumda olan çocuk, doğumunu takiben temiz bezler ile sarılıp baba veya dedenin kucığına verilmektedir. Daha sonra bu kişi tarafından çocuğun sağ kulağına *ezan* ve sol kulağına *kamet* okunmaktadır. Genellikle çocuğun adı bunun devamında, doğumun ilk gününde konmakla birlikte yedinci güne kadar bu işlem tamamlanabilmektedir (Poole, 1919, 659; Hökelekli, 1993, 357). Daha sonra çocuk annesinden ilk sütünü emmeden önce ona ilk besini verilmekte ve buna *tahnik* denmektedir. *Tahnikte* bal veya hurma da kullanılabilir. Hz. Muhammed tarafından da onaylanan ve tatbik edilen bu uygulama, besinin yumuşatılıp çocuğun damağına sürülmesiyle gerçekleştirilmektedir. *Tahnik* sayesinde çocuğun boğazından geçen ilk lokmanın helal olması sağlanmaktadır. Buna ek olarak *tahnikle*, çocuğun imanlı, sağlıklı ve faydalı işler yapan bir kişi olması da amaçlanmaktadır (Poole, 1910, 659; Güler, 2010, 416). Doğan çocuk ile anne arasında bir bağ bulunduğu kabul edilmektedir. Bu bağ annenin çocuğu emzirmesi ve onu kucığında uyutmasıyla güçlenmektedir (Kasapoğlu, 2007, 87). Ancak anne çocuğunu emziremeyecek durumdaysa bunun için bir süt anne tutulabilir. Bilindiği üzere Hz. Muhammed de *rada* adı verilen bu işlemle bir süt anne tarafından emzirilmiştir (Kaşıkçı, 2007, 384,385).

Çocuğa ad vermek İslam inancında önemli bir yere sahiptir. Hayatta olması durumunda babanın hakkı olan ad verme, eğer baba vefat etmişse anne tarafından gerçekleştirilmektedir. Çocuğun adı genellikle doğduğu gün konmaktadır. Bu konuda Müslümanlar tarafından Hz. Muhammed'in oğlu İbrahim'e doğduğu gün ad vermesi örnek alınmaktadır. Çocuğa güzel ad seçmek çok önemlidir. Hz. Muhammed bir hadisinde, kıyamet gününde insanların hem kendi hem de babalarının adlarıyla çağrılacağını, bu nedenle güzel adlar seçmelerinin gerekli olduğunu açıklamıştır (Ebu Davud, Edeb, 61; Aras, 1998, 332,333). Abdullah ve Abdurrahman adlarının en güzel adlar olduğu yine onun tarafından bildirilmiştir (Müslim, Adab, 2). Ancak bunların yanında Müslümanlar tarafından Hz. Muhammed'in adından türetilmiş bazı adlar ve önemli dini şahsiyetlerin adları da tercih edilmektedir (Denny, 1987, 305). Doğumun üzerinden geçen yedinci günde veya daha sonra, Allah'a, verdiği sağlıklı evlat için şükretmek adına *akika* kurbanı kesilmektedir. Hz. Muhammed İslam öncesi zamanlardan gelen bu adeti onaylamış ve devam ettirmiştir. Peygamberin bildirdiğine göre çocuk *akikas* ile rehindir. Bunun giderilebilmesi için yedinci günde kurban kesilmesi, saçının traş edilmesi ve bu saçın ağırlığı kadar altın veya gümüş değerinde bir varlığın sadaka olarak verilmesi gerekmektedir (Buhari, Akika, 2; Nesai, Akika, 4; Hökelekli, 1993, 357). İslam inancında kurban olarak seçilebilecek tüm hayvanlar *akika* kurbanı için de tercih edilebilir. Kesilen kurbanın bir kısmının ihtiyaç sahiplerine ve fakirlere dağıtılması gereklidir. *Akika* kurbanının kesilmesi dinen mecburi olmasa da Allah'a şükran ve peygambere bağlılık anlamına geldiğinden Müslümanlar tarafından uygulanmaktadır (Güç, 2003, 338,339).

İslam inancında erkekler için gerçekleştirilen sünnetin (hıtan) büyük önemi vardır. Müslüman olmak isteyen bir erkek, eğer bu işlem kendisinde bir sağlık sorununa neden olmayacaksa sünnet olmalıdır.

Hz. Muhammed'in bir hadisinde bildirdiğine göre sünnet sadece dini bir uygulama değildir. O aynı zamanda insanın yaratılışı gereği tecrübe etmesi gereken ve onun Allah nezdindeki konumuna ve *fitratına* uygun bir ritüeldir (Ebu Davud, Taharet, 129; Buhari, Libas, 63,64). Sünnet ritüeli kaynağını doğrudan Hz. Muhammed'in sünnetinden alan uygulamalardan biridir. Onun İslam inancı açısından önemi onun diğer dini ritüellerle ilişkilendirilmesinden de kaynaklanmaktadır. Sünnet olmamış bir kişinin Kabe'yi tavaf edemeyeceğine, onun tarafından kesilen etin yenmeyeceğine ve namazının kabul olmayacağına inanılmaktadır. Erkek için gurur duyulması gereken bir ritüel olan sünnetin buluş çağına girmeden önce gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Hökelekli, 1993, 357; Bozkurt, 2010, 158). Anadolu'da *kirvenin* sünnet ritüelinde önemli yeri vardır. Asli görevi çocuğu sünnet esnasında sabit tutmak olan *kirvenin* yeri bununla sınırlı değildir. O bazı bölgelerde çocuğun sünnet masraflarının karşılanmasına katkıda bulunmakta ve kirvelik müessesesi ile aileler arasında yakın dostluklar kurulmaktadır. Kendisinden sünnet olan çocuğun hayatı boyunca her anlamda yanında olması beklenen kirveler bazı durumlarda aileler arasındaki husumetlerin çözümünde de rol oynamaktadır. Sünnet işleminin gerçekleştirilmesinin ardından ailenin dostlarıyla birlikte bu önemli olayı eğlenerek kutlamasında bir sakınca yoktur. Hz. Muhammed sünnetin kutlanmasını engellememiş ve kendisinden sonra bu uygulama Müslümanlar arasında gelenekselleşip günümüze kadar gelmiştir (Bozkurt, 2010, 158; Nutku, 2002, 68).

SONUÇ

Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam dinlerine mensup çocukların, bu dinlerdeki geçiş ritüelleriyle ilgili veriler incelendiğinde bu hususta birtakım sonuçlara varmak mümkündür. Cemaate kabul, ad verme ve ergenlik çağına gelindiğinde gerçekleştirilen ritüeller yardımıyla çocukların zamanla cemaatin tam anlamıyla bir parçası olması amaçlanmaktadır. Örneğin Yahudilik ve İslam'daki sünnet ile Hıristiyanlıktaki vaftiz ritüelleri, her ne kadar aynı anlama gelmiyor olsalar da çocuğun cemaat ile tanıştırılmasını ve ona dahil olmasını sağlamaktadırlar. Sonrasında çoğu zaman bu ritüellere eklenmiş veya ayrı bir şekilde gerçekleştirilen ad verme ile çocuğa, girdiği dine uygun olacak bir ad seçilmektedir. Uygun bir ad ile cemaate giren çocuk önemli bir eşiği atmıştır. Çocuk bu ritüeller sırasında yalnız değildir. Ailesi ve diğer yakınları, ritüellerin olması gerektiği gibi gerçekleştirilmesi için ellerinden geleni yapmaktadır. Geçiş ritüelleri aynı zamanda çocukların toplumsal statülerinde de değişimlere neden olmaktadır. Bu ritüelleri tecrübe ederek belirli bir aşamaya gelen çocukların topluluk içerisindeki konumları öncesine göre farklılık arz etmektedir. Dini geleneğe göre değişiklik göstermekle beraber çocukların yaşamlarının belirli dönemlerinde ve önemli dönüm noktalarında gerçekleştirilen bu ritüeller çocukluktan çıkış, yetişkinliğe geçiş ve cemaatin tam üyesi olmanın ilk adımlarıdır. Doğduklarında herhangi bir dine mensup olmayan çocuklar uygun zamanlarda gerçekleştirilen bu tür ritüellerle dine giriş yapmakta, ergenlik dönemine gelene kadar dinen eğitilmekte ve son olarak çocukluk dönemi bazı ritüel ve uygulamalarla tamamlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alalu, S. ve diğeri. (1996). *Yahudilikte Kavram ve Değerler*. Gözlem.
- Aras, Ö. (1988). Ad Koyma. *İslam Ansiklopedisi* (C. 1, ss. 332-333). TDV.
- Baumgarten, E. (2007). Birth. F. Skolnik (Ed.), *Encyclopedia Judaica Second Edition* (C. 3, ss. 720-722). Thomson Gale.
- Bozkurt, N. (2010). Sünnet. *İslam Ansiklopedisi* (C. 38, ss. 157-159). TDV.
- Buhari, Ebu Abdillah Muhammed İbn İsmail. (1987). *Sahih-i Buhari ve Tercemesi (1-16)*. Ötüken.
- Danby, H. (1933). *The Mishnah*. Oxford University Press.
- Davud, Süleyman b. El-Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr b. İmran el-Ezdi es-Sicistani. (1987). *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi (1-12)*. Şamil Yayınevi.
- Denny, F. M. (1987). Names and Naming. M. Eliade (Ed.), *Encyclopedia of Religion* (C. 10, ss. 300-307). Macmillan Publishing Company.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal ve Dindışı* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Gece.
- Firestone, R. (2004). *Yahudiliği Anlamak İbrahim'in-Avraam'ın Çocukları* (Ç. Erendağ & L. Kartal, Çev.). Gözlem.
- Geffen, R. M. (2007). Birth. F. Skolnik (Ed.), *Encyclopedia Judaica Second Edition* (C. 3, s. 722). Thomson Gale.
- Goldberg, D. J., & Rayner, J. D. (1989). *The Jewish People, Their History and Their Religion*. Penguin Books.
- Güç, A. (2003). *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*. İstanbul.
- Güler, Z. (2010). Tahnik. *İslam Ansiklopedisi* (C. 39, s. 416). TDV.
- Gürkan, S. L. (2014). *Anahatlarıyla Yahudilik*. İSAM.
- Hökelekli, H. (1993). Çocuk. *İslam Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 355-359). TDV.
- Kasapoğlu, A. (2007). Kur'an'da Anne Çocuk İlişkisi-Çocuğun Doğumdan Sonraki İlk Gelişim Evresi. *EKEV Akademi Dergisi*, 30, 85-102.
- Kaşıkçı, O. (2007). Rada. *İslam Ansiklopedisi* (C. 34, ss. 384-386). TDV.
- Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri* (D. Pamir, Çev.). (2000). Yayıncılık.
- Kitabı Mukaddes*. (1974). Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Knobel, P. S. (1987). Rites of Passage: Jewish Rites. M. Eliade (Ed.), *Encyclopedia of Religion* (C. 12, ss. 392-398). Macmillan.
- Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali*. (2004). Hayrat Neşriyat.
- Meral, Y. (2021). *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik*. NilelNihal.
- Michel, T. (1992). *Hristiyan Tanrıbilimine Giriş*. Ohan.
- Murphy/Eds, F. X. (2003). Names, Christian. B. L. Marthaler (Ed.), *New Catholic Encyclopedia Second Edition* (C. 10, ss. 138-142). Thomson Gale.
- Müslim b. Haccac, Ebu'l-Huseyn. (1977). *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi (1-10)*. Sönmez.
- Nesai, Ahmet bin Şuayb bin Ali bin Sinan Ebu Abdurrahman (2011). *Es-Sünenü'l Kübra (1-12)*. Ocak Yayıncılık.
- Nutku, Ö. (2002). Kirve. *İslam Ansiklopedisi* (C. 26, ss. 68-69). TDV.
- Örs, H. (2000). *Musa ve Yahudilik*. Remzi.
- Poole, L. S. (1910). Birth-Muhammadan. J. Hastings (Ed.), *Encyclopedia of Religion and Ethics* (C. 2, ss. 659-660). Charles Scribner's Sons.

Rusch, W. G. (2004). Church. J. A. McGuckin (Ed.), *The Westminster Handbook to Origen* (ss. 78-80). Westminster John Know Press.

Snowman, L. V. (2007). Circumcision. F. Skolnik (Ed.), *Encyclopedia Judaica Second Edition* (C. 4, ss. 733-734). Thomson Gale.

Snowman, L. V., & Seidel, J. (2007). Circumcision. F. Skolnik (Ed.), *Encyclopedia Judaica Second Edition* (C. 4, ss. 730-733). Thomson Gale.

Unterman, A. (1994). Judaism. J. Holm & J. Bowker (Ed.), *Rites of Passage* (ss. 113-137). Pinter Publishers.

Yavuz, Y. Ş. (2008). Ruh. *İslam Ansiklopedisi* (C. 35, ss. 187-192). TDV.

İSLÂM PEYGAMBERİ VE ÇOCUKLAR¹

Dr. Öğretim Üyesi Recep ERTUĞAY

Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı

ORCID: 0000-0001-7289-0338

Özet

Çocukların sevgi ve güvenini kazanma ve onlara yetişkin bir insan seviyesinde değer verip ilgi gösterme, Hz Peygamber'in iletişimindeki ana unsurdur. O, çocuklara saygın bir birey ve toplumun değerli bir üyesi olduklarını her vesile ile göstermiştir. Namaz kılıyor, hutbe îrâd ediyor olsa dahi çocuklardan şefkatini esirgememiş 'sonra' diyerek ertelememiştir. Allah her varlığa kendini koruyabilmesi için bir savunma mekanizması vermiştir. Çocuk için bu mekanizmalar henüz gelişmemiştir o nedenle özel himâyeye görmesi şefkatle korunması gerekmektedir. Kız çocukları erkek çocuklarına göre daha naif ve daha narindir. O nedenle hadislerde kız çocuklarının himâyesine ayrıca ehemmiyet gösterilmiştir. Hz. Peygamber uygulamalarıyla çocukların dünyasına girmeyi, onların diliyle konuşup problemlerini çözmeyi, akran olup mutluluklarını paylaşmayı öğütlemiştir. Rasûlullâh çocuklara, onların hoşlarına gidecek künyelerle seslenmiş, şakalaşarak değer vermiş, kucağına alıp, omuzuna yükseltmiş, sırtında taşımış, özel hitaplarla iltifatlarla çocukları mesrûr etmiştir. Yapılan araştırmalarda çocuklar ve gençlerin kendilerine sevgi ilgi ve şefkat gösteren aile bireyleri ile birlikte olmaktan hoşlandıkları ve onlarla özdeşlik kurdukları ifade edilmektedir. Aile büyüklerine düşen, özdeşlik kurulan olabilmek ve olumlu örnekler sergilemektir. Çocuk özdeşlik kurduğu kişiye değer vermekte ve onu rol model olarak benimsemektedir. Özdeşleşme nasıl gerçekleşecektir? Bunun için bir örneğe ihtiyaç vardır. O örnek Hz. Muhammed Mustafa Sallahü Aleyhi ve Sellemidir. Hz. Peygamber'in eşsiz şefkati ve tavsiyeleri hadisleri aracılığı ile bize ulaşmıştır. Bu tebliğde bu hadislere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Hz. Muhammed, Sünnet, Hadis, Çocuk

THE PROPHET OF ISLAM AND THE CHILDREN

Abstract

Gaining the love and trust of children and caring for them at an adult level are the main elements of the Prophet's communication. He has shown children on every occasion that they are respected individuals and valuable members of society. Even if he was praying and giving a sermon, he did not withhold his affection from the children, and did not delay it by saying "later". Allah has given every creature a defense mechanism to protect itself. For the child, these mechanisms are not yet developed, so they should receive special care and be protected with compassion. Girls are more naive and more delicate than boys. For this reason, special importance is given to the protection of girls in the hadiths. Hz. The Prophet advised to enter the world of children, to speak their language and solve their problems, to be peers and share their happiness. The Messenger of Allah called the children with tags that would please them, jokingly valued them, took them in his arms, raised them on his shoulders, carried them on his back, and made the children happy with special addresses and compliments.

¹ Bu tebliğ, 2017 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanmış olan "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Şefkat" isimli doktora tezimizden üretilmiştir.

Hız. The Prophet loved children, treated them with compassion, wanted them to be treated with compassion, and praised mothers who were fond of their children by showing them as an example. Studies have shown that children and young people like to be with family members who show them love, care and affection, and they identify with them. It is the duty of the elders of the family to be identified and to set positive examples. The child values the person with whom he/she identifies and adopts him/her as a role model. How will identification take place? An example is needed for this. That example is Mr. Muhammad Mustafa is Allahu Aleyhi and Sallam. Hız. The Prophet was right next to us with his unique compassion, advice, practices and hadiths. These hadiths will be included in this paper.

Keywords: Islam, Hız. Muhammad, Sunnah, Hadith, Child

Giriş

Çocuklar bu dünyada Yüce Allah'ın bir lütfü, hayatın süsü, evin neşesi, gelecek umudu ve en önemli mutluluk kaynağıdır. Çocuksuz bir ev susuz kalmış meyvesiz bir ağaca benzer; cansız, solgun ve donuktur. Hayat'ın neşesi çocuklarla, çocukların neşesi sevgi ve şefkatlemdir. Bir bitkinin büyümesi, gelişmesi, çiçek açması, güneş, hava, su ve toprak gibi elemanlara bağlı olduğu gibi, çocuğun gelişmesi de sevgi ve şefkate bağlıdır. Bu sebeple çocuğun öncelikle sevgi ve şefkate ihtiyacı vardır.²

Çocuğa özellikle ilk yaşlarda düzenli ve tutarlı olarak gösterilen ilgi ve sevgi, çocuğun gelişiminde hava gibi su gibi değerlidir. Eğer bir çocuk küçük yaşlardan itibaren, sevgi ve şefkat göremiyorsa; ileride kendine zarar verici davranışlar sergilemek dâhil olmak üzere, çeşitli ruhsal sorunlar için ciddi bir risk altına girmiş demektir. İlgi sevgi ve şefkatin yetersiz oluşundan ya da hiç olmayışından dolayı çocuk; konuşmayı dahi tam olarak öğrenemez, hem kendi ihtiyaçlarını giderme düzeyinde hem de akademik alanda akranlarını hep arkadan takip eder. Şefkatten mahrum kalmış çocuk, duygu açısından gerilik yaşar, mutlu bir yüzü üzgün bir yüzden ayırmakta zorlanır ve sosyal ortamlarda çekingen davranır.³ Kimlik ve kişiliğin oluşumunda çocukluk devresi,⁴ çocukluk devresinde de şefkat inkâr edilemez önemdedir. Bu devrede, şefkatten mahrum kalmış çocuklar, ileride telafisi mümkün olmayan olumsuzluklara maruz kalmanın ötesinde, bir kısım olumsuzlukların da faili olabilirler. Çocukluk yıllarının ilk dönemleri, beynin travmaya karşı en duyarlı olduğu dönemdir. Bu yıllarda yaşanabilecek olumsuz davranışlar çocuğun ileriki yıllarda kişisel kontrolü düşük ve öfkeye meyilli bir hâle gelmesine sebep olabilir.⁵

Şiddetten en belirgin etkilenen toplum kesimleri şüphesiz çocuklardır. İstismara açık olmaları dolayısıyla bir taraftan şiddetin mağdurları iken diğer taraftan da gördüklerini taklit etme eğilimleri nedeni ile bugün nesnesi oldukları şiddetin yarın öznesi olarak toplumda etkin konuma yükseleceklerdir. Çocuklar, etkilenen ve ileride etkileyen olmaları hasebiyle üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir kesimdir. Çocuk nefreti de sevebilir, şefkati de sevebilir. Şefkat görürse şefkati, nefret görürse nefreti sevecek ve sevdiğini eyleme dönüştürecektir. Mikelanj fenomeni diye adlandırılan olgu, bir heykeltıraşın taşı yontması gibi birbirini seven ve aynı evde oturan insanların birbirlerini etkilediklerini göstermektedir.

² Faruk Bayraktar, *İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münâsebetleri*, MİFAV., Yay., İstanbul 1983, 127.

³ Feyza Bağlan,, Kemal Sayar, *Koruyucu Psikoloji Çocuk Eğitiminde Duygusal Rehberlik*, Timaş Yay., İstanbul 2014, 251-254.

⁴ Fatih Menderes Bilgili, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, Beyan Yay., İstanbul 2005, 13.

⁵ Bağlan, Sayar, 113, 254.

Kişi hiç farkında olmadan karşı tarafın üzerinde sevgi oluşturarak kendini kopyalatır. Beynindeki networkta yol yaparak kalıcı hâle gelir. Birbirini seven, birbirine yakın olmuş iki kişinin zevkleri ve konuşmaları da aynı olur.⁶

Sevgi, insanları birbirine yakınlaştıran görünmez bağ denilebilen bir duygudur. Nasıl ki atomun içinde nötron, proton ve elektron varsa ve bunları birbirine bağlayan şey çekim kuvveti ise canlılar arasında çekimi sağlayan şey de sevgi duygusudur. Eskilerin ‘kuvve-i câzibe’ dedikleri şeydir bu.⁷ Yapılan araştırmalarda çocuklar ve gençlerin kendilerine sevgi, ilgi ve şefkat gösteren aile bireyleri ile birlikte olmaktan hoşlandıkları ve onlarla özdeşlik kurdukları ifade edilmektedir.⁸ Aile büyüklerine düşen, özdeşlik kurulan olabilmek ve olumlu örnekler sergilemektir. Çocuk özdeşlik kurduğu kişiye değer vermektedir. Özdeşleşme nasıl gerçekleşecektir? Bir aile büyüğünün çocuk üzerinde etkileyici olabilirliği özdeş olabilirliği ile doğru orantılıdır. Özdeşleşmeyi etkileyen faktörlerin başında da sevgi ve şefkat gelmektedir.

Bilinmelidir ki çocukların sağlıklı bir fert olmalarında maddî imkânlar sunulmasından daha önemli olan ailenin onlara vereceği manevî destektir. Bu sebeple sevgiden mahrum büyüyen bireylerin hem kendileriyle hem de toplumlarıyla barışık olmadıkları yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Dolayısıyla çocukların rûhî ve ahlâkî bakımdan kusurlu olmaları istenmiyor, suça meyilli olmaktan kurtarmak faydalı bireyler olarak yetiştirmek isteniyorsa; onlar, sevgi ve şefkatle devamlı kucaklanmalıdır. Ailede sevgi ve şefkatle büyüyen çocukların hayatın her alanında başarı şanslarının daha yüksek olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır. Anne babaların evlerdeki en önemli meşgaleleri çocuklarıdır.⁹

Günümüzde ebeveynler ne iş yaparlarsa yapsınlar sürekli bir telaş içinde oluyorlar. Meşguliyetleri arttıkça tahammülleri azalıyor. Yaptıkları hatalar yüzünden çocuklarını sert biçimde cezalandırıyor ve katı davranıyorlar. Ebeveynlerin kendi davranışlarını kontrol etmeleri, çocuklarına vakit ayırmaları ve çocuklarıyla sakince konuşabilmeleri gerekiyor. Aksi halde çocuklara öfkeli olmaktan başka bir davranış modeli öğretemezler.¹⁰

Çocuklara yaklaşım özelinde insanlığın, Hz. Peygamber’den öğrenecekleri çok şey bulunmaktadır. Hz. Peygamber eşsiz şefkati, tavsiye ve uygulamaları ile yanı başımızda yer almıştır. Masum ve temiz yaradılışlı, inanmaya hazır insan yavrusunun ana baba modeline göre bir dini kişilik geliştireceği, Onun bu konudaki öğretisinin esasını oluşturur. Çocukların sevgi ve güvenini kazanma ve onlara yetişkin bir insan seviyesinde değer verip ilgi gösterme, Hz. Peygamber’in iletişimindeki ana unsurdur.¹¹ Hz. Peygamber, özelde yakın çevresine, genelde bütün çocuklara karşı şefkat hisleriyle doluydu. Onları çok sever, öper, okşar ve bütün ashabına, çocukları sevmeyi, onlara şefkatle muamele etmeyi tavsiye ederdi.¹²

⁶ Nevzat Tarhan, *Toplum Psikolojisi Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye*, Timaş Yay., İstanbul 2013, 57.

⁷ Nevzat Tarhan, *Duyguların Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2013, 159.

⁸ M. Akif Kılavuz, “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi” *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002, 221.

⁹ İbrahim Hakkı Aydın, Eyüp Bekiryazıcı, *İslâm Ahlâkı Esasları ve Felsefesi*, Yenda Yay., İstanbul 2011, 277.

¹⁰ Bağlan Sayar, 17.

¹¹ Hayati Hökelekli, *İslâm Psikolojisi Yazıları*, Dem, Yay., İstanbul 2012, 293.

¹² Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, *Riyâzü’s-Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Erkam Yay., İstanbul 2004. II, 182.

1. Hz. Peygabmer Çocuklara Değer Verirdi.

Kur'ân'ın ifadesi ile çocuklar göz aydınlığımızdır.¹³ Yüce kitabımızın bir babanın evladına duyduğu sevgiyi, çektiği hasret ve ıstırabı müstakil bir sûre olarak zikretmesi¹⁴ ve Allahü Teâlâ'nın, vefat eden oğlu nedeni ile hüznülenen elçisine tesellide bulunması,¹⁵ çocuklara şefkat açısından üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken hatırlatmalardır. Kur'ân-ı Kerim'de çocuklara yapılan hitaplarda ismi tasgîr kalıplarının ve 'himâye etme,' 'sahip olma,' 'kendinden bir parça sayma' gibi şefkat tonlarıyla yüklü olan iyelik zamirinin eklenmesi ile 'küçüğüm,' 'miniğim,' 'yavrucuğum,' 'bebeğim,' 'kızım,' 'oğlum,'¹⁶ ifadelerinin tercih edilmesi, daha iletişimin başında üslup olarak şefkatin öne çıkarıldığı bir göstergesidir. Kur'ân'la beslenen ve beslenmenin yöntemini bize gösteren Hz. Peygabmer de aynı minval üzere, çocuklara; 'yavrucuğum',¹⁷ 'cennet çiçeklerim'¹⁸ ifadelerini tercih etmiş, kızı Fatıma için "Fâtıma benim bir parçamdır..."¹⁹ İfadesini kullanmıştır.

Hz. Peygabmer, çocuklara saygın bir kişilik ve toplumun değerli bir üyesi olduklarını her vesile ile göstermiştir. Bir hutbe esnasında torunları Hasan ile Hüseyin'in mescide girip kendisine doğru gelmeleri karşısında ilgisiz kalmamış, cemaatin şaşkın bakışları arasında hutbeyi yarıda keserek minberden inmiş, torunlarını öpüp koklamış ve iki yavruyu kucaklayıp, tekrar minbere çıkıp şöyle demişti: "Allah, 'Mallarınız ve çocuklarınız imtihan vesilesidir'"²⁰ derken ne kadar doğru söylemiş! Şu iki yavrunun düşe kalka yürüyüşünü görünce dayanamadım da sözümü keserek onları kucağıma aldım."²¹

Rasûlullâh, çocuklar nedeni ile namazı uzatmış veya kısa tutmuştur. Enes b. Mâlik anlatıyor: Hz. Peygabmer secdede idi. Torunları gelip sırtına çıktılar, onlar ininceye kadar secdeden kalkmadı. Orada bulunanlar; "Ey Allah'ın Rasûlü bu namazda secdeyi uzun tuttunuz. Artık secdeleri böyle mi yapacağız? Vahiy mi geldi?" diye sordular. Hz. Peygabmer; "Hayır, torunlarım sırtıma çıkmıştı onların inmesini bekledim"²² dedi.

Günümüzde bir çocuğa çoğu kere söz hakkı verilmez konuştukları kale alınmazken, çocuk için hutbeye ara vermek, namazı kısaltmak/uzatmak ne kadar anlamlıdır. Çocuğu dikkate almamak en büyük şefkatsizliktir. Zira şefkatin kapsamı; çocuklara hak ettikleri itibarı göstermeyi zorunlu kılmaktadır.

¹³ 25. Furkân: 74; 28. Kasas: 9.

¹⁴ İsa Atıcı, "Hak Sahibi Bir Birey Olarak Çocuk", Hz. Peygabmer ve İnsan Yetiştirme Düzeni, DİB. Yay., Ankara 2015, 144.

¹⁵ 108. Kevser: 1-3.

¹⁶ 2. Bakara: 132; 11. Hûd: 42, 78; 12. Yûsuf: 5, 67, 87; 14. İbrahîm: 35; 19. Meryem: 42-45; 28. Kasas: 27; 31. Lokmân: 13, 16, 17; 37. Sâffât: 102.

¹⁷ Tirmizî, İstizân, 10, Cuma, 60, İlim, 16; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd, el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, thk., Muhammed b. Sâlih Râcî, Beytü'l-Efkâri'd-Düveliyye, Riyâd tsz, İkâme, 174.

¹⁸ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb Ebu'l-Kasım et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk., Hamdî b. Abdu'l-Mecîd, es-Silefî, Mektebetü İbn Teymiye, Kahire tsz, II, 221.

¹⁹ " وَأَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتُ مُحَمَّدٍ مُصْنَعَةٌ مِنِّي " Buhârî, Fezâilü's- Sahâbe, 12, 29, Nikâh, 110; Müslim, Fedâilü's- Sahâbe, 93-94.

²⁰ 8. Enfâl: 28.

²¹ Ebû İsa Muhammed b. İsa, et- Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk., Beşşâr b. Avvâd, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1996, Menâkip, 30; Ebû Abdırrahman b. Şuayb en- Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, thk., Çağrı Yay., İstanbul 1981, Cuma, 30.

²² Nesâî, İftitâh 83; Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdillâh el- Hâkim, en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Dâru'l-Harameyn, yy, 1999. III, 197.

Rasûlullâh, çocuklarla karşılaştığında onlara selam vererek,²³ saygın bir kişilik ve toplumun değerli bir üyesi oldukları duygusunu tattırmıştır. Aynı kapsamda hasta çocuklara geçmiş olsun ziyaretine,²⁴ çok sevdiği kuşunun ölümüne üzülen Umeyr'e taziyeye gitmiş,²⁵ savaş dönüşü, kendisini karşılamaya gelenler arasından çocuklara özel ilgi göstererek, şehre girişini onların refakatinde gerçekleştirmiştir.²⁶ Çocukların hatırlarını sorması²⁷ görüşlerine değer vermesi,²⁸ Yahudi bir çocuğu, tıpkı bir yetişkin gibi dine davet etmesi,²⁹ çocuklara özel duâlar etmesi³⁰ ve onlara sır vermesi,³¹ geleceğin teminatı olan yavruların varlıklarına biçtiği değeri açıkça ortaya koymaktadır.³²

Rasûlullâh, ikrama sağ tarafındakilerden başlardı. Bir defasında sağında bir çocuk solunda yaşları kemale ermiş büyükler vardı. Bu sebeple ikramda büyükleri öne almayı arzu etti. Sağındaki çocuğa; *"Müsaade edersen büyüklerden başlayayım diyerek"*³³ onu onurlandırdı. Çocuk, nasibinden vazgeçecek gibi değildi. Bunun üzerine Hz. Peygamber ikrama çocuktan başladı. Bu durum, bir çocuğa değer vermenin güzel bir örneği olarak sürekli hatırlanmalı ve çocuklarla ilişkilerde ilke edinilmelidir.

2. Hz. Peygamber'in Kız Çocuklarını Himayesi

Hadislerde kız çocuklarının himâyesine ayrıca ehemmiyet gösterilmiştir. Allah her varlığa kendini koruyabilmesi için bir savunma mekanizması vermiştir. Çocuk için bu mekanizmalar henüz gelişmemiştir o nedenle özel himâye görmesi şefkatle korunması gerekmektedir.³⁴ Kız çocukları erkek çocuklarına göre daha naif ve daha narindir. Dahası Mekke toplumu kız çocuklarını diri diri toprağa gömecek kadar haddi aşmıştır.³⁵ Mekke Toplumunun kız çocukları açısından olumsuz olan yaklaşımının kırılması ve kız çocuklarının hassas mizaçları özel bir özeni gerekli kılmıştır. Bu sebepten olsa gerek, çocuklar içinde kız çocuklarının üzerine daha titrendiğini görüyoruz.

Allahü Teâlâ, Kur'ân'ı Kerim'de kız çocuklarını erkeklerden önce zikretmiş,³⁶ Hz. Peygamber de birçok hadisinde onlara özel vurgular yapmıştır.³⁷

²³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yay., İstanbul 1981, Fedâilu's-Sahâbe, 22; Tirmîzî, Menâkıb, 9.

²⁴ Buhârî Merdâ 9.

²⁵ Tirmîzî, *Birr*, 56.

²⁶ Buhârî, *Libâs*, 99; Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. el- el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim*, thk., Halil, Memûn Şeyhâ, Dâru'l-Marife, Lübnan 2005, Fedâilu's-Sahâbe, 66.

²⁷ Buhârî, *Edeb*, 81.

²⁸ Tirmîzî, *Ahkâm*, 21.

²⁹ Buhârî, *Merdâ*, 11.

³⁰ Buhârî, *Cihâd*, 188; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 143.

³¹ Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 68, 146.

³² Mehmet Görmez, Özafşar, Mehmet Emin, Ünal, İsmail Hakkı, Erul, Bünyamin, Martı, Huriye, Demir, Mahmut, *Hadislerle İslâm, Hadislerin Hadislerle Yorumu*, DİB Yay., Ankara 2014, IV, 146.

³³ Müslim, *Eşribe*, 127.

³⁴ Yaşar Yiğit, *Peygamber ve Hoşgörüsü*, DİB. Yay., Ankara 2010, 83.

³⁵ *"Onlardan birine kız çocuğu müjdesi verildiği zaman içi gamla dolar ve yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü haber yüzünden halktan gizlenmeye çalışır; onu küçümsenme duyguları içinde tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün!"* 16. Nahl: 58, 59; 43. Zuhrûf, 17.

³⁶ *"Dilediğine kız çocuk, dilediğine erkek çocuk verir ..."* 42. Şûra: 45, 46.

³⁷ Buhârî, *Zekât*, 9; Müslim, *Birr*, 147; İbn Mâce, *Edeb*, 313.

Ebû Saîd el-Hudrî'nin naklettiğine göre, Rasûlullâh, şöyle buyurmuştur: “*Kim üç kız çocuğunun geçimini üstlenir, onları terbiye edip evlendirir ve onlara güzel davranırsa, ona cennet vardır.*”³⁸ Kız çocuklarının horlanıp cephe alındığı bir toplumda o, içeri giren kızına ayağa kalkan ve 'babasının annesi' iltifatıyla taltifte bulunan³⁹ kız evladının, yetiştirenini cennete taşıyacağını beyan edendir. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu naklediyor: “*Her kim kız çocukları sebebiyle sıkıntı çekerse o kızlar onun için cehennem ateşine siper olur.*”⁴⁰

Ebû Katâde aktarıyor: “*Rasûlullâh, kızı Zeyneb'in kerimesi olan torunu Ümâme'yi omuzunda taşıdığı halde halka namaz kıldırırdı. Secdeye varınca çocuğu (yana) bırakır, kıyâm için doğrulunca tekrar omzuna alırdı.*”⁴¹ Böylece o, kız çocuklarını toprağa gömülmeğe alıp, omuza yükseltilecek bir değer ve şeref olduğunu göstermekteydi.

3. Hz. Peygamber'in Çocukların Oyunlarına İştiraki

Çocukların dünyası oyundur. Oyun çoğu kere tek başına olmadığı gibi seyircisiz de olmaz. Bu nedenle çocuklara oyun odaları tahsis edip istediği her oyuncuğu almak ve onu oyuncakları ile baş başa bırakmak çözüm değildir. Oyununu fark etmek, onunla oynamak, oyununu izleyerek başarısını paylaşmak gerekmektedir.⁴²

Anne babanın çocuklarına karşı sorumlulukları arasında çocukların manevî gıdasını vermeleri, kişilik gelişimi ve içinde yaşadığı toplumda sorumluluk alma açısından önceliklidir. Manevî gıdadan kastımız, sevgi ve şefkattir. Bir çocuğun en mutlu anı annesinin ya da babasının, kendisini kucağına alarak sevip okşadığı ya da onun oyununa ortak olduğu andır.⁴³

Hz. Peygamber uygulamalarıyla çocukların dünyasına girmeyi, onların diliyle konuşup problemlerini çözmeyi, akran olup mutluluklarını paylaşmayı öğütlemiştir. Her fırsatta çocuklara sevgisini belli ederek, onlara uzak duran cahiliye toplumunun kemikleşmiş hastalıklarını tedâvi etmiştir. Zaman zaman çocukların oyunlarına katılarak hallerini hoş etmek istemiştir.

Rasûlullâh çocuklara, onların hoşlarına gidecek künyelerle seslenmiş, şakalaşarak değer vermiş,⁴⁴ kucağına alıp, omzuna yükseltmiş, sırtında taşımış,⁴⁵ yanında bulunan Enes'i “*Nasılsın iki kulaklı?*”⁴⁶ hitaplarıyla mesrûr etmiştir. Bir defasında torunlarını dört el pozisyonunda sırtında taşıyarak devcilik oyunu oynuyordu, olaya şahid olan bir sahâbî, çocuklara; “*Ne güzel bir bineğe binmişsiniz.*” dedi.

³⁸ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Nasiruddin Elbânî, Dâr'u İbnü'l-Hazm, Beyrut 2005, Edeb, 120-121; Tirmîzî, *Birr*, 13; “... مَنْ عَلَّ ثَلَاثَ بَنَاتٍ فَأَتَبَهُنَّ وَرَجَمَهُنَّ وَأَخْسَنَ إِلَيْهِنَّ فَلَهُ الْجَنَّةُ...” Ahmed Muhammed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, thk, Şuayb el-Arnaûdî, Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 195-1416, XVIII; 413.

³⁹ Buhârî, Edeb, 143,145; Ebû Dâvûd, Edeb, 143-144, Tirmîzî, *Menâkıb*, 60.

⁴⁰ Buhârî, *Zekât*; 10.

⁴¹ Buhârî, *Salât*: 106, Edeb, 18; Müslim, *Mesâcid*: 41; Ebû Dâvud, *Salât*, 169; Nesâî, *Mesâcid*, 19.

⁴² Saffet Köse, *Genetiği ile Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehir Vakıf Yay., Konya 2015, 407.

⁴³ Tahsin Görgün, Cafer Sadık, Aliye Yaran, Enver Uysal, *İslâm Ahlâk Esasları*, ANÜ, Yay., Eskişehir 2015, 33.

⁴⁴ Hökelekli, *İslâm Psikolojisi Yazıları*, 140.

⁴⁵ Buhârî, *Fedâilü's-Sahâbe*, 22; Tirmîzî, *Menâkıb*, 9.

⁴⁶ Buhârî *İlîm*, 18; “... فَحَمَلْنَا أَحَدَنَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَالْآخَرَ خَلْفَهُ حَتَّى دَخَلْنَا الْمَدِينَةَ...” Müslim, *Fedâilü's-Sahâbe*, 67.

⁴⁶ “... يَا ذَا الْأُنْثَيْنِ...” Tirmîzî, *Menâkıb*, 84.

Rasûlullâh şöyle buyurdu: “*O da ne güzel süvaridir.*”⁴⁷ Yine torunları Hasan ve Hüseyin’i ellerinden tutup göğsüne tırmandırmış sonra öpüp şöyle duâ etmişti. “*Allah’ım bunları sev, çünkü ben onları seviyorum.*”⁴⁸

O, omzunda bazen kız bazen erkek torunlarıyla namaz kılmış,⁴⁹ cemaate namaz kıldırması,⁵⁰ cuma hutbesi vermiştir.⁵¹ Namaz kılınırken safların arasında çocukların oynamaşmasını teşvik ederek,⁵² ibadet esnasında dahi oyun oynamalarına fırsat verme şefkatini göstermiştir. Namaz kıldırıldığı esnada sırtına çıkararak oyun oynayan çocuğun keyfini bozmamak için secdeyi uzun tutması ne kadar güzel bir örnektir. Bir taraftan çocuğun oyununa iştirak ederken bir taraftan da çocuğu namaza adapte ettirmiştir. Çocukların mescitle ve namazla iç içe olmaları hali, mescit müdavimi çocukların sayısını artırarak saf oluşturacak düzeye yükseltmiştir. Bu durum çocukların toplumdan tecrit edilmediğinin de bir göstergesidir.⁵³

4. Hz. Peygamberin Anne Çocuk Birlikteliğine Hassasiyeti

Hz. Peygamber’in, anne çocuk birlikteliğinin sağlanması hususunda da özenli olduğunu fark ediyoruz. Ebû Katâde’den gelen bir rivâyette Rasûlullâh şöyle buyuruyor: “*Ben, uzatmayı arzu ederek namaza dururum da, bir çocuğun ağlamasını iştirir, onun annesine güçlük çıkarıp üzmetten hoşlanmadığım için, namazı kısa keserim.*”⁵⁴

Cemaatin arka saflarında yer alan kadınlardan birinin çocuğunun ağlamasının, Peygamber Efendimizin namazı kısa tutmasına sebep olması, Hz. Peygamber’in ne kadar hassas olduğunu, çocuğun anneye buluşmasına namazda dahi ehemmiyet gösterdiğini, ayrılığı mümkün olan en kısa aralığa indirgediğini görmekteyiz. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin, “*Analık ve çocukluk özel ihtimam ve yardım görmek hakkını haizdir.*” maddesi, yıllar sonra bu uygulamayı hüküm altına almış gibidir.⁵⁵

İnsan kulağı ses kaydedicilerden farklıdır. Ses cihazları bütün sesleri kaydederken insan kulağı ilgi duyduğu sese odaklanır. Ağlama sesine şefkatli bir kulak ilgisiz kalabilir mi? Hele hele bu ses bir çocuğa aitse, Hz. Peygamber’in bu ilgisinin namazda dahi devam ettiğinin bir başka örneğini Ebû Hüreyre naklediyor: “*Rasûlullâh namazdayken, annesinin yanında mescide gelmiş bir çocuğun ağlamasını iştirir de kısa bir süre, okuyuverirdi.*”⁵⁶

Bir bebeği hayata bağlayan annedir. “*Anne kucağında büyümek çocuğun hakkıdır.*”⁵⁷ Süt emziren anneye orucu bozma ruhsatı verilmiştir.⁵⁸

⁴⁷ "...وَنِعْمَ الرَّكْبُ هُوَ..." Tirmîzî, Menâkıb, 31.

⁴⁸ Buhârî, Libâs, 58.

⁴⁹ Ebû Dâvûd, Salât, 164, 165.

⁵⁰ Müslim, Mesâcid, 43.

⁵¹ "...فَقَنَظَرْتُ إِلَى هَذَيْنِ الصَّبِيِّينِ يَمْشِيَانِ وَيَعْتَرِانِ فَلَمْ أَصْبِرْ حَتَّى قَطَعْتُ حَدِيثِي وَرَفَعْتُهُمَا..." Tirmîzî, Menâkıb, 31, Nesâî, Cuma, 30.

⁵² Buhârî, Ezân, 16; Müslim, Salât, 254.

⁵³ Ebû Dâvûd, Salât, 96.

⁵⁴ "...أُرِيدُ أَنْ أَطُولَ فِيهَا ، فَأَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ ..." Buhârî, Ezân 61, 163.; Ebû Dâvûd, Salât 123; İbn Mâce, İnkâmetü's-Salât, 49.

⁵⁵ UNİCEF, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Erişim Tarihi: 17.08.2016, https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html.

⁵⁶ Buhârî, Ezân, 65; Müslim, Salât 37, 187.

⁵⁷ Ebû Dâvûd, Talâk, 34, 35.

⁵⁸ Ebû Dâvud, Savm, 43; Tirmîzî, Savm, 21; Nesâî, Sıyâm, 51, İbn Mâce, Sıyâm, 12.

Bebekle anne arasında ruhsal bir bağ vardır. Annenin kokusu bile çocuk için güven kaynağıdır. Çocuk anneye yakinken kendisini güvende hisseder. Şefkatli yumuşak bir anne kadar çocuğu rahatlatan bir şey yoktur.⁵⁹

Hz. Peygamber çocukları sevmiş, şefkatle davranmış, davranılmasını istemiş ve çocuklarına düşkün anneleri örnek göstermek suretiyle taltif etmiştir.⁶⁰ Bir nevi çocuklar lehine bir durumu oluşturmak için anneler arası bir yarışı teşvik etmiş, anne çocuk birlikteliğini tahkim etme amacıyla şöyle buyurmuştur: “Kocasından dul kalıp da asil ve güzel olduğu hâlde evlenmeyerek, yetimleri ev bark sahibi oluncaya ya da ölünceye kadar kendisini onlar için feda eden, bu uğurda (güneşte çalışmaktan) yanakları kararan/çöken kadın ile ben cennette şu iki parmağım kadar birbirimize yakın olacağız.”⁶¹

Kendisine verilen bir hurmayı tam ağzına atmak üzereyken çocukları isteyince onlara bölüştüren bir anneyi, “Sırf bu hurma sebebiyle Allah onun cennete girmesini kesinleştirmiş ya da bu hurma sayesinde onu cehennemden azat etmiştir.”⁶² hadisi ile müjdelemiştir.

Hadisler, bir taraftan olumlu pekiştirenlerle anne çocuk ilişkisini inşa edip yapılandırırken, bu ilişkiyi bozmak isteyenleri de karşılaştıkları çetin azapla tehdit etmiş, çocukların anne şefkatinden mahrum kalmalarına engel olmak istemiştir. Abdullah b. Amr anlatıyor; bir hanım gelerek "Ey Allah'ın Elçisi! Şu oğluma karnım yuva, göğsüm çeşme, kucağım ise kundak olmuştur. Şimdi ise babası beni boşadı ve çocuğu benden çekip almak istiyor." diye dert yandı. Hz. Peygamber: "Evlenmediğin sürece o öncelikle sana aittir."⁶³ dedi. Bir başka olay üzerine de “Ana ile çocuğu birbirinden ayıranları Cenabı Hak kıyamet gününde bütün sevdiklerinden ayırır.”⁶⁴ buyurdu.

5. Hz. Peygamber'in Çocuklara Müsamahakâr Davranması

Çocuğun hoş karşılanmayan davranışlarını önlemede çocuklarla sakin ve yumuşak bir havada şefkatle konuşmak etkili ve faydalı sonuçlar doğurur.⁶⁵ Hz. Enes şöyle der: Rasûlullâh bir gün beni bir iş için göndermişti. Ben de dışarı çıkıp oyuna kapılmışım. Birden Rasûlullâh arkamda kafamı tutuverdi. Ona baktım gülüyordu. *Ey Enescik! Sana söylediğim yere gittin mi?* dedi. Ben de ‘Evet gidiyorum’ dedim ve bana söylenen yere gittim.⁶⁶ “Allah'a yemin olsun ki, ben kendisine on yıl hizmet ettim. Yaptığım bir işten dolayı, 'Niye böyle yaptın?', yapmadığım bir işten dolayı da, 'Niçin böyle yapmadın?' dediğini hatırlamıyorum.”⁶⁷

Hz. Peygamber çocuk eğitiminde sabırlı ve şiddetten arınmış bir tavır benimsemiş, hizmetine koşturanlara tek bir tokat bile atmamıştır.⁶⁸ Hz. Enes diyor ki “Rasûlullâh Medine'ye geldiğinde sekiz yaşında bir çocuktum.

⁵⁹ Nevzat Tarhan, *Mutluluk Psikolojisi Stresi Mutluluğa Dönüştürmek*, Timaş Yay., İstanbul 2008, 106.

⁶⁰ Buhârî, Nikâh, 12; İbn Mâce, Nikâh, 62; Edeb, 3.

⁶¹ Ebû Dâvûd, Edeb, 120,121.

⁶² Buhârî, Zekât: 10, Edeb, 19; Müslim, Birr, 148; Tirmîzî, Birr, 13.

⁶³ "...أنت أحقُّ به ما لم تُنكحِي..." Ebû Dâvûd, Talâk, 34-35.

⁶⁴ "...مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الْوَالِدَةِ وَوَلَدِهَا فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَحَبِّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ..." Tirmîzî, Büyû', 52..

⁶⁵ Bilgili, 141.

⁶⁶ "يا أنيسُ أذهبتِ حيثُ أمرتُك" Ebû Dâvûd, Edeb,1.

⁶⁷ "... ما قال لي لشيءٍ صنعته لم تصنع هذا هكذا ولا لشيءٍ لم أصنعهُ لم تصنع هذا هكذا..." Buhârî, Vesâyâ, 25; Müslim, Fedâil, 51, 53, 54,

⁶⁸ "... ما ضرب رسول الله شيئاً قط بيده..." Müslim, Fedâil, 79; Ebû Dâvûd, Edeb, 4; İbn Mâce, Nikâh, 51.

Annem beni hizmet edeyim diye Rasûlullâh'ın yanına verdi. On sene Rasûlullâh'a hizmet ettim. Beni ne dövdü ne de kötü söz söyledi ve ne de yüzünü ekşitti."⁶⁹

Sütannesi, torunu Hasan'ı Hz. Peygamber'in kucağına vermişti. Çocuk, Hz. Peygamber'in kucağını ıslatınca bu durumdan rahatsız olan sütanne, çocuğun ensesine vurmuş ve çocuğa çıkmıştı. Hz. Peygamber; *"Allah iyiliğini versin (veya Allah sana rahmet etsin) Oğlumun canını acıttın, bir daha öyle yapma; ona nazik davran."*⁷⁰ sözüyle sütanneyi uyardı. Çocuklara şefkatle davranmak kendi kendilerini kontrol etme, özdenetim yapabilme becerilerini geliştirir. Baskı ve zorlama ile yaptırılanlar istem dışı yapıldığından bir fayda doğurmaz ve süreklilik göstermez. Baskı uygulayan güç sürekli çocukla olamayacağına göre ancak geçici sonuçlar elde edilebilir. Fakat şefkatli davranış, çocukta sorumluluk duygusu geliştirmesine öz denetim kabiliyeti kazanmasına vesile olur. Özdenetim yeteneği, kişinin kuralları bilinçli benimsemesini ve dış uyarılara gerek kalmadan kendi kendine ve içtenlikle bu kurallara uymasını sağlar. Bu durum sürekli, masrafsızdır, mutluluk vericidir.⁷¹

6. Hz. Peygamber Çocuklar Arasında Hak ve Adaletin Gözetilmesini İsterdi

Kutlu Elçi'nin çocuklara yönelik bir uyarısı da adâlettir ve O şöyle buyurur. *"Allah'tan korkun çocuklarınıza adil olun."*⁷² Ebeveynlerin, sevgi ve şefkate de adil olmaları gerekir. Ana baba elinde olmayarak bazı çocuklarını daha da sevebilirler ama bunu hissettirmemelidirler. Dışa akseden hareketlerde dengeli olmalı, alınan hediyelerden başının okşanmasına kadar davranışlarda eşitlik gösterilmelidir.⁷³ Hz. Peygamber çocuklar arasında adâletsiz bir taksim yapıp birine fazla mal bırakan babaya. *"Beni şahit yapma. Ben adâletsizliğe şahit olmam."*⁷⁴ diyerek karşı çıkmıştır.

Adâlet, çocuklar arasında dengeyi sağlamak mânâsına gelebileceği gibi, çocuk haklarını göz ardı etmemeyi de gerekli kılar. 'Dünya Çocuk Hakları' diye bir anlayışın henüz bilinmediği bir zamanda Hz. Peygamber dünyaya çocuk haklarını tanıtmıştır. Çocukların da yetişkinler gibi bazı haklara sahip olduğu ve bunlara uyulması gerektiği hususundaki anlayış ve uygulamalar ancak yakın zamanda farkına varılmış bir konudur.⁷⁵

Çocuk haklarının hadislerle tahlilini yapmak çalışmanın konusundan sapma olacaktır. Bununla birlikte bu hakların başında yer alan yaşam hakkına temas etmeden de geçemeyeceğiz. İstatistikler çeşitli sebeplerle daha doğmadan çocukların hayatına son verildiğini göstermektedir. Dünyada sonlandırılan gebeliklerin milyonlarla ifade edildiği bir vakiadır.⁷⁶

Her ne kadar evlat sahibi olmak insanın vazgeçilmez arzularındansa da, bazen anne ve baba için çocuk, beklenmedik ve hatta istenmedik bir sürpriz olabilir. Ancak şartların olumsuzluğu ve ebeveynin gönülsüzlüğü yüzünden günahsız bir çocuk bedel ödememelidir.

⁶⁹ Buhârî, Edeb, 39; Müslim Fedâil, 51.

⁷⁰ " ... فَأَصَابَ الْبَوْلُ إِزَارَهُ فَرَخَّخْتُ بِيَدِي عَلَى كَتِفَيْهِ فَقَالَ أَوْجَعْتَ ابْنِي أَصْلَحَكَ اللَّهُ أَوْ قَالَ رَجَمَكَ اللَّهُ... " Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 449.

⁷¹ Muhammed Şevki Aydın, "Eğitimde Bir Motivasyon Olarak Merhamet", *Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi Sempozyumu*, DİB Yay., Ankara 2011. 17.

⁷² Buhârî, Hibe, 12,13, Şehâdât, 9; Müslim, Hibât, 13; Müslim, Birr, 147; Tirmîzî, Birr, 13.

⁷³ Hökelekli, "Çocuk", 356.

⁷⁴ Müslim, Hibât, 14.

⁷⁵ Hökelekli, *İslâm Psikolojisi Yazıları*, 284.

⁷⁶ Mehmet Özsakarya, Melih Yalçın , vd., "Kadınlar Son Sözü Söyledi Bizim Bedenimiz Bizim Kararımız", *Makine Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Bülten*, Sayı: 273, İzmir 2012, 23.

Bu nedenle Hz. Peygamber,⁷⁷ "...Kim göz göre göre çocuğunu inkâr ederse Allah da onu rahmetinden uzaklaştırır ve gelmiş geçmiş herkesin önünde rezil eder"⁷⁸ buyurur.

Yemeğine ortak olması korkusuyla çocuğun öldürülmesi büyük günahların arasında sayılmaktadır.⁷⁹ Medineli müslümanlar ilk defa kendisiyle Akabe'de buluşup iman ve bağlılıklarına dair biat ettiklerinde, onlardan çocuklarını öldürmemek üzere söz almıştır.⁸⁰ Suçu sabit olan bir annenin cezasını sırf hamile oluşu nedeniyle ertelemiş ve süreyi çocuk sütten kesilme anına kadar uzatmıştır.⁸¹ Allah ve Rasûlu'nun katında, bir çocuğun dünyaya gelişine engel olmanın, haksız yere bir yetişkinin canına kıymaktan farksız olduğu ortadadır.

Süleyman b. Büreyde, babasının şöyle dediğini naklediyor: "Rasûlullâh bir orduya veya bir birliğe kumandan tayin ettiği zaman öncelikle ona Yüce Allah'tan sakınmasını ve beraberindeki müslümanlara iyi davranmasını tavsiye eder ve devamla şöyle derdi: '*Allah yolunda Allah'ın adıyla savaşın! Allah'ı inkâr edenlerle çarpışın! Fakat ganimet malına hıyânet etmeyin. Ölümlere müste yapmayın! Çocukları öldürmeyin.*'"⁸²

Yaşadığımız çağın sorunlarından birisi de giderek sayıları artan mülteci çocukları ve sokak çocuklarıdır. Hırsların ve çıkar savaşlarının ve aile içi anlaşmazlıkların kurbanı olan; ilgiden, sevgiden, temizlikten, sağlıklı beslenmeden, eğitim imkânlarından en önemlisi anne kucağından baba ocağından ve öz vatanından mahrum çocuklar. Hz. Peygamber'in Medine'de ilk inşa ettiği yerlerden birisi olan Ashabı Suffa'nın mukimlerinin bir kısmı ihtiyaçlarını karşılayamayan muhacir/mülteci gençler ve çocuklardır. Ashabı Suffa bu çocukları, sokaktan kurtarıp sıcak bir barınağa maddî ve manevî rızıkla beslenme imkânına kavuşturmuştur.⁸³ Günümüz dünyasında askeri harcamalar söz konusu olduğunda milyar dolarların hesabı yapılmazken, sayıları milyonları bulan, birçoğunun sebebi açlık olan çocuk ölümlerine engel olunamamaktadır. İnsanoğlu bilim ve teknolojiye dev adımlar atarken bu alanda yavaş kalmaktadır. Buna neden olan zihniyetin sorgulanması daha iyi bir gelecek için yararlı olacaktır.⁸⁴

Bu noktada Müslümanların sorumluluğu daha büyüktür. Zira "*Büyüklerine saygılı küçüklerine şefkatli olmayan bizden değildir*"⁸⁵ sözü müslümanları muhatap almaktadır.

Sonuç

Çocuklar, şefkati öğrenmeleri için şefkat modellerini görebilmelidir. Bu modelleri rol model olarak benimseyebilmeleri yani özdeşlik kurabilmeleri için de kendilerine şefkatle muamele edilmelidir. Bu kapsamda Hz. Peygamber'in uygulamalarını tatbik etmek ve çocukların Hz. Peygamber'le birliktelik kurmalarını sağlamak bizleri bu sonuca götürecektir. Ayrıca bu bir zorunluluktur.

⁷⁷ Görmez, vd., *Hadislerle İslâm*, IV, 136.

⁷⁸ Ebû, Dâvûd, Talâk, 28, 29; "... مَنْ انْتَقَى مِنْ وَلَدِهِ لِيُفْضَحَهُ فِي الدُّنْيَا فَضَحَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُءُوسِ الْأَشْهَادِ قِصَاصٌ بِقِصَاصٍ ... " Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 414.

⁷⁹ 17. İsrâ: 31; 6. EnÂm: 151; Buhârî, Edeb, 20; Müslim, İmân, 141.

⁸⁰ "... وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ ... " Buhârî, İmân, 11, Tevhîd, 31.

⁸¹ Müslim Hudud, 22, 24; Tirmîzî, Hudûd, 9; Ebû Dâvud, Hudûd 25; Nesâî, Cenâiz, 64.

⁸² Müslim, Cihâd ve's-Siyer, 3; Ebû Dâvîd, Cihâd 121; Tirmîzî, Siyer, 28.

⁸³ Mustafa Baktır, "Suffe", *DİA*, TDV. Yay., İstanbul, 2009, XLVII, 469; Akif Köten, "Asr-ı Saadette Suffa Ashabi", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Sadette İslâm*, Beyan Yay., İstanbul 1994, IV, 385-388.

⁸⁴ Bilgili, 131.

⁸⁵ Ebû Dâvûd, Edeb, 58; Tirmîzî, Birr, 15.

Çocuklar anne babanın istediği şekilde tasarrufta bulunacağı mülkü değil, Allah'ın emanetidir. Büyüklerin görevi o emaneti; vatana, millete ve ümmete şefkatli bir fert olarak şefkatle yetiştirmektir.

Hz. Peygamber genelde bütün çocuklara, özelde kendi yakınlarına şefkatle davranmış onların başını okşamış, öpmüş koklamış, çocuklarla ilgilenmek adına namazı kısa tutmuş ve hutbesini yarıda kesmekten imtina etmemiştir.

Allah Rasûlü çocuklara selam vererek, hastalık hallerinde ziyaretlerine giderek, kendileri ile ilgili tasarruflarda görüşlerini alma teşebbüsünde bulunarak, hatırlarını sorarak, sırdaş edinerek, onlara saygın bir birey oldukları hissini yaşatmıştır.

Rasûlullâh, çocuklarla çocuklaşmış; seyirci olarak, bazen de bizzat akranlaşarak oyunlarına iştirak etmiştir.

Her hâl ve şartta çocukların hayat sürmelerinin yollarını aramış, savaş ortamında çocukların korunması için özel tembihlerde bulunmuş, barınmaya muhtaç çocuklarla yakından ilgilenmiş, Mekke toplumunun hor gördüğü kız çocuklarına ayrıca eğilmiş onları cennetin vesilesi olarak zikretmiş, toprağa gömülmeden alıp omuzlara yükseltmiş baştaacı etmiştir.

Kaynakça

Ahmed Muhammed b. Hanbel, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, thk, Şuayb el-Arnaûdî, Âdil Mürşîd, Müessesü'r-Risâle, Beyrut 195-1416.

Atıcı, İsa, "Hak Sahibi Bir Birey Olarak Çocuk", *Hz. Peygamber ve İnsan Yetiştirme Düzeni*, DİB Yay., Ankara 2015.

Aydın, Muhammed Şevki "Eğitimde Bir Motivasyon Olarak Merhamet", *Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi Sempozyumu*, DİB Yay., Ankara 2011.

Bağlan, Feyza, Sayar, Kemal, *Koruyucu Psikoloji Çocuk Eğitiminde Duygusal Rehberlik*, Timaş Yay., İstanbul 2014.

Baktır, Mustafa, "Suffe", *DİA*, İstanbul 2009.

Bayraktar, Faruk, *İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münâsebetleri*, MİFAV., Yay., İstanbul 1983.

Bekiryazıcı, Eyüp, Aydın, İbrahim Hakkı, *İslâm Ahlâkı Esasları ve Felsefesi*, Yenda Yay., İstanbul 2011.

Bilgili, Fatih Menderes, *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, Beyan Yay., İstanbul 2005.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yay., İstanbul 1981.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Nasiruddin Elbânî, Dâr'u İbnü'l-Hazm, Beyrut 2005.

Görgün, Tahsin, Cafer, Sadık, Yaran, Aliye, Çınar, Enver, Uysal, *İslâm Ahlâk Esasları*, ANÜ, Yay., Eskişehir 2015.

Görmez, Mehmet Özafşar, Mehmet Emin, Ünal, İsmail Hakkı, Erul, Bünyamin, Martı, Huriye, Demir, Mahmut, *Hadislerle İslâm, Hadislerin Hadislerle Yorumu*, DİB Yay., Ankara 2014.

Hökelekli, Hayati, *İslâm Psikolojisi Yazıları*, Dem, Yay., İstanbul 2012.

Kandemir, Mehmet Yaşar, vd., *Riyâzü's-Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Erkam Yay., İstanbul 2004.

Kılavuz, M. Akif, “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.

Köse, Saffet, *Genetiği ile Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehir Vakıf Yay., Konya 2015.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. el- el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri, *Sahîhu Müslim*, thk., Halîl, Memûn Şeyhâ, Dâru'l-Marife, Lübnan 2005.

Nesâî, Ebû Abdîrrahman b. Şuayb, *Sünenü 'n-Nesâî*, thk., Çağrı Yay., İstanbul 1981.

Neysâbüri, Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Dâru'l-Harameyn, yy., 1999.

Özsakarya, Mehmet, Yalçın, Melih vd., “Kadınlar Son Sözü Söyledi Bizim Bedenimiz Bizim Kararımız”, *Makine Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Bülten*, Sayı: 273, İzmir 2012, 23.

Taberânî, Ebu'l-Kasım, Süleyman b. Ahmet b. Eyyûb, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk., Hamdî b. Abdi'l-Mecîd, es-Silefî, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire tsz.

Tarhan, Nevzat, *Duyguların Psikolojisi*, Timaş Yay., İstanbul 2013.

Tarhan, Nevzat, *Toplum Psikolojisi Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye*, Timaş Yay., İstanbul 2013.

Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünenü 't-Tirmizî*, thk., Beşşâr b. Avvâd, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1996.

UNİCEF, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Erişim Tarihi: 17.08.2016, https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html

HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNE UYARAK ÇOCUĞA DEĞERLİ BİR BİREY MUAMELESİ YAPMANIN ÇOCUĞUN BENLİK ALGISI VE ÖZSAYGI GELİŞİMİNE ETKİSİ

Dr. Sehal Deniz VARLIK

DİB Beykoz ADRB Vaizi

ORCID: 0000-0002-3247-7490

Özet

Kur'an'ın ifadesiyle âlemlere rahmet olarak gönderilen, inanalar için en güzel örnek olan Allah Resulünün örneğini hayata taşımak Müslümanların görevlerindedir. Bu görevi başarıyla yerine getirebilmekse doğru bir anlamıyla mümkündür. Sünneti doğru anlamayı parçacı bir yaklaşımla tekil rivayetlere dayandırma çabası, hadis ilminin oluşum ve gelişim aşamalarını göz ardı etmektedir. Oysa bütüncül bir yaklaşımla, bir konuyla ilgili rivayet ve olaylar birlikte incelenip o konuda sünnete uygun davranış modeli anlaşılmalı çalışmalıdır. Ayrıca sünneti inanan bireylerin ferdi hayatları ve ibadetlerini nasıl yapacakları alanına hapsedme de aşılması gereken bir yaklaşım tarzıdır. Zira bir müslüman ahlakını ve sosyal yaşantısını da sünnete uygun şekillendirmelidir. Bu gerçekler ışığında bir çocuğa sünnete uyarak nasıl davranmalıyız sorusunun cevabı önem kazanır. Konuya dair uygulamalı rivayetler birlikte incelenirse ulaşılabilecek sonuçlardan biri, çocuğa değer vermeliyiz olacaktır. Aslen insanın değerli oluşu yaratılış anında Allah tarafından insana bahşedilen varoluşsal bir haktır. Sünnetteki uygulama da değer verme davranışının çocukluk evresinin başlangıcından itibaren gösterileceğini ispatlamaktadır. Psikoloji ilminin verileriyle benlik algısı ve özsaygı gelişiminde çocukluk çağında değer görmenin önemini vurgulamaktadır. Çocuk değer gördüğünde değer vermeyi öğrendiği gibi kendi benlik algısı ve özsaygısı olumlu yönde gelişir, değerli olduğunu hisseder. Ters durumda ise kendisi hakkında olumsuz bir yargı edinme, özsaygısını geliştirememesi riski artar. Kendini değersiz hisseden ve özsaygısı düşük olan bir bireyin hayatın zorluklarını aşma, kendine ve topluma fayda sağlama başarısı azalmaktadır. Sünnete uyarak çocuklara, erken dönemden başlayarak değerli bir birey muamelesi yapmak, yetişen nesillerde olumlu kişilik özellikleri geliştirmeye katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sünnet, Değer Verme, Değer Görme, Benlik Algısı, Özsaygı

THE EFFECT OF TREATING THE CHILD AS A VALUABLE INDIVIDUAL BY FOLLOWING THE PROPHET'S SUNNAH ON THE DEVELOPMENT OF THE CHILD'S SENSE OF SELF AND SELF RESPECT

Abstract

It is among the duties of Muslims to bring to life the example of the Messenger of Allah, who was sent as a mercy to the worlds, as the Qur'an puts it, and who is the best example for believers. Successfully fulfilling this task is only possible with the correct understanding. The effort to base the correct understanding of the Sunnah on singular narrations with a fragmentary approach ignores the formation and development stages of the science of hadith.

However, with a holistic approach, narrations and events related to a subject should be examined together and that's how the behavior model in accordance with the sunnah for that subject should be understood. In addition, confining the sunnah to the field of the individual lives of the people who believe and how they will worship is an approach that must be overcome, because a Muslim should shape his morals and social life in accordance with the Sunnah as well. In the light of these facts, the answer to the question of how we should treat a child by following sunnah becomes important. If the applied narratives on the subject are examined together, one of the outcomes will be that we should value the child. In fact, the valuableness of humans is an existential right granted to them by Allah at the time of creation. The practice in sunnah also proves that value should be shown from the beginning of the childhood stage. The data of the science of psychology, on the other hand, emphasize the importance of being valued in childhood in the development of self-perception and self-respect. When the child is valued, he learns to value and his own sense of self and self-respect develop in a positive way, he feels that he is valuable. In the opposite case, the risk of making a negative judgment about himself and failing to develop his self-respect increases. An individual who feels worthless and has low self-respect is less successful in overcoming the difficulties of life and benefiting himself and society. Treating children as valuable individuals starting from the early period by following the sunnah will contribute to the development of positive personality traits in the upcoming generations.

Keywords: Sunnah, Showing Value, Being Valued, Sense of Self, Self-Respect

Giriş

Müslümanlar için Hz. Peygamber'i örnek almanın gerekliliği tartışmasız olsa da uygulamada bunun nasıl yerine getirileceği konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. İnsanın var olduğu yerde çeşitliliğin de bulunması kaçınılmaz görülebilir ama ortak payda bulmakta zorludur. Rivayetlerin ortaya çıkış ve kaynaklara aktarılma süreçlerini yok sayarak, her birini literal okumayla hüküm çıkarabilecek bir metin varsaymak içinden çıkılmaz problemlere gebedir. (Bkz. Görmez 2014) Oysaki bir konuya dair sünnete uygun davranışın ne olduğunu söyleyebilmek, konuyla ilgili rivayetlerin imkân dâhilinde toplanıp bir arada değerlendirilmesiyle mümkündür. Bu değerlendirmeye katılan rivayetlerdeki bilgilerin uygulamasının olup olmadığı da önemlidir. Uygulamasına dair bir delil bulunmayan rivayetlerin nasıl anlaşılacağı ayrıca incelenmelidir. Bu metod, konuyu geniş çerçeveden ve pratiğe yönelik anlamayı sağlar. Ayrıca sünnete uymak deyince ferdi hayattaki bazı davranışları ve ibadetlerle ilgili birtakım alışkanlıkları yerine getirmeyi anlamak aşılması gereken bir sınırlandırmadır. Öyle ki bu sınırlandırma sünnete uyma davranışı sosyal hayata ve aile yaşantısına taşındığında elde edilecek kazanımlara engel olmaktadır.

Hz. Peygamber'in çocuk eğitiminde uyguladığı yöntemi açıklamaya dair hazırlanan çalışmalara bakıldığında, tüm bilgileri süzgeçten geçirip ortak bir prensibe ulaşmaktan ziyade, verilerin toplanıp sınıflandırılması yönetiminin kullanıldığı görülür. Mesela "*Çocuk Eğitiminde Peygamberimizin Metodu*" (Seyyid 2017) adlı eser, kaynaklardaki konuya dair rivayetleri bir araya getirip sınıflandırmıştır. Aynı tarzda yapılmış diğer bir çalışmaysa "*Hz. Peygamber ve Çocuk Eğitimi*" (Demir 2002) isimlidir. "*Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*" (Canan 2008) isimli geniş çaplı eserde de yöntem aynıdır.

Aynı zamanda bu son çalışmada, sıhhati tartışmalı rivayetler zaaflarına, nasıl anlaşılacağı ihtilafli konular anlaşılma problemlerine hiç değinilmeden, herkes tarafından tek şekilde anlaşılabilir hakikat gibi yansıtılmış ve rivayetleri tek tek hüküm çıkarılacak sorunsuz metinler kabul eden bir anlayışın ürünü verilmiştir. Rivayetlerdeki söylemlerin Hz. Peygamber'in uygulamasında karşılığı olup olmadığı da dikkate alınmamıştır.

Hadis ilmi ve modern psikolojinin verileri arasında köprü kurarak yapılan, ulaşılabildiğimiz Türkçe iki araştırmadan birinin son iki bölümünde İslam Dini'nin aileye, benlik kavramına, çocuğa ve çocuk eğitimine nasıl yaklaştığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in hadisleri referans olarak kabul edilmiş ve ilişkisellik-özerklik, benlik durumları, otorite ve iç disiplin-dış disiplin bağlamında irdelenmişlerdir. Tezde 28 rivayet ele alınmıştır. Ulaşılan sonuç şöyledir: "İslam eğitiminde çocuğun benlik gelişiminde; hem ilişkisel hem de özerk bir yaklaşımla, yetişkin benlik kontrolünde dengeli bir benlik dağılımı söz konusudur. Aile yapısında ise güce dayalı veya baskıcı bir otorite değil, iç disiplin temelli bir eğitim anlayışı vardır (Güven 2013, s. 122-136)." Diğer araştırma Hz. Peygamberin çocuklara davranış modelini ortaya koymaya çalışan "*Hz. Peygamberin Çocuklara Davranışı ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*" (Asfur 2018) isimli bir tezdır. Tezde incelenen 131 rivayetle ulaşılan sonuç şöyledir: "Hz. Peygamber'in çocuklara davranışı dört kelime ile özetlenecek olursa bunların; çocuğa sevdiğini belli etmek, onunla empati kurmak, çocuğa eğitim vermek ve çocuğu korumaktan ibaret olduğu söylenebilir (Asfur 2018, s. 226)." Hadis ve psikoloji ilimlerinin verilerinin bir arada kullanılacağı çalışmalar aslen birçok faydalı açılım sağlayabilecek kapasitededir (Bkz. Necati 2018). Konumuz açısından tamamlanmış az sayıda örneğe ulaşılması, yapılacak yeni çalışmaların önemine işaret etmektedir.

İnsanın Yarattığı Sahip Olduğu Değer ve Değerli Bir Birey Muamelesi Görme İhtiyacı

İnsanın varlık sahnesine çıkışının Kuran'da anlatılan hikâyesi, içerdiği semboller ve verdiği mesaj açısından dikkate değerdir. İlk insan olarak Hz. Adem'in yaratılışı ve meleklerin ona secde etmesinin emredilmesi Kur'an'ı Kerim'de yedi tekrarla anlatılmıştır (Bakara, 2/34; A'râf, 7/11-12; Hicr, 15/28-33; İsrâ, 17/61; Kehf, 18/50; Tâhâ, 20/116; Sâd, 38/71-76). Bu ayetleri yorumlayan bir makalede, Arapça lügat ve tefsir kaynaklarına dayalı bir yaklaşımla, insana secde edilmesinin Allah'ın emri gereği meleklerin, Âdem'in şahsında, insana saygı sunma, onu yüceltme ve selamlamalarını ifade ettiği sonucuna ulaşılır (Keskin 2002, s. 122). Kısaca meleklerin secdesi saygı gösterme ve değer vermeyi sembolize etmektedir (Öztürk 2004, s. 156). İnsanın varoluşunun ilk anında Yüce Yaratıcısının emriyle saygı duyulan değerli bir varlık muamelesi görmesi, yapısının değer görmeye programlı oluşunun sembolü olmalıdır. Onun doğası aşağılamaya, görmezden gelinmeye, boyun eğdirilmeye dirençlidir. Varlık sahnesine çıktığı anda saygı görmeli, önemsenmelidir.

Yaratılışı sahnesinde insana değer katan bir sembolde "Allah'ın ruhundan üfleme"dir. Bir şeyin Allah'a izafe edilmesi onun gerçek manada Allah'ın bir parçası olmasını gerektirmez. Beytullah (Allah'ın evi-Kâbe), Nâkatullah (Allah'ın devesi) örneklerinde görüleceği gibi Allah'a izafetle benzerlerinden şerefendirme ve özelleştirme ile ayırma vardır (Çelik 2011, s. 64; Öztürk 2015, s. 208). İnsana bahşedilen ruhun Allah'a izafesi de onu diğer canlılardan ayırmakta, değerini arttırmaktadır. Yapısal olarak ikinci etken maddesiyle yani Allah'ın ruhundan üfleme ile özüne katılan ilahî değer, topraktan yapılmış şeklinin içini doldurmuş, adeta içine işlemiştir (Nefs: Üfleme fiilinde bu anlam vardır. Bkz. Çelik 2011, s. 59-61).

Rabbi insana kendisine izafet ettiği bir parçasını yapısına katacak kadar değer vermişken onu değersiz bir nesne konumuna dūřürmek, fitratına bir anlamda savaş açmaktır denebilir.

Kur'an anlatım üslubu ile de insanın değerini vurgulamakta, varlığın merkezine onu koymaktadır (Kaya 2018). Allah tarafından insana verilen bu değerini kabul etmeye yanaşmayan varlık ise şeytandır. Kendi var oluş maddesinin daha üstün olduğu gerekçesiyle (Sâd, 38/71-76) insana saygı ifade edecek secdeyi yapmayı reddeder (şeytanın insana secde etmemesi fiilinin "saygı duymama" şeklinde çevrildiği görülebilir. Bkz. Öztürk 2005). İnsana saygısızca, değersiz görerek muamele etme iblisin davranışının benzeridir. Ona hayatının her hangi bir aşamasında yöneltildiğinde kabul edilmeyen ve onun fitratıyla çatışan değer vermeme davranışı, bebeklikte tehlikeli, çocuklukta ise ciddi zararlıdır.

Kur'an'da tekrarlar dikkat çekilen bir olayda embriyonun oluşumu ve anne karnında geçirdiği aşamalardır (Hacc, 22/5, Mü'minün 23/12-14, Kıyame, 75/37-38). İlgili ayetler Allah tarafından insanın yaratılışının nasıl hassas bir düzen de programlandığına dikkat çeker ve bugünün bilimsel verileri ile doğrulan hakikatleri 1400 yıl önceden haber verir (Bkz. Kuran ve Sünnette Bilimsel Mucizeler Komisyonu 2006, Duman 2000, Altuntaş 2006). Her ne kadar bu ayetler günümüzde son teknolojilerle açığa çıkan bilgileri haber vermesi açısından mucize niteliğindelerse de Kur'an'ın tek hedefinin embriyonun aşamalarını açıklamak olduğu söylenemez. 2000'li yıllarda anca ulaşılan bu bilgiler yokken veya bilimle açığa çıktıktan sonra ayetlerle verilen mesaj nedir? Kanaatimizce insanın anne karnında gelişiminin hassas bir düzenle sağlanmasına çekilen dikkat, onun ne kadar küçükse o kadar ilgi ve ihtimama muhtaç olduğunu vurgular. Allah'ın koyduğu düzenle özenle korunup geliştirilerek dünyaya gelen bebek, önemsenmeye, ihtiyaçları ön plana alınmaya muhtaçtır. İnsanın değer görme ihtiyaı hayatının her evresinde devam etse de bebeklik ve çocukluk döneminde varoluşaldır. Uzun süreli ihmale gelmez. Hayatta kalacak kadar ihtiyaının karşılanması; ilgi, sevgi görmediğinde ve gelişim dönemi ihtiyaçları karşılanmadığında, psikolojik ve fiziksel-motor gelişimini sağlamaya yetmez (Bkz. Perry, B. D.; Szalavitz M. 2017). Bebek dünyaya geldiğinde adeta anne karnında özenle korunup kollanmasının devamını beklemektedir. İhtiyaçları geciktirilmeden karşılanmalı, sevgiyle sıcak bir kucakta taşınmalı böylelikle dünyanın güzel ve yaşanılası bir yer olduğunu hissetmelidir. Bebeklikten çocukluğa geçtiğinde ise varlığı kabul görmeli, değerli olduğu hissettirilmelidir.

ocukla diyalogda onun ihtiyaçlarını, karakterini, fikirlerini, birey oluşunu dikkate almadan karşıda cansız bir nesne varmiş gibi davranmak, istenilen kalıba zorla sokmaya çalışmak onun fitratına terstir ve dirençle karşılanır. Aynı zamanda sünnete de aykırıdır. Hz. Peygamber'in bebek ve çocuklara davranış örnekleri incelendiğinde onun hareketlerine değer verdiğini ifade etme prensibinin yön verdiği anlaşılacaktır.

Sünnette ocuklara Davranış Modelinin Onlara Değer Vermeye Dayandığına Dair Örnekler

Hz. Peygamber'in çocuklarla diyalogu doğumlarıyla başlamaktadır. Bir evlada kavuşmanın sevinç ve şükür duygularını yaşayan ebeveynlerin, yeni doğmuş bebeklerini alıp Resûlullah'a gitmelerinin örnekleri çoktur. O da getirilen bebeklere hayır duada bulunmuş, hurmayı çiğneyip damaklarına sürerek ağızlarına ilk tat duygusunu vermiş, bazen de bebeğin adını koymuştur (Buhârî Akîka, 1, Menâkıbu'l-Ensâr, 45; Müslim Âdâb, 5, 26, 27, Tahâret, 101; Ebû Dâvûd Edeb, 69, 106; İbn Mâce Tahâra,77). Böylelikle yeni doğmuş bir bebeğin değerli oluşunu hem ona hissettirmiş hem de topluma göstermiştir.

Allah Resûlü, doğduğunda veya hastalandığında şifa bulması için dua edilsin diye ona getirilen bebeklerin kucağındaiken ihtiyaçlarını gidermeleri sonucu kıyafetlerine idrar bulaşması olayını ise birçok kez yaşamıştır. O, her seferinde olayı nezaketle karşılamış, su isteyip bulaşan yerin üzerine dökmekle yetinmiştir (Buhârî Akika, 1, Vudû', 61; Müslim Tahâra, 31; Nesâî Tahâra, 194 Tirmizî Tahâra, 54; Ebû Dâvûd Tahâra, 132; İbn Mâce Tahâra, 77). Bir keresinde torununun bu tabii davranışına bebeği omzundan iterek tepki veren sahabîye "Allah iyiliğini versin, onu incittin!" diyerek uyarmıştır (Ahmed b. Hanbel 1982, c. 6, s. 39; İbn Mâce Ta'bîru'r-ru'yâ, 9). Tekrarlanan bu olaylarda bebeğe şefkatle, değer vererek davranmanın örneğini sergilemiş, ihtiyacını karşılaması sebebiyle incitilmemesini istemiştir.

Torunuyla oyun oynamaya bebekken başlamış, onu kucağında tutup dilinin ucunu göstererek güldürmüştür (İbn Sa'd 1993, c. 1, s. 250). Biraz büyüdüklerinde ise onlarla oyun oynamaya değişik şekillerle devam etmiştir. Mesela bacaklarını ayırıp iki tarafına geçirmiş (Taberânî 1984, c. 13, s. 117), ellerini tutup ayaklarını ayaklarının üzerine koyduktan sonra "Minicik ayaklı, tırman ey küçük gözlü" diyerek göğsüne kadar tırmandırıp öpmüş (Taberânî 1984, c. 3, s. 49), elleri ayakları üzerinde yürürken sırtına bindirip "deveniz ne güzel deve, siz de ne güzel binicilersiniz!" demiş (Taberânî 1984, c. 3, s. 52), yolda karşılaşıncı kucağına koşması için kollarını açmış ama o oyunbazlıkla kaçınca yakalayınca kadar kovalamış, yakalayıp kucaklayarak öperken sevisini ifade edip dua etmiştir (İbn Mâce, Mukaddime 2; Ahmed b. Hanbel 1982, c. IV, s. 172). Torunları dışında çocuklarla oynadığının bir örneğiye beş yaşlarında bir çocukla kovadan su alıp yüzüne püskürterek şakalaşmasıdır (Buhârî İlim, 18). Amcası Abbas'ın oğullarını sıraya dizip kendisine en önce geleni ödüllendireceğini söyleyerek yarıştırmış, çocuklar koşup ona sarılınca öpüp kucaklamıştır (Ahmed b. Hanbel 1982, c. 1, s. 214). Bir keresinde ise kendisine hizmetle görevlendirilen çocuk yaştaki Enes b. Mâlik'i bir işe göndermiş, o ise oyuna dalmıştı. Bir süre sonra Hz. Peygamber gelip ona gönderdiği yere gidip gitmediğini sormuştu. Gitmediğini öğrenince gülümseyerek "Ey Enescik söylediğim yere git" demişti (Müslim Fedâil, 54). Hz. Âişe'nin oyun arkadaşları o geldiğinde kaçınca onları tekrar çağırıp oyunlarına devam etmelerini sağlamıştı (Buhârî Edeb, 81; Müslim Fedâil, 13; Ebû Dâvûd Edeb, 62). Allah Resûlü'nün çocuğun çocuklaşmasına fırsat tanıdığı, arkadaşlarıyla oynamasına ortam hazırladığı ve çocuklarla birlikte oyun oynadığı bu örneklerde görülmektedir.

Üzerinde düşünüldüğünde çocuğun değerini açıkça ortaya koyan ve onun ihtiyaçlarını karşılamamanın aciliyetini gösteren sünnetteki en kuvvetli delil Hz. Peygamber'in namaz kılariken sergilediği örnek davranışlardır. Bilindiği üzere namaz, kurtuluşa eren müminlerin huşû içinde kıldığı (Mü'minûn, 23/2) yani "derin bir saygı hali yaşadığı" bir ibadettir (Komisyon 2006, c. 4, s. 9). Hatta Allah Resûlü'nün ifadesiyle namaz, "Gözünün nuru"dur (Ahmed b. Hanbel 1982, c. 3, s. 128; Nesâî, İşratü'n-nisâ' 1) ve kılariken gözünü çevirip bakmak "Kulun namazından şeytanın çaldığı bir şeydir" (Buhârî Ezan, 91; Ebû Davûd Salât, 165; Ahmed b. Hanbel 1982, c. 6, s. 70, 106). Hal böyle iken namaz kılariken torunu koşarak gelip boynuna sarıldığında ne yapmıştır? Onu kucağına alıp kıyama kalkmıştır (Taberânî 1984, c. 3, s. 51). Torunlarının o secdeyken gelip sırtına atlamayı tekrarladıkları bir oyun haline getirdikleri konuya dair örneklerin bolluğundan anlaşılır. O bu davranışları karşısında ne yapmıştır? Mesela bir defasında namazda cemaate "Bir şey mi oldu?" acaba dedirtecek kadar uzun secde edip torunu kendi arzusuyla sırtından ininceye kadar beklemiştir (Nesâî Tatbik, 79; Ahmed b. Hanbel 1982, c. 3, s. 493-494).

Bir başka sefer onu omzuna alıp kıyama öyle kalkmıştır (Buhârî Salât, 106; Müslim Mesâcid, 41). Yine bir keresinde ellerini sırtına götürerek torununun elini tutup kıyamda onu sırtında taşımış, rükûa gidince elini bırakmıştır (İbn Sa'd 1993, c. 1, s. 259). Bir defasında da sırtına çıkmasına bir şey demeyip kalkarken yumuşakça ellerinden tutup yere bırakmış, namazı bitince de dizine oturtmuştur (Ahmed b. Hanbel 1982, c. 2, s. 513). Onların oyununa farklı tutumlarla, bir anlamda oyunla, karşılık vermiştir. Bu davranışları cemaatle namaz kılarken sergileyen Hz. Peygamber, çocuğun ilgi ve sevgi ihtiyacının aciliyetini, namaz esnasında bile ilgi talebinin ertelenmeyeceğini, itilip uzaklaştırılarak değersiz hissettirilmeyeceğini öğretmiştir.

Etrafındaki çocuklara seslenirken kullandığı lakapların sevgi ve şakalaşma ifade etmesi de Hz. Peygamber'in sünnetidir. "Dünyada iki reyhanım" dediği torunlarına (Buhârî Fedâil, 22, Edep, 18; Tirmizî Menâkıb, 31) "haylaz, yaramaz" (Buhârî Libas, 60), "Enesçik" dediği küçük hizmetlisine de "iki kulaklı" diyerek takılmıştır (Tirmizî Birr, 57; Ebû Dâvûd Edeb, 92). Ehliinden en çok kimi sevdiği sorulunca torunlarının adını söylemiştir (Tirmizî Menâkıb, 31). Yemeği yerken elini her tarafa uzatan çocuğa "Yavrurum, besmele çek, sağ elinle ve önünden ye" diyerek öğüt vermiştir (Buhârî Et'ime, 2; Müslim Eşribe, 108; Tirmizî İlim, 16). Yine Enes'ten ona "Yavrucuğum, oğulcuğum" (Müslim Âdâb, 31; Ebû Dâvûd Edeb, 65) diye seslendiğini, bazen de bu hitabın ardından namazda gözünü sağa sola çevirme (Tirmizî Cum'a, 60), ailenin yanına girince selam ver (Tirmizî İsti'zân, 10) gibi tavsiyeler verdiğini öğreniyoruz. Çocuklarla iletişimin ilk aşaması olan hitapta sevgi ve şakalaşma anlamlı ifadeler kullanmanın sünnete uygunluğu bu örneklerde görülmektedir.

Arap geleneğinde erkek çocuğun üstün tutulduğu, kimi zaman kız çocuğuna yaşama hakkı bile tanınmadığı Kur'an'da kınanarak anlatılmıştır (Nahl 16/57-59; Tekvir 81/8-9). Peygamberimiz de davranışlarıyla kız çocuğunun değerini göstermiş ve ona nasıl değer verileceğini uygulamayla örneklemiştir. Mesela kız torunu Ümame'yi bir gün omuzunda taşıyarak evinden çıkmış, cemaatle namaz kıldırırken de kıyam boyunca kucağında taşımıştır ((Buhârî Salât, 106; Müslim Mesâcid, 43; İbn Sa'd 1990, c. 8, s. 185). Yine ona bir kolyeyi hediye etmeden önce "Bunu ailemden en sevdiğim kişiye hediye edeceğim!" diyerek yanındaki kıymetine dikkat çekmiştir (Ahmed b. Hanbel 1982, c. 6, s. 101, 261). Bir keresinde de desenli bir elbiseyi "Buna kimin layık olduğunu düşünüyorsunuz?" diye sorduktan sonra bir kız çocuğuna hediye etmiştir. O kızın babası ilk Müslümanlardan olup vahiy kâtiplerindendir. Onu yanına getirtip elbiseyi giydirmiş, onun için "Eskitesin, yenisini giyesin!" sözünü birkaç kez tekrar etmiş ve "Güzel, güzel!" diye iltifatta bulunmuştur. Hatta bu arada kızının onun sırtına dokunmasına engel olmak isteyen babasına "Onu bırak!" demiştir (Buhârî Cihâd, 188; Edeb, 17; Ahmed b. Hanbel 1982, c. 6, s. 364-365). Bu iki örnek olayda gerek hediye vererek gerekse hediyenin değerini öncesinde yaptığı iltifat ve dikkat çekme ile arttırarak kız çocuğunun değerini toplum önünde vurgulamış, onların da gönüllerini almıştır. Erkek-kız çocuğuna eşit davranmanın hayattaki küçük olaylara dikkatle sağlanacağını ise şu şekilde anlatmıştır: Yanında oturan sahabînin oğlu gelir, onu kucaklayıp öptükten sonra dizine oturtur. Ardından kızı gelince diğer yanına oturtur. Yapılan ayırımı gözden kaçırmayan Allah Resûlü "Çocuklar arasında adaleti gözetmen gerekmez miydi?" diyerek uyarır (Beyhakî 2003, c. 11, s. 154). Çocuklara gösterilen sevgi ifadelerinde de, kucaklama, öpme, dizine alma gibi, adaleti gözetmeye dikkat çeker.

Çocukları sevgiyle kucaklayıp sıkıca bağrına basmak Peygamberimizin âdetidir. Torunlarını bebekliklerinden itibaren her vesileyle kucakladığı, öptüğü bilinir.

Cuma günü hutbedeyken torunun kendisine ulaşmaya çalışmasına ve elbisesine dolanarak düşecek gibi olmasına dayanamamış, kürsüden inerek onu kucağına alıp öpmüş, hutbeyi o kucağında tamamlamıştır (Tirmizî Menâkıb, 31; Nesâî Cum'a, 30). Kendisine haber getiren iki çocuğu da dizine oturtup daha önce kucaklanmadıkları kadar sıkı bir şekilde kucaklamıştır (Buhârî Edeb, 18; Tirmizî Birr, 12; İbn Hacer 1999, c. 11, s. 814). Yolda karşılaştığı çocukların yüzünü okşamıştır (Müslim Fedâil, 80) Üsâme b. Zeyd'i de dizine oturtmakta, kucaklayıp öperek dua etmekte torunlarından ayırmamıştır (Buhârî Edeb, 22). Çocukları öpüp sevmenin merhametin gereği olduğunu da öğretmiştir. Zira Allah Resûlü'nü torununu öperken görünce kendisinin on çocuğu olduğunu ama hiç birisini öpmediğini söyleyen kişiyi "Merhamet etmeyene merhamet olunmaz!" (Buhârî Edeb, 18; Müslim Fedâil, 65), bir diğer rivayete göre "Allah senin gönlünden merhameti çekip almışsa ben ne yapayım?" (Buhârî Edeb, 18; Müslim Fedâil, 64) ifadesiyle sertçe uyarmıştır. Çünkü bir toplumda çocuklar sevgi, şefkat görmeden, kucaklanmadan, öpülmeden büyürlerse merhametsiz, sert olmayı öğrenirler. Bu yetiştirme tarzı Rahmet Peygamberinin sünnetine aykırıdır. Çocuklar büyürken sünnet adabına uygun şekilde öpülerek, kucaklanarak, başları okşanarak, dua edilerek sevgi görmelidir.

Çocuklara tüm ilgi ve dikkatiyle yönelmekte Hz. Peygamber'in prensibidir. Örneğin bir keresinde isminin anlamının zayıflık, üzümlük olduğunu öğrendiği çocuğun adını, "Müjdelenmiş" anlamına gelen "Beşîr" ismine çevirmiştir. Bu yetim çocuğa babasının şehadet haberini bizzat vermiş, kendisini babası yerine koymasını istemiş, başını okşayıp bağrına basarak teselli etmiştir (Müttakî Hindî 1981, c. 13, s. 298). Zeyb b. Sabit çocukken hafızasının kuvveti gösterilmek için kendisine getirilince ondan İbranice öğrenmesi istemiş, yazışmalar konusunda Yahûdilere güvenmediğini belirtmiştir. Onun bu isteğini kısa sürede gerçekleştiren Zeyd, yazışmalarında güvenilir kâtibî olmuştur (Buhârî Ahkâm, 40; Ebu Dâvûd İlm, 2; Tirmizî İsti'zan, 22; Ahmed b. Hanbel 1982, c. 5, s. 183). Kızının evine gittiğinde torunlarını göremeyince nerede olduklarını sorup peşlerinden gitmiş, onları bulup dönüş yolunda kucağında taşımıştır (Taberânî 1984, c. 22, s. 422). Yine kızının evinin önünden geçerken torunu çağırıp yanına gelmesini beklemiş, gelince kucaklayıp, öpüp Allah'ın onu sevmesi, onu seveni de sevmesi için dua etmiştir (Buhârî Buyu', 49; Müslim Fedâilü's-sahabe, 57). Kendisine getirilip dua etmesi istenilenlere de (Buhârî Deavât, 47; Müslim Fedâilü's-sahabe, 142), değişik vesilelerle başka çocuklara da dua etmesinin örnekleri çoktur. Bir defasında küçük çocuğundan biat almasını isteyen anneye "Küçüktür" deyip biat almasa da onun başını okşamış, onun için bereket duası etmiştir (Buhârî Şirket, 13, Ahkâm, 46). Amcaoğlunu da kucaklayıp dua etmiştir (Buhârî Fedâil, 24; Tirmizî Menâkıb, 43; İbn Mâce Sünnet, 11). Kendisine hurmaları taşıdığı şikâyetiyle getirilen çocuğa önce ağaçları niye taşıdığını sormuş, karnının aç olduğunu öğrenince "Hurma ağaçlarını taşıma da altlarına dökülenleri ye." diyerek ona doğru davranışı öğretmiş, ardından başını okşayıp "Allah'ım, bu yavrunun karnını doyur." diye dua etmiştir (Ebû Dâvûd Cihâd, 85; Tirmizî Büyû', 54). Her türlü vesileyle çocuklara dua etmesine örnek bir olay ise babayla sohbet ederken çocuklarının adını sorup öğrenince hemen o çocuklar için dua etmesidir (Ebû Dâvûd Edeb, 62; Nesâî Âdâbü'l-kudât, 7). Dua etmeyi alışkanlık haline getirdiği çocuklara beddua edilmesini ise yasaklamıştır (Müslim Zühd, 74; Ebû Dâvûd Vitr, 27). Zaten Hz. Peygamber hayvana bile beddua edilmesinden hoşlanmaz, yolculukta beddua edilen bir hayvana artık binilmesine izin vermezdi (Müslim Zühd, 74, Ahmed b. Hanbel 1982, c. 6, s. 72, 257-258).

Hayvana yapılması bile istenmeyen bir aşağılama, değersizleştirme davranışının çocuğa yöneltilmesi elbette kabul edilemez. Çocuklara duayla, rahmetle, sevgi ifadeleriyle hitap etmek sünnete uymanın gereğidir.

Toplum içinde çocuklara verdiği değeri göstermekte onun sünnetidir. Mesela yolculuklarında çocukları önüne veya arkasına oturtarak yolculuk esnasında onlarla ilgilenmiş, sohbet etmiştir. Akrabalarının çocuklarından sekiz tanesini yolculularda terekesine aldığı tespit edilmiştir (Çap 2017, 105-106). Bir keresinde yol kenarında oynayan amcaoğlu ve onların çocuklarıyla karşılaştığında ikisinin kendisine verilmesini isteyip önüne ve arkasına oturtmuştur (Ahmed b. Hanbel 1982, c. 1, s. 205). Onlardan biri olan Abdullah b. Abbas birkaç kez bu şekilde onunla yolculuk yapmıştır (Tirmizî Kıyâme, 59; Ahmed b. Hanbel 1982, c. 1, s. 293, 303, 307; Taberânî 1984, c. 12, s. 93). Bu yolculuklarından biri esnasında Hz. Peygamber ona, Allah'ın emir ve yasaklarını korursa Allah'ın da onu koruyacağını, Allah'ı hiç unutmazsa O'nu her an yanında bulacağını söylemiş, bir şey veya yardım isteyeceğinde sadece Allah'tan istemesini tavsiye etmiştir (Tirmizî Kıyâme, 59; Ahmed b. Hanbel 1982, c. 1, s. 293, 303, 307). Sefer dönüşü şehrin girişinde karşılamaya gelen çocukları bineğine aldığı bilinir, çocuklar bunu bir yarış haline getirip onu karşılar, ilk gideni önüne ikinciyi arkasına bindirerek şehre öyle girerdi (Buhârî Libâs, 99; . Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 66, 67; Ebû Dâvûd Cihâd, 54; Ahmed b. Hanbel 1982, c. 1, s. 203). Bineğine bindirerek iltifat etmeyi erkek çocuklarına has da kılmamıştır. Bir seferinde de yolculuk esnasında Benî Gıfar'dan bir kız çocuğunu arkasına bindirmiş, o ilk hayzını bu yolculukta görüp deveden inmeye utanınca durumu tahmin ederek anlayışla yaklaşmış, bulaşan kanı tuz katılmış su ile yıkamasını tavsiye etmiştir. O kız çocuğu bu olaydan sonra hayızdan yıkanırken her zaman suya tuz kattığını, ölüsü yıkanırken suyuna tuz katılmasını vasiyet ettiğini, o seferde ganimetten kendine verilen kolyeyi ölene kadar boynundan çıkarmadığını belirtmektedir (Ebû Dâvûd Tahâret, 120; Ahmed b. Hanbel 1982, c. 6, s. 380) Yine kendisine mevsimin ilk meyvesi getirilince bereket duası edip yanında bulunanlardan en küçük çocuğa ikram ettiği bilinmektedir (Müslim Hac, 474). Ashabının ona verdiği değeri göstermek gayretiyle getirdiği hediyeyi onun, topluluk içinde en küçük çocuğa ikram etmesi; topluma çocuklara değer vermenin pratik uygulamasını göstermiştir. Başka bir mecliste ise kendisine getirilen suyu içtikten sonra genel prensibine uyarak sağ tarafına vermek için döndüğünde bir çocuğun oturduğunu gördü. Solunda ise yaşlılar vardı. Çocuğa önce yaşlılardan başlamasına razı olur mu diye sorup olumsuz cevap alınca kabı çocuğa uzattı. (Buhârî Eşribe, 19; Müslim Eşribe, 127). İnsanlar bir aradayken çocukların tercih ve bireysel haklarına saygı göstererek değer verme davranışını, bu olayda da sergiledi.

Çocuklara değer vermek nasıl onun sünnetiyse, onları dikkate almayan veya rencide edebilecek bir davranışı gördüğünde müdahale ederek engel olmakta onun sünnetidir. Bir keresinde Medine'ye gelen heyettekilere hediye dağıtmış, hediye almayan kimse kaldı mı diye sormuştu. Bunun üzerine sadece eşyalarının yanında bir çocuğun kaldığını söylediler. Hz. Peygamber onun da gönderilmesini isteyince birisi, onun kabileleri arasında saygınlığı bulunmayan bir çocuk olduğunu söyledi. Peygamberimiz de "Olsun, o heyetle birlikte gelmiştir. Bahşış almaya hakkı vardır" dedi ve ardından da çocuğu getirtip hediyesini sundu. (Vâkîdî 1989, c. 3, s. 979-980). Böylece çocuğunda saygıya değer olduğunu vurguladı. Öyle ki kendisine değer göstermek için söylenen iltifata hemen olaydaki çocuğu da katmış, onun ikinci plana düşmesine razı olmamıştır.

Söz konusu olay şudur: Bir gün sırtında torununu taşıırken karşılaştığı kişi çocuğa "Ne güzel bineğe binmişsin ey çocuk!" dedi o ise "ve ne güzel bir binicidir o!" eklemesini yaptı (Tirmizî Menâkıb, 31). Bir başka olayda ise yolculuklarından birinde bir çocuk bindiği hırçın deveye engel olamadı, kafilenin başına geçti. Bu yüzden babasından birkaç kez azar işitip kafilenin sonuna gönderildi. Durumu gören Allah Resûlü, çocuğun devesini satın alarak "Şimdi bu deve senindir. Artık onunla istediğini yapabilirsin" dedi (Buhârî Büyü', 47). Böylece o çocuğun rencide edilmiş hissetmesine engel oldu. Yanına gelen bir annenin, o zaman çocuklar boğaz hastalığına yakalandıklarında bademciklerini sıkarak uygulanan acılı tedaviyi yapmış olmasını hoş görmedi, alternatif tedavi önererek bu uygulamanın yapılmamasını istedi (Buhârî Tıb, 23; Müslim Selâm, 28; İbn Mâce Tıb, 13; Ebû Davud Tıb 13; Ahmed b. Hanbel 1982, c. 6, s. 355). Çocuğun üstüne fazla gidilmesinden hoşlanmadığı ise ona hizmet eden Enes b. Malik'in şu anlatımında açığa çıkıyor: Hz. Peygamber'e on yıl hizmet ettim. Bana bir şey buyurup da gevşek davrandığım veya ihmal ettiğim bir iş hususunda beni bir kere olsun ayıplamadı, ev halkından biri beni ayıplayacak olsa onlara 'üstüne varmaym, gücü yetseydi yapardı' diyerek bana arka çıkardı (Buhârî Menâkıb, 23; Müslim Fezâil, 51-54; Ebû Dâvûd Edeb, 1; Tirmizî Birr, 69). Yine Enes'ten bu on yıllık hizmetinde Resûlullah'ın bir kez bile "Öf!" ya da "Niye böyle yaptın?" veya "Niçin şöyle yapmadın!" demediğini öğreniyoruz (Buhârî Edeb, 39, Vesâyâ, 25; Müslim Fezâil, 51; Ebû Dâvûd Cihad, 85). Allah Resûlü hem kendi söz ve tavırlarıyla çocuklarla iletişimin onlara kişiliklerini değerli hissettirmeye dayandığını göstermiş, hem de bir çocuğun değer görmediği bir davranış gözlemlerse müdahale ederek olumsuz etkiyi telafi etmeye çalışmıştır.

Çocuklara yönelik sünnette uygun davranışta unutulmaması gereken bir prensip ise, verilen birçok örnekte görüldüğü üzere, onları birey kabul edip şahsiyetlerine saygı göstermektir. Çocukların yanından geçerken selam verdiği (Müslim Selâm, 14-15, Fedâilü's-sahâbe, 145; Ebû Dâvûd Edeb, 135-136), sevdiği kuşu hastalandığı için üzülenle ilgilendiği (Buhârî Edeb, 81; Müslim Âdâb, 30), kendisine hizmet etmiş çocuk hastalandığında ziyaretine gittiği (Ahmed b. Hanbel 1982, c. 3, s. 175), eşi Ümmü Seleme'yi (ra), küçük bir çocuk olan oğlu Ömer b. Ebî Seleme'den istediği (İbn Sa'd 1990, c. 8, s. 92) ve yedi yaşını geçmiş bir çocuğa anne-babası ayrıldığında velayeti için dilediğini seçme hakkı tanıdığı (Tirmizî Ahkâm, 21) bilgileri de bu prensibi doğrular. Hz. Peygamber'in konuya verdiği önemi açığa çıkaran bir örnekte şudur: Bir annenin "Gel, sana bir şey vereceğim!" diye çocuğunu çağırdığını duyunca gerçekten bir şey verip vermeyeceğini sordu. Anne hurma vereceğini söyleyince çocuğa söylediklerine dikkat etmesini istedi, ona bir şey vermeyecek olsaydı bu sözün bir yalan olarak yazılacağı uyarısını yaptı (Ebû Dâvûd Edeb, 80; Ahmed b. Hanbel 1982, c. 3, s. 447). Yine çocuklara gönlünde hiç kimseye kin olmaksızın (Tirmizî Kıyamet, 59) veya hile bulunmaksızın akşama ve sabaha çıkabiliyorsa bunu yapmasını tavsiyesi (Tirmizî İlim, 16) ve onları sırrına ortak etmesi (Buhârî Vesâyâ, 25; Müslim Fedâil, 54, Hayz, 79; Ebû Davud Edeb, 1; Tirmizî Birr, 69) onların şahsiyetlerine saygı gösterişinin misallerindedir.

Çocuğa davranışta sünnete uymanın değer verme yani daha bebeklikten itibaren sevgi, ilgi, sıcaklık gösterme, çocuklaşmasına fırsat verip onunla oyun oynama, her fırsatta dua etme, beddua etmeme, en güzel şekilde hitap etme, sevimli lakap ve isimlerle seslenme, eksik ve kusurlara odaklanıp eleştirmeme, olumlu hedefler gösterip teşvik etme, toplum içinde onure etme, rencide etmeme ve rencide edilmesine engel olma, güzel tavsiyelerde bulunma, cinsiyet ayırımı yapmama anlamına geldiği açığa çıkmaktadır.

Bir sonraki bölümde sünnete uyarak doğduğu andan itibaren çocuğa değer verme davranışıyla yaklaşmanın, benlik algısı ve özsaygı gelişimine etkisi üzerinde durulacaktır.

Bireyin Benlik Algısı ve Özsaygı Gelişiminde Çocukluk Döneminde Gördüğü Değerin Etkisi

Benlik; bireyin ne olduğu ne olmak istediği ve çevresince nasıl tanındığı konularındaki bilinçliliğidir (Bakırcıoğlu 2006, s. 37), kendini nasıl görüp nasıl değer biçtiğidir (Yörükoğlu 1989, s. 101). İnsan, kendi üstünde kendince edindiği bilgiyi başkalarının kendini nasıl gördüğü bilgisine katarak benliğini oluşturur (Budak 2000, s. 49). Bireyin kendine ilişkin görüşleri ise benlik algısı kavramı ile nitelendirilmektedir (Zembat, Koçyiğit, Akşin Yavuz, Tunçeli, 2018, s. 549). Çocuğun kendisi hakkında yargısının "yansıyan değer vermeler" süreci ile oluştuğu öne sürülmüştür. "Önemli başkaları" tarafından değerli bulunan çocuk zamanla kendine değer vermeye başlar. Hayatında önemli olan kişilerin, özellikle annesinin onaylaması öz-onaylamanın başlangıcı olduğu gibi, diğer önemsiz kişilerin onaylaması da çocuğu kendini onaylamaya götürür (Jersild 1976, s. 191). İnsan yavrusu, annenin ya da onun yerini tutanın sağladığı sıcak ilgi ve bakım olmadan ne bedence ne de ruhça sağlıklı gelişemez (Yörükoğlu 1978, s. 32).

Benlik saygısı, kişinin kendini değerlendirmesi sonucunda ulaştığı benlik algısını onaylamasından doğan beğeni durumudur. Kişinin kendini beğenmesi ve kendi benliğine saygı duyması için üstün niteliklere sahip olması gerekmez. Çünkü benlik saygısı kendini olduğundan aşağı ya da üstün görmeden kendinden memnun olma halidir. Kendini değerli, olumlu, beğenilmeye ve sevmeye değer bulmaktır. Benlik saygısı, kendini olduğu gibi kabullenmeyi, özüne güvenmeyi sağlayan olumlu bir ruh halidir (Yörükoğlu 1989, s. 105). Çocukta benlik saygısı değer gördüğü, mizacının, duygularının, kişisel tercihlerinin tanınıp kabul edildiği; sevgi, övgü, destek ve rehberlik sunulduğu zaman gelişir (Kimter 2018, s. 56-57).

Benlik saygısının gelişmesi, anne veya anne yerine geçen kişinin, çocuğa gösterdiği ilgi ve uygun yansımaları ilişkiye bağlıdır. Ebeveynle çocuk arasındaki uyum, çocukta temel güven duygusunu geliştirir, çocuğun insanlarla etkileşimine canlılık katar. (Eşer 2005, s. 24) Çocuğa yeterli ilgi gösterilmemesinin değer görmeme algısı oluşturup benlik saygısını olumsuz etkilediği gözlenmiştir (Kimter 2018, s. 80). Benlik saygısının yüksek olması için, çocuğun içinde bulunduğu aile, özgüvenli, aralarında ve çocukla iyi iletişim kuran, çocuklarına karşı güven verici, hoşgörülü ve esnek bir yaklaşım içinde olan bireylerden oluşmalıdır. Çünkü benlik saygısı, insan olarak kendisine değer verilen bir ortamda ancak filizlenir ve gelişir. (Eşer 2005, s. 25) Yüksek benlik saygısına sahip kişiler, genelde kendine güvenen, başarıya isteği olan, iyimser, zorluklardan yılmayan, insan ilişkilerinde rahat ve sevecen, sorumluluk yüklenen ve atılımcı bir kişilik özelliğine sahiptir. Düşük benlik saygısına sahip bir kişi ise, kendine güven yönünden eksiktir, diğerlerine bağımlıdır, utangaçtır, araştırmacı değildir ve savunmacı bir görünüş takınır. Ayrıca bu kişiler kendini analizden kaçınan ve bastırma savunma mekanizmasını kullanan, daha az yaratıcı, esnek olmayan ve daha otoriter kişilerdir (Eşer 2005, s. 28).

Benlik konusunun temel kavramlarından biri, benlik sevgisinin başkalarını sevmekle bütünleşmesi ve başkalarını sevmeye yeteneğinin kişinin kendisini sevmeye yeteneğini gerektirmesi şeklinde özetlenebilir (Jersild 1976, s. 202).

Benlik algısı olumsuz olan, kendini değerli hissetmeyen ve kendini sevemeyen bir kişinin başkalarını sevme yeteneği de sağlıklı gelişmemektedir.

Özsaygı; kendini benimseme, onaylama, kendine saygı duyma, değer verme, kendi değerine ilişkin değerlendirmedir. (Bakırcıoğlu 2006, s. 184; Budak 2000, s. 585). Bir kişinin kendini algılamasına ilişkin bir kavramdır ve kişinin kendisine bir birey olarak yüklediği değeri ifade etmektedir (Bilgin 2003, s. 281). Kendini sevemeyen kişinin sevme yeteneği sorunlu olduğu gibi özsaygısı düşük olan, kendini değersiz hisseden kişinin değer verme yeteneği de sorunludur.

Bu bilgiler ışığında, kişinin benlik algısı ve özsaygısının bebeklik çağından başlayarak kendisine değer verilmesi ile olumlu yönde geliştiğini, benlik saygısının yüksek olması için değer görme ihtiyacının karşılanması gerektiğini söyleyebiliriz. Allah Resûlü'nün sünnetine uyarak çocuğa bebeklik çağından itibaren değerli bir birey muamelesi yapmak ve değer görme ihtiyacını karşılamak, benlik algısı olumlu, benlik saygısı-özsaygısı yüksek, kendini değerli hisseden bireylerin yetişmesine olanak sağlayacaktır.

Çocukluk çağının önemli ihtiyaçlarından biri de kendi olabilmek, oyunla kendini ifade edip anlamlandırabilmektir. Öyle ki psikolojik sorunlu, uyumsuz ve davranış bozuklukları gösteren bir çocuğun psikoterapi sürecinin hikâyesi şöyledir: Terapi esnasında istediği gibi oynayarak kendi olmasına izin verildiğinde bu çocuk, benliğinin derinliklerinden tutarlı olmak için gerekli gücü bulup çıkarmıştır (Axline 1983). Yine sünnete uyarak çocukların oyun oynamasına fırsat vermek, bazen oyunlarına katılmak psikolojik rahatlamlarına ve sağlıklı kişilik geliştirmelerine yardımcı olacaktır.

Sonuç

İnsan var oluşunun ilk anında Yüce Yaratıcısı tarafından değer verilmiş bir varlıktır. Toprakta oluşan özüne Allah'ın ruhundan üflemesi ile değer katılmış, manen yücelmiş, var edildiği anda meleklerin secdesi ile karşılanarak değer görmeye programlanmıştır. İnsanın değerini kabul etmeye yanaşmayan, kendi var ediliş maddesi ateşi topraktan üstün gören şeytandır. Kabule yanaşmadığı insanın değerliliğinin ve secde ile saygıya değer oluşunun yanlışlığını ispatlamak onun dünyadaki mücadelesinin özü olsa gerekir. İnsana değer vermeyen her davranış şekli de bu mücadeleye hizmet etmektedir denebilir.

İnsanın değer görme ihtiyacının karşılanması hayatının her evresinde gerekli olsa da çocukluk döneminde daha elzemdir. Kur'an'da tekrarlar vurgulanan ceninin anne karnında hassas aşamalardan geçerek yaratılması, ona gösterilen özenin ifadesidir. Bu sıcak, rahat ortamdan dünyaya gelen bebek bir anlamda aynı sıcaklığın, ilginin, ihtiyaçlarının karşılanmasının devamını beklemektedir. Sadece fiziksel ihtiyaçları karşılanıp ilgi ve sevgi görmezse, biricik olduğunu hissetmezse dünyayı soğuk bir yer olarak algılamakta, hayatta kalmayı başarsa bile yüreği soğuyup katılaşmaktadır.

Sünneti doğru anlamayı parçacı bir yaklaşımla tekil rivayetlere dayandırma çabası da inanan bireylerin ferdi hayatları ve ibadetlerini nasıl yapacakları alanına hapsetme anlayışı da aşılmalıdır. Bir konuda sünnete uygun davranış nedir sorusunu cevaplamak için konuya dair ulaşılan rivayetler birlikte değerlendirilmelidir. Müslümanlar için sosyal hayata ve ahlaka dair davranışlar da sünnete uygun şekillendirilmelidir. Bu bakış açısıyla çocuklara davranış modelinin sünnetten alınması da önem kazanır.

Sünnet her zaman Kur'an'la uyum içinde olduğu gibi çocuğa nasıl davranılması gerektiğinin pratik uygulamasını göstermekte de bu uyumu sürdürür.

İnsanın değeri, bebeğin hassas bir özene ihtiyacı Kur'an'da vurgulanır, sünnet ise doğduğu ilk andan başlayarak çocuğa değer vermenin nasıl pratiğe döküleceğini gösterir. Doğumunun ardından sevgiyle kucaklamak, doğal tat duygusuyla tanıştırmak, duayla isimlendirmek, güzel isim ve sevgi, şakalaşma ifadeleriyle seslenmek, çocuğa her fırsatta sarılmak, sevgi göstermek, hayır duası etmek, beddua etmemek, çocukla yaşına ve bedensel gelişimine uygun oyunlar oynamak, oyun oynamasına fırsat vermek sünnete uymanın gereğidir. Özellikle kendi çocuğunu öpmeden, sarılıp kucaklamadan büyütme, sünnete aykırı ve yürekten yumuşaklığı, merhameti alıp götüren bir katılıktır. Çocuğun değer görme, sevgiyle temas kurma ihtiyacı o kadar acildir ki namaz esnasında bile olsa karşılanmalı, itilip uzaklaştırılarak bekletilmemelidir. Büyümesiyle birlikte çocukla iletişimde ona saygıya layık bir birey muamelesi yapmak, onunla konuşurken dikkati üzerine yoğunlaştırmak, onun toplum içinde öne çıkmasına, önemli görülmesine fırsat sunmak ve tersine rencide edilmesine, arka plana düşmesine, önemsiz hissettirilmesine fırsat vermemek, yeteneği olan konularda destekleyip görev vermek, kusurlarını öne çıkarıp ayıplamaktan kaçınarak onları aşmasına destek olmak, önemli konularda yol göstermek sünnete uyarak çocuğa değer vermenin pratik uygulamalarındandır. Sünnete uyarsak bir çocuğa nasıl davranmalıyız sorusunun cevabı değer vermeli, değer görme ihtiyacını karşılamalıyız şeklinde özetlenebilir.

Psikoloji ilminin verileri bireyin benlik algısı ve özsaygısının gelişiminde bebeklik ve çocukluk dönemi yaşantılarının önemini vurgulamaktadır. Olumlu kişilik özelliklerinin gelişiminde bireyin benlik algısının olumluluğu yani kendisini değerli, olumlu, beğenilmeye ve sevmeye değer bulması ve özsaygısının yüksekliği yani kişinin kendisine bir birey olarak yüklediği değer miktarının çokluğu önemlidir. Bireyde olumlu benlik algısı ve yüksek özsaygı varsa yeteneklerini açığa çıkarıp değerlendirebilmekte ve hayatın zorlukları karşısında ayakta durabilmekte başarısı artmaktadır. İslam ahlakının gereklerini; insanları sevme, değer verme, bağ kurma gibi davranışları başarması ve insanı değersizleştiren insan onuruna aykırı şiddet, zarar verme, suiistimal içeren davranışlardan kaçınabilmesi de olumlu benlik algısı ve yüksek özsaygıyla kolaylaşmaktadır.

İslam ahlakının hedeflerini yerine getirebilecek manevi güce sahip bireylerin yetişmesi için çocuklara davranış modelini inananlara en güzel örnek olan rahmet peygamberi Hz. Muhammed'den almak Müslümanlığın gereğidir. Bize ulaşan bilgilerden çıkan sonuç ise sünnete uygun çocuklara davranış modelinin değer vermeye, insani değer görme ihtiyacını karşılamaya dayanması zorunluluğudur. Çocuk yetiştirmede sünnete uyulduğunda değer görerek büyüyen çocuk değer vermeyi öğrenecek, bebeklik çağından itibaren gördüğü sevgi, şefkatle içinde merhamet duygusu yerleşecek, sevmeyi bilecek, oyunla yaşadığı olumsuz duyguları atmasına fırsat tanıdığından sağlıklı, güçlü bir kişilik geliştirebilecektir.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (1982). *el-Kütübü's-Sitte ve Şürûhuha: Müsnedu Ahmed b. Hanbel*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Altuntaş, Y. (2006) *Kur'an'da İnsanın Yaratılışı ve Evrim Teorisi*. (Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas).

Asfur, İ. (2018). *Hz. Peygamberin Çocuklara Davranışı ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.

- Axline, V. (1983). *Benliğini Arayan Çocuk*. Ankara: Erek Çocuk Kulübü Yayınları.
- Bakırcıoğlu, R. (2006). *Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Beyhakî Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (2003). *Şua'bü'l-imân*. (Ahmed Nedvî Thk.) Bombay: Mektebetü'l-rüşd.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Canan, İ. (2008). *Hız Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*. İstanbul: Akademi Yayınları.
- Çap, S. (2017). Resûlullah'ın Terkisine Bindirdiği Sahâbiler ve Aralarında Geçen Diyaloglarla İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0 (10) , 97-123.
- Çelik, H. (2011). Kur'ân'a Göre Hz. Âdem'in Yaratılışı. *İÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 49-70.
- Demir, B. (2002). *Hız Peygamber ve Çocuk Eğitimi*. İstanbul: İnsan Vakfı Yayınları.
- Duman, M. Z. (1990). *Kur'an-ı Kerim ve Tıbbi Göre İnsanın Yaratılışı ve Tüp Bebek Hadisesi*, İzmir: Nil Yayınları.
- Eşer, H. (2005). *Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa).
- Görmez, M. (2014). *Sünnet ve Hadisin Anlaşılmasında Metodoloji Sorunu*. Ankara: Otto Yayınları.
- Güven, A. (2013). *Çocukta Benlik Gelişiminde Aile İçi İletişimin Rolü: İslam Dini Açısından Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmiştir.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' (1993). *el-Cüzü'l-Mütimmü li't-Takât İbn Sâd* (Muhammed b. Samil es-Silmî Thk.) Taif: Mektebetü's-siddik.
- İbn Sa'd (1990). *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. (Muhammed Abdülkâdir Atâ Thk.) Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (1999). *el-Metâlibü'l-Âliye bi-Zevâidi'l-Mesânidi's-Semâniye* (Muhammed b. Suûd Thk.) Suûdiyye: ed-Dâru'l-Âsime,
- Jersild, A. T. (1976) *Çocuk Psikolojisi*. (Gülseren Günçe Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kaya, S. (2018). Kur'an'da İnsanın Değeri. *İlahiyat*, 1, 51-64.
- Keskin, H. (2002). Kur'an'da Meleklerin Hz. Âdem'e Secdesinin Yorumu. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6(2), 107-126.
- Kimter, N. (2018). *Benlik Saygısı ve Din*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Komisyon (2006). *Kur'an Yolu*. Ankara: DİB Yayınları.
- Kuran ve Sünnette Bilimsel Mucizeler Komisyonu. (2006). *Kur'ân ve Sünnet Işığında Embriyoloji* (M. Öztürk Çev.) Jeddah: Dar Jeyad.
- Müttakî Hindî Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân (1981). *Kenzü'l-ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl* (Bekrî Hayânî, Safvetü's-Segâ Thk.) Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Necati, M. O. (2018). *Hadis ve Psikoloji* (M. Işık, Çev.) Ankara: Fecr Yayınları.
- Öztürk, M. (2015). *Kur'an ve Yaratılış*. İstanbul: KARUMER.
- Öztürk, M. (2005). İblis'in Trajik Hikayesi-Allah, Şeytan, İnsan ve Kötülüğe Dair. *ÇÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5(1), 39-65.
- Öztürk, M. (2004). Âdem, Cennet ve Düşüş. *Milel ve Nihal* 1(2), 151-186.

Perry, B. D. & Szalavitz, M. (2017). *Köpek Gibi Büyütülmüş Çocuk* (B. S. Haktanır Çev.) İstanbul: Koridor Yayıncılık.

Seyyid, A. M. (2017). *Çocuk Eğitiminde Peygamberimizin Metodu*. İstanbul: Beka Yayıncılık.

Taberânî, Ebû Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî (1984). *el-Mu'cemü'l-Kebîr* (Hamdi Abdülmecid Selefî Thk). Beyrut: Dâru İhyai'l-Türâsi'l-Arabî.

Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer (1989). *el-Meğâzî* (Jones M. Thk.) Beyrut: Dâr'ul-a'lemî.

Yörükoğlu, A. (1978). *Çocuk Ruh Sağlığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (1989). *Gençlik Çağı*. İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.

Zembat, R. , Koçyiğit, S. , Akşin Yavuz, E. Tunçeli, H. İ. (2018). Çocukların Benlik Algısı, Mizaç ve Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkiler. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(1), 548-567. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/teke/issue/36208/407461>

ÇOCUKLARDA BESLENME DAVRANIŞLARI İLE BESLENME ÖZ-YETERLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Öznur ÇELTEK ORHAN

Muğla Sıtkı Koçman University Institute of Health Sciences
ORCID: 0000-0001-7257-6007

Assoc. Prof. Dr. Gonca KARAYAGIZ MUSLU

Muğla Sıtkı Koçman University Fethiye Faculty of Health Sciences, Pediatric Nursing Department
ORCID: 0000-0001-7066-6826

Asst. Prof. Dr. Gulay MANAV

Muğla Sıtkı Koçman University Faculty of Health Sciences, Pediatric Nursing Department
ORCID: 0000-0001-5802-8469

Res. Asst. Recep KARA

Muğla Sıtkı Koçman University Fethiye Faculty of Health Sciences, Pediatric Nursing Department
ORCID: 0000-0001-5742-9842

Özet

Amaç

Araştırmada ortaokul çocuklarının beslenme davranışları ile beslenme öz-yeterliliklerini etkileyen faktörler ve beslenme davranışları ile beslenme öz-yeterlilikleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Gereç ve Yöntem

Tanımlayıcı ve ilişki arayıcı araştırmanın evrenini Muğla İli Fethiye Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı Fethiye ilçesi merkezde toplam 11 kamu ortaokulunda 2018-2019 eğitim öğretim yılında eğitim gören toplam 5570 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğü için, Gpower 3.1 programı ile yapılan power analizinde 0.25 etki büyüklüğü, 0.05 hata ve %95 güven aralığında 400 öğrenci ile %95 güvenilir olacağı belirlenmiştir. Okullardaki öğrenciler sınıflarına göre tabakalandırılarak toplam 462 öğrenciden veri toplanmıştır.

Bulgular

Verilerin istatistiksel değerlendirilmesinde, uygulanan anket formunda sayımla belirtilen veriler sayı ve yüzde olarak değerlendirildi. Verilerin analizinde Student t, ANOVA, Mann-Whitney U ve Korelasyon testleri, cronbach alpha değerleri kullanıldı. Muğla ili Fethiye ilçesinde çalışmaya katılan 462 öğrencinin BKİ'lerine bakıldığında %48.5'inin zayıf, %46.5'inin normal ve %5'inin fazla kilolu olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan çocukların bulunduğu sınıf ve baba eğitim durumları beslenme davranışlarını etkilemektedir. Aynı zamanda "Beslenme Öz-yeterlilik Ölçeği" puan ortalamasını "çocuğun sınıfının", "baba eğitim durumunun" ve "gelir düzeyinin" etkilediği görülmüştür.

Çalışmaya katılan çocukların Beslenme Öz-yeterlik ve Beslenme Davranışı Ölçek puan ortalamaları arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir.

Sonuç

Çocukların beslenme alışkanlıklarını geliştirmeyi amaçlayan programlarda, sağlık profesyonellerinin “beslenme öz-yeterlik” ve “beslenme davranışını” geliştiren girişimlere ağırlık vermesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, beslenme, öz-yeterlik, davranış

AN INVESTIGATION INTO THE RELATIONSHIP BETWEEN NUTRITIONAL BEHAVIORS AND NUTRITIONAL SELF-EFFICACY IN CHILDREN

Abstract

Background

In this study we examined the nutritional behaviors of secondary school children and the factors affecting their nutritional self-efficacy as well as the relationship between nutritional behaviors and nutritional self-efficacy.

Methods

The universe of this descriptive and correlational study consisted of 5570 students enrolled at 11 public secondary schools operating under the direction of Muğla Province Directorate of National Education in the central district of Fethiye during the 2018-2019 academic year. The power analysis we performed on the G*Power 3.1 program to find sample size resulted in an effect size of 0.25 at a 0.05 error level and a 95% confidence interval, meaning that 400 students would yield 95% reliability. After stratification of the students at the schools according to their grades, we collected data from a total of 462 students.

Results

We performed a statistical analysis of the data enumerated in the questionnaire in terms of numbers and percentages. The Student's t, ANOVA, Mann-Whitney U and correlation tests, and Cronbach's alpha coefficient were analyzed. We determined from the BMIs of the 462 students participating in the study in the Fethiye district of Muğla province that 48.5% were underweight, 46.5% were normal and 5% were overweight. The participating children's grade in school and their father's education affected their nutritional behaviors. We observed at the same time that the "child's grade in school," "father's education" and "income level" affected the "Nutritional Self-Efficacy Scale" mean score. A positive and significant relationship was found between the Nutritional Self-Efficacy Scale and Nutritional Behavior Scale mean scores of the children participating in the study.

Conclusions

We concluded that a useful recommendation for health professionals working in programs aiming to improve children's eating habits would be to focus on initiatives that improve nutritional self-efficacy and nutritional behaviors.

Keywords: Child, nutrition, self-efficacy, behavior

TÜRKİYE'DE YOL TRAFİK KAZASI KAYNAKLI ÇOCUK ÖLÜMLERİNİN COVID-19 SÜRECİNDEKİ DEĞİŞİMİNİN İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Ebru ARIKAN ÖZTÜRK

Gazi Üniversitesi Trafik Planlaması ve Uygulaması A.B.D.

ORCID: 0000-0002-4971-2442

Özet

Çocukluk çağı trafik yaralanmaları diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin de karşı karşıya olduğu önemli bir halk sağlığı sorunudur. Institute of Health Metrics and Evaluation (IHME) 2019 yılı verilerine göre Türkiye'de; 5 yaş altında 7. sırada olan yol trafik kazası (YTK) kaynaklı ölümler 5-14 yaş grubu çocuklarda 2. sıradadır. Literatürdeki çalışmalar, sürdürülebilir ve etkili önlemler alındığında YTK kaynaklı ölümlerin önlenilebileceğini/azaltılabileceğini göstermektedir. 2020'de yaşanan COVID-19 salgını nedeniyle, hareketlilikte ve trafik hacminde yaşanan düşüşler, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de trafik kazalarının sayısını, ölüm ve yaralanmaları etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı; Türkiye'de 2018-2020 yılları arasında, 0-14 yaş grubu çocuklarda YTK kaynaklı ölüm yükünün ve COVID-19 sürecinde YTK kaynaklı çocuk ölümlerindeki değişimin belirlenmesidir. Çalışma, YTK kaynaklı çocuk ölümlerinin; yaş, cinsiyet, yol kullanıcı türü ve kazanın meydana geldiği yere göre değişimini inceleyen tanımlayıcı bir çalışmadır. Çalışma için gerekli veriler Türkiye İstatistik Kurumu'ndan temin edilmiştir. 2018 yılında 0-14 yaş grubu çocuklarda; 2,42 olan 100.000 çocuk nüfus başına YTK kaynaklı ölüm oranı 2019 yılında 2,13'e, 2020 yılında ise 1,60'a düşmüştür. COVID-19 sürecinde en düşük ölüm oranı 10-14 yaş grubundaki kız çocuklarına aittir. 2020 yılında yol trafik kazalarında yerleşim yeri içinde ölen çocuk sayısı, yerleşim yeri dışından daha fazla olmuştur. Bulgular, YTK kaynaklı çocukluk çağı ölümlerinin Türkiye için önemli bir sağlık yükü olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Trafik, kaza, çocuk, ölüm oranı, sağlık yükü

INVESTIGATION THE CHANGE OF CHILD DEATHS DUE TO ROAD TRAFFIC ACCIDENTS DURING THE COVID-19 IN TURKEY

Abstract

Childhood road traffic injuries are a major public health problem faced by Turkey as in other countries. According to 2019 IHME data, deaths from road traffic accidents (RTAs) are in the 7th place in children under 5 and 2nd place in the 5-14 age group in Turkey. Studies show that deaths from RTAs can be prevented/reduced if sustainable and effective measures are taken. The decrease in mobility and traffic volume due to the COVID-19 in 2020 affected the number of traffic accidents, deaths and injuries in Turkey as well as in the rest of the world. The aim of the study is to determine of the burden of deaths from RTAs and impact of the COVID-19 on deaths in children aged 0-14 years from 2018 to 2020 in Turkey. The study is a descriptive study that examines the change of child deaths according to age, gender, road user type, and place. The necessary data was obtained from the Turkish Statistical Institute. The fatality rate per 100 000 child population in the 0-14 age group, which was 2,42 in 2018, decreased to 2,13 in 2019 and to 1,60 in 2020. The lowest fatality rate in the COVID-19 belongs to girls in the 10-14 age group.

The number of children who died from RTAs in the urban roads was higher than the rural roads in 2020. Findings showed that the deaths of children due to RTAs was a significant burden of health for Turkey.

Keywords: Traffic, accident, children, fatality rate, health burden

1. GİRİŞ

Trafik kazalarında meydana gelen ölüm, yaralanma ve maddi kayıplar, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin de karşı karşıya olduğu önemli bir halk sağlığı sorunudur. Dünyada her yıl yaklaşık 1.35 milyon insan yol trafik kazaları (YTK) nedeniyle hayatını kaybetmekte, 20 ila 50 milyondan fazla insan ölümcül olmayan yaralanmalara maruz kalmaktadır. Ölümlü trafik kazalarının %90'dan fazlası orta ve düşük gelirli ülkelerde meydana gelmektedir (1). Ayrıca trafik kazaları neticesinde miktarı ciddi boyutlara ulaşan ekonomik kayıplar da söz konusudur (2).

Dünyada her gün yaklaşık 3700 kişi trafik kazalarında hayatını kaybetmektedir ve bunların en az 500'ünü çocuklar oluşturmaktadır (1, 3). Çocuklar trafikteki tehlikeler konusunda yeterli düzeyde farkındalık geliştiremedikleri, trafik ortamında onları daha savunmasız hale getiren fiziksel ve bilişsel sınırlamaları nedeniyle yetişkinlere göre daha fazla risk altındadır (3, 4). Küresel olarak, YTK kaynaklı ölümler 5-9 yaş arası çocuklarda dördüncü, 10-14 yaş arası çocuklarda üçüncü ve 15-17 yaş arası çocuklarda ilk sırada yer almaktadır (5, 6). YTK'lar çoğu OECD ülkesinde 15 yaş altı çocuklar için bir numaralı ölüm nedenidir ve 100.000 nüfus başına ortalama 3,5 çocuk YTK nedeniyle hayatını kaybetmektedir (7).

YTK kaynaklı ölümlerin maliyeti, çocuklarda ve ergenlerde yetişkinlerden daha yüksektir. London School of Economics and Political Science tarafından hazırlanan rapora göre, sekiz ülkedeki (Fransa, İspanya, İtalya, Şili, Brezilya, Arjantin, Porto Riko ve Hindistan) trafik kazalarında ölen çocukların kaybedilen yaşam yıllarının sosyo-ekonomik etkisi 21.8 milyar dolar/yıl'dır (8).

2020 yılı yılının başından itibaren tüm dünyayı etkileyen COVID 19 salgını; araç-yaya hareketliliği, insanların seyahat aktiviteleri, trafik ortamında bulunma süreleri başta olmak üzere tüm ulaştırma sistemlerini önemli ölçüde etkilemiştir. En büyük etkilerden biri, COVID 19'a yakalanma korkusu nedeniyle toplu taşıma sistemlerinin kullanımındaki azalmadır (9). Salgının karayolu ulaşımı üzerindeki etkileri neticesinde pek çok ülkede, YTK sayıları ve ölümlerde de azalmalar meydana gelmiştir. Türkiye'de 2020 yılında 2019 yılına göre toplam trafik kaza sayısında %15,78, ölümlü ve yaralanmalı kaza sayısında %14,08 ve ölü sayısında %11,09 oranında azalma meydana gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye'de 2018-2020 yılları arasında, 0-14 yaş grubu çocuklarda YTK kaynaklı ölüm yükünün ve COVID-19 sürecinde YTK kaynaklı çocuk ölümlerindeki değişimin belirlenmesidir. Çalışma, YTK kaynaklı çocuk ölümlerinin; yaş, cinsiyet, yol kullanıcı türü ve kazanın meydana geldiği yere göre değişimini inceleyen tanımlayıcı bir çalışmadır. Çalışma için gerekli veriler Türkiye İstatistik Kurumu'ndan temin edilmiştir.

2. YÖNTEM

Türkiye'de kaza tespit tutanaklarında yer alan kaza verileri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından derlenmekte ve yıllık olarak yayınlanmaktadır. Çalışma kapsamındaki, YTK kaynaklı 0-14 yaş grubu çocuk ölümlerine ilişkin veriler TÜİK'ten temin edilmiştir.

Çalışmada kullanılan değişkenler şunlardır:

- i) yaş (0-9, 10-14)
 - ii) cinsiyet
 - iii) yol kullanıcı türü (sürücü, yaya, yolcu)
 - iv) kaza yeri (yerleşim yeri, yerleşim yeri dışı)
 - v) çocukların yaş ve cinsiyetine göre 100.000 çocuk nüfusu başına ölüm oranı.
- 2018-2020 yılları arasında YTK nedeniyle ölen çocuklara ilişkin 1181 veri analiz edilmiştir. Ölüm oranları, nedene özel ölüm oranı formülü kullanılarak aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

$$\text{Nedene özel ölüm hızı} = \frac{\text{Bir takvim yılında YTK kaynaklı ölüm sayısı}}{\text{O yıldaki toplam nüfus}} \cdot (100.000)$$

3. BULGULAR

YTK kaynaklı çocukluk çağı ölümleri Türkiye için acil çözüm bekleyen son derece önemli bir sorundur. Tablo 1'de International Traffic Safety Data and Analysis Group (IRTAD) verilerine göre (10) çeşitli ülkelerdeki YTK kaynaklı 0-14 yaş grubu çocuk ölümleri görülmektedir. Türkiye'ye ait gerek ölüm sayıları gerekse ölüm oranı oldukça yüksek olup veriler çocukluk çağı trafik kazalarının önemini açıkça ortaya koymaktadır. Tablo 1'e göre çocuk ölüm sayıları ve ölüm oranlarında Türkiye ne yazık ki ikinci sıradadır.

Tablo 1. Çeşitli ülkelerdeki YTK kaynaklı 0-14 yaş grubu çocuk ölümleri (10)

Kaza türü Yaş grubu	Ölümlü 0-14 yaş					
Yol kullanıcı türü	Tüm					
Veri tipi	30 gün takip					
Birim	Kişi					
Ölçüm	Sayı			100.000 çocuk nüfus başına oran		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Argentina	197	235	-	-	-	-
Australia	35	33	-	0.75	0.70	-
Austria	3	16	2	0.24	1.25	0.16
Belgium	14	11	5	0.72	0.57	0.26
Canada	54	45	-	0.91	0.75	-
Chile	73	65	49	1.98	1.75	0.88
Colombia	238	210	157	2.05	1.79	1.33
Czech Republic	22	18	11	1.32	1.06	0.64
Denmark	6	5	6	0.62	0.52	0.63
Finland	5	5	3	0.56	0.57	0.34
France	86	66	74	0.74	0.57	0.64
Germany	79	55	48	0.71	0.49	0.42
Greece	10	12	-	0.65	0.78	-
Hungary	6	15	10	0.42	1.06	0.70
Iceland	1	0	0	1.48	0.00	0.00
Ireland	3	4	8	0.30	0.40	0.80
<u>Israel</u>	32	34	-	1.28	1.33	-
Italy	34	35	37	0.42	0.44	0.48
Japan	77	65	45	0.50	0.43	-
Korea	41	34	26	0.62	0.53	0.41
Lithuania	6	7	3	1.42	1.66	0.71
Luxembourg	1	0	0	1.03	0.00	0.00
Netherlands	-	-	-	-	-	-
New Zealand	15	27	-	1.59	2.82	-
Norway	1	0	2	0.11	0.00	0.22
Poland	56	68	44	0.97	1.17	0.75
Portugal	6	13	-	0.42	0.92	-
Serbia	12	10	-	1.19	1.00	-
Slovenia	0	1	3	0.00	0.32	0.95
Spain	25	32	-	0.36	0.46	-
Sweden	7	4	7	0.39	0.22	0.38
Switzerland	11	4	4	0.87	0.31	0.31

Turkey	465	410	306	2.42	2.13	1.60
United Kingdom	41	-	-	0.34	-	-
United Kingdom	Great Britain	38	-	-	0.33	-
United Kingdom	Northern Ireland	3	-	-	0.81	-
United States	1049	1053	-	1.72	1.74	-

Tablo 2'de; 2006-2020 yılları arasında Türkiye'de tüm nüfus ve 0-14 yaş grubu çocuklarda, YTK kaynaklı ölümler ile 100.000 nüfus başına ölüm oranları görülmektedir. YTK kaynaklı 0-14 yaş grubu çocuk ölüm oranları; 2007, 2009 ve 2013 yıllarında bir önceki yıla göre artış gösterirken 2008, 2010, 2011 ve 2012 yıllarında ise bir önceki yıla göre azalma göstermiştir. 2013 ve 2015 yıllarında ölüm oranlarındaki artış dikkat çekici düzeydedir. Bu artışlarda, 2013 yılından itibaren çocuk ölüm sayılarına jandarma verilerinin eklenmesinin ve 2015 yılından itibaren de 30 günlük takip sürecinin uygulanmasının etkisi söz konusudur. 2018 yılından itibaren azalma eğilimine giren YTK kaynaklı çocuk ölümleri, COVID19 sürecinin etkisiyle 2020 yılında büyük ölçüde azalmıştır. Bu azalmalar önemli olmakla birlikte, Türkiye'ye ait çocuk ölüm oranı değeri Tablo 1'deki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, YTK kaynaklı çocuk ölümlerinin Türkiye için ne denli ciddi bir problem olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Türkiye'de 2006-2020 yılları arasındaki YTK kaynaklı ölümler ve ölüm oranları

Ölen kişi sayısı	Nüfus	100.000 nüfus başına ölüm oranı	Ölen çocuk sayısı (0-14 yaş)	Çocuk nüfusu (0-14 yaş)	100.000 çocuk nüfus başına ölüm oranı	
2006	4633	69729967	6.64	267*	18897000	1.41
2007	5007	70586256	7.09	268*	18642391	1.44
2008	4236	71517100	5.92	231*	18788587	1.23
2009	4324	72561312	5.96	251*	18859334	1.33
2010	4045	73722988	5.49	208*	18878582	1.10
2011	3835	75627384	5.07	183*	18857179	0.97
2012	3750	74724269	5.02	179*	18886575	0.95
2013	3685	76667864	4.81	297	18849814	1.58
2014	3524	77695904	4.54	278	18862430	1.47
2015	7530**	78741053	9.56	573**	18886220	3.03
2016	7300**	79814871	9.15	498**	18925782	2.63
2017	7427**	80810525	9.19	506**	19033488	2.66
2018	6675**	82003882	8.14	465**	19184329	2.42
2019	5473**	83154997	6.58	410**	19212345	2.13
2020	4866**	83614362	5.82	306**	19068237	1.60

*2013 yılına kadar veriler sadece Trafik Polisi sorumluluk alanındaki ölümleri içerirken, 2013 yılından itibaren Jandarma sorumluluk alanındaki ölümleri de içermektedir.

**2015 yılına kadar veriler sadece kaza mahallindeki ölümleri içerirken, 2015 yılından itibaren 30 gün içindeki ölümleri de içermektedir.

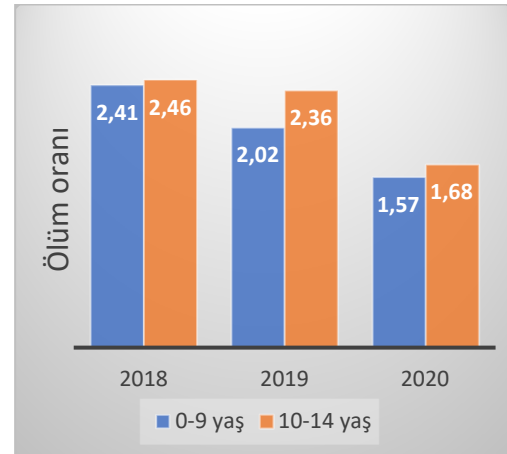
3.1. Yaş faktörü

2020 yılı verilerine göre 83.614.362 olan Türkiye nüfusunun %22,8'ini (19.068.237) 0-14 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır. Bu oranının %15,12'si 0-9 yaş grubu çocuklar, %7,68'ini ise 10-14 yaş grubu çocuklardır.

2018-2019-2020 yıllarında YTK nedeniyle ölen toplam 1181 çocuğun %64,86'sını 0-9 yaş grubu, %35,14'ünü ise 10-14 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır. Her üç yılda da 0-9 yaş grubunda ölen çocuk sayısı 10-14 yaş grubundan neredeyse iki kat fazladır (Tablo 3). Ancak ölüm oranlarına bakıldığında her iki yaş grubundaki oranların birbirine yakın değerlere sahip olduğu görülmektedir (Grafik 1). Yani; ölüm sayısı dikkate alındığında 0-9 yaş grubu çocuklar daha riskli grup olarak gözükmektedir, ölüm oranı dikkate alındığında 0-9 ve 10-14 yaş grubu çocukların benzer riske sahip olduklarını söylemek mümkündür.

Tablo 3. Yaşa göre YTK kaynaklı çocuk ölümleri

		Ölü sayısı			
		0-9 yaş		10-14 yaş	
2018		309		156	
		Kaza yeri	30gün takip	Kaza yeri	30gün takip
		142	167	80	76
2019		259		151	
		Kaza yeri	30gün takip	Kaza yeri	30gün takip
		97	162	56	95
2020		198		108	
		Kaza yeri	30gün takip	Kaza yeri	30gün takip
		60	138	45	63

Grafik 1. Yaşa göre 100.000 çocuk nüfus başına YTK kaynaklı ölüm oranları

Tablo 4'te YTK kaynaklı ölüm oranlarındaki % azalmalar görülmektedir. 2018 yılında bir önceki yıla göre gerçekleşen azalma 10-14 yaş grubu çocuklarda daha fazla iken (%12,77), 2019 yılında 0-9 yaş grubu çocuklarda daha fazla azalma gerçekleşmiştir (%16,18). 2020 yılında ise; eğitim, alt yapı iyileştirmeleri, denetim uygulamaları, trafik güvenliği kampanyaları gibi başka faktörlerin de etkisinin varlığı unutulmadan, COVID19 salgınının etkisiyle her iki yaş grubunda önemli oranda azalmalar (%22,50 ve %28,72) olduğu görülmektedir. 2020 yılında da 2018 yılında olduğu gibi, 10-14 yaş grubundaki azalma 0-9 yaş grubuna göre daha fazla olmuştur.

Tablo 4. Yaşa göre YTK kaynaklı ölüm oranlarındaki % azalmalar
Bir Önceki Yıla Göre Ölüm Oranındaki
Azalma (%)

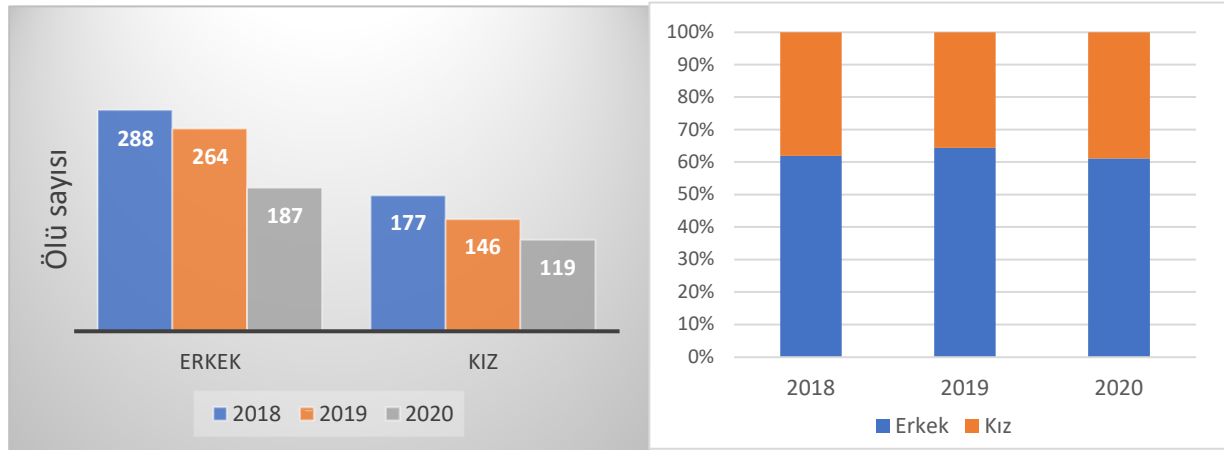
	0-9 yaş	10-14 yaş
2018	6.59	12.77
2019	16.18	4.07
2020	22.50	28.72

3.2. Cinsiyet faktörü

2020 yılı itibarıyla Türkiye'de 0-14 yaş grubu çocukların %51,31'ini erkekler, %48,69'unu ise kızlar oluşturmaktadır. Kız ve erkek çocuk nüfusu hemen hemen birbirine eşit olmakla birlikte, her üç yılda da YTK'da ölen erkek çocuk sayısı kız çocuklardan daha fazla olmuştur (Grafik 2).

Tombaklar'a göre erkek olma kavramı cesaret kaynaklarından birisidir. Erkek çocuklar kendilerini kızlardan daha fazla tehlikeye atma eğilimindedir (11). 2018-2019-2020 yıllarında YTK nedeniyle hayatını kaybeden 1181 çocuğun %62,57'sinin erkek, %37,43'ünün kız çocuk olması da bu durumu destekler niteliktedir.

World Report on Child Injury Prevention raporuna göre, 15 yaşın altındaki erkek çocuklarda ölüm oranı kızlara göre daha yüksektir. Raporda erkeklerin kızların neredeyse iki katı kadar oranda trafik kazasına karıştığı belirtilmektedir (12, 5). European Report on Child Injury Prevention raporunda da benzer bir sonucu görmek mümkündür. 2016 yılında Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde ölen 630 çocuğun %63'ünü erkek %37'sini kız çocuklar oluşturmuştur (13) Çocukların sosyo-ekonomik koşulları da kaza yapma olasılığında rol oynar (11). Gözlemsel çalışmalar, erkek çocukların trafiğe yakın yerlerde koşma (14), trafiğe yakın yerlerde oynama (15) ve kavşaklarda daha riskli rotaları seçme (16) olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Grafik 2. Cinsiyete göre YTK kaynaklı çocuk ölümleri

Tablo 5’de cinsiyet ve yaşa göre YTK kaynaklı çocuk ölümleri ve ölüm oranları görülmektedir. Tablo 5 incelendiğinde, her üç yılda da en yüksek ölüm oranının 10-14 yaş grubu erkek çocuklara ait olduğu, 0-9 ve 10-14 yaş gruplarındaki erkek çocuklara ait ölüm oranlarının aynı yaş gruplarındaki kızlardan daha yüksek olduğu, erkek çocuklarda 10-14 yaş grubu çocukların 0-9 yaş grubundan daha yüksek ölüm oranına sahip olduğu, kız çocuklarda ise (2019 yılı hariç) 0-9 yaş grubu çocukların 10-14 yaş grubundan daha yüksek ölüm oranına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular, literatürde yer alan 15 yaş altı erkek çocuklarda YTK kaynaklı ölüm oranının kızlara göre daha yüksek olduğu bulgusunu, yani; erkek çocukların kızlara göre daha riskli grupta yer aldığını destekler niteliktedir.

Tablo 5. Cinsiyet ve yaşa göre YTK kaynaklı çocuk ölümleri ve ölüm oranları

	Erkek				Kız			
	0-9 yaş		10-14 yaş		0-9 yaş		10-14 yaş	
	Ölü sayısı	Ölüm oranı	Ölü sayısı	Ölüm oranı	Ölü sayısı	Ölüm oranı	Ölü sayısı	Ölüm oranı
2018	180	2.73	108	3.32	129	2.06	48	1.56
2019	164	2.50	100	3.04	95	1.52	51	1.64
2020	109	1.68	78	2.37	89	1.45	30	0.96

Tablo 6’da cinsiyet ve yaşa göre YTK kaynaklı ölüm oranlarındaki % azalmalar görülmektedir. 2020 yılında ölüm oranındaki en fazla azalma 10-14 yaş grubu kız çocuklarda gerçekleşmiştir. İkinci sırada 0-9 yaş grubu erkek çocuklar, 3. sırada ise 10-14 yaş grubu erkek çocuklar bulunmaktadır. 2020 yılında en az oranda azalma gösteren grup 0-9 yaş grubundaki kız çocuklarıdır ve diğer üç azalma oranına kıyasla bu gruptaki % azalma değeri dikkat çekici düzeyde düşüktür.

Tablo 6. Cinsiyet ve yaşa göre YTK kaynaklı ölüm oranlarındaki % azalmalar

	Bir önceki yıla göre ölüm oranındaki azalma (%)			
	Erkek		Kız	
	0-9 yaş	10-14 yaş	0-9 yaş	10-14 yaş
2018	8.79	12.55	3.88	12.94
2019	8.60	8.36	26.16	*
2020	32.68	22.07	4.84	41.31

*Bir önceki yıla göre azalma yok.

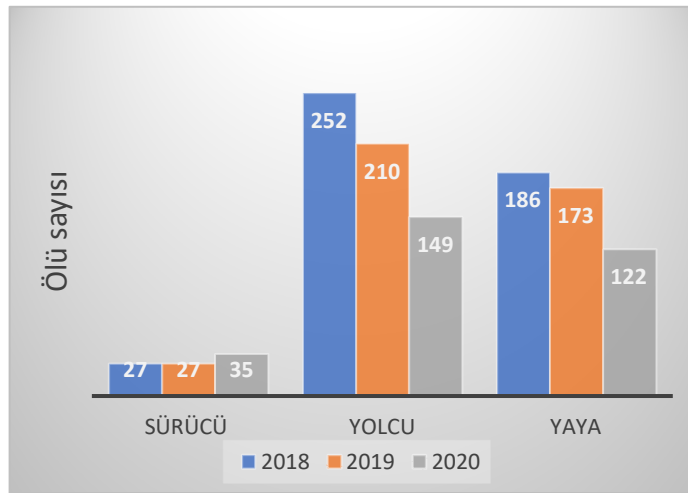
3.3. Yol kullanıcı faktörü

Tablo 7’de yol kullanıcı türü (sürücü-yolcu-yaya), cinsiyet ve yaşa göre YTK kaynaklı çocuk ölümleri görülmektedir. 2018-2019-2020 yıllarında, 0-14 yaş grubundaki 1181 çocuğun %7,54’ü sürücü, %51,73’ü yolcu, %40,73’ü de yaya olarak hayatını kaybetmiştir. Her üç yılda da en fazla hayatını kaybeden yol kullanıcısı türü çocuk yolculardır. Onları çocuk yayalar takip etmektedir (Grafik 3). AB ülkelerinde de benzer bir durum söz konusudur. AB27 ülkelerinde 2016 yılında YTK’da ölen 630 çocuğun yarısı yolcu, üçte biri yaya ve %13’ünde bisiklet sürücüsü olarak hayatını kaybetmiştir (3, 17, 18).

Ten Strategies for Keeping Children Safe on the Road Report çalışmasına göre (5) YTK nedeniyle ölen 19 yaş altı çocukların %38'ini yaya, %36'sını yolcu, %20'sini kask kullanmayan bisiklet ve motosiklet sürücüleri, %7'sini de araç sürücüleri oluşturmaktadır. Gelire dayalı olarak yapılan bir değerlendirmeye göre, yüksek gelirli ülkelerde yaya olarak yaralanan çocukların oranı %5-10 arasında iken, düşük ve orta gelirli ülkelerde bu oran %30-40'a kadar yükselmektedir (12). Çocukların yolcu olarak hayatlarını kaybettikleri kazalarda, kazaya neden olan faktörlerin; başta sürücüler olmak üzere araç, yol ve çevre koşulları olduğu unutulmamalıdır.

Tablo 7. Yol kullanıcı türü, cinsiyet ve yaşa göre YTK kaynaklı çocuk ölümleri

	Ölü sayısı											
	0-9 sürücü		10-14 sürücü		0-9 yolcu		10-14 yolcu		0-9 yaya		10-14 yaya	
	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız
2018	6	0	20	1	89	77	55	31	85	52	33	16
2019	5	1	20	1	78	56	46	30	81	38	34	20
2020	6	2	27	0	48	48	31	22	55	39	20	8
Toplam	17	3	67	2	215	181	132	83	221	129	87	44
	20		69		396		215		350		131	
	89 (%7,54)				611 (%51,73)				481 (%40,73)			

Grafik 3. Yol kullanıcı türüne göre YTK kaynaklı çocuk ölümleri

Tablo 7 incelendiğinde, çalışma kapsamındaki yıllarda YTK nedeniyle en fazla sayıda çocuğun 0-9 yaş grubu erkek yaya (221 çocuk) olarak hayatını kaybettiği anlaşılmaktadır. Onu, 0-9 yaş erkek yolcular (215 çocuk) izlemektedir. Üçüncü sırada 0-9 yaş grubu kız yolcular (181 çocuk) ve dördüncü sırada da 10-14 yaş grubu erkek yolcular (132 çocuk) bulunmaktadır. Üç yıl ayrı ayrı değerlendirildiğinde, erkek çocuklar için 0-9 yaş grubu yayalar, kız çocuklar için ise 0-9 yaş grubu yolcular trafik güvenliği açısından daha riskli grupları oluşturmaktadır.

Sürücü olarak ölen çocuklar, her iki cinsiyette ve her iki yaş grubunda da yolcu ve yaya olarak hayatını kaybeden çocuklardan daha azdır. Her iki yaş grubunda da sürücü olarak ölen erkek çocukların sayısı kızlardan önemli ölçüde fazladır. Ayrıca; henüz sürücü belgesine sahip olmayan ancak sürücü olarak hayatını kaybeden 10-14 yaş grubu çocuk sayısı (67 çocuk) dikkat çekici düzeydedir.

Tablo 8'de yol kullanıcı türü, cinsiyet ve yaşa göre YTK kaynaklı ölü sayılarındaki % azalmalar görülmektedir. Tablo 8'dikkat çekici bir durum söz konusudur. Şöyle ki; 0-9 ve 10-14 yaş grubu erkek sürücüler ile 0-9 yaş grubu kız sürücü ve 0-9 yaş grubu kız yayalarda 2020 yılında ölü sayılarında azalma değil artış meydana gelmiştir. Özellikle 10-14 yaş grubu erkek sürücülerde bir önceki yıla göre meydana gelen artış (%35) dikkat çekicidir.

COVID19 sürecinin, kısıtlamalar nedeniyle evde uzun süre kalan erkek çocuklarda; yanlış, tehlikeli ve yasalara da aykırı olan araç kullanma eğilimini artırdığını söylemek mümkündür. Artış gerçekleşen bu yol kullanıcı türleri, cinsiyet ve yaş grupları dışında kalan gruplarda 2020 yılında %14,29-%100 oranları arasında azalma gerçekleşmiş olup 10-14 yaş grubu kız yayalarda meydana gelen azalma (%60) dikkat çekicidir.

Tablo 8. Yol kullanıcı türü, cinsiyet ve yaşa göre YTK kaynaklı ölümlerdeki azalmalar (%)

	Bir önceki yıla göre ölü sayısındaki azalma (%)											
	Erkek						Kız					
	Sürücü		Yolcu		Yaya		Sürücü		Yolcu		Yaya	
	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14
2018	25.00	*	1.11	*	14.14	28.26	*	*	*	*	20.00	38.46
2019	16.67	*	12.36	16.36	4.71	*	*	*	27.27	3.23	26.92	*
2020	*	*	38.46	32.61	32.10	41.18	*	100.00	14.29	26.67	*	60.00

*Bir önceki yıla göre azalma yok.

3.4. Kaza yeri faktörü

Tablo 9'da kaza yeri, yol kullanıcı türü (sürücü-yolcu-yaya), cinsiyet ve yaşa göre YTK kaynaklı çocuk ölümleri görülmektedir. 2018-2019-2020 yıllarında 0-14 yaş grubundaki 1181 çocuğun %54,11'i yerleşim yerinde %45,89'u ise yerleşim yeri dışında YTK nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Çalışmanın bu bulgusundan farklı olarak, 2014-2016 verilerine göre AB ülkelerinde YTK nedeniyle ölen 15 yaş altı çocukların %46'sı yerleşim yeri dışında, %46'sı yerleşim yerinde ve %7'si de otoyollarda hayatını kaybetmiştir (17, 18).

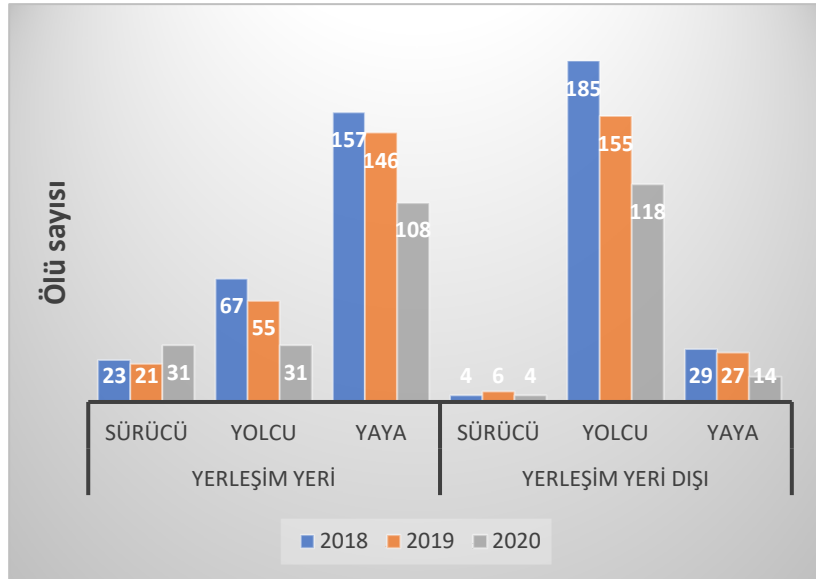
Tablo 9 incelendiğinde, 0-14 yaş grubu çocukların her üç yılda da yerleşim yerlerinde en fazla yaya olarak, yerleşim yeri dışında ise en fazla yolcu olarak hayatını kaybettikleri görülmektedir (Grafik 4). Üç yılda yerleşim yeri içinde sürücü olarak ölen toplam çocuk sayısı (75 çocuk) dikkat çekici düzeyde olup yerleşim yeri dışında sürücü olarak ölen çocuklardan (14 çocuk) 5,36 kat daha fazladır. Bir başka dikkat çekici nokta, 2020 yılında yerleşim yerinde, 10-14 yaş grubu sürücü olarak hayatını kaybeden erkek çocuk sayısının 2019 yılında göre %60 oranında artmış olmasıdır. Bu oran da yine, COVID19 sürecinin, kısıtlamalar nedeniyle evde uzun süre kalan erkek çocuklarda; yanlış, tehlikeli ve yasalara da aykırı olan araç kullanma eğilimini artırdığı düşüncesini destekler niteliktedir.

Tablo 10'da kaza yeri ve yol kullanıcı türüne göre YTK kaynaklı ölü sayılarındaki % azalmalar görülmektedir. 2020 yılında en fazla azalma yerleşim yeri dışındaki yaya ölümlü kazalarda meydana gelmiştir.

İkinci sırada ise yerleşim yerindeki yolcu ölümlü kazalar gelmektedir. Tablo 11’de ise kaza yeri, yol kullanıcı türü, cinsiyet ve yaşa göre göre YTK kaynaklı ölümlerdeki azalmalar (%) görülmektedir. Tablo 11’e göre 2020 yılında ölümlerde en fazla azalma yerleşim yerinde 10-14 yaş grubu yaya kız çocuklarda, yerleşim yeri dışında ise 10-14 yaş grubu sürücü kız çocuklarda meydana gelmiştir. Ayrıca, yerleşim yeri dışındaki yaya ölümlerinde, 0-9 yaş grubu erkek (%66,67) ve 10-14 yaş grubu kız çocuklarda (%80) önemli oranda azalmalar olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşim yerinde 0-9 ve 10-14 yaş grubu hem erkek hem de kız sürücülerde, 2020 yılında bir önceki yıla göre azalma meydana gelmemiş olması da dikkat çekici diğer bir bulgudur.

Tablo 9. Kaza yeri, yol kullanıcı türü, cinsiyet ve yaşa göre YTK kaynaklı çocuk ölümleri

	Yerleşim yeri												Yerleşim yeri dışı											
	Sürücü				Yolcu				Yaya				Sürücü				Yolcu				Yaya			
	Erkek		Kız		Erkek		Kız		Erkek		Kız		Erkek		Kız		Erkek		Kız		Erkek		Kız	
	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14
2018	5	17	0	1	28	15	18	6	77	24	43	13	1	3	0	0	61	40	59	25	8	9	9	3
2019	5	15	1	0	21	17	13	4	72	23	36	15	0	5	0	1	57	29	43	26	9	11	2	5
2020	5	24	2	0	10	8	11	2	52	13	36	7	1	3	0	0	38	23	37	20	3	7	3	1
Toplam	15	56	3	1	59	40	42	12	201	60	115	35	2	11	0	1	156	92	139	71	20	27	14	9
	71		4		99		54		261		150		13		1		248		210		47		23	
	75				153				411				14				458				70			
	639 (%54,11)												542 (%45,89)											

Grafik 4. Yerleşim yeri ve yol kullanıcı türüne göre YTK kaynaklı çocuk ölümleri

Tablo 10. Kaza yeri ve yol kullanıcı türüne göre YTK kaynaklı ölümlerdeki azalmalar (%)

	Bir önceki yıla göre ölü sayısındaki azalma (%)					
	Yerleşim yeri			Yerleşim yeri dışı		
	Sürücü	Yolcu	Yaya	Sürücü	Yolcu	Yaya
2018	*	23.86	25.94	50.00	*	*
2019	8.70	17.91	7.01	*	16.22	6.90
2020	*	43.64	26.03	33.33	23.87	48.15

*Bir önceki yıla göre azalma yok.

Tablo 11. Kaza yeri, yol kullanıcı türü, cinsiyet ve yaşa göre göre YTK kaynaklı ölümlerdeki azalmalar (%)

	Bir önceki yıla göre ölü sayısındaki azalma (%)											
	Yerleşim yeri											
	Sürücü				Yolcu				Yaya			
	Erkek		Kız		Erkek		Kız		Erkek		Kız	
	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14	0-9	10-14
2018	28.57	*	0.00	*	17.65	37.50	18.18	25.00	15.38	38.46	29.51	38.10
2019	*	11.76	*	100.00	25.00	*	27.78	33.33	6.49	4.17	16.28	*
2020	*	*	*	*	52.38	52.94	15.38	50.00	27.78	43.48	*	53.33
Yerleşim yeri dışı												
2018	0.00	57.14	*	*	*	*	*	*	*	*	*	40.00
2019	100.00	*	*	*	6.56	27.50	27.12	*	*	*	77.78	*
2020	*	40.00	*	100.00	33.33	20.69	13.95	23.08	66.67	36.36	*	80.00

*Bir önceki yıla göre azalma yok.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma bulguları, trafik kazası kaynaklı çocukluk çağı ölümlerinin Türkiye için önemli bir sağlık yükü olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmada elde edilen temel bulgular şunlardır:

- Trafik kazalarında hayatını kaybeden 0-9 yaş grubundaki çocuklar 10-14 yaş grubundaki çocuklardan neredeyse iki kat daha fazladır. Ancak nüfus başına ölüm oranları dikkate alındığında 10-14 yaş grubu erkek çocuklar trafik güvenliği açısından en riskli grupta yer almaktadır.
- Trafik kazası kurbanlarının neredeyse üçte ikisi erkek çocuklardır.
- Trafik kazalarındaki çocuk ölümlerinin %52'sini yolcu, %41'i yayalar oluşturmaktadır.
- Erkek çocuklar için 0-9 yaş grubu yayalar, kız çocuklar için ise 0-9 yaş grubu yolcular trafik güvenliği açısından daha riskli grupları oluşturmaktadır.
- Çocuklar yerleşim yerlerinde en fazla yaya olarak, yerleşim yeri dışında ise en fazla yolcu olarak hayatını kaybetmiştir. Çocuklar trafik güvenliği açısından kentsel yollarda kırsal yollardan daha fazla risk altındadır.

COVID-19 sürecinde YTK kaynaklı çocuk ölümlerindeki değişime ilişkin bulgular ise şöyle özetlenebilir:

- 2019 yılında 2,13 olan 100.000 çocuk başına ölüm oranı 2020 yılında 1,60 değerine düşmüştür.
- 2020 yılında 10-14 yaş grubundaki ölüm oranındaki azalma 0-9 yaş grubundan daha fazladır.
- 2020 yılında ölüm oranındaki en fazla azalma 10-14 yaş grubu kız çocuklarda meydana gelmiştir. Onu 0-9 yaş grubu erkek çocuklar izlemektedir.
- 2020 yılında 10-14 yaş grubu erkek sürücü ölümlerinde bir önceki yıla göre önemli oranda artış (%35) meydana gelmiştir.
- 2020 yılında 10-14 yaş grubu kız yaya ölümlerinde bir önceki yıla göre önemli oranda azalma (%60) meydana gelmiştir.
- 2020 yılında en fazla azalma yerleşim yeri dışındaki yaya ölümlü kazalarda meydana gelmiştir. Onu yerleşim yerindeki yolcu ölümlü kazalar izlemektedir.

YTK özellikle çocukların karıştığı trafik kazaları büyük ölçüde önlenemez. Trafikte çocukların güvenliği; aileler, diğer yol kullanıcılar, merkezi yönetim ve yerel yönetimler için yüksek önceliğe sahip bir konu olmalıdır. Çalışma bulguları çocukluk çağı trafik kazalarında;

- i) 10-14 yaş erkek çocuklara,
- ii) Çocuk yolculara ve

iii) Kentsel yol ağındaki çocukların karıştığı trafik kazalarına

özellikle odaklanılması gerektiğini göstermekte olup, bu doğrultuda etkin politikalar üretilmeli, stratejiler oluşturulmalı ve ivedilikle bir eylem planı hazırlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. World Health Organization. Global status report on road safety 2018. WHO; 2018 (<https://www.who.int/publications/i/item/9789241565684>, accessed 18 December 2019).
2. Gorea RK. Financial impact of road traffic accidents on the society. Int J Eth Trauma Victimology. 2016; 2(1):6-9. DOI:10.18099/ijetv.v2i1.11129
3. Klinke C. Road safety report 2019: Children on the road. Dekra Report; 2019 (<https://www.dekra-roadsafety.com/en/archive/>, accessed 12 December 2019).
4. Öz B, Demirutku K. Traffic safety for children. Ankara: 1st ed. Nobel Academic Press; 2018.
5. World Health Organization. Ten strategies for keeping children safe on the road; 2015 (https://www.who.int/roadsafety/week/2015/Ten_Strategies_For_Keeping_Children_Safe_on_the_Road.pdf, accessed 11 July 2019).
6. Organisation for Economic Co-operation and Development OECD. Road safety annual report; 2015 (<http://dx.doi.org/10.1787/irtad-2015-en>, accessed 19 April 2019).
7. Organisation for Economic Co-operation and Development OECD. Keeping children safe in traffic; 2004 (<https://www.itf-oecd.org/content/keeping-children-safe-traffic>, accessed 7 March 2019).
8. Grous A. The impact of road traffic accidents with child victims. The London School of Economics and Political Science. London; 2019 (https://www.abertis.com/media/news/2019/12/12/Abertis_Informe%20LSE_EN_M7.pdf, accessed 9 February 2020).

9. Murat YŞ. Çakıcı Z. COVID-19 Sürecinin Ulaşım Davranış ve Tercihlerine Etkilerinin İncelenmesi. 2nd International Conference on COVID-19 Studies. August 26-27, 2020.

10. International Road Traffic and Accident Database IRTAD. Road traffic fatalities by age; 2021 (<https://stats.oecd.org/>, accessed 29 November 2021).

11. Tombaklar ÖH. Children and road traffic accidents. 1st Traffic and road safety international conference. Ankara, Turkey. Gazi University, Department of Traffic Planning and Implementation. 2002.

12. Peden M, Oyegbite K, Smith JO et al. World report on child injury prevention; 2008 (<https://apps.who.int/iris/handle/10665/43851>, accessed 12 September 2019).

13. European Road Safety Observatory. Annual accident report; 2018 (https://ec.europa.eu/transport/road_safety/sites/roadsafety/files/pdf/statistics/dacota/asr2018.pdf, accessed 10 May 2020).

14. Fu L, Zou N. The influence of pedestrian countdown signals on children's crossing behavior at school intersections. *Accident Analysis and Prevention*. 2016; 94:73–79. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.aap.2016.05.017>

15. Sullman MJM, Thomas A, Stephens AN. The road user behavior of school students in Belgium. *Accident Analysis and Prevention*. 2012; 48:495–504. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.aap.2012.03.004>

16. Barton BK, Ulrich T, Lyday B. The roles of gender, age and cognitive development in children's pedestrian route selection. *Child: Care, Health and Development*. 2011; 38(2): 280–286. DOI: 10.1111/j.1365-2214.2010.01202.x

17. Dovile Adinaite D, Jost G, Stipdonk H, et al. Reducing child deaths on European roads. PIN Flash Report 34; 2018 (https://etsc.eu/wp-content/uploads/PIN-FLASH_34.pdf, accessed 15 February 2020).

18. European Commission Directorate General for Mobility and Transport. Children in road traffic. EC FP7 project DaCoTA; 2012 (<http://www.dacota-project.eu/Deliverables/Webtexts/Child%20Traffic%20Safety.pdf>, accessed 22 May 2020).

APPLICATIONS OF CHIROPRACTIC MANIPULATION IN PEDIATRIC POPULATION

Şule OKUR

Istanbul Yeni Yüzyıl Universty, Health Sciences Faculty, Physiotherapy and Rehabilitation
Department

ORCID: 0000-0002-1757-3185

Sefa Haktan HATIK

Sinop Universty, Türkeli Vocational School

ORCID: 0000-0003-0517-4600

Summary

It is estimated that there is a population of around 2 billion 850 million children in the world by 2020. Today, while the pediatric population shows a decreasing trend in developed and developing countries, it increases at the opposite rate in underdeveloped countries. Chiropractic is the healthcare profession concerned with the diagnosis, treatment and prevention of neuromusculoskeletal disorders, as well as the effects of these disorders on general health. Chiropractic manipulation therapy is the most common complementary and integrative medicine practice used for the pediatric population in the United States. Apart from the United States, chiropractic treatment is frequently used in the pediatric population internationally. Although it is a relative approach in infants diagnosed with infantile colic and having common symptoms, chiropractic treatment is mostly used in the treatment of musculoskeletal disorders. In addition to this situation, chiropractic manipulation treatment is frequently used in terms of preventive health services without any complaints. Conditions such as back pain have been shown to be common in the pediatric population and lead to relapses in adulthood. Chiropractors make practices by modifying the treatment techniques they use to suit the patient's complaints, age, physical and emotional state. Diversified, Activator and Thompson techniques are generally preferred in the pediatric population. The aim of our study is to explain chiropractic manipulation therapy, its applications in the pediatric population and the benefits obtained with examples in the literature, and it is aimed to raise awareness and guide for studies in this field.

Keywords: Chiropractic, Pediatrics, Chiropractic Manipulation

PEDİATRİK POPÜLASYONDA KAYROPRAKTİK MANİPÜLASYON UYGULAMALARI

Özet

Dünya'da 2020 yılı itibariyle 2 milyar 850 milyon civarında çocuk nüfusu olduğu tahmin edilmektedir. Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde pediatrik popülasyon azalma eğilimini gösterirken, gelişmemiş ülkelerde ise tam tersi oranında artmaktadır. Kayropraktik, sinir-kas-iskelet sistemi bozukluklarının teşhisi, tedavisi ve önlenmesi, aynı zamanda bu bozuklukların genel sağlık üzerindeki etkileri ile ilgilenen bir sağlık mesleğidir. Kayropraktik manipülasyon tedavisi, Amerika Birleşik Devletleri'nde pediatrik popülasyon için kullanılan en yaygın tamamlayıcı ve bütünleştirici tıp uygulamasıdır.

Amerika Birleşik Devletleri dışında uluslararası alanda da kayropraktik tedavi pediatrik popülasyonda sıklıkla kullanılmaktadır. İnfantil kolik tanısı almış ve semptomları yaygın olarak görülen bebeklerde rölatif yaklaşım olmakla beraber, çoğunlukla kas-iskelet sistemi rahatsızlıklarının tedavisinde kayropraktik tedaviye başvurulmaktadır. Bu duruma ek olarak herhangi bir şikâyeti olmadan, koruyucu sağlık hizmetleri açısından da sıklıkla kayropraktik manipülasyon tedavisinden faydalanılmaktadır. Pediatrik popülasyonda sırt ağrısı gibi durumların yaygın olduğu ve yetişkinlikte atakların tekrarlamasına yol açtığı gösterilmiştir. Kayropraktik uzmanları, kullandıkları tedavi tekniklerini hastanın şikayetlerine, yaşına, fiziksel ve emosyonel durumuna uyacak şekilde modifiye ederek uygulamalar yapmaktadırlar. Genellikle pediatrik popülasyonda Diversified, Activator ve Thompson teknikleri tercih edilmektedir.

Çalışmamızın amacı, kayropraktik manipülasyon tedavisini, pediatrik popülasyonda yapılan uygulamaları ve elde edilen faydalar hakkında literatürde yer alan örnekleri ile açıklamak olup, bu alanda yapılacak çalışmalar için farkındalık kazandırmak ve rehberlik etmek hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kayropraktik, Pediatri, Kayropraktik Manipülasyon

Giriş

Kanada Kayropraktik Derneği'ne göre, kayropraktik; sinir, kas-iskelet sistemlerinin işlevi ve bunların diğer sistemler üzerindeki etkileri arasındaki karşılıklı ilişkiye vurgu yaparak, doğal yollarla geri döndürülebilir sağlık eksikliklerinin teşhisi, önlenmesi ve insan vücudu spinal manipülasyon yönetimini kullanan bir sağlık disiplini¹. Dünya çapında manuel terapi bebeklerde (<1 yıl), çocuklarda (1-11 yaş) ve ergenlerde (12-18 yaş) farklı terapötik geçmişe sahip çeşitli sağlık uzmanları tarafından uygulanmaktadır.^{2,3}

Yapılan çalışmalarda çocukların tüm kayropraktik ziyaretlerinin yaklaşık %8-11'ini oluşturduğunu göstermektedir. Bu ziyaretler ağrı, solunum ve gastrointestinal sistem sorunları, kulak enfeksiyonları, enürezis ve hiperaktivite gibi sayısız tanıya yöneliktir.⁴ Semptomlar ve altta yatan spinal disfonksiyon arasındaki ilişkiyle ilgili farklı kavramsal çerçeveler kullanılır. Manipülatif terapötik teknikler, profesyoneller ve sağlık koşulları ile bebekler ve çocuklar/ergenler arasında farklılık gösterir.^{5,6}

Ülkemizde kayropraktik mesleğinin eğitimi henüz lisans seviyesinde verilmemektedir. Bahçeşehir Üniversitesinde 42 kredi, 14 dersten oluşan toplamda 126 AKTS' lik bir ders yüküne sahip yüksek lisans programı bulunmaktadır.⁷

Pediatrik Popülasyonda Kayropraktik Manipülasyon Tekniğinin Seçimi

Bir kayropraktik tekniğini diğerine tercih etme süreci, uygulayıcının klinik olarak uygulamada deneyimli olduğu teknikler ve her birinin algılanan etkinliği dahil olmak üzere birçok faktöre dayanmaktadır.⁸ Ulusal Kayropraktik İnceleme Kurulundan elde edilen veriler, kayropraktik uzmanlarının dörtte üçünün geleneksel kayropraktik spinal manipülasyon stillerini (Diversified veya Gonstead tekniği) kullandığını ve yarısından fazlasının bir Aktivatör aleti veya sakro-oksipital tekniği (SOT) kullandığını belirledi.^{8,9} Bu veriler yaşa özgü olmamasına rağmen, Amerika Birleşik Devletleri'nde pediatrik diplomasına sahip 135 kayropraktörün 2010 yılındaki bir kesitsel araştırmasına göre, pediatrik kayropraktörlerin %59'unun azaltılmış kuvvetle uygulanan Diversified tekniğini, %63'ünün Aktivatör, %59'unun Drop-table ve %77'sinin ise kraniyal tedavi kullanıldığını ortaya çıkarmıştır.

Ayrıca Todd ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada kranial ve Aktivatör tekniklerinin ağırlıklı olarak 5 yaş ve altındaki çocuklarda kullanıldığı, daha büyük çocuklarda ise modifiye edilmiş Diversified, Aktivatör ve Drop-table tekniklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.⁸ Aktivatör, SOT ve modifiye spinal manipülatif terapi (SMT) tipik olarak kayropraktörler tarafından eklem ve nörolojik fonksiyonun restore edilmesi için ve özellikle pediatrik popülasyonda boyun ağrısını, sırt ağrısını ve eklem sertliğini azaltmak için kullanıldı.^{10,11}

Hawk ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada elde edilen sonuca göre “Belirli bir mobilizasyon veya manipülasyon derecesi uygulama kararı, hastanın yaşı, kilosu, boyu, cinsiyeti, nörolojik gelişimi, kas kontrolü, hasta tercihi ve pratisyenin klinik güveni ve deneyimine dayanmalıdır.”¹⁹ Marchand tarafından önerilen yaşa göre ‘güvenli’ uygulama sınırları; 2 yaşından küçük çocuklar için düşük hız-düşük kuvvetli, 2-8 yaş arası çocuklarda orta hız-orta kuvvetli ve daha sonra 18 yaşına kadar yüksek hız-orta kuvvetli olarak gösterilmiştir. Ayrıca Marchand, servikal omurgada uygulanan Newton kuvvetinin bebekler için 20 N'den ve 3-8 yaş arasındakiler için 85 N'den az olmasını önerir.²⁰ Todd ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada, bebekleri ve küçük çocukları tedavi eden kayropraktörler tarafından teknik seçimi ve uygulamasının, çocuğun yaşına ve gelişimine uyacak şekilde modifiye edildiği bulunmuştur.⁸

Pediyatrik Vakalarda Kayropraktik

Miller ve arkadaşları tarafından yapılan yüksek kaliteli, ebeveynlerin kör olarak kabul edildiği bir randomize kontrollü çalışma, 8 haftalıktan küçük 104 kolikli bebeğin CMT ile tedavisinde olumlu sonuçlar göstermiştir. Sonuçlar, ebeveyn anketi ve 24 saatlik bir ağlama günlüğü ile değerlendirilmiş olup, ağlama süresindeki azalma ile belirlenmiştir. Çalışmada, kayropraktik tedavi uygulanan bebeklerde, tedavi edilmeyen bebeklere kıyasla, ağlama süresinde daha büyük bir azalma olduğu bulunmuştur.¹²

Poecke ve arkadaşının yapmış olduğu bir çalışmada 3-18 yaşları arasında, pediyatrik primer gece enürezisi olan 33 çocuk üzerinde kayropraktik tedavi uygulanan çalışmada olumlu sonuçlar açığa çıkarılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, kayropraktik tedaviye başladıktan sonraki 12. Ayda 22 hastada primer gece enürezisinin tamamen düzeldiğini saptanmıştır.¹³

Evans ve ark., bel ağrısı olan 12-18 yaşları arasında olan 185 hasta üzerinde egzersize ek olarak kayropraktik tedavi yapıldığında yalnızca egzersiz yapılan gruba göre olumlu sonuçlarını ortaya çıkarmışlardır. Egzersiz tedavisine kayropraktik tedavi eklenmesinin, 1 yıl boyunca ağrı şiddetinin primer sonucunda) daha büyük bir azalmaya yol açtığı sonucuna varılmıştır.¹⁴

Yapılan diğer bir çalışmada, akut orta kulak iltihabı olan 9 ay ila 9 yaş arasındaki 22 çocuğu araştıran orta kalitede bir vaka serisi, bir tür düşük kuvvet tekniği kayropraktik sistemi olan Toftness kayropraktik tekniğinin olumlu sonuçları ortaya çıkarılmıştır.¹⁵

Otistik çocuklar üzerinde üst servikal kayropraktik tedavi ve tüm omurgaya uygulanan Diversified tekniği arasındaki etkinlik farklılıklarını belirlemeyi amaçlayan, kontrol grubu olmayan bir çalışmada otistik çocukların klinik etkileri, çocukların gelişimini ve ilerlemesini değerlendiren ve ebeveynler tarafından yanıtlanan bir anket olan Otizm Tedavisi Değerlendirme Kontrol Listesi (ATEC) kullanılarak değerlendirme yapılmıştır. Her iki gruptaki otistik çocuklar, otistik davranışlarında iyileşmeler gösterse de, üst servikal kayropraktik tedavi uygulanan otistik çocukların, Diversified teknik uygulanan otistik çocuklara kıyasla otistik davranışlarında daha iyi gelişme yaşadıkları sonucuna varılmıştır.¹⁶

Byun ve Han tarafından yapılan bir gözlemsel çalışmada, Cobb açıları 10 dereceden büyük (ortalama 11.2 derece) olan ve ortalama yaşı 11.8 olan 5 sağlıklı çocukta kayropratik tekniklerin adolesan idiyopatik skolyoz eğrisini azaltıp azaltmayacağı incelenmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, Cobb açısının 4 hafta sonra belirgin şekilde azaldığı; ancak 8 hafta sonra bir erkek dışında Cobb açısında daha fazla azalma kaydedilmemiştir. Kayropratik tekniklerin 4 hafta sonra adolesan idiyopatik skolyozda Cobb açısını etkili bir şekilde azalttığı sonucuna varılmıştır.¹⁷ Rowe ve arkadaşları tarafından yürütülen kayropratik tedavinin skolyozlu çocuklar üzerindeki klinik etkilerini araştıran pilot bir çalışmada, kayropratik tedavi uygulanan 6 hastanın 5'inde Cobb açılarının düzeldiği bildirilmiştir.¹⁸

Çocuk gelişimi, motor, konuşma ve dil, sosyal/duygusal ve bilişsel olmak üzere dört alana ayrılabilir. Bu alanların her birindeki gelişim, bir çocuk aynı yaştaki akranlarına kıyasla bu alanlardaki kilometre taşlarına ulaşmadığında ortaya çıkan gelişimsel gecikmeyle birlikte tipik veya atipik olarak ilerleyebilir.²¹ Kim ve arkadaşları, merkezi sinir sistemi işlev bozukluğunun neden olduğu gelişimsel yetersizliklerin, bu bireylerin fiziksel, dilsel öğrenme ve davranış gibi alanlarda zorluklar sergileyen nörogelişimsel bozukluklar olarak adlandırıldığını açıklamaktadır.²² Gecikme, tek bir alanda veya birden fazla alanda not edilebilir. 5 yaşın altında iki veya daha fazla alanda gecikme gözlemlenirse, çocuk genel gelişimsel gecikmeye sahip olarak adlandırılabilir. Bu, 5 yaşın altındaki popülasyonun 1-%3'ünü etkiler ve pediatri kliniklerinde en sık başvuru durumlarından biri yapar.²³ Gecikme, hafif (fonksiyonel yaş, kronolojik yaşın < %33 altında), orta (kronolojik yaşın %34-66'sı) veya şiddetli (kronolojik yaşın < %66'sı) olarak sınıflandırılabilir.²⁴ Alternatif olarak, çocuğun performansı, yaşa göre beklenen normların 1,5 değerinde standart sapma veya daha fazla altındaysa, gecikmenin önemli olduğu kanısına varılabilir.²⁵ Bu tür gecikmelerin yaygınlığının %5-20 kadar yüksek olduğu tahmin edilmektedir ve son yıllarda kademeli bir artış eğilimi göstermiştir.²⁶ Gelişimsel gecikme sendromlu çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmada, ailelerin %65'inden fazlası kayropratik, diyet değişikliği ve takviye dahil olmak üzere tamamlayıcı ve alternatif sağlık seçeneklerinin kullanıldığı belirtilmiştir.²⁷ Gelişimsel gecikme yaşayan çocukların kayropratik tedavi almalarına ilişkin mevcut literatür sınırlı olmakla birlikte, kanıtlar Diversified tekniğinin içinde yer aldığı kayropratik tedavinin bu popülasyon için faydalı olabileceğini düşündürmektedir.

Tekrarlayan pediatrik baş ağrısı yaygındır ve yıllık prevalans oranları 3 yaşındakiler arasında yaklaşık %5 ile ergenlik dönemindeki nüfusun yarısından fazlasına kadar değişmektedir.²⁸ Tekrarlayan baş ağrılarının çocuklarda yaşam kalitesini etkilediği; okul performansını, akranlar ve aile arasındaki sosyal yaşamını, oyun ve spora katılımını etkilediği bilinmektedir. Tekrarlayan baş ağrıları olan çocuklar, baş ağrısı olmayan çocuklara kıyasla daha yüksek düzeyde stres ve depresyon bildirmektedir.²⁹ Daha da önemlisi, tekrarlayan çocukluk çağı baş ağrısından muzdarip olmak, yaşamın sonraki dönemlerinde potansiyel olarak şiddetli baş ağrısı sendromlarının habercisi olabilir. Baş veya boyun travması, ayrıca uzun süreli statik duruşlar da çocuklarda baş ağrısı ile ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle, etiyolojide biyomekanik bir unsur yer alabilir ve bu nedenle, baş ağrıları için bir tedavi olarak spinal manipülasyon önerilmiştir. Kronik baş ağrısı olan erişkinlerde spinal manipülasyonun etkinliğine dair bazı kanıtlar vardır.³⁰

Bunun üzerine Lyng ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, tedavinin kolay uygulanabilir olması, düşük maliyetli olması ve yan etkilerinin olmaması veya çok hafif olması nedeniyle, kayropratik spinal manipülasyon, tekrarlayan baş ağrısı olan çocuklar için değerli bir tedavi seçeneği olarak düşünülebileceği sonucuna varılmıştır.³¹

Sonuç

Modern kayropraktiğin, pediatrik tedavi içerisinde ana hatlarıyla belirtilen çerçevede uygulanmasının güvenli olduğu düşünülmektedir. Farklı yaş grupları için yaklaşım biraz farklı olmakla birlikte, tedavi ve kullanılan tekniklerin seçimini içeren yönetim stratejisinin çocuğun fiziksel ve mental gelişimine göre uyarlanması gerekmektedir. Buradan yola çıkılarak, literatürde de karşılaşılabılır olduğu gibi gereken önlemler alındığı takdirde pediatrik popülasyon kayropratik tedavi için uygundur ve buna dair çalışmalar limitli olduğundan ötürü çalışma yapılmaya devam edilmektedir.

Kaynakça

1. Durant, C. L., Verhoef, M. J., Conway, P. J., & Sauve, R. S. (2001). Chiropractic treatment of patients younger than 18 years of age: frequency, patterns and chiropractors' beliefs. *Paediatrics & child health*, 6(7), 433-438.
2. Gotlib, A., & Rupert, R. (2008). Chiropractic manipulation in pediatric health conditions—an updated systematic review. *Chiropractic & osteopathy*, 16(1), 1-6.
3. Gleberzon, B. J., Arts, J., Mei, A., & McManus, E. L. (2012). The use of spinal manipulative therapy for pediatric health conditions: a systematic review of the literature. *The Journal of the Canadian Chiropractic Association*, 56(2), 128.
4. Alcantara, J., Ohm, J., & Kunz, D. (2010). The chiropractic care of children. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 16(6), 621-626.
5. Hestbaek, L., & Stochkendahl, M. J. (2010). The evidence base for chiropractic treatment of musculoskeletal conditions in children and adolescents: The emperor's new suit?. *Chiropractic & osteopathy*, 18(1), 1-4.
6. Alcantara, J. (2008). The presenting complaints of pediatric patients for chiropractic care: Results from a practice-based research network. *Clinical Chiropractic*, 11(4), 193-198.
7. Pehlivanoglu, B. E., & Hatik, S. H. The Status Of Chiropractic Profession In Republic Of Turkey.
8. Todd, A. J., Carroll, M. T., & Mitchell, E. K. (2016). Forces of commonly used chiropractic techniques for children: a review of the literature. *Journal of manipulative and physiological therapeutics*, 39(6), 401-410.
9. Gleberzon, B. J. (2002). Chiropractic name techniques in Canada: a continued look at demographic trends and their impact on issues of jurisprudence. *The Journal of the Canadian Chiropractic Association*, 46(4), 241.
10. Taylor, H. H., Holt, K., & Murphy, B. (2010). Exploring the neuromodulatory effects of the vertebral subluxation and chiropractic care. *Chiropractic Journal of Australia*, 40(1), 37-44.
11. Pohlman, K. A., Hondras, M. A., Long, C. R., & Haan, A. G. (2010). Practice patterns of doctors of chiropractic with a pediatric diplomate: a cross-sectional survey. *BMC complementary and alternative medicine*, 10(1), 1-8.

12. Miller, J. E., Newell, D., & Bolton, J. E. (2012). Efficacy of chiropractic manual therapy on infant colic: a pragmatic single-blind, randomized controlled trial. *Journal of manipulative and physiological therapeutics*, 35(8), 600-607.
13. Van Poecke, A. J., & Cunliffe, C. (2009). Chiropractic treatment for primary nocturnal enuresis: a case series of 33 consecutive patients. *Journal of manipulative and physiological therapeutics*, 32(8), 675-681.
14. Evans, R., Haas, M., Schulz, C., Leininger, B., Hanson, L., & Bronfort, G. (2018). Spinal manipulation and exercise for low back pain in adolescents: a randomized trial. *Pain*, 159(7), 1297.
15. Zhang, J. Q., & Snyder, B. J. (2004). Effect of the Toftness chiropractic adjustments for children with acute otitis media. *JVSR*, 1-4.
16. Khorshid, K. A., Sweat, R. W., Zemba, D. A., & Zemba, B. N. (2006). Clinical efficacy of upper cervical versus full spine chiropractic care on children with autism: a randomized clinical trial. *J Vertebral Subluxation Res*, 1-7.
17. Byun, S., & Han, D. (2016). The effect of chiropractic techniques on the Cobb angle in idiopathic scoliosis arising in adolescence. *Journal of physical therapy science*, 28(4), 1106-1110.
18. Rowe, D. E., Feise, R. J., Crowther, E. R., Grod, J. P., Menke, J. M., Goldsmith, C. H., ... & Kambach, B. (2006). Chiropractic manipulation in adolescent idiopathic scoliosis: a pilot study. *Chiropractic & Osteopathy*, 14(1), 1-10.
19. Hawk, C., Schneider, M., Ferrance, R. J., Hewitt, E., Van Loon, M., & Tanis, L. (2009). Best practices recommendations for chiropractic care for infants, children, and adolescents: results of a consensus process. *Journal of manipulative and physiological therapeutics*, 32(8), 639-647.
20. Marchand, A. M. (2015). A proposed model with possible implications for safety and technique adaptations for chiropractic spinal manipulative therapy for infants and children. *Journal of manipulative and physiological therapeutics*, 38(9), 713-726.
21. Brown, K. A., Parikh, S., & Patel, D. R. (2020). Understanding basic concepts of developmental diagnosis in children. *Translational pediatrics*, 9(Suppl 1), S9.
22. Kim, S. W., Jeon, H. R., Jung, H. J., Kim, J. A., Song, J. E., & Kim, J. (2020). clinical characteristics of Developmentally Delayed children based on interdisciplinary evaluation. *Scientific reports*, 10(1), 1-7.
23. GCTE, M. D., & Chiro, M. P. Improvements in developmental delay in a female child following chiropractic care: a case report and selective review of the literature. *JOURNAL OF CLINICAL CHIROPRACTIC PEDIATRICS*, 1796.
24. Choo, Y. Y., Agarwal, P., How, C. H., & Yeleswarapu, S. P. (2019). Developmental delay: identification and management at primary care level. *Singapore medical journal*, 60(3), 119.
25. Canadian Task Force on Preventive Health Care. (2016). Recommendations on screening for developmental delay. *Cmaj*, 188(8), 579-587.
26. Anderson, P. J., & Burnett, A. (2017). Assessing developmental delay in early childhood—concerns with the Bayley-III scales. *The Clinical Neuropsychologist*, 31(2), 371-381.

27. Cuthbert, S. C., & Barras, M. (2009). Developmental delay syndromes: psychometric testing before and after chiropractic treatment of 157 children. *Journal of manipulative and physiological therapeutics*, 32(8), 660-669.
28. Singhi, S., Jacobs, H., & Gladstein, J. (2014). Pediatric headache: where have we been and where do we need to be. *Headache: the Journal of Head and Face Pain*, 54(5), 817-829.
29. Termine, C., Özge, A., Antonaci, F., Natriashvili, S., Guidetti, V., & Wöber-Bingöl, C. (2011). Overview of diagnosis and management of paediatric headache. Part II: therapeutic management. *The journal of headache and pain*, 12(1), 25-34.
30. Clar, C., Tsertsvadze, A., Hundt, G. L., Clarke, A., & Sutcliffe, P. (2014). Clinical effectiveness of manual therapy for the management of musculoskeletal and non-musculoskeletal conditions: systematic review and update of UK evidence report. *Chiropractic & manual therapies*, 22(1), 1-34.
31. Lynge, S., Dissing, K. B., Vach, W., Christensen, H. W., & Hestbaek, L. (2021). Effectiveness of chiropractic manipulation versus sham manipulation for recurrent headaches in children aged 7–14 years—a randomised clinical trial. *Chiropractic & Manual Therapies*, 29(1), 1-13.

ULTRASOUND-GUIDED ERECTOR SPINAE PLANE BLOCK IN A 2-YEAR-OLD PATIENT UNDERGOING DIAPHRAGMATIC HERNIA REPAIR; CASE REPORT

Asst. Prof. Dr. Ayhan ŞAHİN

Department of Anesthesiology and Reanimation, Medical Faculty of Namık Kemal University

ORCID: 0000-0002-3539-2353

Asst. Prof. Dr. Onur BARAN

Department of Anesthesiology and Reanimation, Medical Faculty of Namık Kemal University

ORCID: 0000-0003-0007-6315

ABSTRACT

This new block, first described by Forero et al., is an area block in which local anesthetic is administered between the erector spinae muscle and the transverse process.

ESP block has been widely used in the pediatric patient population in various surgeries such as inguinal hernia repair, orchiopexy, laparoscopic cholecystectomy, and postoperative analgesia in thoracic and abdominal surgery. Recent studies have shown that the new erector spinae plane block can be used as a safe and straightforward alternative analgesic technique or as part of multimodal analgesia for post-surgical and chronic neuropathic thoracic pain. Traditionally, postoperative pain after upper abdominal surgery is usually managed with invasive regional techniques such as oral and iv opioids and epidural blockade. The most common side effects of neuraxial analgesia techniques are hypotension, postoperative nausea and vomiting, urinary retention, excessive motor block, and pruritus. Regional anesthetic techniques seem to be the better choice in these patients, either alone or as part of multimodal analgesia, with safer and fewer side effects. Providing adequate postoperative analgesia in the pediatric age group is very important for greater postoperative comfort and chronic pain that may develop in the future.

No complications have been reported to date. The application of ESP blocks in children is more accessible and safer than neuraxial blocks. The block can be used for various surgeries involving T1 to L4 incisions.

Here, we describe the Erector Spinae Plane Block at the T10 level in a 2-year-old child for diaphragmatic hernia repair with a subcostal flank incision under general anesthesia. We have determined adequate perioperative and postoperative analgesia and no side effect at all. Written informed consent was obtained from the patient's legally authorized representatives for anonymized patient information to be published in this article.

Keywords: Pediatric anesthesia; Regional anesthesia; Nerve block; Postoperative pain; Diaphragmatic Hernia

INTRODUCTION

A diaphragmatic hernia (DH) is defined as the contents of the abdomen protruding into the chest cavity due to a defect in the diaphragm. The literature's incidence of congenital diaphragmatic hernia is approximately 0.8-5/10.000 births^{1,2}. Although it is frequently congenital, there are also acquired cases that may occur after blunt or penetrating trauma, and there are cases reported that it may also occur spontaneously or due to iatrogenic causes¹⁻³. Acquired DH is rare, but the mortality rate is 31% due to incarceration and strangulation of abdominal contents⁴. Surgical repair of congenital diaphragmatic hernia includes primary or patch closure with an open abdominal approach⁵. Anesthesiologists preferred the ESP block in both adult and pediatric patients because it is safe in these cases⁶⁻⁹. Here, we would like to describe the use of erector spinae plane block in open surgery for DH repair for perioperative and postoperative analgesia in a 2-year-old patient. Written informed consent was obtained from the patient's parents for this publication.

CASE PRESENTATION

A 2-year-old, 13 kg male patient was consulted with a preliminary diagnosis of pneumonia after being admitted to the emergency department with respiratory distress. The emergency department follow-up with a chest X-ray for respiratory distress conducted to DH diagnose. No other malformations were found (Figure 1).

Following the consultation by the pediatric surgery department, open surgical correction was scheduled. With no other accompanying comorbidities, general anesthesia was applied, which was induced with sevoflurane, followed by fentanyl and rocuronium intravenously. After the successful orotracheal intubation, the patient was placed in the left lateral decubitus position for the regional anesthesia procedure. Three spinous processes were counted from the inferior angle of the scapula to figure out the T10 level, which was pointed with a marker pen. (Figure 2).

Under aseptic conditions, a 15 MHz linear probe was placed longitudinally in the 1 cm lateral to the left of T10 level (Esaote MyLab6, Italy). After identifying the transverse process and the deep plane of the erector spinae muscle, a 50mm echogenic needle (Braun, Ultrplex 360, Germany) was inserted in a craniocaudal orientation using the in-plane technique. 4 ml of 0.25% bupivacaine was administered to the targeted plane (Figure 3). The patient was positioned back to the supine position, and the operation was started with a left subcostal flank incision. The surgical procedure was accomplished without any complication in 2 hours, and intraoperative hemodynamic parameters remained stable. No other opioids were injected during surgery. After the operation, the patient was transferred to the pediatric surgery clinic (Figure 4).

Postoperatively, multimodal analgesia was provided with a supplemental dose of paracetamol (7.5mg/kg/6 hours). Rescue analgesia was not applied to the patient. The patient was very comfortable after surgery, and his FLACC (Face, Legs, Activity, Cry, and Consolability) Behavioral Pain Assessment Scale scores were deficient¹⁰. The patient was discharged on the fifth postoperative day (Figure 4).

DISCUSSION

ESP block has been widely used in the pediatric patient population in various surgeries such as inguinal hernia repair, orchiopexy, hydrocelectomy, and laparoscopic cholecystectomy¹¹ and for postoperative analgesia in thoracic surgery^{6,7,12}. This is the first time as an ESP block application at T10 level in DH repair with a subcostal flank incision when this case report is reported. In cases performed with thoracoscopy in neonates, a catheter was also applied for continuous infusion at the T5 level⁸. In order to avoid toxicity, we decided to apply the local anesthetic dose as 0.5 ml/kg unilaterally.

ESP block is easy to perform due to the excellent echogenicity in ultrasound images in the pediatric patient population, and it is effective as a part of multimodal analgesia. ESP block offers a worth-doing alternative to paravertebral and epidural blocks and reduces the risk of complications involved as central blockade and pneumothorax¹¹.

CONCLUSION

In conclusion, we used ESP as part of multimodal analgesia in a 2-year-old child. We provided a comfortable anesthesia experience with a dose of 0.5 ml/kg local anesthetic administered at the T10 level without giving rescue analgesia and any clinical complications in the postoperative period. We have demonstrated the effectiveness of ESP block in the subcostal flank incision for open DH repair surgery in a pediatric surgery case.

FIGURE LEGEND.

Figure 1. Preoperative chest X-ray for respiratory distress of the patient.

Figure 2. Determination of T10 level before ESP block.

Figure 3. Performing of the block at the T10 level.

Figure 4. Postoperative incision and chest x-ray.

REFERENCES

1. Chandrasekharan PK, Rawat M, Madappa R, Rothstein DH, Lakshminrusimha S. Congenital Diaphragmatic hernia - a review. *Matern Health Neonatol Perinatol*. 2017;3:6. doi:10.1186/s40748-017-0045-1
2. McGivern MR, Best KE, Rankin J, et al. Epidemiology of congenital diaphragmatic hernia in Europe: a register-based study. *Arch Dis Child Fetal Neonatal Ed*. Mar 2015;100(2):F137-44. doi:10.1136/archdischild-2014-306174
3. Katukuri GR, Madireddi J, Agarwal S, Kareem H, Devasia T. Delayed Diagnosis of Left-Sided Diaphragmatic Hernia in an Elderly Adult with no History of Trauma. *J Clin Diagn Res*. Apr 2016;10(4):PD04-5. doi:10.7860/JCDR/2016/17506.7544
4. Lu J, Wang B, Che X, et al. Delayed traumatic diaphragmatic hernia: A case-series report and literature review. *Medicine (Baltimore)*. Aug 2016;95(32):e4362. doi:10.1097/MD.0000000000004362
5. Badillo A, Gingalewski C. Congenital diaphragmatic hernia: treatment and outcomes. *Semin Perinatol*. Mar 2014;38(2):92-6. doi:10.1053/j.semperi.2013.11.005
6. Munoz F, Cubillos J, Bonilla AJ, Chin KJ. Erector spinae plane block for postoperative analgesia in pediatric oncological thoracic surgery. *Can J Anaesth*. Aug 2017;64(8):880-882. doi:10.1007/s12630-017-0894-0

7. De la Cuadra-Fontaine JC, Concha M, Vuletin F, Arancibia H. Continuous Erector Spinae Plane block for thoracic surgery in a pediatric patient. *Paediatr Anaesth*. Jan 2018;28(1):74-75. doi:10.1111/pan.13277

8. Kaplan I, Jiao Y, AuBuchon JD, Moore RP. Continuous Erector Spinae Plane Catheter for Analgesia After Infant Thoracotomy: A Case Report. *A A Pract*. Nov 1 2018;11(9):250-252. doi:10.1213/XAA.0000000000000799

9. Holland EL, Bosenberg AT. Early experience with erector spinae plane blocks in children. *Paediatr Anaesth*. Feb 2020;30(2):96-107. doi:10.1111/pan.13804

10. Crellin DJ, Harrison D, Santamaria N, Huque H, Babl FE. The Psychometric Properties of the FLACC Scale Used to Assess Procedural Pain. *J Pain*. Aug 2018;19(8):862-872. doi:10.1016/j.jpain.2018.02.013

11. Aksu C, Gurkan Y. Defining the Indications and Levels of Erector Spinae Plane Block in Pediatric Patients: A Retrospective Study of Our Current Experience. *Cureus*. Aug 8 2019;11(8):e5348. doi:10.7759/cureus.5348

12. De Cassai A, Bonvicini D, Correale C, Sandei L, Tulgar S, Tonetti T. Erector spinae plane block: a systematic qualitative review. *Minerva Anesthesiol*. Mar 2019;85(3):308-319. doi:10.23736/S0375-9393.18.13341-4

Figure 1.

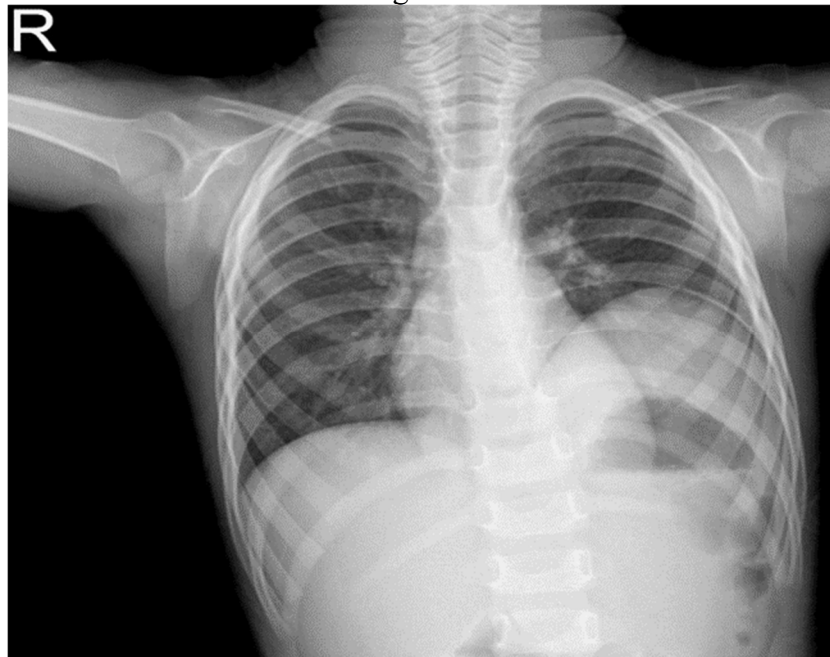

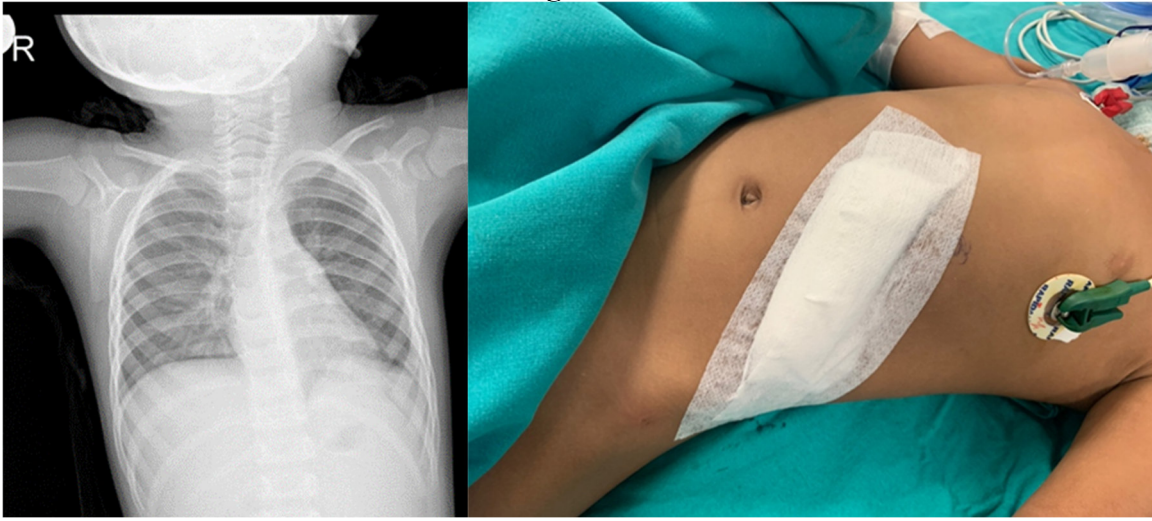
Figure 2.

Figure 3.

Figure 4.

ÇOCUKLARDA SOLUNUM YOLU ENFEKSİYONLARININ SIK GÖRÜLMESİNE NEDEN OLAN FAKTÖRLER VE HEMŞİRELİK BAKIMI: SİSTEMATİK DERLEME

İrem AKKUŞ

Ufuk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu

ORCID: 0000-0001-8795-568

Ayşe Sevim ÜNAL

Ufuk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu

ORCID: 0000-0003-1044-6164

ÖZET

Sistematik derleme olarak hazırlanan bu çalışma, 5 yaş altı çocuklarda solunum yolu enfeksiyonlarını önlemeye yönelik hemşirelik uygulamalarını ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Solunum yolu enfeksiyonları çocuklarda sıklıkla sakatlık ve ölümlere neden olan hastalıklar arasında yer almaktadır. UNİCEF (2019) verilerine göre pnömoninin 5 yaş altı çocuk ölüm nedenleri arasında önemli bir yeri oluşturduğu, TÜİK(2019) Sağlık Araştırmalarına göre ise 0-6 yaş grubunda %35,9 oranında üst solunum yolu enfeksiyonu(ÜSYE) ,% 9,5 oranında alt solunum yolu enfeksiyonu(ASYE) görüldüğü tespit edilmiştir. 5 yaş altı çocuklarda solunum yolu enfeksiyonlarının sık görülmesinin çocukların fizyolojik yapılarına ve çevresel faktörlere bağlı olduğu bilinmektedir. Çocuklarda ağız boşluğunun küçük, dilin büyük, östaki borusunun yatay ve kısa olması, sağ ana bronşun aşağıya doğru daha eğimli olması gibi solunum yollarının fiziksel olarak gelişiyor olması nedeniyle yetişkinlere göre çocuklar solunum yolu enfeksiyonlarına sık yakalanmaktadırlar. Ayrıca beslenme yetersizliği, hava kirliliği, pasif içicilik, bağışıklamanın yetersiz olması, antibiyotik direnci, yoksulluk, su ve sanitasyon hizmetlerinin yetersizliği ve sağlık hizmetlerine ulaşmada yetersizlik gibi çevresel faktörler de çocuklarda solunum yolu enfeksiyonlarına yakalanmayı kolaylaştırıcı aynı zamanda önlenebilecek temel unsurlar oldukları bilinmektedir.

Solunum yolu enfeksiyonu olan çocukların hemşirelik bakımı ele alındığında, özellikle 5 yaş altı dönemde bulunan çocukların solunum yolu enfeksiyonuna yakalanmalarını kolaylaştırıcı faktörlerden her bir faktörün kendi içerisinde etkisinin olduğu gibi birkaç faktöründe bir arada da etkili olabileceği düşünülmelidir. Bu nedenle çocuklarda hastalığın azaltılmasına yönelik planlanan hemşirelik bakımı veya girişimlerin bütün faktörler üzerinden değerlendirilerek bütüncül bakış açısıyla ele alınması gerekir. Bu bağlamda hem solunum yolu enfeksiyonlarının insidansının azaltılması, hem de solunum yolu enfeksiyonlarının ve bu enfeksiyonlara sebep olan faktörlerin başka hastalıklara neden olmasının önüne geçilmesi için aile eğitimlerine önem verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Çevre,hava kirliliği,hemşirelik bakımı,insidans,solunum yolu enfeksiyonları

EVALUATION OF FACTORS CAUSED BY THE COMMON RESPIRATORY TRACT INFECTIONS IN CHILDREN UNDER 5 YEARS OLD AND NURSING CARE

ABSTRACT

This study, which was prepared as a systematic review, was prepared to address nursing practices aimed at preventing respiratory tract infections in children under 5 years old. Respiratory tract infections are among the diseases that frequently cause disability and death in children. According to UNICEF (2019) data, pneumonia has an important place among the causes of death in children under the age of 5, and according to TUIK (2019) Health Studies, upper respiratory tract infection is seen at a rate of 35.9% in the 0-6 age group, and lower respiratory tract infection is observed at a rate of 9.5%. It is known that the frequent occurrence of respiratory tract infections in children under the age of 5 depends on the physiological structures of the children and environmental factors. Compared to adults, children are more likely to catch respiratory tract infections due to the physical development of the respiratory tract, such as the small oral cavity, the large tongue, the horizontal and short eustachian tube, and the right main bronchus being more inclined downwards. In addition, environmental factors such as malnutrition, air pollution, passive smoking, inadequate immunization, antibiotic resistance, poverty, inadequacy of water and sanitation services and inadequacy of access to health services are also known to be the main factors that can facilitate respiratory tract infections in children and can be prevented at the same time.

Considering the nursing care of children with respiratory tract infection, it should be considered that each factor, which is one of the factors that facilitates respiratory tract infections in children under the age of 5, may have an effect within itself, as well as several factors together. For this reason, nursing care or interventions planned to reduce the disease in children should be evaluated with a holistic perspective by evaluating all factors. In this context, family education should be given importance both to reduce the incidence of respiratory tract infections and to prevent respiratory tract infections and the factors that cause these infections from causing other diseases.

Keywords: Environment, air pollution, nursing care, incidence, respiratory tract infections

REGULATIONS TO PREVENT CHILD LABOR and CHILDREN FROM WORKING ON THE STREET

Nazlı Melis MİSYAĞCI

Kıbrıs İlim University

ORCID: 0000-0002-8569-9580

Dr. Öğretim Üyesi Dilek DEMİR

Hakkari University, Health Sciences Faculty, Nursing Program

ORCID: 0000-0001-9914-8299

Dr. Öğretim Üyesi Çiğdem Müge HAYLI

Hakkari University, Health Sciences Faculty, Nursing Program

ORCID: 0000-0001-7630-9619

ABSTRACT

Child labour and the plight of children working on the street are discussed as the most important social problem in the social policies of almost all countries, regardless of their level of development, development and underdevelopment, which makes the whole world think. "Child labour" and the condition of children working on the street do not offer hope for the future of children who participate in working life in harsh conditions without experiencing childhood, who are deprived of their basic rights, whose physical and mental development is negatively affected when they work. Child workers, disadvantaged and powerless individuals of society, are subjected to all kinds of abuse and abuse due to poor working conditions, and the labor of child workers, especially in underdeveloped and developing countries, is more exploited. Moreover, the current problem increases the number of child deaths, changes the socio-cultural structure of society and creates economic problems for the state. The reason why the problem of child labour still exists today raises the fact that the future of children is under threat. The child is the future of every single society. Ensuring the rights of promising children, raising them in healthy conditions, raising them well, resting, receiving education, providing the services necessary for their special needs leads to the solution of the problem of child labour and a change in the way society views children.

Keywords: Child, child labour, children working on the street, practices

INTRODUCTION

As a result of the examination of historical documents, we see that the problem of child labour dates back centuries. The problem of child labour that has survived to this day varies according to the rules of changing historical periods, the levels of development of countries, the socio-economic structure of societies, culture and traditions. One of the biggest and most important social problems of the 21st century to solve is child labour and children working on the street.

In underdeveloped and developing countries such as Nigeria, Somalia, India, Pakistan, mostly children start working at an earlier age, and statistical data show that there are many child workers in such countries.¹ Children's participation in the work life at an early age prevents them from eating healthily, playing games, having fun, living their childhoods, going to school continuously to get an education. Children's participation in the work life at an early age prevents them from eating healthily, playing games, having fun, living their childhoods and going to school continuously to get an education. Child workers are deprived of basic human rights such as living, education, health, housing, protection as set out in the United Nations Convention on the Rights of the Child.² When we look at the ILO's "Global Estimates of child labour and children working in the sting: Results and Trends" report covering 2012-2016, it is seen that 152 million of the 218 million children working in the world, or 9.6% of the children worldwide, belong to child labor status. According to these official figures, 4.6% of the world's child population, or 73 million children, work dangerous jobs in the worst forms that adversely affect their health, safety and moral development.³

"Global Estimates of Child Labour" prepared by the International Labour Organization for 2012-2016, although contracts adopted by international organizations and signed by states to solve the problem of child labour and children working on the street, the work of international organizations and the combat programs made by countries have had an impact on the reduction of child labour rates: Results and Trends" report, we see that this problem will continue in the coming years and that it will take a long time to resolve.³ Prevention measures and practices should be taken to prevent these problems from being repeated, together with the fight programs to solve the problem for children's employment in general.⁴

Concept of Children and Childhood

The questions "Who is the child", "what is childhood?" have led to different opinions about children's rights throughout history. The legal regulations made in the "Universal Declaration of Human Rights", which evaluates people as individuals regardless of age after birth, were not enough to meet the needs of children, ensure that they live in welfare and at the same time protect their rights.⁵

When the definitions of the concept of children and childhood are examined, it is seen how different the child's perspective is. For example, according to the Turkish Language Association, the concept of children is defined as "Boy or girl at a young age", "Son or daughter in terms of ancestry", "Boy or girl in the period of development between inshaling and adulthood", "The person who is less old among the elders".⁶ The concept of a child, which is shown as "human cub"⁷ in the dictionary sense, is defined as "the being who needs care and education that is still learning his role and duties in society that has not reached full maturity mentally, physically and spiritually"⁸, and also as "a developing human cub, immature, underage citizen"⁹. In accordance with the Convention on the Rights of the Child, the child is considered to be an educational, legal, health and socially protected entity that the institution (state or family) protects, needs help to live a good life, and requires attention and care.

Child Labour

Defining the concept of child labour, which is widespread internationally, threatens the whole world in the name of human history and is one of the biggest problems of the 21st century, varies according to the development levels of countries, the differences in their historical and social structures, the age limitation of children in legal regulations and the work they will do. At the same time, the concept of child labour is defined in different ways in the official documents of international institutions.¹⁰

Child labour covers the following jobs:

- "Dangerous and harmful work for children in mental, physical, social or moral aspects,
- Jobs that prevent them from attending school regularly and will lead to their early departure from school,
- Jobs that take children too long with their school and forced them to carry out heavy work together." ¹¹

The concept of "child worker" is defined by the Confederation of Employers' Unions of Turkey as follows: "Child workers are people aged 18 and younger who participate in production in order to gain financial gain or obtain professions in the industrial workforce, agricultural sector, marginal workplaces, as well as tradesmen and artists due to their socio-economic position".¹²

Child labour; According to the definition made by the International Labour Organization, child labour is defined as "the employment of children in a way that deprives them of their potential, childhood and dignity, as well as harming their physical, mental and mental development".¹³ According to the International Labour Organization (ILO), the definition of child laborer is defined as "children under the age of 15 who have not completed¹⁴ their compulsory education, who have started their working life in order to earn a living and contribute to the family budget" in accordance with the Minimum Age Convention No. 138.

Children Working on the Street

Before addressing the concept of "children working on the street", it is necessary to clarify the concepts of "children on the street", "street children" and "children living on the street". Because although these concepts are similar, they are used in different ways in the literature. Children Working on the Street. The concept of "children on the street" refers to children defined as disadvantaged individuals of the child working class who are forced to sell or serve any goods on the streets in order to provide family income or contribute financially to the family budget, and generally constitute a subgroup of working children.¹⁵

Children who work on the streets during the day, sometimes in the evening and during the night, but who eventually return home to stay with their families, or children who have not lost family ties are called "children on the street".⁴ They spend most of their daily life in streets, streets, parks, mosque courtyards, shopping malls, restaurant outlets. This situation also negatively affects the child's health conditions due to the fact that the child's parents do not stay with him or her and do not spend time. It was determined that children faced the risk of infectious diseases in the streets where regular health checks were not carried out, the majority of their daily lives passed, and their level of use of health services was low.⁵

Factors That Cause Their Children to Work¹⁸

Abuse Economic deprivation- poverty
Crowded family, low family budget
Unemployment
Forced street work
Unfair distribution of income
Lack of education of family and child
Lack of education, lack of education and low level of intelligence
Disintegration of the family, lack of love and interest
Distorted urbanization and slums
Negative attitudes and behaviors of the family
Migration and population growth
Negative impact of foster parents or troubled parent friend groups
The charm and freedom of the street
Adventure fondness and wannabe

Impact of Work on Children

Work has negative effects on children's personality and development, and it is known that working on the street and child labour involve a number of risks, hindering the healthy development of children.¹⁶ Children who work on the street usually eat one or two meals a day.¹⁷ They also go hungry for a very long time and can turn to unhealthy foods such as a bagel or pastry when they eat. When long working hours are added, it should be considered that this situation poses a serious risk to children.¹⁸ It is stated that there are injuries such as weakness, muscle weakness, intestinal problems, genital problems, dental problems, trauma and bone fracture.¹⁹ Children and child laborers working on the street; in addition to physical problems, psychological problems are also seen. In one study, depressive symptom levels of children in the specified group were found to be higher than in normal children.²⁰ A study found that children's health was generally poor, garbage collectors and shoe painters were pale, and garbage collectors had spots on their skin.²¹ A study reported that children working on the street faced a variety of problems and risks, such as upper respiratory tract infections, skin problems, alcohol and drug use, exposure to negative effects of dyes and waxing substances, heavy lifting and parasite grabbing.²² A study by Alparslan and Karaoğlanoglu (2012) found that children who make money working on the streets in Suleymaniye, Istanbul, live their lives at risk, have a 60%-70% rate of developing diseases in terms of health risks and do not benefit sufficiently from health services.²³ It was concluded that the rate of infection of children working on the street, upper respiratory tract diseases was 42.9% and that they did not apply to any health institution for treatment and neglected their treatment.²⁴

Regulations for The Prevention of Child Labour and Children's Street Work

Two world wars in the 20th century led to the signing of declarations and conventions on human rights. It has started to be effective with the ratification of member states to the international organizations that prepare these declarations and conventions. Some regulations for the prevention of child labour and the work of children on the street;

Geneva Declaration of the Rights of the Child: In the 20th century, a number of legal regulations were made at the international level regarding children's rights and child labour. It is stated that children should be provided with opportunities for their material and spiritual natural development, children should be protected against hunger, diseases, all kinds of abuse and orphans, help should be given to the child in the event of a disaster and children should be educated in feelings of brotherhood.²⁴

The United Nations Additional Convention on The Elimination of Slavery, Slave Trade, Slavery Practices and Traditions: In 1956, the UN issued the Geneva Declaration of the Rights of the Child, as well as the "Additional Convention on the Elimination of Slavery, Slave Trade, Slavery-Like Practices and Traditions"²⁵, at the international level that would protect the rights of children in response to violence after The Second World War.

United Nations Declaration of The Rights of the Child: The declaration of the rights of the child for the purpose of making children citizens of a country after birth, the absence of discrimination of religion, language, race, color, gender, nationality, property, political and social class among children, education, treatment and there are principles that protect children from working in jobs that will prevent them from being subjected to abuse, neglect and exploitation, and that will adversely affect their physical, mental and moral development.²⁶

United Nations International Convention on Economic, Social and Cultural Rights: The freedom of people, the realization of their ideals depends not only on their personal and political rights, but also on their economic, social and cultural rights. All of these rights are important for the protection of human life and to ensure that it lives freely. The "International Convention on Economic, Social and Cultural Rights", which has provisions on the protection of children and young workers, was adopted by un general assembly resolution 2200 A (XXI) on 16 December 1966 and entered into force on 3 January 1976.²⁶

United Nations Convention on the Rights of the Child: The convention states that "every person shall be considered a child until the age of eighteen, except for the case of coming of age at an earlier age", and states that everyone is together without discrimination due to race, color, gender, language, political or other opinions, national, ethnic and social origin, property, disability, birth and other status, it is stated that the child needs family to affect his healthy, physical and mental development in a good way and to provide the concerns of man such as love, happiness, understanding, care, protection. This three-part and fifty-four-point agreement includes the most basic rights of children and provisions regarding child labour.²⁶

Additional Child Sales to the United Nations Convention on the Rights of the Child, The Prudential Protocol on Child Abuse: Provisions of Articles 34 and 35 of the Convention on the Rights of the Child are included in order to protect the child from any sexual exploitation, abuse and abuse.²⁷

The In addition to the United Nations Convention on the Rights of the Child on the Inclusion of Children in Armed Conflicts: The "Prudentit Protocol on the Inclusion of Children in Armed Conflicts" was adopted on 20 May 2000 by an general assembly resolution 54/263 and entered into force on 12 February 2002. It is impossible for children living in war-fighting countries not to be affected and not to participate in the war. Individuals under the age of 18, i.e. children, wherever they are in the world, can be denied the right to live, which is their fundamental right to participate in direct-to-the-war, to use weapons.²⁷

Directive 94/33/EC on the Protection of Young People in the Workplace: Preventing children from working in the purpose section, ensuring that they are at minimum working age, completing their compulsory education in accordance with the national legislation of the states, i.e. prohibiting the work of children under the age of 15, working conditions are suitable for children and young people. regulation to prevent working individuals from being subjected to economic exploitation and working in jobs that endanger their health, safety, physical, mental, moral, social development or education.²⁸

"Minimum Age Convention No. 138: On June 6, 1973, he adopted the "Minimum Age Convention" no. 138 and set a general minimum age limit of 15, focusing on the work of children. The reason for having a certain and general minimum age limit at the entry of the Convention is as follows: "In order to achieve the complete elimination of child labour, it has been taken into account that it is time to create a general document that will be replaced over time by those that are already valid for a limited number of economic sectors."²⁹

Emergency Action Convention No. 182 on the Prohibition and Elimination of Child Labour in the Worst Forms: Prioritizing factors such as the economic growth of countries, increasing the level of education and social development of children, accessibility of educational opportunities, poverty reduction, and the preparation and implementation of action programmes to solve this problem of the member states specified in Article 6.²⁹

ILO (International Labour Organization) Conventions on Minimum Working Age: In 1921, Convention No. 10 on "Employing Children in Agriculture" was adopted. Although the Convention prohibits children under the age of 14 from working in the private or public agricultural sector, some conditions are regulated to work light jobs as exceptions.³⁰

"Minimum Age Convention: The ILO repealed all contracts for the minimum working age, which varies by sector, and adopted the "Minimum Age Convention" no. 138 on June 6, 1973, so that children could work in all sectors, and set a general minimum age limit of 15, which focuses on the work of children. The introduction of the Convention states that there is a certain and general minimum age limit: "In order to achieve the complete elimination of child labour, it has been taken into account that it is time to create a general document that will be replaced over time by those already available for a limited number of economic sectors."²⁹

DISCUSSION

The health problems experienced by child workers and children working on the street are also due to the fact that the necessary directions are not applied. Defining roles and tasks as a society will also positively affect the implementation of many workers and children working on the street.²⁴ Promoting better coordination between development and humanitarian actors to ensure short-term emergency measures in the fight against child labour in line with longer-term efforts, improving public employment activities and income generation opportunities for populations and individuals affected by crisis moments and fragile situations, investing in local economies and ensuring full, productive, To encourage freely selected employment, good work and the development of the skills and skills of local people, to increase flexibility and strengthen the potential of communities.²⁵

If crisis moments are present, the emergency measures that the state, communities, as well as the people should take, the implementation of legal measures against violations of their right to work, the protection of children in the event of armed conflict or other disasters, the provision of psychosocial assistance and decent work opportunities for them, and other strategies and measures will be effective in eliminating child labour.²⁶

It should be very common today to implement the strategies and measures of the goal titled "Better improved responses to the urgent needs of children in armed conflict", which is one of the important political objectives of the approach to protecting children in fragile situations and in times of crisis. Because aid to children immigrating from war-proped countries is linked to the strategies and measures demonstrated by the ILO. With the implementation of the political approaches determined by the ILO for the elimination of child labour by member states, it was aimed that the number of child laborers would be 121 million by 2025, and it was thought that the stated political approaches would be effective in eliminating child labour.²⁷

CONCUSSION

Child labour, which exists today, is considered a social problem. Increasing economic competition in the globalized world, poverty, unemployment, migration, inadequate education, as well as the demand of the capitalists for cheap and flexible labor, prevent the elimination of child labour. The work of children endangers their health and safety, prevents them from living their childhoods, removes them from education and negatively affects their future. In order to eliminate child labour and practices for the employment of children on the street, states are primarily responsible for improving people's social welfare, reducing poverty and unemployment rates, moving from unregistered employment to registered employment, increasing the level of education and facilitating access to education, providing financial assistance to families with difficulties in living, and taking other social measures. Legal regulations against child labour and the street labor of children and the international documents adopted are expected to be effective in reducing this problem somewhat. A holistic approach will be more effective in solving the problem.

REFERENCES

- 1- <https://www.worldatlas.com/articles/worst-countries-for-child-labor.html>, Accessed on: 08.11.2021
- 2- UNICEF, (January 2014), Identification and Evaluation of Child Well-Being Areas and Indicators through the Eyes of Children in Turkey, Ankara, p.7.
- 3- ILO, (2017), Global Estimates of Child Labour: Results and Trends, 2012-2016, Geneva, p.23. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-dcomm/documents/publication/wcms_575499.pdf, Accessed on: 01.11.2021
- 4- UNICEF (2007). Progress for Children: A World Statistical Report Suitable for Children", Issue: 6.
- 5- Atalay Yörkoglu, (2000), Family and Child in a Changing Society, 6. Printing, Free Publications, Istanbul, p.13.
- 6- Current Turkish Dictionary, Turkish Language Institution, <http://sozluk.gov.tr>, Accessed: 06.11.2021
- 7- Ali Naim Inan, (1980), Child Protection and Police, Ankara University Journal of Law School, Volume 37, Issue 1, Ankara, p.245.
- 8- Burhan Caner Hacıoglu, (1998), Provisions of the New Turkish Penal Code Bill on Juvenile and Minor Criminal Law, Journal of Ataturk University Faculty of Law, Volume 4, Issue 1, Erzincan, p.1.
- 9- Atalay Yörkoglu, (2000), Family and Child in a Changing Society, 6. Printing, Free Publications, Istanbul, p.13.
- 10- UNICEF, https://www.unicef.org/protection/57929_child_labour.html, Accessed on 02.11.2021.
- 11- ILO, <https://www.ilo.org/ipecc/facts/lang--en/index.htm>, Accessed on: 30.03.2019
- 12- TİSK, (1994), Child Labor in Turkey, Agency-Turkish Printing Industry. A.Ş, Ankara, p.7.
- 13- Earless, Y. (2014). Child labour in the context of poverty. ÇSGB Journal of the Working World, 2(3), 91-111
- 14- ILO, "Minimum Age Convention, 1973 (No. 138) ", https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_COD E:C138, Accessed on: 29.10.2021
- 15- Esin Küntay, (2017), Disadvantaged Children: Poor and Deprived Childhoods of Istanbul, Society and Democracy, Volume 11, Issue 24, Mersin, p.254. <http://toplumvedemokrasi.org.tr/index.php/tdd/article/viewFile/254/383>, Accessed on 29.10.2021.
- 16- Mert, K., & Kadioglu, H. (2016). Nursing interventions to help prevent children from working on the streets. International Nursing Review, 63, 429–436
- 17- Ennew, J. (2003). Street Children and Working Children, A Guide to Planning, Development Manual 4, (Cev: Çiçek Öztekin), UNICEF Turkey Representative Publications.
- 18- Altuntaş, B. (2003). Children working on my streets in Ankara, Turkey, Istanbul: Communication Publications
- 19- Educated, E. (2009). Sociology of street children: Diyarbakir example. Journal of Academic Research in Theology, 9(1), 9-37.

20- Erdogan MY (2012). Screening of Depressive Symptom Levels of Children Working on the Street: Comparative Study. Journal of Selçuk University Institute of Social Sciences. 28:77-87.

21- Alptekin, K. (2011). Children working on the street and their families: Flat example. Journal of Community and Social Work, 22, 25-48.

22- Educated, E. (2009). Sociology of street children: Diyarbakir example. Journal of Academic Research in Theology, 9(1), 9-37.

23- Alparslan, Ö., and Karaoğlan, B. (2012). Living conditions of children working on the street. Anatolian Journal of Nursing and Health Sciences, 15(4), 268-274.

24- LoN, "Declaration of the Rights of the Child", <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/childrights.html>, Accessed on:21.10.2021.

25- UN, "Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery", <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SupplementaryConventionAbolitionOfSlavery.aspx>, Accessed on: 08.11.2021

26- UN, "International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights", <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx>, Accessed on: 24.10.2021.

27- UN, "Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography", <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPSCCRC.aspx>, Accessed on: 27.10.2021.

28- EU, "Charter of fundamental rights of the European Union", [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000X1218\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000X1218(01)&from=EN), Accessed on: 04.11.2021.

29- ILO, "Minimum Age Convention, 1973 (No. 138)", https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_COD E:C138, Accessed on: 03.11.2021.

30- LO, "Minimum Age (Agriculture) Convention, 1921 (No. 10)", https://www.ilo.org/dyn/normlex/fr/f?p=NORMLEXPUB:55:0::NO::P55_TYPE,P55_LANG,P55_DOCUMENT,P55_NODE:CON,en,C010,%2FDocument, Accessed on: 25.10.2021.

OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARININ AKRAN ZORBALIĞI DAVRANIŞLARININ BAZI AİLESEL ÖZELLİKLERE GÖRE İNCELENMESİ

Rabia Şeyma GÜN

Gazi Üniversitesi

ORCID: 0000-0001-5744-6917

Prof. Dr. Gülümser GÜLTEKİN AKDUMAN

Gazi Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-2965-7017

ÖZET

Bu araştırmada okul öncesi çocuklarının akran zorbalığı davranışlarının bazı ailesel özelliklere göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, Ankara ili, Yenimahalle ilçesindeki okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden yaşı 60 ay ve üzeri 366 çocuk ile yürütülmüştür. Araştırmada çocuklar ile ilgili bilgilere ulaşabilmek için "Genel Bilgi Formu" ve akran zorbalığı davranışlarını belirleyebilmek için "Zorba ve Kurban Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Formu" kullanılmıştır. Veriler SPSS programında, Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile analiz edilmiş; anlamlı çıkan farklılıklarda grup farklılıklarını inceleyebilmek için Bonferroni testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, çocukların akran zorbalığı davranışlarının aile yapısı, anne ve baba meslek durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği ($p>0,05$); çocukların akran zorbalığı davranışlarının kardeş sayısı, anne ve baba öğrenim durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<0,05$).

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Dönem, Akran Zorbaları, Aile

* Bu makale birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yürütülen "Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Psikolojik Sağlık Düzeyleri ile Akran Zorbaları İlişkisinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından uyarlanmıştır.

INVESTIGATION OF THE PEER BULLYING BEHAVIORS OF PRESCHOOL CHILDREN ACCORDING TO SOME FAMILIAL CHARACTERISTICS

ABSTRACT

In this study, it is aimed to examine the peer bullying behaviors of preschool children according to some familial characteristics. The research was carried out with 366 children aged 60 months and above attending pre-school education institutions in Ankara province, Yenimahalle district. In the study, "General Information Form" was used to reach information about children, and "Bully and Victim Child Behaviors Evaluation Form" was used to determine peer bullying behaviors. The data were analyzed with SPSS program, One Way Analysis of Variance (ANOVA); Bonferroni test was used to examine group differences in significant differences. As a result of the research, it was found that the peer bullying behaviors of the children did not show a statistically significant difference according to the family structure and the occupational status of the mother and father ($p>0.05$);

It was determined that the peer bullying behaviors of the children showed a statistically significant difference according to the number of siblings and the educational status of their parents ($p<0.05$).

Keywords: Preschool Period, Peer Bullying, Family

Giriş

Çocukların ailelerinden sonra düzenli ve uzun olarak sosyal etkileşime girdiği kişiler akranlarıdır. Akranlar, rehber, model olmanın yanında fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimde hatta psikoloji üzerinde de önemli etkileri vardır (Gülay Ogelman, 2018). Akran ilişkilerinin temellerinin oluşturulduğu, şekil verildiği dönem okul öncesi dönem olup, ilk akran deneyimlerinin yaşandığı mekânlar da okul öncesi eğitim kurumlarıdır. Okul öncesi dönemde okul ortamı, çocukların çevrelerindeki kişilerle iletişimleri ve ilişkileri açısından en sağlıklı ve güvenilir ortamlar olması gerekmektedir. (Gültekin Akduman, 2012; Yorgun Yaşar ve Özbey, 2020). Fakat bu dönemde çocuklar, okul ortamında sağlık ve güvenliklerinde risk faktörü olan zorba davranışlarla da karşılaşabilmektedirler. Akranlar ile ilgili bu zorba davranışlar akran zorbalığı olarak adlandırılmaktadır (Olweus, 1994). Akran zorbalığı “peer bullying” öğrencilerin, öğrenci ya da öğrenciler tarafından devamlı, olumsuz davranışlara maruz kalması olarak tanımlanmaktadır. Olweus’a göre davranışın akran zorbalığı davranışı olarak nitelendirilebilmesi için kasıtlı, güç eşitsizliğine dayanan sürekli ve tekrar eden eylemler olması gerekmektedir (Olweus, 1999).

Okul öncesinde görülen akran zorbalığı rolleri; zorbalığı başlatan ve aktif rol oynayan “zorba”, zorbalığa maruz kalan kişi “kurban” ve zorbalık davranışlarında aktif rol oynamayan fakat destekleyen “pasif zorba” olarak ele alınmıştır (Satan, 2006). Kendilerinden daha güçsüz olan çocuklara zorbaca davranan çocuklar, zorba; kendilerinden daha güçlü olan çocukların tekrarlı zarar verici saldırganlıklarına ve zorbalıklarına maruz kalan, mağdur olan çocuklar kurban; aktif bir şekilde zorbalık davranışları göstermese bile zorbaların zorbalık davranışlarına seyirci kalan veya destekleyen çocuklar pasif zorba olarak tanımlanmaktadır (Gökler, 2009; Pişkin, 2002; Özyürek & Kurnaz, 2019).

Okul öncesi dönem, çocukların gelişim ve öğrenmelerinin en hızlı olduğu gelişim dönemidir. Bu dönem içerisinde çocukların yaşantılar yoluyla edinmiş oldukları deneyimlerinin uzun süreli etkileri bulunmaktadır. Çocukların bu deneyimlerinde en büyük pay ailesindedir (Gülay Ogelman, 2018). Aile, “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2021). Yaşamın en kritik döneminin geçirildiği, kişilik ve davranışlarda önemli etkiye sahip en küçük kurum ailedir. Çocuklar ilk sosyal ilişkilerine dünyaya geldiği aile ortamında başlamaktadır. Tüm yaşamları boyunca çocukların kuracağı ilişkilerin temelini oluşturan aile bu dönemde oldukça öneme sahiptir (Çekiç & Altuntaş, 2020; Gültekin Akduman, Günindi & Türkoğlu, 2015). Bu doğrultuda çocukların kuracağı ilişkilerin temelini oluşturan aile okul öncesi dönemde akran ilişkilerini etkileyebilmektedir. Bazı aile özelliklerinin akran zorbalığı davranışları ile ilişkili olabileceği düşüncesiyle yola çıkılan bu çalışmada okul öncesi çocuklarının akran zorbalığı davranışlarının bazı ailesel özelliklere göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, çocukların aile yapıları, kardeş sayıları, anne-baba öğrenim durumları ve anne-baba meslek durumları ile akran zorbalığı davranışları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenecektir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Okul öncesi eğitime devam eden 60 ay ve üzeri çocukların akran zorbalığı davranışlarının aile yapısı, kardeş sayısı, anne-baba öğrenim durumu ve anne-baba meslek durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin incelendiği bu araştırma, betimsel bir araştırmadır (Karasar, 2012, s. 77).

Araştırmanın Örneklem Grubu

Araştırmanın evrenini 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Yenimahalle ilçesinde bulunan Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ilköğretim anasınıfları, bağımsız anaokulları ve uygulama anaokullarında okul öncesi eğitime devam eden, yaşı 60 ay ve üzeri olan çocuklar oluşturmaktadır. Öğretmenler ile yapılan görüşmeler sonucunda gönüllük esasına bağlı kalınarak araştırmaya Ankara ili Yenimahalle ilçesinde bulunan resmi ilköğretim anasınıfları, bağımsız anaokulları ve uygulama anaokullarında okul öncesi eğitime devam eden, yaşı 60 ay ve üzeri olan 366 çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini oluşturan 366 çocuğun demografik verileri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Çocuklara İlişkin Demografik Veriler

	Grup	n	%
Yaş	60-64 ay	194	53,0
	65-69 ay	121	33,1
	70 ay ve üzeri	51	13,9
Cinsiyet	Kız	186	50,8
	Erkek	180	49,2
	Toplam	366	100,0

Tablo 1 incelendiğinde, çocukların %53'ünün (n:194) 60-64 aylık, %33,1'inin (n:121) 65-69 aylık, %13,9'unun (n:51) 70 aylık ve üzeri olduğu; çocukların %50,8'inin (n:186) kız, %49,2'sinin (n:180) erkek ise erkek olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada "Genel Bilgi Formu" ve "Zorba ve Kurban Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Formu" kullanılmıştır.

Genel Bilgi Formu

Araştırmanın örneklemini oluşturan çocukların demografik verilerini belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan form, öğretmenler tarafından yanıtlanmıştır. Formda çocukların aile yapıları, kardeş sayıları, anne-baba öğrenim durumları ve anne-baba meslek durumlarının öğrenilmesine yönelik sorular bulunmaktadır.

Zorba ve Kurban Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Formu

Erken çocukluk döneminde çocukların zorba, kurban ve pasif zorba davranışlarının belirlenebilmesi amacıyla Özyürek ve Kurnaz (2019) tarafından geliştirilen Zorba ve Kurban Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Formu öğretmenlerin çocukları gözlemlerine dayanan bir ölçme aracıdır. Ölçek, 3 ayrı boyut ve toplam 32 maddeden oluşmaktadır. Öğretmenin her bir madde için gözlemlediği çocuğa en uygun olan “Evet” ve “Hayır” seçeneklerinden birini işaretlemeleri gerekmektedir. Ölçme aracının geçerlilik güvenirlik çalışması okul öncesi ve ilkökula devam eden 176 çocuğun öğretmeni ile gerçekleştirilmiş olup analizler sonucunda ölçeğin zorba çocuk davranışları, kurban çocuk davranışları ve pasif zorba çocuk davranışları olarak üç alt boyuttan oluştuğu belirlenmiştir. Ölçme aracının KR-20 iç tutarlılık katsayıları; zorba çocuk davranışları için 0,86, kurban çocuk davranışları için 0,88 ve pasif zorba çocuk davranışları için ise 0,71’dir (Özyürek & Kurnaz, 2019).

Verilerin Analizi

Analizler öncesinde; SPSS paket programında verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiş olup Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile analiz edilmiştir. Anlamli çıkan farklılıklarda, farklılıkların kaynağı Bonferroni testi ile belirlenmiştir.

Bulgular

Tablo 2. Araştırmaya dahil edilen çocukların aile yapılarına göre akran zorbalığı davranış puanları Anova sonuçları

Değişken	Aile Yapısı	n	X	Ss	sd	F	p
Zorba Çocuk	Çekirdek Aile	333	0,98	2,16	2	1,114	0,329
	Geniş Aile	22	0,50	1,14			
	Parçalanmış Aile	11	0,27	0,64			
Kurban Çocuk	Çekirdek Aile	333	1,83	3,07	2	0,401	0,670
	Geniş Aile	22	2,45	3,67			
	Parçalanmış Aile	11	1,90	3,78			
Pasif Zorba Çocuk	Çekirdek Aile	333	0,72	1,27	2	0,042	0,959
	Geniş Aile	22	0,68	0,99			
	Parçalanmış Aile	11	0,81	1,60			

Tablo 2 incelendiğinde çocukların aile yapıları ile akran zorbalığı davranışları alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Tablo 3. Araştırmaya dahil edilen çocukların kardeş sayılarına göre akran zorbalığı davranış puanları Anova sonuçları

Değişken	Kardeş Sayısı	n	X	Ss	sd	F	p
Zorba Çocuk	Kardeşi yok	100	0,78	1,74	2	0,373	0,689
	Bir kardeşi var	199	1,00	2,19			
	İki veya daha fazla kardeşi var	67	0,95	2,24			
Kurban Çocuk	Kardeşi yok	100	2,55	3,73	2	3,658	0,027*
	Bir kardeşi var	199	1,52	2,68			
	İki veya daha fazla kardeşi var	67	1,92	3,23			
Pasif Zorba Çocuk	Kardeşi yok	100	1,00	1,42	2	3,270	0,039*
	Bir kardeşi var	199	0,60	1,15			
	İki veya daha fazla kardeşi var	67	0,68	1,28			

*p<.05

Tablo 3 incelendiğinde çocukların kardeş sayıları ile akran zorbalığı davranışlarının kurban ve pasif zorba çocuk davranışları alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Bonferroni analizine göre anlamlı farklılık kardeşi olmayan ile bir kardeşi olan çocuklardan kaynaklanmaktadır.

Tablo 4. Araştırmaya dahil edilen çocukların anne öğrenim durumlarına göre akran zorbalığı davranış puanları Anova sonuçları

Değişken	Anne Öğrenim	n	X	Ss	sd	F	p
Zorba Çocuk	Okuryazar-İlkokul	33	1,87	3,42	4	3,422	0,009*
	Lise	126	0,76	1,72			
	Önlisans	38	0,71	1,98			
	Lisans	148	0,78	1,86			
	Lisansüstü	21	1,90	2,56			
Kurban Çocuk	Okuryazar-İlkokul	33	1,93	3,28	4	0,585	0,674
	Lise	126	1,70	2,91			
	Önlisans	38	2,57	3,94			
	Lisans	148	1,82	3,03			
	Lisansüstü	21	1,90	3,20			
Pasif Zorba Çocuk	Okuryazar-İlkokul	33	0,66	1,13	4	0,783	0,537
	Lise	126	0,63	1,17			
	Önlisans	38	0,78	1,27			
	Lisans	148	0,75	1,30			
	Lisansüstü	21	1,14	1,68			

*p<.05

Tablo 4 incelendiğinde çocukların anne öğrenim durumları ile akran zorbalığı davranışlarının zorba çocuk davranışları alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bonferroni analizine göre anlamlı farklılık anneleri lisansüstü mezunu olan çocuklardan kaynaklanmaktadır. Anneleri lisansüstü mezunu olan çocukların zorba çocuk davranışları alt boyutlarında puan ortalamalarının diğer gruptaki çocukların puan ortalamalarından yüksektir.

Tablo 5. Araştırmaya dahil edilen çocukların baba öğrenim durumlarına göre akran zorbalığı davranış puanları Anova sonuçları

Değişken	Baba Öğrenim	n	X	Ss	sd	F	p
Zorba Çocuk	Okuryazar-İlkokul	24	2,20	3,70	4	2,655	0,033*
	Lise	118	0,85	1,78			
	Önlisans	27	0,92	2,05			
	Lisans	168	0,76	1,91			
	Lisansüstü	29	1,13	2,21			
Kurban Çocuk	Okuryazar-İlkokul	24	2,91	4,13	4	2,192	0,069
	Lise	118	1,25	2,30			
	Önlisans	27	2,29	3,56			
	Lisans	168	2,03	3,30			
	Lisansüstü	29	2,24	3,32			
Pasif Zorba Çocuk	Okuryazar-İlkokul	24	1,16	1,43	4	2,351	0,054
	Lise	118	0,48	1,02			
	Önlisans	27	0,62	0,83			
	Lisans	168	0,81	1,37			
	Lisansüstü	29	0,96	1,52			

*p<.05

Tablo 5 incelendiğinde çocukların baba öğrenim durumları ile akran zorbalığı davranışlarının zorba çocuk davranışları alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bonferroni analizine göre anlamlı farklılık babaları okuryazar-ilkokul mezunu olan çocuklardan kaynaklanmaktadır. Babaları okuryazar-ilkokul mezunu olan çocukların puan ortalamalarını diğer gruplardaki çocukların puan ortalamalarından daha yüksektir.

Tablo 6. Araştırmaya dahil edilen çocukların anne meslek durumlarına göre akran zorbalığı davranış puanları Anova sonuçları

Değişken	Anne Meslek	n	X	Ss	sd	F	p
Zorba Çocuk	Çalışmıyor	179	1,00	2,19	2	0,865	0,422
	Serbest Meslek	44	0,54	1,48			
	Profesyonel Meslek	143	0,96	2,10			
Kurban Çocuk	Çalışmıyor	179	1,79	3,06	2	0,461	0,631
	Serbest Meslek	44	2,29	3,26			
	Profesyonel Meslek	143	1,85	3,17			
Pasif Zorba Çocuk	Çalışmıyor	179	0,67	1,22	2	0,315	0,730
	Serbest Meslek	44	0,79	1,21			
	Profesyonel Meslek	143	0,77	1,33			

Tablo 6 incelendiğinde çocukların anne meslek durumları ile akran zorbalığı davranışlarının alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Tablo 7. Araştırmaya dahil edilen çocukların baba meslek durumlarına göre akran zorbalığı davranış puanları Anova sonuçları

Değişken	Baba Meslek	n	X	Ss	sd	F	p
Zorba Çocuk	Çalışmıyor	12	0,66	1,49	2	0,362	0,697
	Serbest Meslek	173	1,02	2,14			
	Profesyonel Meslek	181	0,86	2,07			
Kurban Çocuk	Çalışmıyor	12	1,66	2,22	2	0,999	0,369
	Serbest Meslek	173	1,64	2,85			
	Profesyonel Meslek	181	2,11	3,41			
Pasif Zorba Çocuk	Çalışmıyor	12	0,16	0,57	2	1,696	0,185
	Serbest Meslek	173	0,64	1,16			
	Profesyonel Meslek	181	0,81	1,38			

Tablo 7 incelendiğinde çocukların baba meslek durumları ile akran zorbalığı davranışlarının alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Okul öncesi çocuklarının akran zorbalığı davranışlarının bazı ailesel özelliklere göre incelendiği bu çalışmada çocukların aile yapıları ile akran zorbalığı davranışları alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Araştırmanın bu bulgusuna benzer şekilde Uysal ve Dinçer (2013) yaptıkları çalışmada çocukların zorba davranışları ile aile yapısı arasında anlamlı bir farklılık saptanmamışlardır.

Çocukların kardeş sayıları ile akran zorbalığı davranışlarının kurban ve pasif zorba çocuk davranışları alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Bonferroni analizine göre anlamlı farklılık kardeşi olmayan ile bir kardeşi olan çocuklardan kaynaklanmaktadır. Puan ortalamaları incelendiğinde kardeşi olmayan çocukların kurban ve pasif zorba çocuk davranışları alt boyutlarında puan ortalamalarının diğer gruplardaki çocukların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu daha fazla kurban ve pasif zorba çocuk davranışları sergiledikleri göze çarpmaktadır. Bir kardeşi olan çocukların, zorba çocuk davranışları boyutunda puan ortalamalarının diğer gruplardaki çocukların puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Çocukların kardeşleriyle ilişkileri ilk sosyal etkileşimlerinden olduğu gibi, kişiler arası ilişkilere yönelik deneyimlerinde önemli bir yere sahiptir. Kardeş ilişkileri, çocukların gelişimi için benzersiz ve güçlü bir bağlamdır. Sıcaklık ve yakınlık gibi olumlu olabilmenin yanı sıra rekabet, kıskançlık, çatışma ve yıkıcı ilişkiler gibi olumsuz da olabilmektedir (Dirks, Persram, Recchia & Howe, 2015). Kardeşler arası olumlu-olumsuz ilişkiler sonucunda kazanılan beceriler, yaşamın sonraki dönemlerinde akranlarla kurulan sosyal ilişkilerde kullanılmaktadır.

Kardeşi olmayan çocukların daha fazla kurban ve pasif zorba davranışlar sergilemesi, kardeşler arası ilişkiler sonucunda kazanılan becerileri edinememiş ve kardeşle etkileşim, rekabet ve çatışma deneyimlememiş olması sebebiyle akranlarıyla ilişkilerinde daha pasif ve daha boyun eğici davranışları sergilemiş olabileceği ile açıklanabilir. Brody (1998) araştırmasında kardeş sahibi olmanın bireylere akranlarıyla yaşadıkları çatışmaları yönetme konusunda yardımcı olduğu, Ross ve Lazinski (2014), Smith ve Ross (2007) araştırmalarında kardeşler arası etkileşimlerin çocukların sosyal ilişkilerinde haklarını savunmayı öğrenmelerine yardımcı olduğu, kardeşi olmayan çocukların çatışma yönetme ve haklarını savunma konusunda kardeşi olanlara göre daha dezavantajlı oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Çocukların anne öğrenim durumları ile akran zorbalığı davranışlarının zorba çocuk davranışları alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bonferroni analizine göre anlamlı farklılık annelerinin öğrenim durumu lisansüstü olan çocuklardan kaynaklanmaktadır. Anneleri lisansüstü mezunu olan çocuklar, zorba çocuk davranışları alt boyutlarında puan ortalamaları diğer gruplardaki çocukların puan ortalamalarından daha yüksektir. Lisansüstü mezunu olan annelerin öğrenim durumlarının yüksek olması ve yoğun çalışma durumları sebebiyle çocuklarının bakımı konusunda başkalarından destek alabilmektedirler. Çocuğun bakımından sorumlu kişinin çocuk yetiştirme tutumu, bilgi ve becerileri ile çocuklara sosyal becerileri kazandırmada model olma ve rehberlik etmekte yeterli olamaması, çocukların akranlarıyla olan ilişkilerini etkileyerek, zorbalık davranışlarına sebep olabilecektir. Lisansüstü mezunu olan annelerin çocuklarının zorba çocuk davranışları puan ortalamalarının yüksek olması bu durumdan kaynaklanmış olabilir. Bayraktar (2009) yaptığı araştırmada yüksek öğrenim düzeyine sahip annelerin çocuklarının daha fazla zorbalık davranışları gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Çocukların baba öğrenim durumları ile akran zorbalığı davranışlarının zorba çocuk davranışları alt boyutu arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bonferroni analizine göre anlamlı farklılık babaları okuryazar-ilkokul mezunu olan çocuklardan kaynaklanmaktadır. Babaları okuryazar-ilkokul mezunu olan çocukların puan ortalamalarının diğer gruplardaki çocukların puan ortalamalarından daha yüksektir. Babaların öğrenim durumları, çocuk yetiştirme tutumları ve disiplin yöntemlerini etkileyebilmektedir. Babaların öğrenim durumunun düşüklüğü, çocuklarının gelişim ve eğitimleri konusunda yeterli bilgiye sahip olamaması, olumsuz çocuk yetiştirme tutumları, katı ve cezalandırıcı disiplin yöntemlerine neden olmakta bu da çocuklarında davranış ve uyum problemleri, akranlarına karşı daha zorba davranışlar göstermelerine sebep olabilmektedir. Babaları okuryazar-ilkokul mezunu olan çocukların daha fazla akran zorbalığı davranışları göstermeleri, bu durumdan kaynaklanmış olabilir. Gülay (2009) yapmış olduğu araştırmada öğrenim durumu düşük olan babaların çocuklarının öğrenim durumu yüksek olan babaların çocuklarına göre daha çok akran zorbalığı içinde yer aldıkları; Gültekin Akduman (2007) babaları okuryazar-ilkokul mezunu olan çocukların akran istismarı puanlarının en yüksek olduğu; Perren, Stadelmann ve von Klitzing (2009) düşük öğrenim durumuna sahip olan babaların çocuklarının akran zorbalığı davranışlarında bulunma olasılıklarının daha fazla olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Çocukların anne meslek durumları ile akran zorbalığı davranışlarının alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu bulgu akran zorbalığı davranışlarında anne mesleğinden çok, anne öğrenim düzeyi, yetiştirme tutumu, model olma gibi durumlarla ilişkili olabileceğiyle açıklanabilir.

Araştırma bulgusuna benzer şekilde Pektane Gülmez, Gültekin Akduman & Gündüz (2019) yaptıkları araştırma sonucunda anne mesleği ile çocuklarının akran zorbalığı davranışları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirlemişlerdir.

Çocukların baba meslek durumları ile akran zorbalığı davranışlarının alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Farklılığın olmaması akran zorbalığı davranışlarının babaların mesleğinden çok çalışma saatleri, iş yoğunluğu, iş stresi, sosyoekonomik durum ve baba tutumları ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın sonuçları doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

- Kardeşi olmayan çocukların okul öncesi kurumlarında akran ilişkileri ve akranlarla mücadele konusunda pasif kalmalarını önleyici olarak eğitim ortamlarında akranlarıyla birlikte sosyalleşme fırsatları sunulabilir.
- Lisansüstü mezunu olan yoğun çalışma temposuna sahip annelerin çocuklarının bakımını sağlayacak kişi seçimlerinde daha dikkatli olmaları önerilmektedir.
- Baba öğrenim durumundan kaynaklanacak olumsuz durumların etkisinin en aza indirilmesi amacıyla çocuk gelişimi, çocuk yetiştirme tutumları ve disiplin yöntemleri konularında babalara yönelik destekleyici eğitim programları düzenlenebilir.

Referanslar

Bayraktar, F. (2009). *Ergenlerin zorba ve kurban davranışlarında birey, aile, akran ve okula dair özelliklerin rolü: bütüncül bir model önerisi*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Brody, G. H. (1998). Sibling relationship quality: its causes and consequences. *Annual review of psychology*, 49(1), 1- 24.

Çekiç, A. & Altuntaş, Ç. (2020). Aile eğitim programının annelerin ebeveynlik davranışlarına ve çocuklarında gözlenen davranış problemlerine etkisi. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16(31), 3867-3898. <http://dx.doi.org/10.26466/opus.704706>

Dirks, M. A., Persram, R., Recchia, H. E. & Howe, N. (2015). Sibling relationships as sources of risk and resilience in the development and maintenance of internalizing and externalizing problems during childhood and adolescence. *Clinical psychology review*, 42, 145- 155.

Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511- 537.

Gülay, H. (2009). Okul öncesi dönemde akran ilişkileri. *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(22), 82- 93. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/857167> sayfasından erişilmiştir.

Gülay Ogelman, H. (2018). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*. (3.baskı). Ankara: Eğiten Kitap.

Gültekin Akduman, G. (2007). *Suçta karışan 12-15 yaş grubundaki çocuklarda akran istismarı ve kendilik algısının karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Gültekin Akduman, G. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 121- 137.

Gültekin Akduman, G., Günindi, Y. & Türkoğlu, D. (2015). Okul öncesi dönem çocukların sosyal beceri düzeyleri ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (37), 673- 683.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.

Olweus D. (1994). Bullying at school. Basic Facts And Effects Of A School Based Intervention Program, *J Child Psychol Psychiatry*. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1469-7610.1994.tb01229.x>

Olweus, D. (1999). Sweden. P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, P. Slee (Eds.), The nature of school bullying: a cross national perspective. Londra/NewYork:Routledge.https://books.google.com.tr/books/about/The_Nature_of_School_Bullying.html?id=Fj6i8AHNT5AC&redir_esc=y sayfasından erişilmiştir.

Pektane Gülmez, A., Gültekin Akduman, G. & Gündüz, A. (2019). Okul öncesi dönem çocuklarının annelerinin duygusal zekâ düzeyleri ile çocuklarının akran zorbalığı düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(64), 605- 611. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3383>

Perren, S., Stadelmann, S. & von Klitzing, K. (2009). Child and family characteristics as risk factors for peer victimization in kindergarten. *Schweizerische Zeitschrift für Bildungswissenschaften*, 31(1), 13-32.

Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 531- 562.

Özyürek, A. & Kurnaz, F. (2019). Zorba ve kurban çocuk davranışlarını değerlendirme formu: güvenilirliği ve geçerliliği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 246- 261. <http://dx.doi.org/10.17860/mersinefd.401251>

Ross, H. S., & Lazinski, M. J. (2014). Parent mediation empowers sibling conflict resolution. *Early Education and Development*, 25(2), 259- 275.

Satan, A. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo demografik değişkenler ile ilişkisi*. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Smith, J., & Ross, H. (2007). Training parents to mediate sibling disputes affects children's negotiation and conflict understanding. *Child development*, 78(3), 790-805.

TDK, (2021). Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük içinde <https://sozluk.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

Uysal, H. & Dinçer, Ç. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığı. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5(4), 468- 483. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akukeg/issue/29347/314047> sayfasından erişilmiştir.

Yorgun Yaşar & Özbey (2020). Okul öncesi dönemdeki korunmaya muhtaç çocukların akran şiddetine maruz kalma durumları üzerine bir inceleme. 1. International Baku Conference of Scientific., Baku, Azerbaycan, 21-22 Ağustos 2020, cilt.5, ss.279-293.

OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARDA ÜÇ BOYUTLU KİL ETKİNLİKLERİ ÜZERİNE BİR DURUM ÇALIŞMASI¹

Saliha YURTERİ ÖZTÜRK

Öğretmen Fuat Altan Anaokulu
ORCID: 0000-0002-5595-0877

Doç. Dr. Azize Melek ÖNDER

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Seramik Bölümü
ORCID: 0000-0001-6972-7572

Mustafa ÖZTÜRK

N.Ü. Ahmet Keleşoğlu Eğit. Fak. Güz. San. Eğit. ABD. Resim-iş Eğit. Bilim Dalı
ORCID: 0000-0002-1302-2765

ÖZET

Okul öncesi eğitim temel eğitimden önce çocuğu eğitime hazırlayan bir süreçtir. Bu dönemde çocuğun eğitimi içinde sanatsal çalışmalar önemlidir. Çocuğun oyun çağında olduğu göz önüne alındığında severek yapacakları sanatsal etkinlikler çocuğun gelişimini desteklemektedir.

Okul öncesi çocuklarda beyin gelişimi hızlıdır ve çocuk bu dönemde çevresel faktörlerden etkilenmektedir. Çocuk keşfetmeyi, yeni bilgiler öğrenmeyi çevresel faktörlerin zenginliği ve sunulan olanaklar doğrultusunda hızla öğrenebilmektedir. Bu doğrultuda okul öncesi dönem çocuğun seramik, kil ve oyun hamuru gibi malzemelerden üç boyutlu sanatsal çalışmalarıyla bilişsel, sosyal-duygusal, psiko-motor, dil ve öz bakım gelişimlerinin büyük ölçüde desteklenmesi amaçlanmıştır.

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanan veriler, gözlem yöntemi ile elde edilmiştir. Konya Öğretmen Fuat Altan Anaokulunda on iki erkek ve altı kız öğrenciden oluşan on sekiz çocuğun kil malzemenin yapmış olduğu üç boyutlu çalışmalar belirlenen kazanımlar doğrultusunda gelişim süreçleri gözlemlenerek değerlendirilmiştir. Tasarım sürecinin başlangıcında çocuklara kil malzeme tanıtılmış, özgün kompozisyonlar oluşturulmuştur. Çocuk çalışmalarında figürler, çeşitli materyaller ve doku biçimleriyle zenginleştirilerek, farklı boyut ve formda özgün ürünler ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak çocukların kil malzeme ile üç boyutlu tabak, vazo, şişe gibi günlük kullanım eşyalarının yapılabileceği kazanım olarak verilmiştir. Aynı zamanda doğada farklı birçok malzemenin kullanılabileceği çocuklara anlatılmıştır. Bununla birlikte bu dönem çocuklarında henüz gelişmemiş olan üç boyut kavramı seramik teknikleri yardımı ile anlatılarak görsel gelişimleri desteklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Üç Boyutlu Çalışmalar, Seramik Eğitimi

¹ Bu bildiri, Okul Öncesi Çocuklarda Üç Boyutlu Seramik Etkinlikleri Üzerine Bir Durum Çalışması tezinden türetilmiştir.

A CASE STUDY ON THREE DIMENSIONAL CERAMIC ACTIVITIES IN PRESCHOOL CHILDREN

ABSTRACT

Pre-school education is a process that prepares the child for education before basic education. In this period, artistic works are important in the education of the child. Considering that the child is at the age of play, artistic activities that they will enjoy support the development of the child.

Brain development is rapid in preschool children and the child is affected by environmental factors during this period. The child can quickly learn to explore, learn new information, in line with the richness of environmental factors and the opportunities offered. In this direction, it is aimed to support the cognitive, social-emotional, psycho-motor, language and self-care developments of the preschool children with three-dimensional artistic works made of materials such as ceramics, clay and play dough.

In this study, the data prepared using the qualitative research method were obtained by the observation method. Three-dimensional works made of clay material by eighteen children, consisting of twelve boys and six girls, in Konya Teacher Fuat Altan Kindergarten, were evaluated by observing their development processes in line with the determined achievements. At the beginning of the design process, children were introduced to clay materials and original compositions were created. In children's works, figures have been enriched with various materials and textures, and original products in different sizes and forms have emerged.

As a result, it has been given as a learning outcome that children's daily use items such as three-dimensional plates, vases, bottles can be made with clay material. At the same time, it was emphasized that many different materials can be used in nature. In addition, the visual development of the children of this period was supported by explaining the concept of three dimensions, which has not yet developed.

Keywords: Preschool Education, Three Dimensional Studies, Ceramic Education

1. GİRİŞ

Okul öncesi dönem, insan yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde edinilen tecrübeler sayesinde birey sonraki dönemlerde daha sağlam temeller oluşturabilmektedir. Bu dönemde çocukların bilişsel, sosyal-duygusal, psiko-motor, dil ve öz bakım becerileri olmak üzere beş temel alanda gelişim göstermesi beklenir (Ulutaş-Demir-Yayan, 2017: 1523).

Okul öncesi dönemdeki (4-6 yaş) çocuklara üç boyutlu çalışmalar öğretilmesi ve uygulatılması, çocuğun gelişimine nasıl bir katkı sağlayacağı verilen örnekler ve anlatılan seramik teknikleri ile gözlemlenecektir. Bu düşünce ile yola çıkılarak; okul öncesi çocukların sanat etkinlikleri içinde seramik eğitiminin yaygın olarak verilmemesi de çalışmanın önemini belirtmektedir. Ayrıca verilen seramik eğitiminin ana maddesi olan kilin ne yazık ki bir eğitim malzemesi olarak kullanılmamaktadır. Asında ülkemiz, kil yatakları bakımından oldukça zengin olduğu gibi, gelişmiş seramik sektörü ile de dünyada adından söz ettirmektedir. Amaç bu avantajları kullanarak çocukların kil ile tanışmasını sağlamak, onlara üç boyut kavramını kil ve seramik teknikleri ile öğretmektir. Çocuklar ülkemizde var olan kil kaynaklarından faydalanmaları, onunla zaman geçirerek kendilerini geliştirmeleri hedeflenmiştir.

Çocuklara kontrollü olarak verilen temiz kil malzemesi oynatılarak istenilen kazanımların pekiştirilebileceği unutulmamalı ve okul öncesi eğitimde kullanılmalıdır.

Seramik eğitiminin malzemesi olan kil; çocuklarda var olan yetenekleri ortaya çıkarabilmek için kullanılabilir. Kil ile yapılan etkinlikler sonucunda çocuk çevreyi ve kendi kültürüne ait olan özellikleri daha rahat tanıyabilmektedir. Doğada bulunan kil ile çocuğun bilişsel, sosyal-duygusal, psiko-motor, dil ve öz bakım gelişimi desteklenebilir. Seramik sanatının olmazsa olmaz malzemesi olan kille oluşturulacak üç boyutlu çalışmalar ile çocuk için gelen düşüncelerini somut olarak ortaya çıkarabilir. Bu doğrultuda Konya ili Meram ilçesinde bulunan Öğretmen Fuat Altan Anaokulunda on iki erkek ve altı kız öğrenciden oluşan on sekiz çocuğa kil malzeme tanıtılmış, üç boyut kavramı anlatılmış ve kil malzeme üç boyutlu çalışmalar yaptırılmıştır. Çocuk çalışmalarında seramikte kullanılan el aletleri, çeşitli materyaller ve doku ile tanıştırılarak farklı formlarda kendine özgün ürünler oluşturmuştur. Belirlenen kazanımlar doğrultusunda çocukların gelişim süreçleri gözlemlenerek değerlendirilmiştir.

2. OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARDA ÜÇ BOYUTLU KİL ETKİNLİKLERİ

2.1. Okul Öncesi Dönemde Çocukların Gelişim Özellikleri

Okul öncesi dönem, çocuğun gelişiminin en hızlı olduğu zaman dilimidir. Bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimin aktif olduğu bu zaman aralığı, gelişim psikologları tarafından sihirli yıllar olarak isimlendirilmektedir. Çocuğun bu dönemde kazandığı tüm iyi davranışlar yetişkinlikte onun kişiliğini, alışkanlıklarını ve insanlara olan tutumunu önemli şekilde etkilemektedir (Deniz-Erözkan, 2008: 112). Bu sebeple okul öncesinde olumsuz davranışları en aza indirmek gerekmektedir. Çocuğun sağlıklı bir şekilde olumsuz davranışları kontrol edebilmesi için sanat eğitiminin verilmelidir (Dinge, 2016: 11).

2.1.1. Okul Öncesi Bilişsel Gelişim Özellikleri

Çocuk, çevresini ve dünyayı anlayabilme, öğrenebilme gibi becerileri bilişsel gelişim ile algılayabilmektedir. Bu başlık altında; dikkat, algı, bellek, okuma-yazma, problem çözme gibi önemli kavramlar yer almaktadır (Bayhan-Artan, 2007). Çocuk nesnelere boyut ya da kılolarının değişmediğini fark ederek bilişsel gelişimin aşamalarından biri ile tanışmıştır. Bu süreç çocuk için hemen algılanmayacak kadar karmaşık ve zordur.

Bilişsel gelişim; doğumdan itibaren bireyin her aşamasında var olan bir süreç olup, çevreyi tanıma ve anlamlandırma, dünyayı anlama, düşünme gibi birçok beceriyi bünyesinde barındırmaktadır (Sönmez, 2000: 90).

2.1.2. Okul Öncesi Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri

Duygu sözcüğü birey yaşamında canlanma, hareketlenme gibi anlamlara gelmektedir. Çocuk, doğumdan itibaren bir arayış ve her şeyi deneyerek keşfetme gayreti içerisinde. Çevresinden gelebilecek tüm beklentilerine farklı tepkiler vererek kendilerini ifade edebilir. Yüzünü buruşturarak, gülerken, ağlayarak tepki gösterebilen çocuk duygusal gelişimini bu şekilde yerine getirmektedir. Çocuğun iç dünyasında oluşan ya da dış dünyadan gelen herhangi bir olay sonucunda duygusal gelişim kendini göstermektedir (Karaaslan, 2012: 26). Duygu, diğer davranış şekilleri gibi bireyin kendi yöntemleri ile oluşturduğu kalıplar ile öğrenilir.

Bilişsel gelişim dönemi ile etkileşimli bir gelişim oluşturan duygusal gelişim dönemi hayal gücü, hatırlama, unutmaya gibi zihinsel işlevleri direkt olarak etkilemektedir (Dinge, 2016: 11).

2.1.3. Okul Öncesi Çocuklarda Psiko-Motor Gelişim Özellikleri

Bireyde anne karnında başlayan psiko-motor gelişim süreci, okul öncesi dönemde zirveye ulaşmaktadır. Birey kil çalışmaları ile bu kazanımın gelişmesine katkı sağlayabilir. Bu gelişim süreci büyük-küçük kasların etkili kullanabilmesi olarak da isimlendirilebilmektedir. Çocuk, psiko-motor gelişim süreci ile el, beyin ve kalp birlikteliğini sağlayarak sanat çalışmaları yapabilir. Çocuklarda sanat çalışmaları sayesinde el-kas koordinasyon gelişimi oldukça gelişmiştir (Pedük, 2011: 79).

2.1.4. Okul Öncesi Dil Gelişim Özellikleri

Dil gelişimi kelimelerin, sayıların, sembollerin öğrenilerek saklanması ve dilin kurallarına uygun olarak kullanılmasıdır. Çocuk doğumdan itibaren etrafında konuşulan her türlü sese duyarlıdır. Daha iyi bir dil gelişimi için çocuk güdülenmeli, farklı malzemelerin bulunduğu ortamlar oluşturulmalı, uyarıcılar verilmelidir. Bu çocukların dil gelişim becerilerini en üst seviyede kullanmalarını sağlayabilmektedir (MEB, 2013: 1).

2.1.5. Okul Öncesi Öz Bakım Beceri Özellikleri

Bu yaş çocuğun her yönden olduğu gibi öz bakım becerileri yönünden de en hızlı geliştiği dönemdir. Beş-altı yaş çocuklarında öz bakım becerileri diğer becerilerin gelişimi ile orantılı, uyumlu bir gelişim göstermektedir. Yaşamın ilk altı yılı, yemek yeme, temizlik, giyinme-soyunma gibi alışkanlıkların kazanılması sonucunda “*Temel Alışkanlıklar*” olarak adlandırılan ve ömür boyu birey tarafından kullanılacak eylemler kazanılmış olur (MEB, 2016).

2.2. Okul Öncesinde Sanat Eğitimi

Okul öncesi dönemde yapılan çalışmalar irdelendiğinde, çocukluk döneminde görülen sanat eğitiminin toplumsallaşmayı, duyuşsal gelişimi, özdenetim ve estetik farkındalığı güçlendirdiğini göstermektedir. Sanat ile çocuk yaratıcılık, hayal kurma gibi becerilerini sanat etkinlikleri ile zenginleştirebilir. Çocuğun erken yaşta sanat ile tanışması malzeme kavramını algılamada etkilidir. Olumlu davranışlar edinebilme, arkadaş çevresini oluşturabilme gibi birçok davranış sanat eğitimi sayesinde gerçekleşmektedir. Bunun için çocuk erken yaşlarda çeşitli sanat dallarına yönlendirilmelidir (Aykaç, 2016: 15).

2.3. Okul Öncesinde Üç Boyutlu Sanatsal Çalışmalar

Okul öncesi sanat eğitiminde birçok malzeme ile üç boyutlu çalışmalar yapılabilir. Bunlar arasında kâğıt hamuru, oyun hamuru, alçı, kum, ahşap, geometrik bloklar, karton, kâğıt, kumaş, ip, tel, plastik, metal, taş, kutu, plastik şişe gibi geri dönüştürülebilir nesne kullanılabilir. Bu malzemelerden en verimli olan seramiğin ana malzemesi olan kil ile yapılan üç boyutlu çalışmalardır (Kıratlı, 2011: 9-10). Kil en eski, doğal, kolay bulunan ve su ile temizlenebilir bir malzeme olması sebebiyle önemlidir. Aynı zamanda kil ile yapılan çalışmalar kolaylıkla biçimlendirilebilir, varsa hatalar rahatlıkla düzeltilebilir. Ayrıca çocuk kil ile doğrudan fiziksel temas sağlayabilir. Bu temas çocuğa herhangi bir zarar vermemektedir (Aykaç, 2016: 15).

Bu gibi olumlu sebepler sonucunda okul öncesi dönem çocuklarında el becerisi gelişimini desteklemek için kil ideal bir yardımcıdır ve üç boyutlu sanatsal çalışmalarını öğretebilmek adına en kullanışlı, ilgi çekici, zevkli, pahalı olmayan malzemedir (Kıratlı, 2011: 9-10).

2.4. Kil

Kil, bilinen en eski dönemlerden bu yana insanoğlunun kullandığı malzemelerden biri olmuştur. Seramiğin hammaddesi kildir. Seramik, kil malzeme ile çeşitli yöntemler kullanılarak istenen şeklin elle veya kalıpla yapılması, kurutulması ve pişirilmesidir. Sırlı ya da sırsız olarak kullanılabilen seramik mutlaka herhangi bir fırın ortamında pişirilmesi gerekmektedir. Seramiğin oluşabilmesi için öncelikle kilin şekillendirilmesi gerekmektedir. Şekillendirme yöntemleri elle şekillendirme, torna ile şekillendirme, kalıpla şekillendirme ile birlikte günümüzde kullanılmaya başlanan üç boyutlu yazıcılarla şekillendirilebilir olarak sıralanabilir (Sevim-Kayalıoğlu, 2018).

1. Elle şekillendirme yöntemleri: Bu yöntem kendi içerisinde alt gruplara ayrılabilir. Bunlar;

1.1. Elle Biçimlendirme (Çimdikleme) Yöntemi: Seramik malzeme en eski teknik olan çimdikleme yöntemi parmaklar kullanılarak yapılmaktadır. Kolay ve eğlenceli olduğundan yeni başlayanlar için idea bir yöntemdir (Frigola, 2006: 30).

1.2. Sucuk (Fıtıl, Çubuk, Şerit) Yöntemi: Bu tekniği kullanarak silindir şekilleri, ağızı açık ya da kapalı yuvarlak biçimler gibi birçok farklı düşünce yapılabilir. Kil düzenli ve eşit kalınlıkta şeritler hâline getirilir. Bunlar üst üste eklenerek istenilen yükseklik oluşturuluncaya kadar devam ettirilir ve form oluşturulur. Bu teknikle istenilen tüm formlar şekillendirilebilir (Demirok ve arkadaşları, 2019: 160).

1.3. Levha (Plaka, Şablon, Para) Yöntemi: Çamurun her yerden eşit kalınlıkta olmasını gerektiren bu teknik için kil yoğrulur, plaka oluşması için merdane yardımı ile açılır. Böylece düz bir yüzey elde edilmiş olur (MEB, 2008). Bu yöntemle tabak, kase gibi biçimler yapılabilir.

2. Kalıpla Şekillendirme Yöntemi: Eşit kalınlıkta açılmış levhaların sarılabileceği her türlü formların etrafına sarılması ve ayakta durabilecekleri kıvama kadar bekletilerek şekillendirilen yöntemdir (MEB, 2008).

3. Tornada Şekillendirme Yöntemi: Yatay olarak dönen daire biçimli bir tabladan oluşan ve kilin işlenmesi için kullanılan tezgâh olarak adlandırılan bu teknik genellikle seri imalatların yapılabilmesi için tasarlanmıştır. Bu yöntemle çanak, çömlek, tabak gibi günlük hayatta kullanılan formlar üretilmektedir (Köpüklü, 2019: 242-245).

4. Üç Boyutlu Yazıcılarla Şekillendirilebilme: Günümüzde üretilen bu teknik 3D Printer olarak bilinmektedir. Bilgisayar destekli programlar kullanılarak oluşturulan ürünler plastik, metal gibi malzemelerden yapılabilir (Sönmez-Kesen-Dalgıç: 2018: 471). Seramik sanatında da kullanılabilen bu teknik ile seri üretim birçok ürün yapılabilir.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, literatür taramasının yanı sıra, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım-Şimşek, 2005). Nitel veri toplama araçlarından; kazanım ve göstergeler göz önüne alınarak hazırlanan gözlem formundan yararlanılacaktır.

Durum çalışması bir duruma ilişkin etkenlerin (ortam, bireyler, olaylar, süreçler vb) bütüncül bir yaklaşımla araştırıldığı ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılan bir araştırma yöntemidir (Büyüköztürk, 2001).

Örnekleme yöntemi ile yapılacak çalışmada, Öğretmen Fuat Altan Anaokulu 5-6 yaş okul öncesi öğrencileri seçilmiştir. Okul öncesi eğitimde kazandırılması hedeflenen bilişsel gelişim, sosyal duygusal gelişim, dil gelişim, psiko motor gelişim ve öz bakım becerileri gelişim alanları olarak beş kazanım değerlendirme ve bunların alt göstergeleri yapılacak, kil çalışmalarını baz alınarak gözlem tabloları oluşturulacaktır.

Belirlen örneklem grubuna uygun olarak seramik uygulama yöntemlerinden kalıpla şekillendirme, elle şekillendirme yöntemlerinden sucuk ve plaka yöntemleri haftalara bölünerek etkinlik planları şeklinde hazırlanacaktır.

Uygulama aşamalarında çocukların bilişsel, psiko-motor, dil, sosyal ve öz bakım beceri kazanımları uygulayıcı tarafından gözlemlenerek değerlendirilecektir. Uygulaması yapılan hafta etkinlikleri uygulanan yöntem ve öğrencilerin kazanımları açısından dersin yorumları yapılarak son olarak hafta etkinlik gözlem dökümü ve yorumu uygulayıcı tarafında yapılarak etkinlik tamamlanacaktır. Öğrencilerin etkinlikte gözlemlenme sonucunda belirlenen kazanım ve göstergelere ulaşma durumları gözlemci tarafında yeterli ve yetersiz olarak sonuç kısmında değerlendirilecektir.

Örnekleme üzerindeki çalışmalardan elde edilen veriler betimsel ve içerik analizleri ile değerlendirilecektir.

3.1. Veri Toplama Teknikleri

Okul öncesi çocukların sanat etkinlikleri için hazırlanan gözlem formları, Millî Eğitim Bakanlığı Eğitimi Okul Öncesi Eğitim Programındaki kazanım ve göstergeler dikkate alınarak düzenlenmiştir. Gözlem, herhangi bir ortamda ya da kurumda oluşan davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Yıldırım-Şimşek, 2005).

3.2. Evren ve Örneklem

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde veya özel anaokullarındaki okul öncesi 4-6 yaş grubu çocuklar “*evreni*” oluşturmaktadırlar.

Araştırma 2020-2021 Eğitim Öğretim yılında, uygulamanın yapılacağı Konya Öğretmen Fuat Altan Anaokulu tamamı 5 yaş olmak üzere 12 Erkek 6 Kız öğrenciden oluşan 18 kişilik öğrenci gurubu “*örneklem*” oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak gözlem formları, bilgisayar, projeksiyon makinesi ve fotoğraf makinesi kullanılmıştır. Öğrenci işlenen ders esnasında ve uygulama çalışmaları sırasında, öğretmen tarafından gözlenecek ve gözlem formları doldurulacaktır.

3.4. Veri Analizi

Okul öncesi çocukların sanat etkinlikleri için hazırlanan her etkinlik sonunda öğrencilerin ders içi durumları gözlemlenerek, gözlem dokümanları oluşturulmuştur.

Öğrencilerin, ders içindeki sanat etkinlikleri kapsamında seramik uygulaması ile bilişsel, sosyal-duygusal, psiko-motor, dil ve öz-bakım becerileri bakımından yeterli veya yetersiz olarak değerlendirilmiştir.

Yapılan etkinliklerde öğrencide beklenen kazanım ve göstergelerdeki gelişim düzeyleri gelişim gözlem formlarında; yeterli “√” ve yetersiz “-” işaretleri ile gösterilmiştir. Uygulanan her etkinlik sonunda bu gelişim gözlem formları doldurularak tablolar oluşturulmuştur. Tablolardaki yeterli, yetersiz verileri araştırmacıyı, öğrenciler üzerinde kazanımların sağlanıp sağlanmadığı sonucuna götürmüş ve bu verilere göre yorumlar yapılmıştır. Araştırmacının da kendi düşünce ve görüşlerine yer verilmiştir.

4. UYGULAMA

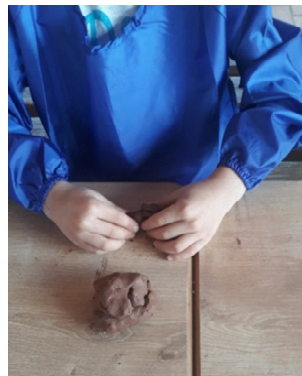
Çalışmanın yapılacağı uygulama sınıfı belirlendikten sonra etkinlik planı 3 haftalık ikişer ders saati sanat etkinlikleri kapsamında hazır bulunuşluk düzeyine göre hazırlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Okul Öncesi Eğitim Program Kitabında (MEB, 2013) yer alan kazanımlar ve göstergeler doğrultusunda etkinlikler hazırlanmıştır.

Okul öncesi eğitim müfredat program kitabında belirlen kazanımlar çocukların ilgileri, ihtiyaçları, istekleri, yaş ve gelişim düzeyleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Aynı zamanda çocukların öğrenmeleri gereken bilgi, beceri ve yetkinlikleri ve çocuklar tarafından ulaşılması gereken sonuçları gösterir. Göstergeler ise kazanımların gözlenebilir hâlidir. Etkinlik planlanırken her gelişim alanından birçok kazanım almak yerine en uygun kazanımlar alınmıştır (MEB, 2016: 16).

1. Hafta Etkinlik Planı

Çocukların kil ile tanışmaları sağlandıktan sonra öğretmen seramik çamuru kullanılarak yapılan vazo, çanak, bardak gibi figürleri gösterir. Seramik kavramı ve seramik çamurunun ne olduğu öğretildikten sonra çocuklara sınıf projeksiyonundan seramik yapımı ile ilgili videolar ve görseller izletilir. Öğretmen seramiği uygularken kullanılan bazı yöntemlerden bahseder. Bunlar çimdikleme, sucuk, plaka ve kalıpla şekillendirme yöntemleridir.

Çocuklara seramik çamuru dağıtılır. İlk olarak öğretmen çimdikleme yöntemini nasıl yapacakları hakkında kısa bir bilgi verir. Her çocuklar çimdikleme yöntemini kullanarak hayalindeki serbest ürünleri oluştururlar (Görsel 1). Öğretmen, ilk ürün oluşum aşamalarında onlara yardımcı olur. Çocuklarla yaptıkları ilk ürünler hakkında sohbet yapılarak ders sonlandırılır. Çocuklarla birlikte önce sınıf temizliği daha sonra öz bakım temizlikleri yapılır. Birinci haftada çocukların tüm süreçleri gözlemlenerek notlar alınmıştır.

Görsel 1. Çimdikleme yönteminden örnekler

2. Hafta Etkinlik Planı

Üç boyut denilince akıllara ne geldiği sorularak fikir paylaşımı sağlanır. Daha sonra öğretmen üç boyutlu olan seramik ürünleri getirerek çocuklara gösterilir. Üç boyutlu seramik çalışması yapmak için ikinci yöntemi olan sucuk tekniğini anlatılır. Öğretmen sucuk tekniği yapımında çocuklara yardımcı olur. Bu yöntem ile bir kâse formu oluşturmaları istenir (Görsel 2). Bunun için ilk önce alt taban yuvarlak bir şekilde kestirilir. Oluşturulan alt tabanın üstüne sucuk tekniği ile yapılan seramik çamurları sıralanarak kase formu oluşturulur. Daha sonra çocuklarla birlikte önce sınıf temizliği ardından öz bakım temizlikleri yapılır. Bu haftanın tüm etkinlik aşamaları not edilir.

Görsel 2. Sucuk yönteminden örnekler

3. Hafta Etkinlik Planı

Masalardaki malzemeler gösterilerek bugün seramik şekillendirme yöntemlerinden olan plaka ve kalıpla şekillendirme yöntemlerini öğrenileceği söylenerek çocuklara plaka açmak için seramik çamuru verilir. Seramik çamuru önce top yaptırılır. Çamurun altına pamuk dokulu kumaş açmaları gerektiği söylenir ve merdane yardımı ile seramik çamuru düz bir zeminde plaka olacak şekilde açılır.

Çocuklara kalıpla şekillendirme yöntemi kullanılarak yapılmış bir çanak modeli gösterilir. Kalıpla şekillendirmek için kullanılacak malzemeler hazır edilir. Kalıpla şekillendirme yöntemi kullanılarak yapılmış çanak kalıplarında öğretmen desteği ile çıkartılarak kurumaya bırakılır (Görsel 3). Daha sonra çocuklarla birlikte önce sınıf temizliği ardından öz bakım temizlikleri yapılarak çocuklar gözlemlenmiş olur.

Görsel 3. Sucuk yönteminden örnekler

5. BULGULAR VE YORUM

Uygulama sonrası her hafta ders sonunda oluşturulan gözlem formlarına çocukların durum ve davranışları işlenmiştir.

1. Hafta Etkinlikte Uygulanan Yöntem ve Öğrencilerin Kazanımları Açısından Bulgular ve Yorumları

1. Hafta içerisinde yapılan uygulama sonunda çocuklarda bilişsel, sosyal duygusal, dil, psiko-motor ve öz bakım alanlarında kazanımlar olmuştur. Bu kazanımlar, öğrenme ve öğretimle ilgili elde edilecek kazanımların temelidir.

Seramik tekniklerinden çimdikleme yöntemini konu alan 1. haftada çocukların uygulama ve deneme aşamalarına daha çok istekli oldukları ancak ilk defa karşılaştıkları bir alan olması sebebiyle ilgi sürelerinin kısa olduğu görülmüştür. Bu nedenle çocukların ilgileri doğrultusunda etkinliklerde yer değişimleri yapılmıştır. Bu hafta içerisinde seramik nedir? Kil nedir? gibi sorulara cevap aranmış, kısa da olsa üç boyut kavramına değinilmiş, bir sonraki haftaya hazırlık yapılmıştır. Her bir çocuğa kil parçaları verilmiş, çimdikleme yöntemi görsellerle desteklenerek yapmaları istenmiştir.

Bilişsel kazanım alanında çocukların dikkat edilmesi gereken durumlarda nesne ve duruma odaklanmada sorun yaşamadıkları gözlemlenmiştir. Gösterilen nesnelerin adını söylemede ve nesnenin neyden yapıldığını tekrarlamada birkaç öğrenci dışında sorun yaşanmamıştır.

Psiko-motor alan kazanımlarında etkinlik öncesi ısınma çalışmalarında tüm çocukların yeterli olduğu gözlemlenirken bazı çocukların çamuru kavramada ve çimdiklemede zorlandıkları saptanmıştır. Öğretmenin “*kendi özgün çalışmamız yapalım*” yönergesi ile bazı çocukların isteyerek hevesle işe başladıkları görülürken diğer çocukların yeni bir şeyler üretme konusunda destek bekledikleri gözlemlenmiştir. Ancak sınıfın çoğunun verilen kil malzemesi ile rahatlıkla alet kullanmadan koparma, kesme, sıkma ve elle şekil verme kazanımının yeterli olduğu görülmektedir.

Sosyal duygusal kazanım alanında çocukların sorumluluk almaya istekli oldukları görülmüştür. Çocuklara çalışma esnasında duygusal hisleri sorulduğunda bazı çocukların çekingen davrandıkları ama sınıfın çoğunluğunun kendi hislerini duygularını anlatmada hevesli oldukları anlaşılmaktadır. Çocukların öğretmenin masaya koyduğu seramik eserleri korumada çok dikkatli davranmışlardır. Ayrıca çocuklara seramik eserler ile ilgili duygu ve düşüncelerini sorulduğunda çoğunluğun eserler hakkındaki düşüncelerini anlatmada istekli olması bu etkinliğe karşı olan ilgileri göstermiştir.

Dil gelişim kazanımları açısından baktığımızda çocukların itina ile konuşmak için sıra bekledikleri yeni öğrendikleri kelimeler hakkında soru sormak için sabırsızlandıkları görülmüştür. Bazı çocukların seramik ile çalışırken çok rahat oldukları lakin konuşma sırasında göz teması kurmaktan çekindikleri ve sohbete katılmadıkları fark edilmiştir. Bu hafta içerisinde dinletilen ve izletilen görseller ile alakalı çocuklara sorular sorulmuş, ilgili sorulara neredeyse tüm çocuklardan doğru cevaplar alınmıştır.

Öz bakım alan kazanımları yönünden tüm çocukların okul eşyalarını özenli ve temiz kullanma becerilerinin gelişmiş olduğu gözlemlenmiştir. Etkinlik başında ve sonunda istekli olarak tüm sınıfın temizliği ile bireysel temizliklerini yaptıkları, bunlarla ilgili araç ve gereçleri düzgün kullandıkları, alınan her malzemeyi geri yerine bıraktıkları görülmüştür. Sınıfın tamamı etkinlik zamanında oturmuş, ayakta yapılan çalışma gerektirdiğinde kalkmıştır. Kendileri için tehlike oluşturabilecek durumlardan sakındıkları ve tehlikeli olabilecek durumları söyleyerek yardım istedikleri fark edilmiştir.

Genel anlamda etkinlik sonunda öğrencilerdeki tüm gelişim alanlarındaki kazanımları olumludur. Kendini rahatlıkla ifade etme becerileri ve yeni öğrenilen duruma adapte olma ve özgün ürünler oluşturabilme konusunda bazı öğrencilerin desteğe ihtiyaçları olduğu gözlenmiştir.

2. Hafta Etkinlikte Uygulanan Yöntem ve Öğrencilerin Kazanımları Açısından Dersin Yorumu

2. hafta etkinlik uygulamasının sonunda çocuklarda bilişsel, sosyal duygusal, dil, psiko-motor ve öz bakım alanlarında kazanımlar olmuştur. Bu kazanımlar, öğrenme ve öğretimle ilgili elde edilecek kazanımların temelidir.

Üç boyut kavramını öğrenme ve seramik yöntemlerinden sucuk (sosis) yöntemini konu alan 2. hafta etkinliğinde çocukların ilgisini ve dikkatlerini toplayıcı çalışmalar gösterilmiştir. Çocukların araştırma ve uygulama aşamalarında daha istekli oldukları ancak yapım aşamasına gelindiğinde sucukları birleştirme, üst üste dizme becerilerinin tam olarak gelişmediği görülmüştür. Bu nedenle çocukların bazılarının bireysel destekte de bulunulmuştur.

Bilişsel alan kazanım çalışmalarında verilen nesne ve varlığın şeklini, uzunluğunu, adını, kullanım amaçlarını ve büyüklüğünü söylemede sınıfın çoğunun başarılı olduğu fark edilmiştir. Etkinlik süresince üç boyut kavramı ve gösterilen geometrik şekillerin ismini şeklin özelliğini ve geometrik şekillere benzeyen nesnelere gösterip söylemede sınıfın çoğunun başarılı cevaplar verebildiği görülmüştür.

Psiko-motor kazanım alanında çocukların etkinlik öncesi ısınma aşamasında aktif oldukları nesnelere toplamada üst üste dizme yan yana sıralama iç içe dizme ve bağlama çalışmalarında bazı çocukların yetersizliği ve destek beklemesi dikkati çekmiştir. Ayrıca bazı öğrencilerin nesnelere yeni şekiller oluşturacak biçimde bir araya getirme konusunda yardım alarak yapabildikleri, bazı çocukların ise kendi başlarına, rahatlıkla özgün çalışmalar ortaya koymaları görülmüştür.

Sosyal duygusal gelişim kazanımlarına bakıldığında duyu ve düşüncelerini özgün yollarla ifade edebilen, nesnelere alışılmadık dışında kullanabilen ve özgün özellikler taşıyan ürünler oluşturarak çalışmalar yapan çok az çocuğun oldukları görülmüştür. Sınıfın çoğunluğunun başladığı işi bitirme çabası ve başarısı üst düzeyde iyi durumdadır. Yine benzer şekilde sorumluluk almaya istekli oldukları gözlemlenmiştir.

Dil gelişim alan kazanımlarına bakıldığında çocukların tamamının sözel yönergeleri yerine getirdikleri söylenebilir. Bazı öğrencilerin konuşmayı başlatma, sürdürme ve sonlandırma kazanımlarında desteğe ihtiyaç duydukları hissedilmiş, öğretmenin yardımı ile çalışmalarda söz almaları sağlanmıştır. Genellikle kız öğrencilerin konuşmada aktif katılım gösterdikleri, erkek öğrencilerin bazılarının çekingen kaldıkları görülmüştür. Etkinlik masalarına konulan görsel materyalleri inceleme, görsel materyallerle ilgili sorular sorma ve sorulan sorulara cevaplar verme konularında tüm sınıfın başarılı olmuştur.

Öz bakım alan beceri kazanımlarında tüm sınıfın okul ve sınıf eşyalarını koruma ve kullanmada çok dikkatli oldukları görülmüştür. Tüm sınıfın etkinlik öncesi ve sonrası el ve yüz temizliklerine dikkat ettikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca etkinlikler arası geçişlerde çocukların tamamının kendisi için dinlendirici bir etkinliğe katıldıkları ve tehlikeli olan durumlardan uzak kaldıkları söylenebilir. Sınıfın tamamının çevre ve beden temizliği ile ilgili araç gereçleri rahatlıkla kullanabilme becerileri yeterli düzeydedir.

Genel anlamda etkinlik sonunda öğrencilerdeki tüm gelişim alanlarındaki kazanımları olumludur. Konuşmayı başlatma, sürdürme ve verilen materyaller ile yeni bir ürün oluşturma birleştirme becerileri konusunda bazı öğrencilerin desteğe ihtiyaçları olduğu gözlenmiştir.

3. Hafta Etkinlikte Uygulanan Yöntem ve Öğrencilerin Kazanımları Açısından Dersin Yorumu

3. hafta etkinlik uygulamasının sonunda çocuklarda bilişsel, sosyal duygusal, dil, psiko-motor ve öz bakım alanlarında kazanımlar olmuştur. Bu kazanımlar, öğrenme ve öğretimle ilgili elde edilecek kazanımların temelidir. Plaka ve kalıp alma seramik yöntemlerini konu alan 3. hafta etkinlik çalışmasında çocukların ilgi ve dikkat süreleri göz önüne alınarak uygulanmıştır.

Plaka yönteminde üç boyutlu çalışmalar yaparken çok eğlenen çocuklar, kalıp alma yönteminde biraz zorlanarak desteğe ihtiyaçları olmuştur. Bu hafta içerisinde üç boyut kavramı sınıfın neredeyse tamamında daha iyi anlaşılmıştır.

Bilişsel alan kazanım etkinliklerinde verilen nesne ve varlığın uzunluğunu, şeklini, dokusunu, büyüklüğünü ve kullanım amaçlarını ayırt etmede tüm çocukların başarılı oldukları görülmüştür. Konuyu algılama ve anlama başarıları yükselmiştir.

Psiko-motor alan beceri kazanımları yönünden ikili çalışma ortamlarında nesnelere kontrol etme başarısı çoğunlukla yüksektir. Çocuklar masaya öğretmen tarafından konan nesnelere kullanmışlardır. Nesnelere kaptan kaba boşaltma, takma-çıkarma, sıkma becerileri tüm sınıfın yaş düzeyine uygundur. Nesnelere yeni şekiller oluşturacak biçimde bir araya getirme becerisinde bazı öğrenciler desteğe ihtiyaç duymuşlardır. Tüm sınıfın verilen malzemelerle amacına uygun yeni şekiller oluşturma yeteneklerinin geliştiği fark edilmiştir.

Sosyal duygusal beceri kazanımları olarak etkinlik sürecinde bazı çocukların duygu, düşünce ve hayallerini özgün yolla ifade edemezken bazı çocukların özgün özellikler taşıyan ürün oluşturmada çok yetenekli ve başarılı oldukları görülmüştür. Sınıfın tamamı başladıkları işi zamanında bitirmek için çaba göstermişlerdir. Sanat eserlerine değer verme, duygularını açıklama ve koruma becerileri yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

Öz bakım beceri kazanımları yönünden çalışma sırasında ve sonrasında beden, çevre temizliklerine aşırı özen gösterdikleri, ayrıca kendilerini oluşabilecek her türlü kazaya karşı koruma becerilerinin geliştiği söylenebilir. Yorulduklarını hissettikleri zaman dinlendirici bir etkinliğe geçtikleri fark edilmiştir. Genel anlamda ders sonunda öğrencilerdeki öğrenme ve öğretim kazanımları olumludur. Bilgiyi duruma uyarlama ve yeni bakış açısı üretme konusunda daha gözle görülebilir olumlu yönde değişimlerin olduğu gözlenmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Okul öncesi dönem çocuğun seramik ile doğrudan bağlantılı bir malzeme olan kil malzemesinden üç boyutlu çalışmalar yaptırılması ile bilişsel, psiko-motor, sosyal-duygusal, öz bakım ve dil gelişimlerinin büyük ölçüde desteklediği, sanatla öğrenmenin çocukların duygu ve düşüncelerini rahat bir şekilde ortaya koymalarında büyük bir etken olduğu görülmüştür. Okul öncesinde uygulanan seramik eğitimi çocuklara kili yakından tanıma olanağı vermektedir. Böylece yeni ve farklı malzemelerin doğada her zaman var olduğu çocuğa öğretilmiştir.

Erken yaşlarda verilen seramik eğitimi sayesinde çocuk tüm gelişim alanlarında kendisini daha kolay adapte edebilmektedir.

Çocuğun çevreyi kavramasında ve yaratıcılığını geliştirmesinde kil ile yapılan üç boyut eğitimi bu yaşlarda verildiğinde çocuk çevresinde var olan nesnelere bir bütün olarak algılayabilmektedir. Üç boyutlu çalışmalarda kullanılan kil sayesinde yoğurma, şekil verme, bozup yeniden yapma gibi tüm kas becerileri çocuk kullanabilmektedir. Aynı zamanda çocuğun keyif alarak kil ile uğraşması hareket ve esnekliğine yardımcı olmakta bu da tüm gelişim alanlarına olumlu yansımaktadır.

Araştırmada, Konya'daki Öğretmen Fuat Altan Anaokulu, okul öncesi dönemde bulunan 18 çocuğun kil ile yapmış olduğu üç boyutlu çalışmalar, elde edilen bilgi ve bulgular ışığında incelenmiştir. Tasarım sürecinin başlangıcında biçim ve içeriği oluşturmada belirleyici unsur olan özgünlük ve belirlenen kil yöntemlerini kullanarak ortaya çıkan ürünleri beş gelişim alanında gelişimsel süreçlerini gözlemlenerek yorumlanmıştır. Kil uygulamalarda, seramik tekniklerinden olan plaka, çimdik, sucuk ve kalıpla şekillendirme yöntemleri haftalara bölünerek anlatılmış, öğrencilerin hazır bulunuşluluk düzeyleri gözetilerek katılımları sağlanmıştır. Seramik yöntemlerinden ilk olarak çimdikleme yöntemi ele alınmış, üç boyut kavramı bu yöntemle gösterilmiştir. İlk hafta üç boyut kavramı çoğu çocuk için tam olarak anlaşılmamıştır. İkinci hafta sucuk yöntemi anlatılmış, üç boyut kavramı uygulama esnasında birçok çocukta geliştiği gözlemlenmiştir. Üçüncü hafta etkinliklerinde üç boyut kavramının neredeyse tüm sınıfta oturduğu söylenebilir.

Çalışma sürecinde;

-Nesne kontrolü, küçük kas kullanımı ve denge hareketleri yapma becerileri yönünde psiko-motor beceri kazanımlarının arttığı gözlemlenmiş ve çocukların el becerilerinin zaman içinde gelişmesi onlar için rahatlatma aracı olduğu görülmüştür.

-Çalışmada kullanılan, sucuk, plaka, kalıpla şekillendirme ve çimdikleme yöntemleri gibi bazı kelimeleri öğrendikleri ve kilin diğer malzemelerden farklı olduğunu kavramışlardır.

-Nesne/durum/olaya dikkatini verme, algıladıklarını hatırlama, nesne ya da varlıkları gözlemlenme, özelliklerine göre eşleştirme, gruplama, karşılaştırma, geometrik şekilleri tanıma, neden-sonuç ilişkisi kurma bilişsel kazanım becerileri artmıştır. Kil etkinlikleriyle öğrenirken formları bilişsel olarak kavrayabilmesini de kolaylaştırmıştır

-Çocukların kil çalışmaları ile ölçme, boyutlandırma ve karşılaştırma yapabilme becerileri geliştirilmiş, böylelikle buldukları ortamı ve gördükleri nesnelere üç boyutlu algılayabilecekleri öğretilmiştir. Ayrıca üç boyutlu kil çalışmaları sonunda öğrencilerde boyut kavramı oluştuğu görülmüştür.

-Sorumluluklarını yerine getirme, kendini yaratıcı yollarla ifade etme, bir işi ya da görevi başarmak için kendini güdüleme, kendisine ait özellikleri tanıma, sanat eserlerinin değerini fark etme gibi sosyal duygusal gelişim alanında gözle görülür derecede gelişmeler olmuştur. Bu verilen kazanımlar sayesinde öğrencinin bundan sonraki hayatında farklı bir durum karşısında fikrini rahatlıkla açıklayabilme özelliğine sahip olması açısından da önem taşımaktadır.

-Dili iletişim amacıyla kullanma, görsel materyalleri okuma, dinledikleri/izlediklerini çeşitli yollarla ifade etme, dinledikleri/izlediklerinin anlamını kavrama, sözcük dağarcığını geliştirebilme gibi dil kazanımları artmıştır.

-Öğrencilerin bedeniyle ilgili temizlik kurallarını uygulama, yaşam alanlarında gerekli düzenlemeler yapma, dinlenmenin önemini kavrama, günlük yaşam becerileri için gerekli araç ve gereçleri kullanma ve kendini tehlikelerden ve kazalardan koruma gibi öz bakım becerilerini artırdığı görülmüştür.

-Okul öncesi dönem çocukların el becerilerinin zaman içinde geliştiği, özgün ürünler oluşturma becerileri kazandıkları ve duygularını seramik aracılığı ile rahatça ifade edebildikleri sonucuna varılabilir.

Bu çalışma döneminde pandemi sebebiyle öğrenci grupları ile kıyaslama yapılamamış, seramik yöntem ve teknikleri daha fazla haftaya bölünerek anlatılamamıştır. Yukarıda bahsedilen düşünceler doğrultusunda yeni çalışmalar yapılabilir.

7. KAYNAKÇA

AYKAÇ, Vesile (2016). “Çocukta Sanat Eğitimi ve Yaratıcılık”, Anadolu Üniversitesi Yayın: 3428, Eskişehir.

BAYHAN, Pınar ve ARTAN, İsmihan (2007). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2001). *DeneySEL Desenler*. Ankara: Pagem A Yayıncılık

DEMİROK, Demirhan, ŞEN, Gülay ve DOĞAN SARAÇ, Mine (2019). *Üç Boyutlu Sanat Atölye 11 Ders Kitabı*, (editör; Suat KARAASLAN), Milli Eğitim Yayınları: 6639, Ankara

DENİZ, Engin ve ERÖZKAN, Atılgan (2008). *Psikolojik Danışma Ve Rehberlik*. Ankara, Maya Akademi.

DİNGE, Mükerrrem (2016). “Okul Öncesi Çocukların Olumsuz Davranışlarının Olumluya Dönmesinde Kil Etkinliğinin Katkıları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

FRİGOLA, Dolores Ros I, (2006), *Seramik*, (Çev. Sema Diker), İnkilap yayınları.

MEB, MEGEP (2008). “Seramik ve Cam Şekillendirme Antik Form Şekillendirme” Mesleki Eğitim Ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi Ankara, s:12-16

MEB (2013). “Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Dil Gelişimi”, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara,

MEB (2016). “Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi 1-6 Yaş Çocuklarında Öz Bakım”, Millî Eğitim Bakanlığı, Ankara

KARAASLAN, Ülkü (2012). “Okul Öncesi Eğitimin ve Diğer Değişkenlerin İlköğretim 1. Sınıf Öğrencilerinin Duyguları Tanıma ve İfade Etme Becerilerine Etkisi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konya.

KAYA, Alim (2007). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem.

KIRATLI, Ayşe Dilek (2011). “Okul öncesinde Görsel Sanatlar Eğitimi” Açıköğretim Fakültesi Okul öncesi Öğretmenliği Lisans Programı Görsel Sanatlar Eğitimi, Ed: Suzan Duygu Bedir Erişti, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2248, Eskişehir

KÖPÜKLÜ, Mutlu (2019). “Silindirik Yüksek Formların Seramik Tornasında Şekillendirilmesi” Sanat ve Tasarım Dergisi, s.241-261 e-ISSN 2149 – 6595

PEDÜK, Şenay (2011). “Psikomotor Gelişim” Çocuk Gelişimi, (editör: Neriman Aral-Gülen Baran), Ya-Pa Yayın A.Ş., İstanbul.

SEVİM, Sıdıka ve KAYALIOĞLU, Ali (2018). “Seramik Heykel Sanatında Kullanılan Çamurların Elle Şekillendirme Açısından İncelenmesi”, Sanat ve Tasarım Dergisi, (22), s. 291-303.

SÖNMEZ, Veysel (2000). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Ankara: Anı Yayıncılık.

SÖNMEZ, Sinan-Uğur KESEN- Cüneyt DALGIÇ (2018). “3 Boyutlu Yazıcılar” 6. Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa/01-03 Kasım, İstanbul.

ULUTAŞ, Ayşegül ve DEMİR, Esra ve YAYAN, E. Hilal (2017). “*Motor Gelişim Eğitim Programının 5-6 Yaş Çocukların Kaba ve İnce Motor Becerilerine Etkisinin İncelenmesi*” Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17 (3), 1523-1538.

YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2005). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

OKUL DIŞI ETKİNLİKLERE KATILAN ÇOCUKLARDA 21. YÜZYIL YAŞAM VE KARİYER BECERİLERİ KAZANIMLARINA DAİR ALGISI: ÇOCUK ÜNİVERSİTESİ ÖRNEKLEMİ

Çağla AKARSEL

Özay Günsel Çocuk Üniversitesi, Yakın Doğu Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-3116-2603

Duygu KAPTANOĞLU COŞKUN

Sosyal Hizmet Uzmanı, Genel Sekreter, Özay Günsel Çocuk Üniversitesi, Yakın Doğu
Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-3282-3581

Fatma HACIOĞULLARI

Özay Günsel Çocuk Üniversitesi, Yakın Doğu Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-1796-5514

Şefik EMRE COŞKUN

Emre Coşkun, Yakın Doğu Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-4176-1792

Özet

Okul dışı etkinlikler kapsamında değerlendirilen çocuk üniversiteleri programları akademik başarıya ek olarak psiko-sosyal açıdan katkı koyan, yeni beceriler kazandıran ve çocukların kişisel gelişimlerine katkı koyan eğitim ve etkinlik kurumları olarak nitelendirilmektedir. Bu etkinlikler kapsamında çocukların ilgi ve istekleri doğrultusunda becerilerine uygun geliştiren programlarda çocukları 21. Yüzyıl içerisinde yaşamakta olduğumuz hayata hazırlayan, teknoloji çağı diye nitelendirilen çağa uyumlarını kolaylaştırmayı hedefleyen ve yeni beceriler ile kişisel gelişimlerini destekleyici programlar sunulmaktadır. Bu çalışmada amaçlı örneklem kullanılmış olup Özay Günsel Çocuk Üniversitesi 2019 Yaz Akademik Dönemi kapsamında gerçekleştirilen 8 haftalık programa katılan toplamda 69 öğrenci seçilmiştir. Çalışmada farklı yaş gruplarındaki öğrencilerin programlardan kazanımları ile ilgili algısı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, öğrencilerin 8 haftalık etkinlik sürecindeki görüşlerini değerlendirmek ve P21 becerileri ile ilişkilendirmek adına çocukların yaş düzeyine uygun ve uzman görüşü alınmış görüşme formları hazırlanmıştır. Bulgulara göre, katılımcıların yaşam ve kariyer becerileri altında sosyal ve kültürlerarası becerilerinin daha çok gelişmiş olduğu gözlemlenmekte olup, bu bilgiye ek olarak çocukların özyönetim ve girişkenlik becerilerinin de arttığı sonuçlar arasındadır. Sonuç olarak, çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde çocuklar ile okul dışı etkinlikler kapsamında gerçekleştirilen programlarda P21 becerilerini kazandırma hedefi temel tutulmalıdır. Ayrıca, yetkinlik geliştirici programlar tasarlayarak P21 becerileri altında yer alan 3 temel başlığında eşit şekilde kazandırma yönünde etkinlik ya da programların gerçekleştirilmesi ve uzun vadede değerlendirmesinin diğer araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Üniversitesi, 21. YY Becerileri, Yaşam ve Kariyer

**THE PERCEPTION OF THE 21st CENTURY LIFE AND CAREER SKILLS
ACQUISITION IN CHILDREN ATTENDING OUT OF SCHOOL ACTIVITIES: THE
SAMPLE OF CHILDREN'S UNIVERSITY**

Abstract

Children's university programs, which are evaluated within the scope of out-of-school activities, are described as educational and activity institutions that contribute psycho-socially in addition to academic success, provide new skills and contribute to the personal development of children. Within the scope of these activities, programs that prepare children for the life we live in the 21st century, aiming at facilitating their adaptation to the age of technology, and supporting their personal development with new skills are offered in programs that develop children's skills in line with their interests and wishes. Purposeful sampling was used in this study, and a total of 69 students who participated in the 8-week program held within the scope of Özyay Günsel Children's University 2019 Summer Academic Term were selected. In the study, it was tried to evaluate the perception of students in different age groups about their achievements from the programs. In this context, in order to evaluate the opinions of the students during the 8-week activity period and to associate them with their P21 skills, interview forms were prepared according to the age level of the children and expert opinion was taken. According to the findings, it is observed that the social and intercultural skills of the participants are more developed under life and career skills, and in addition to this information, the children's self-management and assertiveness skills are also among the results. As a result, when the findings of the study are evaluated, the goal of gaining P21 skills should be kept as a basis in the programs carried out within the scope of out-of-school activities with children. In addition, it is thought that the realization and long-term evaluation of activities or programs to provide equal gain under the 3 main titles of P21 skills by designing competency-building programs will shed light on other researches.

Keywords: Children's University, 21st Century Skills, Life and Career

OKUL DIŞI KURUMLARDA MÜHENDİSLİK ETKİNLİKLERİNİN ÇOCUKLARIN 21.YY BECERİLERİ KAZANMASINA İLİŞKİN NİTEL BİR ÇALIŞMA

Fatma HACIOĞULLARI

Özay Günsel Çocuk Üniversitesi, Yakın Doğu Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-1796-5514

Çağla AKARSEL

Özay Günsel Çocuk Üniversitesi, Yakın Doğu Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-3116-2603

Duygu KAPTANOĞLU COŞKUN

Özay Günsel Çocuk Üniversitesi, Yakın Doğu Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-3282-3581

Özet

Okul dışı kurumlar misyon ve vizyonları gereği çocukları gelişen ve dünyaya hazırlamak üzere programlar tasarlamakta ve her öğrencinin içinde bulunduğu yüzyıla ayak uydurabilmesi için 21. Yüzyıla uygun eğitim modelleri uygulamaktadırlar. Okul dışı eğitim kurumlarının başında ise çocuk üniversiteleri gelmektedir. Çocuk üniversiteleri program ve aktiviteleri gereği atölye ve kurs programları düzenleyerek farklı eğitim modellerine yer vermenin yanı sıra uygulamalı eğitim modelleri ile öğrencilerin kişisel gelişimine katkı koymaktadırlar. Bu eğitim modellerinin başında ise STEAM gelmektedir. Endüstri 4.0 ve dijital dönüşümü eğitim alanında destekleyen STEAM eğitim modeli Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Sanat ve Matematik etkinliklerinin uygulandığı disiplinlerarası bir uygulamadır. STEAM etkinlikleri kapsamında uygulanan mühendislik ve teknoloji etkinlikleri ise çocukları 21. Yüzyıl becerilerinden olan eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık, yenilikçilik, liderlik ve sorumluluğun yanı sıra matematik okuryazarlığı ve ICT okuryazarlığı gibi pek çok alanda da geliştirmektedir. Ayrıca bu eğitim modeli öğrencilerin deneyerek ve keŐfederek öğrenme olanakları kazandığı, merak ettiklerini sorabildikleri, problemlere yaratıcı bakış açısı ile çözüm üretebildikleri bireyler yetişmesini hedeflemektedir. Bu çalışmanın amacı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren Özay Günsel Çocuk Üniversitesinde uygulanan mühendislik ve teknoloji etkinliklerinin kazanımları üzerine öğrencilerin görüşlerini ve önerilerini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda gerekli verilerin elde edilmesi için Özay Günsel Çocuk Üniversitesi 2021-2022 Akademik Dönemi programlarına katılan öğrencilerle bire bir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Detaylı verilerin elde edildiği görüşmeler içerik analizi ile incelenerek değerlendirilmiştir. Bulgular gözlemlendiğinde öğrencilerin içinde bulunduğu yüzyıla ayak uydurmak için çağın getirisi olan ve en çok merak ettiği robotik, kodlama ve oyun tasarımlarının yanı sıra mühendislik alanındaki etkinliklerden keyif aldıkları ve etkinliklerin saha çalışmaları ile desteklenmesinden de daha çok bilgi edindikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Üniversitesi, Mühendislik, Teknoloji, 21. YY Becerileri

A QUALITATIVE STUDY ON ENGINEERING ACTIVITIES IN OUT OF SCHOOL INSTITUTIONS ON CHILDREN'S ACQUISITION TO 21st CENTURY SKILLS

Abstract

In line with their mission and vision, non-school institutions design programs to prepare children for the developing world and apply educational models suitable for the 21st century so that each student can keep up with the century they live in. Children's universities are at the forefront of out-of-school education institutions. Children's universities not only include different education models by organizing workshop and course programs in line with their programs and activities, but also contribute to the personal development of students with applied education models. At the beginning of these training models is STEAM. The STEAM education model, which supports Industry 4.0 and digital transformation in the field of education, is an interdisciplinary application in which Science, Technology, Engineering, Art and Mathematics activities are applied. Engineering and technology activities implemented within the scope of STEAM activities, on the other hand, develop children in many areas such as critical thinking, problem solving, creativity, innovation, leadership and responsibility, as well as mathematical literacy and ICT literacy, which are 21st century skills. In addition, this education model aims to raise individuals where students gain learning opportunities by experimenting and exploring, they can ask what they are curious about, and they can produce solutions to problems with a creative perspective. The aim of this study is to determine the opinions and suggestions of the students on the achievements of engineering and technology activities implemented in Özyay Günsel Children's University operating in the Turkish Republic of Northern Cyprus. In order to obtain the necessary data for this purpose, one-to-one interviews were conducted with the students participating in the 2021-2022 Academic Term programs of Özyay Günsel Children's University. The interviews, in which detailed data were obtained, were analyzed and evaluated with content analysis. When the findings were observed, it was determined that the students enjoyed the activities in the field of engineering, as well as the robotics, coding and game designs, which are the bring of the age and which they were most curious about, and that they gained more information from supporting the activities with field studies.

Keywords: Children's University, Engineering, Technology, 21st Century Skills

ÇOCUK VE AHLAK EĞİTİMİ

İlhan CÖMERT

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri
ORCID: 0000-0002-3635-6186

Özet

Bu araştırmada ahlak eğitiminin gerekliliği ve çocuğa bu eğitimin erken yaşlarda, planlı ve kontrollü yapılmasının önemi açıklanmıştır. Çalışma nitel araştırma metodolojisine göre doküman incelemesi şeklinde yürütülmüştür.

Toplumsal bir varlık olan çocuğa son zamanlarda ciddi bir ilgi gösterilmeye başlandı. Bir kenara itilmiş olan bu varlık yetişkinlerce önem arz etmeye başladı. İnsanoğlu çocukları hesaba katmaz iken şimdilerde çocuğu vicdanımıza hitap eden, iç dünyamıza işlemiş toplumsal bir mesele olarak görmektedir.

Mevcudu değiştirmek, geliştirmek ancak eğitimle mümkün olduğunu unutmamak gereklidir. Bunun da insanı yetiştirmekle, çocuğu eğitmekle mümkün olacağı yadsınamaz. Zamanımızın koşullarına bağlı olarak eğitim öğretimi geliştirme çabalarının yanı sıra çocuklarımızın ahlâki eğitimleri için de yoğun çabalar sarf edilmelidir.

“Her şeyin bir zamanı vardır.” ifadesi, eğitimin de bir zamanı vardır, şeklinde düşünülebilir. Çocuğun kimi yaptıklarından, onun ileride nasıl bir birey olacağı hakkında bazı tahminlerde bulunmamız mümkündür.

Ahlak ve eğitim arasında sıkı bir ilişki vardır. Kişinin güzel ahlaklı olmasının en önemli yolu eğitimidir. Çocuğa ahlaki kazanımların verilmesi eğitimin önemli bir unsurudur. Eğitimle ahlakın ilgisinin ortak paydası, insan düşünce, davranış ve duygularıdır. İyi ve kötü hususunda ahlakla eğitim bir araya gelir. İyiyi ve yapılması gerekeni ahlak gösterirken; eğitimle de hangi davranışın iyi, hangi davranışın kötü olduğu öğrenilir. İyi-doğru-güzel insan yetiştirebilmek için ahlaki eğitim göz ardı edilmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Eğitim, Ahlak Eğitimi

CHILD AND MORAL EDUCATION

Abstract

In this research, the necessity of moral education and the importance of doing this education at an early age, in a planned and controlled manner, were explained to the child. The study was conducted as a document review according to the qualitative research methodology.

The child, who is a social creature, has recently started to be given serious attention. This being, pushed aside, began to matter to adults. While human beings do not take children into account, they now regard children as a social issue that appeals to our conscience and penetrates our inner world.

It is necessary to remember that is possible to change and improve the existing, but only with education. It is undeniable that this will be possible by raising humanity and educating the child. Depending on the conditions of our time, intense efforts should be made for the moral education of our children as well as the efforts to develop education and training.

'Everything has its time.' the sentence can be thought of as 'There is a time to start education, education also has a time.' It is possible to make some predictions about what kind of person he will be in the future from some of the behaviors of the child in his childhood.

There is a close relationship between morality and education. The most important way for a person to have good morals is education. Teaching moral behaviors to children is an important part of education. The common point of morality's close relationship with education is human thoughts, feelings and behaviors. Morality and education come together on the subject of good and bad. While morality shows the good and what needs to be done; which behavior is good and which is bad is learned through education. Moral education should not be ignored in order to raise good, righteous people.

Keywords: Child, Education, Moral Education

1. GİRİŞ

Eğitim tanımları, bireylerin felsefi düşüncelerine göre değişiklik göstermektedir. En sade ifadeyle eğitim, insanları belirlenmiş hedeflerce yetiştirme sürecidir (Fidan ve Erden, 1998). Tüm eğitim fikirlerinin ortak yönleri; kişileri mevcut durumu ile yetersiz bulma, planlanan doğrultuda değişimin olması, bilinçli/istendik bir değişme, süreç ve değişimde kişinin kendi yaşantılarının temel olduğu yani kişinin şahsen sürece katılımının gerektiğidir (Ertürk, 1982; Erden, 1998).

"İnsanlık tarihi bir eğitim tarihidir." Bu yargı bir ruh halinin, zihniyetin, dünya görüşünün bir başka ifade ile insan olmanın yani insanlaşmanın ifadesidir (Uludağ, 2020: 35). Manevi bir varlık olan insana ulaşmak, onu anlamlandırmak ancak eğitim sürecinde bedenle ruhu birleştirmek ile mümkündür.

Kesin olarak iyi olduğu düşünülen ya da bir yaşam düşüncesinden kaynaklanan davranış topluluğu olan ahlak, iyinin ve kötünün ilmi; kişinin iyi özelliklerini veya karakterini belirten tutum ve davranışlar topluluğudur (B. Larousse).

Ahlak, insanın "insan" olarak hayatta kalabilme emeğinin bir ürünüdür. Değerler yolunda kendisini feda edebilen, akleden, düşünen, hislenen, inanan, gülümseyebilen ve ağlayabilen, "insanın" toplum içinde mutluluk serüvenidir. Bu serüvende "ahlak" insanın varoluşuna dönüşünün, üstün varlık olabilme şerefının mutlak koşuludur (Çileli, 1986). Herhangi şey bilmeden dünyaya gelen insanoğlu hususunda görüş birliğine varmış olan birçok eğitim bilimci, ahlakı da diğer her şey gibi insanın sonradan öğrenebileceğini düşünmektedir (Senemoğlu, 2009).

"Nasıl bir insan yetiştirmeliyiz?" sorusu her dönemde eğitim adına mevzu olmuştur. İyi-doğru-güzel insan yetiştirebilmek için ahlaki eğitim göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışmada ahlak eğitiminin gerekliliği ve çocuğa bu eğitimin erken yaşlarda, planlı ve kontrollü yapılmasının önemini anlama çabası, çalışmanın temel amacıdır.

Ahlaka eğitim ile alakası yönünden bakıldığında ahlak, hayatla doğrudan ilgili olması ve insanın insanca yaşama uğraşına yardımcı olması yönünden her çağda eğitimin hem amacı hem de konusu olmuştur. Eğitim, kişiyi toplumun aktif bir ferdi yapma süreci de olsa sorumluluk sahibi bir yetişkin olarak hayata kazandırma veya bir mesleğe hazırlama uğraşı da olsa ahlakın bu süreç içinde herhangi bir şekilde var olacağı bir gerçektir (Gündüz, 2002: 195).

İyi, yapılması gerekeni ahlak gösterirken; eğitim sayesinde de iyi ya da kötü davranışlar öğrenilir. İyi-doğru-güzel insan yetiştirebilmek için ahlaki eğitimle erken yaşlarda çocukta neyin doğru neyin yanlış olduğu hususundaki düşünceleri benimsetmeye uğraşmalıyız (Kant, 2020:102).

Eğitim, ahlak kavramları üzerinde durularak eğitimin ahlakla ilişkisi tartışılacak. Geleceğin yeniden inşası için çocuklarımıza verilmesi gereken ahlak eğitimi araştırılacaktır.

2. ÇALIŞMA ALANI

Çalışma alanı çocuk ve ahlak eğitimidir. Ahlak eğitiminin gerekliliği ve çocuğa bu eğitimin erken yaşlarda, planlı ve kontrollü verilmesinin önemi irdelenmiştir.

2.1. ÇOCUK VE AHLAK EĞİTİMİ

Psikolojik olarak bireyin hisleri, huyları, inanışları, tutumları, alışkanlıkları ve bunlar neticesinde ortaya çıkan, bireyin iyi veya kötü diye değerlendirilebilen davranışlarının tümünü ifade eden ahlak; sosyolojik olarak ise insanlarca zamanla kabullenilen, bireylerin birbiri ve diğer insanlarla ilişkilerini düzenleyen kurallardır. İnsan ahlaki diyebileceğimiz bu ve buna benzer davranışları düşünmeksizin sergiler. Bu davranış artık insanda yer edinmiş ve mevcuttur.

Ahlak toplum içindeki insanların bir arada mutlu ve huzurlu olması için iyi-doğru-güzel ve kötü-yanlış-çirkin şeklinde bir tasnifle davranışları kurallara bağlayan bir alandır (Kesgin, 2011:211). Davranışlar, ahlakın ortaya koyduğu bu ölçütlerce değerlendirilir. Nizamdan, mutluluktan, huzurdan söz edebilmek için itidal göz ardı edilmemelidir.

Aristoteles, ahlakı bağımsız bir araştırma olarak ortaya koymuştur. Ahlakın nasıl bir ilim olduğunu, konusunu, amacını, ondan ne derece kesinlik beklenebileceğini net bir şekilde açıklamıştır. İnsan için “iyi” olanın ne olduğu problemini araştıran “Nikomakhos’a Etik” kitabında ahlakın konusu insanın tercih ve fiilleri olduğunu da ifade etmiştir.

Galen’e göre, Ahlak, insanın düşünmeden ve tercih yapmaksızın nefsin eylemlerini gerçekleştirmeye sevk eden, nefsin bir halidir (Özturan, 2020:118). İslam filozoflarından Razi, hayvanlardan farklı olarak her insanın tabiatında eğitim ve öğretimle ahlaklı olma yeteneği mevcut olduğunu; Farabi ve İbn Sina da insanın doğuştan erdemli veya erdemsiz olamayacağını vurgular. Yine İbn Sina, çocuk süttan kesilince çok erken yaşlarda ahlak eğitiminin verilmesi gerektiği kanaatindedir.

Modern yaşamla birlikte çocuğa son zamanlarda ciddi bir ilgi gösterilmeye başlandı. Bir kenara itilmiş olan çocuk, yetişkinlerce önem arz etmeye başladı. İnsanoğlu çocukları hesaba katmaz iken şimdilerde çocuğu vicdanımıza hitap eden, iç dünyamıza işlemiş toplumsal bir mesele olarak görmektedir. “Nasıl insan yetiştirmeliyiz?” Eğitim faaliyetinin öznesini de nesnesini de çocuk oluşturmaktadır. Ahlaki eğitim disiplinden çok, kurallar üzerine kurulmalı; disiplin alışkanlıklardan uzak tutarken, kurallar zihni eğitir ve düşünmeye hazırlar (Kant, 2020:101).

Ahlakla eğitim arasında kopmaz bir ilişki mevcuttur. Gazâli’ye göre, insanın güzel ahlak sahibi olmasının en önemli yolu eğitimidir. Ahlaki davranışların çocuğa benimsetilmesi eğitimin önemli bir görevidir. Eğitim ile ahlak ilişkisinin ortak noktası, insanın duygu, düşünce ve davranışlarıdır. İyi ve kötü hususunda ahlakla eğitim bir noktada buluşur.

Çocuğa yanlış davranışının, diğere bireylere verdiği zarar net bir şekilde ifade edildiğı zaman, çocuğun ahlak gelişimiyle olumlu ilişkisi gözlenecektir. Çocuk bu durumda emir ve yasakların sebebini kendi evreninde anlayabilir.

Diğere eğitim alanlarında da olduğu gibi çocuğun gelişim çağlarını, gelişim özelliklerini bilmek, ahlak eğitimi için de önem arz etmektedir. Çocuğun ahlak eğitimindeki başarısı, onların gelişim özelliklerinin bilinmesi ile yakından ilişkilidir.

Gelişim çağlarıyla ilgili çok sayıda sıralama vardır (akt. Aydın, 2003). Çocukta ahlak gelişimi şu aşamalardan oluşur:

a. Ahlak öncesi aşama: Bebeklerin iyi ve kötü algısı yoktur. Çocukların bebeklik dönemlerinde ahlaki davranışı mevcut değildir.

b. Bencillik aşaması: Bu dönem çocuğun 6 yaşına kadar devam eder. Kendi isteklerinin yapılmasını arzular. Merkezde hep kendisi vardır. Tüm bunlara karşın, bu yaşlardaki çocuklarda ahlaki hislerin ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Çocukta duygusal gelişme, zihinsel gelişmeden önce olur. 4-5 yaşlarında bilinç başlarken, 6 yaşına geldiğinde bilinç daha da güçlü bir hal alır. Tek kaldığında bile ebeveynlerinin belirlediğı ahlak kurallarını uygulayabilir.

c. Başkalarına uygunluk: Çocuğun ahlaki davranışları bu dönemde büyük oranda otoriteye göredir. Ebeveynleri, öğretmenleri gibi büyüklerinin davranışlarını kusursuz ve onları her şeyi bilen kişiler olarak görür. Bundan dolayı çocuğa göre olumlu/iyi davranış büyükleri memnun eden davranışlardır.

d. Duygusal vicdan aşaması: Çocuk, ahlaki yargı ve davranış hususunda otoriteye bağımlılık ve tek yönlü olma özelliğini bu dönemde kaybetmeye başlar. Bunun yerine karşılıklı ve birlikte iş yapma anlayışı içerisinde ahlaki yapı şekillenmeye başlar.

Duygusal öğrenme dönemine ulaştığı 7-9 yaşlarında, düşüncenin uyandığı çağdır. Ahlaki kavramları, 7 yaşına gelen çocuklar yavaş yavaş anlamaya ve anlamlandırmaya başlar. İyi-kötü, haklı-haksız kavramlarını ise bilhassa 9-10 yaşlarından sonra ayırt edebilecek kabiliyette olduğu görülür.

Düşüncenin gelişmeye başladığı 10-12 yaşlarında ise çocukların zihinsel öğrenmelerin başladığı dönemdir. Çocukların ahlaki gelişiminin ilerlediğı, doğru-yanlış, iyi-kötü kavramlarının anlaşılabilirdiğı, özerk ahlak anlayışının kazanıldığı dönemdir.

e. Akılcı vicdan ve evrensel ahlak: Bireyin ergenliğe ulaştığı bu dönemde kişi artık, doğru ve yanlış, toplumsal hayatın yasa ve kurallarından çok, bizzat kendi vicdanıyla ve şahsen oluşturduğu ahlak ilkeleriyle ifade eder.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma konuyla ilgili kaynakların toplanması, okunması ve değerlendirilmesi şeklinde bir literatür taramasından nitel araştırma metodolojisine uygun olarak doküman analizi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Doküman analizi, araştırılması planlanan birtakım olayların dayandığı sebep ya da sebeplerin yol açtığı sonuçlar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Creswell, 2020).

Yıldırım ve Şimşek'e (2018) göre, yazılı eserler ya da görsel belgeler olarak düzenlenmiş dokümanların organize edilmiş ve gözden geçirilmiş olması ciddi bir fayda sağlar. Konusunun uzmanı kişilerce yazılmış kitaplar, makaleler ve raporlar oldukça sistemattir. Bu bağlamda pek çok belge nitelikli veri kaynağını oluşturur. Bu da nitel araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini artırması açısından önemlidir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Ahlak, insanın "insan" olarak hayatta kalabilme emeğinin bir ürünüdür. Değerler yolunda kendisini feda edebilen, akleden, düşünen, hislenen, inanan, gülümseyebilen ve ağlayabilen, "insanın" bir arada mutlu olabilme serüvenidir. Bu serüvende "ahlak" insanın varoluşuna dönüşünün, üstün varlık olabilme şerefine olmazsa olmaz şartıdır. Hiçbir şey bilmeden dünyaya gelen insanoğlu hususunda görüş birliğine varmış olan birçok eğitim bilimci, ahlakı da diğer her şey gibi insanın sonradan öğrenebileceğini düşünmektedir. (Piaget, 1972; Çileli, 1986; Senemoğlu, 1998). "Nasıl bir insan yetiştirebiliriz?" sorusu her dönemde eğitim adına mevzu olmuştur. İyi-doğru-güzel insan yetiştirebilmek için ahlaki eğitim göz ardı edilmemelidir. Bu çalışmada ahlak eğitiminin gerekliliği ve çocuğa bu eğitimin erken yaşlarda verilmesinin önemini irdelemek temel amacımızdır.

Erken yaşlarda ahlaki eğitimle, çocukta neyin doğru neyin yanlış olduğu hususundaki düşünceleri oluşturma gayretinde olmalıyız (Kant, 2020:102). Gazâli (2013), ruhun olgunlaşmasının değerlerin benimsenmesiyle olabileceğini ifade eder. Bu da insan kendi kendini eğitebilse de ebeveynlerinin ve öğretmenlerinin çocuklara, değerleri kazandırabilmesi ile mümkündür. "Her şeyin bir zamanı vardır." Eğitimin de zamanı vardır. Çocuk küçükken sergilediği kimi davranışlarından, çocuğun gelecekte nasıl bir birey olacağı hakkında bazı öngörülerimiz olabilir. Çocuğun doğru, güvenilir bilgiye ulaşması, bilmediklerini fark etmesi, kendini kontrol etmesi gereklidir. İnsanın varoluşunda bilgi zaten gizli olarak vardır. Doğru sorular aracılığıyla bunları ortaya çıkarabiliriz.

En büyük araç olan coşku, arzu ve sevinç gibi çocuğun doğal özellikleri çok iyi kullanılmalıdır. Yaradılışları gereği her şeye aç, açık ve meraklı olan çocuğun beceri ve melekeleri zaafiyete uğratılmamalıdır. Sözelimi bir çocuk yalan söylediğinde anında cezalandırılmamalı. Eğer çocuk kötü davranışlarından ötürü cezalandırılır, iyi davranışlarından ötürü ödüllendirilirse bu durumda çocuk yalnız ödül için doğru davranacaktır. Bu anlamda disiplin ile ceza karıştırılmamalıdır. Disiplin, çocuğa istenilen davranış ve alışkanlıkları öğretmek, kendi kendini denetleme ya da iç denetim demek olan ahlak gelişimini sağlamaktır. Bu da dıştan gelen bir zorlamayla olmaz. Önemli olan, içselleşmiş bir sorumluluk duygusunun oluşturulmasıdır (Yavuzer, 2017: 91). Söylem değil icraat önemlidir. Zira çocuk duyduğunu değil, gördüklerini öğrenip uygular.

Yapılan literatür taramasında çocuklar için ahlak gelişimin belirli yaşlara göre dönemlere ayrıldığı sonucuna ulaşılr. Hökeleki'ye (1998) göre, çocukların gelişim çağları dikkate alındığında bebeklerin iyi ve kötü algısının olmaması, ahlaki davranışları göstermemesi sonucunu çıkarır. Bunun yanı sıra 7-9 yaş düşüncenin uyandığı ahlaki kavramları anlamaya başladığı duygusal vicdan dönemine denk gelir. Bilinç 4-5 yaşlarında başlarken yalnız kaldığında bile ebeveynlerin koyduğu ahlaki kurallara uyduğu görülür (Montagu, 2000). Çocuklar başkalarına uygunluk döneminde otoriteye bağlı ahlaki davranışlar sergilerler. Ebeveyn ve öğretmenler, davranışları kusursuz ve her şeyi bilen otoriterlerdir (Çamdibi, 1999).

Bunların yanı sıra kimi çalışmalar, ahlaki olgunluğun 19 yaşına kadar oluşamayacağını yalnız çok azımızın bu olgunluğa ulaşabileceğimizi ortaya koymuştur. Kohlberg'e göre, ahlaki gelişim aşamaları yalnız yaşla oluşmaz, başka etkenlerle de oluşan zihinsel bir süreçtir. Hatta onun ahlaki gelişim tasnifindeki son basamağa çok az kişi ulaşabilmektedir.

5. SONUÇLAR

Var olanı değiştirmek, geliştirmek ancak eğitimle mümkün olduğunu unutmamak gereklidir. Bunun da insanı yetiştirmekle, çocuğu eğitmekle mümkün olacağı yadsınamaz. Zamanımızın koşullarına bağlı olarak eğitim öğretimi geliştirme çabalarının yanı sıra çocuklarımızın ahlaki eğitimleri için de yoğun çabalar sarf edilmelidir.

Çocuğun arzu, coşku gibi doğal özellikleri de kullanılarak yaradılışları gereği merak duygusuyla donatılmış çocuklarımıza ahlaki davranışlar eğitim yoluyla kazandırılmalıdır.

Sözün özü güzel/iyi bir gelecek inşa etmek için ihtiyaç duyulan, yeni bir paradigma geliştirmek değil, ilk ve asıl paradigmaya dönmektir (Gündoğdu, 2020:236). Bu dünyada doğru yerde mutlu bir şekilde var olmak için çocuklarımızı bilimin ışığında ahlaki bir eğitim ile yetiştirmemiz gerekecektir. Bu davranış ise küçük yaşta öğretilir, yaşattırılır ve içselleştirilir (Karakaya, 35). Aksi durumda başkaları bizim yerimize düşünmeye devam edecek ve o zaman tarih döngüsel bir şekilde tekrarlayacaktır.

KATKI

Günümüzde çocuklarını her zaman destekleyen ebeveynler, öğrencileri için hiçbir şeyi esirgemeyen öğretmenlerin var olduğu bilinmektedir. Çocuk ve eğitim önemsenen kavramlar olmasına karşılık çocuk ve ahlak eğitimi üzerine yapılan çalışmalar sınırlı sayıda ve yetersizdir. Bundan dolayı çalışılmak üzere bu konu seçilmiştir.

KAYNAKÇA

Aristoteles. (2018). Nikomakhos'a Etik. (8. Baskı). Saffet Babür (çev.), Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Aydın, M. Z. (2003). Ailede Ahlak Eğitimi, Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VII/2.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi. (1986). Ahlak maddesi. İstanbul. Cilt: 1.

Çileli, M. (1986). Ahlak Psikolojisi ve Eğitim. İstanbul: Verso Yayınları.

Erden, M. (2005). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Ertürk, S. (2016). Eğitimde Program Geliştirme, Ankara: Edge Akademi Yayıncılık.

Fidan, N. ve Erden, M. (1998). Eğitime Giriş, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Gazâli (2014). İhyâ-u Ulumi'd- Din. Mehmet A. Müftüoğlu (Çev.) İstanbul: Çelik Yayınevi.

Gündoğdu, Y. B. (2020). Alak Suresinin İlk Beş Ayetinin Eğitimsel Değeri, (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Gündüz, T. (2002). İslam, Gençlik ve Din Eğitimi. Bursa: Düşünce Kitabevi.

Hökelekli, H. (1998). Çocukla Ahlak Gelişimi ve Eğitimi. İstanbul: Çocuk Gelişimi ve Eğitimi.

John, W. Ve Creswell.(2020). Nitel Araştırma Yöntemleri. (5. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kant, I. (2020). Eğitim Üzerine. (8. Baskı). Ahmet Aydoğan (çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Karakaya, Z. (2006). Çocuk Felsefesi ve Çocuk Eğitimi Makalesi. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi VI, Sayı:1. s. 35.

Kesgin, S. (2011). Cumhuriyet Dönemi Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 52: 1, s.211.

Özturan, H. (2020). Ethostan Ahlaka. (1. Baskı). İstanbul: Klasik Yayınları.

Senemoğlu, N. (2009). Gelişim Öğrenme ve Öğretim. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Uludağ, Z. (2020). Eğitim Felsefesi. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yavuzer, H. (2017). Çocuk Eğitimi El Kitabı. (37. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (11. Baskı). Seçkin Yayınları.

ÖZEL OKULLARIN AÇIK HAVA REKLAMLARINDA PEDAGOJİK MESAINİN SUNUMU BOURDİEU ÜZERİNDEN BİR DENEME¹

Doç. Dr. Hatice KARAKUŞ ÖZTÜRK

Artvin Çoruh Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-9929-3637

Özet

Bourdieu'ya göre eğitim de tıpkı diğer alanlar gibi bir mücadele arenasıdır ve güç ilişkileri ile yapılandırılmaktadır. Alandan güçlü çıkmanın yolu sermayenin gücüne endekslidir. Aileden gelen yatkinliklarınız, eğitimsel yeterlilikleriniz ve bütün bunların kapı aralayacağı saygınlık ve dâhil olduğunuz sosyal ağlarınız bir bütün olarak gücünüzün işaretleridir. Yazara göre bu gücün karşılığı sosyal, kültürel, simgesel ve ekonomik sermaye şeklinde hayatımıza yansımaktadır. Bourdieu'nun ele alışında okullar liyakat egemen bir söylemle yola çıkmakla birlikte en nihayetinde eşitsizlikleri meşrulaştırmaktadır. Sistemin devlet soylusu yetiştirmek zorunluluğu, düzeni koruma arzusu, sınıfların kendi ayrıcalıklı konumlarını devam ettirme isteği ve tahakküm ilişkileri bu bütünü tamamlayan parçalardır. En nihayetinde eğitim kurumları ayrıcalıkları azaltma yerine bunları üretmekte ve kalıcı kılmaktadır. “Özel okul/kolejlerin açık hava reklamlarında öne çıkarılan mesajlar bahsi geçen bu eşitsizliği nasıl yaratmaktadır?” sorusu bu çalışmanın ana gayesini oluşturmaktadır. Başarı, yetenek, sınav odaklı mesajların sıklıkla işlendiği bu reklamlar yazarın ele alışına göre eşitsizlikleri yeniden üretmekte ve sistemin güçlüler lehine işlemesine hizmet etmektedir. Bu amaç kapsamında çalışmada dokuz (9) reklam afişinin içerik ve görsel analizi yapılarak, yazarın düşüncelerinde öne çıkan eşitsizliklerin nasıl yeniden üretildiğinin analizi yapılmıştır. Analizi yapılan reklamlarda akademik, sosyal ve kişisel gelişime yön veren farklı eğitim modelleri, yeteneğin başarıya dönüşmesini önemi, sınavlarda derece yapmanın ayırt ediciliği, çocukların gücünü okullarından aldığı mesajı dikkat çeken ayrıntılardır.

Anahtar Kelimeler: Bourdieu, pedagojik mesai, eğitimde eşitsizlik

PRESENTATION OF PEDAGOGICAL LABOR IN OUTDOOR ADVERTISEMENTS OF PRIVATE SCHOOLS: AN ESSAY THROUGH BOURDIEU

Abstract

For Bourdieu, education, like other fields, is an arena of struggle and it is structured with power relations. The way to emerge powerful from the field is relevant to the power of capital. The biases inherited from your family, your educational capabilities and the reputation led by all these, and the social networks you participate are the signs of your power as a whole. In Bourdieu's theoretical approach, as well as that the schools start with a competence-dominant discourse, they legitimate the inequalities in the final analysis. The necessity for the state to raise state-aristocrats, the classes' desire for maintaining their own privileged positions, and the given domination relations are the complementary parts of this whole. In the end, the educational institutions produce and make permanent the privileges rather than reducing them.

¹ Bu çalışma “Pedagojik Otoritenin Gölgesinde Çocuklar: Bourdieu Üzerinden Bir Deneme” çalışmasının bir bölümü dikkate alınarak hazırlanmıştır. Kullanılan yöntem bu çalışmaya özgüdür.

The question of “How the messages brought to the fore in outdoor advertisements of private schools/colleges create this inequality?” constitutes the main aim of this study. These advertisements in which success, talent and exam-focused messages are frequently treated, reproduce the inequalities and serve the working of the system on behalf of the powerful due to the handling of their writers. Within the scope of this aim, in the study, it was conducted content and visual analyses of nine (9) advertisement banners, and it was analyzed how the inequalities prominent in the writers’ thoughts are reproduced. In the advertisements analyzed, different educational models orienting social and personal development, the importance of the transformation of talent into success, the exclusiveness of ranking in exams, and the message that the children are getting their strength from their schools are attention-grabbing details.

Keywords: Bourdieu, pedagogical labor, unemployment in education

1. Giriş

“Eğitim alt sınıfta yer alan bireyleri eğitimin üst kademelerinden dışlamak” (Çeğin; 2016: 519) gibi bir amaca hizmet edebilir mi? Bourdieu’ya göre eğitim tam da bu mekanizmayı harekete geçiren bir işleve sahiptir. Bu mekanizmanın çarkları içinde eğitimde ayrıştırıcı ve fark yaratıcı uygulamaların varlığı (Aktay, 2016: 476), devlet soylusu yetiştirmek (Swartz, 1997’den akt: Dursun; 2018), liyakat egemen bir söylem ile eşitsizlikleri meşrulaştırmak (Jourdain ve Naulin, 2020: 51, Calhoun, 2016: 86) gibi detaylar yer almaktadır.

Yazara göre hikaye okulların toplumsal hiyerarşiyi meşrulaştırma aracı olarak kilisenin yerini almasıyla (Wacquant, 2016:71) başlamıştır. Kitleleri disipline edip yönlendirme misyonunu yüklenen okullar, söylemlerdeki dili de haliyle güncellemiştir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak bağımsızlık ilkesi ile yola koyulan okullar bu değişim ile birlikte bağımlılığı üreten bir mekanizmanın ta kendisi olmuştur (Bourdieu ve Passeron, 2020: 100-101). Okulların yüksek/elit kültür ile ortak olan eserlere öncelik vermesi (Jourdain ve Naulin, 2020: 53) bu değişimin akla gelen ilk yansımasıdır. Okulları kendi otoriteleri için araçsallaştıran güçlülerin ya da elitlerin, okulun öne çıkardığı yetilere sahip olmayanları eleyen mekanizmalara yön vermesi de belirtilmesi gereken bir diğer detaydır. Bu değişimi önemsiyoruz; zira okullar bu değişim ile birlikte bağımsızlık söyleminden uzaklaşmışlardır.

Bu değişim elit sınıf açısından kültürel sermayenin ekonomik sermayeye dönüştürülmesi (Calhoun; 2016: 107) gibi bir anlama karşılık gelmektedir. Detaylandırarak olursak; burjuva sınıfı için varsılığın korunması, mirasın emanetçisi olan kesimlerin eğitimi hayati önemdedir. Okullar bu yönüyle var olan mülkiyetin kültürel sermayeye ya da başka bir deyişle eğitsel yeterliliklere dönüştürülmesinin yegâna aygıtıdır. İşte bu nedenle varıl insanlar çocuklarının eğitimine özel yatırım yaparlar. Var olan sermayenin aktarılabilmesi ve ekonomik bir boyut kazanması ancak bu strateji ile mümkündür. Bu çalışma okulların varıl sınıfların sermayeleri arasındaki dönüşümde oynadığı rolün, açık hava reklamları üzerinden analiz edilmesine dayanmaktadır. Çalışma kapsamında sosyal medya üzerinden özel okulların afişleri taranmış olup, dokuz (9) afiş çalışmada analiz edilmiştir.

2. Pedagojik Mesai

Bourdieu’nun ele alışında pedagojik mesai bahsi geçen sistemde harcanan emeğe atıf yapan bir kavramdır. Başka bir deyişle “mevcut eşitsizlikler hangi girişimler ya da çabalar sonrasında kurumsal bir boyuta taşınmaktadır?” sorusunun karşılığıdır.

Bourdieu'ya göre bireyler kendilerine çizilen sınırlar içinde kalmak gibi bir seçenek ile karşı karşıyadırlar. Zihne kazıma ve dışlama mekanizması (Bourdieu ve Passeron; 2020: 72) bu mekanizmanın iki sac ayağını oluşturmaktadır.

Okullarda yapılan sınavlar, kabiliyete göre başarıyı tanımlayan kabuller ve öğretmenlerin mevcut sistem içindeki tutumları, pedagojik mesainin temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bourdieu okullarda yapılan sınavları geçiş törenleri (Calhoun; 2016: 107) ve kurum ayinleri (Ökten; 2014: 86) gibi kavramlarla açıklamayı tercih etmektedir. Yazara göre okullarda yapılan sınavlar kitlelerin itaatkar olmasına hizmet eden uygulamalardır. Bu yorumun ilginç tarafı ise sınavların alanın (eğitimin) ön kabullerini sorgulamadan düşünmeden kendiliğinden doğal bir süreçmişçesine itaat sağlamak için yapılmasıdır. Başka türlü ifade edecek olursak başarmak ve kendini gerçekleştirmek için sisteme entegre olan bireyler esasında itaatkar olmanın şeklini öğrenmektedirler. Bu yönüyle okullar birer otoritedir (Jourdain ve Naulin; 2020: 60) ve tüm bireyleri hâkim olan düşünceye (Türk; 2016: 616) davet etmektedir.

Ökten'e göre (2014; 86) sınavlar seçilmişler ve elenmişler arasındaki farkları kurumsallaştıran bir amaca sahiptir. Seçilmişler uzmanlık ve yeterlilik dağılımında güvencelere sahip iken elenmişler bu güvenceden yoksundur. Okulların çocukları sırf eşitsizlikleri meşrulaştırmak adına çocukları kabiliyet farkları üzerinden de kategorize etmesi de, bu amacın uzantısı olarak düşünülebilir. Bourdieu ve Passeron (Jourdain ve Naulin; 2020: 57) beceriyi kültüre bağlamaktadırlar. Yani yazarlara göre aileden ve çevreden edinilen beceriler farklı sınıflardan gelen çocuklarda farklılık gösterecektir. Bütün farklılıklara rağmen çocukları eşit gibi değerlendirmek yazarın tezinde öne çıkan eşitsizliklere hizmet etmek amacına sahiptir.

Öğretmenler yazara göre bu hikâyede başat bir role sahiptir. Bourdieu ve Passeron'a göre (2020: 90-93) zihne kazıma görevi sistem tarafından öğretmenlere verilmiştir. Bahsi geçen pedagojik mesaide zaman geçirecek olan öğretmenler ders ve öğretmen kitapları gibi materyaller vasıtası ile sürecin işlerlik kazanmasında başat rol oynayacaklardır. Bourdieu öğretmenlerin notlandırma aşamasında tarafsız olamayacakları şeklinde bir tezi de öne çıkarmaktadır. Okullar hâkim sınıfların değerlerine göre dizayn edildikleri için öğretmenler de benzer bir tercihi yaparak çocukları hâkim sınıfların kodlarına göre yönlendireceklerdir. Aktay'a göre (2016: 482) süreç alt sınıflardan gelen çocuklar için sancılı bir duruma evrilecektir. Çünkü bilgisine ve görgüsüne sahip olmadığı değerler üzerinden sistemde değerlendirilmek zorunda kalan çocuklar için, sürecin başarısızlıkla sonuçlanması kaçınılmazdır. Varsıl sınıflardan gelen öğrenciler bu handikapı yaşamazlar. Çünkü içinde buldukları aile ve sınıf yapısı itibarı ile bu kodlara zaten sahiptirler. Bu gruptaki çocukların tek yapması gereken bildiği ve aşına olduğu yerden daha yükseğe çıkmak ve kendini gerçekleştirmektir. İşte pedagojik mesai bu sürecin yapı taşlarının öğretmenler ve sınavlar yoluyla döşendiği tezine dayanmaktadır.

3. Bulguların Analizi

Bourdieu eşitsizliklerin ve farklılıkların oluşturduğu toplumsal tabakalaşmanın eğitime yansımalarının kaçınılmaz olduğu tezini işlemektedir. Yazara göre okulların yarattığı eşitsizlik hali okulun tüm bileşenlerinde kendini öne çıkarmaktadır. Şöyle ki uygulanan müfredat, yapılan sınavlar ve okulun baş aktörü olan öğretmenler bu amaca hizmet eden bir konumdadırlar. Yüksek kültür lehine bir görünüm kazanan okulların uygulamaları da bu tercihten bağımsız değildir. Kendi otoriteleri için okulları araçsallaştıran güçlüler, okulun yücelttiği kültürel yetilere sahip olmayanları eleyen mekanizmaları da şekillendirmişlerdir.

Bu mekanizma en belirgin şekilde kendini okulların kendilerine atfettikleri özelliklerde yansıtmaktadır. Daha basit bir dille ifade etmek gerekirse, okulların vadettikleri eğitim sistemi tam olarak bahsi geçen eşitsizlikler ile örtüşmektedir. Okulların verdiği eğitimin detayları, okulun gelecek ile ilişkilendirilmesi, okul ve güçlü olmak arasında kurulan doğrudan ilişki ve eğitimde fark yaratılacağına yönelik mesajlar yazarın bahsettiği eşitsizliğin afişlere yansıyan ipuçları olarak düşünülebilir.

Eğitimde farklılık zamanı üst başlığı ile kitleye seslenen afişte (Görsel 1), İngilizce ve farklı spor sanat aktivitelerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bilindiği üzere dil öğretimi varsıl sınıflar için kritik bir öneme sahiptir. Çağı yakalamamanın ve var olan sermayenin sonraki nesillere aktarımının ana yolu nitelikli eğitimden geçmektedir. Bahsi geçen görselde iki dile yönelik ana okul eğitiminin çift öğretmen sistemi ile yürütüleceği belirtilmektedir. Çalışmamızın ana teması olan pedagojik mesai anaokulunda başlamaktadır. Yani eşitsizliklerin temeli çok daha küçük yaşlarda ve daha köklü bir şekilde yapılmaktadır.

Görsel 1

Görsel 2

İlk görseli tamamlaması açısından ikinci görsele baktığımızda (Görsel 2) geleceğin eğitimi bireysel gelişim üzerinden daha güçlü şekilde tasarlanmaktadır. Akademik ve genel kültür seviyelerinde farklı aşamalarda çocukları eğitime misyonunda olan bu okul reklamında bireyin çok boyutlu ve zengin bir içerikle farklı alanlarda donatılması hedeflenmektedir.

Görsel 3

Kurumlar tarafında vad edilen bütün eğitimlerin içeriğinin tek amaca odaklandığı yorumu yapılabilir. Okulların hedefi bireyleri geleceğe hazırlamak ve geleceğin nitelikli insanı olmaya aday hale getirmektir. Bu amaç kapsamında kodlama, robotik ve algoritmik zeka eğitimleri fazlaca öne çıkarılmakta ve kitle ikna edilmeye çalışılmaktadır. Bahsi geçen ikna mekanizmasında alınan eğitimin mutlu bir gelecek ile kurulan ilişkisini de belirtmekte fayda vardır.

Görsel 4

Okulların gelecek algısı ile kurulan ilişkinin en belirgin örneği Görsel 4’de görülmektedir. Okulların öne çıkardıkları eğitim sisteminin geleceğin dünyasını yakalaması açısından kıymetli olduğu vurgusu dikkate değerdir. Bu vurgu önemli zira; bu okullarda eğitim gören öğrenciler belli bir sınıfın üyesidirler. Bu yönüyle geleceğin dünyasına hazırlanan kitle nüfusun sadece belli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu haliyle denilebilir ki gelecekte eğitim kanalından yeni düzene hazır hale gelecek olan çocuklar şimdiden hazırlıklarını yapıyorlar. Bourdieu’nun dediği gibi hayat bir mücadele alanı ise ve bu alanda rekabet var ise her çocuk bu alana aynı koşullarda giriş yapmıyor ya da yapamıyor.

Görsel 5

Çocukların gücünü okulundan aldığı ve geleceğin süper insanı mesajını veren Görsel 5 yazarın bahsettiği eşitsizliği çok daha net gözler önüne sermektedir. Varsıl ailenin çocukları kendilerine sunulan imkânların çokluğuna ve çeşitliliğine bağlı olarak geleceğin başarılı bireyleri olmaya adım adım hazırlanmaktadırlar. “Başarı güç ister” alt teması ile kitleye seslenen bu afişte, gerek başarı gerekse güç kavramları belli bir kesimin çocuklarına çok uzaktır. Bourdieu’nun kavramları ile konuşacak olursak ekonomik, kültürel sermayesi yeterli olmayan çocukların başarıları düşük olacağı için güçleri de sönük kalacaktır. Özel okulların sunduğu eğitim imkanlarından yoksun olan ve rekabet ortamına eşit koşullarda dâhil olmayan çocukların gelecekte taşıyacakları profiller de eşit ve adil olmayacaktır. Kodlama ve algoritmik zeka eğitimlerinden aynı koşullarda geçmeyen çocukların vakti zamanı geldiğinde aynı sınavlara girmesi yazara göre sistemin en büyük handikabıdır.

Bourdieu'ya göre sınıfların kültür ile kurduğu ilişki de çok farklıdır. Şöyle ki okullar aydın kültürün izinden giden bir müfredatın takipçisidir. Ancak 3 farklı sınıfın aydın kültür ile kurduğu ilişki oldukça değişkendir. Yazar bir örnek üzerinden tezini şöyle temellendiriyor. Sınıfların müze ziyaretine ayırdıkları süreleri inceleyen yazar (Jourdain ve Naulin, 2020: 80) , işçi sınıfının 20 dk, orta sınıfın 35 dakika ve üst sınıfın ise 47 dakikayı müze ziyaretlerine ayırdığı saptamasını yapıyor. Sonuç olarak farklı sınıfların aydın kültür ile kurduğu ilişki aynı değildir. Hal böyle iken eğitimin ve kültürün farklı noktalarında var olan çocukların sistemde aynı mantıkla değerlendirilmesi adil olmayacaktır. Özel okullarda eğitim alan çocukların bir diğer avantajı ise eğitimi ve yüksek gelirli ailelerden geldikleri için sınıfta birçok rol modelleri vardır ve başarılı öğrenme stratejilerini model alabilirler. Bu durum öğrencilere grubun nasıl çalışacağını bilme, beraber çalışma ve akademik ortamları bilme gibi bir dizi avantajlar da sağlamaktadır. Öte yandan çocukluktan ailenin toplumsal statüsüne göre öğrenilen dil becerileri, yazı yazma stili ve bedeni farklı bağlamlarda kullanabilme şekilleri de belirtilmesi gereken bir diğer detaydır. Bu alışkanlıklar ve temayüller eğitim aracılığı ile eşitsizliğe dönüşerek kendini yeniden üretmektedir. Sınıfsal ayrıcalıkları sayesinde önceden kazandıkları alışkanlıklarıyla öne geçen bu çocuklar, sahip oldukları yüksek miktardaki kültürel sermayenin de bir anlamda imtiyazını yaşamaktadırlar. Buna karşın, düşük kültürel sermayesi olan çocuklar ise eğitim sürecinde dezavantajlı kalırlar.

Özel okulların eğitim sisteminde çocukların dil alışkanlıkları, yazma stili, kitap, resim, sanat ve bilim eserleri ile kurdukları ilişki genelin çok daha ötesindedir. Kurulan ilişkideki eşitsizlik yazar göre bilinçli ve kasıtlı bir tavrın sonucudur. Burjuva sınıfı için kültürel sermayeyi ekonomik sermayeye dönüştürme isteği ya da zorunluluğu bu tercihi yaratan bir nedendir. Başka bir deyişle yazara göre varsılığın devam etmesinin yolu farklı eğitim sisteminden geçmektedir. Kendi kitlesini diğer kitlelerden ayıracak ana yol farklı eğitim sisteminden geçen bireylerin varlığıdır. Çünkü mirasın korunması ve gelecek nesillere sağlıklı aktarılması istenilen bir sonuçtur.

Sınavlar bu başlık altında detayına yer verilmesi gereken bir diğer başlıktır.

Görsel 6

Bourdieu'ya göre sınavlar alanın ön kabullerini tartışmasız, düşünmeden ve kendiliğinden itaat sağlamak için (Calhoun, 2016: 107) yapılmaktadır. Okullar bu anlamda bir sıralama ve kutsama konusunda otoritedir (Jourdain ve Naulin, 2020: 60) ve farklı sınıflardan gelen çocukları hâkim sembolik sermayeye sahip olmaya çağırır (Türk, 2016: 616). Sınavlar uzmanlık ve yeterliliklerin dağılımını güvence altına alan seçilmişler ile elenmişler arasındaki farkları kurumsallaştıran bir tür büyü işlevi görmektedir (Ökten, 2014: 86). Benzer şekilde okullar akademik eşitsizlikleri meşrulaştırmak için çocukları kabiliyet eşitsizlikleri ile ilişkilendirmektedir. Oysaki bu beceriler kültürelidir (Jourdain ve Naulin, 2020: 57). Okulda başarısız olan öğrencinin hikâyesi aslında kültüre olan uzaklıktan kaynaklanmaktadır. Okulun öne çıkardığı değerleri bilmeyen, bunu nasıl kullanacağı konusunda gerekli ve yeterli formasyona sahip olmayan öğrenciler, okuldaki yeterli başarı kriterlerini sağlayamamaktadırlar. Hal böyle iken okullar bu başarısızlığı yeterlilik sorunu olarak lanse etmekte ve bütün sorumluluğu öğrencilere yıkmaktadır. Bu şekilde hikâyenin içinde yer alan öğrencilerin en nihayetindeki durumu ise bu başarısızlığın sistem tarafından doğallaştırılmasıdır.

Görsel 7'de öne çıkan mesaj yetenek ve başarı arasında kurulan ilişkiyi net bir şekilde ifade etmektedir. Becerilerin kültürel olduğu tezini sık sık işleyen Bourdieu için bu afişte öne çıkan tez eşitsizliğin sürekli üretilmesine hizmet etmektedir. Aile ya da sosyal çevreden yeterli sermaye almayan ve gerekli kodlara sahip olmayan bir öğrenci bu teze göre başarılı da değildir. Çünkü ilgili afiş başarıya giden yolun yetenekten geçtiğini dillendirmektedir. Bu yönüyle gerek yetenek gerekse başarı belli bir zümrenin tekelindedir. Bu tekelleşen mantık okul sisteminde eğitimin temel tezleri içinde işlenmekte ve dolaşıma sokulmaktadır. Öte yandan yetenek merkezli eğitim modeli mesajını eşitsizliğin üretilmesinin açık ilanı şeklinde okumak da mümkündür.

Görsel 7

Okulların afişlerinde başarı sıralamasına yer vermesi mükemmellik biçimlerini ortaya koyması bakımından bir hiyerarşi uygulamasıdır. Ve bu sıralama okullarda psikolojik bir baskı ile yapılmaktadır. Okulun öne çıkardığı yetilere çeşitli sebeplerle sahip olmayan gruplar için bu durum dışlanmışlık psikolojisine denk gelmektedir. Ve en nihayetinde dışlanmış grupta bulunan çocuklar kendilerini zekâ adı verilen bir kavrama mahkûm edilmiş bir halde bulurlar. İşte yazara göre çocukların okul sitemini terk etmesinin nedeni, tehdit altında hissettiği kimliğine yaptığı bir kurtarma çalışmasıdır (Bourdieu, 1995: 49-50). Bu anlamda sınıflar arasındaki eşitsizliğin kaynağı okul başarısızlığı değil çocukların kendilerini sistemden izole etmeleridir (Jourdain ve Naulin, 2020). Aktay (2016: 484)'a göre seçkin mesleklerin matematik başarısını önlemesi ve önemli meslekler ile önemsiz meslekler şeklinde bir ayırımın matematik eksenli belirlenmesi nedeniyle bu sonuç kaçınılmazdır.

Görsel 8

Görsel 9'da özgün eğitim modelinin deneyimli ve güvenilir bir eğitim kadrosundan geçtiği mesajı dikkat çekmektedir. Bourdieu'ya göre öğretmenler sistem tarafından belleğe naksetme ile görevlendirilmişlerdir. Eğitim materyalleri olan ders kitapları, not defterleri ya da öğretmen kitapları gibi araç gereçler, öğretim mesaisinin güvence altına alındığı bir kontrol mekanizmasıdır. Yazar, notlandırma aşamasında öğretmenlerin tarafsız olamayacakları yönünde bir tezi de işlemektedir. Çünkü öğretmen bu değerlendirme sürecinde hâkim sınıfın değer ve stillerini önceler. İlgili afişin detaylarına göz attığımızda akademik, sosyal ve kişisel gelişim programları hakim sınıfın değer yarguları dikkate alınarak hazırlanmaktadır yorumu yapılabilir. Okul sistemi başat sınıfın değerlerine göre tasarımı olduğu için öğretmenin bu yöntemi izlemesi bir anlamda kaçınılmazdır.

Görsel 9

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma Bourdieu'nun eğitim ve eşitsizlik arasındaki ilişkinin detaylarını, özel okulların afişlerinde analiz etme amacına odaklanmaktadır. İlk olarak denilebilir ki özel okullar farklı eğitim programları ile çocukları kendi bahçesine çekmektedir. Değişime açık olmak, yenilikçi ve gelecek merkezli bir anlayışın detaylarını temellendirmek derindedirler. Öne çıkan farklı eğitim modelinde ayrıcalıklı ve uyumlu olanların da öne çıkması kaçınılmazdır şüphesiz. İşte bu nedenle ilgili görsellerde seçilen, ayırt edilen öğrenci profilleri dikkat çekmektedir. Ve bu öğrenciler kültürel sermayenin donatılarına sahip olma kriterine göre seçilmişlerdir. Şöyle ki kültür, sanat, spor ve kişisel gelişim üzerinden eğitim hayali kuran okulların öğrenci profillerinin topyekün aynı olmasını beklemek hayal olur. Buna ek olarak teknik yanı ağır basan, kodlama ve zekâ eğitimine ağırlık veren bir anlayışın da genel kabuller arasında olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Ayırt edici bir anlayışın eğitimini sürdüren özel okullar, ilk etapta başarı ve güç arasındaki ilişkiden yola çıkmaktadır. Yani güçlü olmanın yolu başarıdan geçmektedir tezine bağlı olarak, bahsi geçen konu alanlarında etkin ve yetkin olanların güçlü olacağı mesajı işlenmektedir. Başarı ile ilişkilendirilen bir diğer kavram ise yetenektir. Yeteneğini besleyen ve olgunlaştıran bireylerin başarılı olması kaçınılmazdır. İşte yazarın sisteme en sert eleştiriyi getirdiği nokta burasıdır. Yetenek birçok kanaldan beslenmekte olup, bundan mahrum kalan sayısız çocuk bulunmaktadır. Sanat, müzik, spor, kültür gibi etkinliklere uzak kalan çocukların yetenek alanları bakir kalmıştır ve kalacaktır.

Bourdieu'ya göre eğitim güç ilişkileri ile yapılandırılmaktadır. Gücü besleyen sermayelerin varlığı bireyin ilişki içindeki konumuna da yön verecektir. Bireyin yetkin ve donanımlı olmasını karşılığı olan sermaye gecedan sabaha edinilecek bir yeti değildir. Geçmişe dönük maddi ve manevi kazanımların bir toplamı ile oluşmaktadır. İşte okulların eşitsizliğe en çok yaklaştığı yer de burasıdır. Liyakat egemen bir söylemle yola koyulan okullar, güç ilişkileri ile temas ettiği andan itibaren liyakat kavramını ile bağıni koparmıştır.

Okullarda müfredattan, öğretmen profiline, kullanılan dilden, beğenilere kadar birçok değişken yüksek kültürün izlerini taşımaktadır. Bu şu anlama gelmektedir; okullar yüksek kültürle eş değer olan bir anlayışı benimsemektedir. İşte çocuklar arasındaki ayırım da tam olarak bu noktada belirmektedir. Yüksek kültürün formasyonuna sahip olan çocuklar ile olmayan çocukların aynı sistem içinde var olmaları ya da aynı başarıyı göstermeleri yazara göre mümkün değildir. Bazı çocuklar kültüre uzaktır hatta yabancıdır. Örneğin belli bir sınıfın üyesi olan çocuklar robotik kodlamayı duymamıştır ve bu bilgiyi nasıl taşıyacağını bilememektedir. Oysaki belli bir grup bu formasyonu ileri seviyelerde kullanabilmekte ve gelecekte bunun üzerine uzmanlaşma planları yapmaktadır.

Yazara göre okullar farklılıkları giderme hedefinde olan kurumlardır. Oysaki gelinen aşama itibari ile okullar esasında bu farkı daha da açma amacına yönelmektedir. Çocukların, eşit olmadıkları alanlar üzerinden değerlendirilmeleri, bu saptamanın en iyi yansımasıdır denilebilir. Şöyle ki sistemin gerekli gördüğü sermayeye yani güce sahip olamayan çocuklar için başarısızlık kaçınılmazdır. Özellikle de başarının yetenek ile sentezlenmesi ve bazı kesimlerin yeteneklerini besleyecek koşullardan mahrum olması, bu sonucu doğal olarak yaratmaktadır. Alt sınıflardan gelen çocuklar bu anlamda bu sermayenin ortalama bilgisine sahip olmadıkları için, bu kültürün yaşam alanlarına karşı da büyük bir antipati duymaktadırlar. Hikâye bu gruptaki çocuklar için ya başarısız şekilde etiketlenmek ya da okulu terk etmek şeklinde sonuçlanmaktadır.

Sistemin bireyleri ayırıştırabilmesi için kriterlere ihtiyacı vardır. Bu anlamda müfredat, öğretmen, sınavlar, matematik başarısı ve zeka testleri gibi değişkenler devreye girmektedir. İşte bu kriterler sınavda başarılı olanlar ve olmayanlar, yüksek zekâya sahip olanlar ve olmayanlar, müfredatın temel becerilerine uyum sağlayanlar ve sağlamayanlar şeklinde ikili ayrımların temelini atmaktadır. . Yazara göre eşitsizliğin nedenlerini buralarda aramalıyız. Çünkü sistem içinde, kaynakların dağılımı adil bir şekilde yapılmamıştır. Eksik ve kendini sürekli tamamlama gayreti içinde olan bir çocuğun hikâyesini, her şeyin koduna ve bilgisine sahip olan çocuğun hikâyesi ile bir tutmak bir hayal ürünüdür.

Özel okulların yeteneği başarıya dönüştürme vaadi ve kurumlarını gelecek ile ilişkilendirme detayı belli kitlelere yöneliktir. Geleceğin dünyasına hazırlanma ve gelecek bilgisi edinme şansı bu anlamda belli bir kitlenin çocuklarına zimmetli bir durumdur. Ekonomik sermaye anlamında maddiyattan yoksun olan çocukların bu mesajı veren okulların programına katılması baştan imkânsızdır. Bu nedenle her çocuk bulunduğu okulun kendine verdiği eğitime bağlı olarak geleceğe hazırlanacak ve hayatını şekillendirecektir. Kodlamanın bilgisine sahip olanlar ile olmayanların sistem içinde eşit olduklarını söylemek bu anlamda yazara göre bir hayaldir.

Kaynakça

- Aktay, Y. (2016). Pierre Bourdieu ve Bir Mazwell Cini Olarak Okul, *Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi* (İç), İstanbul, İletişim Yayınları,473-498.
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler*, Çev.: Hülya Tufan, İstanbul, Kesit Yayınları.
- Bourdieu, P. Ve Passeron, J.C. (2020). Varisler Öğrenciler Ve Kültür, Türkçe Söyleyenler: Levent Ünsaldı, Aslı Sümer, Ankara, Heretik Yayıncılık.
- Calhoun, C. (2016). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları, *Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi* (İç), Çev: Güney Çeğin, İstanbul: İletişim Yayınları, 77-131.
- Çeğin, G. (2016). Muhafız Bir Entelektüelin Büyü Bozumu: Bourdieu ve Entelektüel Sorunsallaştırmak, *Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi* (İç), İstanbul, İletişim Yayınları,499-523.
- Dursun, O. (2018). Toplum Pierre Bourdieu İle Düşünmek, Global Media Journal TR Edition, 8(16), 68-123
- Jourdain, A. ve Naulin, S. (2020). Pierre Bourdieu'nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları, Çev.: Öykü Elitez, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ökten, N. (2014). Devlet Üzerine: Son bir Hesaplaşma, *Cogito Pierre Bourdieu* Sayısı, Sayı: 76, 79-88.
- Türk, B. H. (2016). “Sihirden Nefret Eden Bir İlüzyonist”: Bourdieu, Gelenek ve İdeoloji, , *Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi* (İç), İstanbul, İletişim Yayınları, 605-626.
- Wacquant, L. (2016). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi, *Ocak ve Zanaat, Pierre Bourdieu Derlemesi* (İç), Çev.: Ümit Tatlıcan, İstanbul, İletişim Yayınları, 53-76.

ÇOCUKLAR İÇİN SAĞLIKLI DİJİTAL YAŞAM: *HD-LIFE*

Prof. Dr. Hakan AYDIN

Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
ORCID: 0000-0003-4873-0988

Prof. Dr. Vahit İLHAN

Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü
ORCID: 0000-0002-2765-9652

Özet

Healthy Digital Life for Pupils [HD-LIFE], Avrupa Dijital Yeterlik Çerçevesi kapsamında öğrencilerin dijital yaşam bakımından sağlıklı olmalarının, teknolojiyi kendileri için çalıştırmanın yollarını öğrenmekle yakından ilişkili olduğu vurgusuyla tasarlanmıştır. HD-LIFE, eğlence, öğrenme, sosyalleşme ve keşif için zengin olanaklar sunan internet ve mobil iletişim teknolojilerinin endişe kaynağı olabileceği hususlar ve bu sorunları olumlu yönde aşma çabalarına; bilim, eğitim ve insan kaynağı alanında kapasite geliştirme yoluyla katkı sunmuş, açık eğitim ve yenilikçi uygulamalar yoluyla ilgili beceri ve yeterliliklerin kazanılmasını ve öğretmenlik mesleğinin profilinin güçlendirilmesini sonuçlamıştır. Yenilikçi bir açık kaynak öğrenim ve gelişim projesi olarak nitelendirilebilecek HD-LIFE'nin karma öğrenme araçları, dijital yaşam yönetimde temel sorun alanları ve bunlara ilişkin stratejiler konusunda okul topluluğu üyelerine rehberlik etmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda, proje ortağı ülkelerden 239 öğretmen ve öğretmen adayı eğitimlere; 30 öğretmen, ebeveyn ve öğrenci odak grup çalışmalarına; 156 öğretmen ve öğretmen adayı proje seminerlerine; 452 hedef grup üyesi ise yerel proje aktivitelerine dâhil edilmiş, sosyal medya platformları etkin bir biçimde kullanılmıştır. HD-LIFE eğitimlerine katılan öğretmenlerin kendi okullarında öğrenci ve ebeveynlere dönük yerel proje etkinlikleri düzenlemeleri, öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımını teşvik etmiştir. HD-LIFE ayrıca, proje sonrası sürdürülebilirlik faaliyetleri kapsamında, yerel otoriteler yoluyla çeşitli nedenle dezavantajlı çocuklara da ulaşmayı başarmış ve proje etkinliklerine dâhil etmiştir. HD-LIFE'nin ürün, yaklaşım, kavram, sonuç ve bulguları, kendisince odaklanılan temel yetkinliklere dair bilgi, bilinç ve farkındalığın daha geniş toplum kesimlerine ulaşmasına dönük bazı ulusal faaliyetler için de teşvik edici ve yönlendirici nitelikte olmuştur. ERÜ İletişim Fakültesi ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun işbirliği içinde gerçekleştirdiği Medya Okuryazarlığı Kamu Spotu Yarışması buna örnek olarak gösterilebilir. HD-LIFE, araştırma ve eğitim kapasitesiyle politika yapıcı kurumların ilgili alandaki faaliyetlerini desteklemeye devam etmektedir. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun Yunus Emre Enstitüsü işbirliği içinde, seçili ülkelerde; eğlence, öğrenme ve keşif için zengin olanaklar sunan geleneksel ve yeni medya ortamlarının endişe kaynağı olabileceği hususlar ve bu sorunları olumlu yönde aşma çabalarına ilişkin olarak uzlaşma noktaları temelinde, medya okuryazarlığının ve eleştirel düşüncenin geliştirilmesini teşvik etmek ve bu yolla bireylerin sosyo-egitsel ve kişisel gelişimlerinin yanı sıra sivil ve sosyal hayata katılımını destekleyecek temel beceri ve anahtar yeterlikleri edinmelerini sağlamak amacıyla düzenleyeceği "Dijital Çağda Medya Okuryazarlığı ve Türkçe Çalıştayları" bu kapsamda belirtilebilir.

Anahtar Kelimeler: HD-LIFE Projesi, Dijital Yaşam, Eğitim

HEALTHY DIGITAL LIFE FOR CHILDREN: *HD-LIFE*

Summary

Healthy Digital Life for Pupils [HD-LIFE] has been designed within the scope of the European Digital Competence Framework with the emphasis that students' being healthy in terms of digital life is closely related to learning how to make technology work for themselves. HD-LIFE focuses on the issues that internet and mobile communication technologies, which offer rich opportunities for entertainment, learning, socialization and discovery, may be a source of concern and efforts to overcome these problems in a positive way henceforth having contributed through capacity building in the fields of science, education and human resources, resulted in the acquisition of relevant skills and competences and strengthening the profile of the teaching profession through open education and innovative practices. HD-LIFE's blended learning tools, which can be described as an innovative open source learning and development project, aimed to guide the members of the school community about the main problem areas and related strategies in digital life management. In this context, 239 teachers and teacher candidates from the project partner countries received training; 30 teachers, parents and students participated in focus group studies; 156 teachers and teacher candidates attended to project seminars; 452 target group members were included in local project activities and they used social media platforms effectively. Teachers participating in HD-LIFE trainings were encouraged to organize local project activities for students and parents in their own schools, active participation of students in the learning process were heartened. HD-LIFE also managed to reach disadvantaged children of various reasons through local authorities within the scope of post-project sustainability activities and included them in the project activities. HD-LIFE's products, approaches, concepts, results and findings have also been encouraging and guiding for some national activities aimed at reaching wider segments of society with knowledge, awareness and consciousness of the core competencies it focuses on. The Media Literacy Public Service Broadcasting Competition which was organized by the collaboration between ERU Faculty of Communication and Radio and Television Supreme Council can be given as an example. HD-LIFE continues to support the activities of policy-making institutions in the relevant field with its research and education capacity. On the basis of consensus points regarding the issues that traditional and new media environments offering rich opportunities for entertainment, learning and discovery may be a source of concern in selected countries and efforts to positively overcome these problems under the cooperation between Yunus Emre Institute and Radio and Television Supreme Council; "Media Literacy and Turkish Language Workshops in the Digital Age", which will be organized in order to enable individuals to acquire basic skills and key competencies that will support their participation in civil and social life and to encourage the development of media literacy and critical thinking, as well as the socio-educational and personal development of individuals. can be specified in this context.

Keywords: HD-LIFE Project, Digital Life, Education

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN SOSYAL MEDYANIN ÇOCUKLARA ETKİSİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

İrem ÇELİK

Osmangazi Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-7080-8190

ÖZET

Sosyal medya toplumsal yaşama birçok yönden etki etmektedir. Bu yıl yapılan We Are Social 2021 araştırmasının sonuçlarına göre dünyada sosyal medya kullanıcısı 4.20 milyara ulaşmıştır. Bu oran dünya nüfusunun %53,6 sına denk gelmektedir. Türkiye ise sosyal medya kullanımında dünya genelinde ilk 10'a girmiştir. Ülkemizdeki sosyal medya kullanıcılarının sayısı 60 milyona ulaşmıştır. Özellikle ilköğrencileri söz konusu olduğunda bilinçli ve ölçülü kullanılmadığında sosyal medyanın olumsuz etkileri daha da artmaktadır. Örneğin; ruh sağlığına, dil gelişimine, oyun becerilerine, ders başarısına ve uyku kalitesine önemli ölçüde zarar vermektedir.

Bu çalışmanın amacı sınıf öğretmenlerinin sosyal medyanın öğrenciler üzerindeki etkisi hakkındaki görüşlerini belirlemektir. Araştırmaya, 2019-2020 eğitim-öğretim döneminde Eskişehir ilinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 1 devlet okulunda görev yapmakta olan 19 sınıf öğretmeni katılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Veri toplama aracı oluşturulurken 11 maddelik bir soru havuzu oluşturulmuş, sosyal medyanın etkisine ilişkin görüşler uzman görüşleri alınarak 4 maddelik yarı yapılandırılmış görüşme formuna son hali verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme yönteminde görüşme kılavuzu yarı yapılandırılmış görüşme sorularını içerir. Katılımcılara, araştırmacı tarafından geliştirilen 3 soru sorulmuş ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Araştırma soruları 1- sosyal medyanın öğrencilere olumlu-olumsuz nasıl etkileri vardır? 2- sosyal medya çocukların ders başarısını nasıl etkiliyor? 3- öğrencileri sosyal medyanın zararlı etkilerinden nasıl koruyacağımızı biliyor musunuz? Soruları sorulmuştur. Elde edilen veriler, betimsel analiz ve içerik analizine göre değerlendirilmiştir. Verilerin analizi sürecinde, alan içinden uzman görüşleri alınarak kodların kategorilerle anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı noktasında değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırma sonuna göre, öğretmenler, sosyal medyanın olumsuz yönlerinin daha çok olduğu, öğrencilerin ders başarısını olumsuz olarak etkilediği yönünde görüş bildirmişlerdir. Sosyal medyanın zararlı etkilerinden korunma yollarını tarif etmişlerdir. Araştırma kapsamında, öğretmenlere sosyal medya okuryazarlığı, sosyal medyanın zararlarından öğrencileri koruma eğitimi verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, sınıf öğretmeni, başarı

THE OPINIONS OF CLASSROOM TEACHERS ON THE EFFECT OF SOCIAL MEDIA ON CHILDREN

ABSTRACT

Social media affects social life in many ways. According to the results of the We Are Social 2021 research conducted this year, social media users in the world have reached 4.20 billion. This rate corresponds to 53.6% of the world population. Turkey, on the other hand, has entered the top 10 worldwide in the use of social media.

Especially when it comes to primary school students, the negative effects of social media increase even more when it is not used consciously and in moderation.

The aim of this study is to determine the opinions of classroom teachers about the effect of social media on students. 19 classroom teachers working in a state school in Eskişehir in the 2019-2020 academic year participated in the research. In the research, semi-structured interview technique was used. While creating the data collection tool, the 4-item semi-structured interview form was finalized by taking the opinions of experts on the effect of social media. The participants were asked 3 questions developed by the researcher and the interviews were recorded. Research questions 1- What are the positive and negative effects of social media on students? 2-How does social media affect children's academic success? 3-Do you know how to protect students from the harmful effects of social media? The data obtained were evaluated according to descriptive analysis and content analysis. According to the end of the research, the teachers stated that the negative aspects of social media are more and they negatively affect the course success of the students. They described ways to protect themselves from the harmful effects of social media. Within the scope of the research, it is recommended to give social media literacy training to teachers and to protect students from the harms of social media.

Keywords: Social media, classroom teacher, success

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ÇOCUKLARIN OYNADIĞI SANAL OYUNLARI BİLME DURUMLARI

İrem ÇELİK

Osmangazi Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-7080-8190

Özet

Oyun, çocuğun dünyasıdır. Çocuğun iletişim yoludur. Çocuk için oyun eğlenceden çok daha büyük anlam taşır. Oyun çocuğun bilişsel, duygusal, sosyal ve fiziksel gelişimine önemli derecede katkı sağlar.

Günümüz çocuğunun oyuna bakış açısı bir önceki kuşağa göre büyük farklılıklar içermektedir. Dijitalleşen dünya ile birlikte çocuklar artık sanal oyunlara daha çok ilgi göstermektedir. Geleneksel oyunlar bile sanal versiyona dönüşmüştür. Bu dönüşüm hem çocuğun oyuna bakış açısını hem de oyun kültürünü derinden etkilemektedir. Sanal oyun bağımlısı günümüz çocuğunun en önemli sorunları şiddet ve saldırganlığa yönelik davranışlar, asosyalite ve hareketsizliktir.

Araştırmaya, 2019-2020 eğitim-öğretim döneminde Eskişehir ilinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 1 devlet okulunda görev yapmakta olan 15 sınıf öğretmeni katılmıştır. Çalışmanın araştırma grubunu belirlemede durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılara, araştırmacı tarafından geliştirilen 3 soru sorulmuştur. Araştırma soruları 1- sosyal medyanın çocuklara olumlu-olumsuz nasıl etkileri vardır? 2-Sosyal medya çocukların ders başarısını nasıl etkiliyor? 3-Çocukları sosyal medyanın zararlı etkilerinden nasıl koruyacağınızı biliyor musunuz? Elde edilen veriler, betimsel analiz ve içerik analizine göre değerlendirilmiştir. Verilerin analizi sürecinde, alan içinden uzman görüşleri alınarak kodların kategorilerle anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı noktasında değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırma sonucuna göre, öğretmenler çocukların fiziki egzersize dayalı oyunlardan daha çok sanal oyunları oynadıklarını belirtmişlerdir. Geleneksel oyunların daha az tercih edilmesinin nedenleri olarak, çocukların kendi başlarına oyun kurup oynayamamaları, oyunları tanımamaları, bilgisayar ve internet bağımlılığı ve çocukların oyun oynayacak güvenli olanlara sahip olmamaları olarak belirtmişlerdir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre eğitim sistemine fiziki egzersize dayalı oyunların eklenmesi, çocukların bilinçli ve doğru yönlendirilmesi, güvenli oyun alanlarının yapılması, oyunların çocuklara öğretilmesi ve hem öğretmenlerin hem de ailelerin bu konuda bilinçlenmesi gerektiğini önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sınıf öğretmeni, sanal oyun, riskler

THE CASES OF CLASSROOM TEACHERS' KNOWING VIRTUAL GAMES THAT CHILDREN PLAY

ABSTRACT

The game is the child's world. It is the child's way of communication. For children, play means much more than fun. Play contributes significantly to the cognitive, emotional, social and physical development of the child.

The point of view of today's children on the game includes great differences compared to the previous generation. With the digitalized world, children are now more interested in virtual games. Even traditional games have turned into virtual versions. This transformation deeply affects both the child's perspective on the game and the game culture. 15 classroom teachers working in a state school in Eskişehir in the 2019-2020 academic year participated in the research. Case sampling method was used to determine the research group of the study. Participants were asked 3 questions developed by the researcher. Research questions 1- What are the positive and negative effects of social media on children? 2-How does social media affect children's academic success? 3-Do you know how to protect children from the harmful effects of social media? The data obtained were evaluated according to descriptive analysis and content analysis. During the analysis of the data, expert opinions from within the field were taken and evaluations were made on whether the codes formed a meaningful whole with the categories.

According to the results of the research, teachers stated that children play virtual games more than games based on physical exercise. According to the results obtained from the research, it is suggested that physical exercise-based games should be added to the education system, children should be guided consciously and correctly, safe playgrounds should be built, and both teachers and families should be aware of this issue.

Keywords: Classroom teacher, virtual game, risks

ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDETİN KIRGIZ BASININDA YANSIMASI

Öğr. Gör. Dr. Topçugül Narmamatova

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

ORCID: 0000-0002-3886-2664

Özet

Medyanın en önemli fonksiyonlarından biri haber verme veya toplumu bilgilendirmedir. Günlük hayatta olup biten olaylar, olağanüstü durumlar hakkında haber üreterek topluma sunar. Özellikle de sansasyonel haberlerin yanı sıra suç ve ceza, şiddet, terör ve mahremiyete yönelik haberler her zaman toplum ilgisini çekmiştir. Bu nedenle de medya kurumları bu durumu içeren haberleri sıklıkla dile getirmektedir. Özellikle de her toplumda korunmaya muhtaç olan çocukların şiddete maruz kalmaları ve onun medyada yansıtılması hukuksal ve etik ilkeler açısından ele alındığında üzerinde düşünülmesi ve araştırılması gereken önemli konu olduğunu ortaya koyar.

Şiddet insanoğlunun yaşamının her kısmında rastlayabileceği toplumsal bir olgudur. Baskı, eziyet, sindirme, korkutma, öldürme, cezalandırma ve bunların yanı sıra başkaldırı, grev her toplumda derece derece ama, sürekli bir biçimde günlük yaşamın bir parçası olma özelliğini korumaktadır. Özellikle de son yüzyıllarda dünyada sıklıkla dile getirilen durulan savaş, terörizm, insan ve organ ticareti, egemenlik çatışmaları, tek kutupluluk anlayışı gibi olguların tümü şiddetle doğrudan ilişkilidir. Ayrıca son zamanlarda iletişim ve haberleşme alanında görülen gelişmeler ve yeni iletişim teknolojileri dünyada şiddetin umulduğundan çok daha yaygın olduğunu, şiddet eylemlerine insanoğlunun daha ciddi bir biçimde yaklaşması gerektiğini ortaya koydu. Şiddet bugün belli bir ideolojilerin, belli bir baskı ve çıkar gruplarının kendi aleyhine kullandıkları silah haline dönüştü. Bu olgunun insanoğlunun geleceği olan çocuklara da uygulanması günümüz medya haberlerinde sıklıkla gösterilmektedir.

Bundan dolayı bu araştırmada Kırgızistan'daki basın kurumlarında şiddete maruz kalan çocukların nasıl yansıtıldığı ele alınmıştır. Araştırmada yerel basınlardaki günlük haberler içerik analizi yöntemiyle araştırılmıştır ve çocukların basında, dolayısıyla kitle iletişim araçlarında nasıl sunulduğu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Basını, Günlük Haberler, Çocuk, Şiddet

REFLECTION OF VIOLENCE TO CHILDREN IN THE KYRGYZ PRESS

Abstract

One of the most important functions of the media is to inform the public. Media organizations produce news about events and extraordinary situations in daily life and publish it to the society. Especially sensational news as well as news about crime and punishment, violence, terrorism and privacy have always attracted the attention of the society. For this reason, media institutions frequently publish news about this situation. In particular, when children's exposure to violence and its reflection in the media are considered in terms of legal and ethical principles, it reveals that it is an important issue that needs to be considered and investigated.

Violence is a social phenomenon that can be encountered in every part of human life. Oppression, persecution, intimidation, killing, punishment, as well as rebellion and strike, maintain their feature of being a part of daily life in every society. All of the phenomena such as war, terrorism, human and organ trade, conflicts of sovereignty, unipolarity, which have been frequently mentioned in the world especially in the last centuries, are directly related to violence. In addition, recent developments in the field of communication and new communication technologies have revealed that violence is much more common in the world than expected, and that people should approach to violence more seriously. Today violence has turned into a weapon some of the certain ideologies, certain pressure and interest groups for their interests. The application of this phenomenon to children, who are the future of human beings, is frequently shown in today's media news.

Therefore, this study discusses how the children exposed to violence are reflected in the press in Kyrgyz society. The study explored the daily news in the local press through content analysis and examined how children were represented in the press, i.e. in the mass media.

Keywords: Kyrgyz Press, Daily News, Child, Violence

ÇOCUK SUÇLARININ ÖNLENMESİNDE SPORUN ÖNEMİ

Dr. Öğr. Üyesi Hikmet TÜRKAY

Gümüşhane Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

ORCID: 0000-0002-7851-2757

ÖZET

Suç olgusu, günümüzün bütün toplumlarında en büyük problemlerinden biri haline gelmiştir ve suç işleme yaşı çocukluk çağı itibariyle görülebilmektedir. Ebeveynler ve çocuklar arasındaki zayıf ilişkiler, kötü çocuk yetiştirme becerileri, aile uyumsuzluğu, düşük aile geliri, çocukların faaliyetlerine veya okul eğitimine ilgi eksikliği ve yetersiz denetim gibi birçok faktör çocuğu anti-sosyal davranış ve suça itmektedir. Çocukları suça sürükleyen faktörleri ortadan kaldırmaya ve onların sosyal davranışlar sergileyecekleri ortamları yaratacak çözüm yollarının bulunamaması halinde, çocuk suçları, önüne geçilemeyecek bir hal alabilecektir. Bu kapsam doğrultusunda, sosyal bilimlerdeki literatür incelendiğinde, çocuk suçları ile ilgili araştırmaların önemli çalışma konuları içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu dayanak noktasından hareketle, araştırmada, çocukların suça yönelmesini hazırlayan koşulları saptama, olası bağıntıları ortaya çıkarma ve bu bağlamda çocukları suç işlemekten alıkoymak için onları spora yönlendirmenin ve bu konuda aileye düşen görevlerin önemini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmada, nitel araştırma yöntemleri kapsamında araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren, yazılı belgelerin analizini kapsayan doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. Araştırmadan sonuç olarak, çocukları suça iten çeşitli nedenlerin (aile, sosyoekonomik yapı gibi) olduğu, bu nedenleri ortadan kaldırmak için gerekli çalışmaların yapılması gerektiği ve bu kapsamda çocuklar üzerinde olumlu etkilerinin yadsınamaz bir gerçek olduğu oyun ve spor ortamına kazandırılarak çocukların sokak yaşamı ve suç çevresinden kurtarılmasının önemi ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suç, Çocuk, Spor, Çocuk Suçları

THE IMPORTANCE OF SPORTS IN PREVENTION OF CHILD CRIMES

ABSTRACT

The phenomenon of crime has become one of the biggest problems in all societies today, and the age of committing crime can be seen in childhood. Many factors push children to commit anti-social behavior and delinquency, including poor parent-child relationships, poor parenting skills, family mismatch, low family income, lack of interest in children's activities or school education, and inadequate supervision. If solutions cannot be found to eliminate the factors that lead children to delinquency and to create an environment where they will exhibit social behavior, juvenile delinquency will become unavoidable. In line with this scope, when the literature in social sciences is examined, it is seen that researches on juvenile delinquency are among the important study subjects.

From this point of view, it is aimed to determine the conditions that prepare children to turn to crime, to reveal possible relations and in this context, to direct children to sports in order to prevent them from committing crimes and to reveal the importance of the duties of the family in this regard. In the research, the document analysis model, which includes the analysis of written documents and contains information about the phenomenon or facts aimed to be investigated within the scope of qualitative research methods, was used. As a result of the research, it was concluded that there are various reasons (such as family, socioeconomic structure) that push children to crime, that necessary studies should be done to eliminate these reasons, and in this context, it is an undeniable fact that the positive effects on children are brought into the play and sports environment, and it is necessary to save children from street life and crime environment. importance emerges.

Keywords: Crime, Child, Sports, Children Crimes

**PROTECTION OF CHILDREN FROM SEXTING -A FORM OF CYBERBULLYING-
WITHIN THE COUNCIL OF EUROPE CONVENTION ON PROTECTION OF
CHILDREN AGAINST SEXUAL EXPLOITATION AND SEXUAL ABUSE
(THE LANZAROTE CONVENTION)**

Doç. Dr. E. Eylem AKSOY RETORNAZ

Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-4174-1775

Abstract

Cyberbullying is a form of cyber-harassment in which both the victim and the perpetrator are children. Cyberbullying can be defined as psychological, written or visual aggressive behaviors that are carried out deliberately and persistently against a person or group that does not have the power to defend himself or herself in cyberspace. Adolescents considers sharing sexually explicit images as a part of flirting and exploring sexuality. Although sexting is often seen as a form of well-intentioned behavior among adolescents, these images may have been taken without the consent of the person or may have been disclosed and distributed to others. At this point, the connection between sharing sexual images called "*sexting*" and cyberbullying can be established. Spreading sexually explicit photos or videos is a form of cyberbullying that has a negative impact on victims.

"*Sexting*" can turn into cyberbullying in four stages. At the first stage, sexually explicit images may have been sent by the victim himself or may have been obtained unlawfully. The sexual content obtained in the second stage is shared. In the third stage, the content is shared by other people from the moment it is transmitted, thus cyberbullying is on the agenda. In the last stage, violent behaviors are carried out against the victim. After the transmission of sexually explicit material, different cyber-harassment behaviors such as hateful or humiliating messages, blackmail, creating fake profiles, and social stigma can be carried out against the victim.

The Council of Europe Convention on the Protection of Children Against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (Lanzarote Convention) is the only international text that addresses the problem of "*sexting*" among children.

Keywords: Cyberbullying, sexting, cyberviolence, cyberlaw, cybercrimes

**AVRUPA KONSEYİ ÇOCUKLARIN CİNSEL SÖMÜRÜYE VE CİNSEL
İSTİSMARA KARŞI KORUNMASI SÖZLEŞMESİ (LANZAROTE SÖZLEŞMESİ)
KAPSAMINDA ÇOCUKLARIN BİR SİBER ZORBALIK BİÇİMİ OLAN SEXTİNG'E
KARŞI KORUNMASI**

ÖZET

Bir ya da birden fazla kişinin siber alanda kendisini savunma gücüne sahip olmayan bir kişi ya da gruba yönelik olarak kasıtlı bir şekilde ısrarlı bir biçimde gerçekleştirilen psikolojik, yazılı veya görsel saldırgan davranışlar olarak siber zorbalık, mağdur ve failin her ikisinin de çocuk olduğu bir siber taciz biçimidir. Cinsel içerikli görüntülerin paylaşılmasını flört etmenin ve cinselliği keşfetmenin bir parçası olarak değerlendirmektedir.

Ergenlerin cinsel içerikli mesajlaşmaları çoğu zaman iyi niyetli bir davranış biçimi olarak görülse de bu görüntüler kişinin rızası olmadan çekilmiş veya ifşa edilerek başkalarına dağıtılmış olabilir. “*Sexting*” olarak adlandırılan cinsel içerikli davranışların paylaşılmasının da siber zorbalıkla bağlantısı da bu noktada kurulabilir. Cinsel içerikli fotoğrafların veya videoların yayılması, mağdurlar üzerinde olumsuz etki yaratan bir siber zorbalık biçimidir.

“*Sexting*” dört aşamada siber tacize dönüşebilir. İlk aşamada cinsel içerikli görüntüler, mağdurun kendisi tarafından gönderilmiş olabileceği gibi, hukuka aykırı bir biçimde ele geçirilmiş de olabilir. İkinci aşamada elde edilen cinsel içerik paylaşılır. Üçüncü aşamada ise içerik iletildiği andan itibaren başka kişiler tarafından da paylaşılır ve böylece siber zorbalık gündeme. Son aşama ise mağdura karşı şiddet içeren davranışlar gerçekleştirilir. Cinsel içerikli materyalin iletilmesinin ardından mağdura yönelik nefret dolu veya aşağılayıcı mesajlar, şantaj, sahte profiller oluşturma, sosyal damgalama gibi farklı siber taciz davranışları da gerçekleştirilebilir.

Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel Sömürüye ve Cinsel İstismara Karşı Korunması Sözleşmesi (Lanzarote Sözleşmesi) çocuklar arasındaki “*sexting*” sorununu ele alan uluslararası tek metindir.

Anahtar Kelimeler: Siber zorbalık, cinsel içerikli görüntülerin yayılması, siber şiddet, bilişim ve teknoloji hukuku, siber suçlar

ÇOCUK HAKLARI BAĞLAMINDA ÇOCUKLARIN KAMUSAL MEKAN HAKKI

Doç. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI

Giresun Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

ORCID: 0000-0002-2773-7251

Özet

Kamusal mekânlar “herkese ait olan mekânlar” olarak tanımlanmaktadır. Kamusal mekanların en önemli işlevi, bireylerin etkileşime geçebilmesine, sosyal faaliyetlerin yapılabilmesine olanak sağlamasıdır. Bu halleri ile kamusal mekanlar insanları “görünür” kılarak demokratikleşmeye de katkı sağlamaktadır. Çünkü insanların taleplerini ve fikirlerini ilgililere iletebilmeleri için öncelikle “görünür” olmaları ve diğerlerinin desteğini sağlamış olmaları gerekmektedir. Fikirler ve talepler karşılıklı etkileşim yolu ile biçimlenir. Kamusal mekanlar ise bireylere “etkileşime” geçme ve “bir araya gelme” özgürlüğü sağlarlar. Bunun için kamusal mekanları kullanamayan toplumsal kesimler için fikirlerinin ve taleplerinin kamusal alanlara taşınmaması gibi bir tehlike ortaya çıkmaktadır. Bu durum kamusal mekanlardan faydalanamayan kesimlerin ayı zamanda demokratik süreçlerden de dışlanması sonucunu doğurmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kamusal mekanların “herkes” için erişilebilir ve kullanılabilir olması gerekmektedir. Kamusal mekanların kendileri için “erişilebilir” olmadığını ifade edebileceğimiz gruplardan biri de “çocuklardır”. Oysa ki kamusal mekanların Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde ön görülen çocukların “gelişim ve katılım” hakları açısından oldukça önemli yerlerdir. Bu çalışma kamusal mekanları çocuk hakları bağlamında değerlendirmektedir. Çalışmada çocuk ve kamusal mekan ilişkisi kurulduktan sonra çocuklar için erişilebilir kamusal mekanların özellikleri çocuk hakları bağlamında ele alınmaktadır. Çalışma, nitel araştırma türünde olup veri toplama tekniği olarak literatüre bağlı araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kamusal mekan tartışmalarına farklı bir bakış açısı olarak “çocuk hakları” odaklı bir konuyu gündeme getirmiş olması dolayısı ile alana katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, çocuk hakları, kamusal mekan

CHILDREN'S RIGHT TO PUBLIC SPACE WITHIN THE CONTEXT OF CHILDREN'S RIGHTS

Abstract

Public spaces are defined as “spaces that belong to everyone”. The most important function of public spaces is to enable individuals to interact and social activities. With these states, public spaces also contribute to democratization by making people "visible". Because in order for people to convey their demands and ideas to the concerned, they must first be "visible" and have the support of others. Ideas and demands are formed through interaction. Public spaces, on the other hand, provide individuals with the freedom to "interact" and "come together". For this reason, a danger arises for the social segments who cannot use public spaces, that their ideas and demands cannot be transferred to public spaces. This situation results in the exclusion of those who cannot benefit from public spaces from democratic processes as well. From this point of view, public spaces should be accessible and usable for “everyone”.

One of the groups that we can say that public spaces are not “accessible” for them is “children”. However, public spaces are very important places in terms of children's "development and participation" rights stipulated in the United Nations Convention on the Rights of the Child. This study evaluates public spaces in the context of children's rights. In the study, after establishing the relationship between child and public space, the characteristics of accessible public spaces for children are discussed in the context of children's rights. The study is in the type of qualitative research and as a data collection technique, document analysis method, which is one of the research methods related to the literature, was used. The study provides solidity to the field, as it has brought a topic focused on "children's rights" as a different perspective to public space discussions.

Keywords: Child, children's rights, public space

ÇOCUK VE ŞİDDET*

Prof. Dr. Mukadder ERKAN

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü
ORCID: 0000-0002-9110-4272

Dr. Öğr. Görevlisi Alper KARA

Alper KARA, Atatürk Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu
ORCID: 0000-0002-4332-6727

Özet

Çocukluk dönemi insanın ileriki yaşantısında belirleyici etki yaratır. Çok küçük yaştan itibaren çocuğun kimliği üzerinde olumlu ya da olumsuz etki bırakan aile ve toplum onun kişiliğine istediği yönde şekil verebilir. Esasen bu, gelecekte o aile ve toplumun neye dönüşeceğini gösterir. İyi yürütülmeyen, tartışma, çatışma ve geçimsizliğin süreklilik kazandığı sorunlu aileler ya da parçalanmayla son bulmuş aileler çocukla ilgili görev ve sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmekte zorlanır. Dolayısıyla ebeveyn ilgisi, bakımı ve otoritesinden mahrum kalan çocuklar bir takım arzu edilmeyen davranışlara yönelebilir. Edebiyatta roman yazarları çocuğun olumsuz tutum ve davranışlarından ziyade aile, sosyal çevre ve eğitimlerinde onları nelerin bu duruma ittiği üzerinde dururlar. İngiliz Edebiyatının önde gelen roman yazarlarından Ramsey Campbell, çoğunlukla ebeveyn anlaşmazlıklarının, son bulmuş evliliklerin ve çocuğa karşı öfkenin, şiddetin, nefretin ve duyarsızlığın anlatıldığı **The Silent Children, That Face Taht Must Die** ve **The Last Voice They Hear** adlı romanlarında istenmeyen, sokağa terk edilen ya da psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kalan çocukları ön plana çıkartır. İnsani özelliklerini kaybederek kendilerine ve yaşadığı topluma yabancılaşan, ruhsal yapısı bozuk karakterlerin yarattığı şiddet, suç ve cinayetler incelenen söz konusu romanların ana temasını oluşturur. Bu romanlar acımasızlık ve güçlülere maruz kalan çocukların gelişimlerinin ve geleceklerinin analizleri olarak kurgulanır. Bu kaçınılmaz değişim ve gelişim süreçleri üzerine kurgulanan romanlar kötücül yetişkinlerin etkisiyle kendini gerçekleştiremeyen çocukları konu edinir. Yazar, bu çocukları yetişkinlerin acımasız dünyasının mağduru olarak betimler.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Çocuklar, Yetişkinler, Edebiyat

CHILD AND VIOLENCE

Abstract

Childhood period has a decisive effect on a person's future life. The family and society, which have a positive or negative effect on the identity of the child from a very young age, can shape his/her personality in the way they want., which in essence demonstrates what that family and society will become in the future. In literature, writers of novels focus on what pushes children to this situation in their family, social environment and education, rather than their negative attitudes and behaviours.

* Bu çalışma Alper KARA'nın Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında kabul edilen doktora tezinden türetilmiştir

Ramsey Campbell, one of the leading novelists of English literature, mostly describes unwanted, abandoned children or left on the streets in his novels **The Silent Children, The Face That Must Die and The Last Voice They Hear**. These novels commonly draw on parental disagreements, broken marriages and anger, violence, hatred and insensitivity towards children, bringing to the fore children who are exposed to psychological and physical violence. These novels are fictionalized as analyses of the development and future of children who are exposed to cruelty and hardship. The novels, which are built on these inevitable change and development processes, are about children who cannot realize themselves under the influence of malicious adults. The author portrays these children as victims of the cruel world of adults.

Keywords: Violence, Children, Adults, Literature

DEZAVANTAJLI AİLELERDE ÇOCUĞUN DEĞERİ

Şirin TARGAN ÇALIŞ

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ORCID: 0000-0002-8036-1767

Doç. Dr. Gökhan SAVAŞ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
ORCID: 000-0002-0681-0229

ÖZET

Yaşanan sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlerin sonucu olarak, ebeveyn çocuk ilişkisinin niteliği, çocuğa atfedilen değer ve algının dönüşümden geçtiği söylenebilir. Çocuğa atfedilen değerler konusu Türkiye’de özellikle Çiğdem Kağıtçıbaşı’nın çalışmalarıyla bilinirlik kazanmış ve çocuğa yönelik sosyal, ekonomik ve psikolojik değer olmak üzere üç farklı tanım yapılmıştır. Çocuğun değeri ve aile ilişkileri bağlamında literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında sağlıklı, ideal aile tanımlamalarının çoğunlukla çocuğun psikolojik değerini vurgulayan nitelikler barındırdığı söylenebilir.

Çocukları, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı aracılığı ile sosyal ekonomik destek hizmetinden yararlanan aileler açısından çocuğa verilen değeri ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış ve tarama araştırmasına uygun olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın evrenini Giresun Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı kuruluşlar aracılığı ile çocukları sosyal ekonomik destek hizmetinden yararlanan aileler oluşturmuştur. Araştırmanın katılımcıları basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Araştırma verileri, Temmuz 2021- Ağustos 2021 tarihleri arasında, araştırmacılar tarafından hazırlanan elli sorudan oluşan anket formu kullanılarak yüz yüze veya telefon görüşmesi yoluyla toplanmıştır. Araştırmaya 19-68 yaş aralığında 169’u kadın ve 40’ı erkek olmak üzere toplamda 209 kişi gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların %91,4’ünün çalışmadığı, %86,6’sının 0-1000 TL arasında geliri olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların çocuk sahibi olma nedenleri incelendiğinde %86,5’inin “sevmek”, %49,3’ünün “yaşlandığında kendisiyle ilgilenmesi”, %22,4’ünün “erkek çocuk sahibi olmak”, %35’inin ise “kız çocuk sahibi olmak” gibi nedenleri belirttiği görülmüştür. Sonuç olarak araştırma bulgularına göre sosyo-ekonomik yönden dezavantajlı olan ailelerde çocuğun psikolojik değerinin daha ön planda olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuğun Değeri, Sosyal-Ekonomik Destek, Dezavantajlı aile

THE VALUE OF THE CHILD IN DISADVANTAGED FAMILIES

ABSTRACT

In line with the socio-economic and cultural changes, it can be said that the quality of the parent-child relationship, the value, and the perception attributed to the child has changed. The subject of the value of a child in the family attracted attention in Turkey, especially after the works of Çiğdem Kağıtçıbaşı, and three values were defined for the child: social, economic and psychological.

In accordance with the literature related to child and family relations, it can be said that definitions for the characteristics of an ideal family mostly reflect the psychological value of the child.

In the present study, which aims to reveal the value given to children by families whose children benefit from social economic support services, a survey research design based on quantitative research method was used. The research sample consisted of parents whose children benefited from social-economic support services through the institutions affiliated with the Ministry of Family and Social Services in Giresun. The participants were determined by simple random sampling method. Research data were collected between July 2021 and August 2021, using a survey form which was prepared by the researchers consisting of fifty questions, via face-to-face or telephone interviews. A total of 209 between the ages of 19-68, 169 women and 40 men, voluntarily participated in the research. 91.4 percent of participants stated that they were unemployed, and 86.6 percent stated that had a monthly income of 1000TL or less. When the reasons for having children of the participants are examined, it was observed that "to love children" (86.5%), "to have someone to care for themselves when getting older" 49.3%, "to have a son" (22.4%), "to have a daughter" (35%) were frequently indicated reasons. As a result, according to the research findings, it can be evaluated that the psychological value of the child is more prominent in families with socio-economic disadvantages.

Keywords: Value of the child, Social economic support, Disadvantaged families